

ახალი უმაღლესი სასწავლებელი
NEW HIGHER EDUCATION INSTITUTE

საერთაშორისო რეფერირებადი სამეცნიერო ჟურნალი

დიპლომატია და სამართალი

ISSN 2449-2655

№1(4)2018

International Scientific Journal

Diplomacy and Law

გამომცემლობა „უნივერსალი“

საქართველო, თბილისი 2018

Georgia, Tbilisi 2018

UDC (უაკ) 327+341.7

ჟურნალ „ლილოვატია და სამართლის“ სარედაქციო საბჭო:

სარედაქციო საბჭოს თავმჯდომარე, მთავარი რედაქტორი

თამარ გარდაფხაძე – სამართლის დოქტორი, პროფესორი, საქართველოს სოციალურ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი, ახალი უმაღლესი სასწავლებლის რექტორი

სარედაქციო საბჭოს თავმჯდომარის მოადგილე, რედაქტორი

დავით გეფერიძე – სამართლის დოქტორი, პროფესორი, აფხაზეთის მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსი, ახალი უმაღლესი სასწავლებლის სამეცნიერო კვლევითი ცენტრის უფროსი

სარედაქციო საბჭოს წევრები:

გორ დერციანი – სამართლის დოქტორი, პროფესორი, „მხითარ გოშის“ სახელობის სომხეთის საერთაშორისო უნივერსიტეტის პრორექტორი;

კახი ყურაშვილი – სამართლის დოქტორი, პროფესორი, თბილისის ჰუმანიტარული სასწავლო უნივერსიტეტის პრორექტორი;

ანა ანტჩაკ-ბარზანი – ფილოსოფიის დოქტორი, პროფესორი, ფინანსებისა და მენეჯმენტის ვარშავის უნივერსიტეტის საერთაშორისო ურთიერთობების კათედრის გამგე;

ანატოლი ფრანცუზი – სამართლის დოქტორი, პროფესორი, კიევის ეკონომიკისა და სამართლის ინსტიტუტის სამართლის დისციპლინების კათედრის გამგე;

მამუკა მდინარაძე – სამართლის დოქტორი, პროფესორი, საქართველოს პარლამენტის წევრი;

სერგი კაპანაძე – საერთაშორისო ურთიერთობების დოქტორი, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი;

ავთანდილ ხაზალია – სამართლის დოქტორი, აფხაზეთის მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი;

ანნა მარუაშვილი – ეკონომიკის დოქტორი, პროფესორი, ახალი უმაღლესი სასწავლებლის ბიზნესის, სამართლისა და სოციალური მეცნიერებების ფაკულტეტის დეკანის მოადგილე;

ქეთევან ჯიჯეიშვილი – პოლიტიკის დოქტორი, ახალი უმაღლესი სასწავლებლის ბიზნესის, სამართლისა და სოციალური მეცნიერებების ფაკულტეტის საერთაშორისო ურთიერთობების პროგრამის ხელმძღვანელი;

მანანა ნანიტაშვილი – ეკონომიკის დოქტორი, ახალი უმაღლესი სასწავლებლის ბიზნესის, სამართლისა და სოციალური მეცნიერებების ფაკულტეტის ბიზნესის ადმინისტრირების პროგრამის ხელმძღვანელი;

ლალი გარდაფხაძე – განათლების დოქტორი, ახალი უმაღლესი სასწავლებლის პროფესორი.

ქართული ტექსტის კორექტორი – ვალერი კვანტრიშვილი, ფილოლოგიის დოქტორი

ინგლისური ტექსტის კორექტორი – სოფიო მორალიშვილი, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი

ISSN 2449-2655

© ახალი უმაღლესი სასწავლებელი, 2018

გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2018

თბილისი, 0179, ი. ჭავჭავაძის გამზ. 19, ☎: 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30
E-mail: universal505@ymail.com; gamomcemlobauniversali@gmail.com

UDC (უკჯ) 327+341.7

Editorial Board of the journal *Diplomacy and Law*

Editor-in-Chief

Tamar Gardapkhadze – Doctor of Law, Professor, Academician of the Georgian Academy of Social Sciences, Rector of New Higher Education Institute

Deputy Editor-in-Chief

David Geperidze – Editor, Doctor of Law, Associate Professor, Academician of the Abkhazian National Academy of Sciences, Head of Scientific Research Centre

Editorial Board Members

Gor Derdzyan – Doctor of Law, Professor, Vice Rector of Armenian-Russian International University “Mkhitar Gosh”

Kakhi Qurashvili – Doctor of Law, Professor, Vice Rector of Tbilisi Humanitarian Teaching University

Anna Antczak-Barzan – Doctor of Philosophy, Professor, Head of the Department of International Relations at University of Finance and Management in Warsaw

Anatoli Francuz – Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Law at Kiev University of Economics and Law

Mamuka Mdinardze – Doctor of Law, Professor, Member of the Parliament of Georgia

Sergi Kapanadze – Doctor of International Relations, Illia State University Professor

Avtandil Khazalia – Doctor of Law, Academician of the Abkhazian National Academy of Sciences, Professor at Sokhumi State University

Anna Maruashvili – Doctor of Economics, Professor, Vice Dean of the Faculty of Business, Law and Social Sciences at New Higher Education Institute

Ketevan Jijeishvili – Doctor of Politics, Head of the program of International Relations of the Faculty of Business, Law and Social Sciences at New Higher Education Institute

Manana Nanitashvili – Doctor of Economics, Head of the program of Business Administration at New Higher Education Institute

Lali Gardapkhadze – Doctor of Education, Professor at New Higher Education Institute

Georgian language Editor – Valeri Kvantrishvili, Doctor of Philology

English language Translation – Sophio Moralishvili, Doctor of Philological Sciences

ISSN 2449-2655

© New Higher Education Institute, 2018

Publishing House “UNIVERSAL”, 2018

19, I. Chavchavadze Ave., 0179, Tbilisi, Georgia ☎: 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30

E-mail: universal505@ymail.com; gamomcemlobauniversal@gmail.com

აკრძალულია საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალში „დიპლომატია და სამართალი“ გამოქვეყნებული მასალების გადაბეჭდვა, გამრავლება ან გავრცელება სარედაქციო საბჭოს წერილობითი ნებართვის და წყაროს მითითების გარეშე.

წინამდებარე გამოცემაში წარმოდგენილი მოსაზრებანი ეკუთვნის მხოლოდ და მხოლოდ მის ავტორებს და არ წარმოადგენს საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალის პოზიციას ან პოლიტიკას.

The opinions expressed in this publication are those of the author and do not necessarily reflect views or policies of the International Scientific Journal “Diplomacy and Law”.

No part of this publication may be reproduced or transmitted in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying, recording, or dissemination without prior written permission of the editorial board or without citing the source.

დამფუძნებელი – ახალი უმაღლესი სასწავლებელი newuni.edu.ge

თანადამფუძნებლები:

ვარშავის ფინანსებისა და მართვის უნივერსიტეტი	vizja.pl
საქართველოს უნივერსიტეტების ასოციაცია	sua.ge
საერთაშორისო სამართლის ასოციაცია	intlaw.ge

Founder – New Higher Education Institute newuni.edu.ge

Co-founders:

University of Finance and Management of Warsaw	vizja.pl
Asociation of Georgian Universitis	sua.ge
Asociation of International Law	intlaw.ge

სარჩევი

I ნაწილი

საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის
„თანამედროვე მეცნიერებების აქტუალური პრობლემები
და გამოწვევები“ მოხსენებები (გუდაური 2017 წ. 18-19 ნოემბერი)

“CURRENT PROBLEMS AND CHALLENGES OF MODERN SCIENCES”

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE PROCEEDINGS

ა. ი. კინდაევი.....	13
ფინანსური დანაკარგების მოდელირება Kindaev A. Yu. <i>Modeling of Financial Losses</i>	
ბ. ა. შოგენოვი	19
აგრო სამრეწველო კომპლექსში წარმოების ხარისხის შეფასება, კონკურენტუნარიანობისა და ეფექტიანობის სტრატეგიული მართვა B. A. Shogenov <i>Quality Assessment and Strategic Management of Competitiveness and Efficiency of Production in the AIC</i>	
მანანა ალადაშვილი	27
ევროპელი ტურისტების თვალით დანახული საქართველო Manana Aladashvili <i>Georgia in the Eyes of Tourists</i>	
ეთერ ნარიმანიშვილი.....	35
ადგილის როლი სოციალურ მარკეტინგში Eter Narimanishvili <i>The Role of the Place in Social Marketing</i>	
ივანე სეხნიანიშვილი.....	39
დეზინფორმაციის ძალა და მისი გავრცელების თავისებურებანი თანამედროვე სოციალურ მედიაში Ivane Sekhniashvili <i>The Power of Misinformation and the Characteristics of its Spreading in the Free Social Media</i>	
ია ხარაზი	46
საგადასახადო სამართლებრივ რეგულირებაში პრეზუმციული მეთოდების გამოყენების შესახებ Ia Kharazi <i>About the Use of Presumptive Methods in Tax Regulation</i>	

ვალენტინა ლუკიანეცი.....	69
ნამების, სასტიკი და არაადამიანური მოპყრობის აკრძალვა Valentyna Lukianets <i>The prohibition of Torture, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment</i>	
ლელა წითაშვილი, მაია გელაშვილი	73
Web 2.0 ტექნოლოგიების გამოყენება საქართველოს საგანმანათლებლო სივრცეში Lela Tselashvili, Maia Gelashvili <i>Web 2.0 The use of Technology in Education in Georgia</i>	
მაია გელაშვილი	85
საბანკო საკრედიტო რისკის მართვის სისტემა Maia Gelashvili <i>Bank Credit Risk Management System</i>	
ნაზი გვარამია	91
მმართველობითი აღრიცხვის ისტორიული ექსკურსი და ტენდენციები საქართველოში Nazi Gvaramia <i>Historical Excursion and Trends of Management Accounting in Georgia</i>	
ქეთევან კვინიკაძე.....	97
კონსტიტუციური რეგულირების ფარგლები მუნიციპალურ დონეზე საარჩევნო უფლების მონესრიგებასთან დაკავშირებით Ketevan Kvinikadze <i>The Scope of Constitutional Regulation Regarding to Suffrage of Aliens on Municipal Level</i>	
დავით გეფერიძე	108
ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო სამართლებრივი მექანიზმის აქტუალური საკითხები Davit Geperidze <i>Contemporary Issues in International Human Rights Law</i>	
ქეთევან ჩეჩელაშვილი.....	116
ცვლილებები „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“ ორგანულ კანონში, მათი ანალიზი Ketevan Tchetchelashvili <i>Amendments in Organic Law “On Local Self-government”</i>	
ნინო მაზიაშვილი	130
სასტუმრო, როგორც მართვის სისტემა და მისი მუშაობის თავისებურებანი Nino Maziashvili <i>Hotel as a Management System and Management Features</i>	

- ვ. კ. მუკანოვა**.....136
უმალლესი სასწავლებლის მისია რეგიონის სტრატეგიული ამოცანების გადაჭრაში
Mukanova V. K.,
The Mission of the University in the Solution of the Strategic Objectives of the Region
- გიორგი ქუცური** 143
სახელმწიფო ფინანსების ვალების სიმყარის მართვის პრობლემები
Georgiy Kutsuri
Managing the Debt Sustainability of State Finances of the Russian Federation
- მარიამ გოგლიძე**.....147
მინდობით აღზრდის არსი და სამართლებრივი პროცედურები მოქმედი კანონმდებლობის მიხედვით
Mariam Goglidze
The Basis of Foster Care According to Applicable Law
- მარია ზუბიაშვილი, ანა მარუაშვილი** 158
ხარჯებისა და დანახარჯების გამიჯვნა
Mariam Zubiashvili, Anna Maruashvili
The Difference Between “Costs” and “Expenses”
- ნინო ჭითანავა** 164
თანამედროვე ტენდენციები საერთაშორისო ურთიერთობებში
(ბოლონიის პროცესის მაგალითზე)
Nino Chitanava
Bologna Process and Trends in International Relations
- ნათია ბედუკაძე-მამაცაშვილი** 170
კომერციული ბანკის ფინანსური მენეჯმენტის არსი და მისი ეფექტურობის ხარისხის შეფასება
Natia Bedukadze-Mamatsashvili
The Essence of Commercial Bank Financial Management and Quality Assessment of its Effectiveness
- უჩუროვა ე. ო., კონიევი ე. ო.** 177
„ახალი ეკონომიკის“ ფორმირების ეკონომიკური საფუძვლები
Elena O. Uchurova , O. Koniev
The «New Economy»: a Theoretical Development Framework

II ნაწილი

სამართლისა და სამართაშორისო ურთიერთობების მიმართულება

ივანე ბალიკინი 187
 საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის 1961 პროგრამის ანალიზი
Ivan Balykin
Theoretical and Normative Consolidation of the National Policy of the Soviet State in the Program of the CPSU in 1961

პეტრე დაუთაშვილი 191
 სისხლის სამართლის კანონის რეტროაქტუალობის პრინციპი დანაშაულის კვალიფიკაციისა და სასჯელის შეფარდების საკითხებში
Petre Dautashvili
The Principles of Criminal Law Retroactivity in the Issues of Punishment Qualification and Sentencing

ზვიად გოგრიჭიანი.....197
 ჯგუფური დანაშაული
Zviad Gogrichiani
Joint crime

ნელი ღონღაძე.....205
 სიკვდილით დასჯა ხამურაბის კანონების მიხედვით და პარალელების გავლება მოსეს სჯულთან
Neli Gongadze
Death Penalty According to Khamurabi Laws and Parallel Lines with the Laws of Moses

პ. ნ. ჩერეპი.....212
 კრიმინალური სამართალწარმოებისა და სასჯელის ამოცანები სახელმწიფოში
P. Cherepii
Task of Criminal Jurisdiction and Penalty in the State

ტ. ა. ფრანცუზი-იაკოვეცი.....218
 ბიკამერალიზმის უმთავრესი მიზეზები
T. Frantsuz-Yakovet's
The Main Causes of Bicameralism

ი. ი. მიკოლაენკო 226
 ადამიანის უფლების არსი და შინაარსი უკრაინაში თავისუფლად გადაადგილებისა და საცხოვრებელი ადგილის თავისუფლად არჩევისათვის
J. Mykolaenko
The Essence and Content of Human Rights to Freedom of Movement and Free Choice of the Place

<i>of residence in Ukraine</i>	
ვ. ს. პოლიშუკი	233
რწმუნებულის ინსტიტუტის ჩამოყალიბება და განვითარება უკრაინაში ანტიკორუფციული პროგრამების აღსასრულებლად	
Viktoriia Polishchuk <i>Establishment and Development of the Institution of Compliance Officer for the Implementation of Anti-Corruption Program in Ukraine</i>	
იან არონოვი	242
ადვოკატის პროფესიული კულტურის თეორიული ასპექტები ევროკავშირში	
Yan Aronov <i>The Oriental Aspects of the Professional Culture of Lawyer in the European Union</i>	
თამილა ხურციძე	247
ბიზნეს-სამართლებრივი გარიგებების სამართლებრივი რეგლამენტაციისას არსებული წინააღმდეგობები და გამოწვევები	
Tamila Khurcidze <i>Some Controversial Issues and Challenges in Legal Regulation of Business Law Transactions</i>	
ეკონომიკისა და ბიზნესის ადმინისტრირების მიმართულება	
დევი შონია, ნინო ხაზალია	255
ეკონომიკის კლასტერიზაციის, როგორც ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების პოლიტიკის შესახებ	
Devi Shonia, Nino Khazalya <i>Clustering as the Competitiveness Rising Policy of the Country</i>	
მაია ქანია	264
სოციალურ-ეკონომიკური უსაფრთხოება, როგორც ქვეყნის განვითარების უმნიშვნელოვანესი პრობლემა	
Maia Chania <i>Social-Economic Safety As The Main Problem Of The Development Of The Country</i>	
ნოდარ გრძელიშვილი	268
ტურიზმის თავისებურებები და რეგიონული სტატისტიკის სრულყოფის ძირითადი მიმართულებები	
Nodar Grdzelishvili <i>Tourism Features and the Main Trends in the Improvement of Regional Statistics</i>	
არსენ კუშხოვი	277
ყაბარდო-ბალკარეთის სოციალურ-ეკონომიკური რეგიონების სტრატეგიული მიმართულების მდგრადი და დაბალანსებული განვითარება	
A. P. Kushkhov <i>Strategic Direction of Sustainable and Balanced Development of Socio-Economic Systems of the Region</i>	

ნ. გ. გაჯიევი	282
სანარმოთა მრეწველობის საინვესტიციო საქმიანობის პრობლემები და მათი ეფექტურობის ამაღლების გზები (დალესტნის რესპუბლიკის მაგალითზე)	
N. G. Gadjiev	
<i>Problems and Ways to Increase Effectiveness of Investment Activity of Industrial Enterprises</i>	
კონიევა ნ. ო.	286
საქონლის ხორცის ეფექტური წარმოება საკვები დანამატის «ГЛИМАЛАСЧ-ВЕТ»-ის გამოყენებით, რომელსაც გააჩნია ანტისტრესული თვისებები	
Konieva O.N.	
<i>Effective Production of Beef Using the Fodder Supplement “Glimalashc-vet”, with Anti-Stress Properties</i>	
ო. მ. ალიევი, დ. ი. მაგომედოვა	289
მართვის საინფორმაციო ტექნოლოგიათა დანერგვა ბიზნესში: პრობლემები და გადაწყვეტილებები	
Aliiev O. M., Magomedova D. I.	
<i>Introduction of Information Technologies in Business: Problems and Solutions</i>	
ო. მ. ალიევი, ე. ე. გაჯიმურადოვა	295
განვითარების თანამედროვე პირობებში კონკურენტუნარიანობის საკითხები	
Aliiev O. M., Gadjimuradova E. E.	
<i>Issues of Competitiveness in Current Conditions of Development</i>	
ო. მ. ალიევი, დ. მ. იბრაგიმოვა	299
რუსეთის ფედერაციაში სოციალური პოლიტიკის დაგეგმვის პრობლემები	
Aliiev O. M., Ibragimova D. M.	
<i>Planning of Social Policy in the Russian Federation</i>	
ა. ა. კაზიმაგომედოვი	303
ცოტა რამ ახალი ფულის — კრიპტოვალუტების შესახებ	
Kazimagomedov A. A.,	
<i>New Money – Crypto Currency</i>	
ი. ბოგომოლოვა	306
მდგრადი განვითარების ქალაქების სტრატეგიული განვითარების მეთოდოლოგიური ასპექტები	
Bogomolova I. V.,	
<i>Methodological Aspects of Strategic Planning for the Sustainable Development of Large Cities</i>	
თამილა ალიკერიმოვა, ბ. ახმედოვა	310
მსოფლიო საბანკო სისტემის განვითარების ისტორია	
Alikemirova A. T., Axmedova K. B.	
<i>The History of the Development of the World Banking System</i>	

- მ. ა. ფილინა, გ. მანსუროვა** 314
ფიზიკურ პირთა ქონების დაზღვევა რუსეთში: პრობლემები და მათი გადაჭრის გზები
Filina M. A., Mansurova G.
Insurance of Property of Physical Persons in Russia: Problems and Ways of their Solution
- მ. ა. ფილინა, გ.გ. ტაგი-ზადე**.....317
სამედიცინო დაზღვევის განვითარება რუსეთის ფედერაციაში
Filina M. A., Tagi-Zade G. G.
The Development of Medical Insurance in the Russian Federation
- მ. ა. ფილინა, უ. ნ. ილიასოვა**.....320
რუსეთში ავტოდაზღვევის პრობლემები და განვითარების პერსპექტივები
Filina M. A., Iliasova U. N.
Problems and Prospects of Development of Insurance in Russia
- ზ. ბ. მუხამეტჟანოვა** 323
ყაზახეთის რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობის განვითარების სახელმწიფო რეგულირების ეკონომიკური მექანიზმი
Mukhametzhanova Z. B.
Economic Mechanism of State regulation of Agricultural Development of the Republic of Kazakhstan
- პ. ა. იბრაგიმოვა, პ. კ. სუნგუროვა**.....328
საფინანსო ანგარიშგება სასს-ის მოთხოვნილებათა მიხედვით: უპირატესობები და ტრანსფორმაციის პრობლემები
Ibragimova P. A., Cungurova P. K.
Financial Reporting - the Benefits and Challenges of Transformation
- დ. ა. სულეიმანოვა, ე. ე. გაჯიმურადოვა**.....333
ორგანიზაციის ფინანსური მდგომარეობის დიაგნოსტიკისა და ანალიზის საკითხები
Culemanova D. A., Gadjimuradova E. E.
The Diagnosis and Analysis of the Financial Condition of the Organization

ჰუმანიტარული მეცნიერებების მიმართულება

- სოფიო მორალიშვილი**.....338
გლობალიზაციის გავლენა ქართულ ენაზე
Moralishvili Sophio
Some Effects of Globalization on Georgian Language
- ეკატერინე თოფურია** 344
ენობრივი აქტივობა და მყარი ენობრივი გამოთქმები
Ekaterine Topuria
Lingua Creative Thinking and Fixed Lingual Expression

ია ხაჭაპურიძე	349
ანდრე შენიეს ერთი ელეგიის გამო	
Ia Khachapuridze	
<i>“One of the Elegies of A. Chenier”</i>	
იზოლდა ჩხოვაძე	353
იურიდიული ინგლისურის სწავლების ეფექტური მეთოდები	
Izolda Chkhobadze	
<i>Effective Methods of Teaching Legal English</i>	
ლელა ონიანი	358
შეცდომების გასწორების ტექნიკა ინგლისურ ენაში	
Lela Oniani	
<i>Tips and Techniques of Error Correction in ESL Class</i>	
ლელა ავალიანი.....	363
სიმამაცე, შიში, გონიერება და სიბრყვე არაბულში (ფრაზეოლოგიზმებზე დაყრდნობით)	
Lela Avaliani	
<i>Courage, Fear, Discretion, and Foolishness in Arabic (Based on phraseologisms)</i>	
ლუიზა ხაჭაპურიძე	369
ლექსუმის რაიონის სოფელ ღვირიშის მიკროტოპონიმები	
Luiza Khachapuridze	
<i>Microtoponyms in the village of Gvirishi, Lechkhumi region. (According to the latest materials)</i>	
სოფია ბუზიაშვილი, მზია გიორგაძე	372
ჯგუფური მუშაობის მნიშვნელობა ინგლისური ენის სწავლაში	
Sophia Buziashvili, Mzia Giorgadze	
<i>The approaches and benefits of group work</i>	

I ნაწილი

**საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის
„თანამედროვე მეცნიერებათა აქტუალური პრობლემები და გამოწვევები“
მოსაწესი (გულური 2017 წ. 18-19 ნოემბერი)
“CURRENT PROBLEMS AND CHALLENGES OF MODERN
SCIENCES” INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND
PRACTICAL CONFERENCE PROCEEDINGS**

ა. ი. კინდაუვი,
სამეცნიერო კვლევათა განყოფილების უმცროსი
მეცნიერ-თანამშრომელი, პენზის სახელმწიფო
ტექნოლოგიური უნივერსიტეტი, ქ. პენზა, რუსეთი

ფინანსური დანაკარგების მოდელირება

ანოტაცია

პენზის ოლქის მასალებზე გაანალიზებულია ბუნებრივ-კლიმატური და ფინანსური მდგრადობები. ჩატარებულია ფინანსური დანაკარგების მოდელირება. მოდელირებას საფუძვლად დაედო პენზის ოლქის ძირითადი მარცვლოვანი კულტურების სათესი ფართობების მონაცემები 2001-დან 2016 წლამდე პერიოდში. ჩატარდა დათესილი და აღებული ფართობების ანალიზი. ანალიზის შედეგები გამოყენებულია მოდელის შესავალ მონაცემებად. კვლევის შედეგად გამოვლინდა რეგიონის ფარგლებში მოსაყვანად არარენტაბელი კულტურები. რეალიზაციის ფასსა და მოსავალაულებელი ფართების წილს შორის დამოკიდებულების გამოსავლენად ჩატარდა კორელაციური ანალიზი, რომელმაც აჩვენა სუსტი უარყოფითი კორელაცია. დადგინდა, რომ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის რეალიზების თავისებურებათა მიუხედავად, მოსავალაულებელი მინდვრების წილი ვერავითარ გავლენას ვერ ახდენს რეალიზაციის ღირებულებაზე.

საკვანძო სიტყვები: ფინანსური მდგრადობა, ფინანსური დანაკარგების მოდელი, ბუნებრივ-კლიმატური მდგრადობა, სოფლის მეურნეობა.

Kindaev A.Yu.,

*Junior Researcher, Department of Scientific Research,
Penza State Technological University, Penza, Russia*

MODELING OF FINANCIAL LOSSES

Abstract

On the materials of the Penza region, natural and climatic and financial sustainability are analyzed. Modeling of financial losses. The modeling was based on data on sowing areas of the main grain crops of the Penza region for the period from 2001 to 2016. The analysis of sown areas and harvested was carried out. The results of the analysis served as inputs to the model. As a result of the research, crops not profitable for cultivation within the region were identified. To determine the dependencies between the price of sales and the share of non-cleaned areas, a correlation analysis was conducted, which showed a weak negative correlation. It was found that despite the peculiarities of selling agricultural products, the share of uncompleted fields does not affect the cost of sales in any way.

Keywords: *financial stability, model of financial losses, natural and climatic stability, agriculture*

Киндаев А.Ю.,

*Младший научный сотрудник отдела научных исследований,
Пензенский государственный технологический университет,
г. Пенза, Россия*

МОДЕЛИРОВАНИЕ ФИНАНСОВЫХ ПОТЕРЬ

Финансовая устойчивость выражается в финансовой стабильности, отражающейся в свободном распоряжении денежными средствами, что позволит, эффективно их используя, обеспечить бесперебойное производство и реализацию продукции. На наш взгляд, достижение финансовой устойчивости является ведущей целью организации.

Для характеристики таких факторов как природно-климатическая и финансовая устойчивости проведем анализ зернового хозяйства Пензенской области за период с 1997 по 2016 годы в разрезе культур. Для выявления целесообразности (эффективности) выращивания зерновых культур на территории области вычислим долю потерь по зерновым и зернобобовым культурам в сельскохозяйственных организациях, для этого воспользуемся формулой:

$$S_{\text{неубр.}} = S_{\text{посевная}} - S_{\text{убранная}},$$

где $S_{\text{посевная}}$ – посевная площадь под конкретной сельскохозяйственной культурой в Пензенской области, $S_{\text{убранная}}$ – убранная площадь под конкретной сельскохозяйственной культурой в Пензенской области.

В результате вычислений находится посевная площадь, которую по тем или иным причинам не стали убирать. Стоит заметить, что расходы, связанные с обработкой земли, севом и рядом других действий, сельскохозяйственные организации уже понесли, что является прямым убытком. Для непосредственного вычисления доли таких площадей, используем формулу:

$$D = \frac{S_{\text{неубр.}}}{S_{\text{посевная}}} \cdot 100\%.$$

Для наглядности, полученные данные представим в таблице 1.

Таблица 1

Доля потерь по зерновым и зернобобовым культурам в сельскохозяйственных организациях, %

Год	Зерновые и зернобобовые культуры – всего	в том числе:							зернобобовые культуры
		пшеница озимая	рожь озимая	пшеница яровая	ячмень яровой	овес	просо	гречиха	
1997	1	0	1	1	1	1	5	5	2
1998	26	8	5	33	38	53	43	40	64
1999	34	4	8	57	64	59	58	49	43
2000	6	2	0	3	6	3	33	11	3
2001	9	1	3	2	1	4	55	51	9
2002	4	1	1	3	2	8	55	37	10
2003	8	8	5	7	6	9	24	14	17
2004	9	2	3	5	9	21	40	20	16
2005	4	3	3	3	3	9	24	11	16
2006	5	1	0	6	4	14	32	11	17
2007	20	5	7	27	23	41	75	36	51
2008	6	3	6	7	4	9	58	44	7
2009	6	3	4	6	4	22	58	42	2
2010	43	31	21	64	63	63	92	96	60
2011	5	5	2	3	1	2	24	28	5
2012	9	9	3	2	3	8	68	54	8
2013	11	6	7	17	9	16	47	43	11
2014	4	0	4	3	3	5	51	18	8
2015	2	1	1	3	0	10	18	5	3
2016	3	2	0	3	2	5	20	11	4

Как видно из таблицы есть года, когда доля не убранных площадей достигала 35-40% (1999 и 2010), это было вызвано аномально засушливым летом. Средняя доля не убранных площадей по зерновым и зернобобовым по региону за исследуемый период составила 11%, однако стоит отметить, что средняя доля таких площадей по просу составляет 44%, а по гречихи – 31%. Такие данные

заставляют задуматься о целесообразности возделывания данных культур в регионе. Природно-климатическая устойчивость для данных культур нарушается, что и вызывает высокую долю полей, с которых не рационально убирать урожай. Высокая цена реализации гречихи подогревает интерес у сельскохозяйственных организаций к ее возделыванию. Для выявления зависимостей между ценой реализацией и долей не убранных площадей был проведен корреляционный анализ, который показал слабую отрицательную корреляцию $-0,33$. Отрицательная корреляция наблюдается по всем культурам кроме пшеницы озимой, у которой корреляция нулевая. Это все можно объяснить тем, что зерно и зернобобовые реализуется не в год уборки, а только на следующий. Учтя данный факт, корреляционные связи были найдены с учетом лага (сдвига) на один год, в результате корреляции стали положительными (кроме проса и гречихи), но связь очень слабая не превышающая $0,15$. Отсюда можно сделать вывод, что доля не убранных полей никак не влияет на стоимость реализации. В силу вышеизложенного, получается, что у сельскохозяйственных организаций нет возможности компенсировать понесенные расходы на поля, которые не стали убирать, за счет более выгодной продажи собранного урожая, что ведет к росту неустойчивости сельскохозяйственной организации. Для оценки финансовых потерь от не убранных полей воспользуемся формулой:

$$F = S_{неубр} \cdot Ур_{\phi} \cdot P$$

где $Ур_{\phi}$ - средняя урожайность по конкретной культуре в текущем году в Пензенской области, P – цена реализации конкретной сельскохозяйственной культуры, сложившая в Пензенской области. Стоит также указать на то, что берется средняя урожайность по региону, без учета данных по неубранным полям, однако доли полей, с которых урожай не был убран, колеблется на уровне $5-12\%$ ¹, что позволяет считать урожайность весьма стабильной и понесенные потери могли бы повлиять на нее не столь значительным образом. Для наглядности, полученные результаты представлены на рисунке 3.

Как видно из рисунка 3, что сельскохозяйственные организации несут колоссальные потери от полей, на которые были потрачены средства на возделывание, но в конечном результате прибыль, так и не была получена. Уменьшение доли таких полей в общем объеме обрабатываемых полей будет являться фактором устойчивого развития².

¹ Батова, В.Н. Системный подход к обеспечению экономической безопасности российских предприятий в период глобализации экономики / В.Н. Батова // Теория и практика общественного развития. – 2013. – № 2. – С. 196-199.

² Алтухов, А. И. Преодоление и частичное смягчение рисков в зерновом хозяйстве и на зерновом рынке страны / А. И. Алтухов // Нива Поволжья. – 2014. – № 4. – С. 2-10

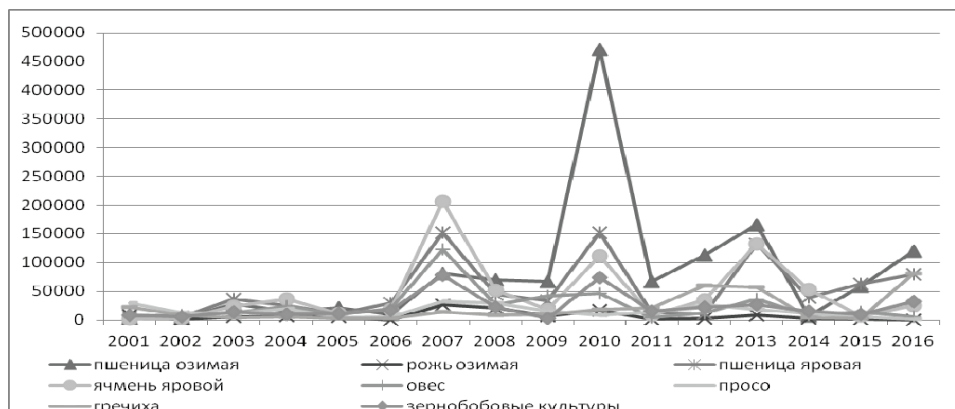

Рис.3. Финансовые потери от неубранных полей, тыс. руб.

Выводы.

Эффективность производства зерна является основой устойчивого развития зернопродуктового подкомплекса¹. Обеспечение финансовой устойчивости, повышение конкурентоспособности производимой продукции, являются необходимыми условиями для экономической безопасности сельскохозяйственных предприятий². Достижение устойчивости можно также достичь за счет перераспределения земель сельскохозяйственного назначения между культурами³, отдавая предпочтение более адаптированным культурам под агроклиматические условия.

Исследование выполнено при финансовой поддержке РФФИ в рамках научного проекта №16-36-00275 мол-а

¹ Винничек, Л.Б. Механизм обеспечения экономической безопасности сельскохозяйственных предприятий в современных условиях // Л.Б. Винничек, В.Н. Батова, А.Ю. Павлов // Нива Поволжья. – 2015. – № 4(37). – С. 116-120.

² Киндаев, А.Ю. Специализация размещения сельскохозяйственных культур в пензенской области с учетом экономико-географического положения района / А.Ю. Киндаев, А.Ю. Павлов, А.В. Моисеев – Пенза: Изд-во ПензГТУ, 2016. – 130 с.

³ Киндаев, А.Ю. Обеспечение экономической безопасности как фактор устойчивого развития предприятий АПК / А.Ю. Киндаев, А.Ю. Павлов // В сборнике: экономические аспекты технологического развития современной промышленности. – 2016. – С. 301-305.

ბ. ა. შოგენოვი

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი
ვ. მ. კოკოვის სახ. ყბსაუ,
 ნალჩიკი

**აგრო სამრეწველო კომპლექსში წარმოების ხარისხის უზრუნველყოფა,
 კონკურენტუნარიანობისა და ეფექტიანობის სტრატეგიული მართვა**

ანოტაცია

რძის ხარისხის არსებული შეფასების მიხედვით ხარისხის კრიტერიუმად გამოიყენება მხოლოდ რძის ცხიმოვანობის პროცენტი, თუმცა დიდი მნიშვნელობა აქვს აგრეთვე ცილის, რძის შაქრის, ორგანულ და არაორგანულ მჟავათა მარილების შემცველობას. ამასთან დაკავშირებით გთავაზობთ რძის ხარისხის განსაზღვრას ინტეგრალური შეფასების საფუძველზე ძირითადი საყუათო ნივთიერებების (ცხიმი, ცილა, რძის შაქარი და ა.შ.) ხვედრითი წონის გათვალისწინებით. ამისათვის შემოთავაზებულია საშუალო-ართმეტიკული ფორმულა. მემცენარეობაში თვითღირებულების კალკულირების მოქმედ წესს ასევე აქვს რიგი მნიშვნელოვანი ხარვეზები. მაგალითად, გათვალისწინებულია წარმოების ხარჯების განსაზღვრა მთლიანად საშემოდგომო მარცვლეულ კულტურათა ჯგუფში (ხორბალი, ჭვავი, ქერი). კალკულირება კი ხორციელდება თითოეულ კულტურაზე ცალცალკე. საშემოდგომო მარცვლეული მოიცავს კულტურებს, რომელთა პროდუქციაც განსხვავდება სამომხმარებლო თვისებებით, დანიშნულებით, მოსავლიანობითა და ფასებით. თუმცა ყველა ეს კულტურა აღრიცხვაში აისახება ერთ გრაფაში, რაც აგრეთვე არამართლზომიერია. ზუსტად ასევე არის საქმე მებოსტნეობაში. იმისათვის, რომ მატერიალურად დავაინტერესოთ მეჭარხლეები ძირნაყოფების საქრიანობის გაზრდაში, საჭიროა გადავიდეთ მათ მიღებაზე, ანაზღაურებასა და გემიურ ჩათვლაზე წონისა და საქრიანობის მიხედვით. მეურნეობები დაინტერესებულნი უნდა იყვნენ ქარხნებს ჩააბარონ ნედლეულში არსებული შაქარი და არა უჯრედისი. ხარისხის ინტეგრალური შეფასებების შემოღება უზრუნველყოფს სოფლის მეურნეობაში პარამეტრული კალკულაციების შემუშავებისა და გამოყენების შესაძლებლობას, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის თვითღირებულების სრულ შედარებადობას და ამის საფუძველზე ხსნის ყველაზე ეფექტიანი სასოფლო-სამეურნეო კულტურებისა და ცხოველთა ჯიშების არჩევის ფართო შესაძლებლობას, აგრეთვე მრავალი სხვა სამეურნეო საკითხის გადაჭრას, რომელიც ხელს უწყობს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების კონკურენტუნარიანობისა და ეფექტიანობის გაზრდას.

B. A. Shogenov
Academic Doctor of Economics
Nalchik

QUALITY ASSESMENT AND STRATEGIC MANAGEMENT OF COMPETITIVENESS AND EFFICIENCY OF PRODUCTION IN THE AIC

Abstract

According to the existing quality assessment of milk the percentage of milk fat content serves as the criterion of quality, although protein content, lactose, salts of organic and inorganic acids are important. In this connection, we propose a definition of milk quality based on integral estimate with a glance to basic nutrients' (fat, protein, lactose, etc.) specific weight. To the effect the formula of arithmetic mean is proposed. The current procedure of cost accounting in horticulture also has a number of disadvantages. For example, it is envisaged to determine the cost of production as a whole for a group of winter crops, cereals (wheat, rye, barley). The calculation is realized for every crop separately. Winter cereals include crops whose products differ in consumer qualities, purpose, yield and prices. However, all these crops are recorded on accounting according to one graph that also considers improper. The same is the case for vegetable growing. In order to materialize the interest of sugar beet growers in sugar content improvement of the roots it is necessary to pass on acceptance, payment and its planned offset by weight and sugar content. The farms should be interested in delivery the sugar stored in the raw materials instead of fiber over to the plants. The introduction of integral estimate of quality ensures the possibility of developing and applying parametric calculations in the agricultural sector, total comparability of farm production cost and on this basis reveals the broad possibilities for selecting the most effective agricultural crops and breeds of animals, and the solution of many other economic issues that contribute to increase competitiveness and efficiency of agricultural production.

Б. А. Шогенов,
д.э.н., профессор
КБГАУ им. В.М. Кокова,
г. Нальчик

ОЦЕНКА КАЧЕСТВА И СТРАТЕГИЧЕСКОЕ УПРАВЛЕНИЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬЮ И ЭФФЕКТИВНОСТЬЮ ПРОИЗВОДСТВА В АПК

Конкуренция – это состязание между товаропроизводителями за наиболее выгодные сферы приложения капитала, рынки сбыта и источники сырья. В рыночной экономике конкуренция становится действенным законом регулирования пропорций общественного производства, а покупатель является основным механизмом, оценивающим товар, услуги, работы, их качество и условия продажи. Если потребителю понравились качество и работоспособность товара, удовлетворяет цена, то он отреагирует моментально, значит, производитель не упустил свой шанс. Его решение выпускать именно этот, а не другой товар по достоинству оценивается рынком.

Предприятия могут оценить пожелания и нужды людей ошибочно. В этом случае товар не находит своего потребителя. Этот риск полностью относится к рыночной экономике. Поставщик такого товара несет убытки, а может быть, ему придется даже закрыть предприятие. С этой точки зрения конкуренция неумолима: предпринимательские ошибочные решения наказываются рынком. Правила игры таковы, что они препятствуют тому, чтобы экономика производила и предлагала никому не нужные товары и услуги.

При рыночной экономике конкуренция имеет две стороны. Одна сторона выражает стремление предприятия обойти своих конкурентов лучшими достижениями. Это продавцы товаров и услуг. Другая сторона охватывает потребителей товаров и услуг. Потребители, как и предприятия, выступающие в роли покупателей, имеют право свободно выбирать, у какого предприятия и что покупать.

Конкурентоспособность – понятие интегральное, а качество – это потенциальный полезный эффект для групп потребителей, измеряется в натуральных единицах, в денежном выражении, либо в условных баллах. Улучшение качества сельскохозяйственной продукции является крупным резервом повышения эффективности общественного производства, включая не только сельское хозяйство, но и все отрасли перерабатывающей промышленности. Правильное выявление таких резервов и управления качеством продукции возможны лишь на основе всесторонней и своевременной информации, как

о качестве самой производимой продукции, так и о затратах, связанных с производством продукции различных качественных характеристик. Такая информация должна дать основу для оптимизации качества производимой продукции и оценки эффективности затрат на его повышение.

Существующая практика учета затрат и калькулирования себестоимости как в животноводстве, так и в растениеводстве не решает этих задач. Прежде всего, учет качества сельскохозяйственной продукции не получает документального оформления, это препятствует выявлению потерь от снижения качества продукции, выявлению резервов повышения эффективности использования и сохранности продукции.

Критерии качества сельскохозяйственной продукции зависят от цели, сроков, условий потребления.

При оценке продукции растениеводства учитываются разные критерии при его потреблении. Примером может служить оценка ячменя, используемого: для крупяного производства, для пивоварения и на корм животным.

Полезность производимой продукции сельского хозяйства характеризуется системой показателей качества, которые по методу оценки подразделяются на две группы:

- натуральные, характеризующие физико-химические и механические свойства продукции, которые дают количественную характеристику качества сельскохозяйственной продукции;
- органолептические – метод очень субъективен, и его применение может быть оправдано лишь в оценке тех свойств, которые не поддаются количественному учету (цвет, запах, вкус и т.д).

Применяемые оценки качества продукции в некоторых отраслях сельского хозяйства носят односторонний характер и не охватывают важные качественные характеристики продукции. По существующей оценке качества молока, критерием качества служит только процент жирности молока, хотя большое значение имеет и содержание белка, молочного сахара и солей органических и неорганических кислот.

«Содержание белка в молоке, а точнее главной его части – казеина, – как отмечает В. Г. Гетьман, – имеет очень важное значение для перерабатывающей промышленности при производстве творога, сыра, пищевого и технического казеина, кисло-молочных продуктов и др.

А 1 грамм молочного сахара увеличивает питательность молока на 4,1 килокалории. Он также необходим при производстве кисло-молочных продуктов, где под воздействием молочнокислых бактерий сахар превращается в молочную кислоту, которая свертывает казеин, что определяет основной технологический процесс при производстве простокваши, творога и других молочных продуктов».

Как видим, необходимость оценки качества молока по наиболее важным компонентам питательных веществ признают и другие экономисты. Однако решение проблемы оценки качества молока они не предлагают.

Более того, они отрицают возможность определения качества молока по нескольким наиболее важным компонентам, расчетным путем, т.е. посредством применения формулы для исчисления сухого остатка.

В связи с этим мы предлагаем определение качества молока на основе интегральной оценки с учетом удельного веса основных питательных веществ (белок, жир, молочный сахар и т.д.). Для этого же предложена формула средне – арифметической:

$$I_o = \frac{K_1 \cdot K_{n_1} \cdot Ж + K_2 \cdot K_{n_2} \cdot Б + K_3 \cdot K_{n_3} \cdot С}{3}, \quad (1)$$

где I_o – интегральная оценка; K – коэффициент значимости; K_n – коэффициент нормализации; $Ж$ – жирность, %; $Б$ – белок, %; $С$ – молочный сахар, %.

Коэффициент значимости (важности) наиболее часто определяется экспертным методом, где в качестве экспертов принимают участие в экспертной комиссии высококвалифицированные, в основном главные специалисты.

Данные в таблице условные. Для этого рассчитан средний балл каждого компонента:

Средний балл = сумма баллов / количество экспертов = 2,4; 2,0; 1,9.

Таблица 1. Определение коэффициентов значимости компонентов молока методом экспертного опроса

№ п/п	Фамилия И.О. экспертов	Занимаемая должность	Балл значимости		
			Жир	Белок	Сахар
1	Сергеев В.И.	Гл. зоотехник	3	2	2
2	Петров К.И.	Гл. ветврач	2	3	2
3	Хамгоков Ж.Д.	Нач. лабораторий	3	1	2
4	Курманов Н.И.	Зоотехник	3	2	1
5	Шмаков Д.Г.	Ветврач	1	2	3
6	Бирюкова З.А.	Лаборант	2	3	2
7	Павленко Е.И.	Зав. МТФ	3	2	1
8	Ткачева Н.Н.	Зав. МТФ	1	2	3
9	Платонов А.С.	Бригадир	3	1	2
10	Анисимов В.Б.	Бригадир	3	2	1
	В среднем		2,4	2,0	1,9

Для нивелирования среднего процента содержания различных компонентов в молоке необходимо использовать коэффициенты нормализации, исчисленные по следующей формуле:

$$K_{ni} = \frac{\max(Li)}{Li}, \quad (2)$$

где K_{ni} – коэффициент нормализации; i – обозначение компонента (жир, белок, сахар); $\max$ – максимальное процентное содержание компонента (жир, белок, сахар); Li – среднее процентное содержание в молоке каждого из наиболее важных веществ (жир, белок, сахар).

Среднее процентное содержание каждого из наиболее важных компонентов по цельному молоку можно взять из данных биологических исследований Г. С. Инихова (табл. 2).

Таблица 2. Химический состав коровьего молока

Составные части	Пределы колебаний, %	Среднее содержание, %
Вода	83 – 89	87,0
Сухой остаток	11 – 17	13,0
Молочный жир	2,7 – 6,0	3,9
Фосфатиды	0,02 – 0,08	0,05
Старины	0,01 – 0,06	0,08
Азотные соединения:		
Казеин	2,2 – 4,0	2,7
Альбумин	0,2 – 0,6	0,4
Глобулин и другие белки	0,05 – 0,20	0,12
Небелковые соединения	0,02 – 0,08	0,1
Молочный сахар	4,0 – 5,5	4,7
Соли органических кислот	0,5 – 0,6	0,65
Соли неорганических кислот	0,1 – 0,5	0,3
Зола	0,60 – 0,85	0,7

Получив данные о среднем содержании и подставив их в формулу (2), получим коэффициент нормализации каждого рассматриваемого компонента:

$$K_{\text{норм. жира}} = \frac{6}{3,9} = 1,54, \quad K_{\text{норм. сахара}} = \frac{5,5}{4,7} = 1,17, \quad K_{\text{норм. белка}} = \frac{0,2}{0,12} = 1,67.$$

Подставив полученные данные в формулу (1), мы получим интегральную оценку в процентах:

$$I_0 = \frac{2,4 \cdot 1,54 \cdot 5,15 + 2,0 \cdot 1 \cdot 0,2 + 1,6 \cdot 1,17 \cdot 5,3}{3} = 9,78$$

Принимаем за базисную величину интегральной оценки ($I_o=9,3\%$). Теперь, используя статистический материал СХП „Ленинцы“ КБР, Майского района, производящего молоко на уровне его базисной жирности 3,6 %, рассчитали фактическую интегральную оценку качества молока. В 2016 г. в этом хозяйстве при затратах 51208 тыс.руб. было получено 37312 ц. молока базисной жирности с себестоимостью 1 ц. 1373(1515) рублей. Пересчет по интегральной оценке дает следующие результаты:

умножив валовой надой молока на фактическую интегральную единицу и поделив полученный результат на базисную величину интегральной оценки, получим $(37312 \text{ ц} \times 9,78 \%) : 9,3 \% = 39237,8$ ц приведенного качества. Себестоимость 1 ц такого молока составит:

$51208 \text{ тыс.руб.} / 39238 \text{ ц} = 1294 \text{ руб.} 15 \text{ коп.}$

Из расчетов видно, что объем и себестоимость качественно соизмеримой продукции, полученные в пересчете интегральной оценки существенно уточняются. Себестоимость 1 ц такого молока оказалось на 87 руб. или на 6,1% ниже.

Действующий порядок калькулирования себестоимости в растениеводстве также имеет ряд существенных недостатков. Например, предусматривается определение затрат на производство в целом по группе озимых, зерновых культур (пшеница, рожь, ячмень). Калькулирование же осуществляется по каждой культуре отдельно. Озимые зерновые включают в себя культуры, продукция которых различается по потребительским свойствам, назначению, урожайности и ценам. Однако все эти культуры отражаются в учете по одной графе, что также является неправомерным.

Точно так же дело обстоит и в овощеводстве. Здесь себестоимость продукции определяется в целом по всей отрасли, не говоря уже о сортовом составе отдельных овощных культур и о различиях содержания в них полезных веществ.

В свекловодстве урожайность учитывают по бункерному весу, который включает в себя 10–15% посторонней примеси (земли, сорняков и т.д.), а при поздней уборке в сырую погоду загрязненность достигает 20–25%.

Для перевозки и обработки такой загрязненной продукции осуществляются большие дополнительные затраты. Кроме этого, вывозка питательного грунта (ГУМУСА) с полей наносит непоправимый ущерб земледелию.

В связи с этим можно согласиться с предложением А. А. Семенова. Он пишет: „Для того чтобы материально заинтересовать свекловодов в повышении сахаристости корней, необходимо перейти на приемку, оплату и плановый зачет их по весу и сахаристости. Хозяйства должны быть заинтересованы сдавать заводам сахар, содержащийся в сырье, а не клетчатку». Существенные недостатки заложены в самом ГОСТе № 1742172 ГОСТ нацеливает свекловодов только на увеличение урожайности, а не на повышение качества продукции.

Т.О. Введение интегральных оценок качества обеспечивает возможность разработки и применения параметрических калькуляций в сельском хозяйстве, полную сопоставимость себестоимости сельскохозяйственной продукции и на этой основе раскрывает широкие возможности выбора наиболее эффективных сельскохозяйственных культур и пород животных, и решению многих других хозяйственных вопросов, способствующих повышению конкурентоспособности и эффективности сельскохозяйственного производства.

ლიტერატურა:

1. Версан В.Г. Интеграция управления качеством продукции: Новые возможности. М.: Издательство стандартов 1994ю- 218с.
2. Панков В.П. Стратегия и тактика формирования региональных систем продовольственного обеспечения. Ростов –на – Дону: Росиздат. – 2000.
3. Степанов А.И. Экономические проблемы качества сельскохозяйственной продукции. М.: Экономика, 1978.
4. Усенко Л.; Мартен С. Формирование и оценка конкурентоспособности в АПК// Известия ВУЗов. Сев.Кав. регион. Обществ.науки. 1999 №3. с.104-114.
5. Шогенов Б.А. Стратегия и тактика управления прибыльностью регионального АПК. – Нальчик: Полиграфсервис и Т. – 2001.

მანანა ალადაშვილი
ბიზნესადმინისტრირების დოქტორი, პროფესორი
ახალი უმაღლესი სასწავლებელი

ევროპელი ტურისტების თვალთ დანახული საქართველო

ანოტაცია

საქართველოს მიმართ ინტერესი მოგზაურებს უძველესი დროიდან ჰქონდათ, 2017 წელს პოზიტიური ტენდენცია ნარჩუნდება ევროკავშირის ქვეყნების მიმართულებიდან, საიდანაც საქართველოში ჩამოსვლების რაოდენობის ზრდის კუთხით, იანვარ-აგვისტოშიც გამოირჩეოდნენ: **გერმანია, დიდი ბრიტანეთი, საფრანგეთი, პოლონეთი, ლიტვა, იტალია და საბერძნეთი.**

ევროპელების აზრით, ვიზიტის საუკეთესო დროა ივნისი-სექტემბერი, ოქტომბერი გამოირჩევა ტურისტული ნაკადების შემცირებით, კერძოდ, სეზონთაშორისი პერიოდი განთავსების სექტორისათვის ფასდაკლების პერიოდია, ხოლო ხელმოკლე ტურისტებისათვის კი ასეთი პერიოდი ხელმისაწვდომია.

ევროპელებისათვის ძირითად მონახულებად ადგილებად კვლავ დარჩება: ძველი თბილისი-კალა უბანი, ევროპული მოდერნისტული არქიტექტურული შენობები, ძველი ეკლესია-მონასტრები, რუსთაველისა და აღმაშენებლის ხეივანები; ბათუმი-ბოტანიკური ბაღი, სადაც თავმოყრილია მრავალი ევროპული ჯიშის ნარგავი; ქუთაისი-გელათისა და ბაგრატიის ტაძრები.

საქართველოში ევროპელი ტურისტების მოსაზიდად ჯერ კიდევ ბევრია გასაკეთებელი მომსახურების სფეროში.

კერძოდ, ჯერ კიდევ მოსაგვარებელია აზიურ-მუსულმანური პრობლემა, რაც გამომდინარეობს იქედან, რომ აზიელების მიერ გახსნილ კაფეებში საკმაოდ ძვირ ფასს ახდევინებენ ევროპელ ტურისტებს; სასტუმროებსა და რესტორნებში მომსახურე პერსონალის კვალიფიციური დონე – უშუალოდ მომსახურების ხარისხზე გავლენას ახდენს ენების არცდონა, ძირითადად ინგლისურის უცოდინარი პერსონალი ჰყავთ სასტუმროებს, ჰოსტელებს, გესტჰაუსებსა და საკვებ ობიექტებს, რომელიც უდიდეს პრობლემას უქმნის ტურისტს; უხარისხო საკვები პროდუქტები და საკვების სიძვირე რესტორნებსა და კაფე-ბარებში.

ყოველივე ზემოთაღნიშნულის გათვალისწინება ხელს შეუწყობს ევროპელი ტურისტების მოზიდვას საქართველოში, რაც ხელს შეუწყობს ეკონომიკურ განვითარებას.

საკვანძო სიტყვები: ევროპელი ტურისტები, ტურიზმის ბიზნესი, ტურისტული პროდუქტი.

Manana Aladashvili
*Professor of New Higher
Education Institute*

GEORGIA IN THE EYES OF TOURISTS

Abstract

Travelers had interest towards Georgia since the ancient times. In 2017, positive trend is maintained with European countries and number of arrivals in Georgia increases. In this respect in January-August the following countries are prominent: Germany, Great Britain, France, Poland, Lithuania, Italy and Greece.

Europeans think that the best period for visit is January-September. October is distinguished with decrement of number of tourists. However, the inter-season period is famous for discounts (in the sector of tourist placement) and this period is affordable for relatively poor tourists.

For Europeans frequently visited locations are the following: old Tbilisi, Kalaubani, the modern European-style architectural buildings, old churches and monasteries, avenues of Rustaveli and Akmashenebeli, botanical garden of Batumi (where many European species of plants are accumulated), Gelati and church of Bagrati in Kutaisi. However, many things need to be improved in the service field to attract European tourists in Georgia. For example, Asian-Muslim problem still remains, particularly in Asian cafes European tourists pay quite big prices. In addition, qualification of service personnel in hotels and restaurants isn't enough, particularly lack of knowledge of languages has direct impact on the quality of service. Personnel of hotels, hostels, guesthouses and fast food restaurants often doesn't know English and it is very problematic for tourists. In addition, there are the problems of low-quality products and expensiveness in restaurants and cafe-bars. If we take into account these problems, more European tourists will arrive in Georgia and it will support economic development.

Keywords: *European tourists, tourism business, travel product.*

ევროპელი ტურისტების თვალთ დანახული საქართველო

საქართველოს მიმართ ინტერესი მოგზაურებს უძველესი დროიდან ჰქონდათ, რასაც მოწმობს ანტიკური პერიოდის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მითოლოგიური თქმულება არგონავტების შესახებ, რომელიც მთელ მსოფლიოში კარგად არის ცნობილი. ჩვ. წ. აღ-მდე, დაახლოებით, ორი ათასი წლით ადრე, არგონავტები პირველი ევროპელი „ტურისტები“ იყვნენ, რომლებიც საქართველოში ლეგენდარული ოქროს საწმისის საძებნელად შემოვიდნენ.

მიმდინარე წლის ივნისში ამსტერდამის უნივერსიტეტის ორგანიზებით საქართველოში ჩატარდა ტურიზმის საერთაშორისო სამიტის. სამიტის ფარგლებში ამსტერდამის უნივერსიტეტმა წარმოადგინა კვლევის შედეგები, რომლის მიზანიც იყო ევროპელი ტურისტების პრეფერენციების გაცნობა ქართველი აუდიტორიისათვის. კვლევამ მოიცვა დასავლეთ, ჩრდილოეთ და ცენტრალური ევროპის ტურიზმის სამომხმარებლო სეგმენტები. აღნიშნული კვლევის შედეგების გაანალიზება და მათი მიზანმიმართულად გამოყენება დაეხმარება საქართველოს ტურიზმისა და მასპინძლობის სფეროში ჩართულ ორგანიზაციებსა და კომპანიებს ევროპული ტურისტული ბაზრის ათვისებაში.

აღსანიშნავია, რომ კვლევაში წარმოდგენილი ორი ტურისტული სამომხმარებლო ბაზარი, ჩრდილოეთ და დასავლეთ ევროპა, ის რეგიონებია, რომლებიც საქართველოს ჯერ ნაწილობრივ ან საერთოდ არა აქვს ათვისებული: 2016 წლის სტატისტიკური მონაცემებით ამ რეგიონებიდან ტურისტების საერთო რაოდენობამ საქართველოში 2% შეადგინა. არადა, ისინი ყველაზე მომხიბვლელ ტურისტულ ბაზრებს წარმოადგენენ გადახდისუნარიანობისა და მოგზაურობის ინტენსივობის მიხედვით.

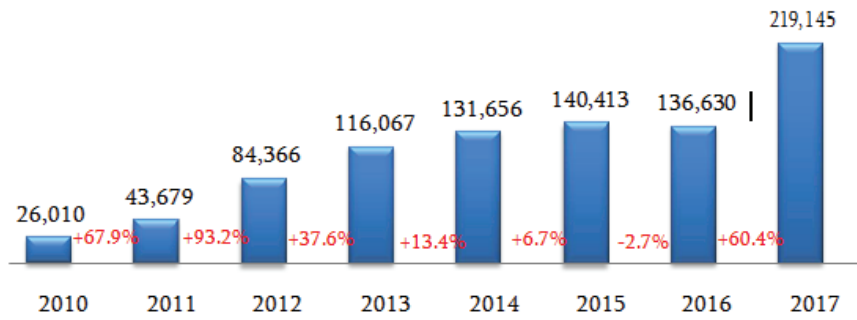
2016 წლის მონაცემებით ევროპის მოსახლეობის 53% -მა იმოგზაურა ქვეყნის ფარგლებს გარეთ. გადახდისუნარიანობის მხრივ, ყველაზე მაღალი მაჩვენებლით გამოირჩევა ლუქსემბურგელი ტურისტი, რომელიც მოგზაურობის დროს საშუალოდ 5,329 ევროს ხარჯავს (მას მოსდევს ბელგიისა და შვედეთის მოსახლეობა). გერმანელი ტურისტები კი გამოირჩევიან მოგზაურობის სიყვარულით; ისინი ევროპის მასშტაბით პირველ ადგილს იკავებენ მოგზაურობის სიხშირით. ამ მხრივ გერმანელებს მცირედით ჩამორჩებიან ბრიტანელი და ფრანგი ტურისტები.

2017 წლის იანვარ-ივლისში საერთაშორისო მოგზაურების რაოდენობამ 3,978,657 შეადგინა, ზრდა წინა წლის ანალოგიურ პერიოდთან 16.8%-ია. მთლიანი რაოდენობიდან 24 საათი და მეტი დროით (ტურისტი) 1,829,331 (+30.2%) ვიზიტი განხორციელდა, ხოლო ტრანზიტის მიზნით 842,691, დანარჩენი ერთდღიანი ვიზიტების რაოდენობამ 1,306,635 შეადგინა.

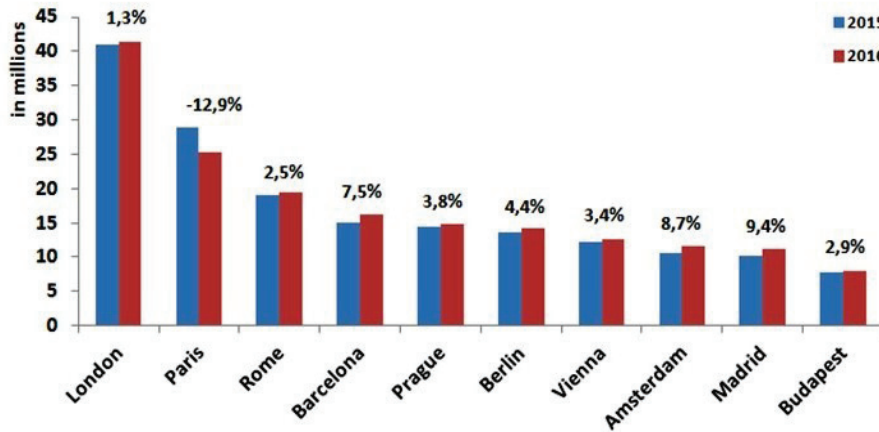
ღიჯლოვატია დჲ სჲპარტალი

საერთაშორისო შემოსვლები წლების მიხედვით (ივლისი)

ევროპელი ტურისტებისათვის მნიშვნელოვან მონახულებად ადგილებს წარმოადგენს შემდეგი ტოპ-ათეული ქალაქი:

Top 10 European Cities Total Number of Bednights by International Tourists

Notes:

Bednights in all paid forms of accommodation establishments: Berlin, Budapest, London, Prague, and Vienna.
 Bednights in hotels and similar establishments: Amsterdam, Barcelona, Madrid, Paris, and Rome.
 Data covers city area only, except for London, Paris, and Vienna (greater area). London excl. VFR (predicted).
 Data includes forecasts for: Amsterdam (X-XII/2016), Budapest (IX-XII/2016), London (X-XII/2016), Madrid (IV-XII/2016); Berlin, Paris, and Vienna (all XII/2016).

@www.europeanitiesmarketing.com | preliminary results

აქედან გამომდინარეობს, რომ ევროპელი ტურისტების რიცხი საქართველოში ჯერ კიდევ საკმაოდ მცირე, თუმცა 2%-დან 10% მდე გაიზარდა:

Source: The Ministry of Internal Affairs of Georgia

მიუხედავად ამისა, 2017 წელს პოზიტიური ტენდენცია ნარჩუნდება ევროკავშირის ქვეყნების მიმართულებიდან, საიდანაც საქართველოში ჩამოსვლების რაოდენობის ზრდის კუთხით, იანვარ-აგვისტოშიც გამოირჩეოდნენ: **გერმანია, დიდი ბრიტანეთი, საფრანგეთი, პოლონეთი, ლიტვა, იტალია და საბერძნეთი** (შესაბამისად 32%, 31%, 29%, 20%, 17%, 16% და 14%), ახლო აღმოსავლეთიდან – **ისრაელი** (40%), შუა აზიის ქვეყნებიდან – **ყაზახეთი**(17%), **უზბეკეთი** (11%). აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებიდან – **ბელორუსია** (31%). აქვე აღსანიშნავია **ამერიკის შეერთებული შტატების მოქალაქეების 27%-იანი ზრდა**.

თუმცა, ევროპელი ტურისტების მოზიდვა არ არის ადვილი. ამისათვის, საჭიროა ზუსტად ვიცოდეთ მათი სამომხმარებლო ქცევა და პრეფერენციები მოგზაურობასთან მიმართებაში. ეს დაგვეხმარება სწორად დავგეგმოთ მათთვის ტურისტული პროდუქტები და მომსახურებები. ზემოთაღნიშნულ კვლევაზე დაყრდნობით, წარმოგიდგინებთ ევროპელი ტურისტების 10 მნიშვნელოვან მახასიათებელს:

1. ევროპელი ტურისტების 53% მოგზაურობს თვითმფრინავით. მათთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს გასამგზავრებელ ქვეყანაში პირდაპირი რეისის არსებობას და ავიაბილეთის ფასს. საქართველოში ახალი აეროპორტების გახსნამ ხელი შეუწყო დაბალბიუჯეტის ავიახაზების შემოსვლა-

სა და ჩარტერული ფრენების გამრავალფეროვნებას. თუმცა, ამ ფაქტორს ჯერჯერობით დიდი ზეგავლენა არ მოუხდენია დასავლეთ, ჩრდილოეთ და სამხრეთ ევროპელი ტურისტების ნაკადის ზრდაზე, რაც ალბათ ინფორმაციის გავრცელების არხების სიმწირეზე მიუთითებს.

2. ევროპელების შვებულება შეადგენს 5-6 კვირას, მაგრამ მათ არ უყვართ დიდხანს ერთ ადგილზე გაჩერება. ისინი უპირატესობას ანიჭებენ ბევრი ადგილის მონახულებას დროის მცირე მონაკვეთში. ქართველმა კომპანიებმა დაიწყეს „ქროს-ტურის“ შეთავაზება, რომელიც სომხეთის, აზერბაიჯანისა და საქართველოს მონახულებას მოიცავს.

3. ევროპელები მოგზაურობენ ზაფხულის პერიოდში. შესაბამისად, საზაფხულო (საზღვაო და სამთო) კურორტები მათ შორის ყველაზე პოპულარულია.

4. ევროპელ ტურისტს ურჩევნია თავად დაგეგმოს მოგზაურობა. ეს მიუთითებს, რომ არ ღირს მათთვის წინასწარმომზადებული ინკლუზივ ტურისტული პაკეტების შეთავაზება. საჭიროა, ვიყოთ მოქნილები მათი ინდივიდუალური მოთხოვნების მიმართ და შევთავაზოთ მრავალფეროვანი და მიმზიდველი ტურისტული პროდუქტების არჩევანი.

5. მნიშვნელოვანი ფაქტორი, რაც ზეგავლენას ახდენს ევროპელი ტურისტის არჩევანზე: 1) კულტურა და ადგილობრივი მოსახლეობა, 2) სისუფთავე, 3) აქტიური დასვენების შესაძლებლობები, 4) შოპინგის შესაძლებლობა, 5) ადგილობრივი სამზარეულო და სარესტორნო მომსახურებები. ის რომ, ადგილობრივი მოსახლეობის მიმართ ინტერესი პირველ ადგილზეა, ძალიან ხელსაყრელია საქართველოსთვის; ქართული სტუმარმასპინძლობის ტრადიცია არის ჩვენი ქვეყნის ძლიერი მხარე ქართულ სამზარეულოსთან და ღვინოსთან ერთად.

6. ევროპელ ტურისტებს აინტერესებს ახალი, განსხვავებული ტურისტული სანახაობები. ნაკლებად აინტერესებთ თანამედროვე ნაგებობები და ზოგადად ნაგებობები; ევროპას თავად აქვს ამ მხრივ საოცარი სანახაობები. მათი ინტერესი ველური ბუნების, ადგილობრივი მოსახლეობის ყოფის, სოფლის ავთენტური იერ-სახის და სხვა მსგავსი განსხვავებული სანახაობების მიმართ არის მაღალი.

7. ყურადღებას აქცევენ ქალაქის ტურებს. ქალაქის ტურების მიმართ მაღალ ინტერესს ადასტურებს ყველაზე პოპულარული ტურისტული ადგილების 2016 წლის სტატისტიკა: საერთაშორისო ვიზიტების 46% თბილისში განხორციელდა, 41% ბათუმში. მათ შორის, გართობა/დასვენება/რეკრეაციამ ორიენტირებული ტურისტებისთვის პოპულარული ადგილები იყო: ბათუმი – 70%, თბილისი – 39%, მცხეთა – 9%. რატომღაც, ტურისტულ საინფორმაციო მასალებში საქართველო წარმოდგენილია ისტორიული, კულტურული და ბუნებრივი ძეგლებით; მასში ნაკლებად ჩანს საქართველოს ქალაქების ორიგინალური იერ-სახე და მათი მოსახლეობის ღირსებები.

8. ევროპულ ტურისტულ ბაზარზე 3 მნიშვნელოვანი ტურისტული სეგმენტია: 1) ოჯახები ბავშვებით, 2) წყვილები შვილების გარეშე, 3) მოხეტიალე წყვილები. საჭიროა მოვახდინოთ ტურისტული შეთავაზებების დივერსიფიცირება; ეს მნიშვნელოვანია სხვადასხვა მიზნობრივ ბაზრებზე პოზიციონირებისთვის.

9. ევროპელისთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს სავარაუდო დანახარჯების მოცულობას. რამდენადაც არ უნდა მოგვენოთ, ფაქტია, რომ ევროპელები საქართველოში ვიზიტის სავარაუდო და-

ნახარჯებს ადარებენ თურქეთში მოგზაურობის დანახარჯებს. ამ ეტაპზე, ჩვენი ტურისტული მომსახურებების ხარისხითა და ფასებით თურქეთისთვის კონკურენციის განწევა ძალიან რთულია. ეს ორი ქვეყანა მეტ-ნაკლებად შედარებადია, რადგან ორივეს აქვს საზღვაო კურორტებისა და კულტურული ტურიზმის რესურსები.

10. ევროპელისთვის დიდი მნიშვნელობა აქვს მომსახურებების შესაბამისობას ფასთან. ეს არ ნიშნავს, რომ ის დაბალბიუჯეტური ტურისტია; უბრალოდ ის მთელი წლის განმავლობაში დაუზარლად შრომობს, რომ ზაფხულში იმოგზაუროს. რატომ განწევს ხარჯს, თუ ის არ შეესაბამება პროდუქტით მიღებულ ეკონომიკურ თუ ემოციურ სარგებელს. სწორედ ეს უკანასკნელი გახლავთ ევროპელი ტურისტების მოხიზვლის ყველაზე ეფექტური გზა – შესაბამისობა, პროდუქტების/მომსახურებების ხარისხის შესაბამისობა ფასთან.

მიუხედავად ამისა, საქართველოში ევროპელი ტურისტების მოსაზიდად ჯერ კიდევ ბევრია გასაკეთებელი მომსახურების სფეროში.

კერძოდ, ჯერ კიდევ მოსაგვარებელია აზიურ-მუსულმანური პრობლემა, რომელიც გამომდინარეობს იქიდან, რომ აზიელების მიერ გახსნილ კაფეებში საკმაოდ ძვირ ფასს ახდენენ ევროპელ ტურისტებს; სასტუმროებსა და რესტორნებში მომსახურე პერსონალის კვალიფიციური დონე – უშუალოდ მომსახურების ხარისხზე გავლენას ახდენს ენების არცდონა, ძირითადად ინგლისურის უცოდინარი პერსონალი ჰყავთ სასტუმროებს, ჰოსტელებს, გესტჰაუსებსა და საკვებობიექტებს, რაც უდიდეს პრობლემას უქმნის ტურისტს; უზარისხო საკვები პროდუქტები და საკვების სიძვირე რესტორნებსა და კაფე-ბარებში.

საერთაშორისო ტუროპერატორების პროგნოზით ტურისტული ბაზრის 35% პაკეტური ტურებისა თურქეთის რესპუბლიკაზე მოდის. ვარაუდობენ, რომ 2018 წელს 8 მლნ. ევროპელ ტურისტს უმასპინძლებენ (არაზღვისპირა) ქვეყნებიდან, ასევე აღსანიშნავია რუსული ბაზრის წილის ზრდა თურქეთის ზღვისპირა კურორტებზე, რასაც ხელს უწყობს რუბლის კურსის გამყარება, ეს ფაქტორი ხელს უწყობს ტუროპერატორების საფასო პოლიტიკის გამყარებას.

რაც შეეხება ეგვიპტეს, იგი კვლავ რჩება საქართველოს კონკურენტ ქვეყნად ევროპის ბაზარზე.

მაგრამ უნდა აღინიშნოს, რომ ევროპელი ტურისტების რაოდენობა შედარებით შემცირებულია კაიროს აეროპორტის გამო, რადგანაც აეროპორტიდან კურორტებამდე მისვლას სჭირდება 6-7 საათი. იმ შემთხვევაში თუ დაინიშნება პირდაპირი რეისები ხურგანდასა და შარმ-ელ შეიხში, ეს კიდევ უფრო გაზრდის კონკურენციას. ამას ემატება ისიც, რომ ეგვიპტეში სეზონი მთელი წელია (ივლისის შუა რიცხვებიდან აგვისტოს ბოლომდე).

2018 წლის პროგნოზით ლიდერად კვლავ დარჩება თურქეთი, ეგვიპტეს შეუძლია კონკურენცია გაუწიოს მხოლოდ მცირე პერიოდში – ოქტომბრის თვეში. ბაზარზე კვლავ დარჩებიან მსხვილი ტუროპერატორები, კერძოდ: „ბიბლიო-გლობუსი“, „ანექ-ტური“, „პეგასი“, „ქორალი“.

მაინც რა აინტერესებთ ევროპელ ტურისტებს საქართველოში?

ევროპელების აზრით, ვიზიტის საუკეთესო დროა ივნისი-სექტემბერი, ოქტომბერი გამოირჩევა ჭირისიგული ნაკადების შემცირებით, კერძოდ, სეზონთაშორისი პერიოდი განთავსების სექ-

ტორისათვის ფასდაკლების პერიოდი, ხოლო ხელმოკლე ტურისტებისათვის კი ასეთი პერიოდი ხელმისაწვდომია.

ევროპელებისათვის ძირითად მონახულებად ადგილებად კვლავ დარჩება: ძველი თბილისი-კალა უბანი, ევროპული მოდერნისტული არქიტექტურული შენობები, ძველი ეკლესია-მონასტრები, რუსთაველისა და აღმაშენებლის ხეივანები; ბათუმი-ბოტანიკური ბაღი, სადაც თავმოყრილია მრავალი ევროპული ჯიშის ნარგავი; ქუთაისი-გელათის და ბაგრატიის ტაძრები.

ევროპელი ტურისტების მოზიდვის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორად გვევლინება ახალი ავიაკომპანიის გამოჩენა ქართულ ავიაბაზარზე, კერძოდ, Wizzair-ის პირდაპირმა რეისებმა ხელი შეუწყო ტურისტების დაინტერესებას.

განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია ტურიზმის სფეროში დასაქმებული გიდების, ტუროპერატორებისა და მძღოლების კვალიფიკაცია.

დღეს საქართველოში ბევრი რამ კეთდება პროფესიული კადრების მომზადება/გადაამზადების საკითხებში. პროფესიულ სასწავლებლებში შეისწავლება გიდის, სასტუმრო და სარესტორნე საქმის მწარმოებელის, ტუროპერატორის პროფესიები. მიუხედავად ამისა, ჯერ კიდევ ვერ ხერხდება ლიცენზირებისა და სერთიფიცირების შემოღება, რაც მოხსნიდა ტურიზმის სფეროში მომსახურე მაღალკვალიფიცირებული კადრებით უზრუნველყოფას, რასაც აღნიშნული პროფესიული სასწავლებლები იძლევიან.

ბოლო ათწლეულების განმავლობაში პროფესიული სასწავლებლებისადმი დამოკიდებულება რადიკალურად შეიცვალა. სხვადასხვა საერთაშორისო დონორი ორგანიზაციების დახმარებით არაერთი პროექტი მიმდინარეობს, რომელთა დანიშნულებას პროფესიული განათლების სექტორის რეფორმირება და განვითარება წარმოადგენს. პროფესიული განათლების რეფორმის ფარგლებში მრავალი ინიციატივა ხორციელდება, რომელიც საქართველოს პროფესიული განათლების სისტემის ევროპულ სისტემასთან გათანაბრებას უწყობს ხელს, ეს კი მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს ქართულ ტურისტულ ბაზარზე ევროპელი ტურისტების მოზიდვას.

გამოყენებული ინტერნეტ-რესურსები:

1. www.unwto.org
2. www.gnta.ge
3. WTTC Travel and Tourism. World economic impact 2015
4. <http://works.doklad.ru>
5. <http://izmailonline.com>

ეთერ ნარიმანიშვილი
სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

ადგილის როლი სოციალურ მარკეტინგში

ანოტაცია

სტატიაში აღნიშნულია, რომ სახელმწიფო ხელისუფლებისათვის სოციალური მარკეტინგის რეალიზაციის ადგილი წარმოადგენს საზოგადოების სოციალური ინფრასტრუქტურის ერთ-ერთ ელემენტს, რომლის რაოდენობრივი და ხარისხობრივი განვითარების მაჩვენებლები წარმოადგენს უქმნიან ხელისუფლებას იმის შესახებ, თუ რამდენად უზრუნველყოფილია საზოგადოება. განანილების არხი უნდა მოიცავდეს მხოლოდ იმ ორგანიზაციებს, რომლებიც ასრულებენ სასარგებლო ფუნქციებს როგორც კომერციული პროდუქტის შემთხვევაში, ასევე სოციალური პროდუქტის განანილების დროს. მოქმედი არხის ელემენტებით იქმნება გუნდი, რომელიც ოპტიმალურად აწვდის სოციალურ პროდუქტს მიზნობრივ ბაზარს.

საკვანძო სიტყვები: მარკეტინგი, სადისტრიბუციო, საცალო, საბითუმო, შუამავალი, სუპერ-მარკეტი.

Eter Narimanishvili
Samtskhe-Javakheti State
University Associate Professor

THE ROLE OF THE PLACE IN SOCIAL MARKETING

Abstract

The article notes that the realization of social marketing for the state government is one of the elements of social infrastructure of society, whose quantitative and qualitative development indicators represent the government about how well the society is provided. The distribution channel should include only those organizations that perform useful functions. In the case of commercial products as well as social products, the channel elements are created by a team that optimizes the social product to the target market.

Key words: marketing, distribution, retail, wholesale, mediator, supermarket

ადგილის როლი სოციალურ მარკეტინგში

პროდუქტისა და მომსახურების განაწილების არხები წარმოადგენენ იმ ორგანიზაციების ერთობლიობას, რომელთა საშუალებით სოციალური პროდუქტი ხელმისაწვდომი ხდება მომხმარებლისათვის გარკვეული დროისა და ადგილის პირობებში. დისტრიბუციის არხების მიზანს სოციალურ მარკეტინგში წარმოადგენს ხელშეწყობი ქცევის ცვლილებები. ტიპიურად სოციალური მარკეტოლოგები არ ფლობენ დისტრიბუციის არხებს ამის ნაცვლად, სოციალური მარკეტინგის როლია მაქსიმალურად გაზარდოს არსებული არხების გამოყენება სოციალური მარკეტინგის პროდუქტის სხვადასხვა ელემენტების მიწოდებაში. განაწილების არხი უნდა მოიცავდეს მხოლოდ იმ ორგანიზაციებს, რომლებიც ასრულებენ სასარგებლო ფუნქციებს. როგორც ჩვეულებრივი პროდუქტის შემთხვევაში, შეთანხმებულად მოქმედი არხის ელემენტები ქმნიან გუნდს, რომელიც ოპტიმალურად აწვდის სოციალურ პროდუქტს მიზნობრივ ბაზარს. მომხმარებლისათვის არაკომერციული გაცვლის ადგილი წარმოადგენს ფიზიკურ ადგილს, სადაც იგი შეიძენს მისთვის სასურველ პროდუქტს გაცვლის გზით და უზრუნველყოფენ მომხმარებელთა ინტერესების დაცვას, მოქალაქეობრივი მოვალეობების შესრულებას.

სოციალური მარკეტინგის გაცვლის პროცესში მეტად მნიშვნელოვანია ისეთი მარკეტინგული ინსტრუმენტი, როგორიცაა ადგილი. ადგილი /PLACE/ სოციალური მარკეტინგული კომპლექსის მესამე კომპონენტია, რომელიც აღწერს თუ როგორ უნდა მიაღწიოს პროდუქტმა მიზნობრივ აუდიტორიამდე სოციალური პროდუქტის განაწილება და გავრცელება მნიშვნელოვანია, რადგან პროდუქტი ხელმისაწვდომი უნდა იყოს პოტენციური მყიდველისათვის. პროდუქტისა და მომსახურების განაწილების არხები წარმოადგენენ იმ ორგანიზაციების ერთობლიობას, რომელთა საშუალებით სოციალური პროდუქტი ხელმისაწვდომი ხდება მომხმარებლისათვის გარკვეული დროით და ადგილის პირობებში. კომერციული მარკეტინგის შემთხვევაში ასეთი ორგანიზაციების როლს ასრულებენ საბითუმო და საცალო ვაჭრობის რგოლები, აგენტები, დილერები, სავაჭრო შუამავლები, ბირჟები აუქციონები და სხვა. არაკომერციული მარკეტინგის პირობებში კი დიდი მნიშვნელობა აქვს, თუ სოციალური პროდუქტის შექმნა რომელ ადგილას მოხდება. ადგილი მომხმარებლისათვის კომფორტული და მოსახერხებელი უნდა იყოს. ეს შეიძლება იყოს ადგილები, სადაც ხდება მომსახურება, ხელშესახები პროდუქტების დისტრიბუცია, ადგილები, სადაც ორგანიზაციები და ინდივიდები ახდენენ სასურველი ქცევის ფორმირებას. ასევე ადგილი, რომელიც აღწერს თუ როგორ უნდა მიაღწიოს პროდუქტმა მიზნობრივ აუდიტორიას. სოციალური მარკეტინგის რეალიზაციის ადგილი წარმოადგენს საზოგადოების სოციალური ინფრასტრუქტურის ერთ-ერთ ელემენტს, რომლის რაოდენობრივი და ხარისხობრივი განვითარების მაჩვენებლები

ნარმოადგენას უქმნიან ხელისუფლებას იმის შესახებ, თუ რამდენად უზრუნველყოფილია საზოგადოება ასეთი „ადგილებით“. ადგილის შერჩევას პროგრამის ან განსაზღვრული ღონისძიებების ჩასატარებლად დიდი მნიშვნელობა აქვს, ამიტომ მხედველობაშია მისაღები, რომ იგი თავისი მონაცემებით მაქსიმალურად პასუხობდეს მომხმარებელთა აუცილებელ მოთხოვნებს. თუ როგორია პროდუქტისა და მომსახურების ურთიერთშესაბამისობა, დამოკიდებულია აუდიტორიის განწყობასა და შეფასებაზე. ამიტომ ყველა კატეგორიის მომხმარებელს (მათ შორის ინვალიდებს) უნდა შეეძლოთ ღონისძიებებში მონაწილეობა ყოველგვარი დაბრკოლების გარეშე. სოციალური მარკეტინგის რეალიზაციის არხებში კომერციული მარკეტინგის ანალოგიურად შეუძლებელია ჩართული იქნენ საცალო და საბითუმო ვაჭრობის შუამავლები, აგენტები, დილერები და სხვა.

სოციალურ მარკეტინგში ნარმოადგენილი არიან განსხვავებული მონაწილეები, რომლებიც უშუალოდ ახორციელებენ გაცვლის პროცესს ისეთ ადგილას, სადაც ფიქსირდება მომხმარებელთა მყისიერი რეაქცია. როგორც წესი, სოციალური მარკეტინგის არხები ხანმოკლეა. როდესაც სოციალური მარკეტინგის კამპანია საზოგადოებას სთავაზობს ფიზიკურ პროდუქტს, მაშინ პროდუქტის დისტრიბუცია უნდა განხორციელდეს შესაბამის ადგილას. ეს ადგილი შეიძლება გულისხმობდეს საწყობს, მწარმოებლის ოფისს ან კლინიკას, საცალო ვაჭრობის ნერტილებს, საზოგადოებრივ ღონისძიებებს და ა.შ. ხოლო არამატერიალური პროდუქტებისთვის არსებობს მრავალი ადგილი: ინტერნეტი, ტელევიზია, რადიო, სამსახური თუ სკოლა, ავტობუსი, ან ექიმის კაბინეტი, მაღაზია და სხვა. მიზნობრივი აუდიტორიის ქცევის, მომხმარებელთა გამოცდილებისა და არსებული მინოდების სისტემით კმაყოფილების დონის განსაზღვრით, მარკეტოლოგები იგებენ, როგორი უნდა იყოს შეთავაზებული პროდუქტის საუკეთესო დისტრიბუციის ფორმა და ადგილი. რადგანაც სოციალური პროდუქტი ფიზიკურად ხელშესახები არ არის, იგი უფრო კონცეპტუალურია და ადგილზე მისი მიტანა პრობლემატურია. სოციალურ მარკეტინგში მარკეტინგული კომპლექსის ეს ელემენტი ხშირად უარყოფილია, თუმცა ეფექტიანი დისტრიბუციის გარეშე წარმატების მიღწევა შეუძლებელია. იმის გამო, რომ სოციალური პროდუქტები არახელშესახები და ხშირად აბსტრაქტულია, ადგილის ან დისტრიბუციის როლი პრობლემატურია. იდეების გავრცელებას ხშირად შთანქავს ხოლმე სტიმულირება და ის განიხილება, როგორც სტიმულირების ერთ-ერთი ასპექტი. როდესაც მთავარი სოციალური პროდუქტი არის იდეის დონეზე, მისი ბაზრისთვის მიწოდება უნდა შემომწოდეს მარკეტინგული კომპლექსის საშუალებით. სოციალურ მარკეტინგში ადგილი მარკეტინგული კომპლექსის ტრადიციულად ყველაზე უგულვებელყოფილი ელემენტია. გარდა ამისა, ეფექტური სადისტრიბუციო არხის გარეშე, რომელიც გაამარტივებს ქცევის ცვლილებას, ნაკლებად სავარაუდოა, რომ კამპანიამ წარმატებას მიაღწიოს. იმისათვის რომ სოციალური პროდუქტის გავრცელება რეალური იყოს, აუცილებელია ახალი ქცევის აღქმა მომხმარებლის მიერ. მისი გავრცელება შინაარსობრივად ისეთივეა, როგორიც ნებისმიერი კომერციული პროდუქტის დისტრიბუცია. თითქმის შეუმჩნეველი განსხვავებები წარმოიშობა საცალო ვაჭრობის ობიექტების

შემთხვევაში, სადაც მომხმარებელს შეუძლია პროდუქტის შექმნა ან მიღება. სოციალური კამპანიები ძირითადად ყურადღებას ამახვილებენ სამთავრობო ორგანიზაციებზე, სკოლებზე, ფარმაცევტულ და ჯანდაცვის დაწესებულებებზე. მაგალითად, შიდსის ვირუსის გავრცელებასთან ერთად ვირუსის თავდაცვის საშუალებების სადისტრიბუციო არხები სწრაფად ფართოვდება. იგი მოიცავს სავაჭრო ობიექტებს, სუპერმარკეტებსა და სხვა მომსახურების ადგილებს, რათა მოსახლეობას ხელმისაწვდომობის საშუალება გაეზარდოთ. როდესაც პროდუქტი სოციალური იდეაა, ხოლო სადისტრიბუციო არხები ზოგჯერ მედია საშუალებებია, მაშინ ერთ-ერთი მოსახერხებელი ასპექტი იდეებზე დაფუძნებული კამპანიისა არის ის, რომ იდეა შეიძლება გავრცელდეს მასტიმულირებელი პროგრამის დახმარებით. იდეა სოციალური კომუნიკაციების საშუალებითაც შესაძლებელია ზეპირად გავრცელდეს სპონსორი სააგენტოს დაფინანსების გარეშე. ტრადიციული კომუნიკაციის საშუალებების გარდა, განსაკუთრებული აქცენტი სოციალურ მარკეტინგში კეთდება გაყიდვებში მედიკოსს პროფესიონალების როლზე და მოხალისეებზე, განსაკუთრებით ჯანდაცვის სექტორში. დისტრიბუციის არხების მიზანს სოციალურ მარკეტინგში წარმოადგენს ხელშემწყობი ქცევის ცვლილებები. სოციალური მარკეტოლოგები არ ფლობენ დისტრიბუციის არხებს, ამიტომ სოციალური მარკეტინგის როლია მაქსიმალურად გაზარდოს არსებული არხების გამოყენება სოციალური მარკეტინგის პროდუქტის სხვადასხვა ელემენტების მიწოდებაში. სოციალური მარკეტინგი ეყრდნობა პარტნიორებისა და შუამავლების ეფექტიან ურთიერთობებს როგორც საზოგადოებრივ, ისე კერძო სექტორშიც.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გ. ამსტრონგი, ფ. კოტლერი, მარკეტინგის საფუძვლები, ინგლისურიდან თარგმანი, თბ., 2006.
2. თ. გიგაური, ქართული ხასიათი მარკეტერთა ობიექტივში, რ. თ ფსიქოგრაფია – ქართველი მომხმარებელს სემენტაციის უნიკალური ინსტრუმენტი, თბ., 2007.
3. თ. ზურაბიშვილი, თვისებრივი მეთოდები სოციალურ კვლევებში, სოციალურ მეცნიერებათა სერია, თბ., 2006.
4. საქართველოში ბიზნესის სოციალური პასუხისმგებობის მიმართ საზოგადოების დამოკიდებულებისა და მოლოდინის კვლევა, გაეროს განვითარების პროგრამა, თბ., 2007.
6. კორპორატიული სოციალური პასუხისმგებლობა, სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრი, თბ., გაეროს განვითარების პროგრამა, 2007.
7. ქ. მარშავა, მ. მინდორაშვილი, სტატისტიკის თანამედროვე პრობლემები, თბ., 2012
8. მ. მაცაბერიძე, პოლიტიკური მარკეტინგის საფუძვლები, თბი., 2003.

ივანე სეხნიაშვილი
ფილოლოგიის დოქტორი,
ახალი უმაღლესი სასწავლებლის პროფესორი

**დეზინფორმაციის ძალა და მისი გავრცელების თავისებურებანი
თანამედროვე სოციალურ მედიაში**

ანოტაცია

ნინამდებარე სტატიაში „დეზინფორმაციის ძალა და მისი გავრცელების თავისებურებანი თანამედროვე სოციალურ მედიაში“, საუბარია თუ რა როლი აკისრია სოციალურ მედიას 21-ე საუკუნის ადამიანის ცხოვრებაში და არის თუ არა დეზინფორმაცია პროპაგანდა. ცნობისმოყვარე საზოგადოების უმეტესობა უახლეს ინფორმაციას მიმდინარე მოვლენების შესახებ სწორედ სოციალური მედიის საშუალებით იღებს. ჩვენთვის ცნობილია, რომ სოციალური მედია სათავეს 2000 წლიდან იღებს. სოციალურ მედიაში ინფორმაცია ვრცელდება ოპერატიულად ციფრული ტექნოლოგიების მეშვეობით. ეს კი ძალიან განსხვავდება ტრადიციული მედიისაგან.

დეზინფორმაცია ხშირად ვრცელდება საინფორმაციო სააგენტოების საშუალებითაც. თუმცა მართებულია, ზოგადად მედიაში, ორივე დაპირისპირებული მხარის არგუმენტების მოტანა, რაც მედიის, კონკრეტულ შემთხვევაში კი სააგენტოს მიუკერძოებლობაზე იმეტყველებს. ჩვენ ზოგადად ავხსენით პროპაგანდის, ცრუ ინფორმაციის, ჭორის ბუნება. კონკრეტულად კი ვისაუბრეთ, თუ რას წარმოადგენენ ეს მოვლენები, რა პროცესები იწვევს მათ გაჩენას და რა ფუნქციებს ასრულებენ ისინი. თუმცა საკითხი ამით არ ამოვწურეთ.

გამოცდილებამ აჩვენა, რომ ყველაზე სერიოზული პრობლემის დროსაც კი ყველაზე მნიშვნელოვან ინფორმაციას, ასევე ყველაზე ოპერატიულად, სწორედ სოციალური მედია ავრცელებს. თუმცა არ უნდა დაგვაზინყდეს, რომ სწორედ სოციალური ქსელები ავრცელებს დეზინფორმაციას, რომელიც აიძულებს მოსახლეობის უმეტესობას ნაჩქარევი დასკვნები გამოიტანოს და გაავრცელოს ცრუ ინფორმაცია, რომელიც თავის მხრივ ადამიანში შიშს და დაბნეულობას იწვევს. სამწუხაროა, რომ ცრუ ინფორმაცია ყოველდღიური ცხოვრების განუყოფელ ნაწილად იქცა.

Ivane Sekhniashvili

*Doctor of Philology, Professor
New Higher Education Institute*

**THE POWER OF MISINFORMATION AND THE CHARACTERISTICS
OF ITS SPREADING IN THE FREE SOCIAL MEDIA**

Abstract

The given article „The Power of Misinformation and the Characteristics of its Spreading in the Free Social Media“ discusses what kind of roles the social media has in the life of a person of the 21st century and if spreading misinformation is propaganda or not. The majority of the curious society receive information with the help of the social media. The social media has started existing since 2000. The information is spread in the social media in dispatch with the help of digital technologies. It is different from the traditional media.

Misinformation is often spread with the help of informative agencies. Although it is right to have the arguments of both sides in the media and that will show the detachment of the media, to be more concrete the detachment of the agency. Misinformation is also spread through social webs. This makes the majority of the population make quick conclusions and spread false information. All this make people scared and confused.

The experience has shown that with the help of the social media the most important information is spread in dispatch. Although we must not forget that misinformation is also spread with the help of the social webs. This makes the majority of the population make quick conclusions and spread false information. Unfortunately misinformation has become an inseparable part of everyday life.

დეზინფორმაციის ქალა და მისი გავრცელების თავისებურებანი თანამედროვე სოციალურ მედიაში

დეზინფორმაცია – ეს არის პროპაგანდა თუ სიმართლის დადგენის მიზნით სხვადასხვა მედია-საშუალებებით სპეციალურად გავრცელებული ცრუ ინფორმაცია? ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის მიხედვით, დეზინფორმაცია (ფრ.) ყალბი ინფორმაციით ადამიანების შეცდომაში შეყვანას ნიშნავს („ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი“, 1986. 211).

რა არის სოციალური მედია? ეს არის ონლაინკომუნიკაციის უწყვეტი ფორმა, რომელიც სხვადასხვა არხის დახმარებით საშუალებას აძლევს მომხმარებელს, მუდმივად იყვენ ჩართული მათთვის საინტერესო პროცესების შეფასებასა და განახლებაში.

რა როლი უჭირავს სოციალურ მედიას 21-ე საუკუნის ადამიანის ცხოვრებაში? ცნობისმოყვარე საზოგადოების უმეტესობა უახლეს ინფორმაციას მიმდინარე მოვლენების შესახებ სწორედ სოციალური მედიის საშუალებით იღებს. ჩვენთვის ცნობილია, რომ სოციალური მედია სათავეს 2000 წლიდან იღებს. სოციალურ მედიაში ინფორმაცია ვრცელდება ოპერატიულად ციფრული ტექნოლოგიების მეშვეობით. ეს კი ძალიან განსხვავდება ტრადიციული მედიისაგან, ვგულისხმობთ პრესას, რადიოსა და ტელევიზიას, სადაც ნიუსი მკითხველამდე, მსმენელსა და მაყურებელამდე რამდენიმე ეტაპს გადის. ბოლო პერიოდში საქართველოში სოციალური მედიის მიმართ ინტერესი ძალიან გაიზარდა.

ყურადღებას გავამახვილებთ ბლოგებზე, რომლებიც ყველა დაინტერესებული პირისათვის ხელმისაწვდომი, უფასო ინფორმაციის მიღების წყაროა და ასევე დიდ როლს თამაშობს საზოგადოებრივი აზრის ჩამოყალიბების პროცესში. სოციალური მედიის მნიშვნელობა ყოველდღე იზრდება. მაგალითად, ვიდრე ადამიანი სახლიდან გავა და დროს დახარჯავს გაზეთის ყიდვისას, უფრო მარტივია სახლის პირობებში, უმოკლეს დროში, ინტერნეტის მეშვეობით გაეცნოს ამა თუ იმ ბლოგს, რომელიც მას მიაჩნია საინტერესოდ და მიიღოს უახლესი ინფორმაცია მსოფლიოს ნებისმიერი წერტილიდან.

ახლა რაც შეეხება ინფორმაციას და მისი გავრცელების პროცესს. ყველა სახის ინფორმაცია (პოლიტიკური, კულტურული, სპორტული, სოციალური, რელიგიური და ა.შ.) მასმედიით და ახლა უკვე სოციალური მედიის მეშვეობითაც ვრცელდება. პროპაგანდა იყო და რჩება ერთ-ერთი მთავარი იარაღი საინფორმაციო ომის დროს. საბოტაჟი, ტყუილი, დეზინფორმაცია, მითები – ვინ და როგორი ფორმით აწარმოებს საინფორმაციო ომს ამა თუ იმ ქვეყნის, პირის თუ ზოგადად საზოგადოების წინააღმდეგ? ჩვენთვის ცნობილია, რომ დეზინფორმაცია ერთ-ერთი მთავარი მეთოდია, რომელსაც ავტორიტარული რეჟიმები მიმართავენ მოსახლეობაზე გავლენის მოსაპოვებლად. ბო-

ლო პერიოდის საქართველოში ეს უფროდაუფრო მკაფიოდ შესამჩნევი ხდება, თუ გადავავლებთ თვალს ჩვენს დღევანდელ პოლიტიკურ ცხოვრებას, მაგრამ ამაზე ამჯერად არ გავამახვილებთ ყურადღებას.

გამოცდილებამ აჩვენა, რომ ყველაზე სერიოზული პრობლემის დროსაც კი ყველაზე მნიშვნელოვან ინფორმაციას, ასევე ყველაზე ოპერატიულად, სწორედ სოციალური მედია ავრცელებს. თუმცა არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ სწორედ სოციალური ქსელები ავრცელებს დეზინფორმაციას, რომელიც აიძულებს მოსახლეობის უმეტესობას ნაჩქარევი დასკვნები გამოიტანოს და გაავრცელოს ცრუ ინფორმაცია, რომელიც თავის მხრივ ადამიანში შიშს და დაბნეულობას იწვევს.

დეზინფორმაცია ხშირად ვრცელდება საინფორმაციო სააგენტოების საშუალებითაც. თუმცა მართებულია, ზოგადად მედიაში, ორივე დაპირისპირებული მხარის არგუმენტების მოტანა, რაც მედიის, კონკრეტულ შემთხვევაში კი სააგენტოს მიუკერძოებლობაზე იმეტყველებს. მაგალითად, 2014 წლის 22 მაისს საინფორმაციო სააგენტომ „ნიუს.ჯიმ“ გამოაქვეყნა „ჯორჯიან უოთერ ენდ ფაუერის“ სპეციალური განცხადება თბილისში წყლის ხარისხთან დაკავშირებით გავრცელებულ დეზინფორმაციასთან დაკავშირებით, თითქოს მოსახლეობის ონკანებში დაბინძურებული წყალი მოედინება და ის საფრთხეს უქმნიდა თბილისელების ჯანმრთელობას. „ჯორჯიან უოთერ ენდ ფაუერი“ სრული პასუხისმგებლობით აცხადებს, რომ თბილისის მოსახლეობისათვის მიწოდებული სასმელი წყლის ხარისხი სრულად შეესაბამება ეროვნულ და საერთაშორისო სტანდარტებს, რაც გულისხმობს იმას, რომ დედაქალაქის ნებისმიერ უბანში, თბილისელებისათვის მიწოდებული სასმელი წყალი ერთნაირად ხარისხიანია. წყლის დაბინძურებასთან დაკავშირებით გავრცელებულია შეგნებული და, შესაძლოა, ორგანიზებული დეზინფორმაცია, რომელსაც არანაირი საფუძველი არ გააჩნია. უცნობი პირებისაგან შემდგარი ჯგუფი რეკავს საინფორმაციო სააგენტოებში, ტელეკომპანიებში, ცალკეულ მოქალაქეებთან და უცხადებენ, რომ ონკანის წყალი საშიშია სასმელად. ეს არის ისეთივე და, შესაძლოა, უფრო დიდი დანაშაული, როგორც უკვე არაერთხელ გავრცელდა, მაგალითად, სხვადასხვა დაწესებულებებში ასაფეთქებელი ნივთიერებების შესაძლო არსებობასთან დაკავშირებით ([www. news.ge](http://www.news.ge)). განცხადებაში აღნიშნულია, რომ კომპანია მიმართავს სამართალდამცველებს დადგინდეს დეზინფორმაციის წყარო. მათი აზრით, ის რაც ხდება, არის დანაშაული და ამით ზარალდება არა მხოლოდ კომპანიის ავტორიტეტი, არამედ პირველ რიგში თბილისის მოსახლეობა, რომელიც შეგნებულად შეიყვანეს შეცდომაში. კომპანია ასევე აპირებს მოითხოვოს სანქციების გამკაცრება იმ პირების მიმართ, ვინც მსგავს დეზინფორმაციას ავრცელებს. აქვე შეიძლება დავსვათ შემდეგი შეკითხვა: წყლის მიწოდებასთან დაკავშირებით გავრცელებული „ცრუ“ ინფორმაცია დაეხმარება თუ არა კომპანია „ჯორჯიან უოთერ ენდ ფაუერის“ ხელმძღვანელობას გააძლიეროს კონტროლი საკუთარი კომპანიის თანამშრომელთა საქმიანობის ხარისხის კიდევ უფრო ამაღლებასა და დახვეწაში? თუმცა აქვე უნდა ითქვას, რომ ჩვენ ერთი ნუთითაც არ გვეპარება ეჭვი აღნიშნული კომპანიის თანამშრომელთა კომპეტენციაში.

კიდევ ერთი მაგალითი გვინდა მოვიყვანოთ საინფორმაციო სააგენტოების მიერ დეზინფორმაციის გავრცელებასთან დაკავშირებით. 2017 წლის 11 ივლისს საინფორმაციო სააგენტო „ინტერპრესნიუსი“ აქვეყნებს ინფორმაციას შემდეგი სათაურით: „კახა კახიშვილი დეზინფორმაციის გავრცელების გამო გიორგი ბაჯელიძის წინააღმდეგ სასამართლოში სარჩელის შეტანას გეგმავს“. საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრმა ორგანიზაცია „შეაჩერე კორუფციის“ დამფუძნებელი დეზინფორმაციის გავრცელებაში დაადანაშაულა. კახა კახიშვილი პრესკონფერენციაზე გიორგი ბაჯელიძის მიერ გავრცელებულ ინფორმაციას გამოეხმაურა, რომელიც სამინისტროში გამართულ ტენდერებს ეხებოდა. „საუბარი იყო იმაზე, რომ სამ კომპანიას გამართივებული წესით გაუფორმეთ ხელშეკრულება. ყველასათვის კარგადაა ცნობილი, რომ სასჯელაღსრულების სამინისტროს პრიორიტეტია პატიმრების დასაქმება, ისევე როგორც მსოფლიოს ყველა ქვეყანაში ბიზნესნახალისებები კეთდება იმისათვის, რომ ბიზნესმა გახსნას და სანარმოებში დაასაქმოს პატიმრები“ – განაცხადა მინისტრმა კახიშვილმა და ამის მაგალითად ამერიკის შეერთებული შტატები და ევროპის ქვეყნები დაასახელა. მისივე თქმით, ეს არის ევროკავშირის რეკომენდაციები სასჯელაღსრულების უწყებისათვის, რათა მოხდეს ბიზნესის ინტერესების დაცვა, რათა შეიძლება მეტი სანარმო გაიხსნას სამინისტროში და პატიმრები დასაქმდნენ. საქართველოს სასჯელაღსრულებისა და პრობაციის მინისტრის განცხადებით, სწორედ დეზინფორმაციის გავრცელების გამო სასამართლოში სარჩელის შეტანა იგეგმება. „მსგავსი დეზინფორმაციის გავრცელება და საზოგადოების შეგნებულად შეცდომაში შეყვანა აუცილებლად დასრულდება გიორგი ბაჯელიძის სასამართლოში გამოცხადებით. ჩვენ ვგეგმავთ, რომ სარჩელი შევიტანოთ მისი და მისი ორგანიზაციის წინააღმდეგ. ვინაიდან გაკეთდა განცხადება კორუფციულ სქემებთან დაკავშირებით. მივმართავ პროკურატურას, რომ დაიწყოს გამოძიება ამ ფაქტზე, გამოიძახონ ბატონი ბაჯელიძე მოწმის სახით, გააფრთხილონ ცრუ დასმენაზე პასუხისმგებლობის შესახებ და თუ მისი განცხადებები არ დასრულდება ბრალის დადასტურებით, მაშინ მას მოუწევს ბრალის აღიარება. სხვათა შორის სანქცია არის საზოგადოებისათვის სასარგებლო შრომა და იმედს ვიტოვებ, რომ ზოგიერთი ამის შემდეგ გამოსწორდება“ – აღნიშნა კახა კახიშვილმა (www.ipn.ge).

რა ხდება მაშინ, როდესაც სოციალური მედია პროპაგანდისა და ცრუ ინფორმაციის გავრცელების საშუალება ხდება? ამ შეკითხვაზე პასუხად საინტერესოდ მიგვაჩნია „ნეტგაზეთში“ გამოქვეყნებული ინტერვიუ სოციალური მედიის ექსპერტთან ამერიკის შეერთებული შტატებიდან. გლენ გილმორი აღნიშნავს, რომ „სოციალური მედია არ არის ცალკე გამოყოფილი სივრცე, ის არ არსებობს დამოუკიდებლად, მასში ყველა აქტორი არის მნიშვნელოვანი. იმისათვის, რომ პროპაგანდას დაუპირისპირდე, არა მხოლოდ სახელმწიფომ უნდა ამტკიცოს, რომ გავრცელებული ფაქტები არასწორია, არამედ თავად საზოგადოება უნდა იყოს ეჭვიანი მიღებული ინფორმაციის მიმართ. მათ თავად უნდა ჰქონდეთ სურვილი გაავრცელონ კონტრინფორმაცია – ფოტო, ვიდეო, მიმართვა. როდესაც ვცდილობთ ცრუ ცნობებს, პროპაგანდას და მსგავს კამპანიებს დაუპირის-

პირდეთ, ჩვენ ვავრცელებთ რეალურ ინფორმაციას და იმ ადამიანების დახმარებით, რომლებიც ჩვენ უკვე გვენდობიან, მიგვაქვს ის უფრო დიდ აუდიტორიასთან (www.netgazeti.ge).

ცნობილია, რომ ქორი, ანუ დღევანდელი გაგებით იგივე დეზინფორმაცია არის დაუფიქრებელი ან განზრახული საუბარი ადამიანის პირად და ზოგად საქმეზე. ქორი შეიძლება უკავშირდებოდეს როგორც სიმართლეს, თუმცა ეს, ჩვენი აზრით, იშვიათობაა, ისევე სრულიად აბსურდულ და შელამაზებულ ამბებს. როდესაც ქორს ვახსენებთ, უმეტესობას არასასიამოვნო განწყობა ეუფლება. თუმცა, რაც არ უნდა უცნაურად მოგვეჩვენოს, ის ხმის გავრცელების ერთ-ერთი სწრაფი და უძველესი მეთოდია.

ჯერ კიდევ მე-19 საუკუნის ბოლოს და მე-20 საუკუნის დასაწყისში, ვიდრე მსოფლიო კომპიუტერიზაცია დაიწყებოდა და გლობალიზმი მთელ ქვეყანას მოედებოდა, აკაკი წერეთელი თავის პუბლიცისტურ და კრიტიკულ წერილში ქორის შესახებ შემდეგს წერდა: „ასე მოხდება ხოლმე ხშირად: შენი დაბარებული, შენი გატანებული სიტყვა, გადასხვაფერებულად მიდის და თავიც ვეღარ გიმართლება. ძნელი გასარჩევია ტყუილი და მართალი!.. სოლომონ ბრძენსა ჰკითხეს: „მართალი ტყუილიდამ რამ სიმორეზეაო? – ერთ ხელის დადებაზეო!“ მიუგო პასუხად... „აი თუ არ გჯერათ, აბა შეხედეთო! და დაიდვა ხელი თვალსა და ყურს შუა, ყვრიმალზე, რომელიც სწორედ ერთი ხელის დადება გამოდგა. „თვალთ რასაც ნახავს კაცი, ის მართალია და ყურით რასაც გაიგონებსო, ის კი ტყუილიაო!“ ვინ არ დაეთანხმება ამ ჭეშმარიტებაზე? ვინ არა ჰგრძნობს, რომ ქორს აყოლა სისულელეა და მეჭორობა სულის სიგლახაკე, მაგრამ, ვაი, რომ ერთსა და მეორესაც ბევრი მუშტარი ჰყავს; დიახ, ჰყავთ და ეყოლებათ კიდევაც, სანამ მაზანდა არ დაინევს!..“ (აკაკი წერეთელი, პუბლიცისტური და კრიტიკული წერილები, 1990. 401). და ისევ აკაკის იმავე წერილიდან მოვიყვანთ კიდევ ერთ მაგალითს, რომელიც ასევე საინტერესოდ მიგვაჩნია, რადგან ის ერთი საუკუნის წინანდელ და დღევანდელ რეალობას ერთი ერთში ასახავს. „ზოგიერთმა მაინც ნამეტანი იცის. აი, მაგალითად, ვინ არ იცნობს პეპელაანთ ჩიხტიკოპას?.. სტამბაა ის შეჩვენებული, დღიური გაზეთთა სწორედ, მრავალ-ნომრებიანი. არც რედაქტორი ეჭირვება, არც გამომცემი, არც ცენზორი, არც მესტამბე და არც სხვა ვინმე. ყველა თვითონვე არის. ნამოადებს ენას და გაუსვ გამოუსვამს ჭიანურივით. ბევრჯელ მომსვლია აზრათ, წინიდან მიმეჭირებია ტუჩებზე ხელი, რომ ენა დამემწყვდია, მაგრამ რა გამოვიდოდა, გამქცევს რომ წინ კარები დაუკეტოთ, უკანიდან გავარდება და მაინც ვერ დააკავებ?...“ (აკაკი წერეთელი, პუბლიცისტური და კრიტიკული წერილები, 1990. 402). სამწუხარო კი ის არის, რომ აკაკის წერილში მოყვანილ „ჩიხტიკოპას“ უამრავი თანამოაზრე ჰყავს, რასაც მწერალი ნუხილით აღნიშნავს: „თამარ დედოფალს იმდენი ამაღლა არ ჰყოლია, რამდენი დამქაშიც ამ ჩიხტიკოპას ახვევია გარს და ვისაც ისინი ყბად აიღებენ, ვაი მისი ბრალი“ (იქვე, 402).

ამ ეტაპზე შეიძლება დავასკვნათ, რომ ჩვენ ზოგადად ავხსენით პროპაგანდის, ცრუ ინფორმაციის, ქორის ბუნება. კონკრეტულად კი ვისაუბრეთ, თუ რას წარმოადგენენ ეს მოვლენები, რა

პროცესები იწვევს მათ გაჩენას და რა ფუნქციებს ასრულებენ ისინი. თუმცა საკითხი ამით არ ამოვსურეთ.

და ბოლოს გვინდა ისევ დავუბრუნდეთ ცრუ ინფორმაციის გავრცელებას, რომელიც ჩვენი მუშაობის პერიოდს ემთხვევა. 90-იანი წლების დასასრულს, თბილისში, მ. კოსტავას ქუჩის ნომერ 68-ში მდებარე საქართველოს ტელევიზიის პირველი არხის შენობაში „ღამის მოამბის“ დაწყებამდე დაახლოებით ერთი საათით ადრე, გაისმა სატელეფონო ზარი. ანონიმური ხმა შენობაში ნაღმის არსებობის შესახებ იტყობინებოდა. ვინაიდან სამუშაო დღე თითქმის ბევრი თანამშრომლისათვის უკვე დასრულებული იყო და ტელევიზიის პირველ კორპუსში მხოლოდ მორიგე ჯგუფი ვმუშაობდით, მომხდარის შესახებ დიდი პანიკა არ შექმნილა. რა თქმა უნდა, სპეციალურმა სამსახურების წარმომადგენლებმა, რომლებიც ადგილზე ოპერატიულად გამოცხადდნენ, ტელევიზიის ხელმძღვანელობასთან ერთად, შემოქმედებით ჯგუფს დაგვატოვებინეს შენობა და სპეცტექნიკისა და კარგად განვრთნილი ძალების მეშვეობით დაიწყეს შენობის საფუძვლიანი შესწავლა. რამდენიმე საათიანი ძებნის შემდეგ ტელევიზიის შენობაში, საბედნიეროდ, არავითარი ნაღმი არ აღმოჩნდა. სპეციალური სამუშაოები ჯერ კიდევ არ იყო დასრულებული, რომ ჩვენი ყოველდღიური ღამის საინფორმაციო გამოშვებაც წარმატებით გავიდა ეთერში, მიუხედავად იმისა რომ ჩვენ საეთერო ღელვას, რომელიც ბუნებრივად თან ახლავს პირდაპირ ეთერში მუშაობას, დამერწმუნეთ ძალზედ უსიამოვნო ინფორმაციის გავრცელებით გამოწვეული ღელვაც დაემატა, თუმცა ტელემყურებელს ეს საერთოდ არ უგრძენია, რაც ჩვენი კოლეგების პროფესიონალიზმზე მიუთითებს (ავტ).

ამრიგად, დეზინფორმაციის გავრცელება თანამედროვე სოციალურ თუ ტრადიციულ ქართულ მედიაში მიგვაჩნია, რომ არის ზეპირსიტყვიერი არაფორმალური მასობრივი კომუნიკაციური პროცესი. ჩვენი აზრით, დეზინფორმაციას და მის გავრცელებას პრესაში, რადიოს, ტელევიზიასა და ახლა უკვე სოციალურ მედიაში აქვს მხოლოდ უარყოფითი მხარე. ვფიქრობთ, „მოგებულები“ ამით არავინ რჩება. სამწუხაროა, რომ ცრუ ინფორმაცია ყოველდღიური ცხოვრების განუყოფელი ნაწილია. როგორც ვნახეთ ის სათავეს ჯერ კიდევ ძველი დროიდან იღებს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, თბ., 1986. გვ. 211.
2. იხ. <http://www.for.ge>
3. იხ. <http://www.news.ge>
4. იხ. <http://www.ipn.ge>
5. იხ. <http://www.netgazeti.ge>
6. აკაკი წერეთელი, პუბლიცისტური და კრიტიკული წერილები, რჩეული ნაწარმოებები ხუთ ტომად., თბ., ტ. IV, 1990. გვ. 401-402.

ია ხარაზი

სამართლის დოქტორი,
აკაკი წერეთლის სახელობის უნივერსიტეტის
მონვეული პროფესორი

საგადასახადო სამართლებრივ რეგულირებაში პრეზუმციული მეთოდების გამოყენების შესახებ

ანოტაცია

საგადასახადო-სამართლებრივ რეგულირებაში განიხილება ფაქტიური პრეზუმციების გამოყენება, კერძოდ, საგადასახადო სამართლის ისეთი ინსტიტუტების ფორმირებაში, როგორცაა, საავანსო გადასახადები, საგადასახადო ბაზის განსაზღვრის გამოთვლითი მეთოდი, საგადასახადო დაბეგვრის ხარჯების ნორმატივები, სპეციალური საგადასახადო რეჟიმები.

სტატიაში განხილულია სასამართლო პრაქტიკისა და დოქტრინის საფუძველზე პრეზუმციური მეთოდების შესაძლო გამოყენებაზე საგადასახადო სამართალში, კერძოდ, არა მარტო საგადასახადო ბაზის განსაზღვრაში (შემოსავალი, მოგება), არამედ გადამხდელის დანახარჯის მიმართაც.

„პრეზუმციური დაბეგვრა“ მოიცავს პროცედურების მთელ რიგს, რომელთა შესაბამისად საგადასახადო ბაზა არ იზომება, მაგრამ გამომდინარეობს ზოგიერთი მარტივი მონაცემებიდან, რომელთა გამოთვლა უფრო ადვილია, როგორც თვით ბაზისის. დღეისათვის ამდაგვარი მეთოდები აქტიურად გამოიყენება მთელ მსოფლიოში. თვით ამერიკის შეერთებულ შტატებში, სადაც პრეზუმპტიულმა გადასახადებმა ვერ მიიღეს ფართო გავრცელება, უკანასკნელ წლებში მსჯელობენ შესაძლო ზოგიერთი პრეზუმპტიული რეჟიმების ჩართულობაზე, ამერიკულ საგადასახადო სისტემაში და ა. შ.

საკვანძო სიტყვები: საგადასახადო სამართალი, გადასახადი, პრეზუმპცია, პრეზუმპციული მეთოდი, სპეციალური საგადასახადო რეჟიმი.

Ia Kharazi*Akaki Tsereteli State University,
Professor***ABOUT THE USE OF PRESUMPTIVE METHODS IN TAX REGULATION****Abstract**

In tax regulation it's discussed the issue of use of factual presumptions in the formation of such institutions as it is prepayment taxes, calculation method for determining tax base, taxation expense standard, special tax regimes.

The article discusses the issue of the use of presumptive methods in tax law based on court practice and doctrine. This applies not only the determination of tax base (income, profit) but also payer's expenses.

Presumptive taxation covers a wide range of procedures. According to them the tax base should not be measured, but follows from some simple data, which calculation is easy, as the base itself. Today such methods are actively used throughout the world. Even in the US, presumptive taxes have not been widely spread, in recent years discussing professionals about involvement some presumptive regimes in USA tax system.

Keywords: tax law, tax, presumption, presumption method, special tax regime.

საგადასახადო სამართლებრივ რეგულირებაში პრეზუმციული მეთოდების გამოყენების შესახებ

საგადასახადო-სამართლებრივ რეგულირებაში განიხილება ფაქტიური პრეზუმციების გამოყენება, კერძოდ, საგადასახადო სამართლის ისეთი ინსტიტუტების ფორმირებაში, როგორცაა, საავანსო გადასახადები, საგადასახადო ბაზის განსაზღვრის გამოთვლითი მეთოდი, საგადასახადო დაბეგვრის ხარჯების ნორმატივები, სპეციალური საგადასახადო რეჟიმები.

საკვანძო სიტყვები: საგადასახადო სამართალი, გადასახადი, პრეზუმცია, პრეზუმციული მეთოდი, სპეციალური საგადასახადო რეჟიმი.

პრეზუმცია: 1. ვარაუდზე დამყარებული მოსაზრება; 2. პრეზუმციები – სავარაუდო დასკვნებია, რომლებიც „ფაქტების ან მოვლენების ნამდვილობას ადგენენ მათი არსებობის სრული დასაბუთების გარეშე. ამგვარი განმარტების ავტორები პრეზუმციებს ყოფენ **ფაქტობრივ (pa-**

esumptionez facti seu hominis) და **სამართლებრივ (paesumptionez iuris)** პრეზუმფციებად, ხოლო **სამართლებრივ პრეზუმფციებს** შორის ანსხვავებენ ე.წ. ჩვეულებრივ პრეზუმფციებს, რომელთა უარყოფას დასაშვებად მიიჩნევენ (**paesumptionez iuris tantum**) და **სამართლებრივ პრეზუმფციებს**, რომლებიც გამორიცხავენ საწინააღმდეგოს დამტკიცების (პრეზუმფციების უარყოფის) შესაძლებლობას (**paesumptionez iuris de iure**). ამ უკანასკნელთ, ფაქტობრივად, სამართლის ნორმებთან – კანონებთან აიგივებდნენ. პრეზუმფციები, ძირითად შემთხვევაში, სამართლის ნორმების მსგავსად საკანონმდებლო პოლიტიკის სპეციალურ წესებს წარმოადგენენ და არა ვარაუდს, როგორც მას მიიჩნევენ. ამასთან, რიგი იურისტები სამართლებრივი პრეზუმფციებიდან საერთოდ გამორიცხავენ იმ ზოგად წესებს, რომლებიც მოსამართლეთა საქმიანობის საერთო პრინციპებს წარმოადგენენ. მაგ. დებულებას, რომ ადამიანი ივარაუდება კეთილსინდისიერად და შერაცხადად, სანამ არ დამტკიცდება საწინააღმდეგო. რიგი იურისტები საერთოდ უარყოფენ სამართლებრივი პრეზუმფციების შემოტანის საჭიროებას მათი „ფორმალური“ შინაარსის გამო. პრეზუმფციული დასკვნით ერთი ფაქტი ან მოვლენა არსებულად, დადგენილად ითვლება არაერთგზის მომხდარი ანალოგიური ფაქტებისა თუ მოვლენების საფუძველზე¹.

ფილოსოფიური ენციკლოპედიის მიხედვით, პრეზუმფცია, გულისხმობს სინამდვილის, რეალობის ვარაუდს². „პრეზუმფციის, როგორც სამართლებრივი კატეგორიის უკეთესად აღქმის მიზნებისათვის, ერთმანეთისაგან უნდა გაიმიჯნოს ვარაუდი და პრეზუმფცია. ვარაუდი არის ფაქტისადმი დამოკიდებულება, რომელიც დროებით, მტკიცებულების მოპოვებამდე ითვლება ნამდვილად, ხოლო პრეზუმფცია, ე. წ. დადასტურებული ვარაუდია და არსებობს იქამდე, სანამ საწინააღმდეგო არ დამტკიცდება, პრეზუმფცია თავისი ლოგიკური არსით, ინდუქციურ დასკვნას ემყარება, რაც იმას ნიშნავს, რომ აღნიშნული წარმოადგენს კონკრეტული შემთხვევების (ფაქტების) განზოგადებულ დასკვნას“³. ინდუქციური დასკვნისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ფაქტის განმეორებადობას პრაქტიკაში, რასაც ლოგიკურ შედეგამდე მიყვავართ. მაგალითისათვის, ერთი და იგივე ფაქტი, თუ დიდი ხნის განმავლობაში ერთსა და იმავე შედეგს იძლევა, აღნიშნული გულისხმობს იმას, რომ ფაქტს ლოგიკურად აღნიშნული შედეგი მოყვება⁴. პრაქტიკაში განმეორებადი ფაქტები იმ კონკრეტული შედეგის პრეზუმფციას იძლევიან, რა შედეგიც აღნიშნულ ფაქტს სდევდა პრაქტიკაში. საგადასახადო სამართალში ზოგადი ნაწილის ნორმების დისპოზიცია ხშირად ემყარება პრეზუმფციებს, ე. ი. ფაქტების ნორმალური განვითარების ლოგიკურ შედეგს. მაგალითისათვის შეიძლება განხილულ იქნეს კონკრეტული რამდენიმე

¹ ბიზნესი და კანონმდებლობა – [რედ. იური პაპასქუა], ნოემბერი, 2009. ბიზნესი და კანონმდებლობა – [რედ. იური პაპასქუა], ნოემბერი, 2009.

² Краткая Философская Энциклопедия, Москва, 1994, стр. 362.

³ ქეთევან მესხიშვილი, პრეზუმფციის არსი და მისი გაქარწყლების თეორიული და პრაქტიკული ასპექტები, გვ. 1. <http://www.library.court.ge/login.php?geo&authorisation>.

⁴ იქვე.

ნორმა საგადასახადო კოდექსისა, კერძოდ, მ. 37, „გადასახადის გადამხდელის წარმომადგენელი“, რომლის მე-3 ნაწილის თანახმად, „გადასახადის გადამხდელის კანონიერი წარმომადგენლის ქმედება, რომელიც დაკავშირებულია საგადასახადო ურთიერთობებში ზემოაღნიშნული პირის მონაწილეობასთან, ითვლება თვით ამ პირის ქმედებად“. გამოდის, რომ, გადასახადის გადამხდელის წარმომადგენელი ინფორმირებულია, რომ იგი მხოლოდ წარმოდგენილი პირის რწმუნებით მოქმედებს და მის მითითებებს იგი ვერ გადაუხვევს; ან კიდევ, მ. 57, „გარდაცვლილი პირის საგადასახადო ვალდებულების შესრულება“, სადაც საუბარია იმის შესახებ, რომ გარდაცვლილი პირის საგადასახადო ვალდებულება მისმა მემკვიდრემ უნდა შეასრულოს, თუ იგი მემკვიდრეების ბიზნესს ჩაიბარებს, აქ მოქმედებს საგადასახადო პრეზუმფცია, გარდაცვლილი ვალდებული პირის ნაცვლად სახელმწიფოს წინაშე მის ვალდებულებებს მისი მემკვიდრე შეასრულებს, რომელიც მისი ბიზნესმემკვიდრეა. საინტერესოა მოგების გადასახადის ახალი ესტონური მოდელის დანერგვა საქართველოში, რომელიც საუკეთესო მაგალითია პრეზუმფციული მეთოდისა მოგების დაბეგრის სიტუმაში, კერძოდ, იმ შემთხვევაში, თუკი საწარმოს რამდენიმე დამფუძნებელი ჰყავს და ერთ-ერთი მათგანი მოგებას „შინ“ წაიღებს (გაიტანს საწარმოდან), ხოლო დანარჩენები საწარმოში დატოვებენ და მის რეინვესტირებას მოახდენენ, მაინც ყველა მათგანი დაიბეგრება მოგების გადასახადის 15%-იანი რეჟიმით.

საინტერესოა ამ კუთხით სასამართლო პრაქტიკაც. საგადასახადო სამართლიდან შეიძლება განხილულ იქნეს სასამართლო პრაქტიკის მაგალითი, კერძოდ, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებების შესაბამისად¹ შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების (შესაბამისად სხვა იურიდიული პირების) დირექტორსა და მართვით საქმიანობაში ჩართულ პარტნიორს შეიძლება დაეკისროთ პირდაპირ და უშუალოდ, მთელი თავისი ქონებით პასუხისმგებლობა საზოგადოების საგადასახადო დავალიანებისათვის (მ.შ. საგადასახადო შემონმების აქტით დარიცხული საგადასახადო ვალდებულებებისათვის) იმ შემთხვევაში, თუ დაკმაყოფილებულია ყველა შემდეგი წინაპირობა: საზოგადოების პარტნიორის შემთხვევაში: 1. საზოგადოებას გააჩნია საგადასახადო დავალიანება (მ. შ. საგადასახადო შემონმების აქტით დარიცხული საგადასახადო ვალდებულებების) და არ შესწევს უნარი თავისი ქონებით დაფაროს აღნიშნული დავალიანება; 2. ხსენებული საგადასახადო დავალიანება გამონვეულია პარტნიორის მიერ შეზღუდული პასუხისმგებლობის ფორმის (იცის რა, რომ იურიდიული პირი კრედიტორების წინაშე პასუხს აგებს მხოლოდ საკუთარი ქონებით – მენ. შეს. კანონი, მ.44) ბოროტად გამოყენებით (მენ. შეს. კანონის მ.3.6.), რასაც ადგილი აქვს იმ შემთხვევაში, როცა ის ფაქტობრივად მართავს საზოგადოებას და მისი საქმიანობა მიმართულია გადასახადების თავის არიდების სქემების შექმნისაკენ, ე. ი. როცა საზოგადოება გამოიყენება როგორც საგადასახადო ვალდებულებებისაგან თავის არიდების „ინსტრუმენტი“ (პარტნიორის მიერ შეზღუდული პასუხისმგებლობის ფორმის ბოროტად გამოყენების მტკიცების ტვირთი ეკისრება საგადასახადო ორგანოს).

საზოგადოების დირექტორის შემთხვევაში: 1. საზოგადოებას გააჩნია საგადასახადო დავალიანება (მ.შ. საგადასახადო შემონმების აქტით დარიცხული საგადასახადო ვალდებულებების) და მას არ შესწევს ხსენებული დავალიანების გადახდის უნარი, 2. ხსენებული საგადასახადო დავალიანება გამონვეულია საზოგადოების დირექტორის მიერ საზოგადოებაზე „ზრუნვის ვალდებულების“ შეუსრულებლობით, რასაც ადგილი აქვს იმ შემთხვევაში, როცა საზოგადოების დირექტორის საქმიანობა მიმართულია გადასახადების თავის არიდების სქემების შექმნისაკენ. მოცემულ შემთხვევაში სანარმოს პარტნიორის მიერ ადგილი ჰქონდა შეზღუდული პასუხისმგებლობის ფორმის ბოროტად გამოყენებას, ხოლო სანარმოს დირექტორის მიერ – სანარმოზე „ზრუნვის ვალდებულების“ დარღვევას, სწორედ ამიტომ საგადასახადო ორგანოს უფლება აქვს (სასამართლოს გზით) საგადასახადო დავალიანების დაფარვა მოითხოვოს სანარმოს დამფუძნებლისაგან ან/და სანარმოს დირექტორისგან (ისინი სახელმწიფო ბიუჯეტის წინაშე პასუხს აგებენ სოლიდარულად). საზოგადოების დირექტორის პირადი პასუხისმგებლობა მთელი თავისი ქონებით გამორიცხულია, თუ ის კეთილგონიერების ფარგლებში მოქმედებს იმ რწმენით, რომ მისი გადაწყვეტილება მიღებულია საზოგადოების საუკეთესო ინტერესების დაცვის მიზნით და ამ გადაწყვეტილების მიღებისას იგი ინფორმირებული იყო იმ ზომით, რაც მას მოცემულ ვითარებაში საკმარისად მიაჩნდა, მიუხედავად იმისა, რომ ხსენებული გადაწყვეტილება შეიძლება იყოს მაღალი რისკის მატარებელი ან სულაც მცდარი, რომელმაც საზოგადოებისათვის არასასურველი შედეგები შეიძლება გამოიწვიოს („ბიზნეს გადაწყვეტილების მართებულობის პრეზუმცია“). ან კიდევ, მენუალი: მხატვარმა დავით ქემოკლიძემ (შემდეგში – მმართველი დირექტორი) დააარსა შპს „გალერეა“ (შემდეგში – სანარმო), რომლის დირექტორიც თავად გახდა. ხარჯების ოპტიმიზაციის მიზნით მან ბუღალტრად აიყვანა სტუდენტი გოგონა – ინგა თავაძე (შემდეგში – ბუღალტერი), რომელსაც საბუღალტრო კუთხით შესაბამისი სერტიფიკატების არსებობის მიუხედავად მუშაობის დიდი სამუშაო გამოცდილება არ გააჩნდა. 2014 წლის მოგების დეკლარაციაში გადასახადების გაანგარიშებაში დაშვებული შეცდომის გამო საგადასახადო ორგანოს საგადასახადო შემონმების შედეგად სანარმოს დაარიცხა ძირითადი გადასახადის თანხა 41 000 ლარის ოდენობით, ხოლო საგადასახადო ჯარიმა 20 500 ლარი, რომლის გადახდისათვის საჭირო სახსრები და ქონება სანარმოს ბოლო პერიოდში განცდილი ზარალების გამო არ გააჩნია.

მოცემულ შემთხვევაში სანარმოს დირექტორის პირადი, მთელი თავისი ქონებით პასუხისმგებლობა გამორიცხულია (მიუხედავად იმ გარემოებისა, რომ საგადასახადო ვალდებულების დარიცხვა საზოგადოებაზე გამონვეულია მისი სარისკო გადაწყვეტილებით), რადგან ხარჯების ოპტიმიზაციის მიზნით გამოუცდელი ბუღალტრის სამუშაოზე აყვანა არ წარმოადგენს მისი (დირექტორის) მხრიდან „სანარმოზე ზრუნვის“ ვალდებულების (მენ.შეს.მ.9.6.) დარღვევას.

წინამდებარე გადაწყვეტილებით, საქართველო შეუერთდა იმ ქვეყნების რიცხვს, რომლებ-

შიც საგადასახადო ვალდებულების განზრახ თავის არიდებისათვის (და შესაბამისი წინაპირობების არსებობისას) საწარმოს პარტნიორი და საწარმოს დირექტორი მთელი თავისი ქონებით აგებენ პასუხს პირადად და უშუალოდ, თუ საწარმოს ქონება საგადასახადო ვალდებულების დასაფარავად არასაკმარისია.

თუმცა ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებას, რომ ყველა აღნიშნულ ქვეყანაში საგადასახადო ორგანოს ამგვარი უფლება, რომ შესაბამისი წინაპირობების არსებობის შემთხვევაში მოსთხოვოს საწარმოს დირექტორს ან/და პარტნიორს (პირადი ქონებით) საწარმოს საგადასახადო ვალდებულებების შესრულება, პირდაპირ არის განსაზღვრული საგადასახადო კანონმდებლობით და კერძო სამართლის ნორმებზე (მოცემულ შემთხვევაში – მენარმეთა შესახებ საქართველოს კანონი) დაყრდნობით ამ სახის პრაქტიკის ჩამოყალიბება პრაქტიკულად უპრეცედენტოა (სხვადასხვა ქვეყანაში ადმინისტრაციული ორგანოების ასეთი მცდელობა წარუმატებლად დასრულდა)¹.

საინტერესოა საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ადმინისტრაციულ საქმეთა პალატის გადაწყვეტილება ('ბს-1766-1721(კ-10) 31 მაისი, 2011 წელი), საქმეზე „საგადასახადო მოთხოვნების წარდგენის საფუძველი პრეზუმციული გადასახადის აღრიცხვის დროს“. კერძოდ, უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილების სამოტივაციო ნაწილში აღინიშნა, რომ: საკასაციო სასამართლო საქმის მასალების გაცნობის, საკასაციო საჩივრის მოტივების შესწავლა-გაანალიზების, მხარეთა განმარტებების ზეპირი მოსმენისა და გასაჩივრებელი განჩინების კანონიერება-დასაბუთებულობის შემოწმების შედეგად მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ მ. ა-ძის საკასაციო საჩივარი უნდა დაკმაყოფილდეს ნაწილობრივ; გაუქმდეს ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოს ადმინისტრაციულ საქმეთა პალატის 2010 წლის 21 ოქტომბრის განჩინება და საკასაციო სასამართლოს მიერ მიღებულ იქნეს ახალი გადაწყვეტილება; მ. ა-ძის სარჩელი დაკმაყოფილდეს ნაწილობრივ; ბათილად იქნეს ცნობილი გურიის საგადასახადო ინსპექციის 2010 წლის 17 თებერვლის საგადასახადო გირავნობა/იპოთეკის უფლების წარმოშობის შესახებ შეტყობინება და გურიის საგადასახადო ინსპექციის 2009 წლის 5 ოქტომბრის '3383 ბრძანება ქონებაზე ყადაღის დადების შესახებ – მ. ა-ძისათვის 1047 ლარის (პრეზუმციული გადასახადის) ნაწილში; დანარჩენ ნაწილში საქმე ხელახლა განსახილველად დაუბრუნდეს იმავე სასამართლოს შემდეგ გარემოებათა გამო: სააპელაციო სასამართლომ გასაჩივრებელი განჩინების გამოტანისას დაარღვია მატერიალური და საპროცესო სამართლის ნორმები, სასამართლომ გამოიყენა კანონი, რომელიც არ უნდა გამოეყენებინა, არასწორად განმარტა იგი, განჩინება სამართლებრივი თვალსაზრისით დაუსაბუთებელია, სააპელაციო სასამართლომ საქმის ფაქტობრივ გარემოებებს არასწორად შეუფარდა სამართლის ნორმები, საკასაციო საჩივარი შეიცავს დასაბუთებულ არგუმენტაციას სააპელაციო სასამართლოს განჩინების კანონშეუსაბამობის თაობაზე, რაც სსსკ-ის 393-ე-394-ე მუხლების შესაბამისად, მისი გაუქმების საფუძველია. კასატორი წარმოდგენილი საკასაციო საჩივარში უთითებს, რომ მან სააპელაციო სასამარ-

¹ http://taxinfo.ge/index.php?option=com_content&task=view&id=8903&Itemid=104

თლოში საქმის განხილვისას დააზუსტა სასარჩელო მოთხოვნა და სადავო აქტების ბათილად ცნობასთან ერთად მოითხოვა მ. ა-ძის სააღრიცხვო ბარათზე რიცხული ძირითადი გადასახადისა და საურავის გაუქმება, რაზეც არ უმსჯელია სააპელაციო სასამართლოს გასაჩივრებულ განჩინებაში და არ გაუკეთებია შესაბამისი დასკვნა, თუმცა საკასაციო სასამართლოს მიაჩნია, რომ საქმის მასალები არ ქმნის ამგვარი დასკვნის გაკეთების საფუძველს, რამდენადაც საქმეში წარმოდგენილი სხდომის ოქმებში სასარჩელო მოთხოვნის დაზუსტების შესახებ აპელანტის პოზიცია არ არის დაფიქსირებული, არც სხდომის ოქმებთან დაკავშირებით შენიშვნებია აპელანტის მიერ წარდგენილი, ან განცხადება მოთხოვნის ამ ნაწილში დამატებითი გადაწყვეტილების გამოტანის შესახებ. ასეთ პირობებში, როდესაც საქმის მასალებით არ მტკიცდება მხარის მიერ ზეპირ ახსნა-განმარტებებში დაფიქსირდა თუ არა მოთხოვნის დაზუსტების შესახებ, თუმცა მოწინააღმდეგე მხარეს არ გაუბათილებია კასატორის პოზიცია საკასაციო სასამართლოში წარმოდგენილ წერილობით თუ ზეპირ ახსნა-განმარტებაში, საკასაციო სასამართლო ვერ შეაფასებს ამ ნაწილში სააპელაციო სასამართლოს მიერ საპროცესო ნორმების დარღვევას. ამასთან, სააპელაციო სასამართლოს მიერ საქმის ხელახლა განხილვისას აპელანტს შესაძლებლობა აქვს დააზუსტოს სასარჩელო მოთხოვნა საპროცესო ნორმების მოთხოვნათა შესაბამისად, მით უფრო, რომ სარჩელის საგანს წარმოადგენს მოსარჩელისათვის ძირითადი გადასახადისა და საურავების უკანონოდ დარიცხვა. შესაბამისად, სწორედ რიცხული ძირითადი გადასახადისა და საურავის გაუქმებაა სარჩელის მიზანი, რაც მხოლოდ ვალდებულების შესრულების უზრუნველყოფის ღონისძიების გაუქმებით ვერ იქნება მიღწეული. ამდენად, საკასაციო სასამართლოს მიაჩნია, რომ სააპელაციო სასამართლოში საქმის ხელახლა განხილვისას დისპოზიციურობის პრინციპის გათვალისწინებით მოსარჩელეს შესაძლებლობა აქვს დააზუსტოს სასარჩელო მოთხოვნა. საკასაციო სასამართლო დადასტურებულად მიიჩნევს, რომ მ. ა-ძის მიმართ საგადასახადო დავალიანების წარმოშობას საფუძვლად უდევს 2002-2003 წლების პრეზუმციული გადასახადის სახით საურავთან ერთად 1047,65 ლარისა და ჯარიმის სახით 500 ლარის გადაუხდელობა. ამასთანავე, საკასაციო სასამართლომ მიიჩნია, რომ: საკასაციო სასამართლო პრეზუმციული გადასახადისა და საურავების გადახდის ნაწილში უზრუნველყოფის მიზნით გამოცემული სადავო აქტების კანონიერებასთან დაკავშირებით ვერ გაიზიარებს სააპელაციო სასამართლოს დასკვნებს. საკასაციო სასამართლო განმარტავს, რომ საქართველოს ფინანსთა მინისტრის 1998 წლის 17 ივნისის '158 ბრძანებით დამტკიცებული „ინდივიდუალური საწარმოებისათვის (მენარმეებისათვის) პრეზუმციული გადასახადის (ერთიანი მინიმალური მიმდინარე გადასახადელი) გამოანგარიშებისა და გადახდის წესის შესახებ“ ინსტრუქციის 1-ლი მუხლის შესაბამისად, საშემოსავლო გადასახადის ნაცვლად პრეზუმციული გადასახადის გადამხდელები არიან საქართველოს ტერიტორიაზე განლაგებული ცალკეული სახეობის სავაჭრო და მომსახურების სფეროს ინდივიდუალური საწარმოები და ფიზიკური პირები – მენარმეები, რომლებიც საქართველოს საგადასახადო კოდექსის შესაბამისად ითვლებიან საშემოსავლო გადასახადის გა-

დამხდელებად და რომელთა წლიური ერთობლივი შემოსავალი არ აღემატება 24000 ლარს. საკასაციო სასამართლო იზიარებს მოწინააღმდეგე მხარის აპელირებას, რომ პრეზუმფციული გადასახადის თანხის გამოანგარიშებისათვის გაანგარიშების წარდგენის ვალდებულება ეკისრება პრეზუმფციული გადასახადის გადამხდელს, თუმცა საგადასახადო კოდექსის (1997 წლის 13 ივნისის რედაქცია) 217.1 მუხლის შესაბამისად, საგადასახადო კონტროლს ფიზიკურ და იურიდიულ პირთა მიერ გადასახადების გამოანგარიშების სისწორესა და დროულად გადახდაზე, ისევე როგორც გადასახადების ადმინისტრირებისა და მოკრების ყველა ასპექტზე ახორციელებენ მხოლოდ საგადასახადო ორგანოები. საკასაციო სასამართლო ვერ გაიზიარებს სააპელაციო სასამართლოს დასკვნას საგადასახადო კოდექსის 80.4 მუხლის „ა“ ქვეპუნქტის შესაბამისად, პრეზუმფციული გადასახადის აღიარებულ ვალდებულებად მიჩნევის შესახებ, რამდენადაც საქმის მასალებით ასევე არ დასტურდება გადასახადის გადამხდელის მიერ გადასახადის გადახდის შესახებ გაანგარიშების (დეკლარაციების) წარდგენის ფაქტი, რაც შეიძლებოდა განხილულიყო საგადასახადო ვალდებულების აღიარებად. ამდენად, საკასაციო სასამართლო იზიარებს კასატორის საკასაციო პრეტენზიას, რომ მოცემულ შემთხვევაში საგადასახადო ორგანოს არ ჰქონდა დავალიანების გადახდევინების უზრუნველყოფის ღონისძიების გამოყენების ფაქტობრივი და სამართლებრივი საფუძველი, რამდენადაც არ არსებობდა აღიარებული საგადასახადო ვალდებულება, ხოლო გადასახადის დარიცხვის შესახებ სამართლებრივი აქტი ადმინისტრაციულ ორგანოს არ გამოუცია და არ გაუგზავნია გადასახადის გადამხდელისათვის, რომელიც შექმნიდა არსებული დავალიანების იძულებით გადახდევინების შესახებ საგადასახადო ორგანოს მხრიდან ზომების გატარების წინაპირობას. პრეზუმფციული გადასახადის გადახდაზე შეღავათების გავრცელებასთან დაკავშირებით საკასაციო სასამართლო ასევე ვერ გაიზიარებს სააპელაციო სასამართლოს დასკვნას, რამდენადაც საქართველოს ფინანსთა მინისტრის 1998 წლის 17 ივნისის '158 ბრძანებით დამტკიცებული „ინდივიდუალური საწარმოებისათვის (მენარმეებისათვის) პრეზუმფციული გადასახადის (ერთიანი მინიმალური მიმდინარე გადასახადელი) გამოანგარიშებისა და გადახდის წესის შესახებ“ ინსტრუქციის 4.1 მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტის შესაბამისად, პრეზუმფციულ გადასახადს არ იხდიან კალენდარული წლის განმავლობაში 3000 ლარამდე დასაბეგრი შემოსავლების მქონე პირები – მეორე მსოფლიო ომისა და საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობისათვის ბრძოლების მონაწილე საქართველოს მოქალაქეები. სააპელაციო სასამართლომ აღნიშნული შეღავათის გავრცელებისათვის სავალდებულო პირობად მიიჩნია ვეტერანთა საქმეების დეპარტამენტის მიერ გაცემული მოწმობის წარდგენა. სააპელაციო სასამართლოს დასკვნა ემყარება „ომისა და სამხედრო ძალების ვეტერანების შესახებ“ საქართველოს კანონის 24-ე მუხლსა და „საქართველოს ომისა და სამხედრო ძალების ვეტერანების მოწმობის ნიმუშების შესახებ“ საქართველოს პრეზიდენტის 2005 წლის 17 დეკემბრის '1058 ბრძანებულებით დამტკიცებული წესის 22-ე მუხლს. „ომისა და სამხედრო ძალების ვეტერანების შესახებ“ საქართველოს კანონის 24-ე მუხლი ზოგადად ადგენს ომისა და სამხედრო

ძალეების ვეტერანებისათვის დადგენილი შეღავათების განხორციელებისათვის მონმობის წარდგენას. ¹1058 ბრძანებულება, რომელიც იმპერატიულად ადგენს მონმობის წარდგენის სავალდებულობას, არ მოქმედებდა მ. ა-ძისათვის პრეზუმფციული გადასახადის აღრიცხვის დროს. ამგვარი სახის იმპერატიულ დათქმას მონმობის სავალდებულობის შესახებ არ შეიცავდა ¹1058 ბრძანებულების ამოქმედებამდე მოქმედი საქართველოს პრეზიდენტის 1999 წლის 26 ნოემბრის ¹632 ბრძანებულება, ხოლო მონმობის წარდგენის შესახებ დათქმას საერთოდ არ შეიცავს სადავო ურთიერთობის მომწესრიგებელი სპეციალური ნორმა – საქართველოს ფინანსთა მინისტრის 1998 წლის 17 ივნისის ¹158 ბრძანებით დამტკიცებული „ინდივიდუალური საწარმოებისათვის (მწარმეებისათვის) პრეზუმფციული გადასახადის (ერთიანი მინიმალური მიმდინარე გადასახდელი) გამოანგარიშებისა და გადახდის წესის შესახებ“ ინსტრუქციის 4.1 მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტი და იგი შეღავათს ავრცელებს საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობისათვის ბრძოლების მონაწილეზე. ამდენად, საკასაციო სასამართლოს მიაჩნია, რომ გასაჩივრებული საგადასახადო აქტები პრეზუმფციული გადასახადის გადახდევინების უზრუნველყოფის ნაწილში გამოცემულია კანონის მოთხოვნათა დარღვევით, რაც ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსის 601.1 მუხლის შესაბამისად მათი ბათილად ცნობის საფუძველია. საკასაციო სასამართლომ საქმე ხელახლა განსახილველად სააპელაციო სასამართლოს გადაუგზავნა, რამეთუ სააპელაციო სასამართლოს დასკვნები ურთიერთწინააღმდეგობრივია, ამასთან, ფაქტობრივი გარემოებები საჭიროებს დამატებით გამოკვლევას ¹.

პრეზუმფციებით დამატებითი მსჯელობის საგანი შეიძლება გახდეს სახელმწიფო ბიუჯეტისათვის მიყენებული ზიანის ანაზღაურება, როცა გადასახადის გადამხდელები დოკუმენტებს აყალბებენ, ან კიდევ ქონების სხვა პირისათვის გადაფორმება იმ მიზნით, რომ სახელმწიფოს გადასახადი დაუმალონ და საკუთრებაში არსებული საწარმოებიც სხვა პირების სახელზე გადააფორმონ (ფსევდო ნასყიდობის ხელშეკრულება) სახელმწიფოს მიერ უზრუნველყოფის იძულებითი ღონისძიებების (ვთქვათ ქონების დაყადაღების) არ გამოყენების გამო, ან კიდევ, პირგასამტეხლო წარმოადგენს ვალდებულების შეუსრულებლობისა ან/და არაჯეროვნად შესრულებისათვის ერთი მხარის მიერ მეორე მხარისთვის გადასახდელ ფულად თანხას, რომელიც განისაზღვრება მხარეთა შეთანხმებით (სამოქ.კოდ.მ.417). შესაბამისად პირგასამტეხლო წარმოადგენს მხარის მიმართ არსებული მოთხოვნის (რაიმე ქმედების ან/და უმოქმედობის) უზრუნველყოფის ერთ-ერთ საშუალებას (სამოქ.კოდ.მ.416), რადგან მოთხოვნის (რაიმე ქმედების ან/და უმოქმედობის) შეუსრულებლობის ან/და არაჯეროვნად შესრულების შემთხვევაში მხარეს დამატებით ფულად ვალდებულებას აკისრებს. რადგანაც პირგასამტეხლოს თანხა თავისი არსით არ წარმოადგენს მიწოდებული საქონლის ან/და განეული მომსახურებისათვის გადახდელ თანხას, ის (პირგასამტეხლოს თანხები) დღ-ით დასაბეგრი ოპერაციების თანხებში არ შეიტანება და დღ-ით დაბეგ-

¹ დანვრ. გადანყვეტილება იხ. <http://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/admin-2012-03-uni.pdf>

ვრას არ ექვემდებარება (საგ. კოდ. მ. 161.ა.ა-ა.). თუმცა საქართველოს (ისევე როგორც ევროპის ქვეყნების) საგადასახადო პრაქტიკა, დღე-ით დაბეგვრის მიზნებისათვის ასხვავებს „ნამდვილ“ და „ფსევდო პირგასამტეხლოს“ თანხებს. საგადასახადო ორგანოს პოზიციის მიხედვით, მაგალითად, ვაგონების/კონტეინერების მოცდენისათვის გადახდილი/გადასახდელი პირგასამტეხლო მოიცავს მომსახურების ელემენტებს (ე. ი. სახეზეა „ფსევდო პირგასამტეხლო“) და (პირგასამტეხლოს თანხების მიმღების მიერ) ექვემდებარება დღე-ით დაბეგვრას, ხოლო იჯარის ხელშეკრულების დარღვევისათვის ან მომწოდებლის მიერ საქონლის დროულად მოუწოდებლობისათვის გადახდილი პირგასამტეხლოს თანხები („ნამდვილი პირგასამტეხლო“) დღე-ით დაბეგვრას არ ექვემდებარება.

„ნამდვილი“ და „ფსევდო პირგასამტეხლოს“ გასამიჯნად ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში უნდა შეფასდეს ფაქტობრივი გარემოებები და მნიშვნელოვანია დადგინდეს გადახდილი პირგასამტეხლოს თანხები (თავის შინაარსით) წარმოადგენენ მხარის მიერ ხელშეკრულების დარღვევის გამო მეორე მხარისაგან მიღებული დამატებითი საქონლის/მომსახურების (რასაც ადგილი აქვს მაგალითად ვაგონების/კონტეინერების მოცდენისას გადახდილ/გადასახდელ პირგასამტეხლოს შემთხვევაში) სანაცვლოდ გადახდილ თანხას („ფსევდო პირგასამტეხლო“), თუ გადახდილი/გადასახდელი თანხები წარმოადგენენ პირგასამტეხლოს თანხებს, რომლებიც საქონლის/მომსახურების კომპენსაციის თანხის ელემენტს არ შეიცავს და გადაიხდევიან მხარეთა შეთანხმების საფუძველზე მხოლოდ შეუსრულებელი ან/და არაჯეროვნად შესრულებული ვალდებულების სანაცვლოდ („ნამდვილი პირგასამტეხლო“)¹.

საგადასახადო კოდექსის 246-ე მუხლის მიხედვით („ცრუმაგიერი მფლობელობა“), თუ სასამართლო დაადგენს, რომ პრაქტიკულად შეუძლებელია გადასახადის გადამხდელის განსხვავება სხვა პირისგან და ეს პირი გამოყენებულია გადასახადის გადახდევინების უზრუნველყოფის ღონისძიებებისთვის თავის არიდების მიზნით, ითვლება, რომ აღნიშნული პირები არიან ერთიმეორის ცრუმაგიერი პირები (ნ.1).

მე-2 ნაწილის თანახმად კი: გადასახადის გადამხდელის აღიარებული საგადასახადო დავალიანების გადახდევინების მიზნით, საგადასახადო ორგანოს უფლება აქვს, ცრუმაგიერი პირის მიმართ განახორციელოს საგადასახადო დავალიანების გადახდევინების უზრუნველყოფის ღონისძიებები. აქ, ამ ნორმის შემთხვევაში მოქმედებს საგადასახადო პრეზუმფცია იმის შესახებ, რომ თუ გადასახადის გადამხდელი არაკეთილსინდისიერია (არაკეთილსინდისიერი გადამხდელის პრეზუმფცია) და გადასახადის გადახდისაგან თავის არიდების მიზნით „სხვა პირს გადასცემს თავის ქონებას“ სახელმწიფო ვალდებულებისაგან თავის არიდების მიზნით და ეს ფაქტი ცნობილი გახდება, დგინდება ორივე მხარის ცრუმაგიერი მფლობელობა და კანონმდებლობით გათვალისწინებული პასუ-

¹ სტატია N3/6 რა შემთხვევაში ექვემდებარება პირგასამტეხლოს თანხები დღე-ის დასაბეგრი ოპერაციის თანხაში ჩართვას? http://taxinfo.ge/index.php?option=com_content&task=view&id=8825&Itemid=105

ხისმგებლობა დაეკისრებათ სახელმწიფოსათვის გადასახადების დამალვისათვის.

მოყვანილი მენუალები წარმოადგენენ ღია მაგალითს იმისა, თუ როგორ მოქმედებს პრეზუმფციის როლი საგადასახადო სამართალწარმოებაში და გამოიყენება თუ არა გადასახადის გადამხდელის კეთილსინდისიერება თუ არაკეთილსინდისიერება გადასახადის გადახდასთან მიმართებაში.

ვარაუდებზე დამყარებული პრეზუმფციული მეთოდები გამოიყენება იურიდიულ მეცნიერებაში, სამართლებრივ ნორმებში და სამართალგამოყენებით პრაქტიკაში. ათასწლეულების განმავლობაში მას აქტიურად იყენებდნენ რომაელი იურისტები კონსერვატიზმის და რომაული სამართლის ფორმალიზმის განსაზღვრისათვის. ზოგიერთი ავტორები კი ამ ტექნიკურ-იურიდიული საშუალებების ყოფნას ავლენენ გაცილებით უფრო ადრე – უძველესი აღმოსავლეთის სამართლებრივ ძეგლებში, კერძოდ, ს. ვ. გუსევა, აკეთებს გაბედულ დასკვნას იაზე, რომ „პრეზუმფციები მოქმედ სამართალში წარმოიქმნებიან თვით სამართლის სისტემაზე ადრე, სამართლებრივი სისტემა იგება მოქმედი საზოგადოებრივი შეგნების პრეზუმფციების სისტემაზე“¹.

პრეზუმფცია საგადასახადო სამართალში წარმოადგენს თვისობრივად პირდაპირ ან ირიბად, საგადასახადო სამართლის ნორმებში დამაგრებულ ალბათობით აღიარებას არსებობაზე ან პრეზუმირებული ობიექტის არყოფნას (ფაქტის, მოვლენის, სამართალურთიერთობის) დადგენილი არსებობის დროს, მასთან დაკავშირებული ფაქტობრივი საფუძვლით.

სამართლებრივი პრეზუმფციების ნიშნებს განეკუთვნებიან: ფორმირების ინდუქციური მეთოდი (პრეზუმფციული მსჯელობები ვლინდება უამრავი კერძო შემთხვევების განზოგადების შედეგად და დამტკიცებულია როგორც ემპირიული), ალბათობითი ხასიათი, ფაქტობრივი უარყოფა, ე. ი. იურიდიული ფაქტის აღიარება როგორც სარწმუნო, სანამ დამტკიცებული არ იქნება საწინააღმდეგო (კონტრპრეზუმფცია), ასევე ოფიციალური ლეგალიზაცია საგადასახადო სამართლის წყაროებში. პრეზუმფციების ჩამოყალიბება ფაქტების შედეგია. პრეზუმფცია რეალობასთან მით უფრო ახლოსაა, რაც უფრო სრულია ინდუქციური ანალიზი. „ინდუქციას ორი სახესხვაობა გააჩნია, პოპულარული და მეცნიერული ინდუქცია. პოპულარული ინდუქცია ეფუძნება ფაქტების განმეორებადობის მარტივ გაანგარიშებას, ხოლო სამეცნიერო ინდუქციის დროს, პრეზუმფციის ჩამოყალიბება დამოკიდებულია არა მხოლოდ განმეორებადი ფაქტების მარტივ გაანგარიშებაზე, არამედ ფაქტების კვლევასა და ანალიზზე. ინდუქციის პროცესის წარმართვისა და შესაბამისი პრეზუმფციის ჩამოყალიბებისათვის მნიშვნელოვანია, რომ ფაქტი ერთსა და იმავე შედეგს იძლეოდეს. თუ ყველა ფაქტს ერთი და იგივე თავისებურება არ გააჩნია, ანუ ერთიან შედეგამდე თუ არ მიდის, მაშინ ინდუქციის პროცესი წყდება და პრეზუმფცია არ ყალიბდება“². მაგალითად, ადმინისტრაცი-

¹ Гусева С. В. Философские осмысление категории „презумпция“ в структуре юриспруденции как гуманитарного научного знания // Вестник ПАГС. – 2009.

² ქ. მესხიშვილი, დასა. ნაშრ. გვ. 4-5

ციულ სამართალწარმოებაში თუ გამოვიყენებთ დამნაშავეობის პრეზუმფციას კანონიერ ძალაში შესული განაჩენის საფუძველზე და ადმინისტრაციულ სამართალწარმოებაში სხვა (საწინააღმდეგო) დამტკიცდება საგადასახადო წესების დამრღვევისა, ასეთ შემთხვევაში ინდუქციის პროცესი დასრულდებულად ჩაითვლება და პრეზუმფცია როგორც წესი არ გამოიყენება.

სამართლებრივი პრეზუმფცია – არ არის უბრალოდ ვარაუდი, მაგრამ ვარაუდია აყვანილი კანონში და ამის ძალით ნორმატიული საერთო-სავალდებულო მდგომარეობის სტატუსის მიმღები, პირდაპირ თუ ირიბად გამოხატული საგადასახადო სამართლის ნორმებით. ამიტომ მკვლევართა უმრავლესობის მოსაზრებით, პრეზუმფცია განიხილება განსაკუთრებული ნორმატიული მინერლობის სახით, როგორც საერთო-სავალდებულო მსჯელობის შემცველ პრეზუმირებულ ფაქტზე, პრეზუმფციის საფუძვლის დადგენილ არსებობაზე. საგადასახადო ნორმები, რომელთა შემცველობა ფორმირებულია პრეზუმფციის საფუძველზე, სახელდება, როგორც ნორმები-პრეზუმფციები, როგორც „პრეზუმტიური ნორმები“, **presumptive rules**.

სამართლებრივი პრეზუმფციების გამოყენება განისაზღვრება სამართლებრივი რეგულირების ამოცანებით და მიზნებით. საერთო წესებით მას მიმართავენ არასტანდარტულ სიტუაციებში, როდესაც სხვა საშუალებების გამოყენება შეუძლებელია ან არაეფექტურია.

კანონმდებლის ლოგიკა ნათელი და გასაგებია: შესაძლოა, რიგ შემთხვევებში ვარაუდი არც კი დასტურდება, მაგრამ ყოველ ჯერზე ჭეშმარიტების ახლად დამტკიცება საზოგადოებას დაუფდება კოლოსალური ხარჯები და ამიტომ არამიზანშენიონილია, ზოგჯერ კი შეუძლებელიცაა. ამას მკვლევართა უმრავლესობა ეთანხმება, თუმცა აზრთა სხვადასხვაობა პრეზუმფციის როლის, ადგილისა და მნიშვნელობის სამართლებრივ რეგულაციაში საკმაოდ დიდია: უკიდურესად ნეგატიურიდან ზომიერად ლოიალურობამდე. კანონმდებელი იყენებს ნორმა-პრეზუმფციას, თუ მას არ გააჩნია ობიექტური შესაძლებლობა დაამაგროს რომელიმე საკითხზე ნორმა – დადასტურება. მთლიანობაში პრეზუმფციის გამოყენება გვაძლევს საშუალებას გადავლახოთ გაურკვევლობის მდგომარეობა საგადასახადო ურთიერთობებში, ამარტივებს და აჩქარებს საგადასახადო პროცესს, ამცირებს საგადასახადო ადმინისტრირების დანახარჯებს, ხელს უწყობს პროცესუალური ეკონომიკის პრინციპის რეალიზაციას და ახდენს სუბიექტების სტიმულირებას იურიდიულად მნიშვნელოვანი ფაქტების დამტკიცებაში.

საგადასახადო სამართლის წყაროებში სამართლებრივი პრეზუმფციების ფორმალიზაციების წესები შეიძლება სხვადასხვა იყოს. მიჩნეულია, რომ ისინი შეიძლება იყვნენ დამაგრებულნი სამართლის ნორმებში პირდაპირ ან ირიბად.

პირდაპირი დამაგრების ნიმუშად აღინიშნება შეთანხმებითი ფასის შესატყვისების პრეზუმფცია საბაზრო ფასების დონეზე, რომლის თანახმად, „საგადასახადო დაბეგვრის მიზნებისათვის მიიღება ნივთების ფასი, სამუშაოები ან სამსახურის განწევა, ნაჩვენები შეთანხმებული მხარეების მიერ. სანამ არაა დამტკიცებული საპირისპირო, ვარაუდია, რომ ეს ფასი შესატყვისია საბაზრო

ფასების დონესთან“, სიტყვებ-ინდიკატორებთან, რომლებიც მიუთითებენ სამართალში პრეზუმფციური მეთოდის გამოყენებას, შეიძლება გამოვიდეს ზმნები „სავარაუდო“, „ითვლება“, „აღიარებულია“, „იგულისხმება“.

ირიბი პრეზუმფცია არ ფორმულირდება საგადასახადო ნორმებით და კონსტრუირდება ანალიზის გზით და უკანასკნელების განმარტებით.

მაგალითად, საქართველოს საგადასახადო კოდექსის 205-ე მუხლის მე-5 ნაწილის მიხედვით, „თუ წარმოდგენილი ფაქტობრივი წლიური შედეგების მიხედვით არ დასტურდება მოსალოდნელი საგადასახადო ვალდებულების ოდენობის არანაკლებ 50 პროცენტით შემცირება და გადასახადის გადამხდელს საანგარიშო წლის განმავლობაში სრული ოდენობით არ გადაუხდია მიმდინარე გადასახდელი, მან უნდა გადაიხადოს საურავი საგადასახადო კოდექსის 272-ე მუხლის შესაბამისად, მიმდინარე გადასახდელის გადახდის ვადის დადგენილი თარიღიდან საგადასახადო დეკლარაციის წარდგენის თარიღამდე არსებული დროის მონაკვეთში“. მოცემული პრეზუმფციის რეალიზაციას მოსდევს მნიშვნელოვანი სამართლებრივი შედეგი, ძირითადად: გადასახადის გადამხდელის მიერ ფაქტობრივი წლიური შედეგების მიხედვით მოსალოდნელი საგადასახადო ვალდებულების ოდენობის არანაკლებ 50 %-ით შემცირებისა და საანგარიშო წლის განმავლობაში სრული ოდენობით გადასახადის გადახდის დაუდასტურებლობის შემთხვევაში, იგი გადაიხდის საურავს¹ საგადასახადო კოდექსის შესაბამისად.

ზოგიერთ გამოკვლევაში იურიდიული პრეზუმფციები განიხილება განსაკუთრებულად, როგორც ნორმები-პრეზუმფციები, ამასთანავე, სამართალგამოყენების პროცესი ან საერთოდ იგნორირებულია, ან ანალიზირდება ე. წ. ფაქტიური პრეზუმფციების ნაწილში, რომლებსაც არ გააჩნიათ იურიდიული მნიშვნელობა.

ამასთანავე, მსჯელობიდან იკარგება ირიბი პრეზუმფციები, რომლის შინაარსი გამოიხატება სწორედ რომ საგადასახადო სამართლის რეალიზაციის სტადიაზე.

ირიბი დამაგრების შემთხვევებში პრეზუმფტიური მსჯელობა გამოიყვანება სასამართლოების ან სხვა სამართალგამოყენებითი ორგანოების მიერ ლოგიკური გზით საგადასახადო სამართლის მსჯელობის პროცესში. ბევრი საბაზო საგადასახადო-სამართლებრივი პრეზუმფციების (მაგ. უდანაშაულობის პრეზუმფცია ან კეთილსინდისიერების პრეზუმფცია გადამხდელების და სამართალურთიერთობის სხვა მონაწილეების მიერ ეკონომიკის სფეროში) პირველად იქნენ ჩამოყალიბებული სასამართლოების მიერ. ამასთანავე, თუ პირველი მათ შორის მოგვიანებით წარმოებულია

¹ საგადასახადო კოდექსის 272-ე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, საურავი ერიცხება გადასახადის თანხას, რომელიც არის სხვაობა გადასახადის გადამხდელის მიერ შეუსრულებელ საგადასახადო ვალდებულებებსა და ზედმეტად გადახდილი გადასახადების ჯამს შორის. თუ ამ კოდექსით სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული, საურავის დარიცხვა ხორციელდება თითოეული ვადაგადაცილებული დღისათვის, გადასახადის გადახდის ვადის ამონურვის დღის მომდევნო დღიდან.

კანონმდებლობის მიერ, მეორე აქამდე მოქმედ კანონმდებლობაში არაა ლეგალიზებული, დარჩება „სასამართლო“ სამართალხელოვნებაში ელემენტების სახით“.

შესამჩნევია, რომ პრეზუმტირებული მეთოდების შინაარსი, მარტო ლეგალური პრეზუმფციებით, პირდაპირ ან ირიბად დამაგრებული საგადასახადო სამართლის ნორმებით, არაამომწურავია. ნორმა-პრეზუმფცია საგადასახადო სამართალში მხოლოდ კერძო შემთხვევაა მიმართო პრეზუმირების მეთოდს. სხვადასხვა სახის საერთო ვარაუდები, სინამდვილეზე დაფუძნებული, კანონმდებლის მიერ აქტიურად გამოიყენება საგადასახადო-სამართლებრივი კონსტრუქციების ფორმირებაში, საგადასახადო ურთიერთობების მონაწილეების მიერ კი – თავისი უფლებებისა და კანონიერი ინტერესების დასაცავად საგადასახადო დავებში.

შემთხვევები, როდესაც ზოგიერთი ვარაუდი გამოდის მოტივირებული ფაქტორის და ლოგიკური საფუძვლის სახით ამა თუ იმ საგადასახადო ნორმის მისაღებად, საკმაოდ გავრცელებულია. მაგალითისათვის, ნორმა ფიზიკური პირისათვის საგადასახადო დელიქტუნარიანობაზე, გამოდის დაფუძნებული ვარაუდიდან იმით, რომ მცირეწლოვანი ბავშვი უუნაროა მთელი დოზით შეიგრძნოს თავისი მოქმედებები და აგოს მათზე პასუხი; რეალური გადასახადების კონსტრუქციის საფუძველში დევს პრეზუმფცია, რომლის თანახმად, საკუთრებას (ქონებას) მოაქვს შემოსავალი, ე. ი. პირის მიერ განკუთვნილი ქონების მფლობელობის ფაქტი (გადასახადის დაბეგვრის ობიექტი) კანონმდებელს აძლევს უფლებას მიაწეროს ასეთ პირს რალაც შემოსავლის მიღება (რეალური გადასახადის გადახდის წყარო). მინიმალური გადასახადის კონცეფცია, რომელიც ამოიღება გადასახადით დაბეგვრის გამარტივებული სისტემის ჩარჩოებში ბაზირებულია ვარაუდზე, რომ გადასახადის გადამხდელის შემოსავლები, გადასული სპეციალურ საგადასახადო რეჟიმში, არ შეიძლება იყოს კანონით დადგენილ დონეზე დაბალი; საგადასახადო განაკვეთების დადგენილი ზომების საფუძველში შეიძლება დავინახოთ ვარაუდი იმაზე, რომ სწორედ გადასახადების ამოღება ასეთი მოცულობით ხელს უწყობს ბალანსის შენარჩუნებას, საჯარო და კერძო ინტერესებს შორის საგადასახადო სამართალურთიერთობაში და ა. შ.

მაშასადამე, პრეზუმტიური მეთოდები სიტყვის ფართო გაგებით, აქტიურად გამოიყენება საგადასახადო სამართალში. მათი შემჩნევა შეიძლება არა მარტო ცალკეულ საგადასახადო ნორმების საფუძველში, არამედ მსხვილ იურიდიულ კონსტრუქციებშიც, თუგინდ საგადასახადო სამართლის მთლიან ინსტიტუტებშიც კი.

კერძოდ, საგადასახადო ბაზის განსაზღვრაში კანონმდებელს შეუძლია მიიღოს საფუძვლად რეალური ცნობები, რომლებიც ინახება გადამხდელის საგადასახადო და საბუღალტრო ანგარიშებში, შეუძლია ასევე გამოიყენოს სხვადასხვა სახის ირიბი ხერხები თუ წესები დაფუძნებული ან ზოგიერთ ვარაუდზე, ან პირდაპირი წარდგინებით.

ასეთი საგადასახადო რეჟიმების აღსანიშნავად დასავლეთის მეცნიერებაში გამოიყენება ტერ-

მინი „presumptiv taxation“¹, ან ქართულად, „პირობითად გაანგარიშებული გადასახადით დაბეგვრა“. ვვარაუდობთ, ტერმინი „პრეზუმტიური დაბეგვრა“ უფრო ადეკვატურად ასახავს ამდაგვარი გადასახადების რეჟიმების არსს.

როგორც აღნიშნავს ვ. ტურონი², ტერმინი presumptiv taxation“, ვარაუდობს საგადასახადო ვალდებულებების დადგენის ირიბი მეთოდების გამოყენებას, რომლებიც განსხვავდებიან ჩვეულებრივი წესებისაგან, დაფუძნებული გადამხდელის საფინანსო (საგადასახადო, საბუღალტრო) ანგარიშსწორებაზე.

ტერმინი „პრეზუმტიური დაბეგვრა“, – აღნიშნავენ ე. ახმადი და ნ. სტერნი, – მოიცავს პროცედურების მთელ რიგს, რომელთა შესაბამისად საგადასახადო ბაზა არ იზომება, მაგრამ გამოძინარეობს ზოგიერთი მარტივი მონაცემებიდან, რომელთა გამოთვლა უფრო ადვილია, როგორც თვით ბაზისის³. დღეისათვის ამდაგვარი მეთოდები აქტიურად გამოიყენება მთელ მსოფლიოში. თვით ამერიკის შეერთებულ შტატებში, სადაც პრეზუმტიულმა გადასახადებმა ვერ მიიღეს ფართო გავრცელება, უკანასკნელ წლებში მსჯელობენ შესაძლო ზოგიერთი პრეზუმტიული რეჟიმების ჩართულობაზე ამერიკულ საგადასახადო სისტემაში.

პრეზუმტიული მეთოდებით დაბეგვრის გამოყენების მიზეზები სხვადასხვაა და განისაზღვრება საგადასახადო-სამართლებრივი რეგულირების კონკრეტული ამოცანებით. მათ შეიძლება მივაკუთვნოთ: საგადასახადო ანგარიშსწორების სისტემის გამარტივება და ცალკეული გადასახადების გამოანგარიშების მოწესრიგება; ბრძოლის აქტიულობა საგადასახადო სამართალდარღვევებში და სხვადასხვა საგადასახადო სქემებთან დაკავშირებით, მიმართული დაუსაბუთებელი საგადასახადო სარგებლობის აღმოსაფხვრელად, მით უმეტეს მცირე ბიზნესის სფეროებში, სადაც აქტიურად იყენებენ ანგარიშსწორების ნაღდ ფულად თანხებს; საბიუჯეტო დანახარჯების შემცირება საგადასახადო ადმინისტრირებაზე; უფრო სამართლიანი საგადასახადო ტვირთის განაწილება ბიზნესის იმ სფეროებში, სადაც გადასახადებიდან მასშტაბური თავის არიდება ქმნის მიუღებელ დისპროპორციებს (ე. ნ. („ჰორიზონტალურ უთანასწორობას“) გადასახადების გადახდისუნარიან კანონმორჩილი გადამხდელებისა და საგადასახადო ნორმების დამრღვევებს შორის. პრეზუმტიული დაბეგვრის მთავარი ნაკლი იმაშია, რომ ჩვენ განზრახ ვწირავთ საგადასახადო ვალდებულებების განზომილების უტყუარობას, ამა თუ იმ ალბათობითი ხარისხის განსაზღვრით. სიტყვისათვის, ნებისმიერი ინდივიდუალური სამართალურითობა – მხოლოდ შეფარდებითი მიახლოებაა, ყველა გადასახადი პრეზუმტიულია გარკვეულ ხარისხამდე – ირონიულად აღნიშნავენ დასავლელი სპეციალისტები, რაც გულისხმობს, რომ იდეალურად ზუსტად ასახო და გათვალაო

¹ Thuronyi V. Presumptive taxation // Tax Law design and Drafting. Vol. L; Washington: international Monetary Fund, 1996-1998.
² Thuronyi V. დასახ. ნაშრ.
³ Ahmad E; Stern N. The Theory and Practice of Tax Reform in Developing Countries. Cambpidge: Cambridze University Press, 1991.

საგადასახადო ბაზა, დაპროგრამებული კანონმდებლის მიერ საგადასახადო ნორმებით, – პრაქტიკაში შედარებით იშვიათად ხდება¹.

მაშასადამე, დაბეგვრის მეთოდები შეიძლება გავყოთ **რეალურზე და პრეზუმტიურზე**. უკანსკნელის გამოყენების საფუძვლად მიიღება არა ფაქტიური, არამედ სავარაუდო (ე. ი. პრეზუმირებული) საგადასახადო ვალდებულებები, რომელთა ოდენობა განისაზღვრება დასაბუთებული ვარაუდებით იმაზე, რომ ნორმალური (ჩვეულებრივი) გადამხდელის საფინანსო-სამრეწველო საქმიანობის მაჩვენებლები (როგორც წესი, შემოსავლები და ხარჯები) უნდა დაემთხვეს თანხას, განსაზღვრული ირიბი (პირობითი, გამოთვლითი) სახით.

ამდგვარი ხერხები ფართოდ ცნობილია რუსეთის საგადასახადო სამართალშიც. მაგალითისათვის რუსეთის საგადასახადო კანონმდებლობის თანახმად, საგადასახადო ორგანოები უფლებამოსილი არიან განსაზღვრონ გადასახადების თანხები, რომლებიც ექვემდებარებიან გადამხდლების მიერ რუსეთის საბიუჯეტო სისტემაში გადახდას, ანგარიშსწორების გზით. მათ მიერ მოპოვებული ინფორმაციით გადამხდელზე, ასევე მონაცემებიც სხვა ანალოგიურ გადამხდელებზე, უარის თქმის შემთხვევაში საგადასახადო ორგანოების თანამდებობის პირების მიერ დაიშვებიან სამრეწველო, სასაწყობო, სავაჭრო და სხვა შენობების და ტერიტორიების შესამოწმებლად, საგადასახადო კოდექსით დადგენილი შემოსავლის ამოსაღებად, რისი საფუძველიცაა დასაბეგრობიექტებთან დაკავშირებით, ორი თვის ვადაში ანგარიშსწორების საგადასახადო საბუთების წარმოუდგენლობა, შემოსავლების და ხარჯების ანგარიშსწორების არქონა, დასაბეგრი ობიექტების ანგარიშსწორება ან ანგარიშსწორების წარმოება დადგენილი წესის დარღვევით, რის გამოც შეუძლებელი ხდება გადასახადების აღრიცხვა. ანგარიშსწორების მეთოდის საფუძველში გადასახადის თანხის განსაზღვრაში დევს ფაქტიური პრეზუმფცია იმაზე, რომ სხვა გადამხდელს, რომელიც კეთილსინდისიერად ეწევა საქმიანობას მსგავს ეკონომიკურ პირობებში, საბაზო დაბეგვრის ოდენობა დიდი ალბათობით შეთავაზებული იქნება იმავე სახით. მაშასადამე, გადასახადების ანგარიშსწორების მეთოდის გაანგარიშება ეფუძნება იმ წინადადებას, რომ ანალოგიური გადამხდელების საგადასახადო ბაზებიც ანალოგიურია.

სახასიათოა, რომ გადამხდელები არაერთხელ ცდილობდნენ, სადავო გაეხადათ ვალდებულებების განსაზღვრის ანგარიშსწორების მეთოდის კონსტიტუციურობა იმაზე დაყრდნობით, რომ იგი არის მხოლოდ მიახლოებითი, მაშასადამე, არასარწმუნო ამდგვარი არგუმენტაციის განხილვით, საკონსტიტუციო სასამართლომ მიუთითა, რომ საგადასახადო ბაზის ანგარიშსწორების პირობითი მეთოდები გამოიყენება, როცა არის საფუძველი ივარაუდო, რომ გადამხდელი ხელოვნურად ამცირებს საგადასახადო ბაზას; საგადასახადო ორგანოებისადმი მინიჭებული უფლება გამოიანგარიშოს გადასახადები ანგარიშსწორების გზით, გამომდინარეობს მათზე დაკისრებული ვალდებულებებით

¹ Logue K. D; Vettori G. G. Narrowing the Tax Gap Through Presumptive Taxation //Columbia Jurnal of Tax Law. – 2011.- Vol. 2. №1.

განახორციელოს საგადასახადო კონტროლი რეალიზაციის მიზნით, დაფუძნებული საქართველოს კონსტიტუციით და დაბეგვრის საერთო-სამართლებრივი პრინციპების მიხედვით. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მეორე კოლეგიის განმწესრიგებელი კოლეგიის განჩინებით¹ (დავის საგანი: საქართველოს საგადასახადო კოდექსის 69-ე მუხლის მე-4 ნაწილის და 269-ე მუხლის მე-6 ნაწილის კონსტიტუციურობა საქართველოს კონსტიტუციის 30-ე მუხლის მე-2 პუნქტთან და ამავე კოდექსის 155-ე მუხლის კონსტიტუციურობა საქართველოს კონსტიტუციის 21-ე მუხლის პირველ პუნქტთან და 30-ე მუხლის მე-2 პუნქტთან მიმართებით), მოსარჩელის განმარტებით, საქართველოს საგადასახადო კოდექსის 69-ე მუხლის მე-4 ნაწილი და 269-ე მუხლის მე-6 ნაწილი გადასახადის გადამხდელს ართმევს დაშვებული შეცდომის გამოსწორების უფლებას. კერძოდ, ერთი მხრივ, გადასახადის გადამხდელს, რომელმაც გადასახადი საგადასახადო დეკლარაციაში მიუთითა ნაკლები ოდენობით, არ ეძლევა დაზუსტებისა და შესწორების შესაძლებლობა და ეკისრება შესაბამისი პასუხისმგებლობა, მეორე მხრივ, თუ საგადასახადო დეკლარაციაში გადასახადი მეტი ოდენობით იქნა მითითებული, გადასახადის გადამხდელს უფიქსირდება აღნიშნული ოდენობის დავალიანება და იმის გათვალისწინებით, რომ არ აქვს დაზუსტების შესაძლებლობა, იძულებულია, იკისროს რეალურად არსებულ ვალდებულებაზე მეტი. მოსარჩელის მითითებით, რომ შესწორებული საგადასახადო დეკლარაციის წარდგენის სადავო ნორმებით გათვალისწინებული აკრძალვა საგადასახადო სამართალდარღვევის ოქმის შედგენიდან, ან უფლებამოსილი პირის გადანყვეტილებით ბიუჯეტთან ანგარიშსწორების შემოწმების, ან დოკუმენტური/ბუღალტრული რევიზიის დანიშვნიდან შესაბამისი საგადასახადო მოთხოვნის ამ პირისათვის ჩაბარებამდე პერიოდში, შესაძლებელს ხდის უფლებამოსილი ორგანოს მიერ გადანყვეტილების წინა თარიღით მიღებას. აღნიშნულის გათვალისწინებით, მოსარჩელე მხარის მოსაზრებით, დეკლარაციის წარდგენის აკრძალვა არ უნდა ვრცელდებოდეს ოქმის შედგენიდან, ან ბიუჯეტთან ანგარიშსწორების შემოწმების, ან რევიზიის დანიშვნიდან საგადასახადო მოთხოვნის ამ პირისათვის ჩაბარებამდე პერიოდზე.

გადასახადის გამოთვლის, გამომანგარიშების გზით, გამოყენების ნებადართულობა უშუალოდ დაკავშირებულია ვალდებულებასთან, სწორად, მთლიანად და დროულად მისი გადახდა და შეპირობებულია არასწორი გადამხდელის მოქმედებებით (უმოქმედობებით). ამიტომ, თავისთავად გადასახადის ანგარიშის გამოთვლითი გზა მისი დასაბუთებული გამოყენებისას არ შეიძლება განიხილოს როგორც გადამხდელის უფლებების შელახვა. კონსტიტუციურ სარჩელში წარმოდგენილი არგუმენტაციის თანახმად, კონსტიტუციასთან შეუსაბამო სადავო ნორმით დადგენილი მოგების/საშემოსავლო გადასახადის წინასწარ გადახდის წესი, რომლის თანახმადაც, გადასახადის გადამხდელი ვალდებულია, მიმდინარე წლის გადასახადი გადაიხადოს არა წლის დასრულების შემდეგ, როცა ზუსტად დადგინდება დასაბეგრი შემოსავალი, არამედ გასული საგადასახადო წლის წლიური გადასახადის

¹ საკონსტიტუციო სასამართლოს მეორე კოლეგიის განმწესრიგებელი სხდომის განჩინება №2/4/694 (2017 წლის 17 მაისი).

მიხედვით წინასწარ და განსაზღვრული პერიოდულობით. მოსარჩელე მხარის განმარტებით, საგადასახადო კოდექსის 155-ე მუხლის პირველი ნაწილით, გადასახადის გადამხდელს ეკისრება იმგვარი ვალდებულების შესრულება, რომელიც რეალურად წარმოიშობა წლის დასრულების შემდეგ ან შეიძლება საერთოდ არც კი წარმოიშვას. მოსარჩელის პოზიციით, გადასახადის წინასწარი გადახდის ვალდებულების დადგენა სახელმწიფოს მიერ გადასახადის გადამხდელის საკუთრების უკანონოდ ამოღებას წარმოადგენს, რაც ხელყოფს საქართველოს კონსტიტუციის 21-ე მუხლის პირველი პუნქტით გარანტირებული საკუთრების უფლებას. გარდა აღნიშნულისა, კონსტიტუციურ სარჩელში მოყვანილი არგუმენტაციის თანახმად, სახელმწიფოს მიერ გადასახადის გადამხდელის ფინანსური რესურსის წინასწარი გადასახადის სახით ამოღება საბრუნავ რესურსს უმცირებს გადასახადის გადამხდელს, რაც ხელს უშლის მენარმეობის განვითარებას და არღვევს საქართველოს კონსტიტუციის 30-ე მუხლის მე-2 პუნქტს. ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, კონსტიტუციური სარჩელის თანახმად, სადავო ნორმები არაკონსტიტუციურად უნდა იქნეს ცნობილი საქართველოს კონსტიტუციის 21-ე მუხლის პირველ და 30-ე მუხლის მე-2 პუნქტთან მიმართებით.

საკონსტიტუციო სასამართლომ არ დააკმაყოფილა მოსარჩელის სარჩელი, რადგან არც კონსტიტუციურ სარჩელში და არც განმწესრიგებელ სხდომაზე მოსარჩელე მხარეს არ წარმოუდგენია არგუმენტაცია საგადასახადო კოდექსის 155-ე მუხლის მე-2-7 ნაწილების არაკონსტიტუციურობასთან დაკავშირებით და შესაბამისად №694 კონსტიტუციური სარჩელი სასარჩელო მოთხოვნის იმ ნაწილში, რომელიც შეეხება საქართველოს საგადასახადო კოდექსის 155-ე მუხლის მე-2, მე-3, მე-4, მე-5, მე-6 და მე-7 ნაწილების კონსტიტუციურობას საქართველოს კონსტიტუციის 21-ე მუხლის პირველ პუნქტთან და 30-ე მუხლის მე-2 პუნქტთან მიმართებით, დაუსაბუთებელია და სახეზეა მისი არსებითად განსახილველად არმიღების „საკონსტიტუციო სამართალწარმოების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-16 მუხლის პირველი პუნქტის „ე“ ქვეპუნქტითა და მე-18 მუხლის „ა“ ქვეპუნქტით გათვალისწინებული საფუძველი“.

პრეზუმტიული ბუნების გამოთვლის მეთოდს თვალსაჩინოდ ილუსტრირებს ზემოთ განხილული უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილება (**ბს-1766-1721(კ-10) 31 მაისი, 2011**).

პრეზუმტიული მეთოდი აქტიურად გამოიყენება საავანსო გადასახადების საგადასახადო-სამართლებრივ კონსტრუქციაში. კერძოდ, ორგანიზაციის საავანსო გადასახადები ქონებრივ გადასახადებზე გათვალისწინებული არიან რეალური მაჩვენებლებიდან გამომდინარე. სხვა საქმეა – საავანსო გადასახადები გადასახადებზე, რომლის ობიექტად გამოდის შემოსავალი ან მოგება. ასე, ინდივიდუალური მენარმეები (ნოტარიუსები, ადვოკატები) ვალდებული არიან გადაიხადონ საავანსო გადასახადები, რომლების ანგარიშებს განახორციელებს საგადასახადო ორგანოები. საავანსო გადასახადის გაანგარიშების მომენტისათვის შემოსავლის ოდენობა ჯერ კიდევ უცნობია და ამიტომ ზუსტად გამოიანგარიშო საგადასახადო ბაზა, შეუძლებელია. აღნიშნული პრობლემა გადალახულია კანონმდებლის მიერ შემდეგნაირად:

საგადასახადო კოდექსის ნოვატიური ნორმებით საქართველოს მთავრობის მიერ ინიციირებული კანონპროექტის შესაბამისად **2017 წლის 1 იანვრიდან დღ-ით დაბეგვრას** დაექვემდებარება საქონლის მიწოდებამდე ან/და მომსახურების განევაამდე მყიდველისაგან მიღებული ავანსის თანხები, რა დროსაც დღ-ით დასაბეგრი ოპერაციის თანხას წარმოადგენს მიღებული ავანსის თანხა დღ-ს გარეშე (საგადასახადო კოდექსის მ.161.1 „ა“) ხოლო დასაბეგრი ოპერაციის განხორციელების დროს ავანსის მიღების მომენტი (საგ. კოდ. მ.161.1.ა.ბ.დ.). პირის მიერ მისაწოდებელი საქონლის ან/და გასაწევი მომსახურების ღირებულების მხოლოდ ნაწილის, ავანსის სახით, მიღების შემთხვევაში, ავანსის მიღების საანგარიშო პერიოდში დღ-ით დაბეგვრას დაექვემდებარება მხოლოდ მიღებული ავანსის თანხა (საქონლის/მომსახურების ღირებულების ნაწილი), საქონლის/მომსახურების ღირებულების დარჩენილი ნაწილი დღ-ით დაბეგვრას დაექვემდებარება საქონლის მიწოდების ან/და მომსახურების განევის საანგარიშო პერიოდში (საგ. კოდ. მ. 161.1.ა.).

საკამათო ხდება საკითხი – იბეგვება თუ არა კონკრეტული ავანსები – თუკი არ იბეგვება, ესეც საკამათოა, რადგან ბევრი ბუღალტერი თავის დაზღვევის კუთხით გაყიდვას დაბეგვრას იმ შემთხვევაშიც კი თუ ის არ იბეგვება. შესაძლოა, ამაზე საგადასახადო პასუხის მოსთხოვოს, თუ რატომ დაბეგრა, როცა ოპერაცია დასაბეგრი არ არის და ბუღალტერი მას დაბეგვრავს, ამით მეორე დღ-ის გადამხდელი მხარე დაზარალდება.¹ ფულადი დანაკლისის სახით ეს ცვლილებები იმ ბიზნესებს შეეცეობა, ვინც გრძელვადიან კონტრაქტებზე მუშაობს. ძირითადად ესენია – ინფრასტრუქტურული, სამშენებლო პროექტები და ა. შ. საკითხის უკეთ წარმოსაჩენად მოვიყვანთ მენუალს: სამშენებლო კომპანია – შპს „ახალი კორპუსი ვაკეში“ (შემდეგში – სამშენებლო კომპანია) ჭავჭავაძის ქუჩაზე საცხოვრებელი კორპუსის მშენებლობა დაიწყო 2017 წლის იანვრის თვეში. 2017 წლის ივნისის თვეში (10 ივნისს) სამშენებლო კომპანია ფ/პ ლანა მაისურაძეს (შემდეგში – მყიდველი) გაუფორმა წინარე ნასყიდობის ხელშეკრულება, რომლის საფუძველზეც სამშენებლო კომპანია ივალდებულა 2017 წლის 15 ნოემბრამდე ნასყიდობის ძირითადი ხელშეკრულების გაფორმება და წლის ბოლომდე მყიდველისათვის 100 000 ლარის ღირებულების (100კვ.მ.) ფართის გადაცემა (საჯარო რეესტრში საკუთრების უფლების რეგისტრაცია), ხოლო, თავის მხრივ, მყიდველმა წინარე ნასყიდობის ხელშეკრულების საფუძველზე 2017 წლის 25 ივნისს გადაუხადა 40 000 ლარი, ხოლო 2017 წლის 28 ივლისს 30 000 ლარი.

2017 წლის 15 ნოემბერს სამშენებლო კომპანია მყიდველს გაუფორმა ნასყიდობის ძირითადი ხელშეკრულება (რომელიც დამონდა ნოტარიული წესით), რომლის საფუძველზეც 2017 წლის 3 დეკემბერს მყიდველს საკუთრებაში გადასცა (დაურეგისტრირა) 100კვ.მ. საცხოვრებელი ფართი. უძრავი ქონების ღირებულების დარჩენილი ნაწილი 30 000 ლარი მყიდველმა სამშენებლო კომპანიას გადაუხადა 5 დეკემბერს.

¹ ნ. კვინტრაძე, ავანსის დღ-ით დაბეგვრის ახალ ინსტრუქციაზე კერძო სექტორს შენიშვნები აქვს – „საკამათო ხდება იბეგვება თუ არა კონკრეტული ავანსები“.

2017 წლიდან ასამოქმედებელი, ავანსის თანხების დღგ-ით დაბეგვრის ახალი რეგულაციით, სამშენებლო კომპანიამ დასაბეგრ ოპერაციაზე დარიცხული დღგ-ს ნაწილის – 6 101, 69 ლარის (= 40 000 * 18/ 118 ლარი) დეკლარირება უნდა მოახდინოს 2017 წლის ივნისის თვის (ავანსის პირველი ნაწილის მიღების საანგარიშო პერიოდის) დღგ-ს დეკლარაციაში, ამავე თვეში სამშენებლო კომპანია მყიდველის მოთხოვნის შემთხვევაში მყიდველს (40 000 ლარზე) გამოუწეროს საგადასახადო ანგარიშ-ფაქტურას. დასაბეგრი ოპერაციის მეორე ნაწილზე (30 000 ლარზე) დარიცხული დღგ-ს თანხა – 4 576, 27 ლარი (= 30 000 * 18/118) სამშენებლო კომპანიამ უნდა დაადეკლარიროს 2017 წლის ივლისის (ავანსის მეორე ნაწილის გადახდის საანგარიშო პერიოდის) დღგ-ს დეკლარაციით. ამავე (ივლისის) თვეში სამშენებლო კომპანია მყიდველს, მისი მოთხოვნის შემთხვევაში, (30 000 ლარზე) გამოუწეროს საგადასახადო ანგარიშ-ფაქტურას. დასაბეგრ ოპერაციაზე ბოლო ნაწილზე (30 000 ლარზე) დარიცხული დღგ-ს თანხა – 4 576, 27 ლარი (= 30 000 * 18/118) სამშენებლო კომპანიამ უნდა დაადეკლარიროს 2017 წლის ნოემბრის თვეში (ნასყიდობის ძირითადი ხელშეკრულების ე.ი. მარეგისტრირებელ ორგანოში წარსადგენი საკუთრების უფლების დამადასტურებელი დოკუმენტის შედგენის თარიღი) დღგ-ს დეკლარაციით. ამავე (ნოემბრის) თვეში სამშენებლო კომპანია მყიდველს, მისი მოთხოვნის შემთხვევაში, (30 000 ლარზე) გამოუწეროს საგადასახადო ანგარიშ-ფაქტურას.

ახლად დარეგისტრირებული მწარმოებლებისათვის კი მომავალი შემოსავლების განმსაზღვრელი რომელიმე ობიექტური კრიტერიუმი (მაგ: წარსული წლების შემოსავლები, მწარმოებელთა საქმიანობის გარე ნიშნები და ა. შ.) საერთოდ არ არსებობენ და დასკვნა სავარაუდო შემოსავლებზე ფუძნდება მხოლოდ გადამხდელის სუბიექტურ შეხედულებაზე. როგორც ჩანს, სავარაუდო და ამიტომ არსებული შემოსავალი წარმოგვიდგება როგორც იურიდიული ფუნქცია; მაგრამ იგი ნებას გვრთავს გავიანაგარიშოთ საგადასახადო ბაზა ობიექტური გაურკვეველობის სიტუაციაში, როდესაც დაბეგვრის ობიექტი ჯერ კიდევ რეალურად არ არსებობს და საგადასახადო ბაზის გაანგარიშება რეალური მეთოდებით შეუძლებელია.

ერთიანი გადასახადის სამართლებრივი რეჟიმი დაკისრებულ შემოსავალზე ბაზირებს საერთო ვარაუდების მთლიან ერთობლიობაზე, კერძოდ: სამენარმეო საქმიანობას მოსდევს შემოსავლის მიღება; განსაზღვრულ ეკონომიკურ პირობებში იქნება მიღებული განსაზღვრული შემოსავალი და ამიტომ გარე ნიშნები მცირე ბიზნესის ამა თუ იმ სფეროში უტყუარად ადასტურებენ შემოსავლის ოდენობას.

გადასახადის დაკისრების შემოღების მიზეზი კარგად ცნობილია – ეს მცირე ბიზნესის მხარდაჭერაა საგადასახადო დატვირთვის შემცირების გზით და საგადასახადო ადმინისტრირების გამარტივებით, მაგრამ უმთავრესად, ნეგატიურ ტენდენციების გადალახვა (საგადასახადო გადასახადების ამოღების თვალსაზრისით) ეკონომიკის სეგმენტებში, სადაც ნაღდი ფულადი ბრუნვა ქმნის გადასახადების გადაუხდელობის მასიურ შესაძლებლობებს. საინტერესოა ამ კუთხით სასამართლო

პრაქტიკის ანალიზი, კერძოდ: ინდ. მეწარმე ლიცენზიის საფუძველზე კანონიერად მოიპოვებდა თერმულ წყლებს, რითიც ამუშავებდა საცურაო აუზებს. შემდგომში მინისტრის ბრძანებით აღნიშნული ლიცენზია გაუქმდა. ინდ. მეწარმეს აღარ გააჩნდა ბუნებრივი წიაღის – თერმული წყლის მოპოვების უფლება, თვითნებურად, სარგებლის მიღების მიზნით მაინც აგრძელებდა ქაბურღილიდან უკანონოდ მოპოვებული თერმული წყლებით საცურაო აუზების კომპლექსის მომარაგება-ფუნქციონირებას. პირველი ინსტანციის სასამართლოს განაჩენით ინდ. მეწარმე უდანაშაულოდ იქნა ცნობილი და გამართლდა წარდგენილ ბრალდებაში. სააპელაციო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის განაჩენით რაიონული სასამართლოს განაჩენი დარჩა უცვლელი. „გამოკვლევითი მტკიცებულებებით არათუ დადგინდა გ. ე.-ს მიერ თერმული წყლების უკანონოდ მოპოვებისა და გამოყენების ფაქტი, არამედ გამოიკვეთა, რომ მან შენობის დამქირავებელი პირები გააფრთხილა ლიცენზიის არქონის თაობაზე და მათთვის არ მიუცია წყლის გამოყენების უფლება. პალატა ვერ გაიზიარებს პროკურორის არგუმენტაციას იმის შესახებ, რომ განრიდების გაფორმების შემდეგ გ. ე.-ს არ განუხორციელებია არანაირი ქმედება – მიემართა შესაბამისი ორგანოებისთვის და მოეთხოვა წყლის სხვა მიმართულებით წაყვანა. პროკურორის აღნიშნული დასაბუთება უსაფუძვლოა იმდენად, რამდენადაც საქმის მასალებში არ მოიპოვება არანაირი მტკიცებულება იმისა, რომ ლიცენზიის გაუქმების შემდეგ გ. ე.-ს გააჩნდა ვალდებულება, მიემართა სახელმწიფო ორგანოებისათვის და მოეთხოვა მის საკუთრებაში არსებულ მიწის ნაკვეთზე გამავალი თერმული წყლის მილის სხვა მიმართულებით გადატანა. ამასთან, გამართლებულმა გ. ე.-მ განმარტა, რომ მასთან არ მისულა სახელმწიფო ორგანოების წარმომადგენელი და არ შეუთავაზებიათ მილის სხვა მიმართულებით გადატანა; თუკი ასეთს ექნებოდა ადგილი, იგი წინააღმდეგობას არ გაუწევდა“.¹

გარდა ამისა, ამ რეჟიმის ჩარჩოებში არ გამოიყენება სახარჯო გამოქვითვები, რაც იძლევა საკმაოდ გავრცელებულ საშუალებას თავი აარიდო გადასახადის გადახდას ხარჯების გაზრდით.

პრეზუმტიული ხასიათი ნიშანდობლივია ასევე საპატენტო ფირმისათვის გამოყენებული დაბეგვრის გამარტივებული სისტემის ჩარჩოებში.

პრეზუმტიური მეთოდები შეიძლება გამოყენებული იქნან არა მარტო საგადასახადო ბაზის განსაზღვრაში (შემოსავალი, მოგება), არამედ გადამხდელის დანახარჯის მიმართაც. მაგალითად, თუ ინდემწარმოებელს არ შეუძლია დოკუმენტალურად დაადასტუროს თავისი დანახარჯები, მაშინ საგადასახადო გამოქვითვა ხდება შემოსავლის საერთო თანხიდან მიღებული სამეწარმეო საქმიანობიდან.

როგორც ვხედავთ, კანონმდებელი აღიარებს გადამხდელის დანახარჯის არსებობას, მიუხედავად მისი რეალური განხორციელებისა და მოცემული საგადასახადო გამოქვითვის გამოყენებისათვის მენარმემ მხოლოდ უნდა დაადასტუროს მის მიერ შემოსავლის მიღების ფაქტი და მისი ოდენობა.

¹ ვრცლად იხ. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის განაჩენი №13/109-17 (2017-03-06). განაჩენი გასაჩივრდა და საკასაციო სასამართლომ საჩივარი დაუშვებლად ცნო.

მოსამართლეები გამოდიან იმისგან, რომ გადამხდელი არაა ვალდებული წარადგინოს რაიმე მტკიცებულებები დანახარჯების განევის, დაკავშირებული სამენარმეო საქმიანობის განხორციელებით, რომ მიიღოს საგადასახადო გამოქვითვა მიღებული შემოსავლიდან; ამასთან დაკავშირებით, გადამხდელი განცხადების შეტანის დროს ვალდებულია დაამტკიცოს მხოლოდ საქმიანობის განხორციელების ფაქტები ინდმენარმის სახით და შემოსავლის მიღება ამ საქმიანობიდან; თავისი დანახარჯების დასაბუთება დოკუმენტალურად გადამხდელს არ შეუძლია, მაგრამ ამავე დროს კანონმდებელს ესმის, რომ შემოსავლები მენარმეობიდან დანახარჯების გარეშე ობიექტურად შეუძლებელია და გადამხდელს ეთქვას უარი საგადასახადო გამოქვითვაში – იქნებოდა უსამართლობა.

აღმოჩენილი გაურკვეველობის დასაძლევად კანონმდებელი საფუძვლად მიიჩნევს ვარაუდს იმაზე, რომ სამენარმეო საქმიანობას ყოველთვის თან სდევს დანახარჯები, მიმართული შემოსავლების მისაღებად და ამ დანახარჯების ოდენობა შეადგენს გარკვეულ პროცენტს მიღებული შემოსავლებიდან. ჩვენი შეხედულებით ამ საგადასახადო ნორმაში სახეზეა ერთდროული შეფარდება უდავო პრეზუმფციის და ფიქციისა. აქ არსებობს ორი ურთიერთდამოკიდებული ვარაუდი: პირველი, ყოველი სამენარმეო საქმიანობა აპრიორში მიმდინარეობს დანახარჯებით; მეორე, თუ მენარმეებს აქვთ დანახარჯები, მათი ოდენობა შეადგენს გარკვეულ პროცენტს შემოსავლის მთელი თანხიდან. პირველ ვარაუდს გააჩნია ალბათობის მაღალი ხარისხი და წარმოადგენს ფაქტიურ პრეზუმფციას, მეორე – ფიქციაა: ნამდვილად, იმის შანსები, რომ მენარმის დანახარჯები შეადგენენ შემოსავლიდან მთელი თანხის გარკვეულ ზღვრულ პროცენტს, ხატოვნად რომ ვთქვათ, „ერთი მილიონთანაა“. პრეზუმფცია – ვარაუდის საფუძვლად გამოდის, სამენარმეო საქმიანობის თვით ფაქტი კი ფიქცია – ვარაუდის საფუძვლად-დანახარჯების განხორციელება.

საერთო ვარაუდით, უფრო ნათელია პირობითი (ე. ი. პრეზუმტიული) პროფესიული საგადასახადო გამოქვითვის დანახარჯების ნორმატივების ხასიათი საქმიანი პროფესიების პირებისათვის. თუ ინდმენარმეების ნაწილში ნორმატივის ოდენობა შეიძლება კიდევ დაეყრდნოს რაღაც „გამშუალედებულ დანახარჯებს“, მწერლებთან ან კომპოზიტორებთან ან კიდევ მხატვრებთან და სხვა პირებთან მიმართებაში, რომელთა მიერ მიღებული საავტორო სავარაუდო ანაზღაურების დიფერენციაცია განსაზღვრულ ზღვრამდე განპირობებულია არა სტატისტიკურ ობიექტურ მაჩვენებლებზე დაყრდნობით, არამედ განსაკუთრებულად კანონმდებლის დისკრეციული შეხედულებით.

დაბეგვრის მეთოდები, საგადასახადო ვალდებულებებთან დაკავშირებით, შეიძლება იყოს გაყოფილი რეალურ, ბაზირებულ საბუღალტრო და საგადასახადო აღრიცხვის მონაცემებზე და პრეზუმპტიური, დაფუძნებული ვარაუდებზე ან პირდაპირ დაკისრებაზე. დაბეგვრის პრეზუმპტიული მეთოდები ფართოდ გამოიყენება საქართველოს კანონმდებლობით, საგადასახადო აღრიცხვის გამარტივებით, საგადასახადო სამართლებრივ სისტემაში დანაკლისი ფაქტების შესავსებად, საგადასახადო ადმინისტრირების დანახარჯების შემცირებით საგადასახადო ურთიერთობებში, გაურკვეველობის მდგომარეობის მოხსნის დახმარებებით და საგადასახადო სამართალწესრიგის

პრობლემების აღმოფხვრით, იქ სადაც სხვა იურიდიული საშუალებების მიღება გაძნელებულია, არამიზანშენილია. ამა თუ იმ მეთოდის ამორჩევა განპირობებულია საწყისი პირობებით და საგადასახადო სამართლებრივი რეგულირების მიზნებით.

გამოყენებული ნორმატიული აქტები და ბიბლიოგრაფია:

საკანონმდებლო აქტები

საქართველოს საგადასახადო კოდექსი

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი

საქართველოს ადმინისტრაციული კოდექსი

კანონქვემდებარე აქტები

საქართველოს ფინანსთა მინისტრის ბრძანება „გადასახადების ადმინისტრირების შესახებ“.

ბიბლიოგრაფია

ი. ხარაზი, საქართველოს საგადასახადო სამართალი, პირველი ნაწილი, გამომცემლობა „გეორგია“, თბ., 2015.

Гусева С. В. Философские осмысление категории „презумпция“ в структуре юриспруденции как гуманитарного научного знания // Вестник ПАГС. – 2009.

А. В. Демин, „Презумптивные методы в Налоговом Праве“, 2011

Thuronyi V. Presumptive taxation // Tax Law design and Drafting. Vol. L; Washington: international Monetary Fund, 1996-1998.

Ahmad E; Stern N. The Theory and Practice of Tax Reform in Developing Countries. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.

Logue K. D; Vettori G. G. Narrowing the Tax Gap Through Presumptive Taxation //Columbia Journal of Tax Law. – 2011.- Vol. 2, №1.

სტატიები:

ქ. მესხიშვილი, პრეზუმფციის არსი და მისი გაქარწყლების თეორიული და პრაქტიკული ასპექტები, <http://www.library.court.ge/login.php?geo&authorisation>

ნ. კვინტრაძე, ავანსის დღგ-ით დაბეგვრის ახალ ინსტრუქციაზე კერძო სექტორს შენიშვნები აქვს – „საკამათო ხდება იბეგრება თუ არა კონკრეტული ავანსები“.

http://taxinfo.ge/index.php?option=com_content&task=view&id=8906&Itemid=104

ბიზნესი და კანონმდებლობა – [რედ. იური პაპასქუა], ნოემბერი, 2009. ბიზნესი და კანონმდებლობა – [რედ. იური პაპასქუა], ნოემბერი, 2009.

სტატია N3/6 რა შემთხვევაში ექვემდებარება პირგასამტეხლოს თანხები დღგ-ის დასაბეგრი ოპერაციის თანხაში ჩართვას?

http://taxinfo.ge/index.php?option=com_content&task=view&id=8825&Itemid=105

ლექსიკონი

ბიზნესი და კანონმდებლობა – [რედ. იური პაპასქუა], ნოემბერი, 2009. ბიზნესი და კანონმდებლობა – [რედ. იური პაპასქუა], ნოემბერი, 2009.

სასამართლო პრაქტიკა:

საკონსტიტუციო სასამართლოს მეორე კოლეგიის განმწესრიგებელი სხდომის განჩინება №2/4/694 (2017 წლის 17 მაისი).

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადანყვეტილება¹ ბს-1766-1721(კ-10) 31 მაისი, 2011.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადანყვეტილება (06.05.2015 №ას-1307-1245-2014).

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის განაჩენი №1ბ/109-17 (2017-03-06).

ვებრესურსები:

http://taxinfo.ge/index.php?option=com_content&task=view&id=8903&Itemid=104

<http://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/admin-2012-03-uni.pdf>

ვალენტინა ლუკიანეცი
იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატი,
უკრაინის შინაგან საქმეთა სამინისტროს
ეროვნული აკადემიის პროფესორი

წამების, სასტიკი და არაადამიანური მოპყრობის აპრძალვა

ანოტაცია

მოხსენების თეზისები ეძღვნება წამების აკრძალვის პრობლემებს თანამედროვე საერთაშორისო სამართალში, ისევე როგორც სასტიკი და არაადამიანური მოპყრობისა და დასჯის სხვა ფორმების აქტუალურ საკითხებს. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ამ ძირითადი თავისუფლების სრულყოფილებას შიდასახელმწიფოებრივ ნორმებთან მიმართებაში. აგრეთვე, განხილულია ამ აკრძალვის ევოლუციის საკითხები - ეროვნული კონსტიტუციური წყობილებისგან საერთაშორისო რეგიონალურ (ევროპულ დონეზე) და საერთაშორისო უნივერსალურ (გაეროს) სისტემის ანალიზის ფარგლებში.

დასკვნის სახით, განსაზღვრულია წინადადება, რომ ევროპის ქვეყნებმა უნდა გააგრძელონ საერთაშორისო სტანდარტების დაცვა ადამიანის უფლებათა დაცვის თვალსაზრისით და მაქსიმალური ძალისხმევა განახორციელონ ამ მიზნის მისაღწევად.

ძირითადი სიტყვები: წამება, სასტიკი მოპყრობა, ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენცია, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო

Valentyna Lukianets

*PhD of Law, associate professor
of Constitutional Law and Human Rights Law Chamber
of National Academy of Internal Affairs
Kyiv, Ukraine*

THE PROHIBITION OF TORTURE, INHUMAN OR DEGRADING TREATMENT OR PUNISHMENT

The most significant documents in the human rights catalogue count the prohibition of torture, inhuman or degrading treatment or punishment amongst their provisions. Article 5 of the Universal Declaration of Human Rights (UDHR) states that: ‘No one shall be subjected to torture or to cruel, inhuman or degrading

treatment or punishment’, with the same wording reproduced in the American Declaration on the Rights and Duties of Man, also adopted in 1948. With the omission of the term ‘cruel’ [1], article 3 ECHR followed in 1950. The International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), 1966, established the prohibition in a legally-binding international treaty, using similar wording as the UDHR [2]. Slightly different formulations are used in the 1969 American Convention on Human Rights [3] and the 1981 African Charter on Human and Peoples’ Rights [4]. In 1984, the UN General Assembly adopted the Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT). The prohibition is equally found in the Convention on the Rights of the Child, 1989 [5], and also resides in the humanitarian sphere, having long been significant in the laws of war [6].

Absolute and non-derogable right

As human rights courts and committees unfailingly reiterate, the right not to be subjected to torture, inhuman or degrading treatment or punishment is a fundamental value of democratic societies [7]. This goes hand in hand with the absolute nature of the right, in that it is unqualified and non-derogable. It is unqualified in the sense that no exceptions are provided for in the text of the ECHR, nor in any of the other human rights instruments listed above. This is in contrast to the majority of rights found alongside the prohibition in international instruments, to which legitimate limitations are permitted. When one compares Article 3 ECHR with Articles 8-11 ECHR the difference is most visible – limitations of the right in the interests of national security and/or public safety, for the protection of public order, health, or morals, etc [8], are not permissible under the Convention in relation to the prohibition of torture, inhuman or degrading treatment or punishment. This is unlike even the right to life, which is susceptible to limitation in delineated circumstances.[9]. The Strasbourg organs have repeatedly reaffirmed the right’s absolute nature. [10] This absolute nature attests to the significant weight, and high level of protection, accorded to this right. The right is also one of the few that are non-derogable, removing it from the permitted ambit of temporary abrogation in time of war or public emergency [11]. Being endowed with the ‘absolute’ label can also be seen to lend additional significance; it has been argued by Addo and Grief to give the right certain ‘conceptual characteristics’. Building on Alan Gewirth’s theoretical conceptualisation of absolute rights [12], Addo and Grief note firstly that there is an expectation that the right will be subject to the most rigorous protection possible; secondly, if there is any doubt about the scope of the right, the benefit of that doubt must be given to the alleged victim; thirdly, ‘potential violators [...] should enjoy only limited discretion in respect of such a right’; and fourthly, redress must be ensured if a violation is established[13]. The existence of such characteristics is supported in the Court’s case-law. The ECtHR has held that the right must be protected ‘irrespective of the victim’s conduct’[14]; the Court has not entertained proportionality considerations, nor has it afforded a margin of appreciation to the state in respect of this right; it has consistently described the right as enshrining a fundamental value of democratic societies (as noted above) and has upheld its application in the most challenging situations, from cases of expulsion of convicted

and suspected terrorists [15] to cases in which economic constraints have been offered as a defence against a finding of a violation [16]. The ECtHR has indeed been vigorous and resolute in its application of Article 3.

Three forms of ill-treatment

The drafting history of the ECHR indicates that no discussion was had on whether or not to distinguish amongst the forms of ill-treatment within Article 3 [17], but demonstrably distinctions have been made. Evidence of this is found in the many cases in which ill-treatment is classified specifically as one form as opposed to another [18]. The principal distinction made between the different kinds of ill-treatment [19] in Article 3 is between torture on the one hand and inhuman/degrading treatment/punishment on the other hand. This was the case in *Selmouni v. France* in which the intention to attach a ‘special stigma’ to acts of torture was confirmed [20]. Inhuman and/or degrading treatment/punishment is treatment that does not reach the level of ‘severity and cruelty’ to amount to torture [21]. The distinction between forms of ill-treatment further extends to a differentiation between inhuman and degrading. This distinguishing line is often blurred or not elaborated upon at all, but it is clear that inhuman and degrading treatment/punishment can be treated as distinct. Inhuman treatment has been understood by the ECtHR as being premeditated, applied for hours at a stretch and causing intense physical and mental suffering [22], which differs from its understanding of degrading treatment or punishment. One would presume that the different terms inhuman and degrading mean different things in a substantial sense. A notable difference in the Court’s understanding is that the element of intention is more prominent in relation to inhuman treatment/punishment (although this difference does not appear to be watertight). At the same time, given that the different forms of ill-treatment are nevertheless parts of the same prohibition, one can assume that there are also common elements between them. In an early case, the EComHR stated that all torture is necessarily inhuman and degrading, and all inhuman treatment is degrading.

This, however, is not helpful if it acts to obscure the particular character of the different forms of ill-treatment that have been included in the right. Furthermore, a deeper understanding of degrading treatment to emerge from the thesis might lay the foundations for a deeper analysis of the meaning of inhuman treatment. The central objective at the moment is simply to make clear, as is recognized in secondary literature, that degrading treatment is a category of violation that exists in its own right.

1. Examination of the Travaux Préparatoires suggests that the wording of Article 3 reflects a general compromise between a model based on the UDHR and a model favoured by the UK, who argued for a more precise enumeration and definition of the rights. There was no particular discussion about the omission of the word ‘cruel’; see Council of Europe (1977), Collected Edition of the “Travaux Préparatoires” of the European Convention on Human Rights Vol. IV (The Hague: Martinus Nijhoff). It has been subsequently stated that the omission does not indicate any difference in substance.
2. A second part of Article 7 ICCPR states: ‘In particular, no one shall be subjected without his free consent to medical or scientific experimentation’.
3. Reference is made to respect for ‘physical, mental and moral integrity’. The first part of Article 5(2) uses the standard formulation, with the other sub-paragraphs giving specifications relating to accused persons, minors and the object of punishment;

see Article 5.

4. Article 5 provides a slightly different formulation, which makes direct reference to respect for human dignity: ‘Every individual shall have the right to the respect of the dignity inherent in a human being and to the recognition of his legal status. All forms of exploitation and degradation of man particularly slavery, slave trade, torture, cruel, inhuman or degrading punishment or treatment shall be prohibited.
5. Article 37(a).
6. The 1949 Geneva Conventions contain in their common Article 3 a similar prohibition on ‘[...] cruel treatment and torture [...] humiliating and degrading treatment’.
7. *Selmouni v. France* [GC], no. 25803/94, ECHR 1999-V, para. 95: ‘The Court reiterates that Article 3 enshrines one of the most fundamental values of democratic societies. Even in the most difficult circumstances, such as the fight against terrorism and organised crime, the Convention prohibits in absolute terms torture and inhuman or degrading treatment or punishment.’ For further examples in ECHR case-law, see *Soering v. UK*, para. 88; *Z. and others v. UK*, no. 29392/95, ECHR 2001-V, para. 73; *Pretty v. UK*, para. 49.
8. The justifications for legitimate limitations differ slightly depending on the Article.
9. As a result of a sentence imposed by law, or as a result of a proportionate use of force in defence of a person from unlawful violence, to effect a lawful arrest or prevent escape of a detainee, or in lawful action to quell a riot or insurrection (Article 2 ECHR).
10. *Ireland v. UK*, judgment of 18 January 1978, Series A, no. 25, para. 163; *Raninen v. Finland*, judgment of 16 December 1997, Reports 1997-VIII; *Pretty v. UK*, para. 49; *Yankov v. Bulgaria*, no. 39084/97, 11 December 2003, para. 103.
11. Article 3 ECHR is explicitly removed from the scope of Article 15, which details derogation.
12. Gewirth, Alan (1982), *Human Rights: Essays on Justification and Applications* (Chicago: University of Chicago Press) at Chapter 9. Gewirth’s approach to absolute rights is part of his rational account of moral rights and human dignity, founded on the basis of the agency of human persons. Three senses of absolutism are identified by Gewirth – Principle, Rule and Individual Absolutism, which are succinctly explained by Addo and Grief and mapped onto Article 3 ECHR; see (1998) at 514-15.
13. Addo and Grief (1998) at 516.
14. *Ireland v. UK*, para. 163.
15. *Saadi v. Italy*, no. 37201/06, 28 February 2008; *Chahal v. UK*, no. 22414/93, Reports 1996-V.
16. *Kalashnikov v. Russia*, no. 47095/99, ECHR 2002-VI. 77 Council of Europe (1977).
17. See the following ECtHR cases: *Tyrer v. UK* (‘degrading punishment’); *Yankov v. Bulgaria* (‘degrading treatment’); *Bilgin v. Turkey*, no. 23819/94, 16 November 2000 (‘inhuman treatment’); *Selmouni v. France* (‘torture’).
18. Addo and Grief refer to the different forms of ill-treatment as ‘levels of harm’ with ‘different thresholds of suffering and intention’ (Addo and Grief (1995) at 193). This can be read as reflecting an understanding, commonly identified in Article 3 jurisprudence, of a distinction between forms of ill-treatment based on severity of suffering. Evans and Morgan identify in the Article 3 case-law of the Commission and Court an approach to Article 3 based on different degrees of suffering constituting different forms of treatment in an hierarchy ((1998) at 77, 79), but the authors argue that such an approach is not necessarily reflected in practice and themselves advocate a different approach; see (1998) at 77-79, 97-98). Cooper also notes the common hierarchical approach; see (2003) at 7, para. 1- 02. See also Vorhaus, who argues against a distinction based on levels of suffering (Vorhaus (2002) at 374-99). The primary concern at present is with degrading treatment as a distinct category, rather than the relationships between the different elements of the right; nevertheless, in order to acknowledge the lack of consensus on this point, the term ‘forms of ill-treatment’ will be preferred over ‘levels of harm’.
19. *Selmouni v. France*, para. 96. This confirmed the position set out in *Ireland v. UK*, para. 167.
20. *Ilascu and others v. Moldova and Russia* [GC], no. 48787/99, 08 July 2004, para. 440.
21. See *Ireland v. UK*, para. 167; *Soering v. UK*, para. 100.
22. Intention is more significant in relation to inhuman treatment/punishment, which is evidenced by the use of the term ‘pre-meditation’ in relation to inhuman treatment; however, the ECtHR has also suggested that inhuman treatment can be inflicted unintentionally (see *Mahmut Kaya v. Turkey*, no. 22535/93, ECHR 2000-III, para. 118). Intention is important but not necessary for treatment to be ‘degrading’ (to be discussed below); see *Raninen v. Finland*, para. 55.

ლელა ნითაშვილი

ინჟინერიის დოქტორი ინფორმატიკაში,
სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის პროფესორი

მაია გელაშვილი

ეკონომიკის დოქტორი,
სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის პროფესორი

**Web 2.0 ტექნოლოგიების გამოყენება
საქართველოს საგანმანათლებლო სივრცეში****ანოტაცია**

სტატიაში განხილულია Web 2.0 და მისი გამოყენება სასწავლო გარემოში. Web 2.0-ის ავტორის ტიმ ორეილის (Tim O'Reilly) განმარტებით, Web 2.0-არის ქსელური ურთიერთკავშირების გათვალისწინებით სისტემის პროექტირება, როდესაც იგი ხდება უფრო უკეთესი, ანუ უფრო სრული, რაც მეტი მომხმარებელი იყენებს მას.

ამდენად ტერმინი Web 2.0 მოიცავს პროექტებს და სერვისებს, რომლებიც ვითარდებიან და უმჯობესდებიან მომხმარებლების მიერ: ბლოგები, ვიკიპროექტები, სოციალური ქსელები, ფორუმი, ვებინარი, ელექტრონული სწავლება და სხვ. თუმცა არსებობს განსხვავებული მოსაზრება, რომელსაც WWW მსოფლიო ინტერნეტ ქსელის შემქმნელი ტიმ ბერნერს-ლი (Timothy John Berners-Lee) ემხრობა. მისი აზრით, ტერმინი Web 2.0 უბრალოდ ჟარგონია, ასეა თუ ისე, ტერმინს Web 2.0 -ს 9.5 მილიონზე მეტი ციტირება აქვს მხოლოდ google-ს საძიებო სისტემაში.

სტატიაში განხილულია როგორც პრობლემები, რომლებიც გვხვდება სწავლა-სწავლების პროცესში, ასევე ის ელექტრონული რესურსი, რომლის გამოყენებით სწავლა-სწავლების პროცესი უფრო ინოვაციური, საინტერესო, დახვეწილი და ოცდამეერთე საუკუნის გამოწვევების შესაბამისია.

საკვანძო სიტყვები: Web 2.0, ელექტრონული სწავლება, სასწავლო on/offline რესურსი, Flipped Classroom, საავტორო ინსტრუმენტები (authoring tools).

Lela Tsitelashvili,
*Professor of Samtskhe-Javakheti
State University*

Maia Gelashvili,
*Professor of Samtskhe-Javakheti
State University*

Web 2.0 THE USE OF TECHNOLOGY IN EDUCATION IN GEORGIA

Abstract

The article discusses Web 2.0 and its ways of uses in the learning environment. According to Web 2.0 author Tim O'Reilly Web 2.0 is the system designing method which comes to network interconnection and becomes better, or more complete, depending on amount of users using it.

Thus the term Web 2.0 includes projects and services that are developing and improving by users: blogs, wikiprojects, social networks, forum, vebinars, e-learning and others. However, there is a different opinion that WWW World Network Developer Tim Berny Lee (Timothy John Berners-Lee) suggests that the term Web 2.0 is just a slang, in any case, Web 2.0 has more than 9.5 million citing just in the google system.

The article discusses not only the problems that are found in the studying and teaching process, but also the electronic resources used by the studying and teaching process to be more innovative, interesting, sophisticated and conformable to the twenty-first century challenges.

Web 2.0 ტექნოლოგიების გამოყენება საქართველოს საგანმანათლებლო სივრცეში

შესავალი. Web 2.0 ტექნოლოგიები აქტიურად გამოიყენება ელექტრონულ სწავლებაში. ელექტრონული სწავლება განიმარტება, როგორც საინფორმაციო ტექნოლოგიებისა და ინტერნეტის ქსელის გამოყენება სასწავლო მასალასთან წვდომისა და მასთან ურთიერთქმედებისათვის, სასწავლო პროცესის მონაწილეებთან კომუნიკაციისთვის, სწავლის პროცესში მხარდაჭერისა და დახმარების მისაღებად, ცოდნისა და გამოცდილების მისაღებად და დასაგროვებლად. ელექტრონული სასწავლო კურსის ფორმატებია: CBT (Computer-based Training) – კომპიუტერზე დაფუძნებული სწავლება CD-ROM -ის გამოყენებით; (Web-based Training) Web-ზე დაფუძნებული სასწავლო მოდულები; სასწავლო რესურსების ონ/ოფ-ლაინ on/offline კოლექცია შემდეგია: ციფრული სახელმძღვანელოები; ონ-ლაინ სემინარი/კონფერენცია; ონ-ლაინ მენტორობა/ხელმძღვანელობა; შერეული სწავლება; საგულისხმოა, რომ ელექტრონული სწავლების კურსის 1 საათის მომზადებას შეიძლება ძალიან დიდი დრო – 220 საათიც კი დასჭირდეს. ამიტომ სწორად უნდა განისაზღვროს პრიორიტეტები და შესაძლებლობები.

ელექტრონული სწავლება არის საკომუნიკაციო ტექნოლოგიებისა და ინტერნეტის ქსელის გამოყენება სასწავლო პროცესში, ეს არის დამხმარე ინსტრუმენტი იმისთვის, რომ შეავსოს ტრადიციული სწავლება (და არა ჩაანაცვლოს). ელექტრონული სწავლების კომპონენტების დანერგვა მიზნად ისახავს სწავლების ხარისხის ამაღლებას და მისი ეფექტურობის ზრდას.

ელექტრონული სწავლების დანერგვის აუცილებლობა გამოიკვეთა როგორც ბოლონის პროცესის შემადგენელი ნაწილი და სტუდენტზე ორიენტირებული სწავლება. გამოიკვეთა ელექტრონული სწავლების მთავარი პრიორიტეტი: „ისწავლეთ რაც გინდათ, როცა გინდათ და სადაც გინდათ“. (ნითაშვილი, 2015:9.)

მეთოდი საქართველოში ტექნოლოგიაზე დაფუძნებული სწავლება ჯერ ისე ფართოდ არ არის გავრცელებული, თუმცა უკვე ბევრგან ვხვდებით სასწავლო პროცესის ელექტრონული ინსტრუმენტებით გამდიდრების შემთხვევებს. უკვე ბევრი პედაგოგი იყენებს ისეთ ინტერაქტიულ ინსტრუმენტებს, როგორცაა: სიმულაცია, ანიმაცია, ხშირია ვიდეო/აუდიო ფაილების გამოყენება სასწავლო პროცესში, მაგრამ, როგორც წესი, ამას არ აქვს სისტემატიზებული ხასიათი, ეს ინსტრუმენტები არ წარმოადგენს დისტანციური სასწავლო პროცესის შემადგენელ კომპონენტებს. ისინი გამოიყენება დამატებით საშუალებებად სტუდენტებთან (მსმენელებთან) პირისპირი შეხვედრებისას (პაპიაშვილი, 2013:22).

შედეგები და მსჯელობა. გარკვეული ნაბიჯები ელექტრონული სწავლებისაკენ სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტს უკვე აქვს გადადგმული: დაინერგა სასწავლო პროცესე-

ბის მართვის სისტემა პლატფორმა MOODLE, სადაც განთავსებულია სხვადასხვა ელექტრონული კურსი, საგამოცდო პროცესი მიმდინარეობს ელექტრონულად. დაინერგა სასწავლო პროცესების მართვის სისტემა – ელექტრონული დეკანატი, უნივერსიტეტის ვებ-გვერდზე განთავსებულია ელექტრონული ნიგნები, საერთაშორისო ელექტრონული ჟურნალები.

შექმნილი ელექტრონული კურსების უმეტესობა შედგენილია პრეზენტაციების სახით PowerPoint-ში, ასევე დანყებულია კურსების შექმნა exe-Learning-ის ფორმატში. ამ ფორმატში შექმნილი ელექტრონული კურსი ითვალისწინებს შემდეგ აქტივობებს: ლექციის სილაბუსი, ვიდეო ლექცია, ლექციის ელექტრონული ვერსია, ყოველი ლექციის შემდეგ შესაბამისი შეკითხვები თვითშეფასებისათვის სხვადასხვა ფორმატით: (Multi-choice- ერთი სწორი პასუხი Multi-select -რამდენიმე სწორი პასუხი, True-False Question – სწორია-მცდარია კითხვა, Cloze Activity- გამოტოვებული სიტყვების ჩასმა. პროგრამა HotPotatos-ში იქმნება აქტივობები კროსვორდის შევსება და შესაბამისობის დადგენა, რომელსაც ემატება შემდეგი რესურსი: გლოსარიუმი-ლექსიკონი, სასარგებლო ბმულები, ტესტირება და ყველაზე მნიშვნელოვანი – უკუკავშირი, სადაც პედაგოგს და სტუდენტს შორის მუდმივად ხორციელდება ინფორმაციის გაცვლა სხვადასხვა საშუალებებით, ეს იქნება ელექტრონული ფოსტა, სოციალური ქსელები თუ ონლაინ-Skype კონფერენცია, რომელიც იგეგმება სემესტრში მინიმუმ 2 ჯერ.

უნივერსიტეტს ჰყავს საერთაშორისო თანამშრომლობის ცენტრის – GIZ-ის მიერ გადამზადებული ელექტრონული სწავლების სერტიფიცირებული სპეციალისტები, რომლებიც პერიოდულად პედაგოგებისათვის ატარებენ ტრენინგებს, რათა პედაგოგები ახალი ელექტრონული კურსის შექმნისათვის გაერკვიონ ელექტრონული პროგრამის საჭიროებებში: საჭირო მასალის მოძიება, ელექტრონული რესურსის შექმნა, კურსის დიზაინის შემუშავება, კონტენტის მომზადება და შემდგომ მათი პროგრამაში ჩასმა. სტუდენტები კი შეძლებენ ამ რესურსების რაციონალურად გამოყენებას და ათვისებას, რითაც მიაღწევენ ციფრული ნიგნიერების ხარისხის ზრდას მათი პროფესიისათვის, კარიერისათვის. მარტივად რომ ვთქვათ, შეიძენენ ყველა იმ უნარს, რომელიც საჭიროა მომავალში შრომის ბაზარზე კონკურენტუნარიანობისთვის. ელექტრონული სწავლების მიზანია ვუპასუხოთ სტუდენტთა სასწავლო სტილებსა და საჭიროებებს, გავაუმჯობესოთ სტუდენტთა დანახარჯების ეკონომიკური ეფექტურობა. მოვიპოვოთ წამყვანი პოზიცია საგანმანათლებლო ტექნოლოგიების განვითარების საქმეში, მოვახდინოთ სწავლის პროცესის დიგიტალიზება, ანუ არსებული ინფორმაციის კომპიუტერულ ფორმატში გადაყვანა, რითაც შევძლებთ ვუპასუხოთ ამ საუკუნის ტექნოლოგიურ გამოწვევებს. (წითაშვილი, 2013:241)

უნივერსიტეტში ჩატარდა პროფესორ-მასწავლებლების და სტუდენტების გამოკითხვა, მათთვის შემუშავდა განსხვავებული კითხვარები ელექტრონული სწავლების მოლოდინებთან დაკავშირებით, გაანალიზეთ პასუხები და დაიდო ერთგვარი დასკვნა, თუ რა სურს სტუდენტს, როგორი

უნდა იყოს მისთვის სასურველი კურსი და რისი გაკეთება მოუწევს ლექტორს, რათა მის მიერ შექმნილმა კურსმა მიაღწიოს შედეგს. უფრო მეტიც, სტუდენტების ნაწილმა გამოთქვა პედაგოგებთან თანამშრომლობის სურვილი ერთობლივი კურსების შესაქმნელად და ამჟამად მიმდინარეობს კურსების შექმნაზე მუშაობა, თუმცა ეს მოითხოვს დიდ დროსა თუ მატერიალურ რესურსს, ამიტომ სრულყოფილი ელექტრონული კურსის შექმნა, სავარაუდოდ, ხანგრძლივი პროცესია.

პრობლემა დღესდღეობით როგორც სკოლებში, ასევე უმაღლეს დაწესებულებებში ელექტრონული გაკვეთილებისა და კურსების ძირითადი ნაწილი მაინც საოფისე პროგრამებით და საპრეზენტაციო პროგრამა Power Point-ის მეშვეობით მიმდინარეობს, სამწუხაროდ, ნაკლებად გამოიყენება სხვა საპრეზენტაციო პროგრამები: Prezi, Glogster, Animoto, Kizoa, ანიმაციები თუ სიმულაციები, ეკრანის ჩაშენი პროგრამები: Camtasia Studio, Pinnacle Studio, Jing თუ სხვა ინტერაქტიული ელემენტები.

მსოფლიო მასშტაბით იცვლება მიდგომა ტრადიციულ სასკოლო პროცესთან მიმართებაში, საგულისხმოა სკოლებში ე. წ. შებრუნებული საკლასო ოთახის The Flipped Classroom იდეა. **ეკაჯელაძე**, რომელიც წლების წინ მასწავლებელთა ინფორმაციულ-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების ტრენინგების პროგრამის მენეჯერი და ექსპერტ-კონსულტანტია, აღწერს ამ მოდელს და მას დიდ პოპულარობას მიაწერს: „ცნობილი უნივერსიტეტები ამ მოდელით წარმართავენ სწავლებას. ასევე არიან სკოლებიც. შებრუნებული საკლასო ოთახის მოდელი ითვალისწინებს სასწავლო პროცესის შეტრიალებას. ტრადიციულად, მასწავლებელი საკლასო ოთახში ხსნის ახალ მასალას, რომელიც მოსწავლემ დამოუკიდებლად უნდა განიმტკიცოს შინ, საშინაო დავალების შესრულებისას. მაგრამ ტემპი, რომლითაც მასწავლებელი ხსნის ახალ მასალას, ყველა მოსწავლისთვის ეფექტიანი ვერ იქნება, ვინაიდან მათ განსხვავებული შესაძლებლობები და სწავლის სტილი აქვთ. განურჩევლად იმისა, როგორ გაიგო ახსნილი მასალა, მოსწავლეს უწევს, დავალება დამოუკიდებლად შეასრულოს შინ. მეორე დღეს კი კლასი ახალ მასალაზე გადადის, განურჩევლად იმისა, როგორ დაეუფლა წინას ცალკეული მოსწავლე. შებრუნებული სასწავლო ოთახის მოდელის მიხედვით, მასწავლებელი ახალ მასალას სახლში გასაცნობად აძლევს მოსწავლეს ვიდეოგაკვეთილის, ტექსტური ინფორმაციის, ინფოგრაფიკისა თუ სხვა სახით. მოსწავლეს შეუძლია, სახლში საკუთარი ტემპისა და მუშაობის სტილის შესაბამისად გაეცნოს მას, დაუბრუნდეს გაუგებარ ადგილებს და იმდენჯერ გაიმეოროს, რამდენჯერაც საჭიროა. მასალას საკლასო ოთახში განამტკიცებენ, სადაც მოსწავლეს საშუალება ეძლევა, გაუგებარი ადგილები მასწავლებელთან და თანაკლასელებთან ერთად გაიაროს, ივარჯიშოს, სანამ არ დაეუფლება ახალ კონცეპტს. ამრიგად, ამ ორი კომპონენტის გადაადგილებით სასწავლო პროცესისადმი მიდგომა სრულიად იცვლება და შეიძლება თითოეული მოსწავლის მიღწევების რადიკალურად შეცვლაც. თუ ამას დავუმატებთ სასწავლო პროცესის მონაცემთა შეგროვებასა და ანალიზს, რომელზეც

ზემოთ ვისაუბრეთ, მასწავლებელს ხელთ ექნება სრულიად ახალი და მძლავრი ინსტრუმენტები, რათა რადიკალურად შეცვალოს თავისი სამუშაო პროცესი და შედეგები.“

არის კიდევ ერთი საკითხი, რომელზეც ღირს ყურადღების გამახვილება, მიუხედავად სახელმწიფოს ნებისა და არაერთი მნიშვნელოვანი პროექტის გულისხმევისა, ყველა სკოლას ჰქონდეს უწყვეტი ინტერნეტი, თანამედროვე კომპიუტერებით აღჭურვილი კომპიუტერული კლასები, გადამზადებული კვალიფიკაციური პედაგოგები, მოსწავლეებს, განსაკუთრებით რეგიონებში მანაც აქვთ ინტერნეტთან წვდომის დეფიციტი. სასწავლო პლატფორმები, რომლებიც გამოიყენება როგორც სკოლაში, მაგალითად, Edmodo ან უმაღლეს სასწავლებლებში Moodle, აქტიური მხოლოდ on-line-რეჟიმში, ხოლო როდესაც მთავრდება სასწავლო პროცესი, სამწუხაროდ, აქ მთავრდება მოსწავლის/სტუდენტის ელექტრონული განათლება, ამდენად, ვფიქრობ, ამ ეტაპზე, სანამ საქართველოს ყველა მოსწავლეს თუ სტუდენტს არ ექნება ინტერნეტთან შეუზღუდავი წვდომა, უპირიანი იქნება ისეთი პლატფორმების თუ კურსების off-line რესურსის გამოყენება, რომლების არ მოითხოვენ ინტერნეტს. ამ რესურსის კარგი მაგალითია პროგრამა exe-Learning. ამ პროგრამაში შექმნილი კურსები ჩაინერება ელექტრონულ დისკებზე თუ ნებისმიერ ელექტრონულ მატარებელზე და მათი ნახვა ბევრად მოხერხებული იქნება სახლის პირობებში.

საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს, განათლების მართვის საინფორმაციო სისტემის, სსიპ-მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ეროვნული ცენტრის საიტებზე განთავსებულია მრავალი ელექტრონული რესურსი, რომლის დახმარებით შესაძლებელია სასწავლო პროცესის წარმართვა თანამედროვე ტექნოლოგიური მოთხოვნების დონეზე.

სსიპ-მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ეროვნული ცენტრი ევროკომისიის დახმარებით 2013 წლის მარტის თვიდან ახორციელებს მასწავლებელთა დამეგობრების პროგრამას (eTwinningplus), რომლის მიზანია ქართველ და ევროპულ მასწავლებელთა დამეგობრება, კომუნიკაცია და გამოცდილების გაზიარება. eTwinning-ის ფარგლებში ქართველი მასწავლებლები თანამშრომლობენ ევროპულ კოლეგებთან, რათა ერთობლივად დაგეგმონ საგანმანათლებლო პროექტები. (<https://plus.etwinning.net/en/pub/index.htm>)

სტატიაში გაგაცნობთ რამდენიმე მნიშვნელოვან საგანმანათლებლო რესურსს, რომელიც უფასო სერვისს სთავაზობს მომხმარებლებს. ეს რესურსები ერთნაირად გამოიყენება როგორც საშუალო სკოლის მოსწავლეებისა თუ პედაგოგებისათვის, ასევე პროფესიული სწავლების თუ უმაღლესი დანესებულების სტუდენტებისა და პედაგოგებისათვის: ხანის აკადემია **Salman Khan academy**, **კოდის სტუდია**, www.Gutenberg.org-**გუტენბერგის პროექტი**, უფასო ელექტრონული წიგნების საცავი, **კოდლას აკადემია**, **ლემილი Lemill**. შექმნილია პირველი ონლაინ პროგრამა მასწავლებელთა პროფესიული განვითარებისათვის – ქართული ენა და ლიტერატურა, რომლის შექმნას დასჭირდა შემდეგი რესურსი: 83 მოკლე აუდიო და ვიდეოლექცია, 250 უკუგებიათი ტესტი, 40-მდე დამხმარე ტექსტი, 100-მდე ფოტო, 30-მდე სქემა, სარეკომენდაციო ლიტერატურა და წყაროები. ამ

პროგრამის ნახვა შესაძლებელია თსუ-ს საიტზე e-learning.tsu.ge, ასევე შექმნილია ქართული ენის ელექტრონული სწავლების კურსი e-learning.ena.ge/elearning_geo.html.

Web 2.0-ის (O'REILLY, ვებ-პორტალი), საავტორო ინსტრუმენტები (authoring tools): ვებ-ნარი-ახალი ტექნოლოგია ონლაინ შეხვედრების, პრეზენტაციების, ტრენინგების, გამოკითხვებისათვის ინტერნეტის მეშვეობით. ყველა მონაწილე ამ დროს იმყოფება პირად კომპიუტერთან მსოფლიოს ნებისმიერ წერტილში, **ვებ-ფორუმი** – საიტი, სადაც მონაწილეები ერთმანეთთან კონტაქტობენ გზავნილების სახით. ფორუმის მუშაობის არსი მდგომარეობს იმაში, რომ მომხმარებლები (ფორუმის სტუმრები) ტოვებენ საკუთარ თემებს პოსტინგის გზით მისი შემდგომი განხილვისათვის და მასში შეტყობინებების განთავსებისათვის. ყოველი ცალკე აღებული თემა ფაქტობრივად წარმოადგენს სტუმართა თემატურ წიგნს. მომხმარებლებს შეუძლიათ წარმოდგენილი თემის კომენტირება, კითხვების დასმა თემის გარშემო და პასუხების მიღება, აგრეთვე, თავადვე უპასუხონ თემაში დასმულ სხვა მომხმარებელთა შეკითხვებს, მისცენ მათ რჩევები. თემის შიგნით, შესაძლოა, აგრეთვე გაიმართოს კენჭისყრა (ხმის მიცემის პროცედურა), **ჩატი** – რეალურ დროში კომპიუტერულ ქსელში შეტყობინებების გაცვლის საშუალება. აგრეთვე, პროგრამული უზრუნველყოფა, რომელიც ასეთი ურთიერთობების ორგანიზების საშუალებას იძლევა. მისთვის დამახასიათებელი ნიშანია რეალურ დროში ან მის ახლოს არსებული კომუნიკაცია. ეს გამოარჩევს ჩატს ფორუმებისა და სხვა შენელებული საშუალებებისაგან. თუ ფორუმში შესაძლებელია დაინეროს კითხვა და დაელოდო პასუხს (იმავე დროს, შესაძლებელია რამდენიმე სხვა მომხმარებლისაგან მივიღოთ პასუხი), ჩატში ხდება ურთიერთობა მხოლოდ მათთან, ვინც მოცემულ მომენტში იმყოფება ადგილზე და ურთიერთობის შედეგები, შესაძლოა, არც კი იქნას შენახული. სიტყვა „ჩატში“ ჩვეულებრივ იგულისხმება ჯგუფური ურთიერთობა, თუმცა, შესაძლოა, ურთიერთობა მიმდინარეობდეს ერთი ერთზეც, **KHANACADEMY** – ხანის აკადემია არაკომერციული ორგანიზაციაა, რომლის მისიაა მსოფლიო დონის უფასო განათლების მიწოდება ყველასთვის, ყველგან, **კოდალას აკადემია** — ვირტუალური აკადემია, რომელიც „ინოვაციური განათლების ფონდმა“ 2010 წელს დააარსა. პროექტის მიზანია საგანმანათლებლო პროცესში ინოვაციური მეთოდებისა და ინფორმაციული ტექნოლოგიების გამოყენების ხელშეწყობა, ასევე სკოლის მოსწავლეებისათვის მეტი შესაძლებლობების შექმნა ცოდნის გაღრმავებისთვის, პიროვნული განვითარებისა და მომავალი კარიერისთვის. კოდალას აკადემია მსოფლიოში აღიარებული სალმან ხანის აკადემიის ქართული ანალოგია. ის მოიცავს ვიდეო-გაკვეთილებს სხვადასხვა საგნიდან, განსაკუთრებული ყურადღება საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებს ენიჭება. ვიდეო-გაკვეთილები და ექსპერიმენტების ამსახველი ვიდეოები წარმოდგენილია ქართულ ენაზე. **სოციალური ქსელი** – კლასიკური განმარტებით, სოციალური ქსელი არის სოციალური ობიექტების ჯაჭვი, რომელიც ორგანიზაციების ან ინდივიდუალური ადამიანებისგან შედგება. კომპიუტერული სოციალური ქსელები გასაოცარ საშუალებებს გვთავაზობს ინფორმაციის გაზიარებისთვის, ახალი მეგობრების გასაცნობად და ძველი ნაც-

ნობების აღმოსაჩენად, ახალი ამბების გასაგებად, სარეკლამო ბიზნესში ჩასართავად, ზოგადად თვითრეალიზაციისათვის.

ამერიკელი სოციოლოგი სტენლი მილგრამის (**Stanley Milgram**) ექვსი ხელის ჩამორთმევის თეორიით, მსოფლიოს ნებისმიერ კუთხეში მცხოვრებ 2 ადამიანს ერთმანეთისგან საშუალოდ 6 ხელის ჩამორთმევა აშორებს, ამ პრინციპზეა ზუსტად დამყარებული სოციალური ქსელები, ჯერ ვავრცელებთ ინფორმაციას, შემდეგ მას ჩვენი მეგობრები გაავრცელებენ, შემდეგ მათი მეგობრები და ა. შ. და ეს ინფორმაცია ბოლოს სოციალური ქსელი ყველა ნევრისთვის იქნება ცნობილი. (სანდრო ასათიანი, 2011) ყველაზე გავრცელებული სოციალური ქსელებია: **facebook, Instagram, Myspace, xanga, ivejournal, odnoklassniki, vkontakte** და სხვ.

სოციალური ქსელის სასწავლო პროცესში გამოყენების, ერთ-ერთი საუკეთესო საშუალებაა სოციალური ქსელი „ედმოდო“, რომელიც საგანგებოდ შეიქმნა სასწავლო პროცესის უკეთ წარსამართავად. „ედმოდო“ ქსელში ჩართულ „სამკუთხედს“ აერთიანებს: მოსწავლეს, მასწავლებელსა და მშობელს (უნდა აღინიშნოს, რომ პროცესს პედაგოგი წარმართავს; მის გარეშე ჯგუფში გაერთიანებული სხვა პირებისთვის ინფორმაცია არ იქნება ხელმისაწვდომი; ამით შეგვეძლება, თავიდან ავიცილოთ სოციალური ქსელებისთვის ჩვეული უარყოფითი მახასიათებლები). „ედმოდო“ არის სოციალური ქსელი მხოლოდ მოსწავლეებისთვის, მასწავლებლებისა და სკოლის პერსონალისთვის; შექმნილი იმისთვის, რომ სამუშაო პროცესი უფრო მოქნილი გახდეს. მისი საშუალებით შესაძლებელია როგორც საკლასო მუშაობის მარტივად წარმართვა, ისე საშინაო დავალებებისა და სასკოლო შეტყობინებების გაგზავნა სოციალურ ქსელში ჩართული კონკრეტული ჯგუფისთვის. Edmodo ეს არის ვირტუალური საკლასო ოთახი, დაცული სოციალური ქსელი განათლებისათვის, სადაც შესაძლებელია შექმნათ ჯგუფები, მოინვიოთ მოსწავლეები, გადაუგზავნოთ ჯგუფს შეტყობინება, სხვადასხვა ტიპის ფაილები, ტესტები – დახურული და ღია კითხვებით, ჩაატაროთ ინტერაქტიული გამოკითხვა. Edmodo დაგეხმარებათ ეფექტურად წარმართოთ სწავლა-სწავლების პროცესი ფორმალურ და არაფორმალურ გარემოში.

ბლოგი (blog-web log) – მოვლენათა ინტერნეტ დღიური, ონლაინ-დღიური, ინტერნეტ-ჟურნალი, რომელშიც რეგულარულად ემატება ჩანაწერები, ტექსტი, გამოსახულება, მულტიმედია. ტერმინი „ბლოგი“ პირველად პიტერ მერჰოლცმა გამოიყენა, ხოლო პირველ ბლოგად მიჩნეულია ტიმ ბერნერ ლის გვერდი, რომელშიც 1992 წლიდან მოყოლებული აქვეყნებდა სიახლეებს. 1996 წელს კომპანია PuraLabs-მა წარმოადგინა საიტი Blogger.com, რომელიც გახდა პირველი უფასო ბლოგ-პლატფორმა, ასევე ბლოგის შესაქმნელი უფასო პლატფორმებია: **wordpress.com, livejournal.com, twitter.com** **ვებ-აპლიკაცია Stupflix** – ეს არის უფასო ვებ აპლიკაცია, რომლის საშუალებითაც ძალიან მარტივად, რამდენიმე დაწკაპუნებით შეგვიძლია შევქმნათ შესანიშნავი ვიდეო. ვირჩევთ თემას, სურათებს და ვიდეოს, ვამატებთ ტექსტს, რუკას, ანიმაციურ ეფექტებს, მუსიკას და ვიდეოც მზად არის! შეგვიძლია სურათების და ვიდეოს იმპორტი ჩვენი კომპიუტერიდან ან ინტერნეტიდან,

შეგვიძლია ასევე გამოვიყენოთ სურათები Facebook-დან, Dropbox-დან, Picasa-დან და Flickr-დან. დაამატოთ საუნტრეკი, ავტვირთოთ მუსიკა ან უბრალოდ ავირჩიოთ Stupeflix –ის ბიბლიოთეკი-დან, **კოდის სტუდია** არის კურსების კატალოგი, სადაც განთავსებულია 20 მილიონამდე მეტი პროექტი, კურსები ხელმისაწვდომია ყველასთვის უფასოდ, გამოყოფილია ბლოკები: კომპიუტერული მეცნიერებების საფუძვლები; კომპიუტერული თამაშების ლაბორატორია: App Lab, Game Lab, Web Lab, Widgets და სხვ, ხატვა, ხელოვნება- ჩანართებით: საქართველოს მხატვრები, ენციკლოპედია, მსოფლიოს მხატვრები, სკულპტურა, ჟანრი, არქიტექტურა, **e-library** -ელექტრონული წიგნების ბიბლიოთეკა; **koool საქართველო** – არის Intel®-ის მიერ წამოწყებული ინიციატივა, რომელიც უახლესი ტექნოლოგიების დახმარებით გვაძლევთ საშუალებას გამოვიყენოთ ინოვაციური, ინტერაქტიული და ძალიან საინტერესო სასწავლო პროგრამები. **MARKUP** ჩანართებით hardware, ინტერნეტი, თამაშები, IT საქართველოში, სწავლება, Pod cast და სხვ.

სსიპ-მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ეროვნული ცენტრის **ციფრული რესურსების პორტალი საგანმანათლებლო ტექნოლოგიები** <http://www.ict.tpdc.ge/> ციფრული რესურსების შესანიშნავი ონლაინ სასწავლო გარემოა. პორტალი ვიდეოგაიდების საშუალებით დაინტერესებულ მომხმარებელს სხვადასხვა კომპიუტერული პროგრამების, საგანმანათლებლო ტექნოლოგიებისა და მათი სასწავლო პროცესში ინტეგრირების მეთოდოლოგიით უზრუნველყოფს. პორტალზე განთავსებულია კატეგორიების მიხედვით დაყოფილი ვიდეოგაიდები. ვიდეოების საცავი თემებად და ქვეთემებადაა დაყოფილი, ქვემოთ მოყვანილია რამდენიმე მათგანი: **Google Drive** გვაძლევს საშუალებას შექმნათ ფაილების ონლაინ საცავი, შეინახოთ და მოახდინოთ მათი რედაქტირება ან გაუზიაროთ სხვებს. ეს არაჩვეულებრივი შესაძლებლობა მისთვისაა, ვისაც სურვილი აქვს უსაფრთხოდ შეინახოს საჭირო დოკუმენტები და განახორციელოს თანამშრომლობითი ურთიერთობები ელექტრონულ რესურსებზე; **Google Drive ტესტირება** პროგრამით შესაძლებელია სხვადასხვა ტიპის ტესტების შექმნა როგორც სწავლების, ასევე ცოდნის შესაფასებლად. ტესტირება მიმდინარეობს on-line რეჟიმში და არაა აუცილებელი ტესტირებაში მონაწილე პირები იმყოფებოდნენ კლასსა თუ აუდიტორიაში; **Google+ & Hangout** არის კომპანია google-ს ორი საინტერესო პროდუქტი, კერძოდ, google+ და hangouts. უნდა ითქვას, რომ დღევანდელ დღეს ადამიანებს შორის ურთიერთობა იძენს სულ ახალ და ახალ ფორმას და ამ ყველაფერში უდიდესი ადგილი უკავია საინფორმაციო ტექნოლოგიებს – დანყებული ჩვეულებრივი ელექტრონული ფოსტით და დამთავრებული პირდაპირი ვიდეო კავშირებით, საქმის ასეთმა ვითარებამ სადღაც გაამარტივა, სადღაც კი საერთოდ შესაძლებელი გახადა ადამიანების პირდაპირი კავშირი, განსაკუთრებით ეს შეეხება მათ, რომლებიც იმყოფებიან ერთმანეთისაგან ძალიან შორს, სერვისი წარმოგვიდგენს საშუალებას ურთერთობა გვქონდეს ინტერნეტით სხვადასხვა სპეციალური კომპონენტების საშუალებით, ესენია: წრეები, კოლექციები; **Google Earth** – გუგლი დედამიწა, არის კომპანია გუგლის ერთ-ერთი ყველაზე საინტერესო და მრავალფუნქციური პროგრამა, რომელიც წარმატებით შეიძლება გამო-

იყენოს სხვადასხვა საგნის პედაგოგმა, მასში შექმნას მრავალფეროვანი და ინტერაქტიული რესურსი და მოახდინოს მისი ინტეგრირება სასწავლო გარემოში. პროგრამა „გუგლი დედამინა“ წარმოადგენს დედამინის ვირტუალურ მოდელს, სადაც ჩვენ შეგვიძლია ახლოდან დავათვალიეროთ დედამინის ნებისმიერი ნერტილი. პროგრამაში შესაძლებელია ქალაქების 3 განზომილებაში დავათვალიერება; **Picasa** ვებ-ალბომი კორპორაცია Google-ის ერთ-ერთ პროდუქტია, სადაც შეგვიძლია შევინახოთ როგორც პირადი, ასევე საგანმანათლებლო სურათები და დავახარისხოთ ისინი ფოტო-ალბომებად; **Coral Draw, Adobe Illustrator** ვექტორული გრაფიკული რედაქტორებია, **Adobe Photoshop, Photo Paint**, კი – რასტრული გრაფიკული რედაქტორები; **iStudio200** წარმოადგენს სპეციალურ სისტემას, რომელიც საშუალებას იძლევა პროფესიონალურ დონეზე მომზადდეს სატრენინგო პროგრამა, საგანმანათლებლო სიუჟეტი, ინტერაქტიული კონფერენცია და სხვა მსგავსი პროდუქტი მარტივად და ხარისხიანად. იგი განკუთვნილია აგრეთვე 2 და 3D პრეზენტაციების ან ვიდეოგაკვეთილების მოსამზადებლად. **iStudio** შექმნილია იმგვარად, რომ იგი მთლიანად მართოს ერთმა ადამიანმა და არ საჭიროებს დამხმარე პერსონალს ჩანაწერის მიმდინარეობისას. ეს პროდუქტი შექმნილია კომპანია Darim-ის მიერ, **Tondoo.com**-ის გამოყენებით შეგვიძლია შექმნათ კომიქსები, სასწავლო რესურსების შესაქმნელად გამოიყენება ეკრანის ჩასაწერი პროგრამები: **Camtasia Studio, Pinnacle Studio, Jing. Camtasia Studio** წარმოადგენს ნახევრად პროფესიონალურ პროგრამას, რომელიც განკუთვნილია ვიდეო, აუდიო, გრაფიკული და სხვა მულტიმედია ფაილების დასამუშავებლად (დასამონტაჟებლად). სხვა ანალოგიური პროგრამებისგან განსხვავებით **Camtasia Studio 8** საშუალება აქვს მოახდინოს მონიტორის ეკრანზე მიმდინარე მოქმედებების ჩანერა ვიდეო ფაილის სახით, შემდეგ შეიძლება დავამუშავოთ (დავურთოთ ხმა, სურათები, ვიდეო ფაილები და სხვა) და საბოლოო შედეგი ჩაწეროთ ვიდეო ფაილის სახით. სწორედ ეს გვაძლევს საშუალებას **Camtasia Studio 8** დახმარებით შევქმნათ მაღალპროფესიული ვიდეო გაკვეთილები; **ANIMOTO** არის ვებ პროგრამა, რომლის მეშვეობითაც მარტივად და სწრაფად შეგვიძლია შევქმნათ ვიდეო ფაილები და გადავავ ზავნოთ ვიდეოს ბმული ელექტრონული ფოსტით, გამოვაქვეყნოთ ბლოგზე/საიტიზე, ავტვირთოთ Youtube-ზე, გადმოვწეროთ ჩვენს კომპიუტერში პრეზენტაციის მოსაწყობად, ვებ პროგრამა **ANIMOTO**-ს დახმარებით შესაძლებელია ეფექტურად წარვმართოთ სწავლა-სწავლების პროცესი; **Knovio** არის ვებ-გვერდი, რომელიც საშუალებას გვაძლევს ჩვენს მიერ კომპანია Microsoft-ის საოფისე საპრეზენტაციო პროგრამაში **Microsoft Office PowerPoint** -ში შექმნილ პრეზენტაციას დავამატოთ ვიდეო განხილვა პრეზენტაციაში შემავალი თითოეული სლაიდის მიხედვით, პრეზენტატორის ვიზუალური გამოსახულებით. ეს მეთოდი საშუალებას გვაძლევს პრეზენტაცია ჩავატაროთ დისტანციურად; **LearningApps** ალბათ გვიფიქრია: რა მნიშვნელობა აქვს საგანმანათლებლო თამაშებს სასწავლო პროცესში? რა შინაარსის დიდაქტიკური მასალების შექმნა შეიძლება სასწავლო პროცესში? რომელ სერვისებს გამოვიყენებდით განმავითარებელი სავარჯიშოების შექმნისას? ეს ვიდეო-გაკვეთილი დავგეხმარება და საშუალებას მოგვცემს გავეცნოთ ერთ-

ერთ ონლაინ პროგრამას, სადაც შეგვიძლება გამოვიყენოთ არა მარტო შაბლონები და მოარგოთ ჩვენს საგანში შესაბამის საფარჯიშოებს, თვითონვე შევქმნათ აქტივობები სხვადასხვა თემაზე; **Stupflix** არის ვებ-აპლიკაცია, რომლის საშუალებითაც ძალიან მარტივად, რამდენიმე დანკაპუნებით შეგვიძლია შევქმნათ შესანიშნავი ვიდეო. ვირჩევთ თემას, სურათებს და ვიდეოს, ვამატებთ ტექსტს, რუკას, ანიმაციურ ეფექტებს, მუსიკას და ვიდეოც მზად არის! შეგვიძლია სურათების და ვიდეოს იმპორტი ჩვენი კომპიუტერიდან ან ინერნეტიდან, შეგვიძლია ასევე გამოვიყენოთ სურათები Facebook-დან, Dropbox-დან, Picasa-დან და Flickr-დან. დაამატოთ საუნდტრეკი, ავტვირთოთ მუსიკა ან უბრალოდ ავირჩიოთ Stupeflix –ის ბიბლიოთეკიდან. და ეს ყველაფერი უფასოა; **Pizap.com** ელექტრონული წიგნების დამზადების ერთ-ერთ საშუალებაა. კითხვა მოსწავლეთათვის სასიამოვნო პროცესად რომ იქცეს, შესაძლებელია მასწავლებელმა ტექნოლოგიების გამოყენებით დაამზადოს ელექტრონული წიგნები. შექმნილი რესურსი მასწავლებელს საშუალებას მისცემს სასწავლო პროცესში გამოიყენოს მრავალფეროვანი მხატვრული და საინფორმაციო ლიტერატურა, შექმნას საკუთარი ელექტრონული ბიბლიოთეკა და გახადოს ყველა წიგნი მოსწავლეთათვის ხელმისაწვდომი; **Powtoom.com** გამოიყენება ანიმაციური ვიდეორგოლებისა და პრეზენტაციების მოსამზადებლად; **Meograph** ეს არის ინტერაქტიული ონლაინ სივრცე, რომელშიც შესაძლებელია შევქმნათ საკუთარი ისტორიები, მულტიმედიური სასწავლო რესურსი, შექმნის პროცესში ჩაერთოთ, როგორც გრაფიკული, ისე ინტერნეტში მოპოვებული სხვადასხვა ვიდეოები. გავაერთიანოთ ისინი ერთ ისტორიად. „შექმენი, ითანამშრომლე, გააზიარე“; აპლიკაცია **Calameo**-ს გამოყენებით შეგვიძლია სხვადასხვა ფორმატის დოკუმენტები გამოაქვეყნოთ ელექტრონული წიგნის სახით, შექმნათ საკუთარი წიგნებით ბიბლიოთეკა და ჩვენი ნამუშევარი გაუზიაროთ სხვებს. ამ ინსტრუმენტით შეგვიძლია ვისარგებლოთ სასწავლო პროექტებზე მუშაობის დროს ან ნებისმიერ დროს, მოსწავლეების ან საკუთარი ნამუშევრების გამოქვეყნების მიზნით.

დასკვნა

სტატიაში განხილულია Web 2.0 და მისი გამოყენება სასწავლო გარემოში. გამოიკვეთა რიგი პრობლემები. მიუხედავად უზარმაზარი რესურსისა, რომელსაც განათლების სისტემა სხვადასხვა პროექტების მეშვეობით ახორციელებს როგორც სკოლებში, ასევე უმაღლეს დანესებულებებში, ელექტრონული გაკვეთილების და კურსების ძირითადი ნაწილი მაინც საოფისე პროგრამებით და საპრეზენტაციო პროგრამა Power Pointის მეშვეობით მიმდინარეობს. სამწუხაროდ, ნაკლებად გამოიყენება სხვა საპრეზენტაციო პროგრამები: Prezi, Glogster, Animoto, Kizoa, ანიმაციები თუ სიმულაციები, ეკრანის ჩამწერი პროგრამები: Camtasia Studio, Pinnacle Studio, Jing თუ სხვა ინტერაქტიული ელემენტები. პრობლემაა ასევე ინტერნეტთან უწყვეტი წვდომის პრობლემა, რომლის გადაჭრის გზაა off-line სწავლების ელექტრონული კურსების დანერგვა, საჭიროა პედაგოგებს გაცნოთ და მივანოლოთ საკმაოდ დიდი რესურსი, რომელიც განთავსებულია საგანმანათლებლო

სივრცეში, კიდევ უფრო მეტი პედაგოგების გადამზადება ინოვაციური ტექნოლოგიების დაუფლებისა და მათი სასწავლო აქტივობებში გამოყენების მიზნით.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ლ. ნითაშვილი, „ელექტრონული სწავლება-ინოვაციური ტექნოლოგიების შედეგი“ – სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, 2015.
2. პაპიაშვილი, 2013:22, პაპიაშვილი რ. „დისტანციურ ტექნოლოგიაზე დაფუძნებული სწავლების ორგანიზების სქემების დამუშავება და დანერგვა“, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, თბ., 0175. 2013.
3. ნითაშვილი, 2013:241, ნითაშვილი ლ., ბერიძე ლ., მოდებაძე გ., თათენაშვილი თ., ელექტრონული სწავლება – რეალობები და პერსპექტივები“, სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, ახალციხე, 2013.
4. ვებ-პორტალი O'REILLY, <http://www.oreilly.com/pub/a/web2/archive/what-is-web-20.html?page=5>
5. ს. ასათიანი, 2011, ს. ასათიანი, „სოციალური მედია სკოლაში“-გამომცემლობა „სანდროს წიგნები“, 2011.
6. მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ეროვნული ცენტრის ციფრული რესურსების პორტალი-საგანმანათლებლო ტექნოლოგიები <http://www.ict.tpdg.ge/>
7. www.e-learning.tsu.ge
8. www.e-learning.ena.ge/elearning_geo.html.
9. <https://plus.etwinning.net/en/pub/index.htm>

მაია გელაშვილი
ახალი უმაღლესი სასწავლებლის
ასოცირებული პროფესორი

საბანკო საკრედიტო რისკის მართვის სისტემა

ანოტაცია

თანამედროვე საბანკო მომსახურების დანერგვა ეკონომიკის ერთიან სახელმწიფო რეგულირების საფუძველს წარმოადგენს. საბანკო-საკრედიტო რისკის მართვის პრობლემა ნებისმიერი ქვეყნის საბანკო სისტემისათვის კვლავაც აქტუალური რჩება, რადგან ბანკების უმთავრესი პრობლემა რისკის მართვის სისტემის ანალიზი და შეფასებაა კრიზისულ პირობებში. გამომდინარე იქიდან, რომ გარე ფაქტორებიდან თავის არიდება პრაქტიკულად შეუძლებელია და შესაბამისად ბანკების პირველი რიგის ამოცანა უნდა გახდეს მართვის მეთოდების სისტემის დამუშავება. სწორედ ამიტომაცაა აქტუალური დღეს ეს თემა ბანკებისთვის. რადგან საკრედიტო აქტივები წარმოადგენს სესხებსა და სხვა მსგავს ვალდებულებებს, ხოლო პროცენტები, რომლებიც მიიღება სესხების განთავსებიდან, ბანკის მოგების ძირითად ნაწილს. შესაბამისად, საბანკო დაწესებულებებმა უნდა განსაზღვრონ ე.წ. საბანკო რისკები და მართონ ისინი ისეთნაირად, რომ უარყოფითი გადახრის შემთხვევაში რეაგირების გზით მოახდინონ რისკების მინიმიზება. მასში იგულისხმება ოპტიმალური თანაფარდობის დაცვა, ერთის მხრივ, კრედიტებს, დეპოზიტებს, სხვა ვალდებულებებსა და, მეორეს მხრივ, საკუთარ კაპიტალს შორის.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, მიზანშეწონილი იქნება თუ ბანკებში რისკების მართვის სტრატეგია დაეფუძნება ინტეგრირებულ სტრუქტურას, რომელიც მოიცავს რისკის ყველა ასპექტს. განსაკუთრებით საკრედიტო რისკთან დაკავშირებული პროცესები მოითხოვს ძირეული ცვლილებების დანერგვას. კერძოდ:

- ყოველი კლიენტისთვის შეიქმნას ისეთი სისტემა, რომელიც დაფუძნებული იქნება იმაზე, რომ კლიენტმა დაუფარავად შეაფასოს საკრედიტო რისკის მოსალოდნელი დონე;
- საკრედიტო პორტფელის საკრედიტო რისკი VAR მოდელის გამოყენებით შეფასება;
- საბანკო სფეროში საინფორმაციო სისტემებსა და მონინავე ტექნოლოგიებზე არსებული მზარდი მოთხოვნის წარმოჩენა.

საკვანძო სიტყვები: საკრედიტო რისკი; საკრედიტო პორტფელი; ინტეგრირებული სტრუქტურა, დეპოზიტი, ოპტიმალური თანაფარდობა, დინამიკის ანალიზი.

Maia Gelashvili,
Associate Professor
of New Higher Education Institute

BANK CREDIT RISK MANAGEMENT SYSTEM

Abstract

The introduction of modern banking services is the basis for unified state regulation of economy. The banking credit risk management problem remains a concern for the banking system of any country, As the main problem of banks is to analyze and evaluate risk management systems in crisis conditions. Due to the fact that avoiding external factors is practically impossible and therefore the first task of banks should be to manage the management system. This is why this topic is for the banks today. Because credit assets represent loans and other similar liabilities, and the percentages that are accepted are the main part of the bank's profit from placing the loans. Accordingly, banking institutions should determine the so-called „ Bank risks and manage them to minimize risks in response to negative deviations.

From the above mentioned, it is advisable if the risk management strategy in banks will be based on an integrated structure that includes all aspects of risk. Especially credit risk-related processes require the introduction of fundamental changes. Namely: implies optimum balance between credits, deposits, other liabilities and on the other's own capital.

- Create a system for each client based on the client's ability to assess credit risk risks;
- Credit portfolio credit risk assessment using VAR model;
- Presenting the growing demand for information systems and advanced technologies in the banking sector.

Keywords: *credit risk; Credit portfolio; Integrated structure, deposit, optimal ratio, dynamics tape.*

საბანკო საკრედიტო რისკის მართვის სისტემა

თანამედროვე მაღალგანვითარებული ქვეყნების ერთ-ერთ ურთულეს და საინტერესო სფეროს საბანკო სექტორი წარმოადგენს, რომლის ინტეგრაციისთვის მნიშვნელოვანია თანამედროვე საბანკო მომსახურების დანერგვა, რადგან ეკონომიკის ერთიანი სახელმწიფო რეგულირების საფუძველს საბანკო-საკრედიტო პოლიტიკა წარმოადგენს საბიუჯეტოსთან ერთად. ბანკი საკრედიტო ორგანიზაციაა, რომელსაც ერთობლიობაში ძირითადი საბანკო ოპერაციების განხორციელების განსკუთრებული უფლებები გააჩნია, კერძოდ:

- ფიზიკური და იურიდიული პირების დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების მოზიდვა ანაბრებისა და დეპოზიტების სახით;

- მსესხებელსა და გამსესხებელს შორის შუამავლობა, მოზიდული სახსრების სახელითა და საკუთარი ხარჯებით განთავსება, დაბრუნებადობის, ფასიანობისა და ვადიანობის პირობების დაცვა;

- კონტრაჰენტებს შორის ანგარიშსწორებაში, ფიზიკური და იურიდიული პირებისათვის საბანკო ანგარიშების გახსნასა და მომსახურებაში შუამავლობა;

- მიმოქცევის საკრედიტო საშუალებების შექმნა.

ბანკებში საკრედიტო აქტივები წარმოადგენს სესხებსა და სხვა მსგავს ვალდებულებებს, ხოლო პროცენტები, რომლებიც მიიღება სესხების განთავსებიდან ბანკის მოგების ძირითად ნაწილს წარმოადგენს, სწორედ ამიტომაცაა აქტუალური დღეს ეს თემა.

საბანკო რისკი არის საბანკო საქმიანობის სიტუაციური მახასიათებელი, რომელიც გვიჩვენებს შედეგის განუსაზღვრელობას და ახასიათებს მოსალოდნელიდან რეალური შედეგის უარყოფითი გადახრის ალბათობას. ამ განმარტების ქვეშ ძირითადად იგულისხმება მომავალში მოსალოდნელი შედეგის მკაფიოდ დადგენის შეუძლებლობა, რის შედეგადაც შესაძლოა საბანკო დანესებულებამ იმაზე უარყოფითი შედეგი მიიღოს, ვიდრე ეს მას აქვს განსაზღვრული. აღნიშნულიდან გამომდინარე, უნდა ვივარაუდოთ, რომ საბანკო დანესებულებებს წინასწარ აქვთ შემუშავებული მისაღწევი გეგმები, რომლის მიუღწევლობაც მათთვის ნიშნავს ფინანსურ რისკს. შესაბამისად, საბანკო დანესებულებები ცდილობენ განსაზღვრონ ე.წ. საბანკო რისკები და მართონ ისინი ისეთნაირად, რათა უარყოფითი გადახრის შემთხვევაში რეაგირების გზით მოახდინონ რისკების მინიმიზება. საქართველოს ეროვნული ბანკის¹ მიდგომით, რისკზე წასვლა თავისთავად ნეგატიური ნაბიჯი არ არის და იგი შეიძლება დაკავშირებული იყოს დამატებითი მოგების მიღებასთან.

¹ www.nbg.gov.ge

რისკების მართვის ეფექტიანობა მრავალფეროვანი და რთულია და ბევრად არის დამოკიდებული მათ კლასიფიკაციაზე. შედეგების მიხედვით განასხვავებენ ა) სუფთა (თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ მას პრაქტიკულად ყოველთვის თან ახლავს დანაკარგები) და ბ) სპეკულაციური რისკებს (რომელსაც შეიძლება თან ახლდეს როგორც დანაკარგები, ისე დამატებითი მოგებაც). ამიტომ ჩვეულებრივი კომპანიებისაგან განსხვავებით ბანკების ან საფინანსო სექტორის წარმომადგენლების პრობლემები მყისიერად აისახება დანარჩენ ეკონომიკაზე. რისკი დევს ბანკის ნებისმიერ ოპერაციაში, რა თქმა უნდა, მათი მასშტაბი და უარყოფითი გავლენა სხვადასხვაა. რისკის დონე იზრდება მაშინ, როცა პრობლემები ჩნდება მოულოდნელად და ბანკი არ აღმოჩნდება მზად მის დროულად და მაქსიმალურად გასანეიტრალებლად. საბოლოო ჯამში, შეიძლება ითქვას, რომ სასურველი მოგების მიღება ბანკში შესაძლებელია მხოლოდ მაშინ, როცა სავარაუდო რისკები, ანუ მოსალოდნელი დანაკარგების ალბათობა, წინასწარაა შესწავლილი, გათვლილი და დაზღვეული.

ბანკების უმთავრეს პრობლემას წარმოადგენს საკრედიტო პორტფელის რისკების ანალიზი და შეფასება კრიზისულ პირობებში. წარმატებული დაკრედიტებისთვის ბანკებმა უნდა შეიმუშაონ საკრედიტო რისკების ეფექტური მართვის სისტემა. განსაკუთრებით მნიშვნელოვან ცვლილებებს მოითხოვს ფიზიკური და იურიდიული პირების საკრედიტო რისკების მართვის სფერო. ბანკის რისკების მართვის სისტემების სრულყოფა მიმართული უნდა იყოს კლიენტების ყოველ კატეგორიაზე, თუმცა გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ბანკის მთავარი ამოცანაა საპროცენტო, საბაზრო და საოპერაციო რისკების მართვის სისტემების განვითარება, რადგან კლიენტების დაკრედიტება ნებისმიერი ბანკის საქმიანობის ძირითად სფეროს წარმოადგენს. ბოლო პერიოდში ბანკების საკრედიტო საქმიანობა უფროდაუფრო მრავალფეროვანი გახდა.

რისკის მართვა წარმოადგენს რისკის განსაზღვრის, შეფასების, მონიტორინგისა და რისკის მისაღებ დონეზე შენარჩუნების მიზნით საჭირო კონტროლის ღონისძიებების გატარების პროცესს, რომელიც გავლენას ახდენს დაწესებულების მიზნებისა და ამოცანების მიღწევაზე და გულისხმობს საჭირო ღონისძიებების განხორციელებას რისკის შემცირების მიზნით. შესაბამისად, რისკის ეფექტური მართვა სრულად უნდა ითვალისწინებდეს იმ ანალიზს, რომლის ფარგლებშიც შესაძლებელი იქნება რისკის მართვა და პროცესისათვის შესაბამისი ფორმატის განსაზღვრა. კერძოდ:

- რისკის მართვის შინაარსის განსაზღვრას;
- შიდა და გარე ფაქტორების განსაზღვრას;
- რისკის კრიტერიუმების ჩამოყალიბებას.

საკრედიტო რისკის მართვის პრობლემა ნებისმიერი ქვეყნის საბანკო სისტემისათვის კვლავაც აქტუალური რჩება. საკრედიტო გარიგების ეფექტიანობა, რომლის შესახებ დაბანდების რენ-

ტაბელობის მაჩვენებლების, ბანკის საკრედიტო პორტფელში პრობლემური კრედიტების დონისა და სხვა კრიტერიუმების მიხედვით შეგვიძლია ვიმსჯელოთ, ხშირად როგორც გარე გარემოს ფაქტორებისაგან, ისე საკრედიტო რისკის მართვის მეთოდების ერთობლიობაზე. გამომდინარე იქიდან, რომ გარე ფაქტორებიდან თავის არიდება პრაქტიკულად შეუძლებელია, ბანკების პირველი რიგის ამოცანა უნდა გახდეს მართვის მეთოდების სისტემის დამუშავება, რომელიც, შიდა შესაძლებლობების გათვალისწინებით, პოტენციური საკრედიტო რისკის ადეკვატური იქნება. საკრედიტო რისკი არის სამეწარმეო სტრუქტურების გაკოტრების ძირითადი მიზეზი. იგი მსესხებელთან, სავალო ფასიანი ქაღალდების ემიტენტთან და ფორვარდული გარიგებების კონტრაქტის, ოფციონების, სვოპებისა და ფასიანი ქაღალდების ანგარიშსწორების პერიოდთან არის დაკავშირებული. საკრედიტო რისკის ძირითად სახეობას დეფლოტი წარმოადგენს, რაც კონტრაქტორების მიერ თავისი ვალდებულებების ვადაში ან მთლიანი მოცულობით შესრულების შეუძლებლობაში ან უნდობლობაში გამოიხატება. აღნიშნულ ფაქტორს ხელშეკრულების პირობების დარღვევისაკენ მივყავართ და იგი კრედიტორის მხრიდან დავალიანების ამოღების პროცესის დაწყების შესაძლებლობას იძლევა.

საბანკო საკრედიტო რისკის მართვის პრობლემა რამდენადმე განსხვავებულ შინაარსს იძენს, რადგანაც მასში მართვის მეთოდების ერთობლიობა – საკრედიტო რისკზე, როგორც მართვის ობიექტზე, ირიბი და პირდაპირი ზემოქმედების ღონისძიებების სისტემის სახით განიხილება. კრედიტების დაბრუნებასთან მიმართებაში სერიოზული პრობლემის წარმოშობისას, უპირატესი მნიშვნელობა პირდაპირი ზემოქმედების მეთოდებს უნდა მიენიჭოს. კერძოდ, ერთი მხრივ, ბანკის საკრედიტო დაბანდებათა დინამიკის ანლიზს, ხოლო, მეორე მხრივ, მათ ხარისხობრივ ანალიზს.

საკრედიტო რისკის ერთ-ერთი ძირითადი მახასიათებელია კრედიტის დაბრუნების პრინციპის დაუცველობა, რასაც გასესხებული ღირებულების მოძრაობის წრე-ბრუნვის დარღვევა იწვევს. შეგვიძლია გამოვიტანოთ შემდეგი დასკვნა:

- საკრედიტო რისკი და გაურკვეველობა ის ურთიერთდაკავშირებული ორი ცნებაა, რომლებიც ბანკის საქმიანობას ახასიათებს საკრედიტო ოპერაციების ბაზარზე, რადგან საკრედიტო გარიგების შესახებ გადაწყვეტილებებს ბანკები ხშირად გაურკვეველობის პირობებში იღებენ;
- პოზიტიური ან ნეგატიური შედეგის მიღების ალბათობას ღირებულებითი გამოხატულება აქვს – კრედიტორის მიერ მიღებული მოგება ან ზარალი;
- საკრედიტო რისკი ბანკის ზარალის გაჩენის პოტენციური შესაძლებლობაა;
- საკრედიტო რისკის წარმოშობის სფეროა გასესხებული ღირებულების მოძრაობის პროცესი, მისი მიზეზები კი – მრავალგვარი რისკებწარმოქმნელი ფაქტორები.

ამგვარად, საკრედიტო რისკი ძირითადი ვალისა და მისი პროცენტების დაკარგვის პოტენციური შესაძლებლობაა გასესხებული ღირებულების მოძრაობის მთლიანობის დარღვევის შედეგად,

რასაც განაპირობებს სხვადასხვა რისკნარმომქმნელი ფაქტორების ზემოქმედება, რომელთაც ბანკი ირიბად იღებს თავის თავზე. ამასთან უნდა გვახსოვდეს, რომ საბაზრო ეკონომიკაში ნებისმიერი სუბიექტის (მონაწილის) ამოცანაა არა რისკისაგან თავის არიდება, არამედ რისკის შეფასება, რაც მძიმე მდგომარეობაში არ უნდა აყენებდეს მას, განუსაზღვრელობა და რისკზე წასვლა მისი ღრმა ანალიზის შედეგია. აღნიშნულიდან გამომდინარე, რისკის მართვის თეორიასა და პრაქტიკაში მნიშვნელოვანი ძირითადი პრინციპებია:

- არ შეიძლება იმაზე მეტის გარისკვა, ვიდრე ამის შესაძლებლობას საკუთარი კაპიტალი იძლევა;

- აუცილებელია ვიფიქროთ რისკის შესაძლო შედეგებზე;

- არ შეიძლება დიდი რისკის განევა მცირე შედეგის მისაღებად და სხვ.

შესაბამისად თითოეულმა ბანკმა უნდა განსაზღვროს რისკების მართვის პოლიტიკა, როგორც საკრედიტო გარიგებებში მონაწილე პირების კრედიტუნარიანობის შეფასებისას, ისე გადახდისუნარიანობის კომპლექსური ანალიზისას. საკრედიტო რისკების მართვის დროს განსაზღვროს:

- რისკების მართვის შედეგების ანალიზი;

- რისკის დონის შეფასება;

- რისკის ფაქტორების ანალიზი

ხოლო რისკების გამომწვევი მიზეზების თავიდან აცილების დროს გაითვალისწინოს: ა) ხარისხის გაუმჯობესება, რომელიც მიმართული იქნება მსესხებლის კრედიტუნარიანობის ზრდისკენ და ბ) საკრედიტო გადანყვეტილების მიღების პროცესის გაუმჯობესება.

ამრიგად, ბანკებში რისკების მართვის სტრატეგია აუცილებლად უნდა დაეფუძნოს ინტეგრირებულ სტრუქტურას, რომელიც მოიცავს რისკის ყველა ასპექტს, განსაკუთრებით საბაზრო და საკრედიტო რისკებს, ლიკვიდურობის, საოპერაციო და იურიდიულ რისკებს, ასევე რისკებს, რომლებიც დაკავშირებულია ბანკის რეპუტაციასთან და მის პერსონალთან. თუმცა ბაზრების უმრავლესობაზე ბანკები იძულებულნი არიან იმეოქმედონ იმ ეკონომიკურ პირობებში, რომლებსაც თან ახლავს ობიექტური სირთულეები კრედიტების ხარისხიანი მართვისა და ანალიზის პროცესში, რაც ზედმეტად ხაზს უსვამს ასეთი სახის მართვის გავლენის აუცილებლობას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Бартон Т. Шенкир У. Уокер П. Риск- Менеджмент. Практика ведущий комп.-М.; „Вильямс“ 2008;
2. Бригхэм Ю. Финансовый менеджмент. Экспрес-курс/пер.с англ. 4-е изд.-СПб.Питер 2009;
3. Демидов С.Р., Годин А.А. Банковские риски и методы управления ими: Монография. – М.: ВГНА Минфина России, 2009. – 126 с. [15, ст. 86-89]
4. Севрук В.Т. Банковские риски. – М.: Дело Лтд, 2004. – 343с. [25, ст. 234-257].
5. Hanley M. Integrated Risk Management, London, LLP, 2000.[pp.37-39]
6. www.nbg.gov.ge

ნაზი გვარამია
ახალი უმაღლესი სასწავლებლის
პროფესორი

მმართველობითი აღრიცხვის ისტორიული ექსკურსი და ტენდენციები საქართველოში

ანოტაცია

სამეცნიერო ნაშრომში წარმოდგენილია მენეჯერული აღრიცხვის, როგორც ბუღალტრული პრაქტიკის ერთ-ერთი პერსპექტიული მიმართულების ფორმირების ეტაპები. განხილულია მენეჯერული აღრიცხვა, როგორც საწარმოს მმართველობისა და სააღრიცხვო პროცესის დამაკავშირებელი რგოლი, რომელიც იკვლევს კომპანიის და მისი ცალკეული სტრუქტურული დანაყოფების (სეგმენტების) ანუ პასუხისმგებლობის ცენტრების სამეწარმეო საქმიანობას. შესაბამისად, გაანალიზებულია თანამედროვე ეტაპზე აღნიშნული მიმართულებით საქართველოში არსებული მდგომარეობა.

Nazi Gvaramia

*Professor
of New Higher Education Institute*

HISTORICAL EXCURSION AND TRENDS OF MANAGEMENT ACCOUNTING IN GEORGIA

Abstract

Scientific paper represents the role of accounting and importance in the sphere of formation and execution of management policy of a company, key issues, which led to the dividing of accounting as a financial, managerial and tax registering. International practice of managerial accounting is discussed, also the program, which is developed by the American Association of accountants (American Accounting Association), researches of modern scientists in the abovementioned sphere. Priority questions of managerial accounting are explicated, they are mostly important for the management of the company.

Functions of managers who responsible for expenditure centers are represented in the work. On the base of carried out researches, the sentences of recommendation are offered in the conclusive part of scientific paper, which in practice realization will importantly support Georgian Companies in their business, as an important guarantee of their effective functioning.

მმართველობითი აღრიცხვის ისტორიული ექსპურსი და ტენდენციები საქართველოში

საბაზრო ეკონომიკის ჩამოყალიბების პირობებში კომპანია იურიდიულად და ეკონომიკურად დამოუკიდებელი სუბიექტია, რომლის სამენარმოო საქმიანობის ეფექტური მართვა სულ უფრო მეტად გახდა დამოკიდებული მისი ცალკეული ქვედანაყოფებისა და სამსახურების ინფორმაციულ უზრუნველყოფაზე.

თანამედროვე ეტაპზე ჩვენს ქვეყანაში ქართული კომპანიების მცირე ნაწილი თუ გამოირჩევა ბუღალტრული აღრიცხვის ორგანიზების ისეთი მაღალი დონით, როდესაც მისი ინფორმაცია გამოყენებადია კომპანიის ოპერატიული მართვისა და ანალიზისათვის. დღეისათვის მხოლოდ ბანკები ადგენენ ბალანსს ყოველდღიურად, მათი საიმედოობისა და ლიკვიდობის კონტროლის მიზნით.

როგორც პრაქტიკა გვიჩვენებს, რთული სანარმოო სტრუქტურის მქონე კომპანიები რეალურად საჭიროებენ ოპერატიულ-ფინანსურ ინფორმაციას, რომელიც დაეხმარება მათ მიიღონ დასაბუთებული მმართველობითი გადაწყვეტილება დანახარჯებისა და ფინანსური შედეგების ოპტიმიზაციისათვის. ხშირად კომპანიის განვითარებისა და ორგანიზაციისათვის ზედა დონის მენეჯერების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებები ემყარება არა სათანადო გათვლებს, არამედ ატარებს ინტუიციურ ხასიათს. კომპანიის ოპერატიული მართვისათვის საჭირო აუცილებელი ინფორმაცია მოცემულია მმართველობითი აღრიცხვის სისტემაში, რომელსაც თვლიან ბუღალტრული პრაქტიკის ერთ-ერთ პერსპექტიულ მიმართულებად.

დამოუკიდებელი ინფორმაციული სისტემის ფორმირების აუცილებლობის შესახებ პირველი მინიშნებები გაჩნდა XX საუკუნის დასაწყისში. გ. მერსონის წიგნში „შრომის ნაყოფიერება, როგორც ოპერატიული სამუშაოსა და ხელფასის საფუძველი“, მოცემულია პირველი ცდა სანარმოო დანახარჯების აღრიცხვის დამოუკიდებელ მიმართულებად გამოყოფის შესახებ. მმართველობითი კონტროლის, როგორც ბუღალტრული აღრიცხვის დამოუკიდებელი მიმართულების შექმნის მეორე მინიშნელოვან გარემოებად ითვლება აშშ-ში ბუღალტერთა ნაციონალური ასოციაციის დაფუძნება 1919 წ. დჯ. ი. ნიკოლსონის ინიციატივით. ამ ასოციაციამ დიდი როლი ითამაშა აშშ-ში ბუღალტრების კვალიფიკაციის ამაღლებასა და განვითარებაში.

უკანასკნელ პერიოდში ნათელი გახდა ის გარემოება, რომ ბუღალტრულმა აღრიცხვამ დაიწყო აქტიური მონაწილეობის მიღება მმართველობითი პოლიტიკის ფორმირებასა და განხორციელებაში, ბუღალტერმა კი შეითავსა პროგნოზირება, დაგეგმვა, გადაწყვეტილებათა მიღება, მმართველობითი სამსახურების ინფორმაციათა კონტროლი, ანუ მას გაუჩნდა დამატებითი ფუნქციები მართვისა და სამეურნეო გადაწყვეტილებათა მიღების სფეროში.

პრაქტიკული ნაბიჯი მენეჯერული აღრიცხვის ჩამოყალიბების გზაზე იყო ერთიანი ბუღალტრული სამსახურიდან მმართველობითი (საკალკულაციო) ბუღალტერიის გამოყოფა. ორი დამო-

უკიდებელი (ფინანსური და მმართველობითი) ბუღალტერიის შექმნა პირველ რიგში დაკავშირებული იყო წარმოების გაფართოებასთან, მისი კონცენტრაციის ზრდასთან, კაპიტალის ცენტრალიზაციასთან, მსხვილი კომპანიების ფორმირებასთან და კომერციული საიდუმლოებების შენახვის აუცილებლობასთან.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ევროპის ეკონომიკურ ცხოვრებაში გადამწყვეტი მნიშვნელობა მიენიჭა ამერიკულ კაპიტალს, ამასთან ერთად აღიარება მოიპოვა ბუღალტრული აღრიცხვის ამერიკულმა მიდგომამ. თეორეტიკოსთა და პრაქტიკოსთა უმეტესობის აზრი შეჯერდა, რომ ფინანსური და მმართველობითი აღრიცხვის მომცველ სააღრიცხვო პოლიტიკას, რომელიც საინტერესოა კომპანიის მენეჯმენტისათვის, მივყავართ კომერციული საიდუმლოს დაცვის შესუსტებამდე. ეროვნულ ანგარიშთა გეგმის შემდგომი განვითარება ორიენტირებული იყო ფინანსური ანგარიშგების შედგენის შესაძლებლობაზე და უმეტესწილად შემოიფარგლებოდა ფინანსური აღრიცხვით.

მენეჯერული აღრიცხვის, როგორც დამოუკიდებელი სასწავლო დისციპლინის ჩამოყალიბება უკავშირდება ბუღალტერთა ამერიკულ ასოციაციას (**American Accounting Association**), რომელმაც 1972 წ. შეიმუშავა პროგრამა მმართველობით აღრიცხვაში დიპლომის მისაღებად ბუღალტერ-ანალიტიკოსის კვალიფიკაციით. იმავე წელს ბუღალტრული აღრიცხვა ოფიციალურად დაიყო ფინანსურ და მმართველობით აღრიცხვად.

შეცდომა იქნებოდა მენეჯერული აღრიცხვის სიახლედ მიღება ეროვნული ეკონომიკისათვის. 20-იანი წლების დასაწყისში და 30-იანი წლების ბოლოს ბუღალტრული სამსახურების ფუნქციები გაცილებით ფართო იყო, ვინაიდან ბუღალტერი ასრულებდა როგორც სააღრიცხვო პროცედურებს, ასევე დაგეგმვისა და ანალიზის სამუშაოსაც. შემდგომ პერიოდში ცენტრალიზებული დაგეგმვის გამყარების პარალელურად ბუღალტრული სამსახურები საგეგმო და ფინანსურ დანაყოფებად გაიმიჯნა, რის შედეგადაც ბუღალტრის საქმიანობა ფაქტიურად გახდა საწარმოს სამეურნეო საქმიანობის ფაქტების ბუღალტრული რეგისტრაცია.

საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლისას უსაფუძვლოდ იქნა დაკნინებული დაგეგმვის მნიშვნელობა. მენეჯერულ აღრიცხვაში გამოყენებული ბიუჯეტირება გარკვეულწილად წარმოადგენს საწარმოს გეგმების შემუშავებას. ქართველი ეკონომისტებისათვის კარგად ცნობილი ფაქტორული ანალიზი, ასევე გამოიყენება მენეჯერულ აღრიცხვაში ფაქტიური მაჩვენებლების გეგმურისაგან გადახრის ანალიზისათვის. ამასთან, სამეურნეო აღრიცხვის ობიექტს წარმოადგენს კომპანიის საწარმოო და არასაწარმოო ქვედანაყოფები, ხოლო შემოსავლის ობიექტს – მათ მიერ გამოიმუშავებული თანხები. ასეთი მიდგომა ემსახურება მენეჯერული აღრიცხვის ერთ-ერთ კონცეფციას – მართვა პასუხისმგებლობის ცენტრების მიხედვით. მენეჯერული აღრიცხვის საფუძველს წარმოადგენს კომპანიის დანახარჯებისა და თვითღირებულების კალკულაციის მეთოდოლოგიის შემუშავება.

აღსანიშნავია, რომ დირექტიულ ეკონომიკაში გამოყენებული მმართველობითი აღრიცხვის მეთოდები არ იძლეოდა საჭირო შედეგებს, ვინაიდან არ იყო საწარმოო დანახარჯების ეკონომიის გზით ინვესტირებული კაპიტალის უკუგებით დაინტერესებული მესაკუთრე. აქედან გამომდინა-

რე, საბაზრო ურთიერთობის პირობებში არის შესაძლებელი მართვის მეთოდებისა და მენეჯერული აღრიცხვის ერთიან სისტემაში ობიექტური ინტეგრირება.

მენეჯერული აღრიცხვის პრიორიტეტული საკითხებით დაკავებულია კომპანიის სხვადასხვა ქვედანაყოფი (ოპერატიული ანგარიშგების, ანალიზის, პროგნოზირების და სხვა). ინფორმაცია ხშირად მიმოფანტულია სხვადასხვა სამსახურებს შორის და საკმაოდ ძნელია მისი დროული და კომპლექსური გამოყენება. სერიოზული დაგვიანებით ტარდება მმართველობითი ანალიზი, მაშინ, როდესაც ფირმის ძირითადი ფინანსური მაჩვენებლები უკვე ფორმირებულია და მათზე ზემოქმედების შესაძლებლობა უკვე აღარ არსებობს. ცალკეული ქვედანაყოფების მუშაობის ეფექტიანობის ანალიზი, როგორც წესი, იშვიათად კეთდება.

თანამედროვე პირობებში, როდესაც კომპანიები დამოუკიდებლები არიან თავიანთი საწარმოო პროგრამის შემუშავებაში, საწარმოო და სოციალური განვითარების გეგმების, ფასების პოლიტიკისა და სტრატეგიის შემუშავებაში, არსებითად იზრდება მენეჯმენტის პასუხისმგებლობა მათ მიერ მიღებულ მმართველობით გადაწყვეტილებებზე, რადგან მათ სჭირდებათ უტყუარი ინფორმაცია კომპანიის როგორც საწარმოო, ასევე ფინანსური მდგომარეობის შესახებ. სწორედ ამ ამოცანების გადაწყვეტას ემსახურება ბუღალტრული აღრიცხვა.

როგორც ჩვენთვის ცნობილია, ბუღალტრული აღრიცხვის მონაცემებმა და მათზე დაყრდნობით შედგენილმა ბუღალტრულმა (ფინანსურმა) ანგარიშგებამ უნდა ასახოს სამეურნეო სუბიექტის, როგორც დამოუკიდებელი იურიდიული პირის საქმიანობის შედეგები ცალკეული სტრუქტურული ქვედანაყოფების (სეგმენტური ბიზნესის) წვლილის გათვალისწინების გარეშე. აღნიშნული ინფორმაცია კი საწარმოო საქმიანობის მართვისათვის არასაკმარისია. მიუხედავად იმისა, რომ ფინანსური, მმართველობითი და საგადასახდო აღრიცხვის საწყისი ბაზა ერთი და იგივეა, სამეურნეო საქმიანობის ყოველი ფაქტი მათ მიერ კლასიფიცირდება და აისახება თავისებურად, აღრიცხვის მოთხოვნების შესაბამისად. აქედან გამომდინარე, ბუღალტრული აღრიცხვის ეს სრულიად განსხვავებული მიმართულებები გამოირჩევა საკუთარი მიზნებით, საბოლოო შედეგების განზოგადების ფორმით და ინფორმაციის მომხმარებლებით, რამაც შესაბამისად განაპირობა სხვა ობიექტურ მიზეზებთან ერთად ბუღალტრული აღრიცხვის დაყოფა ფინანსურ, მმართველობით და საგადასახდო აღრიცხვად.

მენეჯერული აღრიცხვა ერთმანეთთან აკავშირებს საწარმოს მმართველობასა და სააღრიცხვი პროცესს და შესაბამისად იგი იკვლევს კომპანიის და მისი ცალკეული სტრუქტურული დანაყოფების (სეგმენტების), ანუ პასუხისმგებლობის ცენტრების სამეწარმეო საქმიანობას. ბიზნესის სეგმენტებს, რომელთაც იკვლევს მენეჯერული აღრიცხვა, შეიძლება ჰქონდეთ იურიდიული დამოუკიდებლობა ან შედიოდნენ სტრუქტურული ქვედანაყოფის უფლებით კომპანიის შემადგენლობაში. პირველის მაგალითს წარმოადგენს ჰოლდინგი, რომელიც შედგება დედა კომპანიისა და მასზე დამოკიდებული შვილობილი კომპანიისაგან. ასეთ შემთხვევაში ყველა კომპანიისათვის ერთიანი მმართველობითი აღრიცხვის სისტემის შემოღება საშუალებას იძლევა უფრო ეფექტურად წარ-

ვმართოთ სამენარმო საქმიანობა როგორც ცალკეულ სანარმოებში, ასევე მთელს ჰოლდინგში, უფრო ოპერატიულად მივიღოთ აუცილებელი ბუღალტრული ინფორმაცია ბიზნესში მონაწილე ყველა სუბიექტის ინტერესების გათვალისწინებით და საბოლოოდ – თავი ავარიდოთ მცდარ მმართველობით გადანყვეტილებებს. მეორე შემთხვევაში კი საუბარია ორგანიზაციაზე, რომელსაც აქვს სხვადასხვა სტრუქტურული ქვედანაყოფები, მაგალითად, სამშენებლო კომპანია, რომლის შემადგენლობაში შედის სამშენებლო-სამონტაჟო სამმართველოები; გამომცემლობა, რომელსაც აქვს საქმიანობის სხვადასხვა მიმართულება და ა.შ. ყოველ ასეთ სტრუქტურულ დანაყოფს ჰყავს თავისი მენეჯერი.

მენეჯერულ აღრიცხვაში გამოყოფენ დანახარჯთა და პასუხისმგებლობის ცენტრებს. დანახარჯთა ცენტრი სანარმოს ის სტრუქტურული ქვედანაყოფია, სადაც არსებობს სანარმოო დანახარჯების ნორმირების, დაგეგმვის და აღრიცხვის საშუალება მათი კონტროლის, მართვისა და შეფასების მიზნით. პასუხისმგებლობის ცენტრებში კი გამოყოფენ ოთხ ტიპს:

- ❖ **დანახარჯთა ცენტრი;**
- ❖ **შემოსავლების ცენტრი;**
- ❖ **მოგების ცენტრი;**
- ❖ **საინვესტიციო ცენტრი.**

ხარჯების ასეთი კლასიფიკაციის აუცილებლობას საფუძვლად უდევს ეკონომიკური მიზანშეწონილობა და მენეჯმენტის მოთხოვნები. თითოეულ ცენტრში უნდა გაერთიანდეს ეკონომიკური დანიშნულების მიხედვით კლასიფიცირებული დანახარჯები. დანახარჯთა ცენტრების ფორმირება უნდა განხორციელდეს სანარმოს ორგანიზაციული თავისებურებების შესწავლისა და ანალიზის საფუძველზე; შემოსავლების ცენტრის მენეჯერი პასუხისმგებელია მიღებულ შემოსავლებზე და ატარებს პასუხისმგებლობას განუღებ დანახარჯებზე; მოგების ცენტრი არის სეგმენტი, რომლის ხელმძღვანელი პასუხს აგებს საკუთარი ქვედანაყოფის როგორც შემოსავლებზე, ასევე დანახარჯებზე, შესაბამისად მოგების ცენტრის მენეჯერი გადანყვეტილებას ღებულობს მოთხოვნილი რესურსების რაოდენობასა და მოსალოდნელი ამონაგების მოცულობაზე; უპირატესობის მიუხედავად, მოგების ცენტრები დაინტერესებული არ არიან მათთვის გამოყოფილი ინვესტიციების გამოყენებით. ამ ნაკლისაგან თავისუფალია საინვესტიციო ცენტრები – რომელთა მენეჯერები აკონტროლებენ არა მხოლოდ მათი ქვედანაყოფების შემოსავლებსა და დანახარჯებს, არამედ თვალყურს ადევნებენ მათში ინვესტირებული საშუალებების გამოყენების ეფექტურობასაც. საინვესტიციო ცენტრის საქმიანობა იზომება გამოყენებულ კაპიტალზე ამონაგებით.

საინვესტიციო ცენტრის ხელმძღვანელები ყველა ზემოხსენებული ცენტრების პასუხისმგებლობასთან შედარებით სარგებლობენ განსაკუთრებული უპირატესობით და შესაბამისად გადანყვეტილებების მიღებისას აქვთ განსაკუთრებით მაღალი პასუხისმგებლობა. მათ დელეგირებული აქვთ უფლება მიიღონ გადანყვეტილება ინვესტიციებთან დაკავშირებით, ანუ სანარმოს ხელმძღვანელების მიერ გამოყოფილი საშუალებები გადაანაწილონ შესაბამის პროექტებზე.

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, გავანალიზოთ, როგორია თანამედროვე ეტაპზე საქართველოში არსებული რეალობა მენეჯერული აღრიცხვის კუთხით.

დღესდღეობით ქართული კომპანიები გამოიყენებენ აღრიცხვის ინტეგრირებულ სისტემას (ფინანსურ და მენეჯერულ აღრიცხვას), რასაც, ცხადია, ახლავს თავისი უარყოფითი მხარეები.

როგორც ჩვენთვის ცნობილია, ორგანიზაციული სტრუქტურა მათ მენეჯერებზე დაკისრებული პასუხისმგებლობის ხარისხთან მიმართებაში შეიძლება დაიყოს ცენტრალიზებულ ან დეცენტრალიზებულ ფორმად, რომელთაგან ცენტრალიზებულ ორგანიზაციებს აქვთ იერარქიული, პირამიდული სტრუქტურა, აგებული ფუნქციონალურ პრინციპებზე (ადმინისტრაცია, ფინანსები, მომარაგება, წარმოება, მომსახურება, მარკეტინგი და სხვა). მმართველობის ასეთი სისტემა თავისი არსით კონსერვატიულია და არ უზრუნველყოფს თანამშრომლების საქმიანობის თავისუფლებას. კვლევები გვიჩვენებს, რომ გარკვეულ შემთხვევაში მმართველობის მკაცრად ცენტრალიზებული სისტემა განვითარების შემაფერხებელ ფაქტორად იქცევა, ზღუდავს შემსრულებელთა ინიციატივას, აფერხებს მმართველობის ოპერატიულობას. დეცენტრალიზებული მმართველობის მთავარ უპირატესობად გვევლინება პასუხისმგებლობის ცენტრის მენეჯერების თავისუფლება მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღებისას, ვინაიდან ისინი უფრო ზუსტ და დეტალურ ინფორმაციას ფლობენ, რაც დადებითად მოქმედებს მენეჯმენტის ქვედა დონეზე მიღებული გადაწყვეტილებების საფუძვლიანობასა და ოპერატიულობაზე. მიმდინარე მოვალეობების შესრულებიდან გათავისუფლებულ სანარმოს ზედა დონის მენეჯმენტს კი საშუალება ეძლევა კონცენტრირება მოახდინოს პერსპექტიული ამოცანების გადაჭრაზე, სტრატეგიის შემუშავებაზე,

ჩვენი აზრით, მმართველობითი აღრიცხვის საერთაშორისო პრაქტიკა და არსებული ტენდენციები, ამ მიმართულებით დაგროვილი დიდი თეორიული და პრაქტიკული გამოცდილება, მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს ქართულ კომპანიებს თავიანთ საქმიანობაში, რაც თავის მხრივ იქნება მათი ეფექტური ფუნქციონირების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი გარანტი.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. პ. მიქაძე, მმართველობითი აღრიცხვა, დამხმარე სახელმძღვანელო, თბ., 2000.
2. ფინანსური ინფორმაცია მენეჯერებისათვის, ACCA სახელმძღვანელო (საერთაშორისო პრაქტიკა), თარგმანი ინგლისურიდან., თბ., ზაფ., 2003.
3. ნ. ძიმცივილი, მ. ნაჭყებია, ს. დათუაშვილი, გ. ბაქრაძე, მმართველობითი აღრიცხვა, თბ., 2009.
4. საქართველოს პროფესიონალ ბუღალტერთა და აუდიტორთა ფედერაცია, ე. ბუღალტრული აღრიცხვა, №2, გვ. 20-28, თბ., 2010.

ქეთევან კვინიკაძე
თსუ-ს კერძო სამართლის მიმართულების დოქტორანტი
ახალი უმაღლესი სასწავლებელი, იურისტი

კონსტიტუციური რეგულირების ფარგლები მუნიციპალურ დონეზე საარჩევნო უფლების მოწესრიგებასთან დაკავშირებით

ანოტაცია

წინამდებარე სტატიაში განხილული საკითხი მუნიციპალურ დონეზე უცხოელების საარჩევნო უფლებასთან დაკავშირებით შესაძლო სამომავლო ცვლილებების არასრული წინასწარი სამართლებრივი შეფასებაა. სამყარო თანდათან უფროდაუფრო მობილური ხდება, შესაბამისად, უფროდაუფრო ხშირად ისმის კითხვა: ხომ არ არის დრო ზოგიერთი უფლება უნივერსალური გახდეს? ნაშრომში წარმოდგენილია საზღვარგარეთის ქვეყნების „პასუხი“ ამ კითხვაზე, ასევე ქართული კონსტიტუციონალიზმის მიდგომა საარჩევნო კორპუსის გაფართოებასთან დაკავშირებით. ევროკავშირის წევრ ქვეყნებში უცხოელთა მუნიციპალური საარჩევნო უფლება ევროკავშირის წევრი ქვეყნების მოქალაქეებისთვის არის გარანტირებული, გამონაკლისია მხოლოდ რამდენიმე ქვეყანა. ადრე თუ გვიან შესაძლოა საქართველოც დადგეს ამ რეალობის წინაშე, როცა ასეთი უფლების გარანტირება საჭირო გახდება უკვე „ევროპული ვალდებულებების“ გამო. იმის გათვალისწინებით, რომ სამომავლოდ შესაძლოა მუნიციპალურ დონეზე უცხოელთა საარჩევნო უფლება „შეიქმნას“, ამდენად, სტატიაში წარმოდგენილია ის საარჩევნო ცენზებიც, რომელთა დაკმაყოფილებამაც უცხოელს საარჩევნო უფლება უნდა წარმოუშვას.

Ketevan Kvinikadze
TSU, Phd Student of Private Law
New Higher Education Institute lawyer

THE SCOPE OF CONSTITUTIONAL REGULATION REGARDING TO SUFFRAGE OF ALIENS ON MUNICIPAL LEVEL

Abstract

The issue discussed in the present article is an incomplete preliminary legal assessment of possible future changes in the municipal level of electoral rights of foreigners. The world is becoming more and more mobile, and therefore more frequently the question is: Is it high time or not to become some rights universal? The paper presents the “answer” of foreign countries on this question, as well as the Georgian Constitutionalism’s approach to the expansion of the electoral corps. In EU member states, the municipal voting rights of aliens are guaranteed to the EU member states, only a few countries are exceptions. Sooner or later, Georgia may face this reality when the guarantee of such a right is required because of “European obligations”. Considering that in the future the aliens’ electoral right may be created at the municipal level, so the article presents the electoral censuses, which should be satisfied by the alien’s in order to get the right to vote.

კონსტიტუციური რეგულირების ფარგლები მუნიციპალურ დონეზე საარჩევნო უფლების მოწესრიგებასთან დაკავშირებით

„კონსტიტუცია ჩვეულებრივი კანონისაგან იმის გამოა განსხვავებული, რომ მას მხარს უჭერს და ეთანხმება მთელი ხალხი და იგი ფაქტობრივად ან თეორიულად მაინც, მისაღები შეთანხმებაა საზოგადოების შემადგენელი მთელი ხალხისათვის.“¹ „კონსტიტუცია არის საზოგადოების მცდელობა შეიზღუდოს თავი იმ ღირებულებების დაცვით, რომლებიც მათთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია. მისი მეშვეობით საზოგადოება თვითონ იბორკავს ხელებს, რათა არ გამოიჩინოს სისუსტე და ძირი არ გამოუთხაროს იმ ღირებულებებს, რომელთაც ასე სათუთად უვლიდა. კონსტიტუცია საზოგადოების მცდელობაა დაიცვას თავი საკუთარი თავისაგან.“² საქართველოს კონსტიტუციაც, რომელიც ასევე მთელი ხალხის მხარდაჭერით სარგებლობს, უარს აცხადებს უცხოელისათვის საარჩევნო უფლების მინიჭებაზე. გამომდინარე იქედან, რომ სამყარო თანდათან უფროდაუფრო მობილური ხდება, ამდენად სულ უფრო ხშირად ისმის კითხვა: ხომ არ არის დრო, რომ გადაიხედოს ზოგიერთი უფლება ისე, რომ მისით სარგებლობის შესაძლებლობა გარანტირებულ იქნეს არამარტო მოქალაქისათვის, არამედ უცხოელისთვისაც? ამ კითხვაზე საზღვარგარეთის ქვეყანათა უმეტესობამ დადებითი პასუხი გასცა, რის შედეგადაც მათი ქვეყნის ძირითად კანონებში გაჩნდა ჩანაწერები უცხოელთათვის ადგილობრივ დონეზე აქტიური და პასიური საარჩევნო უფლების მინიჭებასთან დაკავშირებით (ეს უფლება ძირითადად მხოლოდ ევროკავშირის წევრი სახელმწიფოების მოქალაქეებისთვისაა გარანტირებული). ამ მიმართულებით საქართველოში ჯერ არ გამართულა საპარლამენტო დისკუსია, თუმცა უცხოელისათვის აქტიური მუნიციპალური საარჩევნო უფლების მინიჭების თემატიკა ასე თუ ისე აქტუალურია იურიდიულ წრეებში, საარჩევნო კორპუსის ამ გზით გაფართოების მომხრეები ძირითადად აღნიშნული საკითხის დასასაბუთებლად თეორიულ მომენტებს უფრო მიმართვენ (ადამიანის უფლებათა კუთხით ნამდვილად ანგარიშგასაწევი და დასაბუთებული პოზიციაა გამოხატული, თუმცა უფლება, რომელიც თავისი შინაარსით პოლიტიკურია, სხვა კუთხითაც მოითხოვს კვლევას) და ნაკლებად ახორციელებენ კვლევას სამომავლოდ მოსალოდნელ პრაქტიკულ შედეგებთან დაკავშირებით.

რამდენად არის უცხოელისათვის „სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი“ სხვა ქვეყანაში საარჩევნო უფლების ქონა და წარმოადგენს თუ არა მისი უქონლობა სახელმწიფოს მხრიდან პირისათვის ცხოვრების ღირსეული პირობებით უზრუნველყოფაზე უარის თქმას? შესაძლოა, ერთ დღესაც შეიცვალოს ხალხის ნება და დღის წესრიგში დადგეს საკითხი უცხოელისათვის საარჩევნო უფლების მინიჭებასთან დაკავშირებით. ამ შემთხვევისათვის ნაშრომში წარმოვადგინე ის საარჩევნო ცენზე-

¹ შაიო ა., ხელისუფლების თვითშეზღუდვა, კონსტიტუციონალიზმის შესავალი, თბილისი, 2003, 21.

² Erwin Chemerinsky, Constitutional Law, Principles and policies, Fifth Edition, Wolters Kluwer, 2015, 15.

ბი, რომელთა დაკმაყოფილებამაც უცხოელს საარჩევნო უფლება უნდა წარმოუშვას. ნაშრომის ეს თავი შესაძლო სამომავლო ცვლილებების არასრული წინასწარი სამართლებრივი შეფასებაა.

საყოველთაო საარჩევნო უფლება – საარჩევნო უფლება ყველასთვის? „შექმნილი“ უფლებების გარდა, რომლებიც პოზიტივიზმის თეორიის შედეგია, არსებობს ბუნებითი უფლებებიც, რომლებიც ადამიანს თავისთავად ეკუთვნის. საარჩევნო უფლება არის სახელმწიფოს მიერ „მოგონილი“ უფლება თუ უბრალოდ ადამიანის თანდაყოლილი უფლების – არჩევანის თავისუფლების საკანონმდებლო დახვეწა? ნებისმიერი უფლების სამართლებრივ ჩარჩოში მოქცევა, მისი რეალიზაციის ლოგიკურ შეზღუდვებს დაქვემდებარება, ადამიანთა მშვიდობიანი თანაარსებობის გარანტიაა და ეს არ აკნინებს ამ უფლებას. საკუთრების უფლების, როგორც ოდითგანვე ადამიანის ყველაზე უფრო „მოთხოვნადი უფლების“, გარკვეული დოზით ვალდებულებად ქცევა, არ უკარგავს უფლებას აბსოლუტურ ხასიათს და მას არც ბუნებით წარმომავლობას ართმევს. საარჩევნო უფლება, როგორც პოლიტიკური უფლება, განსხვავებული მონესრიგების საგანია თითოეულ ქვეყანაში. იგივე შეიძლება ითქვას საკუთრებაზეც. მონესრიგების განსხვავება თვალშისაცემი არამოქალაქე პირების მიმართ კონსტიტუციური უფლებების რეალიზების დროს ხდება. ზოგიერთი უფლება, მიუხედავად იმისა, რომ ძირითადია, როგორც წესი, უცხოელებს შეზღუდული აქვთ ან საერთოდ არ აქვთ სხვა ქვეყანაში მათით სარგებლობის შესაძლებლობა. ეს შეზღუდვები არ ეხება მხოლოდ საკუთრების ან საარჩევნო უფლებას, თუმცა აღნიშვნას საჭიროებს ის ფაქტი, რომ ყველაზე „მოთხოვნადი“ მაინც ამ უფლებათა რეალიზაციის შესაძლებლობის მინიჭებაა.

საარჩევნო უფლება საყოველთაოა, მაგრამ არა ყველასათვის. არავინ დავობს იმაზე, რომ ადამიანები თანასწორნი არიან კანონის წინაშე, მაგრამ უხეშად რომ ვთქვათ, მოქალაქე უფრო თანასწორია მისი ქვეყნის კანონის წინაშე, ვიდრე უცხოელი და ეს ლოგიკურიცაა. „კანონმდებელი არ ესწრაფვის ტოტალურ თანასწორობას. თანასწორობის პრინციპის მოქმედება შეზღუდულია რეალური სინამდვილის საგნობრივი მოცემულობებით.“¹ მოქალაქესა და არამოქალაქეს შორის უფლებრივი მდგომარეობის განსხვავების აუცილებლობა სახელმწიფოს მონაწილეობით შექმნილ თუ დახვეწილ უფლებებში, ისევედასევე ამ სახელმწიფოს თავდაცვისა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფით არის განპირობებული. საარჩევნო უფლების სწორი გაგება, მისი მნიშვნელოვნების გააზრება დაგვეხმარება გავიგოთ უცხოელთათვის აღნიშნული უფლების რეალიზაციის შეზღუდვის ლოგიკური სამართლებრივი საფუძვლები და ის მიზნები, რასაც ასეთი შეზღუდვა ემსახურება.

საარჩევნო უფლება საყოველთაოა, რაც გულისხმობს მის ხელმისაწვდომობას საამისოდ დადგენილი წინაპირობების დაკმაყოფილების შემთხვევაში. საარჩევნო უფლების საყოველთაო ხასიათი მდგომარეობს მის ბუნებაში, რომ არცერთი პირი არ შეიძლება რაიმე ნიშნით გამოირიცხოს იმ პირთა წრიდან, რომლებიც სარგებლობენ ასეთი უფლებით, ანუ არსებითად თანასწორ პირთა მიმართ არ განხორციელდეს განსხვავებული მოპყრობა.

¹ ხუბუა გ., სამართლის თეორია, თბილისი 2015, 95.

საზღვარგარეთის ქვეყნების გარკვეული ნაწილი, ისევე როგორც საქართველო, საყოველთაო საარჩევნო უფლებას არ აქცევს აბსოლუტურად საყოველთაოდ. პირველ რიგში, ამით ხდება საზღვარგარეთის სახელმწიფოებრიობაზე და მის მოქალაქეთა უფლებაზე – გარეშე ძალთა „დახმარების“ გარეშე მოანესრიგონ საკუთარი ქვეყნის და, შესაბამისად, მათი ცხოვრება. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ დღევანდელი სამყარო სულ უფროდაუფრო მობილური ხდება. ადამიანები ტოვებენ მათ ქვეყნებს სხვადასხვა მიზეზით და რაც უფრო ხანგრძლივია ეს „განშორება“, მით უფრო მეტია მოთხოვნილება, რაც შეიძლება მაქსიმალური კომფორტი შეიქმნან მათ ახალ ადგილსამყოფელზე. თანამედროვე დემოკრატიულ საზოგადოებაში კი მხოლოდ არჩევნების გზითაა შესაძლებელი გაიუმჯობესო შენი მდგომარეობა იმ საკითხებთან დაკავშირებით, რომელთა მონესრიგებაც სახელმწიფოს კომპეტენციას განეკუთვნება. ყველა სამართლებრივი სახელმწიფო ვალდებულია ღირსეული ცხოვრების პირობები შეუქმნას არამხოლოდ თავის მოქალაქეებს, არამედ მის ქვეყანაში მცხოვრებ ნებისმიერ პირს. მმართველობის დეცენტრალიზაციის პრინციპიდან გამომდინარე, რაც მუნიციპალურ დონეზე მოქალაქეებთან (ზოგიერთ ქვეყანაში მაცხოვრებლებთან) დაახლოებულ მმართველობას გულისხმობს, ხშირ შემთხვევაში, უცხოელებს შესაძლებლობა ეძლევათ, მათმა ხმამ უფრო ძლიერად და ოფიციალურად გაიჟღეროს ადგილობრივ დონეზე მაინც.

მაშასადამე, საარჩევნო უფლება, ძირითადად, ყველასი არაა, რაც არ მოდის წინააღმდეგობაში მის საყოველთაო ხასიათთან. თითოეული ადამიანის უფლება – გააკეთოს არჩევანი, როგორც ნების, შემოსაზღვრულია იმ ქვეყნით, სადაც ის ცხოვრობს. შეუზღუდავი უფლებებით, რამდენადაც ეს შესაძლებელია, პირი მხოლოდ მოქალაქის სტატუსით თუ ისარგებლებს. უცხოელის სტატუსის ქონა კი მას გარკვეული უფლებების შეზღუდვის „თმენის ვალდებულებას“ აკისრებს.

საქართველოს მოქმედი კანონმდებლობა როგორც სახელმწიფო, ისე მუნიციპალური დონის არჩევნებში კრძალავს უცხოელთა მონაწილეობას და ეს აკრძალვა შეეხება როგორც პასიურ, ისე აქტიურ საარჩევნო უფლებას. უცხოელთა საარჩევნო უფლების არსებობა წარმოადგენს კონსტიტუციური დონის აკრძალვას. საქართველოს კონსტიტუციის 101¹-ე მუხლის მე-2 ნაწილი პირდაპირ მიუთითებს შესაბამისი თვითმმართველი ერთეულის ტერიტორიაზე რეგისტრირებულ საქართველოს მოქალაქეებზე, როგორც აქტიური საარჩევნო უფლების მატარებელ ერთადერთ სუბიექტებზე. საქართველოს საარჩევნო კოდექსის მე-2 მუხლის „ნ“ და „ო“ ქვეპუნქტებიც აქტიური და პასიური საარჩევნო უფლების რეალიზაციის განმახორციელებელ ერთადერთ სუბიექტებად საქართველოს მოქალაქეებს მიიჩნევენ.

უცხოელთა მიმართ განსხვავებული სამართლებრივი რეჟიმის დადგენა სრულიად ლოგიკური და ბუნებრივი მოვლენაა ნებისმიერი სახელმწიფოს სამართალში. ადამიანის ძირითადი უფლებების უნივერსალურობა, არ გამორიცხავს ზოგიერთი ძირითადი უფლების უცხოელთათვის იმაზე უფრო მეტად შეზღუდვას, ვიდრე ეს დასაშვებია კონკრეტული ქვეყნის მოქალაქისათვის. დღესათვის არსებული მზარდი ტენდენცია, რომ უფლებების რეალიზაციის კუთხით უფრო მეტად

შემცირდეს სხვაობა მოქალაქეებსა და არამოქალაქეებს შორის, საფრთხისშემცველია. საკითხი იმდენად სენსიტიურია, რომ არამიზანშენილი და რისკებზეუფასებელი გადაწყვეტილების მიღებამ შესაძლოა სახელმწიფოს ზიანი მოუტანოს. მანამ, სანამ არსებობს სახელმწიფოები და დადგენილია საზღვრები, მანამდე იარსებებს განსხვავებაც ადამიანთა შორის, რომლებიც ყოველთვის დაუდგენენ ერთმანეთს საზღვრებს მათ ტერიტორიაზე გარკვეული უფლებების გამოყენებაში.

ჯერ კიდევ 1967 წელს პარლამენტთაშორისი კავშირის მიერ განხორციელებულ კვლევაში აღინიშნა: „იმისათვის, რომ გქონდეს ხმის უფლება, უნდა იყო ქვეყნის მოქალაქე. არც ერთ ქვეყანაში ხმის უფლება არ ენიჭებათ უცხოელებს.“¹ ქვეყნების განვითარების კვალდაკვალ ამ თეზისმა აბსოლუტურობა დაკარგა. სხვადასხვა სახელმწიფოებში საარჩევნო კორპუსი გაფართოვდა, რაც მასში უცხოელების ჩართვით განხორციელდა. ეს ძირითადად მუნიციპალურ საარჩევნო უფლებას შეეხება. „ადგილობრივ დონეზე საჯარო ცხოვრებაში უცხოელთა მონაწილეობის შესახებ“ კონვენციის მე-6 მუხლის 1-ლი პუნქტი ადგენს წვერი სახელმწიფოების ვალდებულებას უცხოელ რეზიდენტებს/მაცხოვრებლებს მიანიჭონ ხმის მიცემის უფლება იმ დათქმით, თუ ისინი აკმაყოფილებენ იმ წინაპირობებს რა წინაპირობების დაკმაყოფილებაც მოქალაქეებს ხმის მიცემის უფლებას წარმოუშობს და თუკი ისინი არჩევნების დანიშნის დღემდე ქვეყანაში კანონიერად ცხოვრობენ. აქვეა გაკეთებული დათქმა აღნიშნული ვალდებულებიდან გადახვევის შესახებ მე-9 მუხლის 1-ლ პუნქტზე მითითებით, რომელიც საშუალებას იძლევა შეიზღუდოს უცხოელის საარჩევნო უფლება ომის ან იმ შემთხვევებში, როცა საფრთხე ემუქრება ქვეყნის უსაფრთხოებას (ხალხის სიცოცხლეს ან ჯანმრთელობას), თუმცა ეს შეზღუდვა შეუთავსებელი არ უნდა იყოს მხარის სხვა საერთაშორისო ვალდებულებებთან.²

უცხოელისათვის არჩევნებში მონაწილეობის უფლების გარანტირება, როგორც წესი, კონსტიტუციურ დონეზე მოწესრიგებული საკითხია, ვგულისხმობ იმას, რომ ჩანანერი ამის შესახებ კონსტიტუციაშივეა, რაც მის მაღალ მნიშვნელოვნებაზე მიუთითებს. რიგი სახელმწიფოების ძირითად კანონებში უცხოელთა საარჩევნო უფლება კონკრეტული შემზღუდველი პირობების გარეშე იქნა ჩანერილი.

მუნიციპარულ არჩევნებში მონაწილეობა უცხოელთათვის გარანტირებულია ისეთ ქვეყნებში, როგორებიცაა: არგენტინა, ავსტრალია, ბარბადოსი, ბელგია, ბოლივია, ბრაზილია, ბულგარეთი,

¹ ჭილაძე ნ., უცხოელთა საარჩევნო უფლება მუნიციპალურ დონეზე, ჟურნალი: „ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო სტანდარტები და საქართველო“, სტატიათა კრებული, თბილისი, 2011, 303, იხ. ციტირება: П. Кожемякин, Избирательное право зарубежных стран, Днепропетровск, 2007,10.

² Convention on the Participation of Foreigners in Public Life at Local Level, Strasbourg, 5.II, 1992, Article 6.1 - Each Party undertakes, subject to the provisions of Article 9, paragraph 1, to grant to every foreign resident the right to vote and to stand for election in local authority elections, provided that he fulfils the same legal requirements as apply to nationals and furthermore has been a lawful and habitual resident in the State concerned for the 5 years preceding the elections; Article 9.1 - In time of war or other public emergency threatening the life of the nation, the rights accorded to foreign residents under Part I may be subjected to further restrictions to the extent strictly required by the exigencies of the situation, provided that such restrictions are not inconsistent with the Partv's other obligations under international law.

ჩილე, კოლუმბია, ესტონეთი, იტალია, ლიტვა, ლატვია, ესპანეთი, ურუგვაი, პორტუგალია, ნიდერლანდები, ფინეთი, ლუქსემბურგი, საფრანგეთი, პოლონეთი, უნგრეთი.¹ აკრძალვას ვხვდებით შემდეგ ქვეყნებში: იაპონია, უკრაინა, საქართველო. კანადაშიც ფედერალურ დონეზე არჩევნებში მონაწილეობის უფლება მხოლოდ მოქალაქეებისათვისაა გარანტირებული. უნდა აღინიშნოს, რომ აღნიშნულ ქვეყანათა უმეტესობა მხოლოდ ევროკავშირის წევრ სახელმწიფოთა მოქალაქეებისათვის ახდენს მუნიციპალური საარჩევნო უფლების გარანტირებას.

აღნიშნულ ქვეყანათა უმეტესობა მოითხოვს შესაბამის რეზიდენტობის ცენზს საარჩევნო უფლების წარმოშობისათვის, რომელიც ან 3 ან 5 წელია. ენისა და სამართლის საფუძვლების ცოდნის ცენზი მხოლოდ რამდენიმე მათგანშია. აღნიშნული ქვეყნების უმეტესობა მხოლოდ ევროკავშირის წევრი ქვეყნების მოქალაქეებისათვის ადგენს საარჩევნო უფლებას, ზოგიერთმა ქვეყანამ კი არაკავშირი წევრი ქვეყნების მოქალაქეებისათვის ადგენს საარჩევნო უფლებას, მაგალითად, ბელგია, სადაც ევროკავშირის რეზიდენტებს პირველად 1994 წელს მიეცათ საარჩევნო უფლება, 2004 წელს კი იგი არაკავშირი წევრი ქვეყნების მოქალაქეებისთვისაც გახდა გარანტირებული, თუმცა ბინადრობის 5 წლიანი ცენზის დაკმაყოფილებით. ისინი სარგებლობენ მხოლოდ აქტიური საარჩევნო უფლებით. ფორმალურად დებენ ფიცს, ხელს აწერენ კონსტიტუციას და ადამიანის უფლებათა საერთაშორისო კონვენციას, რომ დაიცავენ მათ. აღნიშნული, რა თქმა უნდა, სიმბოლური გამოხატულებაა იმისა, რომ ქვეყნის „სიკეთეს“ უცხოელმაც „სიკეთითვე“ უპასუხოს. უნდა აღინიშნოს ბრაზილიის, ასე რომ ვთქვათ, დუალისტური მიდგომა ამ საკითხისადმი, კერძოდ, ბრაზილიის კონსტიტუციის მე-14 მუხლის მე-2 პარაგრაფი უცხოელებს და სამხედრო სამსახურში განწვეულ პირებს მათი სამსახურის პერიოდში გამორიცხავს საარჩევნო უფლებიდან, თუმცა მე-12 მუხლის 1-ლი ნაწილი იქვე ადგენს, რომ ბრაზილიის ტერიტორიაზე მუდმივად მცხოვრები პორტუგალიის მოქალაქეები სარგებლობენ ბრაზილიელების მსგავსი უფლებებით თუ ანალოგიური მიდგომა გამოიყენება ბრაზილიელების მიმართ, გარდა კონსტიტუციით გათვალისწინებული შემთხვევებისა.² იაპონიის კონსტიტუცია, რომელიც კრძალავს უცხოელთა საარჩევნო უფლებას, ამის მიზეზად უცხო ხმების ქვეყნის საწინააღმდეგოდ გამოყენებას ასახელებს. გარდა ამისა, თუკი შესაბამისი მუნიციპალიტეტის მოსახლეობა წინააღმდეგია, რაც რეფერენდუმის გზით დგინდება, ხელისუფლება ვერ მიიღებს ამ ტერიტორიასთან დაკავშირებულ სპეციალურ კანონს.³

როგორც შესავალში აღინიშნა, აღნიშნული თავის მიზანია იმ სამართლებრივი წინაპირობების შემოთავაზება, რომელთა დაკმაყოფილებაც უცხოელთათვის სამომავლოდ საარჩევნო უფლების

¹ ამასთან დაკავშირებით იხ. ჭილაძე ნ., უცხოელთა საარჩევნო უფლება მუნიციპალურ დონეზე, ჟურნალი: „ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო სტანდარტები და საქართველო“, სტატიათა კრებული, თბილისი 2011, 298-300.

² ბრაზილიის კონსტიტუცია იხ. ვებგვერდზე: www.web.mit.edu, გონაშვილი ვ., საზღვარგარეთის ქვეყნების კონსტიტუციები, თბილისი, 2007, ტ. IV.

³ იაპონიის კონსტიტუცია იხ. ვებგვერდზე: www.japan.kantei.go, გონაშვილი, ვ., საზღვარგარეთის ქვეყნების კონსტიტუციები, თბილისი, 2007, ტ. V.

მიღების გარანტია გახდება. დღეისათვის თემის ან ნაწილის მნიშვნელობა ნაკლებად რელევანტურია, თუმცა, თუკი დღის წესრიგში მაინც დადგა ეს საკითხი, წინამდებარე ცენზები უნდა იყოს ის მინიმუმი, რომელთა დაკმაყოფილებაც არამოქალაქისათვის „შექმნის“ ამ უფლებას. შემოთავაზებული ცენზები, ვფიქრობ, გარკვეულწილად მაინც შეამცირებს იმ რისკებს, რაც უცხოელებისათვის საარჩევნო უფლების მინიჭებამ შეიძლება წარმოშვას, რადგან თუკი უცხოელი საბოლოოდ, ერთ დღესაც, მაინც მიიღებს საარჩევნო უფლებას, მაშინ მისი მიღება არ უნდა მოხდეს ისე მარტივად, როგორც ეს მთელ რიგ ქვეყნებშია, არამედ უფლების მიღების სტანდარტი უნდა იყოს შეძლებისდაგვარად მაღალი.

საარჩევნო ცენზები არის კანონით დადგენილი შეზღუდვები, რომლებიც არჩევნებში მონაწილეობის წინაპირობებს განსაზღვრავენ. თუკი პირი ვერ აკმაყოფილებს რომელიმე საარჩევნო ცენზს, მაშინ იგი გამოირიცხება საარჩევნო უფლებიდან. უცხოელთათვის მუნიციპალურ დონეზე საარჩევნო უფლების მინიჭების შესაძლებლობაზე მსჯელობისას, ბინადრობის ცენზის, როგორც უფლების წარმომშობი ერთ-ერთი ფაქტორის განხილვა აუცილებელია. „ადგილობრივ დონეზე საჯარო ცხოვრებაში უცხოელთა მონაწილეობის შესახებ“ კონვენციაში უცხოელებისათვის საარჩევნო უფლების მინიჭების პირობად ხაზგასმულია ბინადრობის მოთხოვნა შესაბამისი თვითმმართველი ერთეულის ტერიტორიაზე.¹ ბინადრობის ცენზი სრულიად ლოგიკური მოთხოვნაა სხვა ქვეყნის მოქალაქისათვის საარჩევნო უფლების მინიჭების კუთხით, რამდენადაც პირს სულ მცირე რამდენიმე წელი მაინც სჭირდება იმისათვის, რომ გაიგოს შესაბამისი ქალაქის სპეციფიკა, მისი პრობლემები. მას რეალური წარმოდგენა უნდა ჰქონდეს იმ პრობლემებზე, რაც ადგილობრივ დონეზე არსებობს.

საარჩევნო უფლების მიღებისას მსჯელობა მხოლოდ აქტიურ და არა პასიურ საარჩევნო უფლებას უნდა შეეხოს. პასიური საარჩევნო უფლების რეალიზაცია მუნიციპალურ დონეზეც კი გამოირიცხული უნდა იყოს უცხოელთათვის, რადგან ეს სახელმწიფო მმართველობაში თანდათან უცხოელემენტების შესვლას გამოწვევს, არსებობს საფრთხე, რომ ეს რაოდენობა გაიზრდება, არსებობს საფრთხე, რომ შემდგომი საარჩევნო უფლება გასცდება მუნიციპალურ დონეს და უფრო მაღალ საფეხურზე გადაინაცვლებს, ეს კი საფრთხის შემცველია ქვეყნისათვის.

და მაინც, რამდენწლიანი ბინადრობის ცენზია საკმარისი ადგილობრივ დონეზე აქტიური საარჩევნო უფლების მისანიჭებლად? „ადგილობრივ დონეზე საჯარო ცხოვრებაში უცხოელთა მონაწილეობის შესახებ“ კონვენციით 5 წლიანი ცენზია შემოთავაზებული, კერძოდ, უცხოელი შესაბამის სახელმწიფოში მიმდინარე არჩევნებამდე 5 წლის განმავლობაში უნდა ცხოვრობდეს. ვფიქრობ, საარჩევნო უფლება მხოლოდ მუდმივი ბინადრობის ნებართვის მქონე პირებს უნდა ჰქონდეთ. „უცხოელთა და მოქალაქეობის არმქონე პირთა სამართლებრივი მდგომარეობის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-15 მუხლის „ზ“ ქვეპუნქტით, მუდმივი ბინადრობის ნებარვას იღებს

¹ ჭილაძე ნ., უცხოელთა საარჩევნო უფლება მუნიციპალურ დონეზე, ჟურნალი: „ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო სტანდარტები და საქართველო“, სტატიათა კრებული, თბილისი 2011, 303.

პირი, რომელიც საქართველოს მოქალაქის მეუღლე, მშობელი და შვილია. ასევე პირი, რომელმაც საქართველოში ბინადრობის ნებართვის საფუძველზე ბოლო 6 წლის განმავლობაში იცხოვრა, რა ვადაშიც სწავლის და მკურნალობის, ასევე დიპლომატიური მუშაობის პერიოდი არ ითვლება. მუდმივი ბინადრობის ნებართვის გაცემა საქართველოს მოქალაქის მეუღლეზე, მშობელსა და შვილზე, ლოგიკურია, თუმცა ის ავტომატურად არ უნდა წარმოადგენდეს აქტიური საარჩევნო უფლების მოპოვების წინაპირობას. ბინადრობის ცენზის გარდა იგი სხვა ცენზებსაც უნდა აკმაყოფილებდეს და მარტოდენ ფაქტი იმისა, რომ პირს მუდმივი ბინადრობის ნებართვა აქვს, არ უნდა წარმოშობდეს საარჩევნო უფლებას. მუხლის ჩანაწერის მიხედვით, ბინადრობის ნებართვას იღებს პირი, რომელიც ბოლო 6 წლის განმავლობაში ცხოვრობს საქართველოში. ამ შემთხვევაშიც, მუდმივი ბინადრობის ნებართვის ფლობა ავტომატურად არ უნდა იწვევდეს საარჩევნო უფლების წარმოშობას. სრულიად შესაძლებელია, პირი ბოლო 6 წელი ცხოვრობდეს საქართველოში, თუმცა არ ფლობდეს ენას, არ ჰქონდეს წარმოდგენა სამართლის საფუძვლებზე და ვერ აცნობიერებდეს იმას, თუ რა ღირებულება აქვს თუნდაც ერთ ხმას ქვეყნის პოლიტიკური მდგომარეობის განსაზღვრისათვის. რა თქმა უნდა, არათუ უცხოელს, არამედ მოქალაქესაც კი ვერ მოვთხოვთ სამართლის საფუძვლების ცოდნას, თუმცა უცხოელისათვის ამ მოთხოვნის დანესება აუცილებელია, რადგან პირმა უნდა იცოდეს იმ „პოლიტიკური საჩუქრის“ ფასი და მისი გამოყენების შედეგები, რომელსაც მას სახელმწიფო აძლევს. შესაძლოა მოქალაქეს წარმოდგენაც კი არ ჰქონდეს იმაზე, თუ რა არის ადგილობრივი თვითმმართველოს არჩევნები, თუმცა მაინც მიიღოს არჩევნებში მონაწილეობა, მაგრამ მისი ეს უფლება გარანტირებულია იმ ფაქტით, რომ იგი ქვეყნის მოქალაქეა და სრული უფლება აქვს მიიღოს თუნდაც გაუაზრებელი გადაწყვეტილება და „ითამაშოს“ საარჩევნო უფლებით, რისი შესაძლებლობაც ასევე აქვს უცხოელს მის ქვეყანაში, სხვა ქვეყანაში კი მისი პასუხისმგებლობა უფრო გაზრდილია, მას არ აქვს უფლება ისე გამოიყენოს „მხოლოდ მოქალაქის უფლება“, როგორც ბავშვი იყენებს სათამაშოს. შესაბამისად, ბინადრობის ცენზის დაკმაყოფილება, როგორც აქტიური საარჩევნო უფლების წარმომშობი წინაპირობა, უნდა განიმარტოს შემდეგნაირად: უცხოელს უნდა მიეცეს ადგილობრივი თვითმმართველობის არჩევნებში აქტიური საარჩევნო უფლებით სარგებლობის შესაძლებლობა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი იგი ფლობს მუდმივი ბინადრობის ნებართვას, ჩაბარებული აქვს ქართული ენის გამოცდა და ფლობს სამართლის საფუძვლებს, რაც ასევე უნდა ექვემდებარებოდეს საგამოცდო შეფასებას. იმ შემთხვევაში, თუკი პირის მიერ მუდმივი ბინადრობის მიღების საფუძვლები ავტომატურია (ოჯახის წევრობის ფაქტი), გარდა ენისა და სამართლის საფუძვლების ცოდნისა, უცხოელი დამატებით უნდა აკმაყოფილებდეს მოთხოვნას, შესაბამის ტერიტორიაზე ცხოვრების 5 წლიან ვადასთან დაკავშირებით. საკითხის აღნიშნული მონესრიგება სრულიად ლოგიკურ „ტვირთს“ აკისრებს უცხოელს. ასეთი წინაპირობები არ ხდის უფლებას ილუზორულს, მარტოდენ პოსტულატს, იგი რეალიზებადი უფლებაა.

ბინადრობის ცენზი არ არის საკმარისი იმისთვის, რომ უცხოელმა საარჩევნო უფლება მოიპო-

ვოს. მხოლოდ ცხოვრების ფაქტი ვერ იქნება საკმარისი პირობა არჩევნებში მონაწილეობის მისაღებად. ამისათვის დამატებით აუცილებელია იმ სახელმწიფოს ოფიციალური ენის ცოდნა, რომლის ტერიტორიაზეც ცხოვრობს პირი. ამ ცენზის მოწესრიგებაზე შესაძლოა გავავრცელოთ მოქალაქეობის შესახებ საქართველოს კანონის მოთხოვნები მოქალაქეობის მინიჭების აუცილებელ წინაპირობებთან დაკავშირებით, რომლის ერთ-ერთი წინაპირობაცაა დადგენილ ფარგლებში სახელმწიფო ენის ცოდნა. სულ მცირე ამომრჩეველი მისთვის სასურველი კანდიდატის გვარს მაინც უნდა კითხულობდეს. გარდა ამისა, პირის მონდომება ისწავლოს იმ ქვეყნის ენა, სადაც ცხოვრობს და მაქსიმალურად კარგად გაერკვეს გარემოში, კიდევ უფრო თვალსაჩინოს ხდის მის სურვილს, რომ თავი შესაბამისი ქვეყნის ღირსეულ წევრად იგრძნოს, რაც მოტივაციას წარმოადგენს სახელმწიფოსათვის, რომ ეს პირი კიდევ უფრო მყარი სამართლებრივი გარანტიებით აღჭურვოს. მაშასადამე, სახელმწიფო ენის გარკვეულ დონეზე ცოდნა ის ერთ-ერთი აუცილებელი პირობა უნდა იყოს, რომელიც უცხოელს საარჩევნო უფლების მოპოვების შესაძლებლობას მისცემს.

„სამართლის ცოდნა“, როგორც საარჩევნო ცენზი გულისხმობს იმ შეზღუდვას, რომელიც უცხოელი ამომრჩეველისათვის ადგენს სამართლის საფუძვლების ცოდნის სავალდებულოებას. უცხოელი სულ მცირე იმას მაინც უნდა აცნობიერებდეს, თუ რას ნიშნავს საარჩევნო უფლება და რა შედეგების მოტანა შეუძლია მას ქვეყნისათვის, რა განსხვავებაა ადგილობრივ, საპარლამენტო და საპრეზიდენტო არჩევნებში მონაწილეობისაგან, რას „მომხარდება“ მისი ხმა და ა.შ. ამ შემთხვევაზე შეგვიძლია გავავრცელოთ ის წინაპირობა, რაც დადგენილია მოქალაქეობის მოსაპოვებლად „საქართველოს მოქალაქეობის შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის მე-12 მუხლის 1-ლი პუნქტის „გ“ ქვეპუნქტით ისტორიის სავალდებულო ცოდნის გამორიცხვით, რადგან მუნიციპალური უფლების მოპოვებისთვის არ უნდა იყოს სავალდებულო ისტორიის ცოდნა.

საარჩევნო უფლება თავისი არსით პოლიტიკურია, რამდენადაც ის სახელმწიფო მმართველობაში მონაწილეობის მიღების გარანტიაა. საარჩევნო უფლება არ ყოფილა ყოველთვის ისეთი სახით მოცემული, როგორც ის დღესაა წარმოდგენილი. დღევანდელი სახით ფორმირებისათვის მან დიდი გზა განვლო, რაშიც თანაბრად მიიღო მონაწილეობა როგორც სამართლებრივმა, ისე პოლიტიკურმა პროცესებმა. პოლიტიკასა და სამართალს შორის ნამდვილად არსებობს გარკვეული კავშირი. „მართლწესრიგი ვერ ჩამოყალიბდება პოლიტიკისაგან თავისუფალ სივრცეში. სამართალი ვერ შეასრულებს საზოგადოებრივ ურთიერთობათა ნორმატიული რეგულატორის ფუნქციას, თუ არ გაითვალისწინა სოციალური სინამდვილისათვის დამახასიათებელი კანონზომიერებები. სოციალური სინამდვილის დიდი ნაწილი კი სწორედ პოლიტიკის სფეროს განეკუთვნება.“¹ თამამად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ უცხოელთათვის საარჩევნო უფლების გარანტირება პოლიტიკური მნიშვნელობის მქონე საკითხი უფროა ვიდრე წმინდად იურიდიული, მარტო უფლებრივი. თუკი მხო-

¹ ხუბუა გ., სამართლის თეორია, თბილისი, 2015, 125.

ლოდ უფლებრივი კუთხით ვიმსჯელებთ უცხოელთა საარჩევნო უფლებაზე, ვნახავთ, რომ იგი არ წარმოადგენს არამოქალაქისათვის სასიცოცხლოდ აუცილებელ უფლებას, ისეთს, როგორიცაა, დანარჩენი უფლებები, რომლებიც იმანენტურია ადამიანისათვის მიუხედავად ადგილსამყოფლისა. მოქალაქისათვის კი ის იმდენად არის მნიშვნელოვანი, რამდენადაც უკავშირდება მის მოქალაქედ ყოფნის ფაქტს და აღიარებს პირის კუთვნილებას კონკრეტული სახელმწიფოსადმი. არსებობს სულ რამდენიმე უფლება, რომლებიც სახელმწიფოებრივი უსაფრთხოების მიზნებიდან გამომდინარე, უფლებრივი თვალსაზრისით ადამიანებს ერთმანეთისგან განასხვავებს მოქალაქეობრივი ნიშნით და ეს არ არის დისკრიმინაციული. უცხოელებს ყოველთვის შეუძლიათ მათი ხმებით მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინონ საარჩევნო შედეგებზე, საარჩევნო სუბიექტების მხრიდან კი ყოველთვის არსებობს ასეთი ხმებით მანიპულირების საფრთხე.

მიუხედავად მზარდი ტენდენციისა იქცეს საარჩევნო უფლება არა მხოლოდ მოქალაქის უფლებად, საქართველოს კონსტიტუციით იგი კვლავ მხოლოდ მოქალაქის უფლებად რჩება. ადგილობრივი მმართველობა, რა თქმა უნდა, მოქალაქეებთან დაახლოებული და იდეაში მათი მმართველობაა, თუმცა ის მაინც სახელმწიფოებრივი მმართველობაა, რომელიც ქვედა დონეზე ხორციელდება. მუნიციპალური მმართველობა საუკეთესო საშუალებაა სოციალური და დემოკრატიული სახელმწიფოს შექმნისათვის. მისი დახმარებით საჯარო უფლებამოსილებები ხორციელდება იმ ხელისუფლების მიერ, რომელიც უფრო ახლოსაა ხალხთან, რომელიც ადგილზეა. ევროპული ქარტია „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“ პრეამბულაში განმარტავს, რომ მოქალაქეთა უფლება, მონაწილეობა მიიღონ სახელმწიფო საქმეების წარმართვაში, წარმოადგენს ერთ-ერთ დემოკრატიულ პრინციპს, რომელიც საერთოა ევროპის საბჭოს ნევრი ყველა სახელმწიფოსათვის.¹ ქარტია მითითებს აკეთებს მოქალაქის უფლებაზე მონაწილეობა მიიღოს სახელმწიფო მმართველობაში.

დასკვნის სახით უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოში დღეს არსებული რეალობიდან გამომდინარე დღის წესრიგში ჯერ არ დამდგარა უცხოელისათვის მუნიციპალური საარჩევნო უფლების გარანტირების საკითხი, თუმცა ქართველი კონსტიტუციონალისტები თანდათან უფროდაუფრო აქტიურად განიხილავენ საარჩევნო უფლების გაფართოების საკითხს.

¹ ევროპული ქარტია ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ, სტრასბურგი, 15.X.1985, რატიფიცირებულია საქართველოს პარლამენტის 26.10.2004 წლის #515 – II ს დადგენილებით.

გამოყენებული ლიტერატურა:

გ. ხუბუა, სამართლის თეორია, თბ., 2015

ანდრამ შაიო, კონსტიტუციონალიზმის შესავალი, თბ., 2003

ვ. გონაშვილი, საზღვარგარეთის ქვეყნების კონსტიტუციები, თბ., 2007

Erwin Chemerinsky, Constitutional Law, Principles and policies, Fifth Edition, Wolters Kluwer, 2015

სამეცნიერო ნაშრომები:

ნ. ჭილაძე, უცხოელთა საარჩევნო უფლება მუნიციპალურ დონეზე, ჟურნალი: „ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო სტანდარტები და საქართველო“, სტატიათა კრებული, თბ., 2011.

ნორმატიული მასალა:

საქართველოს კონსტიტუცია

საქართველოს კანონი უცხოელთა და მოქალაქეობის არმქონე პირთა სამართლებრივი მდგომარეობის შესახებ

Convention on the Participation of Foreigners in Public Life at Local Level, Strasbourg, 5.II, 1992 („ადგილობრივ დონეზე საჯარო ცხოვრებაში უცხოელთა მონაწილეობის შესახებ“ კონვენცია)

გამოყენებული ვებ-გვერდების მისამართები:

www.matsne.gov.ge

www.web.mit.edu

www.japan.kantei.go

დავით გეფერიძე
სამართლის დოქტორი,
პროფესორი

ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო სამართლებრივი მექანიზმის აქტუალური საკითხები

ანოტაცია

დღეისათვის საერთაშორისო დაცვა წარმოადგენს ადამიანის უფლებების დაცვის ერთ-ერთ ყველაზე ეფექტურ საშუალებას. განსაკუთრებულ პრობლემას წარმოადგენს ადამიანის უფლებების საერთაშორისო სტანდარტების ფორმირების პროცესი, მოცემული პროცესის დროებითი ხანგრძლივობისა და მსოფლიოს სხვადასხვა სახელმწიფოების თავისებურებების მხედველობაში მიღების გამო. დღეისათვის საყოველთაოდ არის მიღებული შეხედულება, რომ საერთაშორისო სტანდარტები წარმოადგენენ საერთაშორისო არენაზე სახელმწიფოების ბრძოლისა და თანამშრომლობის შედეგს. გადამწყვეტი შემობრუნება მოხდა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ როდესაც მიღებული იქნა გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მიერ ადამიანის უფლებების საერთაშორისო დეკლარაცია, ევროპის საბჭოს მიერ ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა ევროპული კონვენცია და სხვა საერთაშორისო სამართლებრივი აქტები, მათ საფუძველზე მოქმედებს უამრავი საერთაშორისო სამართლებრივი მექანიზმი ადამიანის უფლებათა დაცვის სფეროში.

თავისთავად, ადამიანის უფლებების საერთაშორისო დაცვამ, შესაძლოა ითამაშოს არსებითი როლი ადამიანის უფლებების პრობლემის გადანყვეტაში. მაგრამ ეს დაცვა ყოველთვის არის წარმოებადი, მეორადი საზოგადოების შიდა ცხოვრებასთან, მის სახელმწიფო ორგანიზებასთან და პოლიტიკურ სისტემასთან მიმართებაში, რამდენადაც ყოველთვის არის განპირობებული, ერთის მხრივ, სახელმწიფოს სუვერენული ნებით, ხოლო, მეორეს მხრივ, მისი სოციალურ-ეკონომიკური, პოლიტიკური და კულტურული თავისებურებებით. ასე და ამრიგად, ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების საერთაშორისო დაცვა არის ერთგვარი გარსი იმ საკითხის არასწორი, უსამართლო გადანყვეტილებისაგან დასაცავად, რომელიც ეხება ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვას საკუთარ სახელმწიფოში.

Davit Geperidze
Doctor of Law, Professor

CONTEMPORARY ISSUES IN INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS LAW

Abstract

Today, international protection is one of the most effective means of human rights protection. The special problem is the process of forming international standards for human rights, due to the temporary duration of the given process and the peculiarities of the different states around the world. It is now widely accepted that international standards are the result of the struggle and cooperation of states on the international arena. The decisive turning point occurred after World War II when several international legal acts were adopted, among them the Declaration of Human Rights by the United Nations, the European Convention on Human Rights by the Council of Europe and others. A lot of international legal mechanisms operate on their basis in the sphere of human rights protection.

Indeed, international protection of human rights can play an essential role in solving human rights problems. But this protection has always been in line with the internal life of the secondary community, its state organization and the political system, as it has always been conditioned by the state's sovereign will, and on the other hand, its socio-economic, political and cultural peculiarities.

Thus, international protection of human rights and freedoms is a kind of shell for the issue concerning the protection of human rights and freedoms in their own states from wrong and unfair decisions.

ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო სამართლებრივი მექანიზმის აქტუალური საკითხები

დღეისათვის საერთაშორისო დაცვა წარმოადგენს ადამიანის უფლებების დაცვის ერთ-ერთ ყველაზე ეფექტურ საშუალებას.

განსაკუთრებულ პრობლემას წარმოადგენს ადამიანის უფლებების საერთაშორისო სტანდარტების ფორმირების პროცესი, მოცემული პროცესის დროებითი ხანგრძლივობისა და მსოფლიოს სხვადასხვა სახელმწიფოების თავისებურებების მხედველობაში მიღების გამო. დღეისათვის საყოველთაოდ არის მიღებული შეხედულება, რომ საერთაშორისო სტანდარტები წარმოადგენენ საერთაშორისო არენაზე სახელმწიფოების ბრძოლისა და თანამშრომლობის შედეგს. გადამწყვეტი შემობრუნება მოხდა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, როდესაც გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მიერ მიღებული იქნა ადამიანის უფლებების საყოველთაო დეკლარაცია¹. იმ პერიოდისათვის არ იყო გათვალისწინებული ამ დოკუმენტის პრაქტიკულად რეალიზების მექანიზმი. მხოლოდ 1966 წელს იქნა მიღებული საერთაშორისო პაქტი სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ², რომლის შესაბამისად შეიქმნა გაეროს ადამიანის უფლებების კომისია (თუმცა, ის არ იღებს სახელმწიფოებისათვის სავალდებულო გადანყევტილებებს).

პიროვნების სამართლებრივი სტატუსის საყოველთაოდ მიღებულ სტანდარტების რიცხვს განეკუთვნება:

1. საკონსტიტუციო კანონმდებლობა, ქვეყნის პირობების გათვალისწინებით, უნდა შეიცავდეს ადამიანისა და მოქალაქის ძირითადი უფლებების ისეთ მოცულობას, რომელიც შეესაბამება საერთაშორისო სამართლის დებულებებს და სახელმწიფოს მიერ საკუთარ თავზე აღებულ ვალდებულებებს საერთაშორისო საზოგადოების წინაშე.

2. ქვეყნის შიდა კანონმდებლობა ადამიანისა და მოქალაქის უფლებების საკითხებთან მიმართებაში არ შეიძლება წინააღმდეგობაში მოდიოდეს საერთაშორისო აქტებში დაფიქსირებულ და საერთაშორისო თანამეგობრობის მიერ მიღებულ ზოგადსაკაცობრიო ფასეულობებთან.

3. არ არსებობს აბსოლუტური უფლებები და თავისუფლებები, ისინი შეიძლება იყოს შეზღუდული, მაგრამ მხოლოდ კანონის საფუძველზე, კონსტიტუციით დაშვებულ ფარგლებში და ზუსტად დაშვებული პირობებითა და მიზნებით, რომლებიც არის მითითებული საერთაშორისო სამართლის აქტებში (საზოგადოებრივი წესრიგი, საჯარო მორალი, მოსახლეობის ჯანმრთელობის დაცვა).

4. თუ საქართველოს კონსტიტუციის შესაბამისად რომელიმე ძირითადი უფლება იზღუდება,

¹ იხ. ადამიანის უფლებების საყოველთაო დეკლარაცია, <<http://www.parliament.ge/uploads/other/72/72851.pdf>>

² იხ. საერთაშორისო პაქტი სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ, <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1398335>>

მაშინ ეს შეზღუდვა ხორციელდება კანონის მიღების გზით (და არა სხვა სამართლებრივი აქტით), რომელსაც უნდა გააჩნდეს საერთო ნორმატიული ხასიათი და არ უნდა ეხებოდეს ცალკეულ შემთხვევას.

5. ადამიანისა და მოქალაქის უფლებები და თავისუფლებები უზრუნველყოფილი უნდა იყოს შესაბამისი გარანტიებით და უპირველეს ყოვლისა – სასამართლო წესით, ასევე მატერიალური და სხვა გარანტიებით იმ ზომით, როგორც არის გათვალისწინებული საერთაშორისო აქტებით, რომლებიც შეესაბამება ქვეყნის პირობებსა და მისი განვითარების დონეს.

6. ადამიანისა და მოქალაქის უფლებებსა და თავისუფლებებს შეესაბამება მისი მოვალეობები საზოგადოების, სახელმწიფოს, პიროვნების წინაშე, ხოლო საზოგადოებასა და სახელმწიფოს გააჩნიათ საკუთარი უფლებები და პასუხისმგებელი არიან პიროვნების წინაშე.

საერთაშორისო სტანდარტებისა და კონსტიტუციით გაცხადებული პიროვნების ზოგიერთი უფლების რეალიზებას სჭირდება ქვეყნის ეკონომიკური, სოციალური, პოლიტიკური და კულტურული განვითარების გარკვეული დონე, რომელიც ქმნის სამართლებრივ აქტებში დაფიქსირებული უფლებების უზრუნველყოფის რეალურ შესაძლებლობებს. ამგვარად, ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების საერთაშორისო პაქტის 21-ე მუხლში¹ ლაპარაკია უფლებების საყოველთაო დაცვის უზრუნველყოფისათვის მიღწეულ შედეგებზე. ეს დონეები სხვადასხვა ქვეყნებში განსხვავდება ერთმანეთისაგან. შეცდომა იქნებოდა მიგველო, რომ უმეტესი უფლებებისა და თავისუფლებების განხორციელება დამოკიდებულია მხოლოდ ეკონომიკური განვითარების დონეზე, რადგან ის ასევე არის დამოკიდებული ქვეყნის პოლიტიკურ მოწყობაზე, ტრადიციებზე, მის კულტურაზე, სამართლებრივ სისტემაზე, სამართლებრივი ნორმებისა და ინსტიტუტების სრულყოფის დონეზე.

ამრიგად, პაქტები და სხვა საერთაშორისო ხელშეკრულებები (კონვენციები) ადამიანის უფლებების თაობაზე ითვალისწინებენ ამ აქტებსა და შიდა კანონმდებლობაში დაფიქსირებული უფლებებისა და თავისუფლებების უზრუნველყოფისა და დაცვის კომპლექსურ სისტემას.

საერთაშორისო ხელშეკრულებების დებულებების შესაბამისად ჩამოყალიბდა საერთაშორისო ორგანოების გარკვეული სისტემა, რომელსაც მინიჭებული აქვს სახელმწიფოების საქმიანობის საერთაშორისო კონტროლის ფუნქციები ადამიანის უფლებების უზრუნველყოფის სფეროში.

ცალკეულმა კონვენციებმა გაითვალისწინეს სპეციალური ორგანოების შექმნა. ასე შეიქმნა გაეროს ადამიანის უფლებათა კომიტეტი (სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების პაქტის საფუძველზე²), ბავშვთა უფლებების კომიტეტი, რასობრივი დისკრიმინაციის ლიკვიდაციის კომიტეტი

¹ იხ. საერთაშორისო პაქტი ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ, <<http://www.parliament.ge/uploads/other/76/76816.pdf>>

² იხ. საერთაშორისო პაქტი სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ, <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1398335>>

(რასობრივი დისკრიმინაციის ყველა ფორმის ლიკვიდაციის შესახებ კონვენციის საფუძველზე¹). წამების საწინააღმდეგო კომიტეტი (წამებისა და სხვა სასტიკი, არაადამიანური ან სხვა ღირსების შემლახავი მოპყრობის და დასჯის წინააღმდეგ კონვენციის საფუძველზე²). პაქტმა ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების თაობაზე³ არ გათვალისწინა სპეციალური ორგანოს შექმნა, მიუთითა რა პირობად მოქმედებების შესაძლებლობა ეკონომიკური და სოციალური საბჭოების მეშვეობით; ამ უკანასკნელმა თავისი 1985 წლის გადაწყვეტილებით დააარსა ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების კომიტეტი⁴.

ყოველი კომიტეტი შედგება ექსპერტებისაგან (წამების საწინააღმდეგო კომიტეტში – 10, სხვებში – 18 ადამიანი). ექსპერტები ყალიბდებიან სამართლიანი გეოგრაფიული განაწილებისა და ცივილიზაციის სხვადასხვა ფორმების წარმომადგენლობისა და ძირითადი სამართლებრივი სისტემების გათვალისწინებით, ამასთან, არა უმეტეს ერთი წარმომადგენლით ერთი ქვეყნიდან.

პაქტებსა და კონვენციებში მონაწილე სახელმწიფოები ვალდებული არიან რეგულარულად შესაბამის კომიტეტში წარმოადგინონ (უშუალოდ ან გაეროს გენერალური მდივნის მეშვეობით) მოხსენებები ადამიანის უფლებების სფეროში პროგრესისა და მათი დაცვის რეალიზების მიზნით გატარებული ღონისძიებების შესახებ. კომიტეტი სწავლობს მოხსენებებს, განიხილავს მათ თავის სხდომებზე. შესაძლებელია სახელმწიფოების შეტყობინებების მიღება და განხილვა, სხვა სახელმწიფოს მიერ პაქტითან კონვენციით გათვალისწინებული ვალდებულებების შეუსრულებლობის თაობაზე შემდგომი რეკომენდაციების გამოტანით. თუმცა, აღნიშნულ დებულებას კომიტეტი ფლობს იმ სახელმწიფოებთან მიმართებაში, რომლებმაც გააკეთეს განცხადება კომიტეტების ასეთი კომპეტენციების ცნობის თაობაზე. საქართველო ასეთ კომპეტენციას აღიარებს.

პაქტები ადამიანის უფლებების შესახებ და სხვა საერთაშორისო სამართლებრივი აქტები უზრუნველყოფენ განცხადებული უფლებებისა და თავისუფლებების სამართლებრივ დაცვას, ამასთან, ერთის მხრივ, აფიქსირებენ სახელმწიფოების ვალდებულებებს დაცვის ეროვნული მექანიზმების დანერგვას, ხოლო, მეორეს მხრივ, შემოაქვთ და პირდაპირ ახდენენ საერთაშორისო დაცვის მექანიზმებს.

„სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ“ პაქტის მე-2 მუხლის მე-3 ნაწილის შესაბამისად, „ყოველი სახელმწიფო კისრულობს ვალდებულებას უზრუნველყოს ნებისმიერი პირი, რომ-

¹ იხ. საერთაშორისო კონვენცია რასობრივი დისკრიმინაციის ყველა ფორმის ლიკვიდაციის შესახებ, <http://www.parliament.ge/files/1359_21958_339510_rasobridiskriminaciisyvelaformislikvidaciisSesaxeb.pdf>

² იხ. საერთაშორისო კონვენცია წამებისა და სხვა სასტიკი, არაადამიანური ან სხვა ღირსების შემლახავი მოპყრობის და დასჯის წინააღმდეგ, <<http://www.ombudsman.ge/uploads/other/1/1224.pdf>>

³ იხ. საერთაშორისო პაქტი ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ, <<http://www.parliament.ge/uploads/other/76/76816.pdf>>

⁴ იხ. ასბორნ ეიდე, ეკონომიკურ სოციალურ და კულტურულ უფლებათა კომიტეტის მიერ ინდიკატორების გამოყენების პრაქტიკა, <<http://www.nplg.gov.ge/gsd/cgi-bin/library.exe?e=d-01000-00---off-0samartal--00-1>>

ლის აღნიშნული პაქტით აღიარებული უფლებები და თავისუფლებებიც დაირღვა, სამართლებრივი დაცვის ეფექტური საშუალებებით, თითოეული პირის იურიდიული დაცვის უფლებას, რომელიც კი ასეთ დაცვას მოითხოვს, რაც დადგენილია კომპეტენტური სასამართლო, ადმინისტრაციული თუ საკანონმდებლო ხელისუფლების ან სხვა კომპეტენტური ორგანოს მიერ ამ სახელმწიფოს სამართლებრივი სისტემის შესაბამისად და განავითაროს სასამართლო დაცვის შესაძლებლობები“.¹

ამ სფეროში სამართლებრივი რეგულირების უმაღლეს ფორმას წარმოადგენს სამართლებრივი დაცვის სპეციალური საერთაშორისო საშუალებების დადგენა.

უფლებებისა და თავისუფლებების საერთაშორისო საშუალებები წარმოადგენს საერთაშორისო სამართლებრივი აქტების შესაბამისად შექმნილ სპეციალურ ორგანოებს, რომელთაც ენიჭებათ უფლებამოსილებანი მიიღონ, განიხილონ და შეაფასონ ინდივიდების მიმართეები.

საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების ანალიზის საფუძველზე შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა, რომ ინდივიდი საჩივრით უფლებებისა და თავისუფლებების დარღვევების თაობაზე უპირველესად, მიმართავს გაეროს კომიტეტს, ან ევროპულ სასამართლოს, იმ პირობით, როდესაც ამონაურული იქნება სამართლებრივი დაცვის ყველა შიდასახელმწიფოებრივი საშუალება. შესაბამისად, საჩივარი შეტანილ უნდა იქნას საქართველოს ყველა ინსტანციაში. აუცილებელია იმის აღნიშვნა, რომ საქართველოს მოქალაქეს შეუძლია მიმართოს ზემოთაღნიშნულ საერთაშორისო ორგანიზაციებს, რადგან საქართველო არის აღნიშნული კონვენციების მონაწილე სახელმწიფო.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ადამიანის უფლებათა კომიტეტი მოქმედებს სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების საერთაშორისო პაქტის შესაბამისად. კომიტეტი იღებს საჩივრებს, თუ ისინი არ არიან ანონიმური და არ წარმოადგენენ საჩივრის უფლების ბოროტად გამოყენებას; ის ამონებს, ხომ არ განიხილება საკითხი საერთაშორისო განხილვის სხვა პროცედურის შესაბამისად, და თუ ამონაურა პირმა დაცვის ყველა დასაშვები შიდა საშუალებები.

დარღვეული უფლების დაცვის პროცედურა მდგომარეობს იმაში, რომ საჩივარი ცნობილია შესაბამისი სახელმწიფოსათვის, ხოლო სახელმწიფო ვალდებულია ექვსი თვის ვადაში წარუდგინოს კომიტეტს წერილობითი განმარტებები ან განცხადებები, რომლებიც განმარტავენ ამ საკითხს და იტყობინებიან მიღებული ზომების შესახებ, თუ ასეთებს ჰქონდა ადგილი. გამოტანილი გადანყვეტილებები არ ატარებენ სახელმწიფოსათვის სავალდებულო ხასიათს. ისინი გათვლილია უმეტესად მორალურ ზემოქმედებაზე. პრაქტიკაში ცნობილია რამდენიმე შემთხვევა, როდესაც კომიტეტმა გამოთქვა თავისი შეხედულება მოქალაქეების უფლებების დარღვევის თაობაზე და ეს იყო იმდენად ავტორიტეტული, რომ სახელმწიფო იღებდა აუცილებელ ზომებს. მაგრამ, ყოველივეს მიუხედავად, ეს არ არის სასამართლო.

სხვა საერთაშორისო ორგანოა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლო, კერძოდ

¹ იხ. საერთაშორისო პაქტი სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ, <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1398335>>

სტრასბურგის, როგორც მას უწოდებენ მისი ადგილმდებარეობის მიხედვით, მართლაც წარმოადგენს სასამართლო დაწესებულებას.

ევროპული კონვენცია ძალაში შევიდა 1953 წლის 3 სექტემბერს. საქართველომ კი ხელი მოაწერა 1999 წლის 27 აპრილს. რატიფიცირების შედეგად ქვეყნისათვის იგი ძალაში შევიდა 1999 წლის 20 მაისს¹.

კონვენცია არ შემოიფარგლა მხოლოდ უფლებებისა და თავისუფლებების გაცხადებით. ისინი უკვე იყვნენ გაცხადებული 1948 წელს ადამიანის უფლებების საყოველთაო დეკლარაციით². კონვენციის ძირითადი ამოცანა მდგომარეობდა მათი პრაქტიკული რეალიზების მექანიზმის შექმნაში. ამასთან დაკავშირებით იქმნება სასამართლო, რომლის კომპეტენციაშიც შედის სახელმწიფოების საჩივრების განხილვა სხვა სახელმწიფოებში ადამიანის უფლებების დარღვევებისა და მოქალაქეების მიერ საკუთარ ქვეყანაში უფლებების დარღვევების თაობაზე.

პირველად უახლეს ისტორიაში მოქალაქემ მიიღო შესაძლებლობა შეეტანა საჩივარი სასამართლო წესით საკუთარი სახელმწიფოს წინააღმდეგ ზეეროვნულ ორგანოში. მოქალაქეს უფლება აქვს შეიტანოს საჩივარი იმ უფლებების დარღვევის თაობაზე, რომლებიც კონვენციით არის გათვალისწინებული.

უფლებები, რომლებიც არის დაცული აღნიშნული კონსტიტუციით, შეიძლება დაიყოს სამ ჯგუფად:

- 1) უფლებები, რომლებიც იცავენ პიროვნებას, პირად უფლებებს;
- 2) სოციალურ-ეკონომიკური უფლებები;
- 3) უფლება სამართლიან სასამართლო განხილვასთან მიმართებაში.

უნდა აღინიშნოს, რომ აუცილებელ პირობას ევროპულ სასამართლოში მიმართვისათვის წარმოადგენს დროებითი საზღვრები, ანუ მოქალაქეს არ შეუძლია მიმართოს საჩივრით ისეთ საქმეებზე, რომელთა მიმართაც ეროვნულ ხელისუფალთა საბოლოო გადაწყვეტილება მიღებულ იქნა კონვენციის ძალაში შესვლამდე. საქართველოსათვის კონვენცია ძალაში შევიდა 1999 წლის 20 მაისიდან. სტრასბურგის სასამართლოსადმი მიმართვა შეიძლება მხოლოდ შიდა სახელმწიფოებრივი მექანიზმების ამონურვის შემდეგ. საქართველოს შემთხვევაში შიდა სახელმწიფოებრივ მექანიზმებში იგულისხმება საერთო სასამართლოების სამივე ინსტანცია - რაიონული (საქალაქო) სასამართლო, სააპელაციო სასამართლო და უზენაესი სასამართლო.

გარდა ზემოთ ჩამოთვლილი დაშვებადობის კრიტერიუმებისა, კონვენცია ინდივიდუალური განცხადებისათვის აწესებს სხვა დამატებით კრიტერიუმებს, კერძოდ, კონვენციის 35-ე მუხ-

¹ იხ. კონვენცია ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის შესახებ, <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1208370>>

² იხ. ადამიანის უფლებების საყოველთაო დეკლარაცია, <<http://www.parliament.ge/uploads/other/72/72851.pdf>>

ლის¹ მიხედვით სასამართლო არ განიხილავს განაცხადს, თუიგი:ა) ანონიმურია. ბ) არსებითად იგივე საკითხია, რომელიც უკვე განიხილა ევროპის სასამართლომ. გ) გადაეცა საერთაშორისო გამოძიებას ან დაექვემდებარა მოგვარების სხვა პროცედურას და არ შეიცავს შესაბამის რაიმე ახალ ინფორმაციას. დ) ამკარად დაუსაბუთებელია. ე) ხდება სასამართლოსადმი მიმართვის უფლების ბოროტად გამოყენება.

სასამართლოს საქმიანობის ძირითად პრინციპს წარმოადგენს სუბსიდიურობის პრინციპი. სასამართლებრივი დაცვის შიდა საშუალებების ამონურვის მომენტად ითვლება გადანყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლა.

ევროპული სასამართლოსადმი მიმართვა შესაძლებელია საქმეზე საბოლოო გადანყვეტილების გამოტანიდან 6 თვის განმავლობაში². თუ განმცხადებელი ხედავს, რომ ის აგვიანებს საპატიო მიზეზით, მაშინ საჭიროა სტრასბურგისათვის სასწრაფოდ მიმართვა, იმის მითითებით, რომ საჩივარი წარმოადგენს წინასწარს. ყველა პირობის დაცვის დროს, შესაძლებელია ევროპული სასამართლოსადმი მიმართვა დარღვეული უფლებების დასაცავად.

ადამიანის უფლებათა ევროპის სასამართლოში კონვენციითა და ოქმებით ნაკისრი ვალდებულებების დარღვევასთან დაკავშირებით განაცხადის წარდგენა შეუძლია: ა) ნებისმიერ ხელშემკვრელ სახელმწიფოს (სახელმწიფოთა შორის განაცხადი) სხვა მონაწილე სახელმწიფოს მიერ კონვენციისა და მისი ოქმების დარღვევის მტკიცებით ;ბ) ნებისმიერ პირს, არასამთავრობო ორგანიზაცია სანპირთა ჯგუფს (ინდივიდუალური განაცხადი), რომლებიც მიიჩნევენ, რომ ისინი არიან ერთ-ერთი ხელშემკვრელი მხარისმიერ კონვენციით დამისი ოქმებით გათვალისწინებული უფლებების დარღვევის მსხვერპლნი.

თავისთავად, ადამიანის უფლებების საერთაშორისო დაცვამ, შესაძლოა, ითამაშოს არსებითი როლი ადამიანის უფლებების პრობლემის გადანყვეტაში. მაგრამ ეს დაცვა ყოველთვის არის წარმოებადი. მეორადია საზოგადოების შიდა ცხოვრებასთან, მის სახელმწიფო ორგანიზებასთან და პოლიტიკურ სისტემასთან მიმართებაში, რამდენადაც ყოველთვის არის განპირობებული, ერთის მხრივ, სახელმწიფოს სუვერენული ნებით, ხოლო, მეორეს მხრივ, მისი სოციალურ-ეკონომიკური, პოლიტიკური და კულტურული თავისებურებებით.

ამრიგად, ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების საერთაშორისო დაცვა არის ერთგვარი გარსი იმ საკითხის არასწორი, უსამართლო გადანყვეტილებისაგან დასაცავად, რომელიც ეხება ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვას საკუთარ სახელმწიფოში.

¹ იხ. კონვენცია ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის შესახებ, <<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/1208370>>

² კონვენციის მე-15 ოქმით (ძალაში არ არის შესული) ეს ვადა მცირდება 4 თვემდე

ქეთევან ჩეჩელაშვილი
სამართლის ფაკულტეტის
დოქტორანტი

ცვლილებები „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“ ორგანულ კანონში, მათი ანალიზი

ანოტაცია

საქართველოში ბოლო 20 წლის განმავლობაში განვითარებულმა მოვლენებმა წარმოშვა მძიმე ეკონომიკური, სოციალური და პოლიტიკური ხასიათის ურთულესი პრობლემები. შესაბამისად, ყველასათვის ნათელია, რომ საქართველო დღემდე იმყოფება უწყვეტ რეჟიმში დაასრულოს სწორი განვითარებისკენ მიმავალი პროცესები. იგი დღემდე იმყოფება გარდამავალი დემოკრატიის ეტაპზე და, გამომდინარე აქედან, უცხოა არ არის ის ფაქტიც, რომ პოლიტიკური ამინდი ძლიერ მოქმედებს სამართლებრივი ინსტრუმენტების ცვლილებაზე. ამასთან უდავოა, რომ ადგილობრივი თვითმმართველობა საქართველოში უნივერსალური არ არის და საჭიროებს გაუმჯობესებას, როგორც ბევრი სხვა ინსტიტუტი. თუმცა ვთვლით, რომ პოლიტიკურ ნებას არ უნდა მივცეთ საშუალება, ასეთი სიხშირით მოახდინოს ცვლილებები ადგილობრივი თვითმმართველობის სფეროში.

ამასთან ვფიქრობთ, რომ ეს ინსტიტუტი უნდა იყოს ხელშეუხებელი და დაცული გარე ზემოქმედებისგან. შესაბამისად, მისი მორგება საზოგადოებაზე უნდა ხდებოდეს არა მთავრობის სურვილისამებრ, არამედ საზოგადოების უშუალო მონაწილეობითა და თანხმობით, რაც აშკარად აკლია მოცემულ ცვლილებათა პაკეტს.

ცვლილებები, რომლებიც ადგილობრივი თვითმმართველობის მოდელის შეცვლასთან, ფინანსური და ეკონომიკური დამოუკიდებლობის მინიჭებასთან არის დაკავშირებული, არ შეიძლება დაჩქარებულ ვადებში განხორციელდეს. მიგვაჩნია, რომ საკითხი გაცილებით სიღრმისეულ შესწავლასა და ანალიზს საჭიროებს. დადებითი შედეგის მიღწევისთვის აუცილებელია გაიზარდოს კანონპროექტის განხილვაში დაინტერესებული პირებისა და ორგანიზაციების ჩართულობა. წინააღმდეგ შემთხვევაში კანონპროექტის დაჩქარებულად მიღებით შესაძლოა გარკვეული რისკები წარმოიშვას, რაც ქვეყნის ინტერესებს მნიშვნელოვნად დააზიანებს.

Ketevan Tchetchelashvili
Phd Student

AMENDMENTS IN ORGANIC LAW “ON LOCAL SELF-GOVERNMENT”

Abstract

Basic reform of local self-governing sphere in 2014 has led to democratization, decentralization of public governance system and formation of effective system of local self-governance in Georgia.

On February 05, 2014 the Parliament of Georgia by final hearing has confirmed “Local Self-Government Code” which makes certain changes in the existed system of local self-governance. Particularly, by the Local Self-Government Code in one organic law there are unified self-government regulating sub-laws, and after its effectiveness the following were declared as invalid:

1. Georgian organic law “On local self-government”;
2. Georgian law “On the State Supervision of Activities of Local Self-Government Bodies”;
3. Georgian law “On Georgian Capital Tbilisi”;
4. Georgian law “On the Property of Self-Governing Unit”

There shall be noted that local self-government reform includes the whole range of essential novelties. Correspondingly, it’s introduction practically created new reality in the sphere of self-government. Although it is natural that these novelties are accompanied by their complications or serious challenges.

Codification of legislative norms, regulating local self-government and gathering of all of them in Georgian organic law “Local Self-Government Code” is additional guarantee of stability of legislation, and also possibility of avoidance of possible collisions and contradictions. Besides it provides more stability and unification of local self-government system in legislative act having higher legal effect in comparison to law- organic law.

As we think, the government shall clearly form position and shall not make such decision which would suspend started process of development. As we know, events occurred in Georgia during the last 20 years created highly complicated problems of heavy economical, social and political character. Correspondingly everybody understands that Georgia is still in continuous regimen to complete processes leading to correct development. It is still on the stage of transient democracy and therefore we know the fact that political weather highly affects changing of legal instrument. Besides it is indisputable that local self-government in Georgia is not universal and needs to be improved, as well as many other institutes. Although we think that we shall not allow political will to make so frequent changes in the local self-government sphere.

Besides we think that these institutes shall be untouchable and protected from outer influence. Correspondingly, it shall be suited for society not at Government’s wish, but by direct participation and consent of society, and package of these changes is obviously lacking it.

Changes which are connected to the alteration of model of local self-government, awarding of financial and economical independence, cannot be realized in accelerated periods. We think that the question needs much deeper study and analysis. For achievement of positive result it is necessary to increase inclusion of interested persons and organizations in examination of law project. Otherwise there can occur certain risks by accelerated acceptance of law project and this will significantly damage interests of the country.

ცვლილებები „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“ ორგანულ კანონში, მათი ანალიზი

2014 წლის ადგილობრივი თვითმმართველობის სფეროს ძირეული რეფორმის მიზანი იყო საქართველოში საჯარო მმართველობის სისტემის დემოკრატიზაცია, დეცენტრალიზაცია და ადგილობრივი თვითმმართველობის ეფექტური სისტემის ჩამოყალიბება.

2014 წლის 5 თებერვალს საქართველოს პარლამენტმა საბოლოო მოსმენით დაამტკიცა „ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსი“, რომელსაც გარკვეული ცვლილებები შემოაქვს ადგილობრივი თვითმმართველობის არსებულ სისტემაში. კერძოდ, ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსით ერთ ორგანულ კანონში თვითმმართველობის მარეგულირებელი საკანონმდებლო აქტები ერთიანდება. ხოლო, მისი ამოქმედების შემდგომ ძალადაკარგულად გამოცხადდა:

1. „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონი;
2. „ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოების საქმიანობის სახელმწიფო ზედამხედველობის შესახებ“ საქართველოს კანონი;
3. „საქართველოს დედაქალაქის – თბილისის შესახებ“ საქართველოს კანონი;
4. „თვითმმართველი ერთეულის ქონების შესახებ“ საქართველოს კანონი.

აღსანიშნავია, რომ ადგილობრივი თვითმმართველობის რეფორმა მთელ რიგ არსებით სიახლეებს შეიცავს. შესაბამისად, მისმა დანერგვამ, პრაქტიკულად, ახალი რეალობა შექმნა თვითმმართველობის სფეროში. თუმცა, ბუნებრივიცაა, რომ ამ სიახლეებს ახლავს თავისი სირთულეები თუ სერიოზული გამოწვევები.

ადგილობრივი თვითმმართველობის მარეგულირებელი საკანონმდებლო ნორმების კოდიფიცირება და ყველა მათგანის თავმოყრა საქართველოს ორგანულ კანონში „ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექს“-ში, წარმოადგენს დამატებით გარანტიას კანონმდებლობის მდგრადობისა, ასევე შესაძლო კოლიზიებისა და წინააღმდეგობრიობის თავიდან აცილების შესაძლებლობას. ამასთან, იგი უზრუნველყოფს კანონთან შედარებით უფრო მაღალი იურიდიული ძალის მქონე საკანონმდებლო აქტში – ორგანულ კანონში ადგილობრივი თვითმმართველობის სისტემის ერთიანობასა და მეტ მდგრადობას.

თვითმმართველობის მოწყობის ახალი კოდექსის მიხედვით, თვითმმართველი ერთეულის სტატუსი მხოლოდ მუნიციპალიტეტს აქვს. ამასთან, მუნიციპალიტეტს სულ სხვა გაგება და შინაარსობრივი დატვირთვა ენიჭება, ვიდრე მას ადრე გააჩნდა. კერძოდ, მუნიციპალიტეტად მოიაზრება როგორც თვითმმართველი ქალაქი, ანუ ქალაქი (დასახლება), რომლის ტერიტორიაზეც რეგისტრირებულია არანაკლებ 15.000 მოსახლე და რომელსაც გააჩნია ურბანული მიზიდულობისა და განვითარების პოტენციალი. ასევე, თვითმმართველი თემი, ანუ ისტორიულად ჩამოყალიბებული ან/და ერთგვაროვანი სოციალურ-ეკონომიკური და ბუნებრივ-გეოგრაფიული მახასიათებლების

მქონე რამდენიმე დასახლების ერთობლიობა, რომელსაც მინიჭებული აქვს თვითმმართველი თემის სტატუსი. შესაბამისად, თვითმმართველი ქალაქიცა და თვითმმართველი თემიც კოდექსში, ზოგადად, მუნიციპალიტეტის სახელწოდებით მოიხსენიება.

როგორც ცნობილია, 2006 წლის ადგილობრივი არჩევნების შემდეგ განხორციელებული საკანონმდებლო ცვლილებების შედეგად, თვითმმართველობები გამსხვილებული იქნა ყოფილი რაიონების დონეზე.¹ შესაბამისად, თვითმმართველი ერთეულები შეიქმნა ყოფილი რაიონული მმართველობის საზღვრებში, ყოველგვარი ადგილობრივი, გეოგრაფიული, ტრადიციული, ინფრასტრუქტურული და სხვა თავისებურებების გათვალისწინების გარეშე, რომელმაც რეალურად დააშორა ადგილობრივი მოსახლეობა თვითმმართველობის განხორციელების პროცესში მონაწილეობის შესაძლებლობას.

ბუნებრივია, მსხვილი თვითმმართველი ერთეულების საზღვრებში მოქცეული ქალაქისა და სოფლის, მთისა და ბარის მოსახლეობის „მექანიკურმა“ გაერთიანებამ განაპირობა ის, რომ ვერ გახმათი განსხვავებული ინტერესების და საჭიროებები ადეკვატურად ვერ აისახა თვითმმართველობის ორგანოების საქმიანობასა და განხორციელებულ პროექტებში. რეალურად ამით ვერც სოფელმა იხეირა და ვერც ქალაქმა:² ერთი მხრივ, სოფლებში გადაუჭრელია ინფრასტრუქტურული და სხვა ყოფითი, საცხოვრებელ გარემოსთან დაკავშირებული პრობლემები, რომლებიც პირდაპირპროპორციულად აისახება მოსახლეობის ცხოვრების დონეზე; მეორე მხრივ კი, თვითმმართველი ქალაქის იურიდიული სტატუსისა და ქალაქის ბიუჯეტის არარსებობის პირობებში ვერც საშუალო და მცირე ქალაქების ურბანულ განვითარებაზე ორიენტირება ხერხდება.

სწორედ ამიტომაცაა, რომ, თვითმმართველობის ახალი კოდექსის მიხედვით, იზრდება თვითმმართველი ერთეულის სტატუსის მქონე ქალაქების რიცხვი და დაიგეგმა არსებული მუნიციპალიტეტების ტერიტორიული ოპტიმიზაცია, ანუ რამდენიმე მუნიციპალიტეტად გაყოფა.³ კერძოდ, კოდექსის შესაბამისად, თვითმმართველი ქალაქის სტატუსს იღებს ყველა ქალაქი, რომლის მოსახლეობის რაოდენობაც 15.000 შეადგენს.

ამასთან, საქართველოს პარლამენტის დადგენილებით თვითმმართველი ქალაქის სტატუსი მიენიჭა აგრეთვე იმ ქალაქს, რომლის მოსახლეობა 15.000 მცხოვრებზე ნაკლებია, მაგრამ წარმოადგენს ისტორიული/კულტურული ღირებულების მქონე ურბანული ტიპის დასახლებას ან/და გააჩნია ურბანული მიზიდულობისა და განვითარების პოტენციალი.

თვითმმართველობის რეფორმის ყველაზე სერიოზული გამოწვევა მაინც მუნიციპალიტეტების ტერიტორიული ოპტიმიზაცია (გაყოფა) იქნა. ტერიტორიული ოპტიმიზაციის კრიტერიუმების შემუშავება ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსის გამოქვეყნებიდან ერთი თვის ვადაში

¹ შაპავა ი., ადგილობრივი თვითმმართველობის რეფორმა: სიახლეები და ძირითადი გამოწვევები, გურიის მოამბე, 2017, <http://guriismoambe.com> მოძიებულია: 25.05.2017.

² იქვე.

³ იქვე.

საქართველოს რეგიონული განვითარების სამთავრობო კომისიამ უზრუნველყო. მანვე უზრუნველყო მუნიციპალიტეტების ოპტიმიზაციის (გაყოფის) თაობაზე სარეკომენდაციო წინადადებების მომზადება და მათი წარდგენა საქართველოს მთავრობისთვის.

არსებულ მუნიციპალიტეტთა ტერიტორიული ოპტიმიზაციის განხორციელება ორ ეტაპად დაიგეგმა:¹ ოპტიმიზაციის პირველი ეტაპის განხორციელება 2014 წლის ადგილობრივ არჩევნებს უკავშირდებოდა, ხოლო მისი მეორე ეტაპი კი, 2017 წლის ადგილობრივი არჩევნების შედეგად დასრულდება.

ჩვენი მოსაზრებით, მუნიციპალიტეტების ტერიტორიული ოპტიმიზაცია საზოგადოებისათვის ყველაზე უფრო მგრძობიარე საკითხია, იგი მაქსიმალური სიფრთხილით უნდა იქნას განხორციელებული. შესაბამისად, ახალი მუნიციპალიტეტების ფორმირებისთვის შესაბამისი კრიტერიუმების განსაზღვრა და, ზოგადად, ტერიტორიული ოპტიმიზაცია იმგვარად უნდა წარიმართოს, რომ მისაღები იყოს საზოგადოებისთვის.

ამისათვის კი, პირველ რიგში, რეფორმის სასარგებლოდ საზოგადოებრივი აზრის „მომზადება“ და „დამუშავება“ აუცილებელი. კერძოდ, საჭიროა უფრო აქტიური კონსულტაციები ადგილობრივ მოსახლეობასთან, მათი აზრის კვლევის/გაგების მიზნით და უფრო ინტენსიური ახსნა – განმარტებითი ხასიათის მუშაობა, მოსალოდნელი რეფორმის არსში საზოგადოების კარგად გათვითცნობიერების კუთხით.²

კოდექსის მნიშვნელოვან სიახლეს წარმოადგენს ასევე ის, რომ არჩევითი გახდა თვითმმართველი ერთეულის აღმასრულებელი რგოლის ხელმძღვანელის თანამდებობა – არჩევით საკრებულოსთან ერთად, მუნიციპალიტეტს ეყოლება პირდაპირი წესით არჩეული გამგებელი (მერი – თვითმმართველ ქალაქებში). ეს კი, ბუნებრივია, ზრდის გამგებლის, როგორც აღმასრულებელი ორგანოს, როლს და მოსახლეობის წინაშე მისი პასუხისმგებლობისა და ანგარიშგების ხარისხს.

ჩვენი აზრით, ამით საბოლოოდ ჩაბარდება წარსულს არასასურველი ტენდენცია, როდესაც თვითმმართველ ერთეულს წლების განმავლობაში, ოზურგეთის მუნიციპალიტეტის პრაქტიკის მსგავსად, გამგებლის მოვალეობის შემსრულებელი ჰყავს და არა „სრულფასოვანი“ გამგებელი.³ ამასთან, ახალი კოდექსის მიხედვით, გამგებელმა (მერი) მუნიციპალიტეტის აღმასრულებელი ორგანოს სტატუსი შეიძინა. ხოლო, გამგეობა (მერია) კი განისაზღვრა როგორც გამგებლის (მერის) უფლებამოსილებათა განხორციელების ხელშემწყობი დაწესებულება. შესაბამისად, გამგებელი (მერი), როგორც ადგილობრივი თვითმმართველობის არჩევითი მოხელე, მუნიციპალიტეტის უმაღლესი თანამდებობის პირი და საკრებულოსა და მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის წინაშე ან-

¹ პაპავა ი., ადგილობრივი თვითმმართველობის რეფორმა: სიახლეები და ძირითადი გამოწვევები, გურიის მოამბე, 2017, <http://guriismoambe.com> მოძიებულია: 25.05.2017.

² იქვე.

³ პაპავა ი., ადგილობრივი თვითმმართველობის რეფორმა: სიახლეები და ძირითადი გამოწვევები, გურიის მოამბე, 2017, <http://guriismoambe.com> მოძიებულია: 25.05.2017.

გარიშვალდებული გახდა.

ჩვენი აზრით, მერებისა და გამგებლების პირდაპირი არჩევის წესისა და 50%-იანი ბარიერის შემოღება დადებითად უნდა შეფასდეს. თუმცა საარჩევნო სისტემასთან დაკავშირებით ორი მნიშვნელოვანი საკითხი კვლავ საჭიროებს ყურადღებას და იმედი გვაქვს, რომ ხელისუფლება მათაც გაითვალისწინებს. კერძოდ:

- ამომრჩევლის თანაბარი წარმომადგენლობის უზრუნველსაყოფად აუცილებელია მრავალმანდატიანი საარჩევნო ოლქების შემოღება, ნაცვლად ერთმანდატიანისა. საკრებულოებში მანდატების რაოდენობა უნდა გადანაწილდეს კონკრეტული დასახლებების ამომრჩეველთა რაოდენობის შესაბამისად;

- არ უნდა გაუქმდეს კანონის მოქმედი ნორმა და საინიციატივო ჯგუფებს კვლავ უნდა ჰქონდეთ უფლება, მერობის/გამგებლის/საკრებულოს არჩევნებში წარადგინონ დამოუკიდებელი კანდიდატები.

მნიშვნელოვან ნოვაციას წარმოადგენს ასევე ის, რომ თვითმმართველობის სფეროს კოდიფიცირების წყალობით, ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსში წარმოდგენილი იქნა საბიუჯეტო სფეროს მარეგულირებელი ნორმებიც. მათ შორის გარკვეული სიახლეებიც გვხვდება. კერძოდ, სიახლეს წარმოადგენს კაპიტალური ტრანსფერის, როგორც ტრანსფერის ერთ-ერთი ნაირსახეობის, გამოყოფა ტრანსფერის სხვა სახეებისგან. კოდექსის თანახმად, კაპიტალური ტრანსფერის გადაცემა ხდება ერთი ბიუჯეტიდან სხვა ბიუჯეტისათვის მიზნობრივი კაპიტალური პროექტის განხორციელების მიზნით, რომელიც დაკავშირებულია ტრანსფერის მიმღების არაფინანსური აქტივების ზრდასთან. კაპიტალური ტრანსფერი შეიძლება განხორციელდეს: სახელმწიფო ბიუჯეტიდან მუნიციპალიტეტის ბიუჯეტში და ავტონომიური რესპუბლიკის ბიუჯეტიდან შესაბამისი მუნიციპალიტეტის ბიუჯეტში.¹

მაშასადამე, ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსის შემოღებამ თვითმმართველობის სფეროს ძირეული რეფორმა გამოიწვია, რომელსაც, ბუნებრივია, თან ახლავს თავისი სირთულეები თუ სერიოზული გამოწვევები. 2014 წლის 5 თებერვალს ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსის მიღება ხელისუფლების მიერ რეფორმის პირველ ეტაპად სახელდებოდა, ხოლო მისი მეორე მნიშვნელოვანი ეტაპი კოდექსის „გარდამავალ დებულებებში“ მოცემულ ვალდებულებათა შესრულება უნდა ყოფილიყო, რომელთა შორის უმნიშვნელოვანესი ადგილი ეჭირა შვიდი ახალი თვითმმართველი ქალაქის გამოყოფის შედეგად დარჩენილ ტერიტორიებზე თვითმმართველი თემების ფორმირებას, რასაც სამომავლო ფართომასშტაბიანი ტერიტორიული რეფორმისთვის პილოტირების როლი უნდა შეესრულებინა.

2013 წლის 13 მარტს საქართველოს რეგიონული განვითარების სამთავრობო კომისიამ პრესით

¹ პაპავა ი., ადგილობრივი თვითმმართველობის რეფორმა: სიახლეები და ძირითადი გამოწვევები, გურიის მოამბე, 2017, <http://guriismoambe.com> მოძიებულია: 25.05.2017.

გავრცელა განცხადება, რომლის თანახმადაც კომისია „მოსახლეობას სთავაზობს თვითმმართველი ქალაქების გამოყოფის შედეგად დარჩენილ ტერიტორიაზე არსებულ დასახლებათაგან თითო თვითმმართველი თემის შექმნის შესაძლებლობის განხილვას, ადმინისტრაციული ცენტრებით თვითმმართველ ქალაქებში“.¹

2013 წლის 16 მარტს არასამთავრობო ორგანიზაციებმა გააკრიტიკეს ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ოპტიმიზაციის ამგვარი მიდგომა და შვიდივე მუნიციპალიტეტის საკრებულოს და მოსახლეობას წარუდგინეს ამ მუნიციპალიტეტების ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული მოწყობის მათელი გეგმა. მიუხედავად იმისა, რომ გორისა და ახალციხის მუნიციპალიტეტების საკრებულოებმა გაიზიარეს და მოიწონა თვითმმართველი ქალაქების გამოყოფის შემდეგ დარჩენილ ტერიტორიებზე არაერთი, არამედ რამდენიმე მუნიციპალიტეტის ჩამოყალიბების იდეა,² საქართველოს მთავრობამ არ გაითვალისწინა არც არასამთავრობოებისა და არც ამ ორი მუნიციპალიტეტის საკრებულოს აზრი და 31 მარტს მიიღო განკარგულება,³ პარლამენტისთვის შეეთავაზებინა თვითმმართველი ქალაქების გამოყოფის შემდეგ დარჩენილ ტერიტორიებზე თითო მუნიციპალიტეტის ჩამოყალიბება.⁴ იმავე შინაარსის დადგენილება მიიღო პარლამენტმა 2014 წლის 4 აპრილს.⁵ 2014 წლის აპრილ-ივნისში თვითმმართველი ქალაქების გამოყოფის პროცესში ქონებისა და ვალდებულებების გაყოფის პროცესს წარმატებით გაართვა თავი რეგიონალური განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტრომ, რომლის მიერ მომზადებულ იქნა საჭირო საკანონმდებლო ბაზა,⁶ ხოლო მუნიციპალიტეტების საკრებულოებმა მიიღეს შესაბამისი გადაწყვეტილებები. მიუხედავად მოლოდინებისა,⁷ რომ არჩევნების ჩატარების შემდგომ ახლად წარმოქმნილ თვითმმართველ ქალაქსა და მუნიციპალიტეტს შორის რთული იქნებოდა ბიუჯეტის ნაშთისა და საბიუჯეტო წლის დასაწყისში აღებული ვალდებულებების გადანაწილება, ეს პროცესიც წარმატებით იქნა დასრულებული.⁸ ამან აჩვენა, რომ შესაბამისი პოლიტიკური ნების არსებობის შემთხვევაში, სახელმწიფო

¹ გაზეთი – რეზონანსი – 13 მარტი 2014 წ. №065(7707), გვ. 4.

² გორის მუნიციპალიტეტის საკრებულოს 2014 წლის 27 მარტის განკარგულება № 43 „გორის მუნიციპალიტეტის ტერიტორიული ოპტიმიზაციის თაობაზე“.

³ ახალციხის მუნიციპალიტეტის საკრებულოს 2014 წლის 28 მარტის №3 სხდომის ოქმი 17 საქართველოს მთავრობის განკარგულება №515, 31.03. 2014 „მუნიციპალიტეტების გაყოფისა და თვითმმართველი თემების – მუნიციპალიტეტების შექმნის შესახებ“.

⁴ საქართველოს მთავრობის განკარგულება №515, 31.03. 2014 „მუნიციპალიტეტების გაყოფისა და თვითმმართველი თემების – მუნიციპალიტეტების შექმნის შესახებ“.

⁵ საქართველოს პარლამენტის დადგენილება „მუნიციპალიტეტების გაყოფისა და თვითმმართველი თემების – მუნიციპალიტეტების შექმნის შესახებ“, 04/04/ 2014 წ. N220.

⁶ საქართველოს მთავრობის დადგენილება №363 30.05.2014 „მუნიციპალიტეტებს შორის ქონებისა და ვალდებულებების გადანაწილების წესის დამტკიცების შესახებ“.

⁷ საერთაშორისო გამჭვირვალობა – საქართველო, თვითმმართველობის კოდექსის ძირითადი სიახლეები.

⁸ საქართველოს მთავრობის დადგენილება №384 11.06.2014 „საქართველოს ორგანული კანონის „ადგილობრივი თვითმ-

სტრუქტურებს აქვთ ფართომასშტაბიანი ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული რეფორმის განხორციელების რესურსი.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ახალი კანონის ნაჩქარევად მიღება არაფრით არ შეიძლება, იგი უნდა იყოს კარგად გათვლილი სტრატეგია, რაც ნიშნავს დროში კარგად განერილ სამომავლო გეგმებს თავისი რისკებითა და იმედებით.

სწორედ, აქედან გამომდინარე, გვსურს, ერთ მნიშვნელოვან საკითხზე გავამახვილოთ ყურადღება.

2014 წლის ცვლილებებმა არ გაითვალისწინა და არ ჩათვალა საჭიროდ შეეცვალა ან შეემუშავებინა რაიმე მექანიზმი, რაც მეტად დააახლოებდა ხალხს ადგილობრივ ორგანოებთან და მეტად გაუმარტივებდა მათ ურთიერთობას. საქმე ეხება მმართველობის მუნიციპალურ დონეს, ერთდონიან სისტემას, რომელიც ჩვენი აზრით, გაუმჯობესებას საჭიროებს.

დღეს ქვეყანაში გვაქვს, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ერთდონიანი თვითმმართველობა, რომელიც მიმაჩნია, რომ არის არასწორად გადადგმული ნაბიჯი, ვინაიდან ირლვევა ადგილობრივი თვითმმართველობის არსი და მიზანი. მუნიციპალური დონე ძალზე დიდია პირველი დონის თვითმმართველობისთვის, იგი შეუძლებელია, აკმაყოფილებდეს და ითვალისწინებდეს თითოეულ ამ რაიონში მცხოვრები ადამიანის თვალსაზრისსა თუ მოთხოვნებს, ასევე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ რაიონული თვითმმართველობა რამდენადაც დიდია ადგილობრივ მოსახლეობასთან ურთიერთობის თვალსაზრისით, იმდენად პატარაა მთელი რიგი მნიშვნელოვანი საკითხების გადასაწყვეტად.

ადგილობრივი თვითმმართველობის უმთავრეს მიზანსა და მიზეზს წარმოადგენს ადგილობრივი ინტერესების დაკმაყოფილება, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, იგი უნდა აკმაყოფილებდეს შემდეგ ორ ძირითად მოთხოვნას:

1. ახლოს უნდა იყოს მოსახლეობასთან;
2. საჭიროებიდან გამომდინარე ეფექტურად მიაწოდოს მათ მომსახურება.

თვითმმართველი ერთეულების უფლებამოსილება სახელმწიფოსაგან მომდინარეობს და, შესაბამისად, ფართო გაგებით, ის სახელმწიფოს განუყოფელ ნაწილად გვევლინება. თუმცა, მიუხედავად ამისა, თვითმმართველი ერთეულები სახელმწიფოსაგან ინსტიტუციურად დამოუკიდებელ და ადმინისტრაციული თვალსაზრისით ავტონომიურ წარმონაქმნად განიხილება. ადმინისტრაციულ ავტონომიაში მოიაზრება იურისდიქციული, სამართალშემოქმედებითი, ორგანიზაციული, საკადრო პოლიტიკისა და ფინანსური ავტონომია.

მაშასადამე, ეფექტური ადგილობრივი თვითმმართველობა წარმოადგენს ქვეყნის დემოკრატიული განვითარების უმნიშვნელოვანეს პირობას, ქვეყანაში მონაწილეობითი დემოკრატიის გა-

---

მართველობის კოდექსის“ 152-ე მუხლის საფუძველზე შექმნილი ახალი მუნიციპალიტეტების ბიუჯეტების შედგენის, საბიუჯეტო შემოსულობებისა და გადასახდელების, 2014 წლის ბოლომდე პერიოდისთვის, გადანაწილების დროებითი ნების დამტკიცების შესახებ.

უმჯობესების საფუძველს და მოქალაქეთა კეთილდღეობის ამაღლების საჭირო ინსტრუმენტს. ამ თვალსაზრისით, 2014 წელს განხორციელებული თვითმმართველობის რეფორმა კი განმარტებულია, როგორც საეტაპო მნიშვნელობის წარმატებული ნაბიჯი, რომელმაც შექმნა შემდგომი დემოკრატიზაციისა და დეცენტრალიზაციის მყარი საფუძველი.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, რეფორმის ფარგლებში, ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ცვლილებას წარმოადგენდა შვიდი მუნიციპალიტეტის გაყოფა და შედეგად თოთხმეტი ახალი მუნიციპალიტეტის (მათ შორის შვიდი ახალი თვითმმართველი ქალაქის) ჩამოყალიბება. აღნიშნული ცვლილების მიზანი იყო მოქალაქეთა მეტი ჩართულობა ადგილობრივ თვითმმართველობის განხორციელებაში, ადგილობრივი მნიშვნელობის საკითხების გადაწყვეტაში, ასევე მუნიციპალიტეტების საკუთარი შემოსავლების გაზრდის ხელშეწყობა მუნიციპალურ სერვისებზე ხელმისაწვდომობა და მათი ხარისხის გაუმჯობესება.

თუმცა, მთავრობის აზრით, მუნიციპალიტეტების მექანიკური გაყოფა და უფრო მცირე ზომის ერთეულებად ქცევა არ აღმოჩნდა დასახული ამოცანების განხორციელების ეფექტური მექანიზმი. მუნიციპალიტეტებში არ გაუმჯობესებულა სერვისების ხარისხი და მათზე ხელმისაწვდომობა, რაც შემთხვევებში კი გაუარესდა კიდევ რესურსების არაეფექტიანი გაყოფის გამო.

ამიტომ მთავრობამ, კერძოდ, საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტრომ, პარლამენტს „თვითმმართველობის შესახებ კოდექსის“ ცვლილებათა პაკეტი წარუდგინა. მოცემული ცვლილებების უმთავრესი იდეა იყო არსებული 14 მუნიციპალიტეტის, რომელთაგან 7 თვითმმართველი ქალაქია, გაუქმება და მათგან 7 მუნიციპალიტეტი შეიქმნა, ანუ არსებული 71 თვითმმართველი მუნიციპალიტეტის ნაცვლად ცვლილების შემდეგ 64 დარჩება.

საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტრომ ცვლილებათა პაკეტი წარადგინა 2017 წლის 11 მაისს, გაიმართა საქართველოს რეგიონული განვითარების სამთავრობო კომისიის სხდომა. სხდომის დღის წესრიგში ერთადერთი საკითხი დადგა. კერძოდ: ქალაქ ზუგდიდისა და ზუგდიდის თემის, ქალაქ ოზურგეთისა და ოზურგეთის თემის, ქალაქ ახალციხისა და ახალციხის თემის, ქალაქ ამბროლაურისა და ამბროლაურის თემის, ქალაქ გორისა და გორის თემის, ქალაქ თელავისა და თელავის თემის, ქალაქ მცხეთისა და მცხეთის თემის მუნიციპალიტეტების გაერთიანების საკითხი.

საქართველოს რეგიონული განვითარების სამთავრობო კომისიის სხდომის ოქმში ვკითხულობთ, რომ სამთავრობო კომისიის თავმჯდომარემ, კომისიის წევრებს წარუდგინა მუნიციპალიტეტების გაერთიანების საჭიროების დასაბუთება და გაერთიანებით შესაქმნელი მუნიციპალიტეტების საზღვრები და ადმინისტრაციული ცენტრები. როგორც დოკუმენტში ვკითხულობთ, ამ საკითხთან დაკავშირებით კომისიის არც ერთ წევრს შენიშვნა ან წინადადება არ ჰქონია. მიუხედავად იმისა, რომ საკონსტიტუციო განხილვებისას მოსახლეობა ხელისუფლებას სთხოვდა კვლავ არ გაერთიანებულიყო თვითმმართველი ქალაქები და თემები და საკითხი დღის წესრიგიდან მოხსნილიყო. თუმცა, აღნიშნული საკითხები დღის წესრიგიდან დარჩა და მეტიც, მასთან მიმართებით

საქართველოს რეგიონული განვითარების სამთავრობო კომისიის წევრებმა გადაწყვეტილება ერთხმად მიიღეს და დაადგინეს:

1. ქალაქ გორის, გორის თემის, ქალაქ თელავის, თელავის თემის, ქალაქ ზუგდიდის, ზუგდიდის თემის, ქალაქ ოზურგეთის, ოზურგეთის თემის, ქალაქ ახალციხის, ახალციხის თემის, ქალაქ ამბროლაურის, ამბროლაურის თემის, ქალაქ მცხეთის და მცხეთის თემის მუნიციპალიტეტების საკრებულოებს კონსულტაციებისთვის გადაეგზავნოს მათი მუნიციპალიტეტების გაერთიანებით შესაქმნელი მუნიციპალიტეტების (გორის, თელავის, ზუგდიდის, ოზურგეთის, ახალციხის, ამბროლაურის, მცხეთის) შესაძლო შექმნის წინადადებები. ასევე, საჯარო განხილვისთვის გამოქვეყნებულ იქნეს განცხადება ამ ოქმის N1 დანართის შესაბამისად.

2. საქართველოს რეგიონული განვითარების სამთავრობო კომისია გამოთქვამს მზადყოფნას, ადგილობრივი მოსახლეობისგან და არასამთავრობო სექტორისგან მიიღოს და განიხილოს წინადადებები გორის, თელავის, ზუგდიდის, ოზურგეთის, ახალციხის, ამბროლაურისა და მცხეთის მუნიციპალიტეტების შექმნის საკითხზე, ასევე, განიხილოს დაინტერესებული პირების წერილობითი მოსაზრებები.

საქართველოს მთავრობის ამ ინიციატივას მუნიციპალიტეტების გაერთიანებასთან დაკავშირებით, საქართველოს პარლამენტმა უკვე დაუჭირა მხარი სამივე მოსმენით. ხოლო, ცვლილებათა პაკეტის მხარდაჭერის შედეგად ცვლილებების განხორციელების საჭიროება დადგა საქართველოს საარჩევნო კოდექსშიც, რათა ცვლილებები შესაბამისობაში მოვიდეს აღნიშნულ კანონმდებლობასთან. ძირითადად ცვლილება შეეხება, მუნიციპალიტეტის საკრებულოს წევრთა განსაზღვრის ახალი წესის შემოღებას.

კანონის პროექტის ავტორები ირწმუნებიან, რომ ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსში ინიცირებული ცვლილებების დამკიცხების შედეგად გაუმჯობესდება ხარჯვის ეფექტიანობა. იმის გათვალისწინებით, რადგან მუნიციპალიტეტების ქალაქად და სოფლებად დაყოფა ხელოვნურია და მათი ეკონომიკური და სოციალური მდგომარეობა მჭიდროდაა დაკავშირებული, განვითარებაზე მიმართული ხარჯვა უნდა ეფუძნებოდეს მთლიანად მუნიციპალიტეტის პრობლემების გადაჭრისა და განვითარების კომპლექსურ, ერთიან ხედვას. სოფლების პრობლემატიკის გადაჭრაც უნდა მოხდეს ამ მიდგომით და არა „ქალაქის“ და „სოფლის“ ბიუჯეტის ხელოვნური გამიჯვნით.

ასევე, კანონის პროექტის ავტორები მიიჩნევენ, რომ გაყოფილი მუნიციპალიტეტების შეერთების შედეგად არ გაუარესდება მუნიციპალიტეტების განვითარებისათვის აუცილებელი ფინანსური მდგომარეობა. მუნიციპალიტეტებს ფინანსური რესურსები შეუნარჩუნდებათ და მეტიც, გაუმჯობესდება სხვა მუნიციპალიტეტების მდგომარეობაც, აქცენტით მზარდი კაპიტალური ხარჯვების განვითარების შესაძლებლობაზე.

აგრეთვე, კანონპროექტის განმარტებით, ბარათში კანონის პროექტის ავტორები აღნიშნავენ, რომ წარმოდგენილი ცვლილება არ უნდა იყოს განხილული როგორც ადგილობრივი თვითმმართველობის დამოუკიდებლობის შესუსტება ან დეცენტრალიზაციის კურსიდან გადახვევა, ვინაი-

დან დეცენტრალიზაცია გულისხმობს არა ფრაგმენტაციას, არამედ მეტი უფლებამოსილებებისა და რესურსების გადაცემას მუნიციპალიტეტისათვის.

გარდა ტერიტორიული ოპტიმიზაციისა, კანონის პროექტით ინიცირებულია მუნიციპალიტეტის აღმასრულებელი ორგანოსა და მუნიციპალიტეტის უმაღლესი თანამდებობის პირის საქმიანობის ოპტიმიზაცია. ასევე მერის უფლებამოსილებათა ჯეროვანი გააზრების უზრუნველყოფა, რომელიც მიიღწევა გამგებლის და გამგეობის ცნების ამოღებით, მუნიციპალიტეტის აღმასრულებელ ორგანოდ და მუნიციპალიტეტის უმაღლესი თანამდებობის პირად მერის განსაზღვრით. როგორც ვხედავთ, ტერმინოლოგია იცვლება კოდექსის მთელ ტექსტში და შესაბამის მუხლებში ჩანანერი „გამგებელი/მერი“ და „გამგეობა/მერია“ იცვლება ჩანანერით „მერი“ და „მერია“.

შესაბამისად, საქართველოს საარჩევნო კოდექსის შესაბამისი მუხლებიდან ამოღებულ იქნება ტერმინები „გამგეობა“ და „გამგებელი“. როგორც პარლამეტის თავმჯდომარე განმარტავს, საუბარია გამგებლისთვის მხოლოდ სახელწოდების შეცვლაზე და ამ მიმართულებით დაგეგმილი ცვლილებები ტექნიკურ ხასიათს ატარებს. „გამგებელს შეიძლება ეწოდოს მერი, რაც არის ევროპაში აპრობირებული პრაქტიკა. ცვლილება ინსტიტუტს არ ეხება, ეხება მხოლოდ სახელწოდებას და არის ტექნიკური ხასიათის ცვლილება. სწორი იქნება, მხოლოდ ერთი სახელწოდების, ერთი ტერმინოლოგიის დამკვიდრება“¹ მისივე განმარტებით, „მერი ადგილობრივ დონეზე უმაღლეს თანამდებობის პირს ნიშნავს და ამიტომ, ეს ტერმინი აპრობირებულია. გამგებელი ქართული ტერმინია. ხშირად, ეს ტერმინები აღრევას იწვევს. ადამიანებს ჰგონიათ, რომ მერი და გამგებელი სხვა რამეა და სხვადასხვა კომპეტენციები აქვთ. ამ დროს, მერს და გამგებელს ზუსტად ერთნაირი უფლებამოსილებები აქვთ. უბრალოდ, ერთი ქალაქის, მეორე სათემო მუნიციპალიტეტის ხელმძღვანელია. თუნდაც ამ აღრევის თავიდან არიდებისთვის შეიძლება სწორი იყოს, რომ ერთი ტერმინი – მერი გამოვიყენოთ“.²

აღნიშნული ცვლილების მიზანია, საქართველოს საარჩევნო კოდექსის საქართველოს კანონის საქართველოს ორგანულ კანონში „ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსში“ განსახორციელებელ ცვლილებებთან შესაბამისობაში მოყვანა. ხოლო, ცვლილებების უმთავრესი მიზანია საკრებულოს წევრთა განსაზღვრის ახალი წესის შემოტანა თვითმმართველი ქალაქების შემთხვევაში და მაჟორიტარების ოდენობა დამოკიდებული გახდება რეგისტრირებულ მოქალაქეებზე. განმარტებით ბარათში ვკითხულობთ, რომ:³

- საქართველოს საარჩევნო კოდექსის შესაბამისი მუხლებიდან ხორციელდება ტერმინების „გამგეობა“ და „გამგებელი“ ამოღება. ახლებურად განისაზღვრება მუნიციპალიტეტის საკრებულოს შემადგენლობა და ქალაქების შემთხვევაში აღნიშნული დაუკავშირდება ამომრჩეველთა რაოდენობას. კერძოდ, თვითმმართველი თემის შემადგენლობაში შემავალ ქალაქებში, სადაც ამომ-

¹ <http://www.livepress.ge/ka/akhali-ambebi/article/19328.html> მოძიებულია: 22.06.2017.

² იქვე.

³ <http://info.parliament.ge/file/1/BillReviewContent/152048?> მოძიებულია: 22.06.2017.

რჩეველთა რაოდენობა 4000-ზე მეტია, მაგრამ არ აღემატება 10000-ს, მაჟორიტარული წესით აირჩევა საკრებულოს 2 წევრი და მაჟორიტარული წესით არჩეული საკრებულოს წევრთა რაოდენობა გაიზრდება ქალაქებში ამომრჩეველთა რაოდენობის ზრდის პროპორციულად.

შესაბამისად, თვითმმართველი თემის შემადგენლობაში შემავალ ქალაქებში, სადაც ამომრჩეველთა რაოდენობა 10000-ზე მეტია, მაგრამ არ აღემატება 20 000-ს, მაჟორიტარული წესით აირჩევა საკრებულოს 3 წევრი. იმ შემთხვევაში, თუ ამომრჩეველთა რაოდენობა 20000-ზე მეტია, მაგრამ არ აღემატება 35000-ს, მაჟორიტარული წესით აირჩევა საკრებულოს 4 წევრი, ხოლო სადაც 35000 ან მეტია, მაჟორიტარული წესით საკრებულოს 5 წევრი აირჩევა.

გარდა ზემოაღნიშნულისა, კანონპროექტის თანახმად, განისაზღვრა ის ღონისძიებები, რომლებიც უნდა განეხორციელებინა ცეცესკოს და საოლქო საარჩევნო კომისიებს 2017 წლის მუნიციპალიტეტის ორგანოთა არჩევნებისთვის.

პროექტის ინიციატორები აღნიშნავენ, რომ წარმოდგენილი ცვლილება ემსახურება მუნიციპალიტეტების, ქალაქებისა და რაიონული ცენტრების წარმომადგენლობების გაზრდას საკრებულოში. მათი აზრით, ცვლილები საგრძნობლად გაზრდის მაჟორიტართა რაოდენობას. შესაბამისად, საერთო საკრებულოში ქალაქს ეყოლება უფრო მეტი წარმომადგენელი, რითაც მათ მიეცემათ საშუალებას ქალაქის ინტერესები უფრო კარგად დაიცვან.

როგორც ჩანს, საქართველოს მთავრობა დადებითად აფასებს 2014 წელს საქართველოში განხორციელებულ რეფორმებს და თვითმმართველობის ევროპული ქარტიის პრინციპების გათვალისწინების შედეგად ევროპასთან ინტეგრაციის თვალსაზრისით კიდევ ერთი ნინგადადგმულ ნაბიჯად მიიჩნევს. თუმცა, იგი გამოცდილების შესაბამისად ამ რეფორმით ბოლომდე კმაყოფილი მთლად ვერ დარჩა და ჩათვალა, რომ დასახული მიზნების მოლომდე მიღწევა ვერ მოახერხა. ხოლო, ამის „გამოსასწორებლად“ კი ჩვენ მიერ ზემოთხსენებული კანონპროექტების ინიცირება მოახდინა.

ჩვენი აზრით, საქართველოს მთავრობის მიერ დაგეგმილი 7 ქალაქისთვის თვითმმართველი ერთეულის სტატუსის გაუქმება ერთმნიშვნელოვნად რეფორმის დეკლარირებული პრინციპებიდან გადახვევაა, რადგან თვითმმართველი ქალაქების განვითარება – ეს არის თანამედროვე სამყაროს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ძირითადი ტენდენცია. საქართველოსთვის თვითმმართველი ქალაქების ჩამოყალიბების ხელშეწყობა კი არა მარტო სახელმწიფოს ურბანული, სოციალური და ეკონომიკური განვითარების მნიშვნელოვანი წინაპირობაა, არამედ ერთ-ერთი აუცილებელი შემადგენელია ქვეყნის მართვის ევროპულ მოდელზე გადასასვლელად. ამავდროულად, თვითმმართველი ქალაქების გაუქმება და მათი კვლავ სათემო მუნიციპალიტეტებთან გაერთიანება შეაფერხებს როგორც ქალაქის, ისე სოფლის განვითარებასაც. გარდა ამისა, ქალაქი, რომელსაც არ ჰყავს მოსახლეობის მიერ არჩეული და მის წინაშე ანგარიშვალდებული ადგილობრივი ხელისუფლება, არ აქვს საკუთარი შემოსავლები, ქონება და ბიუჯეტი, კარგავს განვითარების სამომავლო პერსპექტივებსაც.

ამ და სხვა არგუმენტებიდან გამომდინარე, ვთვლით, რომ თვითმმართველი ქალაქების რაოდენობის შემცირება ცალსახად უკან გადადგმული ნაბიჯი იყო როგორც თვითმმართველობის რეფორმის, ისე ზოგადად ქვეყნის განვითარებისთვის. რაც მთავარია, ეს ნაბიჯი დააშორებს მოსახლეობასა და ხელისუფლებას, შეაჩერებს მიმდინარე პროექტებს და შეამცირებს ადგილობრივი დემოკრატიის სტანდარტს.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ვთვლით, რომ ყოველად დაუშვებელი იყო 2014 წლის შემდეგ შექმნილი თვითმმართველი ერთეულების გაუქმება. ჩვენი აზრით, ხელისუფლებამ მკაფიოდ უნდა ჩამოაყალიბოს პოზიცია და არ მიიღოს ისეთი გადაწყვეტილება, რომელიც შეაჩერებს განვითარების დაწყებულ პროცესს. როგორც ვიცით, საქართველოში ბოლო 20 წლის განმავლობაში განვითარებულმა მოვლენებმა წარმოშვა მძიმე ეკონომიკური, სოციალური და პოლიტიკური ხასიათის ურთულესი პრობლემები. შესაბამისად, ყველასათვის ნათელია, რომ საქართველო დღემდე იმყოფება უწყვეტ რეჟიმში დაასრულოს სწორი განვითარებისკენ მიმავალი პროცესები. იგი დღემდე იმყოფება გარდამავალი დემოკრატიის ეტაპზე და, გამომდინარე აქედან, უცხო არ არის ის ფაქტიც, რომ პოლიტიკური ამინდი ძლიერ მოქმედებს სამართლებრივი ინსტიტუტების ცვლილებაზე. ამასთან უდავოა, რომ ადგილობრივი თვითმმართველობა საქართველოში უნივერსალური არ არის და საჭიროებს გაუმჯობესებას, როგორც ბევრი სხვა ინსტიტუტი. თუმცა ვთვლით, რომ პოლიტიკურ ნებას არ უნდა მივცეთ საშუალება, ასეთი სიხშირით მოახდინოს ცვლილებები ადგილობრივი თვითმმართველობის სფეროში.

ამასთან ვფიქრობთ, რომ ეს ინსტიტუტი უნდა იყოს ხელშეუხებელი და დაცული გარე ზემოქმედებისგან. შესაბამისად, იგი საზოგადოებას უნდა ერგებოდეს არა მთავრობის სურვილისამებრ, არამედ საზოგადოების უშუალო მონაწილეობით და თანხმობით, რომელიც აშკარად აკლია მოცემულ ცვლილებათა პაკეტს.

ცვლილებები, რომლებიც ადგილობრივი თვითმმართველობის მოდელის შეცვლასთან, ფინანსური და ეკონომიკური დამოუკიდებლობის მინიჭებასთან არის დაკავშირებული, არ შეიძლება დაჩქარებულ ვადებში განხორციელდეს. მიგვაჩნია, რომ საკითხი გაცილებით სიღრმისეულ შესწავლასა და ანალიზს საჭიროებს. დადებითი შედეგის მიღწევისთვის აუცილებელია გაიზარდოს კანონპროექტის განხილვაში დაინტერესებული პირებისა და ორგანიზაციების ჩართულობა. წინააღმდეგ შემთხვევაში კანონპროექტის დაჩქარებულად მიღებით შესაძლოა გარკვეული რისკები წარმოიშვას, რომელიც ქვეყნის ინტერესებს მნიშვნელოვნად დააზიანებს.

გამოყენებული ლიტერატურა:**ნორმატიული აქტები:**

1. საქართველოს კონსტიტუცია. 31-33, 24/08/1995.
2. ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსი. 1958-III, 05/02/2014.
3. საქართველოს კანონი „საჯარო სამსახურის შესახებ“, თბ., 27/10/2015, 4346-I ს.
4. „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“ ევროპული ქარტია. სსმ, 123, 01/11/2004.
5. „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ“ ევროპული ქარტია მიღებული 1985 წლის 15 ოქტომბერს ევროპის საბჭოს მიერ.
6. საქართველოს პარლამენტის დადგენილება „ადგილობრივი თვითმმართველობის შესახებ ევროპული ქარტიის“ რატიფიცირების თაობაზე, თბ., 2004 წლის 26 ოქტომბერი, №515-II ს.
7. „ქ.თბილისის თვითმმართველი ერთეულისათვის ზოგიერთი უფლებამოსილების დელეგირების თაობაზე“, საქართველოს მთავრობის დადგენილება, №192, 26.04.2011.
8. „ადგილობრივი თვითმმართველი ერთეულის ქონების შესახებ“ საქართველოს კანონი, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, №15, 19.04.2005.
9. ადგილობრივი თვითმმართველობის ევროპული ქარტიის დამატებითი ოქმი ადგილობრივი თვითმმართველობის საქმიანობაში მონაწილეობის უფლების შესახებ. უტრეხტი, 2009 წ. 16 ნოემბერი.
10. „გორის მუნიციპალიტეტის ტერიტორიული ოპტიმიზაციის თაობაზე“ გორის მუნიციპალიტეტის საკრებულოს № 43, 2014 წლის 27 მარტის განკარგულება.
11. ახალციხის მუნიციპალიტეტის საკრებულოს 2014 წლის 28 მარტის №3 სხდომის ოქმი.
12. „მუნიციპალიტეტების გაყოფისა და თვითმმართველი თემების „მუნიციპალიტეტების შექმნის შესახებ“. საქართველოს მთავრობის განკარგულება №515, 31.03. 2014.
13. „მუნიციპალიტეტების გაყოფისა და თვითმმართველი თემების – მუნიციპალიტეტების შექმნის შესახებ“, საქართველოს პარლამენტის დადგენილება 04/04/ 2014 წ. N2205.

ქართულენოვანი წყარო:

1. გ. გოგიაშვილი, შედარებითი კონსტიტუციური სამართალი, თბ., 2011.
2. ქ. ჩეჩელაშვილი, ერთდონიანი თვითმმართველობის პრობლემატური საკითხები საქართველოში, ჟურნ.: „მართლმსაჯულება და კანონი“ №5(48), 2015.
3. ა. ზენაიშვილი, ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსის კომენტარები (საქართველოს ორგანული კანონი), თბ., 2014.
4. დ. ნერეთელი, „ადგილობრივი თვითმმართველობის ფუნქციონირების კონსტიტუციური გარანტიები“, დისერტაცია, თსუ, თბ., 2012.
5. ბ. ლოლაძე, ადგილობრივი თვითმმართველობის გარანტიები ევროპულ კონსტიტუციებში, საკონსტიტუციო სამართლის მიმოხილვა, №3, 2009.
6. ა. დემეტრაშვილი, & ი. კობახიძე, კონსტიტუციური სამართალი, 2008.

ინტერნეტ რესურსები:

1. საქართველოს მთავრობის დეცენტრალიზაციისა და თვითმმართველობის განვითარების სტრატეგიის ძირითადი პრინციპები 2013-2014 წლებისთვის. <http://static.mrdi.gov.ge/529dd37b0cf276b73b39d876.pdf> 02.02.2017.
2. გ. მახარაძე, ადგილობრივი თვითმმართველობის დამოუკიდებლობის გარანტიები საქართველოს კონსტიტუციაში, 2014, <https://emc.org.ge/>
3. ი. პაპავა, ადგილობრივი თვითმმართველობის რეფორმა: სიახლეები და ძირითადი გამოწვევები, გურიის მოამბე, 2017, <http://guriismoambe.com>
4. Hellmut W., Comparing local government reforms in England, Sweden, France and Germany, 2008, internet publication in: www.wuestenrot-stiftung.de/download/localgovernment
5. Organic Law on the Constitutional Court, of 3 October 1979, 2/1979.

ნინო მაზიაშვილი

ეკონომიკის დოქტორი,

საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტის პროფესორი

სასტუმრო, როგორც მართვის სისტემა და მისი მუშაობის თავისებურებანი

ანოტაცია

სასტუმრომომსახურების სფერო ხასიათდება თავისებურებებით. მისი ცოდნა ეფექტური მართვის და მოგების გაზრდის საშუალებას იძლევა. უპირველესად სასტუმროს მენეჯმენტმა უნდა გაითვალისწინოს სასტუმროს ადგილმდებარეობა, მომსახურების მოხერხებულობა, სერვისის დონე, ნომრის ფასი და დამატებითი მომსახურება, რეკომენდაციები, წინა გამოცდილება და სასტუმროს იმიჯი.

თანამედროვე მენეჯმენტი იცნობს მართვის კლასიკური ორგანიზაციული სტრუქტურის ხუთ ძირითად სახეობას – ხაზოვან, ფუნქციურ, ხაზოვან – ფუნქციურ, დივიზიონურ და მატრიცულ სტრუქტურებს. მართვის ეს სისტემები გამოიყენება სასტუმრო ბიზნესში, იმისდა მიხედვით თუ როგორია სასტუმრო თავისი მრავალფეროვნებით.

მართვის ხაზოვანი სტრუქტურა ყველაზე მარტივია თავისი აგებულების მიხედვით. ის წყვეტს ყველაფერს თავის უბანში. ეს მართვა უზრუნველყოფს სრულ კონტროლს და პასუხს აგებს თავისი უბნის მუშაობის შედეგებზე. სასტუმროს ასეთი მენეჯერი მაღალკვალიფიციური და კომპეტენტური უნდა იყოს მართვის ყველა სფეროში.

მართვის ფუნქციური სისტემა ემყარება დიფერენციაციას. ეს მართვის ფორმა გამოიყენება სასტუმროების გადიდების, მომსახურების პროცესების გართულებით, ახალი სასტუმრო პროდუქტების გაჩენით. ფუნქციური მმართველობის დროს ერთი მუშაკი ერთდროულად შეიძლება ემორჩილებოდეს რამდენიმე ფუნქციურ ხელმძღვანელს, რომელიც ინვესს ზოგჯერ გაურკვევლობას და ზოგჯერ კონფლიქტსაც კი.

სასტუმროებში ვხვდებით კიდევ ერთ განსხვავებულ მართვის სტრუქტურას, როგორცაა, ხაზოვან-ფუნქციური. ეს მართვა მოიცავს ორივე სტრუქტურის კომბინაციას და იყენებს ორივეს უპირატესობებს.

ასეთივე მნიშვნელოვანია სასტუმრო მენეჯმენტში მართვის მატრიცული სისტემა. თავისი აგების თავისებურების გამო მართვის ეს სისტემა ორიენტირებულია კონკრეტულ პროექტსა და პროგრამაზე. მისი გამოყენება სასტუმრო ბიზნესში რეკომენდირებულია ახალი სასტუმრო პროდუქტების დამუშავებისა და დანერგვისას, ახალი რესტორნის გახსნისას,

სასტუმროს მართვის თავისებურება ადამიანური რესურსების მრავალფეროვნებაში გამოიხატება, როგორც სასტუმრო ბიზნესის მართვის საკვანძო ფაქტორი. სასტუმრო მეურნეობა მოიცავს მრავალ სამსახურს, რომლებშიც სხვადასხვა პროფესიის ადამიანები მუშაობენ. საცხოვრებელი სათავსოს სისუფთავეზე მოახლეები, დიასახლისები ზრუნავენ. მთელი დღე-ღამის განმავლობაში მუშაობენ მზარეულები, ოფიციანტები, მეტრდოტელები. ყველა ერთად კი სტუმართმოყვარეობის ატმოსფეროს ქმნის. სასტუმრო ბიზნესი ადამიანთა ურთიერთობების ბიზნესია.

Nino Maziashvili
Doctor of Economics
of Georgian National University

HOTEL AS A MANAGEMENT SYSTEM AND MANAGEMENT FEATURES

Abstract

The area of hotel service is characterized by peculiarities. Its knowledge allows for effective management and profit maximization. First of all, hotel management should take into consideration the location of the hotel, service convenience, service level, price and additional service, recommendations, previous experience and hotel image.

Modern management is familiar with the five main types of classical organizational structure-linear, functional, linear-functional, division and matrix structures. These systems are used in hotel business, depending on what kind of hotel its diversity.

The linear structure of the management is very simple according to its own structure. It ceases everything in its district. This management ensures full control and is responsible for the results of the work of its district. The hotel manager is highly qualified and competent in every field of management. The functional system of management is based on differentiation. This form of management is used to increase the hotel's excitement, service processes, the emergence of new hotel products. By functional governance, one employee can simultaneously obey some functional heads, which sometimes lead to uncertainty and sometimes conflicts.

In hotels we meet another different management structure, such as linear-functional. This management includes combination of both structures and uses both advantages. The same is important in the management of the hotel management system. Due to the peculiarity of its build, this management system is focused on a particular project and program. Its use in the hotel business is recommended for the development of new hotel products and the introduction of a new restaurant

The feature of the management of the hotel is expressed in the diversity of human resources as a key factor in hotel management. The hotel includes a number of jobs in which people of different professions work. The housewives, housewives care about the cleanliness of the living room. Cooks and waiters are working all day long. All together create an atmosphere of hospitality. Hotel business is a business of human relationships.

სასტუმრო, როგორც მართვის სისტემა და მისი მუშაობის თავისებურებანი

ახალი მოთხოვნის გაჩენასთან ერთად, რომელსაც მოგზაურობა ჰქვია, წარმოიშვა კიდევ ერთი ახალი აუცილებლობა ღამის გასათევ ადგილებზე, სადაც მარტივად დაიკმაყოფილებდნენ კვების, წყურვილისა და ძილის მოთხოვნილებებს. ძველრომაულ რუკებზე ღამის გასათევი ადგილები, რომლებიც ჩვეულებრივ ერთმანეთისგან ერთი დღის სავალზე იყო განლაგებული, განსხვავებული სიმბოლოებით აღინიშნებოდა შეთავაზებული მომსახურების დონის მიხედვით.

ჯერ კიდევ ადრე, ჩ. წ. აღრიცხვამდე არსებობდა სასტუმროები. ამას ადასტურებს საუბარი სახარებაში უკვე არსებული სასტუმროების შესახებ. ისო ქრისტე გამოქვაბულში დაიბადა, რადგან იმ პერიოდში ყველა სასტუმრო დაკავებული იყო. ჯვაროსნული ლაშქრობების დაწყების დროიდან, რომლებიც თითქმის ორასი წელი გრძელდებოდა, იერუსალიმში მოგზაურთა რიცხვი ძალიან გაიზარდა, რამაც სასტუმროების ბიზნესის განვითარებას შეუწყო ხელი, როგორც იტალიაში, ასევე სხვა ქვეყნებშიც. ევროპაში რეგულარული საფოსტო და სატრანსპორტო ქსელის განვითარებამ, ხელი შეუწყო გზისპირა სასტუმროების განვითარებას. ის შემდგომ გასართობ ადგილად იქცა ადგილობრივი მოსახლეობისთვის, სადაც თამაშობდნენ აზარტულ თამაშებს, დომინოს, ბილიარდს, თავს ირთობდნენ მამლების ჩხუბით.

მეთვრამეტე საუკუნეში რესტორანთან ერთად გაჩნდა „ოტელი“, იგი იყო მრავალბინიანი გასაქირავებელი შენობა. ოტელი ფრანგული წარმოშობის იყო, ამიტომაც სასწრაფოდ დაარქვეს ამერიკაშიც „ოტელი“ სასტუმროებს, რომელიც მფლობელების აზრით, ევროპულ (ფრანგულ) ლაზათს სძენდა, ხოლო ტექნიკური აღჭურვის მრავალფეროვნება ამერიკიდან წამოვიდა. აშშ-ის ქალაქებში სასტუმრო ბიზნესი ითვლებოდა ერთ-ერთ ყველაზე პრესტიჟულ ბიზნესად. ამერიკის პრეზიდენტები ჯ. ვაშინგტონი და ა. ლინკოლნი ტავერნების მფლობელები იყვნენ.

ევროპაში სასტუმრო საქმის განვითარებაში დიდი წვლილი შეიტანა შვეიცარიელმა ცეზარ რიტცმა. მის სახელს ატარებს ევროპის ყველაზე სახელგანთქმული სასტუმროების ქსელი. რიტცა არ ფლობდა არცერთ სასტუმროს, ის საუკეთესო მმართველი იყო. მან შექმნა ორკესტრი რესტორანში, რომელიც ახანგრძლივებდა ჭამა-სმის პროცესს რესტორანში და შესაბამისად ზრდიდა მის შემოსავალს. ასეთივე დიდი წვლილი მიუძღვის ამერიკელ სტატლერსაც სასტუმრო ბიზნესში.

ამჟამად მსოფლიოში აღრიცხულია 300 ათასზე მეტი სასტუმრო. საინტერესოა მათი მრავალფეროვნება. არის ერთსართულიანი და 88 სართულიანი, მცურავი და წყალქვეშა, იაფი და ძვირფასი, ხმაურიანი და წყნარი სასტუმროები.

სასტუმრომომსახურების სფერო ხასიათდება თავისებურებებით. მისი ცოდნა ეფექტური მართვის და მოგების გაზრდის საშუალებას იძლევა. უპირველესად სასტუმროს მენეჯმენტმა უნდა

გაითვალისწინოს სასტუმროს ადგილმდებარეობა, მომსახურების მოხერხებულობა, სერვისის დონე, ნომრის ფასი და დამატებითი მომსახურება, რეკომენდაციები, წინა გამოცდილება და სასტუმროს იმიჯი.

პერსონალი განსაკუთრებულ როლს ასრულებს სასტუმრო სანარმოს განვითარებაში. განსაკუთრებით იმათი, ვინც უშუალო კონტაქტშია კლიენტებთან, რომელთაც უნევთ მრავალფეროვან ადამიანთან ურთიერთობა. მათ უნდა შეძლონ განსაკუთრებული ხალისით, უნარითა და სურვილით მოექცნენ სტუმრებს ისე, როგორც მათ მოექცევიან ყველაზე კარგ სიტუაციაში. ისინი დაიცავენ ეთიკის „ოქროს წესს“.

თანამედროვე მენეჯმენტი იცნობს მართვის კლასიკური ორგანიზაციული სტრუქტურის ხუთ ძირითად სახეობას: ხაზოვან, ფუნქციურ, ხაზოვან-ფუნქციურ, დივიზიონურ და მატრიცულ სტრუქტურებს. მართვის ეს სისტემები გამოიყენება სასტუმრო ბიზნესში, იმისდა მიხედვით თუ როგორია სასტუმრო თავისი მრავალფეროვნებით.

მართვის ხაზოვანი სტრუქტურა ყველაზე მარტივია თავისი აგებულების მიხედვით. ხაზოვანი ხელმძღვანელის მხრივ, რომელიც სასტუმროს განსაზღვრულ უბანს ხელმძღვანელობს და იყენებს ერთმართველობის პრინციპს. ის წყვეტს ყველაფერს თავის უბანში. ეს მართვა უზრუნველყოფს სრულ კონტროლს და პასუხს აგებს თავისი უბნის მუშაობის შედეგებზე. სასტუმროს ასეთი მენეჯერი მაღალკვალიფიციური და კომპეტენტური უნდა იყოს მართვის ყველა სფეროში.

მართვის ფუნქციური სისტემა ემყარება დიფერენციაციას. ეს მართვის ფორმა გამოიყენება სასტუმროების გადიდების, მომსახურების პროცესების გართულებით, ახალი სასტუმრო პროდუქტების გაჩენით. ამ დროს სასტუმროს შიდა პროცესები იყოფა მიმართულებებად, რომელთაგანაც თითოეულს ფუნქციური ხელმძღვანელი წარმართავს. მაგ.: სტუმრების მიღება და განთავსება, კვება, სასტუმროს მომსახურების გატანა ბაზარზე, ბაზრის კვლევა, ბუღალტერია, ადამიანური რესურსების მართვა და ა. შ. ყველა განყოფილებას ჰყავს თავისი კომპეტენტური მენეჯერი, რომელიც იღებს გადაწყვეტილებებს. ფუნქციური მმართველობის დროს ერთი მუშაკი ერთდროულად შეიძლება ემორჩილებოდეს რამდენიმე ფუნქციურ ხელმძღვანელს, რაც იწვევს ზოგჯერ გაურკვეველობას და ზოგჯერ კონფლიქტსაცკი.

სასტუმროებში ვხვდებით კიდევ ერთ განსხვავებულ მართვის სტრუქტურას, როგორცაა, ხაზოვან-ფუნქციური. ეს მართვა მოიცავს ორივე სტრუქტურის კომბინაციას და იყენებს ორივეს უპირატესობებს. მაგალითად, უბნის ხაზოვანი ხელმძღვანელი თავისი ქვედანაყოფის საერთო მართვას ფუნქციების მიხედვით ანაწილებს. ის ხაზოვან ზემოქმედებას ახდენს ფუნქციურ ხელმძღვანელებზე, ისინი, თავის მხრივ, ტექნოლოგიურ დახმარებას უწევენ შესასრულებელ სამუშაოებში. ასეთი მართვა სასტუმროებში ხელს უწყობს მმართველობითი გადაწყვეტილების მიღების ხარისხის გაუმჯობესებას სპეციალიზაციის გაღრმავების შედეგად. ასეთი მართვის სისტემა გვხვდება საშუალო და დიდ სასტუმროებში.

მართვის დივიზიონური სისტემა შედგება მართვის უმაღლესი რგოლის ფუნქციური ხელმძღვანელობისაგან. კონკრეტულ სფეროებს მართავენ ამ სისტემის შიგნით, მართვის საშუალო და დაბალი დონის მენეჯერები. ყალიბდება მართვის სისტემების ურთიერთკავშირი და ხორციელდება პირველი სისტემის ფუნქციური ხელმძღვანელობა სფეროთა კონკრეტული მმართველების მიერ მეორე სისტემის შიგნით. ეს მართვა ხელს უწყობს სასტუმროს მიერ მოგების მაქსიმიზაციას. ეს მართვა ხასიათდება მართვის სტრუქტურის აგების სირთულით, ამიტომაც ოტელის შტატში უნდა იყოს მაღალკვალიფიციური კადრი. ეს მართვის სისტემა იგება სასტუმრო პროდუქტების კონკრეტული სახეობებისათვის.

ასეთივე მნიშვნელოვანია სასტუმრო მენეჯმენტში მართვის მატრიცული სისტემა. თავისი აგების თავისებურების გამო ეს მართვის სისტემა ორიენტირებულია კონკრეტულ პროექტსა და პროგრამაზე. მისი გამოყენება სასტუმრო ბიზნესში რეკომენდირებულია ახალი სასტუმრო პროდუქტების დამუშავებისა და დანერგვისას, ახალი რესტორნის გახსნისას, ნომრების ახალი კატეგორიის შემოღებისას, სტუმართა მომსახურების ხარისხის ამაღლების პროგრამების რეალიზაციისას, ტრენინგების ორგანიზაციისას პერსონალის კვალიფიკაციის ასამაღლებლად, სასტუმროს რესურსების ოპტიმალური გამოყენებისათვის და ასევე გამოიკვეთება რამდენიმე ნაკლიც. მაგ., ორმაგი ხელმძღვანელობა – შემსრულებლის დაქვემდებარება ერთდროულად პროექტის ხელმძღვანელისა და სამსახურის მენეჯერისადმი, რამაც შეიძლება კონფლიქტურ სიტუაციამდე მიგვიყვანოს.

ეს ყველა მართვის სისტემა გამოიყენება თანამედროვე ოტელების მართვის ორგანიზებისთვის, რადგან სასტუმროს წარმატება მის სწორ მართვაზეა დამოკიდებული. მან ოპერატიულად უნდა მიაწოდოს მომხმარებელს ზუსტად ის მომსახურება, რასაც ითხოვს. ამდენად, თავისებურია თითოეული საწარმოს მართვა სასტუმროს სპეციალიზაციის ზომებისა და ხასიათის განსხვავებულობის მიხედვით.

სასტუმროს მართვის თავისებურება ადამიანური რესურსების მრავალფეროვნებაში გამოიხატება, როგორც სასტუმრო ბიზნესის მართვის საკვანძო ფაქტორი. სასტუმრო მეურნეობა მოიცავს მრავალ სამსახურს, რომლებშიც სხვადასხვა პროფესიის ადამიანები მუშაობენ. შემოსავლელებში ჩამოსულებს შვეიცარი ხვდება. ნომრებში სტუმრებს მიღებისა და მომსახურების სამსახურების მუშაკები განათავსებენ, რომლებიც უშუალოდ ამყარებენ მათთან ურთიერთობას. საცხოვრებელი სათავსოს სისუფთავეზე მოახლეები, დიასახლისები ზრუნავენ. მთელი დღე-ღამის განმავლობაში მუშაობენ მზარეულები, ოფიციანტები, მეტრდოტელები. ყველა ერთად კი სტუმართმომყვარეობის ატმოსფეროს ქმნის.

მართვა მარტივი და მოქნილი უნდა იყოს. ეფექტურობასა და კონკურენტუნარიანობას უნდა

უზრუნველყოფდეს და ორიენტირებული უნდა იყოს კადრების შერჩევასა და განაწილებაზე, სანარმოს შრომითი რესურსების განვითარებაზე.

სასტუმრო მეურნეობის მართვის თანამედროვე თეორია და პრაქტიკა ხელმძღვანელს გარკვეულ მოთხოვნებს უყენებს: 1. პროფესიულ კომპეტენტურობას, რომელიც ემყარება ცოდნასა და ნიჭს. მენეჯერი მაგალითი უნდა იყოს თანამშრომლებისათვის. 2. სოციალური კომპეტენტურობა გულისხმობს ცოდნას და მმართველობითი ფსიქოლოგიის ჩამოყალიბებას ამ სფეროში. ხელმძღვანელი თავისი შრომის შედეგებს სხვა პირებზე ზეგავლენის მოხდენით აღწევს, მისთვის პირველყოვლისა აუცილებელია სოციალური ფსიქოლოგიის, თანამედროვე მმართველობითი მიდგომებისა და პროფესიის თავისებურებათა ცოდნა. თანამშრომელთა საქმიანობისაკენ ნახალისების უნარი. 3. კონცეპტუალური კომპეტენტურობა გულისხმობს მენეჯერის უნარს გამოავლინოს და გადაწყვიტოს პრობლემები. სასტუმრო ბიზნესი ადამიანთა ურთიერთობების ბიზნესია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. მ. ვასაძე, „სასტუმრო და კვება“, თბ., 2015.
2. კ. აბულაძე, „სასტუმრო საქმის საფუძვლები“, თბ., 2015.

ვ. კ. მუკანოვა

ეკონომიკური უსაფრთხოების, აღრიცხვისა და
ფინანსების კათედრა „ФГБОУ“,
„ბ. ბ. გოროდოვიკოვას სახელობის ყალმუხის
სახელნიფო უნივერსიტეტი“, ქ. ელისტა,
ყალმუხის რესპუბლიკა, რუსეთი

უმაღლესი სასწავლებლის მისია რეგიონის სტრატეგიული ამოცანების გადაჭრაში

ანოტაცია

სტატია ეძღვნება უმაღლესი სასწავლებლის მისიის გააზრებას რეგიონის სტრატეგიული ამოცანების გადაჭრაში, რომელიც აჩვენებს საგანმანათლებლო დაწესებულებების გავლენის ახალ ფორმას რეგიონალურ ეკონომიკაზე. ნაჩვენებია, რომ საგანმანათლებლო დაწესებულებამ შეიძლება რეგიონში მნიშვნელოვანი როლი ითამაშოს: იყოს ორიენტირებული რუსეთის ფედერაციის სუბიექტის განვითარების მხარდაჭერაზე ადგილობრივი შრომითი ბაზრის მაღალ-კვალიფიციური სპეციალისტებით უზრუნველყოფაზე, რომლებიც გადანეყვებენ რეგიონალური ეკონომიკის აქტუალურ საკითხებს და რეგიონსა და მათ სანარმოებს ერთობლივად საგანმანათლებლო და ინოვაციური პროექტებით უზრუნველყოფენ.

სტატიაში წარმოდგენილია პრაქტიკული გამოცდილება უმაღლესი სასწავლებლების ურთიერთქმედებისა რეგიონებთან, რომელიც შეიძლება იყოს სასარგებლო სპეციალისტებისა და მკვლევრებისათვის უნივერსიტეტის მართვის, ინოვაციების მართვისა და პროექტების მართვის დარგში.

საკვანძო სიტყვები: უმაღლესი განათლების რეფორმა; დასაყრდენი რეგიონალური უნივერსიტეტები; მოსახლეობის კრედიტუნარიანობა; ფინანსური განათლება; მოხალისეთა ფინანსური გუნდი.

Mukanova V. K.,
Doctor of Economics

THE MISSION OF THE UNIVERSITY IN THE SOLUTION OF THE STRATEGIC OBJECTIVES OF THE REGION

Abstract

The article is devoted to comprehension of university's mission in solving strategical objectives of the region, which shows new form of influence of educational institutions on regional economics. It is shown that educational institutions may play an important role in region: be oriented to support Russian Federation's subject development by providing high-qualified specialists to local labor market, solving actual objectives of regional economics and implementing educational and innovative projects in partnership with region and its enterprises.

Practical experience of interaction between university and region, presented in the article, may be useful for specialists and researchers in the field of management of universities, management of innovations, management of projects.

Keywords: *Reform of high education, basic regional university, crediting of population, financial literacy, center of improvement of financial literacy, volunteer financial squad*

В.К.Муканова,
*и.о. зав.кафедрой экономической
 безопасности, учета и финансов
 ФГБОУ ВО «КалмГУ»,
 г. Элиста,
 Республика Калмыкия, Россия*

МИССИЯ ВУЗА В РЕШЕНИИ СТРАТЕГИЧЕСКИХ ЗАДАЧ РЕГИОНА

В рамках реформы высшего образования в России были созданы опорные вузы (опорные университеты). 25 октября 2016 г. президиумом Совета при Президенте Российской Федерации по стратегическому развитию и приоритетным проектам утвержден Приоритетный проект «Вузы как центры пространства создания инноваций», основной целью которого является создание в субъектах Российской Федерации 100 опорных вузов - университетских центров инновационного, технологического и социального развития.

Опорный вуз (опорный университет) в России – это создаваемый в регионе на базе существующих высших учебных заведений вуз, ориентированный на поддержку развития субъекта Российской Федерации посредством обеспечения местного рынка труда высококвалифицированными специалистами, решения актуальных задач региональной экономики и реализации совместно с регионом и его предприятиями образовательных и инновационных проектов.

В настоящее время в России 33 вуза имеют статус «опорных университетов» по результатам конкурса Минобрнауки России. Первые 11 опорных университетов обрели свой статус в начале 2016 года. В апреле 2017 года были названы еще 22 опорных вуза, в том числе Калмыцкий государственный университет имени Б.Б. Городовикова.

На сегодняшний день КалмГУ успешно позиционирует себя на рынке образовательных услуг Республики Калмыкия и смежных регионов и реализует:

- традиционные массовые программы, реализуемые вузом в течение нескольких десятилетий, качество которых подтверждается большим числом успешных выпускников, формирующих элиту региона – это программы в области строительства, сельского хозяйства и педагогики;
- инновационные программы, разработанные вузом и нацеленные на перспективные потребности экономики республики – программы в области эксплуатации транспортно-технологических машин и комплексов, туризма, технологий производства продуктов питания животного происхо-

дения, техносферной и информационной безопасности, информационных технологий, правоохранительной деятельности.

К основным направлениям исследований университета можно отнести исследования по монголоведению и алтаистике, истории региона, фольклористике и эпосоведению, сложились научные школы, возглавляемые известными в России и за её пределами учёными.

Университетом достигнуты определённые результаты в части активизации взаимодействия с регионом: реализуются проекты по заказу отраслевых министерств и ведомств РК (экономическая энциклопедия, издание археологической и геоботанической карт), через программы ДПО университета осуществляется подготовка кадров для нужд экономики республики, обсуждаются другие прикладные проекты для реализации в ближнесрочной перспективе.

В частности, в рамках Программы развития университета как опорного реализуются 4 стратегических проекта, направленных на содействие в решении региональных проблем и задач:

- Обеспечение продовольственной безопасности региона за счёт разработки и научного обоснования конкурентоспособных технологий производства говядины и социально-значимой продукции на основе современных биотехнологических и молекулярно-генетических методов;

- Калмыкия как трансграничный регион в восточном векторе России;

- Снижение закредитованности населения Республики Калмыкия;

- Предуниверсарий.

Стратегический проект «Снижение закредитованности населения Республики Калмыкия» реализуется кафедрой экономической безопасности, учета и финансов.

Выбор темы проекта был обусловлен существующей в регионе проблемой закредитованности населения. Закредитованность населения становится опасной не только для экономики России, но и для финансовой системы страны. По данным Объединенного бюро кредитных историй на начало 2017 года открытые кредиты имеют 48 млн. граждан России. При этом 59% заемщиков обслуживают один открытый кредит, 24% заемщиков – 2 кредита, 10% заемщиков – 3 кредита, 4% заемщиков – 4 кредита и 3% заемщиков обслуживают 5 и более открытых кредитов.

Темпы роста объемов просроченной задолженности, превышающие среднее значение, зафиксированы в 41 регионе России. Самые высокие годовые темпы роста объемов просроченной задолженности отмечаются в Республике Калмыкия (+108%).

Республика Калмыкия отмечена также среди регионов с самыми высокими показателями доли просроченной задолженности от общего объема ссудного долга населения перед кредитными организациями – 23,8% (4,6 млрд. руб.). Всего доля просроченной задолженности, превышающая 13,8%, зафиксированы в 39 российских регионах.

В 2016 году долговая нагрузка РТІ в Республике Калмыкия составила 59 % при нормативе Цен-

трального банка Российской Федерации 30-35 %. По данным Объединенного кредитного бюро, Республика Калмыкия занимает одно из первых мест по данному показателю в Российской Федерации.

Средний платеж по кредитам населения Калмыкии в 2016 году составил 12 560 руб. при среднемесячной номинальной начисленной заработной плате 21 133 руб., т.е. 60 % заработной платы приходится на выплату кредита. При этом наибольшая сумма долгов по кредитам приходится на население со среднемесячным доходом до 15 тыс. руб., что составляет 66,1 % от всей численности трудоспособного населения региона.

Такое положение связано с низким уровнем финансовой грамотности населения и информированности граждан о своих правах как потребителей финансовых услуг, включая кредитные продукты, способах их защиты, рисках, сопутствующих конкретному кредитному продукту.

Стратегия развития финансового рынка Российской Федерации на период до 2020 года рассматривает повышение финансовой грамотности как один из стратегических факторов обеспечения конкурентоспособности российского финансового рынка. Учитывая роль повышения финансовой грамотности в снижении уровня закредитованности населения, проект значим и актуален для социально-экономического благополучия региона.

Цель проекта: создание основ для развития финансового образования населения региона как необходимого условия снижения закредитованности населения Республики Калмыкия. При этом под развитием финансового образования понимается повышение финансовых знаний и практических навыков и умений, необходимых для принятия ответственных решений при потреблении кредитных продуктов.

Для достижения поставленной цели решаются следующие взаимосвязанные задачи:

- мониторинг и оценка в регионе уровня закредитованности населения;
- создание в регионе системы эффективных и доступных информационных ресурсов, способствующих снижению уровня закредитованности населения;
- адаптация и реализация образовательных программ повышения уровня финансовой грамотности населения;
- организация и проведение информационной кампании, способствующей снижению уровня закредитованности населения.

Ожидаемым результатом реализации проекта является достижение главной цели – создание основ для развития финансового образования населения региона как необходимого условия снижения закредитованности населения региона.

В соответствии с поставленными в проекте задачами будет обеспечено достижение следующих результатов:

- 1) создание эффективного и доступного информационного ресурса, способствующего снижению закредитованности населения региона;

2) создание в регионе перманентной системы обучения финансовой грамотности, позволяющей охватывать большое количество пенсионеров и населения трудоспособного возраста. В рамках проекта пройдут обучение по финансовой грамотности не менее 7000 пенсионеров и не менее 12000 человек трудоспособного возраста, будет обучено 350 тьюторов-волонтеров финансового отряда.

Достижение данного результата будет обеспечено за счет:

а) проведения выборочного обследования населения Республики Калмыкия (5,6 тыс. чел., репрезентативность выборки – не менее 2 % населения региона), в рамках которого будут сформированы целевые группы населения Республики Калмыкия, определены причины закредитованности населения и оптимальные (предпочтительные) формы обучения в сфере финансовой грамотности населения.

б) адаптации образовательных программ проекта «Содействие повышению уровня финансовой грамотности населения и развитию финансового образования в Российской Федерации» Минфина России для сформированных целевых групп населения;

в) создания постоянно действующего Центра повышения финансовой грамотности и финансового отряда из не менее 75 волонтеров для реализации мероприятий Проекта.

Центр как часть системы обеспечения финансовой безопасности граждан региона будет ориентирован на работу в следующих направлениях:

– непрерывное консультационное сопровождение по вопросам выбора кредитных продуктов, защиты прав потребителей и т.п. Консультационное сопровождение будет организовано в очной, заочной и дистанционной форме с целью оказания адресной помощи населению.

– осуществление обучения граждан с учетом сформированных целевых групп. Обучение в Центре будет выстраиваться исходя из потребностей сформированных целевых групп в форме выездных семинаров, бесед, поддержки информационных и образовательных сайтов, лекций.

– организация и проведение конкурсных мероприятий Проекта. Организация данных мероприятий используется в качестве инструмента пропаганды проекта, вовлечения населения в обучение, выявления результативности проекта.

– поддержание механизмов обратной связи с потребителями финансовых услуг. Организация тематических горячих линий консультирования потребителей финансовых услуг, общественных и он-лайн приемных населения, организуемых участниками реализации проекта, позволит поддерживать обратную связь.

– координация деятельности финансового отряда, что позволит повысить эффективность и результативность мероприятий проекта на основе оперативного взаимодействия между исполнителями и участниками проекта.

Деятельность Центра и финансового отряда в целом позволит обеспечить необходимый охват населения региона для целей реализации проекта.

Реализация такого рода проекта окажет влияние на развитие университета в следующих направлениях:

- демонстрация социальной ответственности вуза и повышения имиджа среди населения региона;
- укрепление позиций вуза в органах региональной и муниципальной власти как надежного стратегического и делового партнера при решении социально-экономических задач;
- повышение качества учебного процесса вуза в части формирования профессиональных компетенций по экономическим специальностям на основе привлечения обучающихся к реализации проекта;
- развитие волонтерского движения на основе привлечения и подготовки тьюторов для реализации проекта;
- повышение гражданской активности обучающегося контингента вуза в социальной сфере.

Реализация проекта несомненно окажет влияние и на социально-экономическое развитие региона:

- формирование у населения региона культуры финансового поведения, основывающейся на планировании личных и семейных бюджетов на длительную перспективу и разработке стратегии реализации своих жизненных потребностей;
- создание в регионе перманентной системы обучения основам финансовой грамотности, позволяющей охватывать большое количество пенсионеров и населения трудоспособного возраста;
- создание механизма взаимодействия органов власти, организаций финансового сектора, других коммерческих организаций, образовательных, некоммерческих организаций и населения, обеспечивающего повышение финансовой грамотности населения и развитие финансового образования граждан региона;
- участие органов власти, организаций финансового сектора, других коммерческих компаний, образовательных и некоммерческих организаций региона в мероприятиях Проекта, способствующее их привлечение к решению проблем закредитованности населения Республики Калмыкия;
- содействие в обеспечении экономической и социальной стабильности региона, в развитие предпринимательской деятельности и малого бизнеса, содействие развитию конкуренции между финансовыми институтами, предоставляющими заемные средства, и повышению качества их услуг, в укреплении защиты прав потребителей финансовых услуг, в развитие инвестиционного рынка и экономического роста региона.

გიორგი ქუცური
ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი
რუსეთის ფედერაციის მთავრობასთან
არსებული ფინანსური უნივერსიტეტი

სახელმწიფო ფინანსების ვალების სიმყარის მართვის პრობლემები

ანოტაცია

სტატიაში გამოკვლეულია სახელმწიფო ვალის (სესხის) ფორმირების პრობლემები და მისი გავლენა სახელმწიფო ფინანსურ სიმყარეზე. ამ მიზნით განხორციელებულია ანალიზი სახელმწიფო ვალებისა, მათი მოცულობისა და სტრუქტურისა რუსეთის ფედერაციაში. ვალების სიმყარის განსაზღვრის მიზნით გამოყენებულია ის მეთოდები, რომლებსაც იყენებენ მსოფლიო ბანკები და სახელმწიფო სავალუტო ფონდები. შემოთავაზებულია რამდენიმე თეორიული და პრაქტიკული რეკომენდაცია, რომელთა გამოყენება გაზრდის სახელმწიფო ფინანსების ვალების სიმყარეს.

საკვანძო სიტყვები: სახელმწიფო ფინანსების ვალების სიმყარე, სახელმწიფო ვალების მართვა, სახელმწიფო სესხები.

Georgiy Kutsuri
*Doctor of Economic Sciences,
Financial University under the
Government of Russian Federation (FU),
Russia, Moscow,*

MANAGING THE DEBT SUSTAINABILITY OF STATE FINANCES OF THE RUSSIAN FEDERATION

Abstract

The article examines the issue of the volume of public borrowing is considered in the framework of the study of debt sustainability of public finances, or, in other words, the ability of the state to fulfill its obligations to creditors. The problem of debt sustainability occupies a dominant position in the modern theory of public borrowing. Both international institutions (the world Bank, the international Monetary Fund, etc.) and individual researchers deal with the problem of public debt sustainability.

Key words: debt sustainability, public debt management.

MANAGING THE DEBT SUSTAINABILITY OF STATE FINANCES OF THE RUSSIAN FEDERATION

The theory of public debt has also been considered by many economists such as J. Keynes, A. Smith, D. Ricardo. The theory is closely related to the practice and, as we know, in many cases follows the latter, and in this case, the object of research for scientists was due to the high volumes of public borrowing and the need to develop and apply appropriate policies of public debt management.

A comprehensive study of the socio-economic consequences of public borrowing was carried out within the framework of various theoretical and economic schools. The study concerned the impact of debt financing of the budget deficit on inflation rates, the financial system of the country, employment, interest rates, the investment climate and the society as a whole. For example, if the classical school of political economy, led by Adam Smith, considered the budget deficit only a temporary consequence of the budget policy pursued by the state, which should be subsequently leveled, Keynes in his works considered the budget deficit as an integral part of the debt policy of the state, aimed at maintaining a sufficient level of aggregate demand, which determines the level of production and employment. The vision of Keynes on the deficit and public debt have a dominant position to this day. At the moment, the economy has developed many theoretical models that address the issues of budget deficit, public debt and effective management of the latter. The main theoretical models can be attributed the equation of the Barro-Ricardo model of Sargent-Wallace model Bruno-Fischer for state budget financing, etc.

One of the constituent elements in the theory of public debt management is the assessment of the debt sustainability of the state. In 2009, the country now known as the PIGS (Portugal, Italy, Greece, Spain), faced with nothing more than a problem of debt sustainability. Faced with the impossibility of paying off its commitments, Portugal, Ireland, Greece and Spain were on the verge of default and questioned the viability of the Eurozone as an effective economic and monetary Union. The global financial crisis, which began with the mortgage market in the United States and an avalanche that hit the European financial system and resulted later in a sovereign debt crisis in a number of European countries, demonstrated that debt sustainability indicators are not empty statistics, but direct elements of effective debt management of the state.

Every year, the issues of debt sustainability of public finances are acute in anticipation of the introduction of the state Duma bill on the Federal budget for the next financial year and the planned period. First, three main characteristics of the financial system in terms of public debt, expressed in the form of questions, are defined:

- Does the level of public debt exceed 50% of GDP?
- You have not exceeded the budget deficit 10% of GDP?

- Does the state need financial support from the IMF?

Based on the affirmative or negative answers to these questions, the country under study falls into one of two categories, with tighter control and with less strict control, respectively. The level of public debt in relation to GDP remained below the critical level of 50% throughout the period under review, and the level of the budget deficit did not exceed 10% of GDP. Accordingly, the first two questions can be confidently answered in the negative.

It is important to remember that debt sustainability of public finances is essentially a dynamic concept. A country that is currently able to settle its debt obligations may not be so tomorrow. Let us consider an example directly related to the domestic economy. The state-exporter of commodities (gas, wood, oil) may face serious difficulties in servicing the debt, if the price of exported goods will fall sharply. At the same time, debt sustainability will be restored and strengthened if prices increase on a permanent long-term basis.

In theory, if the Debt/GDP ratio does not increase, all other things being equal, over a certain period, then this fact may already be a sufficient condition for debt sustainability: the country is likely to remain solvent until the ratio increases. However, it is necessary to take into account the cyclical development of the economy, and, accordingly, the low growth rates of the economy, or even negative, the trade deficit, high, or Vice versa, low interest rates – all these variables can be underestimated due to time factors, and then, when analyzing the RBG indicator, you should take advantage of historical analysis, as well as build trends to neutralize temporary phenomena. Similarly, if the historical values of trade balances, economic growth, real interest rates, etc. assumes that the analysis of the “gap in the balance of resources” cannot be carried out even in real scenarios with the current macro-exchange, the debt is considered unsustainable.

Despite the difficulties experienced by the domestic economy in recent years, due to the world financial crisis, external political factors and other negative phenomena, the Russian Federation remains a country is able to meet their obligations. This is confirmed by a positive assessment of the first three criteria for debt sustainability of public finances under the DSA model, as well as compliance over a long period of normative values proposed By the international Monetary Fund and the Maastricht Treaty to assess the solvency of the country. As for domestic debt policy, it must be understood that the constant increase in aggregate demand only through the public expenditure component leads to the inevitable increase in the level of public debt, which ultimately reduces the debt sustainability of public finances, weakens the national economy as a whole and sometimes leads to socio-economic shocks. In turn, redirecting the preferences of public debt policy from external to internal borrowing, which we can observe today, will reduce the impact of external factors on the debt sustainability of public finances of the Russian Federation. Together, the above

factors will increase the investment ratings of the world's largest rating agencies. As for the choice of debt policy instruments in the domestic market, the priority areas are the issue of long-term and medium-term government securities, which will contribute to the above-mentioned goals. The issue of short-term debt instruments is regarded solely as a measure to combat adverse current market conditions. This approach allows to optimize the term-structure of public debt.

References:

1. Kraay, A., Nehru V. When Is External Debt Sustainable? The World Bank, 2006-35P.URL: <http://siteresources.worldbank.org/DEC/Resources/KraayNehruDebtSustainabilityWBER.pdf> (date accessed: 25.10.2017)
2. Mendoza E., Ostry J. International Evidence on Fiscal Solvency: is Fiscal Policy Responsible? Journal of Monetary Economics, 2008, - 55 p. URL: <https://ideas.repec.org/a/eee/moneco/v55y2008i6p1081-1093.html> (date of application: 25.10.2017)
3. Modernizing the Framework for Fiscal Policy and Public Debt Sustainability Analysis. IMF, 2011. - 58 p. URL: <http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2011/080511.pdf> (date of application: 22.10.2017)

მარიამ გოგლიძე
სამართლის ფაკულტეტის
დოქტორანტი

მინდობით აღზრდის არსი და სამართლებრივი პროცედურები მოქმედი კანონმდებლობის მიხედვით

ანოტაცია

საქართველოს კონსტიტუცია, საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებები და შეთანხმებები, მათ შორის გაეროს კონვენცია „ბავშვის უფლებათა დაცვის შესახებ“, ჰააგის კონვენცია „ბავშვთა დაცვისა და საერთაშორისო გაშვილების სფეროში თანამშრომლობის შესახებ“, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, „სოციალური დახმარების შესახებ“ საქართველოს კანონი, კანონი „შვილად აყვანისა და მინდობით აღზრდის შესახებ“ და სხვა სამართლებრივი აქტები აღიარებს ყველა ბავშვის უფლებას ისეთ მოპყრობაზე, რომელიც ხელს უწყობს ბავშვის ღირსებისა და პიროვნული მნიშვნელობის გრძნობის განვითარებას, განუმტკიცებს ადამიანის უფლებებისა და სხვათა ძირითადი უფლებებისადმი პატივისცემას, რა დროსაც, უპირველეს ყოვლისა, გათვალისწინებული უნდა იყოს ყველა ბავშვის მხოლოდ საუკეთესო ინტერესები. [1]

მინდობით აღზრდის ესოდენ დიდი მნიშვნელობა განპირობებულია იმით, რომ უმეტესადაა ურთოდ და მშობლების მზრუნველობის გარეშე დარჩენილი ბავშვების მინდობით აღსაზრდელად გადაცემით უზრუნველყოფილ იქნას ბავშვის საუკეთესო ინტერესების დაცვის მიზნით გათვალისწინებული მათი ყველა უფლების რეალიზება და ინტერესების დაცვა მშობლიურ, ოჯახურ გარემოში, სიყვარულსა და აუცილებელ მატერიალურ პირობებში მანამდე, სანამ არ მოხდება მათი შვილება მიმღები ან სხვა ოჯახის მიერ ან საკუთარ ოჯახში დაბრუნება.

საქართველოს ახალი კანონი „შვილად აყვანისა და მინდობით აღზრდის შესახებ“ ანესრიგებს როგორც შვილად აყვანის, ასევე მინდობით აღზრდის სამართლებრივი რეგულირების სფეროს. ამ კანონის მიზანია ბავშვის უფლებათა დაცვის შესახებ საერთაშორისო სამართლის ნორმების შესაბამისად, ბავშვის საუკეთესო ინტერესების გათვალისწინებით ბავშვის ოჯახურ გარემოში აღზრდის უპირატესი უფლების განხორციელება როგორც შვილად აყვანის, ასევე მინდობით აღზრდის საშუალებით.

ბავშვის მინდობით აღზრდის თაობაზე მიღებული ნებისმიერი გადაწყვეტილება უნდა ემსახურებოდეს მისთვის ისეთი სტაბილური ოჯახური გარემოს შექმნას, რომელიც ეფუძნება ბავშვის საუკეთესო ინტერესებს. [5]

საქართველოს კონსტიტუცია, საქართველოს საერთაშორისო ხელშეკრულებები და შეთანხმებები, მათ შორის გაეროს კონვენცია „ბავშვის უფლებათა დაცვის შესახებ“, ჰააგის კონვენცია „ბავშვთა დაცვისა და საერთაშორისო გაშვილების სფეროში თანამშრომლობის შესახებ“, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, „სოციალური დახმარების შესახებ“ საქართველოს კანონი, კანონი „შვილად აყვანისა და მინდობით აღზრდის შესახებ“ და სხვა სამართლებრივი აქტები აღიარებს ყველა ბავშვის უფლებას ისეთ მოპყრობაზე, რომელიც ხელს უწყობს ბავშვის ღირსებისა და პიროვნული მნიშვნელობის გრძნობის განვითარებას, განუმტკიცებს ადამიანის უფლებებისა და სხვათა ძირითადი უფლებებისადმი პატივისცემას, რა დროსაც, უპირველეს ყოვლისა, გათვალისწინებული უნდა იყოს ყველა ბავშვის მხოლოდ საუკეთესო ინტერესები.[1]

მინდობით აღზრდის ესოდენ დიდი მნიშვნელობა განპირობებულია იმით, რომ უმეტესადაა უფროდ და მშობლების მზრუნველობის გარეშე დარჩენილი ბავშვების მინდობით აღსაზრდელად გადაცემით უზრუნველყოფილ იქნეს ბავშვის საუკეთესო ინტერესების დაცვის მიზნით გათვალისწინებული მათი ყველა უფლების რეალიზება და ინტერესების დაცვა მშობლიურ, ოჯახურ გარემოში, სიყვარულსა და აუცილებელ მატერიალურ პირობებში მანამდე, სანამ არ მოხდება მათი შვილება მიმღები ან სხვა ოჯახის მიერ ან საკუთარ ოჯახში დაბრუნება.

საქართველოს ახალი კანონი „შვილად აყვანისა და მინდობით აღზრდის შესახებ“ ანესრიგებს როგორც შვილად აყვანის, ასევე მინდობით აღზრდის სამართლებრივი რეგულირების სფეროს. ამ კანონის მიზანია ბავშვის უფლებათა დაცვის შესახებ საერთაშორისო სამართლის ნორმების შესაბამისად, ბავშვის საუკეთესო ინტერესების გათვალისწინებით ბავშვის ოჯახურ გარემოში აღზრდის უპირატესი უფლების განხორციელება როგორც შვილად აყვანის, ასევე მინდობით აღზრდის საშუალებით.

ბავშვის მინდობით აღზრდის თაობაზე მიღებული ნებისმიერი გადაწყვეტილება უნდა ემსახურებოდეს მისთვის ისეთი სტაბილური ოჯახური გარემოს შექმნას, რომელიც ეფუძნება ბავშვის საუკეთესო ინტერესებს. [5]

Mariam Goglidze
Phd Student of Law Faculty

THE BASIS OF FOSTER CARE ACCORDING TO APPLICABLE LAW

Abstract

The constitution of Georgia, international treaties and agreements Georgia is a signatory party of, including the United Nations Convention on the Rights of the Child and the Hague Convention on Protection of Children and Co-operation in Respect of Intercountry Adoption, as well as the Civil Code of Georgia, the Law of Georgia on Social Assistance, the Law on Adoption and Foster Care, and other legal acts acknowledge all children's right to such treatment that promotes development of child's dignity and sense of personal importance, strengthens their respect toward human rights and fundamental rights of the others, and naturally, the best interests of all children must be taken into consideration in the process.

Such a great importance of foster care is determined by the purpose to ensure realization of children's rights and protection of their interests envisaged for protection of the best interests of the child in parental, loving, family environment with necessary material conditions, by placing unsupervised children without parental care into foster care, until they are adopted by the foster or other family, or re-adopted by their own family.

The new Law of Georgia on Adoption and Foster Care regulates both adoption and foster care. The Law aims to promote the exercise of the priority right of children to be raised in a family environment through both adoption and foster care, based on the provisions of the international law, while considering their best interests.

Any decision made regarding the foster care of the child must serve the purpose to create such stable family environment, which is based on the child's best interests.

მინდობით აღზრდის არსი და სამართლებრივი პროცედურები მოქმედი კანონმდებლობის მიხედვით

„ბავშვთა უფლებების შესახებ“ გაერთიანებული ერების 1989 წლის 20 ნოემბრის კონვენციის პრეამბულის თანახმად, კონვენცია აღიარებს, რომ „ბავშვებს აქვთ განსაკუთრებული ზრუნვისა და დაცვების უფლება, ამასთან, ბავშვი მისი პიროვნების სრული და ჰარმონიული განვითარებისთვის უნდა იზრდებოდეს ოჯახურ გარემოცვაში“. კონვენციის მე-20 მუხლის პირველი პუნქტის მიხედვით, „ბავშვს, რომელიც დროებით ან მუდმივად მოკლებულია თავის ოჯახურ გარემოცვას ან რომელსაც საკუთარი საუკეთესო ინტერესებისთვის არ შეუძლია ასეთ გარემოცვაში დარჩეს, სახელმწიფოს მხრიდან განსაკუთრებული დაცვისა და დაცვების უფლება აქვს“. ამავე მუხლის მე-2 პუნქტი განამტკიცებს სახელმწიფოს ვალდებულებას, უზრუნველყოს ოჯახის მზრუნველობის ჩანაცვლება, რაც შეიძლება მოიცავდეს ბავშვის აღსაზრდელად გადაცემას, შვილად აყვანას, უკიდურეს შემთხვევაში კი მზრუნველობის დანესებულებაში მოთავსებას. [1]

საქართველოში, ისევე როგორც მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყანაში, ერთ-ერთ მნიშვნელოვან საკითხს წარმოადგენს მშობლის მზრუნველობამოკლებული ბავშვების უფლებების დაცვა და მათთვის ოჯახური გარემოს შექმნა. სახელმწიფოს მხრიდან ერთ-ერთ ასეთ ზრუნვის ფორმას წარმოადგენს მინდობით აღზრდა. „შვილად აყვანისა და მინდობით აღზრდის შესახებ“ საქართველოს ახალი კანონის მიზანია ბავშვის უფლებათა დაცვის შესახებ საერთაშორისო სამართლის ნორმების შესაბამისად, ბავშვის საუკეთესო ინტერესების გათვალისწინებით ბავშვის ოჯახურ გარემოში აღზრდის უპირატესი უფლების განხორციელება როგორც შვილად აყვანის, ასევე მინდობით აღზრდის საშუალებით.

სახელმწიფოს უპირველესი მიზანი რეინტეგრაციაა, მაგრამ, როდესაც აღნიშნული ვერ ხერხდება, მინდობით აღზრდის ინსტიტუტი წარმოადგენს ბავშვის ოჯახურ გარემოში ცხოვრების ერთ-ერთ გზას და ასრულებს შუალედური რგოლის ფუნქციას. მინდობით აღზრდა ბავშვთა ოჯახურ გარემოში აღზრდის ხელშეწყობას ემსახურება ბიოლოგიურ ოჯახში მათ რეინტეგრაციამდე. შესაბამისად, სახელმწიფომ უნდა იზრუნოს ასევე პოტენციური ოჯახების დაინტერესებაზე და მოზიდვაზე. ბავშვთა საუკეთესო ინტერესებიდან გამომდინარე, ოჯახურ გარემოში მათი აღზრდის უზრუნველყოფისთვის.

საერთაშორისო სამართალი ოჯახს ბავშვის კეთილდღეობის ბუნებრივ გარემოდ მიიჩნევს. ოჯახურ ურთიერთობებს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ბავშვის ემოციური განვითარების საკითხში, ვინაიდან უზრუნველყოფს ბავშვის მშვიდ გარემოში განვითარების შესაძლებლობას, რაც გულისხმობს ბავშვის უნარების, შესაძლებლობების და თვისებების უსაფრთხო გარემოში განვითარების ხელშეწყობას, ხოლო ზოგიერთი უფლების რეალიზება სწორედ ოჯახში ხდება.

ბავშვის ინტერესებიდან გამომდინარე, სახელმწიფომ ხელი უნდა შეუწყოს ბავშვის აღზრდას ოჯახურ გარემოში. მინდობით აღზრდა იძლევა მშობლის მზრუნველობას მოკლებული არასრულწლოვნების ოჯახურ გარემოში აღზრდის შესაძლებლობას, რაც ხელს უწყობს ბავშვის პიროვნების ჩამოყალიბებას, მის სოციალიზაციას და ადაპტაციას საზოგადოებაში, ბენეფიციარი არ კარგავს ბიოლოგიურ ოჯახს და ოჯახიდან გამოდის დროებით. შესაბამისად, სახელმწიფოს მიზანი - მინდობით აღზრდის ინსტიტუტის გამოყენებით ბავშვს შეუქმნას ოჯახური გარემო - ღირებულ ლეგიტიმურ მიზნად უნდა იქნეს მიჩნეული. [6]

მინდობით აღზრდის არსი, სუბიექტები და მათი სამართლებრივი სტატუსი

მინდობით აღზრდა არის სახელმწიფოს მხრიდან ზრუნვის ფორმა, რომელიც მიახლოებულია ოჯახურ მზრუნველობასთან და მიზნად ისახავს დროებით ოჯახურ გარემოში მინდობით აღსაზრდელის მოვლას და აღზრდას, ემსახურება ბავშვის საუკეთესო ინტერესების დაცვას, რათა ბავშვს ჰქონდეს იმაზე უკეთესი პირობები და განვითარების შესაძლებლობები, რომლებიც მინდობით აღზრდამდე ჰქონდა, რაც ხორციელდება სახელმწიფოსა და მინდობით აღმზრდელს შორის დადებული ხელშეკრულების საფუძველზე. [5]

საქართველოს კანონით „შვილად აყვანისა და მინდობით აღზრდის შესახებ“ მინდობით აღმზრდელი შეიძლება იყოს საქართველოში მუდმივად მცხოვრები სრულწლოვანი პირი, რომელშიც იგულისხმება საქართველოს მოქალაქე ან საქართველოში სტატუსის მქონე მოქალაქეობის არმქონე პირები, რომლებიც მუდმივად ცხოვრობენ საქართველოში ან უცხო ქვეყნის მოქალაქე, რომელზედაც საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით გაცემულია საქართველოში მუდმივი ბინადრობის მოწმობა და მუდმივად ცხოვრობს საქართველოში[5].

მინდობით აღმზრდელი არ შეიძლება იყოს ის პირი, რომელიც სასამართლომ შეზღუდულქმედუნარიანად აღიარა ან მხარდაჭერის მიმღებად ცნო; შეზღუდული, შეჩერებული ან ჩამორთმეული აქვს მშობლის ან მეურვის /მზრუნველის უფლებები კანონით განსაზღვრულ მოვალეობათა არაჯეროვნად შესრულების გამო; ჯანმრთელობის მდგომარეობის გამო არ შეუძლია ბავშვის აღზრდა; პირი, რომელსაც ან რომლის ოჯახის წევრსაც სასამართლომ მსჯავრი დასდო მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულისთვის და სასამართლომ არ აქვს მოხსნილი ან გაქარწყლებული; მინდობით აღსაზრდელის მშობლისა და მეურვისა /მზრუნველისა, რომლებსაც მისი რჩენის ვალდებულება აკისრიათ; იმ პირისა, რომელსაც საქართველოს კანონმდებლობითა და სახელმწიფოსა და მინდობით აღმზრდელს შორის დადებული ხელშეკრულებით განსაზღვრულ მოვალეობათა არაჯეროვნად შესრულების გამო ჩამოერთვა მინდობით აღსაზრდელი; იმ პირისა, რომლის ოჯახის სოციალური სტატუსი შეფასებულია დადგენილი წესით და მისი სარეიტინგო ქულა დარეგისტრირების მომენტისთვის ნაკლებია საქართველოს მთავრობის მიერ დადგენილ ზღვრულ

ქულაზე; იმ პირისა, რომელსაც სასამართლომ მსჯავრი დასდო მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულისთვის, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის XXIV თავით გათვალისწინებული დანაშაულისთვის - ოჯახისა და არასრულწლოვნის წინააღმდეგ და ნასამართლობა არ აქვს მოხსნილი ან გაქარწყლებული საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით, გარდა იმ პირისა, რომელიც, მიუხედავად იმისა, მოხსნილი ან გაქარწყლებული აქვს თუ არა ნასამართლობა, არ შეიძლება იყოს მინდობით აღმზრდელი, თუ ის ნასამართლევი აღნიშნულ კანონში მითითებული კონკრეტული მუხლებით გათვალისწინებული დანაშაულებისათვის. [5]

2009 წლის 18 დეკემბრის კანონით „შვილად აყვანის და მინდობით აღზრდის შესახებ“ მინდობით აღზრდის შესახებ ხელშეკრულება იდება სახელმწიფოსა და მიმღებ ოჯახს შორის, თუმცა მინდობით აღსაზრდელი გადაეცემოდა მოვლისა და აღზრდისათვის დედობილს/მამობილს.[3] მართალია, აღნიშნული წინააღმდეგობა გამოსწორებულ იქნა 2017 წლის 04 მაისის კანონით „შვილად აყვანისა და მინდობით აღზრდის შესახებ“, რომლის მიხედვით ხელშეკრულება მინდობით აღზრდის შესახებ იდება მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანოსა და მინდობით აღმზრდელს შორის, მაგრამ მინდობით აღზრდის მთავარი არსი, რომ ბავშვს შეექმნას ნორმალური, უსაფრთხო ოჯახური გარემო, ახალი კანონით არ არის სრულყოფილად მოწესრიგებული. [5] პირველ რიგში უნდა აღინიშნოს, რომ როგორც ძველი კანონით, ასევე ახალი კანონით არ არის განსაზღვრული მინდობით აღმზრდელის ოჯახის ცნება და თუ ვინ შეიძლება ჩაითვალოს მისი ოჯახის წევრად. მინდობით აღმზრდელის ოჯახის წევრის პიროვნულ მახასიათებლებს ბავშვის ჭეშმარიტი ინტერესებიდან გამომდინარე აქვს დიდი მნიშვნელობა. ეს გარემოება ასევე გაითვალისწინა ახალმა კანონმა, მაგრამ როგორც აღვნიშნეთ, არასრულად. ახალი კანონის 71-ე მუხლის „დ“ ქვეპუნქტის თანახმად, პირი ვერ იქნება მინდობით აღმზრდელი, თუ მას ან მისი ოჯახის წევრს სასამართლომ მსჯავრი დასდო მძიმე ან განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულისთვის და ნასამართლობა არ აქვს მოხსნილი ან გაქარწყლებული საქართველოს კანონმდებლობით დადგენილი წესით; მაშინ, როდესაც, ამავე მუხლის „თ“ და „ი“ პუნქტებში აღარ არის მითითებული ოჯახის წევრზე, მიუხედავად იმისა, რომ ამ პუნქტებში მითითებული საფუძვლებიც ეხება იმ შემთხვევებს, როდესაც პირი ვერ იქნება მინდობით აღმზრდელი, თუ ის ნასამართლევი მთელი რიგი მძიმე და განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულების ჩადენისათვის, კერძოდ, ოჯახისა და არასრულწლოვნის, სიცოცხლის, სქესობრივი თავისუფლებისა და ხელშეუხებლობის, ძალადობრივი დანაშაულის, უფლებებისა და თავისუფლებების წინააღმდეგ და მას ნასამართლობა შეიძლება მოხსნილი ან გაქარწყლებულიც ჰქონდეს. აღნიშნული გარემოება ბავშვის საუკეთესო ინტერესებიდან გამომდინარე არის დიდი პრობლემა, რადგან მინდობით აღსაზრდელს ოჯახში ხვდება არამარტო მინდობით აღმზრდელი, არამედ მისი ოჯახის წევრებიც და მას ოჯახში უნდა შეექმნას უსაფრთხო, მზრუნველი და თბილი ოჯახური გარემო. ძალიან დიდი საფრთხეა, როდესაც მინდობით აღმზრდელის ოჯახის წევრი იყო წარსულში ნასამართლევი აღნიშნული ძალადობრივი ხასიათის დანაშაულებისათვის, თუნდაც მას მოხსნილი

ან გაქარწყლებული ჰქონდეს ხსენებულ დანაშაულთათვის ნასამართლობა, - როგორც ეს კანონმა მინდობით აღმზრდელთან მიმართებაში გაითვალისწინა.

მიგვაჩნია, რომ აღნიშნული საკითხები უნდა მონესრიგდეს სამართლებრივად და 2017 წლის 04 მაისის კანონის „შვილად აყვანისა და მინდობით აღზრდის შესახებ“ მე-3 მუხლში ერთ-ერთ პუნქტად უნდა დაემატოს ოჯახის ტერმინის განმარტება, ხოლო 71-ე მუხლის „თ“ და „ი“ პუნქტებში კი მიეთითოს სიტყვა „ოჯახის წევრი“-ც.

რაც შეეხება მინდობით აღსაზრდელს, 2017 წლის 04 მაისის „შვილად აყვანისა და მინდობით აღზრდის შესახებ“ მოქმედი კანონის მიხედვით, ის შეიძლება იყოს პირი, რომელიც არის 18 წლამდე ასაკის; რომელიც არის ობოლი; რომლის მშობელი (მშობლები) სასამართლომ უგზო - უკვლოდ დაკარგულად აღიარა; რომლის მშობელს (მშობლებს) შეეზღუდა (შეეზღუდათ), შეუჩერდა (შეუჩერდათ) ან ჩამოერთვა (ჩამოერთვათ) მშობლის უფლებები. მინდობით აღსაზრდელს, რომელიც მინდობით აღზრდის მიზნით განთავსებული იყო 18 წლის ასაკის მიღწევისას, შეუსრულდა 18 წელი და არის ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულების /სკოლის მოსწავლე, პროფესიული საგანმანათლებლო დაწესებულების პროფესიული სტუდენტი ან უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულების სტუდენტი, შეუძლია მინდობით აღზრდის მიზნით განთავსებული იყოს სწავლის დასრულებამდე, მაგრამ არაუმეტეს 21 წლის ასაკის მიღწევისა. მინდობით აღზრდის მიზნით შეიძლება ერთდროულად განთავსდნენ 18 წლამდე ასაკის პირი და მისი შვილი. [5]

აღსანიშნავია, რომ ახალი კანონით არ იქნა გათვალისწინებული და მონესრიგებული არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსის ერთ-ერთი ძირითადი, ახალი დებულება იმის შესახებ, რომ 18 წლამდე ან 18-დან 21 წლამდე ასაკის განრიდებას დაქვემდებარებული პირის მიმართ შეიძლება განრიდებას ერთ-ერთ ღონისძიებად გათვალისწინებულ იქნეს არასრულწლოვნის მინდობით აღსაზრდელად განთავსება, რაც ამავე კოდექსის 46-ე მუხლის თანახმად, ნიშნავს განსაზღვრული დროით პირის მიმღები ოჯახისათვის გადაცემას სახლიდან მოშორებით და მშობლებისგან განცალკევებით, თუ არასრულწლოვნის სახლში და მშობლების გარემოცვაში დატოვება მის მიერ ახალი დანაშაულის ჩადენის რისკს შეიცავს. აღნიშნული საკითხი მართებულად იქნა გათვალისწინებული 2015 წლის 24 ივნისის კანონით „შვილად აყვანისა და მინდობით აღზრდის შესახებ“ საქართველოს კანონში ცვლილების შეტანის თაობაზე, რომლითაც შესაძლებელი გახდა მინდობით აღსაზრდელად გადაცემა არა მარტო 18 წლამდე ბავშვის, არამედ ასევე 18 წლამდე ან 18-დან 21 წლამდე ასაკის განრიდებას დაქვემდებარებული პირის; [4]

მიგვაჩნია, რომ ეს საკითხიც საჭიროებს სამართლებრივ მონესრიგებას არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსის შესაბამისად და სავალდებულოა, რომ 2017 წლის 04 მაისის კანონში „შვილად აყვანისა და მინდობით აღზრდის შესახებ“ შევიდეს შესაბამისი ცვლილება და მიეთითოს, რომ „18 წლამდე ან 18-დან 21 წლამდე ასაკის განრიდებას დაქვემდებარებული პირი“ ასევე შეიძლება მინდობით აღსაზრდელად განთავსდეს მინდობით აღმზრდელის ოჯახში.

მინდობით აღზრდის სამართლებრივი პროცედურების ზოგადი დებულებები

2017 წლის 04 მაისის „შვილად აყვანის და მინდობით აღზრდის შესახებ“ კანონის მიხედვით, მინდობით აღზრდის პროცედურების განმახორციელებელი უფლებამოსილი ორგანოა სააგენტო, რომლის ტერიტორიული ერთეული მეურვეობისა და მზრუნველობის ადგილობრივი ორგანო თავის სამოქმედო ტერიტორიაზე უზრუნველყოფს მინდობით აღზრდის სფეროში მინდობით აღზრდის მსურველი პირისა და მინდობით აღსაზრდელის შეფასებას; მინდობით აღზრდის მსურველი პირისა და მინდობით აღსაზრდელის რეგისტრაციას; მინდობით აღზრდას დაქვემდებარებული პირის, მინდობით აღზრდის მსურველი პირის, მინდობით აღსაზრდელისა და მინდობით აღმზრდელის რეგისტრაციას და აღნიშნულ პირთა შესახებ ინფორმაციის სისტემატიზებას; მინდობით აღზრდის მსურველი პირისა და მინდობით აღსაზრდელის თავსებადობის შეფასებას; მინდობით აღზრდას დაქვემდებარებული პირის ინდივიდუალური განვითარების გეგმის შემუშავებას და ამ გეგმის განხორციელების მონიტორინგს; მინდობით აღსაზრდელის საცხოვრებელი პირობების, აღზრდა - განვითარების, განათლების, ჯანმრთელობის მდგომარეობის ზედამხედველობას, აგრეთვე მინდობით აღმზრდელის მიერ საკუთარი მოვალეობების შესრულების ზედამხედველობას, საკუთარი უფლებამოსილების ფარგლებში, მინდობით აღზრდის საკითხებზე კონსულტაციების გამართვას; [5]

საქართველოში მუდმივად მცხოვრებმა პირმა (პირებმა), რომელთაც სურთ ბავშვის მინდობით აღზრდა (მათ შორის, გადაუდებელი მინდობით აღზრდა) უნდა მიმართოს (მიმართონ) მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანოს თავისი (თავიანთი) ფაქტობრივი საცხოვრებელი ადგილის მიხედვით. მეურვეობისა და მზრუნველობის ადგილობრივი ორგანო სოციალური მუშაკის მიერ მინდობით აღზრდის მსურველი პირის შეფასების საფუძველზე იღებს გადაწყვეტილებას მინდობით აღმზრდელის რეგისტრაციის შესახებ. მინდობით აღზრდის რეგისტრაციისას მინდობით აღმზრდელის შეფასებასთან ერთად აუცილებელია მინდობით აღმზრდელის მიერ მინდობით აღზრდის სავალდებულო მოსამზადებელი კურსის გავლის დამადასტურებელი დოკუმენტის – სერტიფიკატის წარდგენა. [5]

მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანოს სოციალური მუშაკის მიერ მინდობით აღზრდის შესახებ გადაწყვეტილება მიიღება მინდობით აღსაზრდელის ბიოლოგიური ოჯახის საჭიროებებისა და მინდობით აღმზრდელის შესაძლებლობების შეფასებისა და მომზადებული დასკვნის საფუძველზე.

მინდობით აღმზრდელის ოჯახში ბიოლოგიური შვილებისა და მინდობით აღსაზრდელების საერთო რაოდენობა არ უნდა აღემატებოდეს ოთხს. გამონაკლისი დაიშვება მინდობით აღსაზრდელი დედამამიშვილების ერთად განთავსებისას; - 10 წლამდე ბავშვის (ბავშვის ასაკის, ჯანმრთელობის მდგომარეობისა და სიმწიფის ხარისხის გათვალისწინებით), 10 წლის ან 10 წელზე მეტი ასაკის ბავშვის მინდობით აღზრდა შესაძლებელია მხოლოდ მისი თანხმობით, თუ ეს არ ეწინააღმდეგება

ბავშვის საუკეთესო ინტერესებს, გარდა ბავშვის გადაუდებელ მინდობით აღზრდის მიზნით განთავსებისა; დაუშვებელია დედამამიშვილების (და-ძმის, დების ან /და ძმების) დაშორება, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც ეს შეესაბამება მათ საუკეთესო ინტერესებს; მინდობით აღზრდელსა და მინდობით აღსაზრდელს შორის ასაკობრივი სხვაობა არ უნდა იყოს 16 წელზე ნაკლები. [5]

მოქმედი კანონმდებლობა ასევე ითვალისწინებს „გადაუდებელ მინდობით აღზრდას“ ბავშვის ინტერესების გათვალისწინებით, საქართველოს შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის მინისტრის მიერ დადგენილი წესით, რა დროსაც არ ხდება მინდობით აღსაზრდელისა და მიმღები ოჯახის თავსებადობის შეფასება. მინდობით აღზრდის შესახებ გადაწყვეტილება მიიღება გადაუდებელი რეაგირების ოქმის საფუძველზე. [5]

მიგვაჩნია, რომ ბავშვის გადაცემა მიმღები ოჯახისათვის, თუ არ მოხდება მინდობით აღსაზრდელისა და მიმღები ოჯახის თავსებადობის შეფასება შესაბამისი სპეციალური ცოდნის მქონე პირების მიერ, შესაძლებელია დიდ საფრთხესთან იყოს დაკავშირებული. ბავშვი, რომელიც თავისი მდგომარეობით არის ფსიქოლოგიურად ტრავმირებული, მოკლებულია მშობლების მზრუნველობას, სტაბილურობას, სიყვარულს, რადგან მას არა აქვს საკუთარი ოჯახი და იმ შემთხვევაშიც, თუ ის მიმღებ ოჯახს ვერ შეეწყობა, ბავშვის ინტერესებისათვის იქნება საზიანო, ადგილი ექნება ბავშვის ხელახალ ვიქტიმიზაციას, რაც უფრო დაამძიმებს მის მდგომარეობას და შეიძლება ბავშვის ფსიქოლოგიურ მდგომარეობას მიადგეს გამოუსწორებელი ზიანი, მით უფრო, რომ ამ შემთხვევაში ბავშვის თანხმობა არ არის სავალდებულო.

თუ ბავშვის საუკეთესო ინტერესებიდან გამომდინარე, „გადაუდებელი მინდობით აღზრდა“ აუცილებელია, მიგვაჩნია, რომ „შვილად აყვანისა და მინდობით აღზრდის შესახებ“ კანონში და არა - კანონქვემდებარე აქტში, კონკრეტულად უნდა იქნეს განსაზღვრული მინდობით აღზრდის გამოყენების კონკრეტული საფუძვლები, რა დროსაც ასევე ამავე კანონში უნდა მიეთითოს, რომ ამ შემთხვევაშიც სავალდებულოა ბავშვის (ბავშვის ასაკის, ჯანმრთელობის მდგომარეობისა და სიმწიფის ხარისხის გათვალისწინებით) თანხმობა. ამდენად, აუცილებელია, რომ სახელმწიფოს მხრიდან აღნიშნული საკითხებიც დარეგულირდეს და შესაბამისი ცვლილებები განხორციელდეს კანონში „შვილად აყვანისა და მინდობით აღზრდის შესახებ“.

სახელმწიფოს მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანოსა და მინდობით აღზრდელთან ბავშვის მინდობით აღზრდის შესახებ ხელშეკრულება შეიძლება დაიდოს ნებისმიერი ვადით (გარდა გადაუდებელი მინდობით აღზრდისა), მინდობით აღსაზრდელის მიერ სრულწლოვანების მიღწევამდე. აღნიშნული ვადა შეიძლება გაგრძელდეს, როგორც აღვნიშნეთ, მინდობით აღზრდის მიზნით განთავსებული პირის ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებაში /სკოლაში, პროფესიულ ან უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებაში სწავლის დასრულებამდე, მაგრამ არაუმეტეს 21 წლის ასაკის მიღწევისა. ბავშვის გადაუდებელი მინდობით აღზრდის შესახებ ხელშეკრულება შეიძლება დაიდოს არაუმეტეს 90 კალენდარული დღის ვადით (3 თვე). ბავშვის მინდობით აღზრდის შესახებ ხელშეკრულება უნდა შეიცავდეს: მინდობით აღსაზრდელზე ზრუნვისა და მისი აღზრდის

პირობებს; მინდობით აღმზრდელის უფლებებსა და მოვალეობებს; მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანოს უფლებებსა და მოვალეობებს; მინდობით აღსაზრდელის უფლებებსა და მოვალეობებს; მხარეთა პასუხისმგებლობებს; ხელშეკრულების შეწყვეტის პირობებს. მხარეთა შეთანხმების საფუძველზე შესაძლებელია ბავშვის მინდობით აღზრდის შესახებ ხელშეკრულებაში ცვლილებების შეტანა. [5]

აღსანიშნავია, რომ 2017 წლის 04 მაისის კანონმა „შვილად აყვანისა და მინდობით აღზრდის“ შესახებ არ გაითვალისწინა და ცალკე მუხლად ზუსტად არ განსაზღვრა ის საფუძვლები, რა დროსაც შესაძლებელია შეწყდეს მინდობით აღმზრდელსა და მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანოს შორის დადებული ხელშეკრულება და ხელშეკრულებით განსაზღვრულ მოვალეობათა არაჯეროვნად შესრულების გამო ჩამოერთვას მინდობით აღმზრდელს აღსაზრდელი.

„შვილად აყვანისა და მინდობით აღზრდის შესახებ“ ახალი კანონის 71-ე მუხლის „ვ“ და 74-ე მუხლის მე-3 ნაწილის „ვ“ პუნქტებში მხოლოდ იმის მითითება, რომ მინდობით აღმზრდელი არ შეიძლება იყოს პირი, რომელსაც განსაზღვრულ მოვალეობათა არაჯეროვნად შესრულების გამო ჩამოერთვა მინდობით აღსაზრდელი და ბავშვის მინდობით აღზრდის შესახებ ხელშეკრულებაში გათვალისწინებული უნდა იქნეს ხელშეკრულების შეწყვეტის პირობები, მიგვაჩნია, რომ არ არის საკმარისი და აღნიშნული წარმოადგენს კანონის ხარვეზს. აუცილებელია, რომ სწორედ ახალ კანონში „შვილად აყვანისა და მინდობით აღზრდის“ შესახებ და არა სხვა კანონქვემდებარე აქტში, ისევე, როგორც ეს გათვალისწინებული იყო ამ კანონის წინა რედაქციაში, ცალკე მუხლად უნდა იქნეს დამატებული, ბავშვის მინდობით აღზრდის შესახებ ხელშეკრულების შემდეგ, - ბავშვის მინდობით აღზრდის შესახებ ხელშეკრულების შეწყვეტის კონკრეტული საფუძვლები. ეს საფუძვლები შეიძლება იყოს შემდეგი: მიმღები ოჯახის ინიციატივით, თუ არსებობს დასაბუთებული მიზეზი (ავადმყოფობა, ოჯახური ან მატერიალური მდგომარეობის გაუარესება, შვილობილსა/მინდობით აღსაზრდელსა და მიმღები ოჯახის წევრებს შორის კონფლიქტი); მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანოს ინიციატივით, თუ მიმღებ ოჯახში შექმნილია შვილობილზე/ მინდობით აღსაზრდელზე ზრუნვისა და მისი აღზრდისათვის საზიანო პირობები და გარემო; შვილობილის/მინდობით აღსაზრდელის ბიოლოგიურ ოჯახში დაბრუნების შემთხვევაში; შვილობილის/მინდობით აღსაზრდელის შვილად აყვანის შემთხვევაში; თუ შვილობილი/მინდობით აღსაზრდელი გახდა სრულწლოვანი; თუ შვილობილი/მინდობით აღსაზრდელი დაქორწინდა; იმ შემთხვევაში, როდესაც შვილობილად ასაყვანი აღარ ექვემდებარება მინდობით აღსაზრდელის კატეგორიას/აღარ არის მინდობით აღზრდას დაქვემდებარებული პირი; ხელშეკრულების ვადის ამონურვისთანავე. [2;3]

ბავშვის მინდობით აღზრდის შესახებ ხელშეკრულების/ ხელშეკრულების ვადამდე შეწყვეტის შემთხვევაში ბავშვი გადაეცემა მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანოს, რომელმაც უნდა მიიღოს საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებული ზომები.

მინდობით აღზრდის ხარჯები იფარება საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტიდან, „სოციალური დახმარების შესახებ“ საქართველოს კანონის შესაბამისად. აღნიშნული ხარჯები მოიცავს მინ-

დობით აღსაზრდელის საჭიროებების დაკმაყოფილებისთვის აუცილებელ ხარჯსა და მინდობით აღმზრდელის სოციალურ დახმარებას. მინდობით აღზრდის ანაზღაურების ოდენობას განსაზღვრავს საქართველოს მთავრობა. მინდობით აღმზრდელს მინდობით აღსაზრდელის მინდობით აღზრდა ეთვლება შრომით სტაჟში. [5]

მინდობით აღმზრდელი ვალდებულია მოუსმინოს და ასევე მიაღებინოს მონაწილეობა მინდობით აღსაზრდელს მასთან დაკავშირებული ნებისმიერი გადაწყვეტილების მიღებისას, მისი ასაკის, ჯანმრთელობის მდგომარეობისა და სიმწიფის ხარისხის გათვალისწინებით და არ უნდა შეზღუდოს აღსაზრდელის უფლებები მისი ბიოლოგიური მშობლისა (ბიოლოგიური მშობლებისა) და წარმოშობით ნათესავების მიმართ.

ამდენად, მინდობით აღზრდა ბავშვის ჭეშმარიტი ინტერესებიდან გამომდინარე მასზე მზრუნველობის ერთ-ერთი საუკეთესო ფორმაა და ემსახურება ბავშვის ოჯახურ გარემოში აღზრდას. სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს, რომ ბავშვს მინდობით აღზრდისას ჰქონდეს იმაზე უკეთესი პირობები და განვითარების შესაძლებლობები, რომლებიც მინდობით აღზრდამდე ჰქონდა. ბავშვის ოჯახურ გარემოში აღზრდა უნდა ემსახუროდეს მისი საუკეთესო ინტერესების დაცვას, მინდობით აღზრდისას მიღებული ნებისმიერი გადაწყვეტილება უნდა იყოს იმის მცდელობა, რომ ბავშვისთვის სტაბილური ოჯახური გარემო შეიქმნას, რა დროსაც მნიშვნელოვანია ბავშვისადმი ინდივიდუალური მიდგომა, რათა გათვალისწინებული იქნეს მისი ინდივიდუალური მახასიათებლები (ასაკი, განვითარების დონე, ცხოვრების, აღზრდისა და განვითარების პირობები, განათლება, ჯანმრთელობისა მდგომარეობა, იმისათვის, რომ მოხდეს მისი ხასიათის თავისებურებების შეფასება და შესაბამისად იმ საჭიროებების განსაზღვრა, რაც მან უნდა მიიღოს მიმღები ოჯახისგან.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გაეროს კონვენცია „ბავშვის უფლებების შესახებ“, 20. 11. 1989
2. საქართველო. საქართველოს პარლამენტი. 2007. საქართველოს კანონი „მინდობით აღზრდის“ შესახებ. (N 2381, 18/12/2007). თბილისი: საკანონმდებლო მაცნე
3. საქართველო. საქართველოს პარლამენტი. 2009. საქართველოს კანონი „შვილად აყვანისა და მინდობით აღზრდის“ შესახებ. (N 2381, 18/12/2009). თბილისი: საკანონმდებლო მაცნე.
4. საქართველო. საქართველოს პარლამენტი. 2015. საქართველოს კანონი „შვილად აყვანისა და მინდობით აღზრდის შესახებ“ საქართველოს კანონში ცვლილების შეტანის თაობაზე. (24.06.2015) თბილისი: საკანონმდებლო მაცნე.
5. საქართველო. საქართველოს პარლამენტი. 2017. საქართველოს კანონი „შვილად აყვანისა და მინდობით აღზრდის“ შესახებ. (N 746, 04/05/2017). თბილისი: საკანონმდებლო მაცნე.
6. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს მეორე კოლეგიის გადაწყვეტილება /4/603. ქ. ბათუმი. (28.10.2015). თბილისი: საკანონმდებლო მაცნე 3044874-0.

მარია ზუბიაშვილი
ეკონომიკის დოქტორი,
ახალი უმაღლესი სასწავლებლის პროფესორი

ანა მარუაშვილი
ეკონომიკის დოქტორი,
ახალი უმაღლესი სასწავლებლის პროფესორი

ხარჯების და დანახარჯების გაშიჯვის

ანოტაცია

ეკონომიკურ თეორიასა და პრაქტიკაში ხშირად გამოიყენება ტერმინები „ხარჯები“ და „დანახარჯები“, რაც ბევრ კითხვას ბადებს, თუ რა შემთხვევაში უნდა გამოვიყენოთ ტერმინი „ხარჯები“ და „დანახარჯები“.

აღნიშნული ტერმინების ირგვლივ სხვადასხვა ავტორები განსხვავებულ ინტერპრეტაციას იძლევიან, თუმცა საფუძველში ყველა ერთნაირია. მაგრამ არიან ავტორები, რომლებსაც ამ საკითხზე თავიანთი მოსაზრებები გააჩნიათ. საკითხის ირგვლივ თეორიული მასალისა და პრაქტიკაში ამ ტერმინების გამოყენების შესწავლამ ჩამოგვიყალიბა ჩვენი ხედვა ხარჯების განმარტების შესახებ: ხარჯები არის საწარმოს აქტივების სახეცვლილება, სარგებლის მიღების მიზნით საწარმოდან გასული ფულის ნაწილის ჩართვა განსაზღვრული პერიოდის მოგების ფორმირებაში და რომლებიც დადასტურებულია დოკუმენტურად (დოკუმენტურად დადასტურებული ხარჯების ქვეშ იგულისხმება დანახარჯები, რომლებიც დადასტურებულია კანონმდებლობის შესაბამისად გაფორმებული დოკუმენტებით), გამართლებულია ეკონომიკურად და მათი ღირებულება მთლიანად გადაიტანება ამ პერიოდის რეალიზებულ პროდუქციაზე. გარდა ამისა, საკითხის შესწავლამ მიგვიყვანა დასკვნამდე, რომ: ცნებები „დანახარჯები“ და „ხარჯები“ არ არის ერთი და იგივე. მათა არევამ შესაძლოა მნიშვნელოვანი შეცდომები გამოიწვიოს საწარმოს საქმიანობის ეკონომიკურ ანალიზში, საწარმოო პროცესების დაგეგმვაში და მართვაში. ცნება „ხარჯები“ გამოიყენება ბუღალტრულ აღრიცხვაში, ხოლო „დანახარჯები“ მიეკუთვნება საწარმოს ფინანსურ სფეროს, დაგეგმვას და მისი ეკონომიკური საქმიანობის შეფასებას, ე.ი. უფრო მისაღებია მმართველობითი აღრიცხვისათვის.

Maria Zubiashvili

*Doctor of Economics, Professor
New Higher Education Institute*

Anna Maruashvili

*Doctor of Economics, Professor
New Higher Education Institute*

THE DIFFERENCE BETWEEN “COSTS” AND “EXPENSES”

Abstract

In economic theory and practice the terms “costs” and “expenses” are frequently used interchangeably, but their application raises many questions.

Different authors give different interpretations of these terms, although they are all somehow similar. But there are numerous authors who have their opinions related to this issue. The research of application of these terms in theoretical material and practice formulated our understanding of “costs”: which are transformed enterprise assets, the part of the enterprise money used in order to get profit for a specified period, are documented (documented costs means costs that are confirmed by documents in accordance with law), are economically justified and their value is completely distributed through the period of sold goods.

In addition, the study has led us to conclude that the concepts “expenses” and “costs” are not the same. The misunderstanding of these terms may lead to significant faults in the economic analysis of the enterprise’s activities, in planning and managing the manufacturing processes. The concept of “costs” is used in accounting, while “expenses” belong to the enterprise financial sphere, planning and evaluation of its economic activity, i.e. more acceptable for management accounting.

ხარჯების და დანახარჯების გამიჯვნა

ბიზნესის უზენაესი მიზანია მოგების მიღება და მისი მაქსიმიზაცია. მოგების გაანგარიშების კლასიკური ფორმულაა: სხვაობა შემოსავლებსა და ხარჯებს შორის. აშკარაა, რომ ხარჯების შემცირება ზრდის მოგებას. გარდა ამისა, გასათვალისწინებელია, რომ საწარმოს ეკონომიკა აიგება საწარმოო საქმიანობიდან ფულადი ფორმით გამოხატული შემოსავლებისა და ხარჯების შესაბამისობის პრინციპზე. აქედან გამომდინარე, საწარმოთა ხელმძღვანელები განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობენ პროდუქციის თვითღირებულების გაანგარიშებას, რომლის სიდიდეც, ფასების უცვლელობის პირობებში, მოგების სიდიდის უკუპროპორციულია, ე.ი. რაც უფრო დაბალია თვითღირებულება, მით უფრო მაღალია მოგება.

პროდუქციის თვითღირებულება არის წარმოებისა და მიმოქცევის, პროდუქციის რეალიზაციის მიმდინარე დანახარჯები გაანგარიშებული ფულადი გამოხატულებით. იგი მოიცავს მატერიალურ დანახარჯებს, ძირითადი საშუალებების ამორტიზაციას, ძირითადი და დამხმარე პერსონალის ხელფასს, დამატებით (ზედნაღებ) ხარჯებს, რომლებიც უშუალოდ დაკავშირებულია მოცემული სახეობისა და მოცულობის პროდუქციის წარმოებასა და რეალიზაციასთან [7].

მოცემული განმარტებიდან ჩანს, რომ თვითღირებულებას პირდაპირი კავშირი აქვს ხარჯებთან და დანახარჯებთან. სწორედ ამ უკანასკნელი კატეგორიების „ხარჯების“ და „დანახარჯების“ ბუღალტრულ აღრიცხვაში გამოყენებისას დამწყებ ბიზნესმენებს ბევრი კითხვა უჩნდებათ, რამეთუ, როგორც ეკონომიკურ თეორიაში, ისე პრაქტიკაში გამოიყენება აღნიშნული ტერმინები.

უპირველეს ყოვლისა, უმჯობესია გავერკვეთ ამ ცნებებში და ამ ტერმინების მნიშვნელობებში, რა არის „დანახარჯები“ და რითი განსხვავდება იგი „ხარჯებისაგან“, როგორ განიმარტებიან ისინი ეკონომიკურ ლიტერატურაში და ნორმატიულ დოკუმენტებში. ერთი შეხედვით, ტერმინები „დანახარჯები“ და „ხარჯები“ აბსოლუტური სინონიმებია. „... ფირმის დანახარჯები და ფირმის ხარჯები - სინონიმებია“ [5].

აღსანიშნავია, რომ ეკონომიკურ ლიტერატურაში ავტორებს ამ ტერმინების შესახებ განსხვავებული ინტერპრეტაცია გააჩნიათ.

ასე, „ხარჯი“ ესაა საწარმოს ეკონომიკური სარგებლის შემცირება საანგარიშგებო პერიოდის განმავლობაში აქტივების საწარმოდან გასვლით ან ვალდებულებების ზრდით, რომელიც გამოიხატება საწარმოს საკუთარი კაპიტალის შემცირებით და რომელიც არაა დაკავშირებული მესაკუთრეთათვის კაპიტალის განაწილებასთან“ [3].

ანალოგიურ განმარტებებს იძლევიან ეკონომისტები: თ. დოლიაშვილი [1], ე. ხარაბაძე [4], ა. ხორავა, ნ. სრესელი, ნ. კვატაშიძე [2]. როგორც ჩანს, ავტორებმა თავიანთ განმარტებას საფუძ-

ვლად დაუდეს ბაას-ში მოცემული განმარტება, რომლის თანახმადაც, „ხარჯი არის საწარმოს მიერ ეკონომიკური სარგებლის შემცირება საანგარიშგებო პერიოდში, აქტივების საწარმოდან გასვლის ან ვალდებულებების ზრდის საფუძველზე, რაც გამოიხატება საწარმოს საკუთარი კაპიტალის შემცირებით, რომელიც დაკავშირებული არ არის მესაკუთრეთათვის კაპიტალის განაწილებასთან“ [6].

მოცემული პრობლემის ირგვლივ საინტერესოა უცხოელი ეკონომისტების მოსაზრებები. მაგალითად, ვ.გ.სკლიარენკო თვლის, რომ „დანახარჯები - არის დროის განსაზღვრულ პერიოდში პროდუქციის წარმოებაზე და რეალიზაციაზე განეული მატერიალური, შრომითი და სხვა რესურსების ღირებულების ფულადი შეფასება. ხარჯები - არის დროის განსაზღვრულ პერიოდში რეალიზებულ პროდუქციაზე მთლიანად გადატანილი ღირებულება, რომელიც დადასტურებულია დოკუმენტურად და გამართლებულია სამართლებრივად“ [8].

ამ განმარტებიდან ნათლად ჩანს, რომ ხარჯებს წარმოადგენენ ის დანახარჯები, რომლებიც ჩადებულია უკვე რეალიზებული პროდუქციის თვითღირებულებაში და აისახებიან მოგება-ზარალის ანგარიშგებაში. აქედან გამომდინარე, ამკარაა, რომ „დანახარჯები“ უფრო ფართო ცნებაა, ვიდრე „ხარჯები“.

მოცემულ პოზიციას გამოხატავენ ასევე ეკონომისტები ვ.გ.ლუბედევი, თ.გ.დროზდოვა, ვ.პ.კუსტარევი, ი.ვ.სოკოლოვი, ისინი აცხადებენ, რომ: „დანახარჯები - ეკონომიკური მაჩვენებელია, რომელიც ფულად გამოსახულებაში ახასიათებს დროის განსაზღვრულ პერიოდში პროდუქციის და მომსახურების წარმოებაზე გამოყენებული რესურსების მოცულობას და რომელიც ასახულია პროდუქციის, სამუშაოსა და მომსახურების თვითღირებულების შემადგენლობაში [9, 10].

ტერმინი „დანახარჯები“ ეხება რესურსების სხვადასხვა გამოყენებას, მათ შორის აქტივების შეძენას, მაშინ როცა ტერმინი „ხარჯები“ ეხება იმ რესურსების გამოყენებას, რომლებიც მოცემული დროის პერიოდში სამეურნეო სუბიექტის მოგების განსაზღვრისას შეესაბამება მიღებულ შემოსავლებს [10].

როგორც ირკვევა, დღეისათვის მოცემული ცნებების ერთმნიშვნელოვანი განმარტება არ არსებობს. ტერმინების „დანახარჯები“ და „ხარჯები“ ინტერპრეტაციის განხილვამ ჩამოგვიყალიბა ჩვენეული ხედვა აღნიშნული ტერმინების განმარტების შესახებ.

პირდაპირ ვიტყვით, რომ ჩვენ კატეგორიულად არ ვეთანხმებით ქართველი ეკონომისტების მიერ ბასს-ის საფუძველზე მოცემულ განმარტებებს. ვფიქრობთ, რომ იგი ძალზე ვრცელი და ბუნდოვანია (აღბათ იმიტომ, რომ სიტყვა-სიტყვით გადმოტანილია საერთაშორისო სტანდარტებიდან, ვფიქრობთ, პრობლემა თარგმანშია).

„ხარჯების“ და „დანახარჯების“ გამიჯვნის გასარკვევად მივმართოთ მათ კლასიფიკაციას. „თანამედროვე საერთაშორისო აზროვნებასა და პრაქტიკაში ხარჯების უპირველესი კლასიფიკირება ხდება შემავალ და გამავალ ხარჯებად.

შემავალი ხარჯები ის დანახარჯებია, რომლებიც რესურსების მომარაგება-შესყიდვაზე იქნა განეული.

გამავალი ხარჯები ის დანახარჯებია, რომლებიც პროდუქციის დამზადებაზე დაიხარჯა, მზა პროდუქციაში განივთდა“ [5].

შემავალი ხარჯების მოცემული განმარტებიდან ირკვევა, რომ სანარმო თავისი საქმიანობის განსახორციელებლად გასცემს ფულად სახსრებს მასალის, ნედლეულის, ნახევარფაბრიკატების და სხვა აუცილებელი მატერიალური რესურსების შესაძენად. ე.ი. ამ პროცესით იცვლება აქტივების ფორმა, ანუ ფულადი სახსრები გარდაიქმნება მატერიალურ რესურსად, რაც არავითარ შემთხვევაში არ დაარღვევს სანარმოს აქტივების ჯამს და შესაბამისად ფინანსურ ბალანს და მის კაპიტალს.

უფრო მეტიც, სანარმო იძენს მატერიალურ რესურსებს თავისი საქმიანობის განსახორციელებლად, რომლის მიზანია სარგებლის მიღება. სარგებლის მიღება კი არ ამცირებს კაპიტალს, არამედ ზრდის მას, ანუ გაცემული ფულით შეძენილი მატერიალური რესურსების გარკვეული ნაწილი მონაწილეობს განსაზღვრული პერიოდის მოგების ფორმირებაში, ხოლო დარჩენილი ნაწილი კაპიტალიზირდება კომპანიის აქტივებში მასალის, ნედლეულის, მზა პროდუქციის, დაუმთავრებელი ნარმოების, არამატერიალური აქტივების სახით.

როგორც ჩანს, დანახარჯები და ხარჯები განსხვავდებიან მათი ნარმოქმნის დროის მიხედვით. მარტივი ენით რომ ვთქვათ, დანახარჯების ნარმოქმნის პერიოდის გასვლის შემდგომ ნარმოქმნება ხარჯები, როდესაც განეული დანახარჯებით შეძენილი მასალები და ნედლეული გარდაიქმნება მზა პროდუქციად, რომლის რეალიზაცია სანარმოს მოუტანს შემოსავალს. სწორედ ამ შემოსავლის მომტანი დანახარჯებია ის ხარჯები, რომლებიც აისახებიან სანარმოს მოგება-ზარალის ანგარიშგებაში და ფორმირდება მოგება.

გარდა ამისა, დანახარჯები და ხარჯები, შესაძლოა, განსხვავდებოდნენ სიდიდითაც. ამ მხრივ უნდა გამოიყოს ხარჯების ჯგუფი, რომელთაც არ გააჩნიათ დანახარჯები, ასეთებია ეგრეთწოდებული სხვა ხარჯები, როგორებიცაა: დანაკლისი, გაფუჭება და დატაცება, უიმედო დებიტორული დავალიანება, ჯარიმები და სხვ.

აღნიშნული პრაქტიკული მოსაზრებებიდან გამომდინარე, უფრო მართებულად მიგვაჩნია ხარჯების შემდეგი განმარტება: ხარჯები არის სანარმოს აქტივების სახეცვლილება, სარგებლის მიღების მიზნით სანარმოდან გასული ფულის ნაწილის ჩართვა განსაზღვრული პერიოდის მოგების ფორმირებაში და რომლებიც დადასტურებულია დოკუმენტურად (დოკუმენტურად დადასტურებული ხარჯების ქვეშ იგულისხმება დანახარჯები, რომლებიც დადასტურებულია კანონმდებლობის შესაბამისად გაფორმებული დოკუმენტებით), გამართლებულია ეკონომიკურად და მათი ღირებულება მთლიანად გადაიტანება ამ პერიოდის რეალიზებულ პროდუქციაზე.

აღვნიშნავთ, რომ დანახარჯები, რომლებიც არ არიან ჩართულნი წარმოებაში, არ არიან მიწერილი რეალიზებულ პროდუქციაზე, მაშინ დანახარჯები გარდაიქმნებიან მატერიალურ მარაგებად, დაუმთავრებელ წარმოებად და მზა პროდუქციის მარაგებად, ანუ სანარმოს აქტივებად.

როგორც ირკვევა, ცნებები „დანახარჯები“ და „ხარჯები“ არ არის ერთი და იგივე. მათმა არევაგამ, შესაძლოა, მნიშვნელოვანი შეცდომები გამოიწვიოს სანარმოს საქმიანობის ეკონომიკურ ანალიზში, სანარმოო პროცესების დაგეგმვაში და მართვაში. ცნება „ხარჯები“ გამოიყენება ბუღალტრულ აღრიცხვაში, ხოლო „დანახარჯები“ მიეკუთვნება სანარმოს ფინანსურ სფეროს, დაგეგმვას და მისი ეკონომიკური საქმიანობის შეფასებას, ე.ი. უფრო მისაღებია მმართველობითი აღრიცხვისათვის.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. თ. დოლიაშვილი, გ. ლილუაშვილი, ბუღალტრული აღრიცხვა.სახელმძღვანელო, თბ. 2015, გვ.144;
2. ბუღალტრული აღრიცხვა: თეორია, ფინანსური აღრიცხვა, ბუღალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტებით. სახელმძღვანელო, ა.ხორავა, ნ. კვატაშიძე, ნ. სრესელი, ზ. გოგრიჭიანი. თბ. 2011;
3. ი. მესხია, დ. ჯალალონია ბუღალტრული აღრიცხვა. ბასს - პრაქტიკაში, თბ., 2010, გვ.304. (226);
4. ე. ხარაბაძე, ფინანსური აღრიცხვა, გამომცემლობა „მერანი“, თბ., 2013. 366 გვ.
5. ი.ჭილაძე, დანახარჯების აღრიცხვის სისტემები; მონოგრაფია, გამომცემლობა „მერანი“, 2009, 54 გვ;
6. საქართველოს პარლამენტთან არსებული ბუღალტრული აღრიცხვის სტანდარტების კომისიის დადგენილება #9, 2005 წლის 5 აპრილი, ქ. თბილისი;
7. ეკონომიკური ლექსიკონი, პროფ. ა.სილაგაძის ხელმძღვანელობით.
8. Склярёнок В.К. В чем разница между затратамиб расходами и издержкамию ИНП Центр дистанционного образованияб «Элитариум»
9. Лебедев ВьюГюУправление затратами на предприятиию СПб.: Дом «Бизнес-пресса». 2006. 352с.
10. Соколов Я.В. Бухгалтерский учет в зарубежных странах. М.: ТК Велби, изд. Проспект. 2007. 672 с;

ნინო ჭითანავა

იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი

თანამედროვე ტენდენციები საერთაშორისო ურთიერთობებში (ბოლონიის პროცესის მაგალითზე)

ანოტაცია

საგანმანათლებლო თანამშრომლობა მნიშვნელოვანი ფაქტორია სტაბილური და დემოკრატიული საზოგადოების განვითარებისა და გაძლიერებისათვის. ევროპის უმაღლესმა სასწავლებლებმა მიიღეს რა გამონეგვა მთავარი აქტორების როლი შეასრულეს უმაღლესი განათლების ევროპული სივრცის შექმნაში. საგანმანათლებლო სისტემების დაკავშირებისათვის გარკვეული საშუალებების და ინსტრუმენტების შემუშავების მიზნით 1999 წლის 19 ივნისს ევროპის 29 ქვეყნის განათლებისა და მეცნიერების მინისტრებმა მსოფლიოს უძველეს საუნივერსიტეტო ქალაქ ბოლონიაში ხელი მოაწერეს დეკლარაციას (ბოლონიის დეკლარაცია). ბოლონიის დეკლარაციაზე ხელმოწერას წინ უსწრებდა ისეთი დოკუმენტების მიღება, როგორცაა: უნივერსიტეტების დიდი ქარტია (1988), ლისაბონის კონვენცია (1997) და სორბონის დეკლარაცია (1998). აღნიშნული დოკუმენტების მისიას წარმოადგენდს ევროპის ქვეყნების განათლების სისტემების დაახლოება და ჰარმონიზაცია ერთიანი ევროპული სივრცის შექმნით. ამ უკანასკნელის მიზანი კი არის ევროპის მოქალაქეთა დასაქმებისა და მობილობის გაძლიერება, ასევე ევროპული უმაღლესი განათლების საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობის გაზრდა. მიუხედავად იმისა რომ ბოლონიის პროცესი დაიწყო ევროპული ინიციატივის დონეზე იგი გასცდა საზღვრებს და დღეს 47 ქვეყანას აერთიანებს. ბოლონიის პროცესში საქართველოს ჩართვა 2005 წელს ბერგენის სამიტზე, ახლად არჩეული მთავრობისთვის გამოსავალი იყო პოსტსაბჭოთა პერიოდში საგანმანათლებლო სივრცეში შექმნილი ქაოსიდან, რომელიც მოიცავდა არა მარტო ფინანსურ კრიზისსა და კორუფციას უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში, არამედ განათლების სტრატეგიული დაგეგმვისა და მენეჯმენტის, ინოვაციური სწავლებისა და კვლევის, განახლებული კურიკულუმებისა და კვლევაზე დაფუძნებული სწავლების ნაკლებობას.

Nino Chitanava
PhD Student, Iakob Gogebashvili
Telavi State University

Bologna Process and Trends in International Relations

Abstract

Educational co-operation is the important factor in the development and strengthening of stable, peaceful and democratic societies. European higher education institutions, for their part, have accepted the challenge and taken up a main role in constructing the European area of higher education.

On June 19, 1999 29 European Ministers of Education signed a declaration in the oldest university town of Bologna. By signing the document, the ministers expressed their willingness to participate in creation of European Higher Education Area. Bologna declaration was preceded by such documents as: Magna Chartum Universitatum (1998); Lisbon Convention (1997); Sorbona Declaration (1998). As the Bologna Declaration sets out, building the European Higher Education Area is a condition for enhancing the attractiveness and competitiveness of higher education institutions in Europe. It emphasised the creation of the European area of higher education as a key way to promote citizens' mobility and employability.

In spite of the fact, that Bologna process has started as European initiative, it has gone beyond the borders and currently has 47 member countries. Europeanization of higher education in Georgia is a process that is closely linked to the country's attempt to break through its Soviet past and legacy. The legacy was - chaos, which included not only financial crises and corruption in higher education institutions but also lack of education-based strategic planning and management, innovative teaching and research, renewed curriculum and research-based studies. Europeanization of the Georgian higher education system started in 2005, when the newly formed government was reforming every sphere to show it's clearly set Western aspiration. Thus, in 2005 Georgia joined the Bologna process at Bergen Summit and took responsibility to modify its educational system in order to harmonize it with the European Higher Education Area.

თანამედროვე ტენდენციები სავაჭრორისო ურთიერთობებში (ბოლონის პროცესის მაგალითზე)

საგანმანათლებლო თანამშრომლობა მნიშვნელოვანი ფაქტორია სტაბილური და დემოკრატიული საზოგადოების განვითარებისა და გაძლიერებისათვის. ევროპის უმაღლესმა სასწავლებლებმა, მიიღეს რა გამონვევა, მთავარი აქტორების როლი შეასრულეს უმაღლესი განათლების ევროპული სივრცის შექმნაში. საგანმანათლებლო სისტემების დაკავშირებისათვის, გარკვეული საშუალებების და ინსტრუმენტების შემუშავების მიზნით, 1999 წლის 19 ივნისს ევროპის 29 ქვეყნის განათლებისა და მეცნიერების მინისტრებმა მსოფლიოს უძველეს საუნივერსიტეტო ქალაქ ბოლონიაში ხელი მოაწერეს დეკლარაციას (ბოლონის დეკლარაცია). ბოლონის დეკლარაციაზე ხელმოწერას წინ უსწრებდა ისეთი დოკუმენტების მიღება, როგორცაა: უნივერსიტეტების დიდი ქარტია (1988), ლისაბონის კონვენცია (1997) და სორბონის დეკლარაცია (1998). აღნიშნული დოკუმენტების მისიას წარმოადგენს ევროპის ქვეყნების განათლების სისტემების დაახლოება და ჰარმონიზაცია ერთიანი ევროპული სივრცის შექმნით. ამ უკანასკნელის მიზანი კი არის ევროპის მოქალაქეთა დასაქმებისა და მობილობის გაძლიერება, ასევე ევროპული უმაღლესი განათლების სავაჭრორისო კონკურენტუნარიანობის გაზრდა. ლისაბონში მიღებული კონვენცია გულისხმობს ევროპის რეგიონში უმაღლესი განათლების კვალიფიკაციების ცნობის შესაძლებლობას. მასში ჩამოყალიბებულია საბაზისო მოთხოვნები და აღიარებულია, რომ ცალკეულ ქვეყნებს შეუძლიათ კვალიფიკაციების ცნობის უფრო კონსტრუქციულ სქემებში მონაწილეობა. შესაბამისად, კონვენციის დებულებებზე დაყრდნობით შესაძლებელი იყო მორიგი ნაბიჯების გადადგმა ერთიანი ევროპული საგანმანათლებლო სივრცის შექმნის გზაზე. ბოლონის პროცესის საწყისი იდეა გაჩნდა 1998 წელს სორბონში გამართულ კონფერენციაზე. ეს არის საფრანგეთის, გერმანიის, იტალიის და გაერთიანებული სამეფოს უმაღლესი განათლების ოთხი მინისტრის ერთობლივი დეკლარაცია. დოკუმენტში აღნიშნულია, რომ უმაღლესი განათლების ღია ევროპული სივრცე შეიცავს ერთი მხრივ მდიდარ პოზიტიურ პერსპექტივებს, მეორე მხრივ უმაღლესი განათლების ევროპული სივრცე მოითხოვს მუდმივ ძალისხმევას ბარიერების გაუქმების და სწავლებისა და სწავლის ისეთი სტრუქტურების შესაქმნელად, რომლებიც გააფართოებენ მობილობას და მჭიდრო თანამშრომლობას. მიუხედავად იმისა, რომ ბოლონის პროცესი დაიწყო ევროპული ინიციატივის დონეზე, იგი გასცდა საზღვრებს და დღეს 47 ქვეყანას აერთიანებს. ბოლონის პროცესის მონაწილე ქვეყნები წარმოდგენილი არიან როგორც სამთავრობო ასევე უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების, სტუდენტების, აკადემიური პერსონალისა და დამსაქმებლების დონეზე. უნდა აღინიშნოს, რომ ბოლონის დეკლარაციით განსაზღვრული რეფორმები არ არის ევროკავშირის ინიციატივა. ყველა მონაწილე ქვეყანამ თავად გამოთქვა

სურვილი კონკრეტული რეფორმები განეხორციელებინა. ბოლონის დეკლარაციის ხელმომწერი ქვეყნები შეთანხმდნენ თანამშრომლობაზე შემდეგი მიმართულებით:

- შესაძარებელი და ერთმანეთთან თავსებადი აკადემიური ხარისხების სიტემების შემოღება;
- აკადემიური განათლების ორსაფეხურიანი სისტემის ჩამოყალიბება – დიპლომამდელი (ბაკალავრიატი) და დიპლომის შემდგომი (მაგისტრატურა/დოქტორანტურა) საფეხურები;
- კრედიტების ტრანსფერისა და დაგროვების ეროვნული სისტემის შექმნა;
- ხარისხის უზრუნველყოფის შესაძარებელი კრიტერიუმების ჩამოყალიბება და უმაღლეს განათლებაში ევროპული განზომილებების დანერგვა (ბოლონის დეკლარაცია, 1999)

ბოლონის პროცესი ერთგვარი გზაა რეფორმატორებისათვის, უმტკივნეულოდ მოაგვარონ საკუთარი ქვეყნის საგანმანათლებლო პრობლემები. სწორედ ამიტომ, ბოლონის პროცესში საქართველოს ჩართვა 2005 წელს ბერგენის სამიტზე ახლად არჩეული მთავრობისთვის გამოსავალი იყო პოსტსაბჭოთა პერიოდში საგანმანათლებლო სივრცეში შექმნილი ქაოსიდან, რომელიც მოიცავდა არა მარტო ფინანსურ კრიზისსა და კორუფციას უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში, არამედ განათლების სტრატეგიული დაგეგმვისა და მენეჯმენტის, ინოვაციური სწავლებისა და კვლევის, განახლებული კურიკულუმებისა და კვლევაზე დაფუძნებული სწავლების ნაკლებობას.

ბოლონის პროცესში ჩართული ქვეყნები 1999 წლიდან ყოველ მომდევნო 2-3 წლის ინტერვალით იკრიბებოდნენ, რათა განეხილათ განხორციელებული რეფორმების შედეგები და დაეგეგმათ სამომავლო საქმიანობები. ყოველი შეხვედრის ფარგლებში ხდებოდა ახალი ნეგრი ქვეყნების მიღება. აღნიშნული შეხვედრების ფარგლებში იქმნებოდა ბოლონის პროცესის ძირითადი დოკუმენტები:

- უმაღლესი განათლების კვალიფიკაციების ჩარჩო (2005)
- ხარისხის უზრუნველყოფის ევროპული სტანდარტები (2005)
- პრალის კომუნიკე (2001)
- ბერლინის კომუნიკე (2003)
- ბერგენის კომუნიკე (2005),
- ლონდონის კომუნიკე (2007),
- ლუვენის კომუნიკე (2009),
- ბუდაპეშტი-ვენის დეკლარაცია (2010),
- ბუქარესტის კომუნიკე (2012)
- ერევნის კომუნიკე (2015).

2005 წლიდან შეიძლება ითქვას, რომ საქართველომ ფორმალურ დონეზე საკმაოდ წარმატე-

ბულად დანერგა ყველა ის ძირითადი ასპექტი, რომელსაც ბოლონის პროცესი მოიცავს. კანონმდებლობაში გაიწერა ბოლონის მთავარი მოთხოვნები:

- **ხარისხის ერთიანი სისტემის დანერგვა და საგანმანათლებლო საფეხურების განსაზღვრა (ბაკალავრიატი, მაგისტრატურა, დოქტორანტურა)**

უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველო ბოლონის პროცესამდე 1994 წელს განათლების სისტემის 2 საფეხურიან სისტემაზე იყო გადასული. 2005 წლიდან კი ე.წ. „ასპირანტურა“ სადოქტოროს გაუთანაბარდა, შესაბამისად ასპირანტებს მიენიჭათ დოქტორის ხარისხი. სამწუხაროდ, დღევანდელ რეალობაში ბაკალავრიატის ცნება არასწორადაა გაგებული შრომის ბაზარზე, ძნელი დასაქმება ამ საფეხურის დიპლომით. როგორც წესი, ამ დროს ბაკალავრიატის კურსდამთავრებულს სთავაზობენ ან არაანაზღაურებად სტაჟირებას ან დაბალანაზღაურებად პოზიციებს. აქედან გამომდინარე, ის იძულებულია სწავლა გააგრძელოს მეორე საფეხურზე. უარყოფით მხარედ შეიძლება ჩაითვალოს ისიც, რომ დიპლომის აღიარებასთან ერთად ხდება პროფესიონალთა გადინება სხვადასხვა ქვეყანაში და ეს მაშინ, როდესაც საქართველო პროფესიონალთა დეფიციტს განიცდის.

- **კრედიტების ტრანსფერისა და დაგროვების ერთიანი სისტემა**

2005 წელს ერევნის სამიტზე დამტკიცებულ იქნა კრედიტების ტრანსფერისა და დაგროვების სახელმძღვანელო. სახელმძღვანელოში დეტალურადაა განვირეილი კრედიტების გაანგარიშებისა და მობილობის პრინციპები. აქვე ხაზგასმით აღნიშნულია, რომ სტუდენტს შეუძლია მოითხოვოს, არაფორმალური განათლების გზით, დაგროვილი კრედიტების აღიარება ფორმალური განათლების ფარგლებში დაგროვებულ კრედიტებზე დაყრდნობით. თუმცა, ქართულ რეალობაში ვანყდებით „საგანმანათლებლო ჩიხს“ - პროფესიული განათლების სტუდენტები, რომელსაც არ აქვს სრული ზოგადი განათლება ვერ აგრძელებენ სწავლას განათლების მომდევნო, მაღალ საფეხურზე და არ ხდება პროფესიულ განათლებაში მიღებული კრედიტების აღიარება აკადემიურ საფეხურზე.

- **ხარისხის უზრუნველყოფის მექანიზმები**

ეროვნულ დონეზე ხარისხის უზრუნველყოფა გულისხმობს ხარისხის განვითარების ეროვნული სააგენტოს არსებობას. ხოლო შიდა უნივერსიტეტების დონეზე კი სტრუქტურული ერთეულის - ხარისხის უზრუნველყოფის სამსახურის არსებობას. პირველის შემთხვევაში ეს არის ხარისხის განვითარების ეროვნული ცენტრი, რომელიც იურიდიულად დამოუკიდებელი ერთეულია თუმცა განათლების სამინისტროს დაქვემდებარებაში მყოფ საჯარო სამართლის იურიდიულ პირს წარმოადგენს. შესაბამისად, მაღალია განათლების სამინისტროს მხრიდან ზეგავლენის მოხდენის ალბათობა. ბოლონის პროცესი კი მოითხოვს ხარისხის განვითარების ეროვნული ცენტრის დამოუკიდებელ საქმიანობას, რათა არც ერთი მხარე არ ახდენდეს მასზე გავლენას.

ცენტრის ერთ-ერთი უმთავრესი ფუნქციაა სახელმწიფო ავტორიზაციისა და აკრედიტაციის განხორციელება. ამისთვის ცენტრს შემუშავებული აქვს კონკრეტული მექანიზმები, რომელთა შესრულება-არშესრულების მიხედვით ხდება უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების-თვის ავტორიზაციის, ხოლო მათი პროგრამებისთვის – აკრედიტაციის მინიჭება. ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე შეგვიძლია ვთქვათ, რომ განათლების ხარისხის გასაუმჯობესებლად საჭიროა ქმედითი ნაბიჯები, როგორც სახელმწიფოს, ისე თავად უმაღლესი სასწავლებლების მხრიდანაც, რაც, პირველ რიგში, გულისხმობს ხარისხის შეფასების ეფექტიანი შიდა და გარე მექანიზმების ამოქმედებას.

• **უმაღლესი განათლება და კვლევა**

ბერგენის სამიტზე ყველა მონაწილე ქვეყანამ განათლებისა და კვლევის მჭიდრო კავშირის არსებობის აუცილებლობას გაუსვა ხაზი. აკადემიურ კვლევას განსაკუთრებით მნიშვნელობა მიენიჭა დოქტორანტურის საფეხურზე, ვინაიდან იგი კვლევით კომპონენტებს ითვალისწინებს. სწორედ სწავლებისა და კვლევის ინტეგრაციითაა შესაძლებელი ცვალებადი პრიორიტეტების აღწერა და ახალი დისციპლინების განვითარება.

და ბოლოს, ხაზი უნდა გაესვას იმ ფაქტს, რომ სტუდენტები, როგორც კომპეტენტური, აქტიური და კონსტრუქციული წევრები, ერთ-ერთი მამოძრავებელი ძალა უნდა გახდნენ განათლების სფეროში ცვლილებების შესატანად. ბოლონის პროცესში სტუდენტების ჩართვა მნიშვნელოვანი ნაბიჯია სტუდენტის მუდმივი და ფორმალისგარეშე მონაწილეობისა ყველა იმ გადაწყვეტილების მიმღებ ორგანოსა და სადიკუსიო ფორუმებში, რომელიც შეეხება ევროპაში უმაღლეს განათლებას (სტუდენტების გიოტებორგის დეკლარაცია (2001)).

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. „ბოლონის პროცესის შეფასება საქართველოში: ძირითადი მიღწევები და გამოწვევები“, დიანა ლეჟავა, მარიამ ამაშუკელი, თბილისი 2016.
2. „საქართველო, ბოლონის პროცესი და მისი სოციო-პოლიტიკური მნიშვნელობა“, თამარ მანჯავიძე.
3. „ბოლონის პროცესი და ბოლონის სისტემის კრიტიკა“, მარიამ ხიზანაშვილი, თამარ ახალაძე.
4. დავით გეფერიძე, „საერთაშორისო სამართლებრივი თანამშრომლობა უმაღლესი განათლების სფეროში“, ჟურნალი „მართლმსაჯულება“, N1, 2010.

ნათია ბედუკაძე-მამაცაშვილი
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სატრანსპორტო
და მანქანათმშენებლობის ფაკულტეტის დოქტორანტი

კომერციული ბანკის ფინანსური მენეჯმენტის არსი და მისი ეფექტურობის ხარისხის შეფასება

ანოტაცია

საბანკო სისტემა საბაზრო ეკონომიკის ერთ-ერთ ურთულეს და აუცილებელ სფეროს წარმოადგენს. საბანკო მენეჯმენტის ეფექტიანი მეთოდების ანალიზი, საბანკო ინსტიტუტების სტრატეგიის განსაზღვრა მოითხოვს საბანკო საქმეში დაგროვილი ეროვნული გამოცდილებისა და უცხოეთის პრაქტიკის შესწავლასა და განზოგადობას. ბანკის რენტაბელური მუშაობა მიიღწევა ფინანსური დანახარჯების მინიმიზაციისა და საქმიანობის შედეგებიდან შემოსავლის მაქსიმიზაციის გზით. მენეჯმენტის ამოცანაა სარისკო სიტუაციების გადალახვა, რისთვისაც აუცილებელია ცვალებად გარემოში სწრაფი რეაგირება და ადაპტაცია. ბანკის ფინანსური მდგრალობა ზუსტად ასახავს მის საქმიანობას და ბანკის მდგრალობის კომპლექსურ მახასიათებლად შეიძლება ჩაითვალოს. მმართველობითი გადანყვეტილებების მიღებისას ჩატარებული საბანკო ოპერაციების ფინანსური მდგომარეობის შეფასების შედეგების გამოყენებამ არსებითად შეიძლება ასწიოს მისი ეფექტურობა. ხარისხიან საბანკო მენეჯმენტს შეუძლია არა მხოლოდ წინ აღუდგეს ნეგატიურ მაკრო და მიკროეკონომიკური ფაქტორების ზემოქმედებას, არამედ გაანეიტრალოს ის და გამოიყენოს საკუთარი მიზნებისთვის. ამიტომ ბანკის მიერ ასეთი მენეჯმენტის განხორციელება წარმოადგენს მისი მდგრალობის ძირითად პირობასა და გარანტიას.

Natia Bedukadze-Mamatsashvili

PhD Student of Georgian Technical University

Faculty of Transportation and Mechanical Engineering

THE ESSENCE OF COMMERCIAL BANK FINANCIAL MANAGEMENT AND QUALITY ASSESSMENT OF ITS EFFECTIVENESS

Abstract

The banking system is one of the most complex and necessary areas of the market economy. Analysis of efficient banking management methods, determination of banking institutions strategies requires the study and generalization of the gained national experience and foreign practice. Efficient work of the bank can be achieved through minimizing financial expenses and maximizing revenue from its activity results. The managements task is to overcome risky situations, for which it is necessary to respond quickly and adapt to changing circum stances. The financial stability of the bank accurately reflects its activities and can be considered as a complex characteristic of the banks sustainability. The application of the assessment results of the banking operations financial conditions during management decision-making operations can substantially enhance its effectiveness. Qualified banking management can not only prevent negative macro and microeconomic factors, but neutralize it and use it for their own purposes. Therefore, the banks application of such management is the basic condition and guarantee of its sustainability.

კომერციული ბანკის ფინანსური მენეჯმენტის არსი და მისი ეფექტურობის ხარისხის შეფასება

საბანკო სექტორი წარმოადგენს საბაზრო სისტემის მაკროეკონომიკურ სფეროს, რომელმაც საკმაოდ რთული გზა გამოიარა და მაღალ შედეგებს მიაღწია. გარდამავალი ეკონომიკის პირობებში კომერციული ბანკების წინაშე პრიორიტეტული გახდა ისეთი ამოცანები, როგორებიცაა: ფინანსურ რესურსებზე მოთხოვნილების განსაზღვრა; ფინანსური რესურსების მოზიდვის წყაროების შერჩევა; ფინანსური რესურსების ოპტიმალური სტრუქტურის ფორმირება; ფინანსური რესურსების გამოყენების ოპტიმალური მიმართულებების განსაზღვრა და დასაბუთება; ფინანსური მართვის ეფექტიანობის შეფასება. დღესდღეობით კომერციული ბანკები ეკონომიკის ფუნქციონირების ცენტრალურ რგოლებად გადაიქცა. საბანკო სისტემის განვითარება სახელმწიფოს ეკონომიკის განვითარების ერთ-ერთ საფუძველს წარმოადგენს.

კომერციული ბანკები საკრედიტო სისტემის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან რგოლს წარმოადგენენ და დაკრედიტების მეშვეობით ეკონომიკის განვითარების სტიმულირებას ახორციელებენ. საბაზრო ურთიერთობების პირობებში კომერციული ბანკი თავის კლიენტებთან მის განკარგულებაში რეალურად არსებული რესურსების ფარგლებში მუშაობს, ანუ იგი ყველა ოპერაციას მის საკონკრეტო ანგარიშებზე სახსრების ნაშთის ფარგლებში ახორციელებს. სპეციფიკური საბანკო ოპერაციების შესრულების შესაძლებლობა (იპოთეკურების, საინვესტიციოების) პასივების სტრუქტურით მკაცრად არის დეტერმინირებული, რაც ბანკებისაგან თავიანთი რესურსების ფორმირების წყაროების არჩევასთან დაკავშირებით სერიოზულ მუშაობას მოითხოვს. სწორედ აქედან წარმოიქმნება რესურსებზე მძაფრი ბრძოლა და მათი დაბანდებისათვის უფრო მეტად რენტაბელური სფეროების მოძიება. კომერციული ბანკის ძირითადი ფუნქციებია: შუამავლობა კრედიტებში, დაგროვების სტიმულირება მეურნეობაში, შუამავლობა დამოუკიდებელ სუბიექტებს შორის გადახდებში და ფასიან ქაღალდებთან ოპერაციებში. ბანკები კომერციული დამოუკიდებლობისა და კონკურენციის პირობებში საკუთარი კაპიტალისა და მოზიდული რესურსების ფორმირების საკითხებს დიდ ძალისხმევასა და დროს უთმობენ. კომერციული ბანკის რესურსები ჩვეულებრივად განისაზღვრება, როგორც ბანკის განკარგულებაში არსებული საკუთარი და მოზიდული სახსრების ერთობლიობა და მის მიერ მათი აქტიური ოპერაციების განხორციელებისათვის გამოყენების შესაძლებლობა. ქვეყნის ეკონომიკური განვითარებისათვის უსაზღვროა საბანკო სისტემისა და დაკრედიტების როლი.

საბანკო სისტემა არა მარტო ფულადი კაპიტალის დარგთაშორისი და რეგიონთაშორისი გადანაწილების მექანიზმის უზრუნველყოფას ახორციელებს, არამედ ქვეყნის სამეურნეო სისტემის საანგარიშსწორებო და საგადასახადო მექანიზმის მთავარი განმახორციელებელი სუბიექტია. სა-

ბანკო სისტემის საქმიანობაში ფინანსები დამაკავშირებელი რგოლის როლს ახორციელებს და, ადრე დამკვიდრებული განაწილების, საკონტროლო და რეგულირების ფუნქციებთან ერთად, სახელმწიფოსა და სხვა სამეურნეო სუბიექტებისათვის კიდევ ერთ მნიშვნელოვან – უკუკავშირის არხის ფუნქციას ასრულებს. უკუკავშირის არხის ფუნქცია ფულადი სახსრების წრებრუნვის პროცესის მიმდინარეობის შესახებ ოპერატიული ინფორმაციის მიღებისა და ფინანსურ საქმიანობაში შესაბამისი კორექტივების დროულად შეტანის შესაძლებლობას იძლევა.

ბანკი დამოუკიდებელი საკრედიტო დანესებულებაა და იგი თავის საკრედიტო პოლიტიკას პოლიტიკური და ეკონომიკური პირობების, საბანკო კანონმდებლობის დონის, ბანკთაშორისი კონკურენციის, საბანკო ინფრასტრუქტურის განვითარების ხარისხისა და სხვათა გათვალისწინებით ახორციელებს. საკრედიტო პოლიტიკა ბევრად არის დამოკიდებული ბანკის ლიკვიდურობაზე.

კომერციული ბანკის ეფექტური მუშაობა რისკისა და შემოსავლის სწორად შერჩეულ თანაფარდობაზეა დამოკიდებული. რისკი ყველა სახის აქტიური და პასიური ოპერაციებიდან მოსალოდნელი შემოსავლის ნაირსახეობასთან არის დაკავშირებული და იგი იმის ალბათობას წარმოადგენს, რომ ფინანსურმა პრობლემებმა ბანკის საქმიანობის მაჩვენებლებზე და ფინანსურ მდგომარეობაზე შეიძლება უარყოფითად იმოქმედოს. ამიტომ, ბანკის ოპერაციების დაგეგმვისას, თითოეული სახეობის აქტიური ოპერაციისა და რესურსების მოზიდვასთან დაკავშირებული იმ ოპერაციის სარგებლიანობა და დანახარჯები უნდა იქნეს განსაზღვრული, რომელიც ბანკის მიზნების მიღწევისა და ამოცანების შესრულებისათვის, ლიკვიდურობისა და გადახდისუნარიანობის დაცვისათვის არის აუცილებელი. ბანკის ლიკვიდურობა მისი აქტივებისა და პასივების დაბალანსებით, განთავსებული აქტივებისა და მოზიდული პასივების ვადების შესაბამისობის ხარისხით განისაზღვრება. ლიკვიდურობის შეფასება საკმაოდ პრობლემურ საკითხს წარმოადგენს, ვინაიდან იგი ბანკის აქტიური ოპერაციების რისკის შეფასებასთან არის დაკავშირებული.

ბანკის ფინანსური მდგრადობა ზუსტად ასახავს მის საქმიანობას და ბანკის მდგრადობის კომპლექსურ მახასიათებლად შეიძლება ჩაითვალოს. მმართველობითი გადანყვეტილებების მიღებისას ჩატარებული საბანკო ოპერაციების ფინანსური მდგომარეობის შეფასების შედეგების გამოყენებამ არსებითად შეიძლება ასწიოს მისი ეფექტურობა. ბანკის ფინანსური მდგომარეობის ანალიზი მიზანმიმართულად ტარდება, როგორც მისაღები მმართველობითი გადანყვეტილებების ეფექტურობის შესაფასებლად, ისე ბანკის საქმიანობის ოპერატიული მართვისთვის. კომერციული ბანკების ფინანსურ მდგომარეობაზე მოქმედებს რიგი შიდა და გარე ფაქტორები. შიდა ფაქტორებს წარმოადგენენ: ფინანსურ-ეკონომიკური, ორგანიზაციული და ტექნოლოგიური, ხოლო გარე ფაქტორებია: საერთო ეკონომიკური, ფინანსური, პოლიტიკური, სამართლებრივი, სოციალურ-ფსიქოლოგიური, ფორს-მაჟორული. ბანკის ფინანსური ანალიზის დროს ინფორმაციის დასამუშავებლად იყენებენ მათემატიკურ, სტატისტიკურ, აღრიცხვის და სხვა ხერხებს. ანალიზის სახეები:

ვერტიკალური (სტრუქტურული), ჰორიზონტალური (დროებითი), შედარებითი (სივრცობრივი), ფაქტორული და კოეფიციენტური.

ფინანსური მენეჯმენტი არის სხვადასხვა ეკონომიკური სუბიექტის ფინანსური რესურსების ფორმირებისა და გამოყენების პროცესში წარმოშობილი ურთიერთობების მართვა და იგი მიმართულია იმ ფინანსურ-ეკონომიკური პროცესების მართვისკენ რომლის საბოლოო მიზანია ეკონომიკური სუბიექტების ფინანსური მდგრადობის უზრუნველყოფა. ბანკის რენტაბელური მუშაობა მიიღწევა ფინანსური დანახარჯების მინიმიზაციისა და საქმიანობის შედეგებიდან შემოსავლის მაქსიმიზაციის გზით. მენეჯმენტი ქმნის პირობებს ბანკის ეფექტიანი ფუნქციონირებისათვის, იმის გათვალისწინებით, რომ მოგება განაპირობებს ბანკის საქმიანობის განვითარების გარანტიას, რამდენადაც მხოლოდ მოგება უზრუნველყოფს ბიზნესში რისკის შემცირებას და დაძლევის. მენეჯმენტის ამოცანაა სარისკო სიტუაციების გადალახვა, რისთვისაც აუცილებელია ცვალებად გარემოში სწრაფი რეაგირება და ადაპტაცია. საბანკო მენეჯმენტისთვის დამახასიათებელია ეკონომიკური, სოციალურ-ფსიქოლოგიური, სამართლებრივი და ორგანიზაციულ-ტექნიკური ასპექტები. ეკონომიკური ასპექტი გულისხმობს ბიზნესის მართვის პროცესს, რომლის დროსაც მიიღწევა ფინანსური რესურსების გამოყენების კოორდინაცია, რაც აუცილებელია საბანკო ბიზნესის ეფექტიანი წარმოებისათვის. სოციალურ-ფსიქოლოგიური ასპექტი ახასიათებს ბანკის მთელი პერსონალის ძალისხმევის ორგანიზაციისა და მენეჯერთა განსაკუთრებული ჯგუფის საქმიანობას დასახული მიზნის მისაღწევად. აქ შედის სოციალური ფუნქცია, რომელშიც აისახება საზოგადოების კულტურის დონე, მისი ტრადიციები, ფასეულობანი და ჩვევები. რაც შეეხება სამართლებრივ ასპექტებს, იგი ასახავს ბანკის მიერ გასატარებელ პოლიტიკას, მოქმედი კანონმდებლობის საფუძველზე. ორგანიზაციულ-ტექნიკური ასპექტი მოიცავს სიტუაციის ოპტიმალურ შეფასებას და სტრატეგიის თანმიმდევრულ დამუშავებას ბანკის მიზნების მისაღწევად, საჭირო ფულადი რესურსების განსაზღვრას, ორგანიზებას, მოტივაციასა და კონტროლს. ეფექტური მენეჯმენტი ნიშნავს მართვის პროცესის ყველა მხარის და სტადიის ეკონომიკური, ორგანიზაციულ-ტექნიკური და სოციალურ-ფსიქოლოგიური ასპექტების მთლიანობას. კომერციულ ბანკში ფინანსური მენეჯმენტის ობიექტად გვევლინება ეკონომიკური ურთიერთობები, რომლებიც წარმოიშობა ბანკის მიერ ფინანსური ოპერაციების განხორციელებისას ფინანსური რესურსების გამოყენების დროს. ბანკის ეკონომიკური ურთიერთობების წრე საკმაოდ ფართოა. კომერციულ ბანკში ფინანსური მენეჯმენტის სუბიექტია მმართველების შემადგენლობა (ბანკის მენეჯმენტი), რომელიც ახორციელებს მიზანმიმართულ ზემოქმედებას მართვის ობიექტზე.

მიღებული მმართველობითი გადაწყვეტილებების ხარისხზე დამოკიდებულია როგორც ცალკეული ქვედანაყოფების, ისე მთელი ბანკის საქმიანობის შედეგი. საბანკო ფინანსური მენეჯმენტის, როგორც მმართველობითი სისტემის განხილვისას შეიძლება გამოვყოთ რიგი ელემენტებისა, რომლებიც ბანკის ფინანსების მართვის საფუძველს წარმოადგენენ. ეს ელემენტები საშუალებას

იძლევიან მმართველობითი საქმიანობა განხორციელდეს ბანკის მიერ დასახული სტრატეგიული და ტაქტიკური მიზნების შესაბამისად. კომერციულ ბანკში ფინანსური მენეჯმენტის სისტემის ძირითად ელემენტებს წარმოადგენენ: 1. ფინანსური პოლიტიკის შემუშავება და რეალიზაცია; 2. ფინანსური ხასიათის გადანყვეტილებების მიღების მეთოდური უზრუნველყოფა; 3. ფინანსური ხასიათის გადანყვეტილებების მიღების საინფორმაციო უზრუნველყოფა; 4. ფინანსური დაგეგმვა და კონტროლი; 5. განხორციელებული საბანკო ოპერაციების ფინანსური ანალიზი და აღრიცხვა.

ფინანსური მენეჯმენტის მიმართულებებს მიეკუთვნება: ბანკის კაპიტალის მართვა; ბანკის აქტივებისა და პასივების მართვა; ბანკის საკრედიტო პორტფელის მართვა; ბანკის ლიკვიდურობის მართვა; ბანკის რენტაბელობის მართვა; საბანკო რისკების მართვა.

კომერციული ბანკის აქტიური ოპერაციები ეს არის არსებული რესურსების ისეთი განთავსების ოპერაციები, რომლის მიზანია მოგების მიღება და ლიკვიდურობის შენარჩუნება. აქტივების მართვის მიზანი არის აქტივების ისეთი სტრუქტურის შექმნა, რომელიც შესაძლებლობას იძლევა მიღწეულ იქნას შემოსავლების, რისკისა და ლიკვიდურობის სასურველი მაჩვენებლები.

აქტიური ოპერაციების განხორციელებისას ბანკი ურთიერთობს განსხვავებული კატეგორიის კლიენტებთან: საწარმოებთან, სახელმწიფო ორგანოებთან, სხვა ბანკებთან, მოქალაქეებთან. ეკონომიკური შინაარსის მიხედვით ბანკის აქტიური ოპერაციებია: საკრედიტო, საინვესტიციო, საფონდო, საკასო, სავალუტო, საგარანტიო, საანგარიშსწორებო.

აქტივების სტრუქტურა დამოკიდებულია ქვეყანაში შექმნილ ეკონომიკურ პირობებზე, რეგიონალურ თავისებურებებზე, კონკურენტული კომერციული ბანკის საქმიანობის მასშტაბებზე, ბანკის მესაკუთრეების შემადგენლობაზე, კორპორაციული მართვის ხარისხზე. ბანკის აქტივების სტრუქტურის ყველაზე დიდ ნაწილს შეადგენს კრედიტები, რომელსაც სთავაზობენ კორპორაციულ კლიენტებს, სახელმწიფო ორგანოებს, მოქალაქეებს, სხვა ბანკებს. აქტივების ამ ჯგუფს ბანკისთვის მოაქვს ყველაზე დიდი შემოსავალი, მაგრამ ამავდროულად გვევლინება საკმაოდ რისკიანადაც. აქტიური სარისკო ოპერაციებისთვის ბანკები ვალდებული არიან შექმნან მარაგი შესაძლო დანაკარგებისთვის. აქტივების მართვის მთავარ ასპექტად გვევლინება საბანკო რისკ-მენეჯმენტი, რომელიც მიმართულია გარე და შიდა რისკების მინიმიზაციისკენ აქტივების ჯგუფების მიხედვით. ყველაზე გავრცელებულ საბანკო რისკად გვევლინება საკრედიტო რისკი, სავალუტო რისკი, პროცენტული რისკი, არაბალანსირებული ლიკვიდურობის რისკი.

საბანკო მენეჯმენტის ხარისხი ეს არის თვისება, რომელიც მართვის სისტემის ეფექტურობას განსაზღვრავს, ანუ ბანკის შესაძლებლობა მიაღწიოს მიზნებს და შეასრულოს დასახული ამოცანები. თითოეულ ბანკში მართვის სისტემა ინდივიდუალურია და განისაზღვრება ბანკის ზომით, ორგანიზაციული სტრუქტურითა და ტერიტორიული მდებარეობით.

როგორც წესი, ნებისმიერი კომერციული ორგანიზაციის მენეჯმენტის ხარისხის შეფასება იწყება ეკონომიკური ეფექტურობის შეფასებით. ამასთანავე, ეკონომიკური ეფექტურობის შეფასება

გვევლინება აუცილებელ, მაგრამ ამავედროულად არასაკმარის საფუძვლად საბანკო მართვის ხარისხის დასკვნების ჩამოსაყალიბებლად. თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ ბანკი ახორციელებს სხვადასხვა საბანკო ოპერაციებს კლიენტების ფართო წრესთან, მივალთ დასკვნამდე, რომ მენეჯმენტის ხარისხის შეფასების ფაქტორებიც მრავალსაპექტურია. ამიტომ ანალიზის ობიექტები უნდა იყოს სხვა რაოდენობრივი და ხარისხობრივი ფაქტორებიც, რომლებიც მონაშენ ბანკის ეფექტურ მართვას. ხარისხიან საბანკო მენეჯმენტს შეუძლია არა მხოლოდ წინ აღუდგეს ნეგატიურ მაკრო და მიკროეკონომიკური ფაქტორების ზემოქმედებას, არამედ გაანეიტრლოს ის და გამოიყენოს საკუთარი მიზნებისთვის. ამიტომ ბანკის მიერ ასეთი მენეჯმენტის განხორციელება წარმოადგენს მისი მდგრადობის ძირითად პირობასა და გარანტიას.

კომერციული ბანკის ეფექტური მუშაობა რისკისა და შემოსავლის სწორად შერჩეულ თანაფარდობაზე არის დამოკიდებული. რისკი ყველა სახის აქტიური და პასიური ოპერაციებიდან მოსალოდნელი შემოსავლის ნაირსახეობასთან არის დაკავშირებული და იგი იმის ალბათობას წარმოადგენს, რომ ფინანსურმა პრობლემებმა ბანკის საქმიანობის მაჩვენებლებზე და ფინანსურ მდგომარეობაზე შეიძლება უარყოფითად იმოქმედოს. ამიტომ, საბანკო ოპერაციების დაგეგმვისას, თითოეული სახეობის აქტიური ოპერაციისა და რესურსების მოზიდვასთან დაკავშირებული ოპერაციის სარგებლიანობა და დანახარჯები უნდა იქნეს განსაზღვრული, რომლებიც ბანკის მიზნების მიღწევისა და ამოცანების შესრულებისათვის, ლიკვიდურობისა და გადახდისუნარიანობის დაცვისთვის არის აუცილებელი.

ამრიგად, ფინანსური მენეჯმენტი მოიცავს ფულადი საქონლის მოძრაობის მართვას, მის ფორმირებას და განთავსებას ბანკის კონკრეტული მიზნებისა და ამოცანების შესაბამისად. ფინანსური მენეჯმენტის ძირითადი მიმართულებებია: საბანკო პოლიტიკის შემუშავება ბანკის ცალკეული სფეროების მიხედვით (დეპოზიტური, კრედიტები, ინვესტიციები, მომსახურება და ა. შ.); საბანკო მარკეტინგი; აქტივების და პასივების, ლიკვიდობის, მოგების, საკუთარი კაპიტალის, საკრედიტო პორტფელის და საბანკო რისკების მართვა. ნებისმიერი, გარეგანი რყევის პირობებში მენეჯმენტი გამოდის ბანკის სიმტკიცის, მისი უვნებლობის მნიშვნელოვან ინსტრუმენტად.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გ. ცაავა, გ. ხანთაძე „საბანკო საქმე“, თბ., 2014
2. მ. გოგოხია „საბანკო საქმე“, თბ., 2008
3. ნ. ლაზვიაშვილი „კორპორაციული მენეჯმენტი“ თბილისი 2013
4. ზ. ლიპარტია „კორპორაციული ფინანსების მართვა“, თბ., 2009.

უჩუროვა ე. ო.

ეკონომიკური უსაფრთხოების, აღრიცხვისა და ფინანსების კათედრის დოცენტი „*ΦΓΒΟΥ*“, „ბ. ბ. გოროდოვიკოვას სახელობის ყალმუხის სახელწიფო უნივერსიტეტი“, ქ. ელისტა, რუსეთი

კონიევი ე. ო.

მე-2 კურსის სტუდენტი სპეციალობით „ეკონომიკური უსაფრთხოება“ „*ΦΓΒΟΥ*“, „ბ. ბ. გოროდოვიკოვას სახელობის ყალმუხის სახელწიფო უნივერსიტეტი“, ქ. ელისტა, რუსეთი

„ახალი ეკონომიკის“ ფორმირების ეკონომიკური საფუძვლები

ანოტაცია

ეკონომიკური ზრდის თანამედროვე ტენდენცია, რომელიც ეფუძნება სამეცნიერო ტექნოლოგიებისა და ინფორმაციული ტექნოლოგიების განვითარებას ინოვაციური ცოდნის გამოყენებით, წარმოადგენს მთავარ მწარმოებლურ ძალას. გამოკვლევა განიხილავს იდეის ფორმირებასა და სხვადასხვა ეკონომისტების მოსაზრებებს „ახალი ეკონომიკის“ ცნებებსა და ნიშნებზე, რომელიც შეისწავლის სამეცნიერო ლიტერატურის პრობლემებს და „ახალი ეკონომიკის“ განვითარების თავისებურებებს, როგორც სოციალ-ეკონომიკური ურთიერთობის განვითარების ფაქტორს. გამოკვლევის თეორიული ბაზა შედგება შემდეგი ნორმატიულ-სამართლებრივი დოკუმენტებისაგან: რ. ფ.-ის ფედერალური კანონები, სამეცნიერო ლიტერატურა რედაქციებით: დუმნოი ნ. ნ.; შერბინოი მ. ვ.; ნურაევა რ. მ.; მონოგრაფიული და პერიოდული სამეცნიერო ლიტერატურა, ინტერნეტის მონაცემები.

Elena O. Uchurova

*Ph.D. in Economics (Candidate of Economic Sciences),
Associate Professor, Department of Economic Security,
Accounting and Finances, Gorodovikov Kalmyk State
University (Elista, Russian Federation).*

O. Koniev

*2nd Year Student with a Specialization
in Economic Security,
Gorodovikov Kalmyk State University
(Elista, Russian Federation).*

THE «NEW ECONOMY»: A THEORETICAL DEVELOPMENT FRAMEWORK

Abstract

The current trends of economic growth are based on brand new scientific and information technologies and knowledge innovations which act as a basic productive power. The paper examines the emerging ideas and opinions of different economists about the notion and properties of the ‘new economy’, reviews scientific literature dealing with its problems and development features as a socio-economic development factor.

The research is theoretically based on legislative documents as follows: federal laws of Russia, monographs and periodicals, Internet resources, educational materials edited by N. Dumnaya, M. Scherbina, R. Nureev, etc.

Учурова Е.О.

к.э.н., доцент кафедры экономической безопасности, учета и финансов ФГБОУ ВО «Калмыцкий государственный университет» им. Б.Б. Городовикова, г.Элиста, Россия

Кониев Э.О.

студент 2 курса по специальности «экономическая безопасность» ФГБОУ ВО «Калмыцкий государственный университет» им. Б.Б. Городовикова, г.Элиста, Россия

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ «НОВОЙ ЭКОНОМИКИ»

В мировой практике существует тенденция экономического роста на основе развития научно-технических и информационных технологий, инноваций с применением знаний, которые являются основной производительной силой. В связи с этими возникает актуальный вопрос по исследованию проблем развития и становления новой экономики в России.

Актуальность научного исследования является изучение особенностей развития и становления «новой экономики» в России.

Целью исследования формирование идей и мнений различных экономистов по понятию «новая экономика», изучение научной литературы по проблеме и особенностях развития «новой экономики» в России и определения роли социально-экономических отношений с точки зрения государственного регулирования «новой экономики».

Теоретической базой исследования составили следующие нормативно-правовые документы: Федеральный закон РФ (далее ФЗ-РФ) от 02 июля 2013 г. №127-ФЗ «О науке и государственной научно-технической политике», ФЗ-РФ от 07 апреля 1999 г. № 70-ФЗ «О статусе наукограда Российской Федерации», ФЗ-РФ от 19 июля 2007 г. №139-ФЗ «О Российской корпорации нанотехнологий», ФЗ-РФ от 29 декабря 2012 г. №273-ФЗ «Об образовании в Российской Федерации», ФЗ-РФ от 02 ноября 2013 г. №291-ФЗ «О Российском научном фонде и внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации», Постановление Правительства РФ (далее ППРФ) от 02 февраля 2017 г. №127 «О внесении изменений в некоторые акты правительства Российской Федерации по вопросам инвестирования временно свободных средств Российского научного фонда», ППРФ от 11 декабря 2002 г. «Основные направления государственной инвестиционной политики Российской Федерации в

сфере науки и технологий», ППРФ от 10 августа 2016 г. №771 «Об изменении порядка предоставления субсидии их федерального бюджета Российскому научному фонду», Программы деятельности Российского научного фонда на 2017-2019 годы, Президентская программа исследовательских проектов, Приказ Минэкономки РФ от 22 июля 1998 г. №237 «О создании банка данных высокоэффективных научно-исследовательских, опытно-конструкторских, технологических работ и инновационных проектов», данные Росстата, учебная литература под редакцией: Думной Н.Н., Щербиной М.В., Нуреева Р.М., монографическая и периодическая учебная литература, данные Интернет.

Понятие и признаки «новой экономики»

Изменения, происходящие в сфере производства, новых технологий, информационно - телекоммуникационных технологиях (далее ИКТ), форм организации и функционирования экономики, инфраструктуры обусловили появление нового понятия «новая экономика».

Но вместе с тем, на данный момент времени не существует единого признанного определения «новой экономики».

Рассмотрим, несколько наиболее популярных из них.

Н.Н. Думная в своей работе определила: «новая экономика» - это инновационный тип развития», изменения которой связано не только с информационными технологиями. Йозеф Шумпетер представлял «инновационный процесс - как динамическую конкуренцию», в котором предприятия стремятся к «новым комбинациям» (инновациям). А под «новыми комбинациями» подразумевается - новые блага и потребности, новые методы производства и технологии, новые рынки сбыта и формы сбыта, новые источники сырья и полуфабрикатов, организация нового типа бизнеса и компаний в иной форме и формате. [13, С.7]

Майкл Портер в 2001 г. отразил, что понятия «старая экономика» и «новая экономика» утрачивают свой смысл, в связи с тем, что падали котировки акции новых ИТ компаний в Америке. Среди инвесторов возникает паника по поводу успешности компаний в области инновации и ИКТ и вопрос о неуклонном росте экономики. Наблюдаются особенности «новой экономики», место и роль развития отрасли информационно-телекоммуникационных технологий (далее ИКТ) демонстрирующие нестандартные пути продвижения на рынке.

Как главной отличительной особенностью «новой экономики» является - «власть гениев», «власть мозгов», то есть новых идей [20, с.8]. Современная экономика основывается на понятии знания и рыночная экономика приводит формированию «новых теоретических концептов».

Развитие «новой экономики» предполагает новые формы организации связанные с человеческим ресурсом, наукой и образованием, которые и структурные сдвиги в рыночной экономике, как отдельного предприятия, так и экономики государства.

Развитие экономики знаний и «новой экономики» приводит к необходимости формирования новых теоретических концептов. Это прямо пропорционально отражается на наращивании потребностей человека [21, с.7].

Нуреев Р.М. отмечает, что «новая экономика, глобальная благодаря развитию и распространению знаний, технологий, информации (связанные с Интернетом и рынком ИКТ) в то же самое время дискретна и фрагментарна, что больше усложняет процесс развития основных тенденций экономики.

«Новая экономика» как объект исследования отражает систему с характерными системными свойствами: дифференциации, отрицательной энтропии, цикличности событий и т.д. Один из важных системных свойств, является возможность реакции системы на изменение элементов системы при изменении хотя бы одного параметра, который предполагает в системе закономерности взаимосвязи между событиями, фактами, элементами, которые происходят в экономической системе. [25, с.15].

Исследования последних 10 лет показало, что экономисты прогнозируют появление экономики нового типа, которая рассматривает следующие вопросы:

1. поднятие уровень жизни населения до современных стандартов;
2. обеспечение экономической безопасности, таки в целом безопасности государства в целом.

В научной литературе появились специфичные термины определяющие современную экономическую систему, которые широко используются, как новые экономические понятия:

- 1) экономика, основанная на знаниях, экономика знаний (knowledge economy - англ.);
- 2) экономика, основанная на информации, информационная экономика (information economy – англ.);
- 3) новая экономика (new economy - англ.)

Смысл содержания и понятия новая экономика еще до конца не совсем определен и даже по разному формулируется в научных публикациях разных авторов, поэтому считается, что формулировка является предметом для более углубленного исследования с точки зрения теории и практики экономики. Для этого рассмотрим характерные признаки, которые являются предпосылками формирования нового понятия.

Современная потребность в товарах и услугах переформируется в потребность в творчестве, поиске креатива и самовыражения, визуализация идеи и трансформации ее на цифровой носитель, с целью повышения привлекательности к своему бренду и соответственно повышения дохода.

В условиях «новой экономики» процесс производства для фирм и предприятий перестала быть приоритетной, а также смещение конкурентной борьбы происходит с производственного цикла в область создания брендинга или креативного проекта, идеи.

Отсюда вытекает, признаки «новой экономики»:

1. интегрирование мировых рынков капитала;
2. стандартизация бизнес-процессов до менеджмента самообучающихся систем (например: СМК - система менеджмента качества влечет изменение методов ведения бизнеса);
3. изменение и привлечение новых информационных компьютерных технологий (далее ИКТ), например: ERP - технологий самых высоких уровней;

4. развитие электронного бизнеса, электронных денег, потребность в искусственном интеллекте (например: B2B, B2C);
5. усиление конкуренции и дифференциация компаний, которые базируются на уникальном конкурентном преимуществе;
6. организационная структура подразумевает инновационный подход к формированию бизнеса;
7. в основную капитализацию компании начинает формироваться из «неосязаемых активов» (знания, идея,
8. человеческий капитал, брэнд, и.т.д.).

Переход от сырьевой экономики к информационной экономике, «новой экономике», основывающаяся на интеллектуальных ресурсах, инновациях и информационных технологиях (ИКТ), с использованием всех факторов производства и неосязаемых активов.

Особенностью «новой экономки» является развитие интеллектуального капитала и его интеграции с другими основными факторами производства.

Вместе с тем в ряде стран появляется тенденция к повышению роли образования, знаний, ИКТ и инноваций. В этих странах формирование новых знаний лежит в основе эффективных производственно и информационно-телекоммуникационных технологий. И результатом является производство высококачественной продукции, что формирует основную долю прироста производительности труда и ВВП стран.

Например: Государство Израиль в 2006 году полностью обеспечивалось пресной водой из озера Кинерет, все виды производства и сельхозпроизводство, в том числе обеспечивалось из единственного пресного озера страны. В течении 10 лет государство Израиль разработал уникальную инновационную технологию опреснения морской воды. В итоге было построено вдоль Средиземного моря 3 крупных опреснителя, которые обеспечивают пресной водой все виды производств в Израиле и даже обеспечивают близлежащие страны водой, осуществляя им продажу. Тем самым, инновационная технология опреснения морской воды позволила решить проблемы дефицита воды, что повысила долю прироста производительности труда применяя инновационные технологии опреснения, в том числе и ВВП государства Израиль.

Получается, что страны, контролирующие процесс создания инновационных технологий в области ИКТ, как правило, контролируют международные рынки.

Таким образом, основополагающим в понятии «новая экономика» является Знание и Информация, являются движущей силой в создании новых идей, новых инновационных технологий, новых, совершенно другого формата, форм организаций и соответственно, как результата получение экономического эффекта. Не только с позиции максимального получения прибыли, но и социально - экономического эффекта является основополагающим.

Факторы развития «новой экономики».

В настоящее время «новая экономика», как любая система отношений производства, распределения и потребления, материальных благ, в условиях ограничения ресурсов приводит к мощной конкуренции по распределению и использованию информации. Растущие объемы информации (знаний) при высоких темпах производства новыми ИКТ технологиями позволяет находить все новые формы товаров и услуг, новые формы предпринимательской деятельности.

Это объясняется тем, что современные методы и ИТ создания инновационных продуктов, берут вверх над реальными потребностями потребителя и, следовательно, возникает необходимость формирования в навязывании новых и новых или виртуальных потребностей, с другой стороны это является основным фактором, обусловленный стремительным ростом скорости изменений конкурентной среды на фоне развития информационных технологий (ИКТ) и маркетинговых коммуникаций [19, с.23].

В статье «Информационная экономика: усиление рисков» Н.Н.Думная отмечает, что информационная парадигма экономики - экономика основанная на цифровых технологиях, на ИКТ и сетевых ИТ - формируется как новый технологический тип производства, в котором информация играет роль становления новой экономики [21, с. 17].

В «новой экономике» информация, как носитель знания стала не только фактором производства, но и основным ресурсом.

Обозначим основные факторы, способствовавшие появлению «новой экономики» [18, с.25]:

1. создается уровень обобществления производства в информационных и финансовых потоках. В настоящее время заметна тенденция к обобществлению экологических ресурсов;
2. изменяются формы организации и функционирования экономики (например: распространение сетевых форм предпринимательства и производства);
3. происходит изменение структуры, роли и качества факторов экономического развития;
4. формируются новые ценности и формы знаний в социуме;
5. происходит интенсификация использования природных ресурсов и ИКТ, что ведет к изменениям форм организации экономики. Например: формируются новые мощности механизмов и ИКТ (в виртуальном времени), новые формы финансовых отношений (капитализация, рейтинги и т. п.);
6. модификация фундаментальных законов экономической теории;

«Инновационные экономические отношения являются признаком «новой экономики», когда становятся основным и решающим фактором экономического роста и развития» [3].

Рыночным субъектам нет необходимости нести издержки и содержать программистов и системных администраторов, зависеть от дорогостоящих серверов и прочего компьютерного оборудования. Все эти задачи можно решать с помощью использования облачных технологий, которые минимизируют затраты и дистанционно.

Наиболее популярные облачные вычисления выделил Национальный институт стандартов и технологий (США):

1. пользователь получает необходимые услуги автоматически, т.е. самообслуживание по требованию, без контакта, в момент обращения;
2. - клиентом используется одномоментный широкий доступ к различным средствам коммуникаций и оборудования в т.ч. (ноутбуки, мобильные телефоны, компьютер и т.д.);
3. обработка, хранение, память и полоса пропускания сети производит - объединение ресурсов - включает в себя, что позволяет пользователю в любой момент обратиться и получить необходимую информацию;
4. пользователь имеет возможность получить мгновенный неограниченный доступ к любым информационным и технологическим ресурсам, что показывает высокую эластичность коммуникативных услуг в любом количестве, в любое для себя время;
5. автоматическое управление, позволяет оптимизировать использование информационных ресурсов, проводить так называемое - взвешенное обслуживание, которое адаптирует особенности запроса.

Следует отметить многообразие предпосылок, факторов и причин, развивающих «новую экономику».

Рассмотрим, роль социально-экономических отношений через бурно развивающиеся социально-экономические Интернет приложения. Развитие глобальных информационно-коммуникационных технологий (Интернет-технологии) очень динамичны и начинают масштабно использоваться. Если раньше, Интернет рассматривался преимущественно, как гигантская библиотека, то в настоящий момент это сеть, позволяющая осуществлять поиск нужного вида информации и связей. Если девизом предыдущего периода развития интернета считался: «все знания мира - у ваших ног», то сейчас - «все население планеты - среди ваших партнеров» [22, с.10].

Организация бизнеса с использованием всемирной сети Интернет, позволяет использовать новые качества и преимущества, рассмотрим их [25, с.15]:

1. «поставщикам товаров или услуг в виртуальных экономиках лучше известны и более доступны потенциальные клиенты и потребители (с каждым можно установить обратную связь)»;
2. ужесточение конкуренции (например: ценовой);
3. более комплексное обеспечение клиентов масштабными предложениями;
4. «использование выгод постоянного контакта с клиентом и обратных связей. Создание групп по интересам, все это повышает ценность предлагаемых продукции и снижает затраты клиентов на ее использование»;
5. «ориентация исключительно на «прихоти» клиента (максимальное подстраивание сервиса под то, когда и как потребитель хочет этого). Усиление тенденции к формированию «потребительской экономики и общества».
6. адаптивное и формирование интерактивных возможностей для институтов новой экономики;

Место и роль социально-экономических отношений формируется через использование киберпространства, осуществляется поиск социально-культурных тенденций, формируется виртуальное общество и вместе с тем формируется предпосылки «новой экономической» необходимости в следующем:

1. новая экономика представлена не только, как инновационный тип развития в области информационных технологий;
2. «новая экономика» влияет на развитие отрасли информационно телекоммуникационных технологий (ИКТ) и демонстрирует нестандартные пути продвижения на рынке.
3. новая экономика как объект исследования представляет экономическую систему с характерными системными свойствами;
4. в условиях «новой экономки» происходит перемещение конкуренции с уровня производства в область создания брендинга или креативного проекта, идеи;
5. установлено, что новая экономика - это новая предметная область для углубленного научного исследования с точки зрения экономической теории и практики.
6. практика показывает, что страны, контролирующие процесс формирования новых ИКТ услуг (Информационные Коммуникационные Технологии далее ИКТ), как правило, управляют международными рынками;

Таким образом, в понятии «новая экономика» является Знание и Информация, которые являются движущей силой в создании новых идей, новых технологий, новых, совершенно другого формата, форм организаций с целью получения конечного результата получение экономического эффекта. Не только с позиции максимального получения прибыли, но и социально - экономического эффекта является основополагающим.

1. Нормативно-правовые акты:

а) законы Российской Федерации:

1. Федеральный закон РФ от 02 июля 2013 г. №127-ФЗ «О науке и государственной научно-технической политике»;
2. Федеральный закон РФ от 07 апреля 1999 г. № 70-ФЗ «О статусе наукограда Российской Федерации»;
3. Федеральный закон РФ от 19 июля 2007 г. №139-ФЗ «О Российской корпорации нанотехнологий»;
4. Федеральный закон РФ от 29 декабря 2012 г. №273-ФЗ « Об образовании в Российской Федерации»;
5. Федеральный закон РФ от 02 ноября 2013 г. №291-ФЗ «О Российском научном фонде и внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации»;

ბ) постановления Правительства Российской Федерации:

6. Постановление Правительства РФ от 02 февраля 2017 г. №127 «О внесении изменений в некоторые акты правительства Российской Федерации по вопросам инвестирования временно свободных средств Российского научного фонда»;
7. Постановление Правительства РФ от 11 декабря 2002 г. «Основные направления государственной инвестиционной политики Российской Федерации в сфере науки и технологий»;
8. Постановление Правительства РФ от 10 августа 2016 г. №771 «Об изменении порядка предоставления субсидии их федерального бюджета Российскому научному фонду»;

დ) письма, инструкции, распоряжения Министерств и ведомств РФ:

9. Программы деятельности Российского научного фонда на 2017-2019г.;
10. Президентская программа исследовательских проектов;
11. Приказ Минэкономики РФ от 22 июля 1998 г. №237 «О создании банка данных высокоэффективных научно-исследовательских, опытно-конструкторских, технологических работ и инновационных проектов»;
12. ГОСТ 7.32-2001 «Отчет о научно-исследовательской работе. Структура и правила оформления»
1. Книги (монографии, сборники):
13. Думная Н.Н. Новая рыночная экономика: монография. - М.: МаксПресс, 2009.
14. Новая экономика и российская экономика: кластеры, отрасли, инновации. / под редакцией Щербини М. В. - М.: ТрансЛит, 2014.
15. Становление новой экономки в России./автореферат Кругова Е.Ю.-Тамбов.,2012 .с.151.
16. Чистилин Д. К. Самоорганизация мировой экономики: Евразийский аспект. - М.: Экономика, 2004 г.- с. 126.
17. Экономика развития: модели становления и модернизации рыночной экономики./ учебник Нуреев Р.М. -М., 2008 г.- 367 с.
2. Периодические издания:
18. Авдокушин Е. Ф. Мобильно-цифровые технологии как фактор формирования новой экономики // Вопросы новой экономики. - 2016.- № 2(38).
19. Авдокушин Е. Ф. Поворот России на Восток – стратегия XXI век // Вопросы новой экономики. - 2015.- № 2(35).
20. Думная Н.Н. Проблемы смены поколений в российской науке // Мир новой экономики.- 2011.-№1
21. Думная Н.Н. Информационная экономика: усиление экономических рисков // Экономика. Налоги. Право. -2013.
22. Подвойский Г.Л. Роль новых технологий в экономике 21 века.// Мир новой экономики.2016. - №4.
23. Цзюньмэй Л. Конкурентоспособность Китая и России: сравнительная характеристика.//Новая мировая экономика.-2013.-№1.-с.64.
24. Роль новых технологий в экономике XXI века./ Подвойский Г.Л./ Мир новой экономики №4 2016 г.- с.9
4. Интернет-ресурсы:
25. Коммерсант.ru. // URL:<http://kommersant.ru/doc/2924107>
26. Multimedia Resources, Interactive Commerce Trends For 1997 And Beyond.

II ნანილი

საპარტიოსა და საერთაშორისო უპარტიოების მიმართულებით

ივანე ბალიკინი

კიევის სამართლისა და ეკონომიკის
უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის 1961 პროგრამის ანალიზი

ანოტაცია

სტატია ეძღვნება საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის 1961 წლის პროგრამის ანალიზს. საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის პროგრამა არის პარტიის ძირითადი თეორიული დოკუმენტი, რომელიც შეიცავს საბოლოო მიზანს და უმნიშვნელოვანეს ამოცანებს განსაზღვრული ისტორიული პერიოდისათვის. ის სავალდებულო იყო ყველა კომუნისტისა და პარტიული ორგანიზაციისათვის და უზრუნველყოფდა „მათი ძალისხმევის გაერთიანებას კომუნისტური საზოგადოების ასაშენებლად“. ავტორმა გამოიკვლია ეს დოკუმენტი ეროვნული პოლიტიკის ქრილში. შეფასება მიეცა პროგრამის იმ ნაწილებს, რომლებიც ეძღვნება საბჭოთა ხელისუფლების ეროვნული პოლიტიკის კონცეფციას.

სტატიაში ფართოდ გამოიყენება საბჭოთა ლექსემები დროების „სულის“ და იმ იდიომების გადმოსაცემად, რომლებითაც სკკპ მიმართავდა ხალხს.

გამოტანილია დასკვნა იმის შესახებ, რომ სკკპ 1961 წლის პროგრამა არის საბჭოთა სახელმწიფოს ეროვნული პოლიტიკის ნორმატიული განმტკიცების შესწავლის მნიშვნელოვანი წყარო. ავტორი ამტკიცებს, რომ ბევრ შემთხვევაში მას ჰქონდა მხოლოდ დეკლარაციული ხასიათი.

საკვანძო სიტყვები: სკკპ პროგრამა, ეროვნული პოლიტიკა.

Ivan Balykin

*Associate Professor of the Chamber
of the History and Theory of State and Law,
Candidate of Historical Sciences,
«KROK» University,
Kyiv, Ukraine*

**THEORETICAL AND NORMATIVE CONSOLIDATION OF THE NATIONAL POLICY OF
THE SOVIET STATE IN THE PROGRAM OF THE CPSU IN 1961**

Abstract

Article is devoted to the analysis of the Program of Communist party of the Soviet Union 1961. The program of the Communist Party of the Soviet Union, the main theoretical document of the party, contained the ultimate goal and the most important tasks for a certain historical period. Mandatory for all communists and party organizations, it provided „the unification of their efforts to build a communist society“. The author investigated this document in a section of national policy. The assessment of those to parts of the program, which devoted concepts of national policy of the Soviet authorities, was given.

In the article, Soviet tokens are widely used to convey the „spirit of time“ and those idioms that the CPSU appealed to the people.

It is concluded that the Program of the CPSU 1961 is an important source for studying the normative consolidation of the national policy of the Soviet state. The author proves that in many cases it had only declarative nature.

Keywords: *CPSU program, national policy.*

THEORETICAL AND NORMATIVE CONSOLIDATION OF THE NATIONAL POLICY OF THE SOVIET STATE IN THE PROGRAM OF THE CPSU IN 1961

In the theses, Soviet tokens are widely used to convey the „spirit of time” and those idioms that the CPSU appealed to the people.

The XXII Congress of the CPSU passed a new Program on October 31, 1961 [1]. It consisted of the Introduction and two main parts: 1. The transition from capitalism to communism is the way of human development; 2. The tasks of the Communist Party of the Soviet Union to build a communist society.

In Section II of the First part, „World-historical significance of the October revolution and the victory of socialism in the USSR” was noted: „The great conquest of socialism is the solution of the national question. For a country like the Soviet Union, which has more than one hundred nations and nationalities, this issue is of particular importance. In a socialist society not only the political equality of nations is provided, the Soviet national statehood is created, but also their inherited economic and cultural inequality is eliminated from the old system. Relying on mutual fraternal assistance, first of all, with the help of the great Russian people, all Soviet national republics created modern industry, national personnel of the working class and intellectuals, and developed a culture – national by form, socialist of content. Many Nations who were previously laggards have come to socialism, passing the capitalist stage of development. The gathering and unification of equal peoples on a voluntary basis in a single multinational state – the Union of Soviet Socialist Republics, their close cooperation in state, economic and cultural construction, fraternal friendship, the flowering of their economy and culture – is the most important result of the Leninist national policy” [2, c. 197].

In order to confirm the voluntary accession to the USSR of all national, autonomous republics and regions in this subdivision, it is stated that the USSR was created and existing on the principles of „voluntary association of free and equal Nations and nationalities in a single state“. In addition, thanks to the „principle of Soviet internationalism”, a probable victory of socialism has become possible [2, c. 198-199].

Particularly informative for us is the Second part, namely its IV unit „Party tasks in the field of national relations”, which states that the flowering of nations and the strengthening of their sovereignty under socialism is „on the path of their rapprochement, fraternal mutual assistance and friendship“. „The expansion of mutual unity“ of the peoples of the Soviet Union has not only the commonality of citizenship, but „the common features of the spiritual face born of a new type of social relations and embodied the best traditions of the peoples of the USSR.“ It was emphasized that the erosion of national differences, especially language, – a much longer process than erasing the class faces [2, c. 269-270].

In a number of laws and acts of 1957, the rights of the Union republics were considerably expanded. However, in the main and decisive position there were no changes: their sovereignty remained fictitious. The new program of the Communist Party of the Soviet Union has definitively denigrated even these ghostly rights.

In the Program, the party set itself the following tasks in the field of national relations: to continue the comprehensive development of the economy and culture of all Soviet nations and nationalities, to fully utilize and improve the forms of national statehood of the peoples of the USSR; to seek the further development of the socialist culture of the peoples of the USSR; to ensure the further free development of the languages of the peoples of the USSR, full freedom for every citizen of the USSR to speak, educate and teach their children in any language, without allowing any privileges, restrictions or coercion in the use of one

or another language; consistently pursue the principles of internationalism in the field of national relations; to strengthen the „friendship of the peoples”; to conduct an irreconcilable struggle against „manifestations and remnants of nationalism and chauvinism”, against the tendencies towards „national limitations and exclusiveness”, to idealize the past and to obscure social contradictions in the history of peoples, against customs and morals that interfere with communist construction.

Further in section V „Tasks of the party in the field of ideology, education, education, science and culture“ among the tasks in the field of education of Communist consciousness was that „the CPSU will unceasingly bring up the Soviet people in the spirit of proletarian internationalism, comprehensively promote the strengthening of international solidarity. Socialist patriotism and socialist internationalism organically include proletarian solidarity with the working class, the working people of all countries.” It was noted that „the CPSU should continue to work hard to fight against reactionary ideology of bourgeois nationalism, racism and cosmopolitanism“ [2, c. 275-276].

The issue of national relations was solved by the program from the standpoint of socialist internationalism and set the task of further strengthening the „friendship of the peoples of the USSR,“ the struggle against the manifestations and recurrences of „all nationalism and chauvinism, against the tendencies towards national limitations“. The program reflected a new stage in the development of national relations in the USSR: „Erasing national differences is an objective historical process that has a progressive character. However, this process is very long, and its artificial acceleration can only lead to the revival of harmful nationalist remnants.“ These statements were only a window for the international community. The program regulations were not respected, and sometimes the practice of life in general contradicted the program. There was a violation of the party’s charter, according to which the central committees of the Communist Parties of the Union republics were in direct communication and directly subordinate to the Central Committee of the CPSU.

The preparations for the liquidation of the federation and the transformation of the Union republics into administrative and economic regions were to take place at the same time as the CPSU Program called for the building of communism in the USSR – that is, until 1980. It was believed that the mutual assimilation of nations essentially denationalized national-territorial autonomies and even the union republics, bringing the Soviet society closer to the point on which the complete state-legal merger of nations would become a matter of the near future. All this contributed to an even stronger strengthening of the position of the Russian language in the republics, which prevailed mainly in public and educational institutions, turned into a mandatory language in official life [3].

Thus, we can conclude that the Program of the CPSU in 1961 is an important source for studying the normative consolidation of the national policy of the Soviet state. However, in many cases, it had only a declarative character.

References:

1. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898-1986) / Ин-т марксизма-ленинизма при ЦК КПСС. – 9-е изд., испр. и доп. – М. : Политиздат. Т.9. – 1986. – 574 с.
2. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898-1986) / Ин-т марксизма-ленинизма при ЦК КПСС. – 9-е изд., испр. и доп. – М. : Политиздат. Т. 10. – 1986. – 493 с.
3. Семёнов П. Г. Программа КПСС о развитии советских национально-государственных отношений / П. Г. Семенов // Советское государство и право. – 1961. – № 12. – С. 23.

პეტრე დაუთაშვილი
სამართლის დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

სისხლის სამართლის კანონის რეტროაქტუალობის პრინციპი დანაშაულის კვალიფიკაციისა და სასჯელის შეფარდების საკითხებში

ანოტაცია

წინამდებარე სამეცნიერო ნაშრომში ჩვენ შევეცადეთ გაგვეანალიზებინა სამართლებრივი სა-სამართლო პრაქტიკაში არსებული კანონის რეტროაქტუალობის პრინციპის გამოყენება-შეფარ-დების მავნე პრაქტიკა. პირველ რიგში, სასამართლოს მიერ ამ პრინციპის გამოყენების მეთოდი-კას არ გააჩნია არანაირი სამართლებრივი საფუძვლები, ხოლო, მეორე რიგში, კანონის უკუდალის პრინციპები უხეშად ირღვევა, რომლის მკაცრი დაცვისაკენაც მოუწოდებს საკონსტიტუციო სა-სამართლოს 2009 წლის 13 მაისის გადაწყვეტილებაც. ჩვენი აზრით, მომავალში სასამართლოების მხრიდან ამგვარი პრაქტიკის გაგრძელება-დამკვიდრებას, სისხლის სამართლის კანონმდებლობით დადგენილი ნორმების უარყოფა-იგნორირებას უსათუოდ მოჰყვება გაუთვალისწინებელი უარყო-ფითი სოციალური და სამართლებრივი შედეგები, რომლებიც ხელს შეუწყობენ ე.წ. შერჩევითი სა-მართლის უფრო მეტად დამკვიდრების გეოგრაფიას, რითაც წერტილი დაესმება სამართლებრივი სახელმწიფოს აშენების ახლო და შორეულ პერსპექტივას.

საძიებო სიტყვები: რეტროაქტუალობა, კვალიფიკაცია, სასჯელი, კონსტიტუცია, უზენაესი სასამართლო.

Petre Dautashvili
Sokhumi State University
Associate Professor, Doctor of Law

THE PRINCIPLES OF CRIMINAL LAW RETROACTIVITY IN THE ISSUES OF PUNISHMENT QUALIFICATION AND SENTENCING

Abstract

The presented scientific paper is an attempt to make legal analysis of the harmful applications of the retroactivity principle in judicial practice. First of all, the method of using this principle by the court does not have any legal grounds, and secondly there is a gross violation of the retroactivity principles of the law and the Constitutional Court's decision of May 13, 2009 also calls upon their strict protection.

In our opinion, in the future if courts continue to pursue such practice and deny the norms of the criminal law it will inevitably lead to unforeseen adverse social and legal consequences. This will facilitate the broader establishment of so-called selective justice, thereby bringing the end to the near and distant prospect of building a legal state.

სისხლის სამართლის კანონის რეტროაქტიულობის პრინციპი დანაშაულის კვალიფიკაციისა და სასჯელის შეფარდების საკითხებში

ბოლო წლებში ქართულ მართლმსაჯულებაში დაგროვდა არაერთი სისხლის სამართლის საქმე, რომელთა სამართლის ნორმებით გადაჭრის გზებმა მიიღო სულ სხვა ხასიათი და ბუნება. თავი იჩინა ტრადიციულად მოქმედი სისხლისსამართლებრივი ბაზის გამოყენება-შეფარდების იგნორირებამ, რომელიც ძირითადად გამოიხატა, ერთი მხრივ, საკონსტიტუციო სასამართლოს ამა თუ იმ გადაწყვეტილებებით მოსამართლეთა მიერ ზოგიერთი ნარკოდანაშაულისათვის ბრალდებულთა მიმართ სისხლის სამართლის ნორმის (სანქციის ნაწილში, რომელიც ეხება თავისუფლების აღკვეთას) გამოყენების შეზღუდვა-აკრძალვაში, ხოლო, მეორე მხრივ, სისხლის სამართლის კანონის მოქმედების ფარგლების დროში პრინციპის დარღვევა-იგნორირებაში და მისი „ჩანაცვლებით“ რეტროაქტიულობის პრინციპით. რეტროაქტიულობა კი ნიშნავს ძველი ნორმის გააქტიურება-გამოყენებას და არა გაუქმებული ნორმისა. სწორედ, აქედან გამომდინარე, ჩვენი სტატიის მიზანი მდგომარეობს იმაში, რომ კონკრეტული სისხლის სამართლის საქმეზე თვალნათლივ დავინახოთ, თუ რამდენად სამართლებრივად არალოგიკურია საკონსტიტუციო სასამართლოს გადაწყვეტილება-რეკომენდაცია უზენაესი სასამართლოს მიმართ და ამ უკანასკნელის მიერ არასათანადო ვერდიქტის გამოტანა.

საკასაციო სასამართლომ 2016 წლის 6 ივნისს, (სს საქმე N108 გვ-16 (გვ-3) ზეპირი მოსმენის გარეშე განიხილა მსჯავრდებული გ.გ-ს საკასაციო საჩივარი ახლადგამოვლენილ გარემოებათა გამო თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის 2016 წლის 25 მარტის განაჩენზე.

ბაქოს საქალაქო სასამართლოს პირველი ინსტანციის სისხლის სამართლის საქმეთა კოლეგიის 1998 წლის 7 ივლისის განაჩენით გ.გ-ე, ნასამართლეობის არმქონე, ცნობილ იქნა დამნაშავედ აზერბაიჯანის რესპუბლიკის სსკ-ის 71-ე მუხლის მე-2 ნაწილით (კონტრაბანდა, ანუ საბაჟო კონტროლის გვერდის ავლით აზერბაიჯანის რესპუბლიკის საზღვარზე ცეცხლსასროლი იარაღისა და საბრძოლო მასალის გადაადგილება), 220-ე მუხლის პირველი ნაწილით (ცეცხლსასროლი იარაღისა და საბრძოლო მასალის ტარება, შენახვა, გადატანა სათანადო ნებართვის გარეშე), 213-ე მუხლის მე-3 ნაწილით (სატრანსპორტო საშუალების გადაცემა მისი მითვისების მიზნის გარეშე, ჩადენილი წინასწარი შეთანხმებით პირთა ჯგუფის მიერ), 94-ე მუხლის 1-ლი, მე-7, მე-8 ქვეპუნქტებით (ადრე განზრახ მკვლელობის ჩამდენი პირის მიერ ორი პირის განზრახ მკვლელობა, ჩადენილი ან-გარეშით, სხვა დანაშაულის დაფარვისა და მისი გადავილების მიზნით), 15, 94-ე მუხლის მე-4, მე-6, მე-7, მე-8 ქვეპუნქტებით (ადრე განზრახ მკვლელობის ჩამდენი პირის მიერ ორი პირის განზრახ მკვლელობის მცდელობა, ჩადენილი განსაკუთრებული სისასტიკით, მისი ჩადენის გაადვილების მიზნით) და 93-5 მუხლის მე-2 ნაწილით (ყაჩაღური თავდასხმა, წინასწარი მოლაპარაკებით, განმეორებით, იარაღის გამოყენებით, ბინაში შეღწევით, სხეულის მძიმე დაზიანების მიყენებით, დაზარალებულისათვის მნიშვნელოვანი ზიანის მიყენებით) და საბოლოოდ სასჯელის სახედ და ზომად განესაზღვრა უვადო თავისუფლების აღკვეთა, რომლის მოხდის ვადის ათვლა დაეწყო 1997 წლის 13 თებერვლიდან.

თბილისის საქალაქო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა კოლეგიის 2010 წლის 23 დეკემბერის განჩინებით დაკმაყოფილდა საქართველოს მთავარი პროკურატურის პროკურორ ირაკლი დონდოლაძის შუამდგომლობა სასჯელის შემდგომი მოხდის მიზნით საქართველოს მოქალაქის – გ.გ-ს აზერბაიჯანის რესპუბლიკიდან საქართველოს ტერიტორიაზე გადმოყვანის შესახებ.

იმავე განჩინებით აზერბაიჯანის რესპუბლიკის ბაქოს საქალაქო სასამართლოს პირველი ინ-

სტანციის სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიის 1998 წლის 7 ივლისის განაჩენი შესაბამისობაში იქნა მოყვანილი საქართველოს სსკ-ით გათვალისწინებულ მუხლებთან.

საკასაციო სასამართლოს განაჩენში აშკარაა, რომ საქართველოს მოქალაქე მსჯავრდებულ გ.გ-ს მიმართ არსებითადაა დარღვეული მრავალი სამართლებრივი ნორმის, კერძოდ, საქართველოს კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-5 პუნქტი და მათ შორის უზენაესი სასამართლოს მიერ გამოყენებული კანონის რეტროაქტიულობის შეფარდების პრინციპი. ამის დასტურად საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 13 მაისის N1/1/428, 447, 459 გადაწყვეტილებაში ხაზგასმითაა აღნიშნული, რომ: „უკუძალის აკრძალვით კონსტიტუცია იძლევა იმის გარანტიას, რომ სამართლის სუბიექტები დაცული იქნან კანონთა მოქმედების შედეგად გამოწვეული უარყოფითი შედეგებისაგან. ვინაიდან ნებისმიერი კანონი, წინასთან შედარებით, აუარესებდეს სუბიექტის მდგომარეობას¹ სწორედ, ამიტომაცაა, რომ „კანონმდებელი, ისევე როგორც კანონმდებარდებელი, განსაკუთრებული სიფთხილით უნდა ეკიდებოდეს კანონის დროში გამოყენების საკითხს. როდესაც კანონი წარსულში წარმოშობილი ურთიერთობების მოწესრიგებას ისახავს მიზნად (ან ასეთი თანმდევი შედეგი გააჩნია), მისი შეფასება საქართველოს კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-5 პუნქტის ქრილში უნდა მოხდეს.“²

კონსტიტუციის აღნიშნული დებულების მიზანსაც ადამიანის სახელმწიფოს თვითნებობისაგან ადამიანის (პირის) დაცვა, მისი უფლებებისა და თავისუფლებებით სათანადო უზრუნველყოფა წარმოადგენს. მსგავსი უკუძალის აკრძალვა ნორმის მიზანიც ადამიანის უფლებების დაცვის მიზნით, სახელმწიფოს ქმედების თავისუფლების შეზღუდვაა. ამავე დროს კონსტიტუცია არ გამორიცხავს უფლებების დაცვის ფარგლების გაფართოების შესაძლებლობას, სახელმწიფო უფლებამოსილია, კონსტიტუციით დადგენილზე უფრო მაღალი მოთხოვნები დაანესოს ან ახალი უფლება წარმოშვას. კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-5 პუნქტიდან გამომდინარე, სახელმწიფო უფლებამოსილი იქნება, კანონს რეტროაქტიული ძალა მიანიჭოს და უკუძალით აღჭურვოს პირი რაიმე უფლებით ან სხვაგვარად უზრუნველყოს მის მიერ სარგებლის მიღება.“³

ზემოთ აღნიშნული მსჯელობის შინაარსის სუბსუმციურობა პირდაპირაა გამოყენებული მსჯავრდებულ მ.მ-ს მიმართ, რომელშიც აშკარად დავინახოთ, რომ საკონსტიტუციო სასამართლო სახელმწიფოს (და არა კანონმდებელს) ანიჭებს უფლებამოსილებას თუ პრიორიტეტს, მისცეს თუ არ მისცეს საქართველოს კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-5 პუნქტს ახსნა-განმარტების უფლება. და თანაც ამავე დროს, საკასაციო განაჩენის შინაარსში საერთოდ არ არის არანაირი დათქმა მსჯავრდებულ პირისაგან რაიმე სარგებლის მიღების უზრუნველყოფის საფუძველი. სწორედ, აქედან გამომდინარე, გაუგებარი და ბუნდოვანია საკასაციო სასამართლოს მიერ წარმართული მსჯელობა, რომ: „მართალია, ხსენებული გადაწყვეტილებით საკონსტიტუციო სასამართლოს არაკონსტიტუციურად არ უცვნია მსჯავრდებულ გ.გ-ს საქმეში გამოყენებული სისხლის სამართლის კანონი, თუმცა განმარტა კანონის რეტროაქტიულობის აკრძალვის პრინციპი, კერძოდ: საქართველოს კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-5 პუნქტი არ უტოვებს კანონმდებელს აკადემიურ თავისუფლებას (რის თაობაზეც ზემოთ აღვნიშნეთ) იმის გადაწყვეტისას, თუ როდის აქვს ან არ აქვს სამართალდარღვევებისა და მათ გამო პასუხისმგებლობის დამდგენ კანონებს უკუძალა. კანონმდებელს გააჩნია სრულად გარკვეული კონსტიტუციური დირექტივა, რომ გამოსაყენებელ კანონად უნდა ჩაითვალოს ქმედების ჩადენის დროს მოქმედი კანონი. რომელიმე სხვა უფრო ჩაითვალოს ქმედების ჩადენის დროს მოქმედი კანონი. რომელიმე სხვა უფრო გვიან მიღებული (გამოცემული) კანონის გამოყენება სამართალდარღვევებისა და პასუხისმგებლობის განსაზღვრისათვის ჩაითვლება უკუძალის მონიჭებად და კონსტიტუციის დარღვევადაც, თუ პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელ ან

¹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 13 მაისის გადაწყვეტილება N1/1/428, 447, 459.

² აქვე.

³ აქვე.

გამაუქმებელ კანონთან არ გვაქვს საქმე.¹

ზემოთ აღნიშნულიდან გამომდინარე, საკასაციო სასამართლომ დაარღვია, როგორც კანონის უკუძალის, ასევე რეტროაქტუალობის გამოყენების პრინციპები:

1. აზერბაიჯანის რესპუბლიკის ბაქოს საქალაქო სასამართლოს პირველი ინსტანციის სისხლის სამართლის საქმეთა კოლეგიის 1998 წლის 7 ივლისს განაჩენის საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის გათვალისწინებულ მუხლებთან შესაბამისობაში მოყვანისას, საკასაციო სასამართლო არასწორად მიუთითებს ბრალდებულ გ.გ-ს მიმართ უვადო თავისუფლების აღკვეთის შეფარდებას, მაშინ, როდესაც თითქოსდა აზერბაიჯანის კანონმდებლობა არ ითვალისწინებდა ასეთი სახის სასჯელს და რომ საქართველოს კანონმდებლობაში სასჯელის სახედ უვადო თავისუფლების აღკვეთა ამოქმედდა მხოლოდ 1997 წლის 1 თებერვლიდან, ხოლო აზერბაიჯანის კანონმდებლობაში-1998 წლის 10 თებერვლიდან, აღნიშნული მსჯელობა არ შეესაბამება სინამდვილეს. აღნიშნულის დასასაბუთებლად, საქართველოში 1997 წლის 11 ნოემბერს კანონმდებლის მიერ მიღებული იქნა „საქართველოს კანონის-სასჯელის განსაკუთრებული ღონისძიების-სიკვდილის დასჯის სრული გაუქმების შესახებ“. ამ კანონის;

-პირველი პუნქტის გ) ქვეპუნქტით: „49-ე მუხლის მე-4 ნაწილში სიტყვები „სიკვდილით დასჯა“ შეიცვალოს სიტყვებით“ უვადო თავისუფლების აღკვეთა, ხოლო სიტყვები „სიკვდილით დასჯის ან“ ამოღებულ იქნეს;

-მეორე პუნქტით, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 44-ე და 45-ე მუხლების მე-2 ნაწილებში, 221 პრიმა მუხლის მე-4 ნაწილში და 222-ე მუხლის მე-2 ნაწილში სიტყვები „სიკვდილით დასჯა“ შეიცვალოს სიტყვებით „უვადო თავისუფლების აღკვეთა“.²

მაშასადამე, ზემოთ აღნიშნული მსჯელობა მეტყველებს იმაზე, რომ უვადო თავისუფლების აღკვეთა მყისიერად შევიდა კანონიერ ძალაში და არა 1998 წლის 23 იანვრიდან. ამასთან ერთად, რაც კიდევ მნიშვნელოვანია, რომ საქართველოში სიკვდილით დასჯის აკრძალვაზე 1996 წლის ბოლოს გამოცხადდა მორატორიუმი და 1997 წლის 11 ნოემბერს, როგორც აღვნიშნეთ ზემოთ, საბოლოოდ სისხლის სამართლის კანონმდებლობით გაუქმდა სიკვდილით დასჯა, რომელიც 1960 წლის სისხლის სამართლის კანონმდებლობით გათვალისწინებული იყო 13 დანაშაულზე და რომელთაგან 1996 წლის მიწურულს დატოვებული იქნა 4 დანაშაულზე. აზერბაიჯანის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-13 მუხლი ითვალისწინებდა სიკვდილით დასჯას, რომელზეც 1995 წლებში გამოცხადებული იქნა მორატორიუმი. სასამართლოებს კვლავ გამოჰქონდათ სიკვდილით დასჯის განაჩენი, მაგრამ მათი აღსრულება არ ხდებოდა. ასე რომ, ბრალდებულ გ.გ-ს მიმართ შეფარდებული სასჯელი უვადო თავისუფლების აღკვეთა სწორედ შეიჩრა, მითუმეტეს, რომ აღნიშნულმა საქართველოს მოქალაქემ განსაკუთრებით მძიმე დანაშაულებები ჩაიდინა 1997 წელს.

2. საკასაციო სასამართლომ ყოველგვარი სამართლებრივი საფუძვლების გარეშე მსჯავრდებულ გ.გ-ს მიმართ გამოიყენა 2012 წლის 28 დეკემბერში საქართველოს კანონი „ამნისტიის შესახებ“, რომელსაც მოქმედების ვადა 2013 წლის 10 მაისისთვის ამოენურა, სწორედ, ამ კონტექსტში მოიაზრება კანონის რეტროაქტუალობის გამოყენების პრინციპის უხეში დარღვევა.

„საქართველოს კონსტიტუციის 42-ე მუხლის მე-5 პუნქტი „კანონის დროში მოქმედების საფუძველი განსაზღვრავს, რომ სამართლებრივი უსაფთხოებისა და სტაბილურობის პრინციპების დაცვის აუცილებლობით არის განპირობებული. ის ასევე კონსტიტუციური უფლებებისა და თავისუფლებების მნიშვნელოვან გარანტიას შეიცავს, რამდენადაც დაუშვებლად მიიჩნევა ისეთი კანონის მიღებას (და, ჩვენი აზრით, მითუმეტეს გამოყენებას კონკრეტული განაჩენით), რომელიც

¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებანი სისხლის სამართლის საქმეებზე, თბ., 2016, გვ. 23.

² საქართველოს კანონი-სასჯელის განსაკუთრებული ღონისძიების სიკვდილით დასჯის სრული გაუქმების შესახებ, თბ., 1997 წლის 11 ნოემბერი.

ნარსულში განხორციელდა და დასრულებულ ქმედებას სამართალდარღვევათა რიცხვად რეტრო-აქტიურად მიაკუთვნებს, დაანესებს ან გაამკაცრებს პასუხისმგებლობას და ამით სამართლებრივ შედეგებს ex post facto შეცვლის („საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს პირველი კოლეგიის 2015 წლის 4 მარტის გადაწყვეტილება N1/2/252 საქმეზე „სს“ ლიბერთი ბანკი“ საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II,2). „ამ პრინციპის დაუცველობის შემთხვევაში საფთხის ქვეშ აღმოჩნდებოდა არა მარტო ცალკეული ადამიანის კონსტიტუციური უფლებები, არამედ ღირებულებათა წესრიგი, სამართლებრივი უსაფთხოება, რომელიც თავად წარმოადგენს კონსტიტუციურ უფლებათა (დაცვის) საძირკველს. ღირებულებათა ნორმატიული წესრიგი ცალკეული მოქალაქის ქცევის დეტერმინაციის საშუალებაა. ასეთი წესრიგის პირობებში ადამიანებს (ამ კონკრეტული საქმით აზერბაიჯანის სახელმწიფოს) აქვთ გონივრული მოლოდინი იმისა, რომ სახელმწიფო იმოქმედებს სამართლით დადგენილ ფარგლებში და იმის მიერ ჩადენილ მოქმედების შეფასებებს არსებული ნორმატიული სინამდვილის პირობებში“. (საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 13 მაისის N1/1/428,447,459 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს სახალხო დამცველი, საქართველოს მოქალაქე ელგუჯა საბაური და რუსეთის ფედერაციის მოქალაქე ზვიად მანია საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ II,1).

კანონის რეტროაქტუალობის აკრძალვის პრინციპი პირის კონსტიტუციითა და კანონით აღიარებული უფლებების ფარგლებში ქმედების თავისუფლების დაცვის მნიშვნელოვანი გარანტიაა. იგი ქმნის თითოეული ადამიანის ლეგიტიმურ მოლოდინს, რომ კანონის საფუძველზე განხორციელებული ქმედება, რეალიზებული უფლება, მომავალში არ იქნება სამართალდარღვევად მიჩნეული. ამ პრინციპის დაცვის მყარი გარანტიის არარსებობის პირობებში არსებობს რისკი, რომ ადამიანები თავს შეიკავებდნენ საკუთარი კანონიერი უფლებებით სარგებლობისაგან, რაც მნიშვნელოვნად გააუფასურებდა თითოეული კონსტიტუციური უფლების მნიშვნელობას და მისგან გამომდინარე ადამიანთა კეთილდღეობის უზრუნველყოფის ეფექტს“¹

ამასთან დაკავშირებით, პროფესორი მზია ლეკვეიშვილი აღნიშნავდა, რომ: „მოსამართლის მიხედულობის აქტუალობის პრობლემა სხვადასხვა მიზეზით შეიძლება აიხსნას, მათ შორის, მოსამართლის პოზიცია შეიძლება ეფუძნებოდეს იმ სამართლის ნორმას, რომელიც სასამართლო პრაქტიკის მიერ არსებულია და გამოიყენება სადავო სიტუაციაში; მას შეუძლია გააკეთოს არჩევანი სამართლებრივი პოზიციის სასარგებლოდ ან არსებული სასამართლო პრაქტიკის არგუმენტაციის გასამყარებლად. ყველა შემთხვევაში, სასჯელის შეფარდების ფარგლები განსაზღვრულია კანონით. ამიტომაცაა, რომ მატერიალური სისხლის სამართალი და საპროცესო კანონმდებლობა მოსამართლეს ანიჭებს უფლებას კანონზე დაყრდნობით განსაზღვროს სასჯელის სახე და ზომა თავისი შინაგანი რწმენისა და სამართლებრივი შეგნების ფარგლებში“² ჩვენ მიერ ზემოთ აღნიშნულ სისხლის სამართლის საქმეში არ მოიძებნება არც ერთი სადავო საკითხი, რომლის გადაწყვეტაც სავალდებულოდ გახდებოდა კანონის რეტროაქტუალობის პრინციპით. პირიქით, თვითონ უზენაესი სასამართლო ხდის სადავოდ ამ პრინციპის გამოყენებას მსჯავრდებულ გ.გ-ს მიმართ. როგორც წესი, საქართველოს მოქალაქის მიერ უცხოეთში ჩადენილი დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობის განსაზღვრისას, სასამართლო ორ კრიტერიუმს უნდა დაეყრდნოს. ერთის მხრივ, ცხადია, რომ სახელმწიფო კიცხავს დანაშაულის ჩადენის ყველა ფაქტს მისი ჩამდენის სუბიექტის მიუხედავად, ხოლო, მეორე მხრივ კი, სახელმწიფო იცავს და ჰუმანურ დამოკიდებულებას ავლენს საკუთარი მოქალაქის მიმართ, ითვალისწინებს რა მას როგორც საკუთარი ქვეყნისათვის ადამიანური რესურსის ერთ-ერთ ერთეულს. მაგრამ ამ კრიტერიუმების დაცვა თუ უზრუნველყოფა არ უნდა მოხდეს ამა თუ იმ სამართლებრივი ნორმების დარღვევის გამოყენებით, რათა არ შეილახოს

¹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 13 მაისის გადაწყვეტილება.

² მზია ლეკვეიშვილი, სასჯელის მიზნები და სასჯელის შეფარდების სისხლისსამართლებრივი და კრიმინოლოგიური ასპექტები. ჟურნალი „მართლმსაჯულება და კანონი N4, გვ. 25, თბ., 2014.

სხვა სახელმწიფოს ან პირის ინტერესები და მიღწეული იქნას სასჯელის მიზნები. გარდა ამისა მოცემულ სიტუაციაში თვალნათლივად ჩანს, თუ როგორი. კრიმინალური წარსულის მქონე საქართველოს მოქალაქეს **ექსტრადაციის გზით იბრუნებს საკუთარ ქვეშ**. ჩვენ არ გავაჩნია რაიმე ამის საწინააღმდეგო, მაგრამ ვენინააღმდეგებით მისი განხორციელების სამართლებრივი მექანიზმის უხეშ დარღვევებს, რომელიც მიუღებელი და გაუმართლებელია.

კანონის რეტროაქტუალობის პრინციპის გარდა, აღსანიშნავია კანონმდებლის პოზიცია სასჯელის, თავისუფლების შეზღუდვის შეფარდების მიმართ, რომლითაც უხეშადაა დარღვეული მხოლოდ სასამართლოს მიერ მართლმსაჯულების განხორციელების პრინციპი. ჯერ კიდევ 1999 წლის 22 ივლისს მიღებული და 2000 წლის 20 ივნისიდან მოქმედი სისხლის სამართლის კოდექსით სასჯელის სახე-თავისუფლების შეზღუდვა არ იყოს კანონიერ ძალაში შესული. კანონმდებელმა სასამართლოს თავისუფლების შეზღუდვის შეფარდების უფლებამოსილების განხორციელება განუსაზღვრა 2018 წლის 1 იანვრიდან. მანამდე კი თავისუფლების შეზღუდვა ამოქმედდა 2013 წლის 1 ნოემბრიდან, რომლის შეფარდების უფლება მიანიჭა სასჯელალსრულებისა და პრობაციის სამინისტროს ადგილობრივ საბჭოს შეუცვალოს თავისუფლების აღკვეთის მოუხდელი ნაწილი თავისუფლების შეზღუდვით, რომელსაც 2015 წლის 1 იანვრამდე (ვიდრე არ დაფუძნდა თავისუფლების შეზღუდვის დაწესებულება) არ გააჩნდა მისი აღსრულების მექანიზმი და ა.შ. ეს უკანასკნელი კი წარმოადგენს მეორეხარისხოვან საკითხს სასამართლოს მიერ მართლმსაჯულების განხორციელების პრინციპთან. მაშასადამე, მიუხედავად იმისა, რომ კანონმდებელმა მიიღო ასეთი გადაწყვეტილება და თითქოსდა აქ არაფერია პრობლემური და სამსჯელო, პირიქით, ასეთი გადაწყვეტილება მართლმსაჯულების განხორციელების კონსტიტუციური პრინციპის დარღვევასთან ერთად არ განიხილება კანონის არც რენოვაციურ და არც რეტროაქტუალობის ქრილში.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. საქართველოს კონტიტუცია, თბ., 1995 (უახ. რედაქციით 2017)
2. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, თბ., 1999 (უახ. რედაქციით 2017).
3. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს გადაწყვეტილებები სისხლის სამართლის საქმეებზე, თბ., 2016.
4. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 13 მაისის გადაწყვეტილება.
5. პ. დაუთაშვილი, სასამართლოს ზოგიერთი უფლებამოსილების დელეგირების კონსტიტუციურობის შესახებ. გრიგოლ რობაქიძის უნივერსიტეტის ჟურნალი აკადემიური მაცნე №. 2013.
6. მ. ლეკვიშვილი, „სასჯელის მიზნები და სასჯელის შეფარდების სისხლისსამართლებრივი და კრიმინოლოგიური ასპექტები, ჟურნალი“ მართლმსაჯულება და კანონი N4,43, 14. თბ., 2015.

ზვიად გოგრიჭიანი*ივ. ჯავახიშვილის სახელობის**თსუ-ს იურიდიული ფაკულტეტის დოქტორანტი***ჯგუფური დანაშაული****ანოტაცია**

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილში გათვალისწინებულია ჯგუფური დანაშაულის სამი სახე: წინასწარი შეთანხმების გარეშე, წინასწარი შეთანხმებით და ორგანიზებული ჯგუფის მიერ. სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილის ეს პოზიცია განზოგადებულია ზოგადი ნაწილის 27-ე მუხლში და მასში, როგორც პროფ. ო. გამყრელიძე მიუთითებს, თანაამსრულებლობა იგულისხმება, თუმცა არ არის გამორიცხული, რომ 2 ან მეტი თანაამსრულებლის გარდა დანაშაულს ზოგიერთი წამქეზებლის, ორგანიზატორის ან დამხმარის როლს ასრულებდეს. ამასთან დაკავშირებით ისმის კითხვა იმის შესახებ, შედის თუ არა ჯგუფური დანაშაულების ცნებაში თანამონაწილეობა ვიწრო აზრით, ან როლების განაწილებით. საქ. სისხლის სამართლის კოდექსის 27-ე მუხლის მეორე ნაწილში ლაპარაკია არა ორ ან მეტ ამსრულებელზე, არამედ ჯგუფში მონაწილე პირებზე. აქედან გამომდინარე, ჯგუფურ დანაშაულში შეიძლება ვიგულისხმოთ დანაშაულში თანამონაწილეობა ვიწრო აზრით, როდესაც დანაშაულში მონაწილეობს ორგანიზატორი. თუ 27-ე მუხლის მეორე ნაწილის ტექსტს დავაკვირდებით, იმ დასკვნამდე უნდა მივიდეთ, რომ აქ შეიძლება ერთი ამსრულებელი, თუმცა შესაძლებელია წინასწარი შეთანხმებით თანაამსრულებლებიც მოქმედებდნენ.

Zviad Gogrichiani*Iv. Javakhishvili State University,**Phd Student***JOINT CRIME****Abstract**

Previous research mainly focuses on the problematic issues of joint crime which remains very actual even in present-day criminal law. Certainly, previous research, doesn't claim the right of being fully complete or comprehensive, it simply represents the aim of going through the problematic issues which arise in science and its practice.

Following article deals with 27th paragraph of Georgian Criminal Code and its judicial practice. For further completeness, there is introduced an idea that it must be fully and precisely represented in Georgian Criminal Code. There is no need of introduction of 'racket' by which legislator made it even difficult to make distinction between these two notions. This judgment develops in the following way: which direction of joint crime should be regarded as correct, besides, it should be mentioned that there was a need of examining wrong approaches too.

What's more, it offers a critical analysis of several scientists' views, but at the same time represents a new ideas connected to different issues.

Additionally, it proves that it is impossible to take European directives or resolutions without their Juridical transformation in accordance with scientific or informational requirements. Furthermore, it shows a bad condition of present day Georgian criminal code caused by permanent changes and additions.

Also, there is given an attention to the scientific issues of armed gangs which is regarded one of the types of organized groups, characterized by its conflicting nature. In this regard, following article represents prominent scientists' qualified recommendations and analytical materials.

ჯგუფური დანაშაული

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილში გათვალისწინებულია ჯგუფური დანაშაულის სამი სახე: წინასწარი შეთანხმების გარეშე, წინასწარი შეთანხმებით და ორგანიზებული ჯგუფის მიერ. სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილის ეს პოზიცია განზოგადებულია ზოგადი ნაწილის 27-ე მუხლში და მასში, როგორც პროფ. ო. გამყრელიძე მიუთითებს, თანაამსრულებლობა იგულისხმება, თუმცა არ არის გამოორიცხული, რომ 2 ან მეტი თანაამსრულებლის გარდა დანაშაულს ზოგიერთი წამქეზებლის, ორგანიზატორის ან დამხმარის როლს ასრულებდეს. ამასთან დაკავშირებით ისმის კითხვა იმის შესახებ, შედის თუ არა ჯგუფური დანაშაულების ცნებაში თანამონაწილეობა ვინრო აზრით, ან როლების განაწილებით. საქ. სისხლის სამართლის კოდექსის 27-ე მუხლის მეორე ნაწილში ლაპარაკია არა ორ ან მეტ ამსრულებელზე, არამედ ჯგუფში მონაწილე პირებზე. აქედან გამომდინარე, ჯგუფურ დანაშაულში შეიძლება ვიგულისხმოთ დანაშაულში თანამონაწილეობა ვინრო აზრით, როდესაც დანაშაულში მონაწილეობს ორგანიზატორი. თუ 27-ე მუხლის მეორე ნაწილის ტექსტს დავაკვირდებით, იმ დასკვნამდე უნდა მივიდეთ, რომ აქ შეიძლება ერთი ამსრულებელი, თუმცა შესაძლებელია წინასწარი შეთანხმებით თანაამსრულებლებიც მოქმედებდნენ.

მაგალითად, გაუპატიურება, რომელიც მოხდა ამსრულებლის, წამქეზებლის და დამხმარის მიერ, არ უნდა დაკვალიფიცირდეს, როგორც გაუპატიურება ჯგუფურად, რადგან არ გვაქვს თანაამსრულებლობა. მაგრამ თუ ვინმე მივარდება ა-ს მოკვლის მიზნით, წააქცევს, რამდენჯერმე ჩაარტყავს დანას კისრის და ყელის მიდამოებში, ვინაიდან დაჭრილი წინააღმდეგობას უწევდათ და გამოსცემდა სპეციფიკურ ხმებს, განზრახვის ბოლომდე სისრულეში მოყვანის მიზნით, ბპირზე ხელს დააფარებს, გაუკავებს მარცხენა ხელს, მუხლით დაანვება მარჯვენა ხელზე, აიღებს ა-ს მიერ დაგდებულ დანას და რამდენჯერმე გამოუსვამს ყელში, ა და ბ, ჯგუფური დანაშაულის ამსრულებლები არიან. მათი ქმედება ჯგუფური დანაშაულის მიხედვით უნდა დაკვალიფიცირდეს.

ხშირად პრაქტიკაში თანაამსრულებელს დამხმარეში ურევენ ხოლმე. ასეთი აღრევა გვხვდება ადამიანის წინააღმდეგ მიმართულ ისეთ დანაშაულში, რომელთა შემადგენლობის ნიშნებია ძალადობა, მუქარა, არ არის აუცილებელი, რომ ორივე ან სამივე თანაამსრულებელი შემადგენლობას მთლიანად ასრულებდეს. საკმარისია, რომ თანაამსრულებელმა შემადგენლობის ერთი ელემენტი მაინც შეასრულოს. თ. ა-მ, ს.ა-მ და გ. დ-მ, ერთობლივად წააქციეს ა მოკვლის მიზნით და გ.დ ყელში უჭერდა ხელებს, ს.ა თავში ქვას ურტყავდა, ხოლო თ. ა-მ მსხვერპლის მარცხენა მუხლის ფოსო, წვივი ხუთ ადგილას გადაუჭრა ასევე ვენები. მსხვერპლი სისხლის დენისაგან ადგილზევე გარდაიცვალა. ყვარლის რაიონულმა სასამართლოს ამსრულებლად ცნო მხოლოდ თ. ა.

თ. ა, ე.ი. ის, ვინც უშუალოდ მოკლა მსხვერპლი და მისი ქმედება ამსრულებლად დაკვალიფიცირდა. დანარჩენი ორი დამხმარეებად ჩათვალა. ზემდგომმა სასამართლომ მიუთითა, რომ სამივე მსჯავრდებული მოქმედებდა ა-ს მოკვლის განზრახვით. დამდგარი შედეგი, ა-ს სიკვდილი, მათი ერთობლივი მოქმედებისა პროდუქტია და ამდენად მათი დანაშაულებრივი ქმედება სასამართლოს სწორად აქვს დაკვალიფიცირებული. სასამართლომ არასწორად ჩათვალა **ს. ა და ე** დამხმარეებად, სინამდვილეში ისინი ამსრულებლები იყვნენ. მკვლელობის ამსრულებელი მარტო ის კი არ იყო, ვინც მსხვერპლს ვენები გადაუჭრა არამედ ისიც, ვინც ყელში ხელს უჭერდა, და ისიც, ვინც თავში ქვას ურტყავდა. ეს იყო მკვლელობის ჯგუფური დანაშაული.

საქ. სისხლის სამართლის კოდექსის კერძო ნაწილში გათვალისწინებულია ასევე ისეთი დანაშაული, რომლის ჩადენა ორი ან მეტი პირის მოქმედების გარეშე შეუძლებელია. კერძოდ, უკანონოდ შეიარაღებული ფორმირების შექმნა ან ხელმძღვანელობა და მასში მონაწილეობა, ბანდიტიზმი (ბანდიტობა), 224-ე მუხლი, მასობრივი არეულობა, სსკ 225-ე მუხლი, უკანონო შეიარაღებული ფორმირების შექმნა ან ხელმძღვანელობა და ბანდიტიზმი (ბანდიტობა), წინასწარი შეთანხმების გარეშე შეუძლებელია. ჯგუფური დანაშაულის მეორე სახე, ორი ან მეტი პირის

წინასწარი შეთანხმება, ან შეკავშირება დანაშაულის ჩასადენად უფრო საშიშია, ვიდრე პირთა ჯგუფის მოქმედება წინასწარი შეთანხმების გარეშე. შემთხვევითი არ არის, რომ ამ სახის ჯგუფურ დანაშაულს კანონმდებელი „წინასწარი შეკავშირების“ ნიშნითაც ახასიათებს. შესაძლებელია დანაშაულის ჩადენა, წინასწარი დაგეგმვა, მისი ჩადენის ხერხების შერჩევა და სხვა, ხშირ შემთხვევაში მიუხედავად იმისა, რომ კანონმდებლის მიერაა ფორმულირებული, წინასწარი შეკავშირება მხოლოდ ერთი დანაშაულის ჩასადენად, მაინც არის კვალიფიკაციის კუთხით შეცდომები. პროფ. ო. გამყრელიძეს, ეკონომიკურ დანაშაულთა კომენტარში მოყავს მაგალითი, როცა ბაკარაძეს და გაბელაიას ერთობლივად ქურდობის რამდენიმე ეპიზოდი ჰქონდათ ჩადენილი, მათ წარედგინათ 177-ე მუხლის მე-2-ე ნაწილის ქურდობა არაერთგზის. რადგან ორგანიზებული ჯგუფი წინასწარი შეთანხმებისა და არაერთგზისობის მომენტებსაც შეიცავს, ამ ნიშნებით დამატებითი კვალიფიკაცია დაუშვებელია¹.

კვალიფიკაცია შეცდომად შეიძლება მივიჩნიოთ რუსეთის სასამართლო პრაქტიკაში ოვჩინიკოვის საქმე, ოვჩინიკოვი ერმოლაევის თავში გაზს ურტყავდა, მას ეხმარებოდა ბელოვი, რომელმაც ერმოლაევის ხელები გაუკავა. სასამართლომ ბელოვის მოქმედება დააკვალიფიცირა როგორც დახმარება, იმ მოტივით რომ ბელოვს თვითონ არ შეუსრულებია მკვლელობის აქტი, არამედ მან მოსპო დანაშაულის ჩადენის დაბრკოლება. თუმცა ბელოვს თვითონ არ დაურტყავს ერმოლაევისათვის თავში გაზი, რამაც მსხვერპლის სიკვდილი გამოიწვია, მაგრამ მან უშუალოდ მონაწილეობა მიიღო თვით დანაშაულის შესრულების პროცესში. ბელოვი ჯგუფური მკვლელობის თანამსრულებელია.

ასეთი შეცდომები დაშვებული იყო რუსეთის სასამართლო პრაქტიკაში ბობინების საქმეზე. ჩ. ბობინმა, მ. ბობინმა და ი. ბობინმა ხულიგნური მოტივით მოკლეს ს. ფურმანი, რომელსაც თავს დაესხნენ გაერთიანებული ძალ-ლონით, სცემეს და დაჭრეს. რამდენადაც დანა მხოლოდ ბობინს აღმოაჩნდა, სასამართლომ განაჩენში მიუთითა, რომ მკვლელობა მან ჩაიდინა, ხოლო სხვა ჯგუფის წევრთა მოქმედება დააკვალიფიცირა როგორც მცდელობა, საქმის მასალებით დასტურდებოდა, რომ დანაშაულის ყველა მონაწილე სცემდა და დანას ურტყავდა ფურმანს. უმაღლესი სასამართლოს განჩინებაში სწორად იყო მითითებული, ტრომ ფურმანი მოკლული იყო მსჯავრდებულთა ერთობლივი მოქმედების შედეგად, ასეთი შეცდომების მიზეზი იმაში მდგომარეობს, რომ სასამართლოები ჯგუფის მოქმედებას განიხილავს არა ერთობლივად, არამედ იზოლირებულად, რაც იწვევს მათ მოქმედებათა არასწორ კვალიფიკაციას. აქაც შესრულებულია დანაშაულის შემადგენელი ელემენტი.

სასამართლო პრაქტიკაში გვხვდება ისეთი შემთხვევებიც, როდესაც ყველა თანამსრულებელი ერთგვარი ხასიათის მოქმედებას ასრულებს და მიუხედავად ამისა ზოგი მათგანის მოქმედებას აკვალიფიცირებენ როგორც დახმარებას. ძმებმა მაკარევიჩებმა, ნოვიკოვებმა, სხვადასხვა საგნების (ჩაქურჩის, ქვის, კასტეტის, დანის) თავში ჩარტყმით მოკლეს კალენტინოვი. სასამართლოსამედიცინო ექსპერტიზით დადასტურდა, რომ ამ დარტყმებს შედეგად მოჰყვა თავის ძვლების დამსხვრევა, სისხლის ჩაქცევა და ტვინის ნივთიერების დაზიანება. ერთ-ერთი დაზიანება, რომელიც მიყენებული იყო კეფის ძვლის არეში უცილობლად სასიკვდილო აღმოჩნდა. ეს დაზიანება დაზარალებულს პ. მაკარევიჩმა ჩაქურჩით მიაყენა, ამასთან დაკავშირებით სასამართლომ ცნო, რომ მკვლელობის ამსრულებელი მარტოოდენ პ. მაკარევიჩია, ხოლო დანარჩენ პირთა მოქმედება დააკვალიფიცირა როგორც პ. მაკარევიჩის მიერ ჩედენილ ქმედებაში დახმარებად. ზემდგომმა სასამართლომ თავიუს დადგენილებაში მიუთითა ამგვარ ქმედებათა არასწორობაზე და აღნიშნა ყველა განსასჯელის ქმედება, რომელიც დანაშაული შესრულებაში უშუალო მონაწილეობით გამოიხატებოდა, განხილულ უნდა იქნას როგორც ამსრულებლის მოქმედებაში. ე.ი. მკვლელობის დროის დანის გაყრა, მსხვერპლისათვის თავში ჩარტყმა სხვადასხვა საგნების ან/და ქმედების

¹ ო. გამყრელიძე, სისხლის სამართლის პრობლემები, III ტომი, 2013 წ., გვ. 288.

შემადგენლობის რომელიმე ნიშნის განხორციელებაში გადამწყვეტი როლის თამაში, ხელის გაკავება მსხვერპლისათვის, როცა მას დანას უყრიან, დაკავშირებულია ქმედების შემადგენლობის უშუალო განხორციელებასთან, რაც, ბუნებრივია, თუ გათვალისწინებულია კერძო ნაწილში, როგორც ჯგუფური დანაშაული, გვაძლევს ამ დანაშაულის შემადგენლობას.

მაგალითად, მეგობრები პეტრე და პავლე ქუჩაში მისეირნობენ, უცებ პეტრე შემთხვევით გამვლელ ივანეს გააკავებს. პავლე ერთ ნაშში მიხვდება პეტრეს განზრახვას და ივანეს ჯიბიდან ფულს ამოაცლის. პეტრე და პავლე ძარცვის თანამსრულებლები არიან.

პეტრეს სხვისი ნივთის დაუფლება შეერაცხება, პავლეს კი ძალადობის გამოყენება. ანუ ივანეს გაკავება სსკ 178-ე მუხლის III ნაწილის „დ“ პუნქტით დანაშაულის ჩადენის საერთო გადამწყვეტილება მათ კონპლიდენტურად მიიღეს (სიტყვა კონპლიდენტური ნარმოდგება ლათინურიდან ჩონდუსიო, რაც სამოქალაქო სამართალში ნების უსიტყვო გამოვლენაა). წინასწარი შეთანხმების გარეშე კანონმდებელმა, როგორც ცალკე მაკვალიფიცირებელი გარემოება არ შეიტანა კანონმდებლობაში და მათი პასუხისმგებლობა დადგა 178-ე მუხლის ნაწილის „დ“ პუნქტით, თუმცა შესაძლებელია ამ დანაშაულის ჩადენა, როცა მონაწილეობას იღებენ წინასწარ შეთანხმებულად. მაგ. პირი, ხედავს, რომ მისი მეგობარი სიცოცხლისა და ჯანმრთელობის საშიში ძალადობით ცდილობს ქუჩაში გამვლელს გახადოს ქურთუკი, მივიდა მასთან და დაეხმარა დამნაშავეს დაზარალებული წინააღმდეგობის დაძლევაში, ორივე დამნაშავე პოასუხ ს აგებს 179-ე მუხლის II ნაწილის „ა“ პუნქტით, ჯგუფურად ჩადენილი ყაჩაღობისათვის¹.

კანონმდებელმა აღნიშნული ქმედება მიიჩნია ჯგუფურ დანაშაულად, რის გამოც მის ჩამდენს შეერაცხა ჯგუფური დანაშაული, ე.ი. ჯგუფური დანაშაულის კვალიფიკაციისათვის აუცილებელია მოქმედება თანამსრულებლობის ხასიათს ატარებდეს, თანაც ეს მოქმედება, კანონმდებელს მიაჩნდეს ჯგუფურ დანაშაულად, რაც უნდა აისახოს, სს კანონმდებლობაში კერძო ნაწილის კონკრეტულ მუხლში.

ჩვენ, ერთის მხრივ, ვაწყდებით ერთ მნიშვნელოვან საკითხს. მოქმედება შეიძლება იყოს წინასწარ დაგეგმილი ერთობლივი ამსრულებლობა, რომელმაც შეიძლება არ მოგვცეს ჯგუფური დანაშაული, რადგან კანონმდებელმა ამაზე სათანადოდ არ მიუთითა. მეორე შემთხვევა, ერთმანეთთან წინასწარ შეთანხმებული მოქმედება, მაგრამ ჯგუფური დანაშაული, რადგან ამაზე პირდაპირ კანონმდებელმა მიუთითა და ამით დაამძიმა მათი სისხლის სს სამართლებრივი პასუხისმგებლობა. ანუ, ერთი სიტყვით კანონმდებლის განსაზღვრის საკითხია. ჩვენი დაკვირვებით ყურადღება შევაჩერეთ კიდევ ერთ მნიშვნელოვან საკითხზე. კანონმდებელი ზოგიერთ შემთხვევაში დათქმას აკეთებს მხოლოდ „წინასწარი შეთანხმებით ჯგუფის მიერ“ საილუსტრაციოდ შეიძლება მოვიყვანოთ 227-ე მუხლი, „საპაერო ან წყლის ხომალდის ან რკინიგზის მართლსაწინააღმდეგო დაუფლება. ამ მუხლის II ნაწილის „ა“ პუნქტში საუბარია ჯგუფზე, მხოლოდ წინასწარი შეთანხმებით, ქმედების კვალიფიკაცია ჯგუფურ დანაშაულად ვერ მოხდება, თუ ჯგუფი მოქმედებდა წინასწარი შეთანხმების გარეშე. თუ ჯგუფია ორგანიზებული, ქმედების კვალიფიკაცია მოხდება წინასწარი შეთანხმებით ჯგუფის მიერ. აქაც კანონმდებელმა ყურადღება არ გადაიტანა ორგანიზებულებაზე, მისთვის მთავარია წინასწარი შეთანხმების არსებობა, დამატებით ორგანიზებული ჯგუფისათვის ცალკე არ დაამძიმა პასუხისმგებლობა.

ჯგუფურ დანაშაულში მაინც ყველაზე ხშირი ჯგუფის მიერ წინასწარი შეთანხმებით ჩადენილი დანაშაულია, რომელიც უნდა ატარებდეს ურთიერთშეთანხმებით ხასიათს, ვინაიდან საკითხი ეხება პირთა წინასწარ შეთანხმებას. პროფ. მ. ლეკვეიშვილი აღნიშნავს, რამდენიმე პირის მიერ წინასწარი შეთანხმებით დაზარალებულისათვის სიცოცხლის მოსპობა უფრო საშიშია, ვინაიდან რამდენიმე დამნაშავის კოლექტიურ მოქმედებას ნულამდე დაჰყავს დაზარალებულის აიუცილებელი მოგერიება, პარალიზებას უკეთებს, ამცირებს მისი ნების გამოვლენას. რაც უფრო იოლს

¹ სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2004 წ., გვ. 217.

ხდის დამნაშავის მიერ შედეგის განხორციელებას, ამასთან იზრდება დანაშაულის კვალის დაფარვის შესაძლებლობა¹.

ჯგუფი, სისხლის სამართლის სამართლებრივი მნიშვნელობით მხოლოდ ორი ან მეტი პირის მექანიკურ გაერთიანებას არ წარმოადგენს. რაოდენობრივი ნიშანი არ არის საკმარისი ჯგუფის არსებობისათვის. ჯგუფურ დანაშაულზე, ანუ თანაამსრულებლობაზე მხოლოდ მაშინ შეიძლება ვილაპარაკოთ, როცა ჯგუფის ორი წევრიდან ორივე პასუხს აგებს სისხლის სამართლის წესით. თუ ვინმე დანაშაულში მონაწილეობას მიაღებინებს მცირეწლოვანს ან ფსიქიკურად დაავადებულს, მან არ შეიძლება აგოს პასუხი თანაამსრულებლობისათვის. ჩვენ ვიცით ფაქტობრივი და იურიდიული ჯგუფი. თუ პასუხისმგებლობა დაეკისრება მხოლოდ ჯგუფის ერთ წევრს, ჯგუფური დანაშაულის კვალიფიკაციას ვერ მოგვცემს.

ფაქტობრივი ჯგუფიდან ყველას არ ეკისრება სს პასუხისმგებლობა. პოფ. ო. გამყრელიძეს მოყვანილი ჰყავს ცომაიების და გასვიანების ქმედებების კვალიფიკაცია. თუ დამტკიცებულად ჩავთვლით, რომ ცომაიამ ძმებ გასვიანებთან ერთად ნამდვილად ჩაიდინეს ქურდობების მთელი სერია, ამიტომ სასამართლომ სავსებით სწორად მიიჩნია, რომ ქურდობა ორგანიზებული ჯგუფის მიერ იყო ჩადენილი. სავსებით მართებულია პოფ. ო. გამყრელიძის პოზიცია, რომელიც აღნიშნავს, სწორ კვალიფიკაციას ხელს უშლის ერთი არსებითი გარემოება, საქმე ის არის, რომ ჯგუფი წინასწარი შეთანხმებული იყოს ის თუ ორგანიზებული, სულერთია. სასამართლოს არ უნახავს ძმები დ. და ი. გასვიანები, რომლებთანაც ერთად თურმე ცომაია დანაშაულს ჩადიოდა, გაქცეულან და სასამართლო პროცესზე არ დასწრებიან. ამიტომ აქ დარღვეულია თანამედროვე საპროცესო სამართლის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პრინციპი, რომელსაც უშუალოდ პრინციპსაც უწოდებენ, ზოგიერთი მეცნიერი ამ საკითხზე ფიქრობს, მთავარია, რომ ზემოქმედებას ახდენს ჯგუფი და გამოდიან ერთიანი ძალებით, მაგრამ, ვფიქრობთ, აქ მთავარია, რომ პასუხისმგებლობა სახეზე იყოს იურიდიული ჯგუფი სისხლის სამართლებრივი მნიშვნელობით, ან როდესაც ჯგუფის ერთი წევრი მიმალვამია (როდესაც გაქცეულია წინასწარი საპატიმრო დაწესებულებიდან და არ მოხდება მისი წარდგენა სასამართლო პროცესზე, ასეთ შემთხვევაში ეჭვი უნდა გადაწყდეს ბრალდებულის სასარგებლოდ).

და კიდევ ერთი საკითხი, როცა სასამართლოები წინასწარ შეთანხმების ფაქტს აქცევენ ყურადღებას და შეფასების გარეშე ტოვებენ ჯგუფის მიერ ჩადენილ რამდენიმე დანაშაულს. ასეთ დროს საქმე გვაქვს ორგანიზებულ ჯგუფთან, როცა ჯგუფს ჩადენილი აქვს რამდენიმე დანაშაული და ასევე როგორ უნდა მისცეს სამართლებრივი შეფასება სასამართლომ, როცა სხვადასხვა დანაშაულის ჩადენა ჯგუფის მიერ უტყუარად არ მტკიცდება და ვერც მათ მიერ რამდენიმე დანაშაულის ჩასადენად შეკავშირების განზრახვა, განსასჯელებს ალბათ მოეხსენება, ისეთი მაკვალიფიცირებელი ნიშანი, როგორიცაა, ორგანიზებული ჯგუფი. სასამართლო პრაქტიკაში ასევე ცნობილია ჯგუფური დანაშაული, რომლის წევრები შეთანხმდნენ მეორე დანაშაულის ჩადენაზე მხოლოდ პირველი დანაშაულის ჩადენის შემდეგ. ასეთი ქმედება დაკვალიფიცირდა როგორც ჯგუფური დანაშაული. ჯგუფი მაინც შეთანხმებულია რამდენიმე დანაშაულის ჩასადენად, მაგრამ არა წინასწარ, რაც მეცნიერებაში აჩენს მოსაზრებას, ასეთი ჯგუფის კვალიფიკაცია ხომ არ უნდა მომხდარიყო, როგორც ორგანიზებული ჯგუფის მიერ ჩადენილი დანაშაული. ბუნდოვანებას ხომ არ იწვევს ასევე 27-ე მუხლის II ნაწილი, როცა დანაშაულის ჩადენა თანაამსრულებელთა მიერ სახელდობით არ ითვალისწინებს ო. გამყრელიძის და გ. ნაჭყებიას აზრით შესაძლებელია, რომ ჯგუფის მხოლოდ ერთი წევრი იყოს ამსრულებელი, დანარჩენები კი ვიწრო გაგებით, თანამონაწილეები (ორგანიზატორი, წამქეზებელი, დამხმარე). სულ სხვაგვარია პროფ. მ. ტურავას მოსაზრება. მისი აზრით, აუცილებლად თანაამსრულებლობა იგულისხმება. თანამონაწილეობა საკმარისი არაა, სამართლებრივი სიკეთისათვის შექმნილი საფრთხე უფრო დიდია, როდესაც

¹ მ. ლეკვიშვილი, ნ. თოდუა, გ. მამულაშვილი, სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი, წიგნი I, თბ., 2011, გვ. 44.

ქმედების შემადგენლობას რამდენიმე პირი ასრულებს. პროფ. ტურავას მოჰყავს მაგალითი ამ მოსაზრების სადემონსტრაციო. გაუპატიურება, როდესაც ერთი პირი წამქეზებელია, მეორე დამხმარე და მესამე ამსრულებელი, კვალიფიცირდება მხოლოდ თანამონაწილეობად და არა ჯგუფურად ჩადენილ გაუპატიურებად, რადგან არაა თანაამსრულებლობა. ანალოგიურ საკითხზე მსჯელობს პროფ. ნ. თოდუა, რომელსაც უწოდებს საკამათო კვალიფიკაციას, იზიარებს იმ შეხედულებას, რომ ეს არის აუცილებლად თანაამსრულებლობა და მიუთითებს სსკ 25-ე მუხლზე, სადაც თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობაა განსაზღვრული. ამ საკითხზე, ვფიქრობთ, უნდა დაფიქრდეს კანონმდებელი, რაკი ორპარტიანობა გაუთავებელ კამათს გამოიწვევს მეცნიერთა შორის. მართებულია პროფ. ო. გამყრელიძის პოზიცია, რომელიც ამბობს, სახელდობრ, 27-ე მუხლის II ნაწილი თანაამსრულებლობას არ გულისხმობს. ამის თქმის საფუძვლივს აძლევს სიტყვა „ერთობლივი“, რომელიც თანამონაწილეობის ტერმინიც არის ამავე დროს.

ასევე საინტერესოა პროფ. მ. ტურავას მოსაზრება, როცა პირთა ჯგუფმა გადაწყვიტა ყაჩაღობა ერთ-ერთი მათგანი არ შესულა ბინაში და უშუალოდ მონაწილეობა არ მიუღია ყაჩაღურ თავდასხმაში, არამედ გარეთ დაელოდა სხვებს, რათა საფრთხის შემთხვევაში მათთვის მიენობებინა ინფორმაცია. მ. ტურავას აზრით, ეს არ ეწინააღმდეგება სსკ 22-ე I ნაწილს. „ამსრულებელია“ ის, ვინც უშუალოდ ჩაიდინა დანაშაული ან სხვასთან – „თანაამსრულებელთან“ ერთად უშუალოდ მონაწილეობდა მის ჩადენაში. ამ ნორმის ინტერპრეტაცია შეიძლება ფორმალურ-ობიექტურად, რომლის მიხედვითაც ამსრულებელი შეიძლება იყოს ის, ვინც უშუალოდ ახორციელებს ქმედების ობიექტურ შემადგენლობას, ხოლო ის ვინც ფუნქციონალურადაა დაკავშირებული შემადგენლობის განხორციელებასთან, შეიძლება იყოს მხოლოდ დამხმარე. ასეთი ინტერპრეტაცია, პროფ. მ. ტურავას აზრით, მოძველებულია, ასეთი პირი არ შეიძლება იყოს მხოლოდ დამხმარე, არამედ იგი ფუნქციონალური თანაამსრულებელია.

ეს განვითარებული თვალსაზრისი ეწინააღმდეგება თინათინ წერეთლის პოზიციას.¹, რომელიც მიიჩნევს, რომ თანაამსრულებლად არ ჩაითვლება ის პირი, ვინც თუმცა დანაშაულის ჩადენის დროს მოქმედებს, მაგრამ დანაშაულის შემადგენლობას უშუალოდ არ ახორციელებს. იგი ჯგუფიდან გამორიცხავს და თ. წერეთელს მოჰყავს მაგალითი, ის ვინც დანაშაულის ჩადენის მომენტში სადარაჯოზე დგას და ან, ვინც დანაშაულის ჩადენის პროცესში დაბრკოლებას აცილებს და უშუალოდ ამსრულებელს და ამით აძლევს მათ შესაძლებლობას, ბოლომდე მიიყვანონ დანაშაული. თუმცა საბჭოთა სისხლის სამართალში იყო გამოთქმული მოსაზრება მისი პოზიციის საწინააღმდეგოდ. პროფ. მ. ტურავა გამოდის რა პროფ. თ. წერეთლის პოზიციის წინააღმდეგ, ამბობს „დარაჯად დგომა“, ისევე როგორც დანაშაულის სხვაგვარი დაბრკოლების თავიდან აცილება, რომელიც განხორციელდება შემადგენლობის შესრულების პროცესში, წარმოადგენს დანაშაულის უშუალო ამსრულებლობას, მაგრამ ასეთ მოსაზრება უკრიტიკოდ ვერ მივიღებთ.

გამომდინარე აქედან, ამსრულებელია ის, ვისაც უშუალოდ სისრულეში მოჰყავს დანაშაული. პროფ. თ. წერეთელი ხომ არ გულისხმობდა, დარაჯი დანაშაულის სისრულეში მოყვანისაგან შორს დგას. ის გვერდითი ფიგურაა, დამხმარის ფუნქციას ვერ გაცდება (ხაზგასმა ჩვენია – ზ. გ.). ამით შესაძლებელი ხომ არ არის, უსაფუძვლოდ გაფართოვდეს სსკ პასუხისმგებლობა ჯგუფური დანაშაულისადმი.

ჯგუფური დანაშაულის ყველაზე რთული საქმე, როგორც აღვნიშნეთ, ორგანიზებული ჯგუფია, როგორც ეს არის მოცემული სისხლის სამართლის კოდექსში. 27-ე მუხლში წერია, ორგანიზებული ჯგუფი ისეთი დანაშაულებრივი ჯგუფია, რომლის წევრები წინასწარ შეკავშირდნენ ერთი ან რამდენიმე დანაშაულის ჩასადენად.

პროფ. გამყრელიძე აღნიშნავს, როდესაც კოდექსი იქნა მიღებული, სიტყვა ერთი არ იყო ნახსენები, მაშინ ამ მუხლში ეწერა, მხოლოდ რამდენიმე დანაშაულის ჩასადენად. სიტყვა ერთი ამ ტექსტს დაემატა 2006 წლის 25 აგვისტოს კანონით, ამ დამატებით მეცნიერთა მოსაზრებებით

¹ თ, წერეთელი, თანამონაწილეობა დანაშაულში, 1965 წ., გვ. 135.

მივიღეთ ენობრივი უაზრობა. ეს კი აშკარაა, ერთი და რამდენიმე აქ ერთმანეთის ურთიერთგამომრიცხავი სიტყვებია, რადგან თავისთავად გულისხმობს რამდენიმეს¹. ჯგუფი, რომელიც ერთი დანაშაულის ჩასადენადაა შექმნილი, მითუფრო ჩაითვლება ასეთი ჯგუფი ორგანიზებულად, როცა მას რამდენიმე დანაშაულის ჩადენა აქვს განზრახული. ამიტომ სიტყვა „ერთის“ შემოტანით კანონმდებელს სიტყვა „რამდენიმე“ უნდა ამოელო ტექსტიდან. ასეთმა ცვლილებამ გააბუნდოვანა ორგანიზებული ჯგუფის ცნება. ორგანიზებული ჯგუფი ხშირად იქმნება მრავალი დანაშაულის ჩასადენად. ეს არის მყარი ჯგუფი, ამ თვალსაზრისით, ორგანიზებული ჯგუფი 27-ე მუხლის მიხედვით იგივე ბანდაა. იტალიური სიტყვა ბანდა მყარი დანაშაულებრივი ჯგუფია, რადგან ერთზე მეტი დანაშაულის ჩასადენად იქმნება. მართალია, უკანონო შეიარაღებულ ფორმირებაზე არაპირდაპირი მითითებაა ამ ფორმირების სიმყარის შესახებ, მაგრამ არ შეიძლება შეიარაღებულ პირთა ჯგუფი ჩაითვალოს ფორმირებად, თუ მათი მიზანია ერთჯერადი საქმიანობა. ამდენად სიმყარე, ანუ ხანგრძლივი დროით თანამშრომლობა, ამ ფორმირების ერთ-ერთ ნიშად უნდა ჩაითვალოს. ასეთი დანაშაულები დამთავრებულად ითვლება მათი შექმნის მომენტიდან. პროფ. თ. დონჯაშვილს ასეთი მოსაზრება გააჩნია: თითქოს ორგანიზებული ჯგუფი იქმნება როგორც წესი რამდენიმე დანაშაულის ჩასადენად, მაშინ, როცა ბანდა შეიძლება შეიქმნას მხოლოდ ერთი თავდასხმისათვის. ეს ორი ცნება ერთმანეთისგან კიდევ სხვა ნიშნითაც განსხვავდება. ბანდის შექმნა უკვე დამთავრებული დანაშაულია, მაშინ, როცა ორგანიზებული ჯგუფის შექმნა, ქურდობის ან სხვა დანაშაულის ჩასადენად დანაშაულის მომზადებად დაკვალიფიცირდება. პროფ. ო. გამყრელიძე მიუთითებს ორგანიზებული ჯგუფის შექმნაზე ერთი დანაშაულის ჩადენის მიზნით. მაგ., ვინმემ ორგანიზება გაუკეთოს ჯგუფს განზრახ მკვლელობის მიზნით². მკვლელობა მოხდა შურისძიების მოტივით. ცხადია, ამ მოტივით მკვლელობის შემდეგ ჯგუფი დაიშლება, აღარ გააგრძელებს დანაშაულებრივ საქმიანობას. თუ ორგანიზებული ჯგუფი შექმნილია ერთი დანაშაულის ჩასადენად, მაშინ ჯგუფის წევრთა მოქმედება დაკვალიფიცირდება ჩვეულებრივ ჯგუფურ დანაშაულად, ჯგუფის მიერ წინასწარი შეთანხმებით, თუკი კოდექსის კერძო ნაწილის მუხლი ასეთ მაკვალიფიცირებელ ნიშანს ითვალისწინებს. ასეთი ჯგუფი არ იქნება მყარი ჯგუფი. მყარი ჯგუფისათვის დამახასიათებელია მრავალი დანაშაულის ჩადენა. ორგანიზებული ჯგუფი დანაშაულის ჩასადენად აშკარად განსხვავდება წინა 2 დანაშაულებრივი ჯგუფისაგან. ბოლო შემთხვევაში სახეზეა პირთა ჯგუფის ორგანიზებული კავშირი. ეს ორგანიზებული კავშირი აგებულია მკაცრ საშემსრულებლო დისციპლინაზე, მეტი და ნაკლები ხარისხის როლების მკვეთრ განაწილებაზე. მასში მონაწილე პირთა სუბორდინაციაზე.

ჯგუფის ორგანიზება დროში წინ უსწრებს დანაშაულის ჩადენას, რამდენადაც ჯგუფის შექმნა და ორგანიზება ერთბაშად, როგორც წესი, შეუძლებელია. ასეთი ჯგუფები ჩვეულებრივ საყოფაცხოვრებო გარემოსაგან მკაცრად გამიჯნულია, რათა ამ ჯგუფის საქმიანობა სხვა შემთხვევითი პირებისაგან უცნობი დარჩეს. მასში არ შეაღწიონ შემთხვევითმა პირებმა, რამაც შესაძლებელია ჯგუფის დეზორგანიზაცია გამოიწვიოს. ეს კეთდება მკაცრი კონსპირაციის მიზნითაც. იმიტომ უნოდებენ სტრუქტურული ფორმის ჯგუფს. მისი ჯგუფის ორგანიზებულად აღიარებისათვის საჭიროა, რომ იგი დანაშაულის დაუყონებლივ შემთხვევით არ იყოს შექმნილი. ბანდის განსაზღვრებას ნ. თოდუა ასე აყალიბებს წევრთა თავისუფალი დენადობის არარსებობა, მტკიცე შინაგანი წესრიგი, ხანგრძლივი დროით მოქმედება, ერთზე მეტი, ანუ რამდენიმე დანაშაულის განსახორციელებლად.

ზოგჯერ ორგანიზებული ჯგუფები იქმნება საზოგადოებრივად სასარგებლო მიზნებიდან გამომდინარე. მაგალითად, შეგვიძლია მოვიყვანოთ მაფია, როგორც დანაშაულებრივი ორგანიზაცია. თავდაპირველად ის შეიქმნა იტალიის კუნძულ სიცილიაზე ძალადობისა და მოსახლეობის ორგანიზებული თავდაცვის მიზნით. შემდეგში კი მან მიიღო დანაშაულებრივი ხასიათი. საქარ-

¹ ო. გამყრელიძე, სსკ განმარტება, თბ., 2008წ., გვ. 213.

² ო. გამყრელიძე, სისხლის სამართლის პრობლემები, III ტ., 2013, გვ. 201.

თველოს შეიარაღებული დაჯგუფება „მხედრიონი“ თავდაპირველად პატრიოტული მიზნით შეიქმნა, შემდეგ მან ბანდის სახე მიიღო.

ზოგჯერ ორგანიზებული ჯგუფის სპეცილური დეფინიცია იქმნება კანონმდებლობაში, რაც გაურკვეველობას იწვევს. კერძოდ, კოდექსის 17-ე მუხლის მიხედვით რეკეტი არის შემოსავლის ან სხვაგვარი ქონებრივი სარგებლის სისტემურად მიღების მიზნით წარმოებული არაერთჯერადი და ორგანიზებული საქმიანობა, რომელიც დაკავშირებულია განზრახი დანაშაულის ჩადენასთან. პროფ. ო. გამყრელიძე მართებულად შენიშნავს, ორგანიზებული ჯგუფის და რეკეტის ცნებები, როგორც აქედან ირკვევა, ძლიერ წააგავს ერთმანეთს. თანაც ეს ორივე ცნება გამოირჩევა ბუნდოვანებით. საყურადღებოა, როგორ გამოიყენება ეს ცნებები ჩვენს სასამართლო პრაქტიკაში. „ორგანიზებულობა“ და არაერთჯერადობა 27-ე მუხლშიცაა და 17-ე მუხლშიც. ფინანსური და სხვა მატერიალური სარგებლის მიღებაც ორივე მუხლშია ნახსენები. პროფ. ო. გამყრელიძე კიდევ ერთ საკითხს აქცევს ყურადღებას, კერძოდ რა აუცილებლობას წარმოადგენდა ჩვენს კოდექსში რეკეტის ცნების შემოტანა, რით ვერ აკმაყოფილებდა მოქმედი კოდექსის მუხლები ჩვენს სასამართლო და საგამომძიებლო პრაქტიკაში წამოჭრილ საკითხებს. პროფ. ქ. მჭედლიშვილი-ჰედრიხი წერს¹: ეს მუხლი კანონმდებელმა 2004 წლის 24 ივნისს – ივნისის კანონით შემოიღო ორგანიზებული დანაშაულის წინააღმდეგ ბძოლის მიზნით. რეკეტისათვის დამახასიათებელი ყოფილა ქმედების არაერთჯერადობა, რეკეტის განხორციელება სულ მცირე ორჯერ მაინც 5 კალენდარული წლის განმავლობაში და ქმედების ორგანიზებული ხასიათი კუმულაციურად უნდა იყოს მოცემული. მაგალითად, თუ ქმედება ამ 5 კალენდარული წლის განმავლობაში მხოლოდ ერთხელ განხორციელდა ან/და თუ ეს ქმედება არ იყო აღსრულებული ჯგუფის მიერ, იგი დაკვალიფიცირდება როგორც ჩვეულებრივი გამოძალვა და, რაც მთავარია, ჯგუფად უნდა ჩაითვალოს ერთზე მეტი, ე.ი. ორი ადამიანი მაინც. 224-ე მუხლით პასუხისმგებლობაა დაწესებული რეკეტურ დაჯგუფებაში მონაწილეობისათვის. პროფ. ო. გამყრელიძე ისევ მართებულად შენიშნავს, კერძო ნაწილში პასუხისმგებლობა დაწესდა 2006 წლის 26 აგვისტოს. რა მნიშვნელობა ჰქონდა კოდექსის ზოგად ნაწილში ამ ცნების შემოტანას?

პროფ. ქ. მჭედლიშვილი-ჰედრიხი მიუთითებს დასახელებულ კანონის შემოღებისას ავტორმა იხელმძღვანელა აშშ-ის ფედერალური კანონით, ანუ ერთგვარი გაუგებრობა შეიქმნა სს კანონმდებლობაში. ყოველივე გვაფიქრებინებს, ასეთი შემთხვევები კანონმდებლობაში ხომ არ არის უცხოურისადმი ბრმად მიმბაძველობის გავლენით, რომლის შედეგადაც ეს უმნიშვნელოვანესი საკანონმდებლო აქტი ნამდვილად რომ გამოდის ნორმალური მდგომარეობიდან².

¹ ქ. მჭედლიშვილი, ჰედრიხი, დანაშაულის გამოვლინების ცალკეული ფორმები, თბ., 2011წ., გვ. 252.

² ქ. მჭედლიშვილი-ჰედრიხი, დანაშაულის გამოვლინების ცალკეული ფორმები, თბ., 2011, გვ. 392.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ო. გამყრელიძე, სისხლის სამართლის პრობლემები, ტ. III, თბ., 2013.
2. სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2004 წ.
3. ქ. მჭედლიშვილი-ჰედრიხი, სისხლის სამართალი, დანაშაულის გამოვლინების ცალკეული ფორმები, 2011 წ.
4. ო. გამყრელიძე, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის განმარტება, თბ., 2008 წ.
5. მ. ლეკვეიშვილი, ნ. თოდუა, ვ. მამულაშვილი, სისხლის სამართლის კერძო ნაწილი, წიგნი I, თბ., 2011.
6. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, 2013 წ.
7. მ. ტურავა, სისხლის სამართლის ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, თბ., 2000 წ.
8. თ. წერეთელი, თანამონაწილეობა დანაშაულში, თბ., 1966 წ.

**სიკვდილით დასჯა ხამურაბის კანონების მიხედვით და პარალელურად
გაკლება მოსეს სჯულთან****ანოტაცია**

ადამიანის უფლებები, როგორც ცნება ყალიბდებოდა და ვითარდებოდა ადამიანის არსებობის ისტორიის მთელ მანძილზე. ამ პერიოდის განმავლობაში ის მყარადაა დაკავშირებული კანონებთან და სამართალთან.

ნაშრომის მიზანია უძველესი პერიოდის სამართლებრივი ძეგლებიდან, კერძოდ, ხამურაბის კანონებისა და მოსეს სჯულის ხუთნიგნეულის მიხედვით გამოყენებული სასჯელებიდან სიკვდილის დასჯის მუხლობრივი განხილვა და მათი შედარება ერთმანეთთან პარალელურ რეჟიმში.

ხამურაბის კანონები წარმოადგენს პრეცედენტულ მოვლენას სამართლის ისტორიაში. იგი შეიქმნა ბაბილონის ქვეყანაში მეფე ხამურაბის დროს, 4000 წლის წინ. აღმოჩენილია ქ. სუზაში 1902 წელს. იგი შეიცავს 282 მუხლს. ამ კანონის არსებობამ უდიდესი მნიშვნელობა იქონია სამართლებრივი სისტემის განვითარებაზე. კანონების ჩვენამდე მოღწეული პირველი კოდექსი შუმერ მეფის შულგის ეკუთვნის, შემდეგია ისინის სამეფოს მეფის ლიპიტ იშტარის კანონები, ხოლო ხამურაბის კანონების უშუალო წინამორბედაა ეშნამუს კანონები, რომელიც ძვ. წ. 1790 წლით თარიღდება. ამ კანონების მიხედვით, სახეზეა მესოპოტამიის იურისპრუდენციის ტრადიციის განვითარება, რომლის კულმინაციაა ხამურაბის კანონები. კანონები შემდეგი ნაწილები-საგან შედგება: მართლმსაჯულების ძირითადი პრინციპები, მეფის ტაძრებისა და თავისუფალი ქონების დაცვა, სახელმწიფო ქონებასთან დაკავშირებული ნორმები, უძრავ ქონებასთან დაკავშირებული ოპერაციები, სავაჭრო და კომერციული ოპერაციები, ოჯახური სამართალი, ფიზიკური დასახიჩრებები, მოძრავ ქონებასთან და მის დაქირავებასთან დაკავშირებული ოპერაციები.

Neli Gongadze
Master of Law

**DEATH PENALTY ACCORDING TO KHAMURABI LAWS AND PARALLEL LINES WITH
THE LAWS OF MOSES****Abstract**

The work discusses the death penalty according to the Khamurabi Laws and compares it with the legal laws of Moses.

If secular law expresses the will of the state, church law expresses the will of God. Moses Law is the first and the oldest Biblical legislation, which was a standing law in the Christian world and in Georgia as well.

The work directs the attention to the aim and types of the crimes, their connection with different countries and their history. It represents the death penalty according to the Khamurabi Laws and draws parallels with the penalties of the same crimes according to different legislations. Both Khamurabi and Moses legislations approve the death penalty. Moreover, the same punishments were used for the same crimes. There are contextual similarities and coincidences between their paragraphs and norms.

The researches have established that Biblical legislation is not directly borrowed from Khamurabi's legislation and is not influenced by it.

სიკვდილით დასჯა ხამურაბის კანონების მიხედვით და კარალელების გავლენა მოსეს სჯულთან

ხამურაბის კანონები წარმოადგენს პრეცედენტულ მოვლენას სამართლის ისტორიაში. იგი შეიქმნა ბაბილონის ქვეყანაში მეფე ხამურაბის დროს, 4000 წლის წინ. აღმოჩენილია ქ. სუზაში 1902 წელს. იგი შეიცავს 282 მუხლს. ამ კანონის არსებობამ უდიდესი მნიშვნელობა იქონია სამართლებრივი სისტემის განვითარებაზე. კანონების ჩვენამდე მოღწეული პირველი კოდექსი შუმერ მეფეს შულგის ეკუთვნის, შემდეგია ისინის სამეფოს მეფის ლიპიტ იშტარის კანონები, ხოლო ხამურაბის კანონების უშუალო წინამორბედაა ეშნამუს კანონები, რომელიც ძვ. წ. 1790 წლით თარიღდება. ამ კანონების მიხედვით, სახეზეა მესოპოტამიის იურისპრუდენციის ტრადიციის განვითარება, რომლის კულმინაციაა ხამურაბის კანონები. კანონები შემდეგი ნაწილები-საგან შედგება: მართლმსაჯულების ძირითადი პრინციპები, მეფის ტაძრებისა და თავისუფალი ქონების დაცვა, სახელმწიფო ქონებასთან დაკავშირებული ნორმები, უძრავ ქონებასთან დაკავშირებული ოპერაციები, სავაჭრო და კომერციული ოპერაციები, ოჯახური სამართალი, ფიზიკური დასახიჩრებები, მოძრავ ქონებასთან და მის დაქირავებასთან დაკავშირებული ოპერაციები.

საეკლესიო, ანუ კანონიკური სამართალი წარმოადგენს იმ ნორმათა ერთობლიობას, რომლებიც აწესრიგებენ ურთიერთობას ეკლესიასა და მრევლს შორის. ასევე მრევლს შორის წარმოშობილ ურთიერთობას. ნორმები ითვლება ღვთისაგან დადგენილად, ობიექტური ჭეშმარიტების განცხადება ადამიანთა მიმართ, „იესო ქრისტემ ნებსითითა სიკუდილითა მისიცა მოგუცა ზიარება და დაგვიდუა კანონად სინანულისა“, ხოლო საერო სამართალი გამოხატავს არსებული ხელისუფლების ნებას. საერო სამართალი იცვლება ამა თუ იმ საკითხის მიმართ, ისტორიის შესაბამისად, ხოლო საეკლესიო სამართალი არის უცვლელი, მუდმივი და ჭეშმარიტი. მას არ ახასიათებს მოქმედება დროში და არ არის კონკრეტული პერიოდისათვის, ისტორიული მოვლენებისადმი შექმნილი, ქრისტიანული მოძღვრების მიხედვით უცვალებელი არის ღმერთი და უცვალებელია მისი სამართალი.

უფალი იესო ქრისტე ამბობს: „არა მნებავს სიკუდილი ცოდვილისაი, არამედ მოქცევაი და ცხოვრებაი მისი“. ეს სახარებისეული ჭეშმარიტება დაედო საფუძვლად ქრისტიანულ მოძღვრებას. ახალი აღთქმის მიხედვით მართლმადიდებლური სამართლებრივი მოძღვრებით სასჯელის მიზანი იყო მონანიება, წვრთნა და კურნება ცოდვილისა. საინტერესო ცნობებს გვანვდის სასჯელთა ისტორიის შესახებ მცირე სჯულის კანონში შემავალი თხზულების“ კანონნი შეცოდებულთანი“-ს ავტორი იოანე მმარხველი, ის აღნიშნავს, რომ პირველი სასჯელი ღმერთმა ადამიანთა მიმართ გამოყენა, ეს იყო ექსორია, ანუ გაძევება, როცა მან მცნებების დარღვევებისათვის სამოთხიდან გამოაძევა ადამი და ევა, შემდეგი სასჯელი იყო წარღვნა, სოდომისა და გომორის განადგურება, რომელთა მიზანი უკეთურობის მოსპობა და კაცობრიობის განახლება გახლდათ. მას შემდეგ, რაც ადამის მოდგმამ ცოდვა არ მოიშალა, ღმერთმა კაცობრიობას მოსეს სჯულის სახით ხორციელი ტანჯვა დაუდგინა. მოსეს სამართალი პირველი და უძველესი ბიბლიური სჯულმდებლობის კომპილაციაა, რომელიც ძველი დროიდან მოქმედებდა საქრისტიანო მსოფლიოს ყველა ქვეყანაში, მათ შორის საქართველოშიც. როგორც ზემოთ აღვნიშნე, ჩემი ნაშრომის მიზანია, ხამურაბის კანონების მიხედვით სასჯელებიდან რა შემთხვევაში გამოიყენებოდა სიკვდილით დასჯა მოსეს სჯულის ხუთნიგნეულიდან, ხამურაბის კანონებიდან 28 მუხლი ეხება სასჯელთა სახეობას, სიკვდილით დასჯას.

კანონი შეცოდებულთანი ახსნილია როგორც ღმერთის ნება, ჩამოყალიბებული თვალსაზრისით ღმერთს ადამიანის ტანჯვა და სიკვდილი კი არა, არამედ მისი გამოსწორება სურს. ღმერთმა დაინახა, რომ ადამიანები მაინც ვერ გამოსწორდნენ, სწორედ ამიტომ მათ მისცა ძველი

სჯული, ანუ მოსეს სჯული, რითაც დაწესდა ხორციელი სასჯელი იმ პირთა მიმართ, ვისაც ცოდვისაკენ ჰქონდა მიდრეკილება. ამით ღმერთი ადამიანთა მოქცევას ფიქრობდა სიკეთისაკენ. ივ. ჯავახიშვილი ასახელებს ოთხ მიზანს სასჯელის დანიშნისათვის. 1. დამნაშავის დასჯის დროს სასჯელის მიზანი იყო ზნეობრივი გამოსწორება. 2. დამნაშავე პირის მიმართ ხორციელი და ფიზიკური ვნების მიყენება იმ პირთა მიმართ გამოიყენებოდა, რომელთა გამოსწორება არ ხერხდებოდა წვრთნითა ან ჰუმანური გზით. 3. ექსორია და გაძევება. 4. სიცოცხლის მოსპობა.

განვიხილოთ მუხლები ქურდობის შესახებ. პარვა ანუ ქურდობა ეწოდებოდა სხვისი მოძრავი ნივთის ფარულ დაუფლებას. ხამურაბის კანონების მე-6 მუხლით “უკეთუ კაცმა ღმერთის ანდა სასახლის ქონება მოიპარა ეს კაცი უნდა მოკვდეს და ვინც ნაპარევი მისი ხელიდან მიიღო, ისიც უნდა მოკვდეს“. აქ ისეთ შემთხვევასთან გვაქვს საქმე, როდესაც ქურდმა მოიპარა მდიდარი ადამიანის ქონება. მეშვიდე მუხლში კი „უკეთუ კაცმა ანდა ვერცხლი, ანდა ოქრო, ანდა მონა ქალი, ანდა ხარი, ანდა ცხვარი, ანდა ვირი, სხვა კაცის შვილისაგან ან კაცის მონისაგან მოწმეების ან საბუთის გარეშე იყიდა, ან შესანახად მიიზარა, ეს კაცი ქურდია და სიკვდილით უნდა დაისაჯოს“. მე-6 მუხლისაგან განსხვავებით აქ კონკრეტული ნივთების ჩამონათვალია, სადაც ასევე მათთან გაიგივებულია მონებიც. აქ მართლსაწინააღმდეგო ქმედება პარვით კი არ გამოიხატება, არამედ კაცმა საბუთის გარეშე შეიძინა, ან შესანახად მიიზარა. თუ ამ კაცს გამოუჩნდება მომჩივანი, ასეთ შემთხვევაში საბუთის გარეშე შეძენილი ან მიზარებული ქონების მიმღები ითვლება ქურდად და ის ძალიან მკაცრად, სიკვდილით ისჯება. ხოლო მე-10 მუხლი კიდევ უფრო აკონკრეტებს მე-6 მუხლს: „უკეთუ მყიდველი გამყიდველსა და სყიდვა გაყიდვის დამსწრე მოწმეებს ვერ მოიყვანს, ხოლო დანაკარგის პატრონები სასამართლო განხილვის დროს მყიდველმა თავისი სასარგებლო მოწმეები ვერ წარმოადგინა, ხოლო დანაკარგის პატრონმა მოიყვანა თავისი ნივთის მცნობელი მოწმეები, მყიდველი ჩაითვლება ქურდად და იგი სიკვდილით ისჯება“. სიკვდილით ისჯება ქურდობის მცდელობაც. 21-ე მუხლში ვკითხულობთ; „უკეთუ კაცმა სახლში შესაპარავად ხვრელი გათხარა ამ ხვრელის წინ უნდა მოკლან და ჩამოკიდონ“, აქ კანონმდებელი არ ითვალისწინებს კაცი რა მიზნით შედიოდა სახლში, რატომ გათხარა ხვრელი, იქნებ მას სულ არ უნდოდა ქურდობა და სხვა მიზნით შედიოდა სახლში. კანონმდებელი ყოველგვარი გამოკვლევის გარეშე მშრალად მიუთითებს სიკვდილით დასჯაზე. კანონის 25-ე მუხლში მითითებულია ადამიანის ქურდობაზე, რომელიც ჩადენილია უზნეო კაცის მიერ. „უკეთუ სახლს ცეცხლი გაუჩნდა და ჩასაქრობად მისულმა კაცმა სახლის პატრონის ჭურჭელს თვალი დაადგა და სახლის პატრონის ჭურჭელი წაიღო, ეს კაცი ცეცხლში უნდა ჩააგდონ“. აქ, ნაცვლად დახმარებისა, კაცი ჭურჭელს იპარავს და სასჯელად მის მიმართ ცეცხლში დანვაა გათვალისწინებული... ასევე მკაცრი სასჯელია გათვალისწინებული სადგომში შეღწევისათვის. 110-ე მუხლით, უკეთუ ნადითმა ან ქალქურუმმა, რომელიც ტაძრის უბანში არ ცხოვრობს სამიკიტნო გაალო, ანდა სასმელისათვის სამიკიტნოში შევიდა, ეს დედაკაცი უნდა დაწვან. აქ კიდევ უფრო მკაცრდება კანონი. აქ ლაპარაკია ერთ შემთხვევაში სამიკიტნოს გაღებაზე, თუგინდ გაალო, სამიკიტნოს კარები, არაფერი არ მოიპარო არც დალიო, სასჯელის სახით მაინც სიკვდილით დასჯაა გათვალისწინებული. ამ მუხლში კონკრეტულად ქალის მიერ ჩადენილ დანაშაულზეა ლაპარაკი.

ხამურაბის კანონები ქურდობას ანსხვავებს ძარცვისაგან, 22-ე მუხლი მიუთითებს „უკეთუ კაცმა მძარცველობა ჩაიდინა და ეს კაცი შეიპყრეს, იგი სიკვდილით უნდა დაისაჯოს, თუმცა მძარცველობა უფრო მძიმე დანაშაულია, სასჯელი ორივე შემთხვევაში მკაცრია და ითვალისწინებს სიკვდილით დასჯას. ძარცვის შემთხვევაში კანონი ასევე ითვალისწინებს დაზარალებულის მიმართ დახმარების განევას, რაც არ არის გათვალისწინებული ქურდობის ჩადენის დროს. 23-ე მუხლი მიუთითებს: „უკეთუ მძარცველი ვერ შეიპყრეს და გაძრცულმა კაცმა თავისი დანაკარგი ღმერთის წინაშე უნდა გამოაცხადოს და თემი და უხუცესი, რომლის მიწაზეც ან საზღვრებში მძარცველობა მოახდინა, დანაკარგს უნაზღაურებენ“.

სულ სხვა მდგომარეობასთან გვაქვს საქმე მოსეს სჯულთან, მიუხედავად იმისა, რომ მოსეს სჯულის 10 მცნებიდან გათვალისწინებულია „არ იპარო“, დანაშაული მაინც ხდება. სასჯელის უკიდურესი ღონისძიება სიკვდილით დასჯა არ არის გათვალისწინებული. გამოსვლადან 21-ე თავის 37-ე მუხლში ვკითხულობთ: „თუ ვინმე ხარს ან ცხვარს მოიპარავს, დაკლავს და გაყიდის, ხარის წილი 5 ხარი და ცხვრის წილი 4 ცხვარი უნდა ზლოს.“ თუ ხამურაბის კანონებიდან ასეთ შემთხვევაში გამოყენებული იყო სიკვდილით დასჯა, აქ ზღვევასთან გვაქვს საქმე. მოსეს სჯულის სამართალი ზოგადად აღნიშნავს შეცოდების ერთ-ერთ სახედ პარვას. სასჯელის მიზანია მონანიება, წვრთნა და კურნება ცოდვილისა. ხამურაბის კანონებში განსაკუთრებული ადგილი აქვს დათმობილი ადამიანის მოტაცებას, იგი გაიგივებულია პარვასთან. მე-14 მუხლში ვკითხულობთ: „უკეთუ კაცმა უსაკო შვილი მოიპარა, ეს კაცი სიკვდილით უნდა დაისაჯოს“, აქ მხოლოდ ისეთ შემთხვევასთან გვაქვს საქმე, როდესაც მსხვერპლი უსაკოა, ზრდასრულ ადამიანთან დაკავშირებით კანონმდებელი არ მსჯელობს.

მოსეს სჯულის გამოსვლიდან 21-ე თავის მე-16 მუხლში ვკითხულობთ: „ვინც კაცს მოიპარავს და გაყიდის ან მის ხელში აღმოჩნდება, სიკვდილით უნდა დაისაჯოს“, ხოლო მეორე რჯულის 24-ე თავის 7-ე მუხლის თანახმად: „თუ ნაპოვნი იქნება კაცი, რომელმაც მოიტაცა თავისი მოძმე ისრაელიანი და დაიმორჩილა და გაყიდა იგი, ეს მომტაცებელი უნდა მოკვდეს, აღმოფხვრი ბოროტებას შენი წიაღიდან“, ხამურაბის კანონების მიხედვით, მხოლოდ უსაკო ადამიანის მოპარვაზეა ლაპარაკი, ხოლო გამოსვლაში პირდაპირ მითითებულია არა მარტო იმაზე, რომ ადამიანი მოიპარეს, არ არის განსაზღვრული ასაკი და ასევე მითითებულია ისიც, რომ მოპარული ადამიანი გაიყიდა. მეორე რჯულის თანახმად, ისრაელიანთა მოტაცებასთან გვაქვს საქმე და სასჯელიც მკაცრია, გათვალისწინებულია სიკვდილით დასჯა.

როგორც ხამურაბის კანონების, ასევე მოსეს სჯულის ხუთნიგნეულიდან მკაცრი სასჯელებია გათვალისწინებული ადამიანის მოტაცებასთან, იგი გაიგივებულია მოპარვასთან, ორივე შემთხვევაში სიკვდილით დასჯაა გათვალისწინებული.

ხამურაბის კანონები ასევე მკაცრად სჯის მოძალადეებს. 130-ე მუხლის თანახმად: „უკეთუ კაცის ცოლზე, რომელმაც მამაკაცი არ იცის და მამის სახლში ცხოვრობს, ძალა იხმარა, გვერდით მიუწვა და წაასწრეს, ეს კაცი სიკვდილით უნდა დაისაჯოს, ხოლო ქალი უნდა გამართლდეს“. მეორე რჯულის 22-ე თავის 25-ე მუხლში ვკითხულობთ: „თუ მინდორში კაცი დანიშნულ ყმანვილ ქალს დაიჭრეს და დაწვება მასთან, უნდა მოკლან,“ 26-ე მუხლში კი „ქალს არაფერი დაუშავო, სასიკვდილო დანაშაულს არ იწვევს, ეს იმგვარი საქმეა, გინდა მონა კაცი დასხმოდეს თავს თავის მოყვასს და მოკლას, რადგან მინდორში შეხვდა მას, თუნდაც ეყვირა ყმანვილ ქალს არავინ იქნებოდა მისი მშველელი.“ ეს მუხლი თვითონ აკეთებს განმარტებას 25-ე მუხლისას. როგორც ხამურაბის კანონის, ასევე მოსეს სჯული განსაკუთრებულ მუხლებს უთმობს ძალადობის შემთხვევებს.

ხამურაბის კანონები განსაკუთრებით შეუწყნარებელია მრუმობისა და ღალატის მიმართ. კანონი იცავს ოჯახის სინმინდეს. 129-ე მუხლში ვკითხულობთ: „უკეთუ კაცის ცოლს სხვა მამაკაცთან მწოლარეს წაუსწრეს, ორივენი უნდა შეკრან და წყალში გადაყარონ“. 143-ე მუხლის მიხედვით: „უკეთუ ქალი თავშენახული არ არის, სახლიდან მიდის, თავის ოჯახს აჩანაგებს, ქმარს ამცირებს, ეს ქალი წყალში უნდა გადააგდონ“, პირველ შემთხვევაში ისეთი გარემოება იკვეთება, როდესაც კაცის ცოლს სხვა კაცთან წაუსწრებენ, მეორე შემთხვევაში კი ლაპარაკია თავშეუხახავ ქალზე, რომელსაც ოჯახი არ მიაჩნია მთავარ სინმინდედ, ორივე შემთხვევაში სასჯელი ითვალისწინებს წყალში გადაყრას. კიდევ უფრო მკაცრია სასჯელი, როდესაც კაცი თავის დედასთან დაწვება, 157-ე მუხლში ვკითხულობთ: „უკეთუ კაცი მამის სიკვდილის შემდეგ დედასთან დაწვება, ორივენი ცეცხლში უნდა დაწვან“.

დიდი უზნეობაა, როდესაც კაცი თავის მამის სიკვდილის შემდეგ თავის გამზრდელთან დან-

ვება. 158-ე მუხლის თანახმად: „უკეთუ კაცს მამის სიკვდილის შემდეგ თავის გამზრდელთან, რომელსაც შვილები ჰყავს ნაშობი წაასწრეს, ეს კაცი მამის სახლიდან უნდა მოიკვეთოს“, აქ თითქოს კანონმდებელი შეწყნარებას იჩენს ასეთი შემთხვევის დროს და მხოლოდ მოკვეთით შემოიფარგლება. სასჯელის მკაცრ სახეობას ითვალისწინებს 153-ე მუხლიც: „უკეთუ კაცის ცოლი სხვა მამაკაცის გულისათვის თავის ქმარს მოაკვლევინებს, ეს ქალი მარგილზე უნდა გასვან“. ამ მუხლში პირდაპირ იკვეთება განზრახი შემთხვევა ქალის მიერ სხვა მამაკაცის გულისათვის თავისი მეუღლის მოკვდინება. აქ შემოტანილია სასჯელის მთელი სიმკაცრე და დასჯის მკაცრი სახეობა, მარგილზე გასმა. მსგავსი პარალელების გავლება შეიძლება მოსეს სჯულის წიგნიდან ლევიტელთა მიხედვით მე-20 თავის მე-10 მუხლში ვკითხულობთ: „ვინც გათხოვილ ქალთან იმრუშებს, ვინც თავისი ახლობლის ცოლთან იმრუშებს უნდა მოკვდეს, როგორც მემრუშე კაცი, ასევე ქალი“. ამავე თავის მე-11 მუხლში კი: „ვინც თავისი მამის ცოლთან დაწვება თავის მამის შიშველ ახლის, ორივენი უნდა მოკვდნენ, მათზეა მათი სისხლი“. სასჯელი თუ ხამურაბის მიხედვით როგორც მამაკაცის, ასევე ქალის შეკვრას და წყალში გადაგდებას ითვალისწინებს, მოსეს სჯულის მიხედვით კი გათვალისწინებულია პირდაპირ სიკვდილით დასჯა, შეიძლება წყალში გადაგდებული არ მოკვდეს. მოსეს მეორე რჯულის 22-ე თავის 22-ე მუხლის მიხედვით: „თუ კაცს გათხოვილ ქალთან წაასწრეს ორივენი უნდა მოკლან ქალთან მწოლარე კაციცა და ქალიც, აღმოფხვრი ბოროტებას“. მოსეს რჯულის მიხედვით არა მარტო სიკვდილით დასჯაა გათვალისწინებული, არამედ შეგონებაცაა, აღმოფხვრი ბოროტებას. აქ დარღვეულია 10 მცნებიდან „არ იმრუშო“. მიუხედავად ზოგიერთ შემთხვევაში მოსეს სჯულსა და ხამურაბის კანონებში მათი მუხლებისა და ნორმების შინაარსობრივი მსგავსებისა, ეს ძეგლები არ წარმოადგენენ ერთი მეორის გაგრძელებას, მოსეს სჯული მომქმედი სამართალი იყო საქრისტიანო მსოფლიოში მთელი შუა საუკუნეების მანძილზე.

ხამურაბის კანონები სიკვდილით დასჯას ითვალისწინებს სხვადასხვა დანაშაულის ჩადენის დროსაც. 26-ე მუხლის თანახმად: „უკეთუ რედუ ანდა ბაირი, რომელსაც სამეფო ლაშქარში წასვლა ებრძანა და არ წავიდა, ან ქირისკაცი დაიქირავა და თავის ნაცვლად გააზავნა, ეს რედუ ან ბაირი, სიკვდილით უნდა დაისაჯოს, ნაქირავები კაცი სახლს მიიღებს“. რედუ ან ბაირი არიან სახელმწიფო მოხელეები, მათ მიმართ თუ სამეფო ლაშქარში იქნებოდა ნაბრძანები წასვლა, მათ არ ჰქონდათ უფლება, რომ თავის ნაცვლად სხვა გაეგზავნათ, ასეთ შემთხვევაში მათ სიკვდილით დასჯა ელოდებოდათ. ამ ინფორმაციით ხამურაბი ხაზს უსვამდა სახელმწიფოს ძლიერებას და თავდაცვისუნარიანობას, სიმტკიცეს. რედუ და ბაირი შეიძლება სამშობლოს მოღალატეებადაც კი შეირაცხონ.

სიკვდილით დასჯაა ასევე გათვალისწინებული ისეთ შემთხვევაშიც, როდესაც ხუროს მიერ სახლი უხარისხოდაა ნაშენები და ჩამოინგრა.

229-ე მუხლში „უკეთუ ხურომ კაცის სახლი ააშენა, მაგრამ თავის ნახელავს სიმკვიდრე დააკლო, სახლი ჩამოინგრა და სახლის პატრონი მოკვდა, ეს ხურო უნდა დაისაჯოს სიკვდილით“. ხოლო 230-ე მუხლის მიხედვით „უკეთუ სახლის პატრონის შვილი მოკვდა, ხუროს შვილი უნდა მოაკვდინონ“. აქაც ძალიან სიმკაცრეს იჩენს კანონმდებლობა.

მოსეს სჯულიდან გამოსვლა ნაჩვენებია 21-ე თავის მე-12 „უკეთუ კაცმა ცემით მოკლა კაცი, თავადაც უნდა მოკვდეს“. მე-15 მუხლის მიხედვით კი „ვინც ხელს შემოკრავს თავის დედას და მამას, სიკვდილით უნდა დაისაჯოს“. მე-17 მუხლის თანახმად კი: „ვინც დასწყევლის თავის დედას და მამას, სიკვდილით უნდა დაისაჯოს“.

ზემოთ მოყვანილი მუხლები შეესაბამება 10 მცნებიდან: „პატივი ეცი დედასა და მამასა შენსა“.

რიცხვნის მიხედვით კი 35-ე თავი მე-16 მუხლის თანახმად „თუ ვინმე კაცს რკინას დაჰკრავს და მოკლავს მკვლეელია იგი და სიკვდილით უნდა დაისაჯოს“.

მე-17 მუხლში ვკითხულობთ: „თუ ვინმე სასიკვდილოდ დაარტყამს ქვას ვინმეს და მოკვდება კაცი მკვლეელია და სიკვდილით უნდა დაისაჯოს“ აქ არ იკვეთება როგორ მკვლელობასთან გავქვს საქმე განზრახვასთან თუ გაუფრთხილებლობასთან. 35-ე თავის მე-20 მუხლის მიხედვით „თუ ვინმე ქიშპობით კაცს ჰკრავს ან განზრახვით რაიმეს ესვრის და მოკვდება კაცი ან მტრობით ხელს დაარტყამს და მოკვდება, დამრტყმელი უნდა მოკვდეს, რადგან მკვლეელია“. 22-ე მუხლის მიხედვით კი „თუ კი უნებლიე მტრობის გარეშე ჰკრავს ხელს ან განუზრახველად ესვრის რაიმე საგანს, ან ქვას, რომლითაც შეიძლება მოკვდეს კაცი, გადმოუვარდება და ვინმეს დაეცემა თავში და მოკვდება, ის კაცი არ მტრობდა და არც ავს ფიქრობდა მისთვის, საზოგადოებამ უნდა განსაჯოს მკვლეელისა და მსხვერპლის საქმე.

გაუფრთხილებლობით ანუ უნებლიეთ ჩადენილი დანაშაულის შემთხვევაში თუკი იგი მკვლელობით დამთავრდება კანონდებლობით მკვლელის დასჯას საზოგადოებას ანდობს, საზოგადოებამ უნდა განსაჯოს.

ზემოთ მოყვანილი მუხლებიდან მკვეთრად არის გამოხატული ნებისითი და უნებლიე დანაშაული, რომელიც მიხედვითაც განისაზღვრება სასჯელი სახე.

ხამურაბის კანონებში განსაკუთრებით ხასგასმულია დანაშაულის ჩადენისას დამასახიჩრებელი სასჯელები. 196-ე მუხლიდან ჩანს: „უკეთუ კაცმა კაცის შვილს თვალი ამოუგდო, მას უნდა ამოუგდონ თვალი“ 197-ე მუხლში: „უკეთუ კაცმა კაცს ძვალი მოსტეხა, კაცმა მასაც უნდა მოსტეხოს ძვალი“ 200-ე მუხლის მიხედვით: „უკეთუ კაცმა კაცს თავისივე სწორ კაცს კბილები ჩაუმსხვრია, მასაც უნდა ჩაუმსხვრიონ კბილები“ ხოლო 2001-ე მუხლში: – „უკეთუ მუშქენს ჩაუმტვრია კბილები, ერთი მესამედი მანა ვერცხლი უნდა მოუნონოს“. 198-ე მუხლის თანახმად კი: „უკეთუ მუშქენს ამოუგდო თვალი ან მუშქენს მოსტეხა ძვალი, ერთი მანა ვერცხლი ინდა მიუნონოს“.

ზემოთ მოყვანილი მუხლები ერთი და იმავე დანაშაულისათვის, ერთ შემთხვევაში იყენებს ტალიონის პრინციპს, „თვალი თვალის წილ, კბილი კბილის წილ“. ხოლო მეორე შემთხვევაში იგივე შემთხვევების დროს, თუ ასეთი ქმედება პირდაპირ მუშქენის მიმართ არის განხორციელებული, მუშქენს მხოლოდ ერთი მესამედი ვერცხლი უნდა მიუნონონ.

ხამურაბის კანონებში განსაკუთრებით ხაზგასმულია სოციალური უთანასწორობა, როგორც სხვა მონათფლობელური და ფეოდალური ქვეყნების კანონებში.

ახლა განვიხილოთ იგივე შემთხვევები, როგორ არის დარეგულირებული მოსეს სჯულის მიხედვით. ლევიტელთა 24-ე თავის მე-20 მუხლის თანახმად: „მოტეხილობა მოტეხილობის წილ, თვალი თვალის წილ, კბილი კბილის წილ“, რა ზიანიც მიაყენა ადამიანს, მანაც იგივე ზიანი უნდა მიაყენოს, ხოლო გამოსვლიდან 21-ე თავის 24-ე მუხლის თანახმად „თვალი თვალის წილ, კბილი კბილის წილ“. 25-ე მუხლის თანახმად: „დამწვრობა დამწვრობის წილ, ჭრილობა ჭრილობის წილ, ნატკენი ნატკენის წილ“.

ძირითადად ზემოთ მოყვანილი ნორმები ითვლება დამასახიჩრებელ სასჯელებად. თუ ხამურაბის კანონების მუხლები: „თვალი თვალის წილ, კბილი კბილის წილ“ გამოყენებულია მხოლოდ თანასწორ უფლებათა მქონე პირთა მიერ დანაშაულის ჩადენისას, ხოლო სოციალურად უთანასწორო პირების შემთხვევაში, მაგალითად, მუშქენის მიმართ ჩადენილი ქმედებისათვის გამოიყენებოდა ჯარიმა. რაც შეეხება მოსეს სჯულს, იქ არ არის წარმოდგენილი სოციალური უთანასწორობის პრინციპები. ამრიგად, ხამურაბის კანონები, პირველი სამართლის წიგნია, რომელმაც ჩვენამდე მოაღწია. საკუთრივ ძეგლში დაცულია სამართლებრივი ჩვეულებითი ინსტიტუტები. ეს არის ერთგვარი ტრაქტატი იურისპუდენციაზე, გადმოსცეს დეტალური და მწყობრი ხედვა მართლმსაჯულებაზე. სამართლის პროგრესულობა მიუთითებს სამეფო ხელისუფლების სიმყარეზე, სამეფო ცენტრალიზაციაზე, მეფე სამართლის შექმნით ცდილობს ყველაფერი საკუთარ ხელისუფლებას დაუქვემდებაროს. ამ დროისათვის არ არსებობდა დღევანდელი ცნებით დანა-

შაული, თუმცა კარგადაა განსაზღვრული დანაშაულისათვის სანქციები, ფართოდაა გამოყენებული სიკვდილით დასჯა.

ხამურაბის კანონებს წითელ ხაზად გასდევს პრინციპი: „ერთ საქმეზე ორჯერ გადაწყვეტილება არ გამოიტანება“.

კანონებში იკვეთება ნებსითი და უნებლიე დანაშაული. ხამურაბის კანონებთან, როგორც საერთო სამართლის ძეგლისა, შეიძლება პარალელების გავლება ებრაულ სამართალთან. მოსეს სჯულის მიხედვით, ისე როგორც ხამურაბის კანონებში, სიკვდილით დასჯა მისაღებია, მასში განსაზღვრულია სასჯელი. სამართლის წიგნში განსაზღვრულია სასჯელი. სამართლის წიგნში მოცემულია მონათმფლობელური საზოგადოებრივი წყობილების სოციალური ფენების ეკონომიკური და უფლებრივი მდგომარეობა, ხალხის ჩვეულებები, იურიდიული ყოფა და მართლშეგნება. ისტორიკოსი, არქეოლოგი, ეთნოგრაფი, ეკონომისტი, იურისტი, ენათმეცნიერი, ნუმისმატი ძვირფას მასალას პოულობს ამ ძეგლებში. ჩვენ მიერ ამოკრებილი იქნა ნორმები, პარალელების გავლების მიზნით არა მარტო მოსეს მეორე სჯულიდან, არამედ „გამოსვლათა“, „ლევიტელთა“, და „რიცხვთა“ წიგნებიდანაც. ებრაული სამართალი მოსეს ხუთწიგნეულისა შეცოდებათათვის ფიზიკურ სასჯელს, ზოგ შემთხვევაში სიკვდილით დასჯასაც კი აწესებდა მიუხედავად 10 მცნებისა „არა კაცს კლა“, „არ იპარო“, „არ იმრუშო“, „პატივი ეცი დედასა და მამასა შენსა“.

მოსეს სჯულის სამართლის განსაკუთრებულ მნიშვნელობაზე მეტყველებს ისიც, რომ თითქმის ყველა მართლმადიდებლურ და არამართლმადიდებლურ ქვეყნებშიც მოქმედი სამართლის ძალა ჰქონდათ. ხშირად ხამურაბის კანონებს, როგორც საერო სამართლის შედარება მოსეს სჯულთან, სასჯელთან პარალელების დროს იკვეთება, რომ თითქმის მსგავსი დანაშაულის ჩადენისათვის მსგავსი სასჯელები იყო გამოყენებული, თუმცა მოსეს სჯულის არც ერთი ნორმა ხამურაბის კანონებიდან არ გამომდინარეობდა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ხამურაბის კანონები, გამომცემლობა მეცნიერება, 1983, გვ. 10,12,13,24,31,38,41.
2. ბიბლია, საქართველოს საპატრიარქოს გამომცემლობა, თბ., 1989, გამოსვლა, გვ. 77, ლევიანნი გვ. 114,115, რიცხვნი, გვ. 161, მეორე რჯული, გვ. 183.
3. ის. დოლიძე, ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. 1, საქართველოს მეციერებათა აკადემიის გამომცემლობა, თბ., 1982, გვ. 46-52.
4. ალ. ვაჩიშვილი, ნარკვევები ქართული სამართლის ისტორიიდან, ტ.1, 1976, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, გვ. 83.
5. გ. ნადარეიშვილი, ქართული სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორია, გამომცემლობა მეცნიერება, თბ., 1976, გვ. 112.
6. მცირე სჯულის კანონი, ე. გიუნაშვილის რედაქციით, თბ., გამომცემლობა მეცნიერება, 1972, გვ. 19.
7. დ. ჩიკვაიძე, საეკლესიო სამართლის საკითხები, თბ., 2010 წ. გვ. 17-30.

პ. ნ. ჩერეპი

უკრაინის დამსახურებული
იურისტი

კრიმინალური სამართალწარმოებისა და სასჯელის ამოცანები სახელმწიფოში

სტატია ეძღვნება დანაშაულის ცნების გამოყოფას. განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა სამართლებრივი და ისტორიული თვალსაზრისით სასჯელის ცნების განმარტებას, ასევე მოცემული საკითხის განხილვისას საკვანძო მომენტებში გამიზნული იყო სასჯელის სამართლებრივი ბუნების განსაზღვრა სამართლებრივი სკოლის ანალიზზე. გამოკვლეულია და გამოყოფილია საკვანძო და უმეტესწილად მნიშვნელოვანი შეხედულებები თანამედროვე სასჯელის ჩამოყალიბების თაობაზე და, მამასადამე, სასჯელის პირდაპირ გაგებაზე სისხლისსამართლებრივი სამართალწარმოებისა თანამედროვე სახელმწიფოში. გამოყოფილია სასჯელის მახასიათებლები, რომლებმაც შეცვალეს თავისი მნიშვნელობა და ამოცანები განსაზღვრულ ისტორიულ პერიოდთან შესაბამისად. ასევე განხორციელებილია ანალიზი პრობლემური საკითხებისა სისხლისსამართლებრივი სამართალწარმოების გამოყოფილ ამოცანებთან დაკავშირებით, რომლებიც გამომდინარეობენ სასჯელის მნიშვნელობისა და სამართლებრივი ბინებიდან კონკრეტულ ისტორიულ პერიოდში.

საკვანძო სიტყვები: სამართლებრივი ბუნება, სასჯელი, სისხლისსამართლებრივი სამართალწარმოება, მართლმსაჯულება.

P. Cherepii

Honored Lawyer of Ukraine

TASK OF CRIMINAL JURISDICTION AND PENALTY IN THE STATE

The article is devoted to the distinction of the concept of punishment. Considerable attention is paid to legal and historical views on the interpretation of the notion of punishment. The key points in considering this issue were aimed at the analysis of legal schools on the definition of the legal nature of punishment. The most significant views on the current establishment of a punishment and, as a consequence, a direct understanding of the punishment of modern criminal justice in the state have been identified and highlighted. Conceptual characteristics of punishment, which changed their meaning and task in accordance with a certain historical period have been distinguished. The analysis of problematic issues concerning the separation of the tasks of criminal justice proceeding from the legal nature and significance of punishment in a particular historical period has been carried out.

Key words: legal nature, punishment, criminal proceeding, justice.

TASK OF CRIMINAL JURISDICTION AND PENALTY IN THE STATE

Formulation of the problem. The analysis of the concepts of justice and jurisprudence has always been the focus of legal science. Justice is evaluated in modern society as one of the important achievements of civilization, which deeply entered the life and morality of peoples. Therefore, the question of which direction the judiciary, judicial institutions and the very functions of administering justice will develop will be of utmost importance to mankind. Justice in a democratic society is regarded as a vital social and political subsystem which implements the basic rights and duties of citizens, and their faith in the assertion of social justice is upheld. The function of court settlement of disputes is one of the most ancient and vital forms of realization of the prerogatives of power. But this function, before moving into the hands of the state, had different shades and was carried out either in the religious, or in the magic, or in arbitration form. That is why the study of the legal nature of punishment, its tasks and roles, which executes punishment in the criminal justice system, is actual.

Analysis of recent research and publications. Considerable attention to the notion and legal nature of punishment was paid by such scholars as M.M. Mykheienko [7], V.N. Protasov [9], M.V. Kornienko [6], Heyde Wolfgang [4].

Despite this, the formation of opinions about the place of punishment in the criminal justice system and its significance is still debatable, that is why studying of this issue is the main goal of the following study.

Setting objectives. In order to achieve the aim it is important:

- to determine the main definitions of punishment in the criminal justice system;
- after analyzing these views, we should highlight the most appropriate and relevant concept, taking into account the contemporary needs of society and the development of the rule of law.

Summary of the main research material. Justice today is a function and privilege of the state. But in the sphere of justice, both state-legal and social sources are interacting. In a politically organized society, any state institution is obliged to ensure the general interest of all citizens. The existence of a law-governed state is impossible without a strong and independent judiciary: its prestige and authority in society is the criteria by which one can judge with certainty the level of development of the statehood itself. But the goals of state power are the expressions of the goals of civil society only to the extent that society is able to exercise effective control over the implementation of political and legal processes. To the extent that the economic system of society must correspond to the will of the consumer, dictated by the market, to the same extent his political system should correspond to the will of man as a citizen expressed in the idea of democracy. This idea has firmly established itself in the minds of the peoples, and today there is no other alternative to secure the needs of both the individual and the general public, except for the creation of proven historical experience of stable legal guarantees for its realization. One of the most important forms of democracy, which was based on two solid goals - the protection of society from crime and the protection of citizens from oppression by the executive. That is, the basis of justice - both social

and political goals. However, there was a long and stubborn debate on the forms in which justice should be implemented, as well as on guarantees that would ensure the independence of the judiciary from the executive and legislative. The widespread perception of the punitive purpose of criminal justice, as if its main goal is to combat crime and to stop abuses, is simplified and incomplete. The essence of the criminal justice system is not the fight against crime, but the protection of society from crime through the implementation of a criminal law. This primary objective of criminal justice proceeds organically from the goals of the whole system of justice, which is intended to ensure the restoration of violated law and justice, but not at any price, and not in any form, but on the basis of law and with the observance of all procedural formalities prescribed by law [7, p. 87-88].

In order to understand, explain and justify the criminal activity in the state, its justification should take place in two directions: explanation of the crime (delict) in relation to the suspect; explanation and justification before citizens - why during the criminal prosecution there is a restriction of the rights of citizens, detention, isolation, etc. The problem of explanation and justification of criminal prosecution and punishment is so old that there is a need to seek a new solution. All attempts to solve this problem stem from four basic concepts. In any case, there are numerous opportunities for these four basic concepts to vary and combine. These basic concepts, traditionally called criminal theories, are:

1. Punishment - a rebate for a criminal guilty action (the theory of retaliation). According to other definitions, it is called the absolute criminal theory of deserved punishment, the theory of punished evil as a reaction to another evil (punishment as repression), the theory of remission. This theory is an attempt not to explain the reasons but to justify punishment (hence the absolute, that is, the theory not bound to the goal). The evil of punishment is justified by the evil of action, which is punishable by law. For example, punishment of a thief - the appointment of a fine - is perceived as evil. This theory of retaliation is justified, because the loss of the owner of the property is even worse. The theory of retaliation is based on the losses suffered by the victim and justifies the punishment with reference to these losses.

2. Punishment is the intimidation of society (general preventive theory). This theory is an attempt to explain causally the punishment process, which aims to prevent potential crimes from being punishable (relative theory, punishment as a preventive measure). Moreover, they distinguish the frightening effect of the threat of punishment and the softening effect of the punishment. It is widespread to suppose that the threat of punishment should be scared and punishment should emphasize the seriousness of the threat. By intimidation understand not only the influence on the perpetrator, who ventured to extreme actions, and which can be diverted from crime by stimulation to a possible punishment (negative general preventive) [8, pp. 65-66].

Punishment is considered as intimidating punishment (threat of punishment and execution of punishment), which can strengthen social habits. It is about the "traditional power" of punishment, or the increase in the observance of laws by the population through the systematic process of punishment for certain behavior (positive general preventive). General preventive theory is also an attempt to justify punishment [6, p.4].

3. Punishment is the influence on the offender (special preventive theory). The impact on the offender can occur in different ways. In a special preventive theory punishment can be considered as upbringing (re-socialization, socialization, restoration in the rights of a member of society) of the offender or as protection of society from the offender. Consequently, in a special preventive theory, one should distinguish between the theory of re-socialization and protection. And

this should be emphasized, because sometimes the contemporary discussion tends to identify the special prevention only with the re-socialization. A special preventive theory in any form at least explains the punishment based on the purpose as a cause, in fact, persecuting each individual offender from further crimes (relapse). This purpose of punishment simultaneously serves as a justification of punishment. A successful resocialization or socialization of the offender will be considered as a result favorable to society [4].

The thief is punished in order to be put in such vital conditions that he will no longer be able to commit crimes. In this case, the starting point is the threat that may result from possible crimes; and a special preventive theory as an argument for the necessity and correctness of punishment brings public negative consequences of the crime [10, p.125].

In any case, in the social preventive theory, there is the possibility of collective influence on the perpetrator himself.

4. Penalties can be realized only through the unification of all possible attempts to explain and justify it (unifying theory). This theory tries to create a combination of the previously mentioned justifications of punishment and explanation of the essence of punishment, and the main provisions may be different (a mixture of absolute and relative theory: punishment as repression and prevention).

The thief is punished (according to one possible form of unifying theory), because he stole property, and at the same time to deter others from being stolen; as well as to prevent the perpetrator from further crimes. In the combining theory the starting point is the possibility of a threat of crime. According with it the sentence is explained and justified. All the unifying theories have the opportunity to explain and justify the punishment in view of its positive impact on the perpetrator.

The debate around these theories was and remains. Some names and conclusions play again and again a decisive role in the debate. And it can be the names of both contemporaries and people who have been distant from us for millennia.

Seneci (died in 65 AD) is prescribed the following words: *nemo prudens punit quia peccatum est ne peccentur* (a clever person punishes not because the crime was committed, but to prevent the perpetrators in the future) [11]. The epoch of enlightenment of the eighteenth century, which intensively influenced contemporary criminal-law thinking, rejected the metaphysical foundation of punishment that was seen in Christian thinking and established a punishment based on the charitable purpose for society. Decisive impetus for development in this direction was given in 1764 by Cesare Beccaria in the book "On Crime and Punishment" [2, p.156].

Immanuel Kant (1724-1804), in contrast to the Enlightenment, stubbornly defended the theory of retaliation. Later, the most frequently cited argument of Kant sounded like this: when they explain the punishment from the point of view of the useful purpose for society, they turn the perpetrator into a thing; it is used as a means to achieve the goal; it is unworthy of man [5, p.313].

Feuerbach P.Y.A. (1775-7833) founded the theory of general prevention, which became known under the name of the theory of psychological coercion. The core of this theory is the idea that there are two possibilities to prevent crimes: one could link a citizen with a chain (which is impossible to imagine) or try to make a crime psychologically inappropriate for a citizen. Due to the threat of punishment, the seriousness of which should be emphasized by the execution of the sentence, such psychological pressure will give rise to refusal from criminal acts. Feuerbach considered upbringing or protection as a punishment to be inadmissible; to pursue such goals, he believed, the state is not in force [12, p.360].

G.F.G.Gegel (1770-1831) denied the psychological theory of coercion of Feuerbach by a

memorable formula: Feuerbach behaves with people “not with honor and freedom,” but as with a dog punished with the raised stick.” Hegel considered the absolute theory of punishment to be correct. An offense is a denial of law; punishment is a denial of a denial. Through punishment, the offender “experiences respect as something intelligent” [3, p.62-63].

Karl Binding (1841-1920) formulated the theory of punishment after Kant and Hegel as follows: “Punishment is the deprivation of the rights and legal benefits that the state imposes on the perpetrator in order to satisfy him for an irregular criminal offense in order to preserve the authority of the violated law [1, p. 287].

The dispute ended in the twenties by the so-called compromise of school controversy. This compromise is a unifying theory of punishment and is regarded as just repayment for a crime. Within a fairly established punishment there should be a place for general and specially preventive considerations [9, p.27].

The following is only a reference to the positions that most often appear in the dispute around the theory of punishment.

It is difficult in this controversy of the theories of punishment to find your own position. However, no lawyer will avoid these difficulties. If he is a criminal lawyer, he must decide for himself about this problem in order to be able to carry out his activities. If he works in other branches of jurisprudence, he must take the relevant experience of solving the problems of the theory of punishment in order to understand the essence of sanctions in other branches of law. The corresponding attitude to the problems of the theory of punishment is a sign of the political and legal atmosphere in the state in general.

Important in the means of coercion is that punishment acts as the last resort of coercion. This means:

- a) punishment is considered the most severe sanction;
- b) punishment can be applied only (in comparison with the grounds for other coercive measures) in cases of particularly serious offenses;
- c) punishment may be applied if other legal means of coercion are not appropriate;
- d) punishment is a legal measure of coercion, which is most easily questioned.

All these principles suggest that punishment in the state should be ultima ratio (an extreme means in the extreme case). This shows that the work of criminal lawyers is not self-evident, that punishment or non-punishment belongs to state works, which are the most difficult to legalize. This starting point for discussing the theory of punishment has not been denied since the Enlightenment (XVIII century.).

Conclusions. In any case, it cannot be firmly established that punishment is an extreme means in the extreme case. This view is the beginning for understanding the problems of the theory of punishment, but not yet its solution. After all, the rejection of the doctrine of punishment as an extreme means in the extreme case in the field of criminal law can cause tangible changes that should be theoretically worked out and substantiated in a different way than through a reference to the fact that punishment is the only extreme means of manifestation of State authority.

Summarizing this, we arrive at the conviction that punishment is a compulsory means that the state should apply to its citizens in the last turn. However, a criminal lawyer must take into account that the ultima ratio punishment can vary between two extremes: the ultima ratio becomes a common practice, that is, the sola ratio or ultima ratio is only theoretical, since social assistance makes its function unnecessary. You cannot want these extremes or some kind of confrontation between them.

The position between the two extremes in which the punishment is imposed (and with it a criminal lawyer) is a by-product of general political and economic development. For a criminal lawyer who deals with the problems of the theory of punishment, it is important to know whether the practice of punishing has reached one of the extremes, or where the place of practice is between the extremes, and above all - what are the possibilities for change.

The current state of the problem is characterized by uncertainty. The chance, due to social assistance to make punishment unnecessary, is great, and this chance is used. But this is above the ability of most citizens to respond to damage to health or property only by caring for the person who was harmed.

The general theoretical considerations are related to the position of society in relation to crime and punishment: they are an excuse and methodological basis for determining the legislator as representative of the sovereign (people), in which way the state will prosecute the suspected offenders, how the judiciary will act in relation to the accused of crime.

References:

1. Binding K. Essay Pilates Criminal Law: The General Part. - 7th view. - 1907 - p.326.
2. Beccaria Cesare. On crimes and punishment // Anthology of the world legal thought. V.3. - M.: Mysl, 1999. - p.154-164.
3. Hegel G.F.V. Fundamentals of the philosophy of law, or natural law and state studies. - K.: Universe, 2000. - p.50-100.
4. Heyde Wolfgang. Justiz in Deutschland: ein Überblick über Recht und Gericht der BRD. – Köln: Bundesanzeiger Verl., 1999.
5. Kant I. The doctrine of law // Anthology of the world legal thought. V.3. - M.: Mysl, 1999. - p.311-321.
6. Kornienko M.V. Report at the scientific and practical conference on April 25, 2002 // The theory and practice of applying the current criminal and criminal-procedural legislation in modern conditions: Abstracts: Ch.1. - K., 2002. - p.4-5.
7. Mykheienko M.M. Problems of the development of the criminal process in Ukraine: Selected works. - K.: Yurinkom, 1999. - p. 162;
8. Legal system of the Netherlands. -M.: Zertsalo, 1998. - S.-90 and the present;
9. Protasov V.N. Fundamentals of general-process theory. - M.: Yurid. Lit., 1991. - p.27.
10. Romanov A.K. The legal system of England. - M.: Delo, 2000. - p.239;
11. Seneca L.A. Moral letters to Lutsilia: Tran. from lat. - K.: Fundamentals, 1999.
12. Feuerbach P.Y.A. Criminal Law. B.1 // Anthology of the world legal thought. V.3. - M.: Mysl, 1999. - p.357-362.

ტ. ა. ფრანცუზი-იაკოვეცი

*იურიდიულ მეცნიერებათა კანდიდატი, დოცენტი,
ოდესის იურიდიული აკადემიის ივანო-ფრანკოს იურიდიული
ინსტიტუტის საერთაშორისო, კონსტიტუციური და
ადმინისტრაციული სამართლის კათედრის გამგე*

ბიკამერალიზმის უმთავრესი მიზანები

სტატიაში გავაანალიზეთ ბიკამერალიზმის (პარლამენტის ორპლანიანი სტრუქტურა) მთავარი მიზნები, მისი წარმოშობის თავისებურებები სხვადასხვა ქვეყნებში, მისი ფუნქციონირების უპირატესობები და ნაკლოვანებები.

დღეს ბიკამერალიზმი წარმოადგენს პარლამენტარიზმის ერთ-ერთ მთავარ ტენდენციას. ევროპაში უძველესი დროიდან მოქმედებს ორპლანიანი პარლამენტი. ამიტომაც სამეცნიერო ინტერესი აყალიბებს მათი წარმომავლობის შესწავლის მიზნებსა და იმ ფაქტორებს, რომლებიც მოქმედებენ ამ პროცესებში. თანამედროვე დემოკრატიული სახელმწიფოს ერთ-ერთი მთავარი პრობლემა - ეს არის ეფექტური საქმიანობის პრობლემა. პარლამენტის უმთავრესი საქმიანობის მიზანია - კანონების მიღება. პარლამენტის საკანონმდებლო უფლებამოსილება შედგება კანონების მიმზადებისა და მიღებისაგან, რომლებიც უზრუნველყოფენ საზოგადოებისა და სახელმწიფოს მოთხოვნილებებს ცხოვრების ყველა სფეროში. ერთ-ერთი იმ პროცესთაგანი, რომელიც გავლენას ახდენს საკანონმდებლო პროცესების ხარისხსა და სისწრაფეზე - ეს არის პარლამენტის სტრუქტურა და პალატის საქმიანობის თავისებურებები.

ევროპული ქვეყნების ორპლანიანი პარლამენტი განსხვავდება ერთმანეთისაგან პარლამენტის ფორმირების წესებით. ორპლანიანი პარლამენტის ფორმირების პრობლემა ყოველთვის იყო ხელისუფლების, საზოგადოებისა და პოლიტიკის სფეროში, იმიტომ რომ ორპლანიანი პარლამენტის ფუნქციონირების წარმატება უმეტესწილად დამოკიდებულია უმაზე, თუ რა სახით უნდა იყოს იგი ფორმირებული.

სტატიაში ჩვენ მიერ იქნა გამოკვლეული პარლამენტის ევოლუციური სტრუქტურის ფუნდამენტალური ფაქტორები სხვადასხვა ისტორიულ პერიოდში. ამ სტატიაში ჩვენ გთავაზობთ განსაკუთრებული ისტორიული ფაქტორების განხილვას, რომლებიც გავლენას ახდენენ ორპლანიანი საპარლამენტო სტრუქტურისა და მისი მოდიფიკაციის წარმოქმნაზე.

საკვანძო სიტყვები: ორპლანიანი პარლამენტი, ბიკამერალიზმი, დემოკრატია, პარლამენტარიზმი.

T. Frantsuz-Yakovet's
Associate Professor
Head of the Department of International,
Constitutional and Administrative Law
of Ivano-Frankivsk Law Institute of the
National University "Odessa Law Academy"

THE MAIN CAUSES OF BICAMERALISM

In this article we analyzed the main causes of Bicameralism, particularities of its formation in different countries, advantages and disadvantages of its functioning.

Today Bicameralism is one of the major trends of parliamentarism. Bicameral parliaments have been operating in Europe for a long time. Therefore, the scientific interest is the studying of the reasons of their origin and the factors contributing to this process.

The most important item of modern democratic states is the problem of effective parliamentary activity. The main purpose of the Parliament is the adoption of Laws. Legislative powers of the parliament consist of the preparation and adoption of the laws to ensure needs of society and the state in all spheres of life.

One of the factors influencing the quality and speed of the legislative process is the structure of the parliament and features of the chambers.

Bicameral parliaments of European countries differ from each other in a ways of forming chambers. The problem of forming bicameral parliaments has always been in the field of power, politics and society, because the success of functioning of a bicameral parliament depends largely on how it is formed.

This article examines the main factors being fundamental to evolution of the structure Parliament in different historical periods. In this article we suggest to consider defining historical factors that have significant influence on the formation of a bicameral parliamentary structure and its modification.

Keywords: *bicameral parliament, bikameralizm, democracy, parliamentarism.*

THE MAIN CAUSES OF BICAMERALISM

It is known that a bicameral system emerged in the England in the middle of the XIV century, when Parliament was divided into the House of Lords and the House of Commons that successfully exist ever since. The only exception was a break of functioning of Chambers in the middle of XVII century. It is believed that a bicameral system in England came under the influence of historical conditions that actually caused a peculiar nature of the political system of this country [2].

British Bicameral Parliament combined both conservatism and dynamism in the whole field of its history. The less democratic process of elections and longer term of the upper chamber is a clear evidence of conservatism of bicameral legislative system in a Westminster parliamentary model. Conservative form of the upper house is also associated with the concept of the decision making surveillance. Today, the House of Lords consists of duty peers, spiritual and judicial Lords and the hereditary peers that have gained universal suffrage and can along with the other be elected to the House of Commons [3; 236]

Bicameral parliaments of the European continent were formed under the significant influence of the political doctrine of Montesquieu C. [4]. The basis of this model is constituted in the idea of representation of minorities and regulation authorities. According to the concept C. Montesquieu, one of the chambers should be national, and the other one – of an aristocratic nature. Chambers control one another, providing the necessary balance of power.

The development of state and society leads to the evolution of parliament. Parliament clearly reflects tendencies in different historical periods in various countries and correlation of social forces in different areas.

As for the quality of the chambers, in certain historical periods in Europe, there was no state where the upper chamber was formed entirely on the basis of direct elections. The procedure of direct elections was adopted only for election of the upper chambers of the legislature of certain U.S. states. The upper chamber was mainly formed on the basis of indirect multistage elections. Their members were elected by the local government bodies and considered by the representative of the communities and only indirectly by national representation. For example, in Belgium, one part of the upper house is elected by means of a direct vote and the other one – by indirect vote. Upper chambers of Denmark were distributed on the basis of two-stage elections and appointed by the King.

Today the bicameral system in most European countries is an institution that has rather rational than historical origin. It is possible to agree with A. Esmen, as in his judgment the upper chamber is an important instrument of insuring the balance of powers, because such structure of parliament allows the government to rely on one of the chambers in case of a conflict with another [5; 81].

However, not all scholars are sympathetic to the bicameral structure of the parliament. For example, Thomas Payne was skeptical about the idea of a bicameral parliamentary structure. The opposition of the bicameral legislature in the United States criticized this kind of parliamentary system for its high cost and its functional complexity compared to the unicameral parliamentary structure [25].

As rightly noted by M. Ameler: “The question about the number of Houses of Parliament is one of the most controversial in the science of constitutional law. This matter constitutes the academic interest for scientists who are working in the field of political science. Addressing this issue is the result of political choice of every country” [20].

Studying the historical factors that influenced the development of bicameral parliamentary structures in European countries, we see, for example, in France bicameralism was founded for representing regional interests of a unitary state and also limitation of the power and perfection of the mechanisms of separa-

tion of powers. Conservativeness of French parliamentary model reflected in the fact that the interests of rural areas presented more votes in the electoral college, because even the smallest villages have their own council. The French parliament model has been successfully used in many other European Unitary States.

In the first half of the XIX century upper chambers were considered as autonomous public institutions with caste character, which represented a minority. The upper chamber was almost directly opposed to lower chamber as a body of popular representation. French author of those times B. Constant believed that the relevant minority of representation must be hereditary, but royal power should be hereditary in a constitutional monarchy [7].

On the other hand, Italian experience in the development of parliamentarism is a special example of the formation of a bicameral system. History of the Parliament of Italy shows a contradictory process of becoming parliamentary traditions. A striking example is the parliamentary crisis of XX century, during which the Italian Parliament was often subjected to the influence of political forces that were not properly substantiated with the needs of society.

The real development of parliamentarism of Italy associated with the end of World War II and the proclamation of the republic. Scientists determined three stages of Italian parliamentarism: the liberal parliamentarism of constitutional monarchy from 1861 to 1922, the period of fascist dictatorship from 1922 to 1943 and the period of the Second World War to the present time. However, it is believed that the true parliamentarism was never inherent to Italy [8].

There was a constant struggle between the monarchy, the Senate and Chamber ambassadors for spheres of influence in Poland. Magnates who constituted the majority in the Senate, tried to get more power, while the King wanted to make the functions of the Senate more deliberative.

According to the Constitution 1921, the Senate consisted of 111 persons elected for a term of 5 years. The Constitution of 1935 established that both chambers of the Polish parliament were subordinated to the president, who had the right to appoint one-third of senators. The other two-thirds were elected by the people required to have high levels of education and merits before the motherland. In 1946 the communist authorities of Poland abolished the Senate. Further bicameral parliamentary structure revival took place in 1989.

Under the current constitution of 1997 as amended on April 4, 2001 the Senate is the upper house of the Polish parliament and consists of 100 senators. The lower house - the Sejm – is composed of 460 people. It may be stated that the present model of the Polish parliament is one of the best in the field of representation of the population, due to a successful combination of electoral and internal regulatory procedures.

So, we affirm, that the introduction of the upper chambers of parliaments in different countries was motivated by various reasons. For UK bicameral Structure of the Parliament – is a proper way to avoid social and class contradictions in society. Bicameral Parliament of France reduced the confrontation between radical and conservative political forces. Bicameral parliamentary structure of Italy influenced the improvement of laws quality. In Poland, the establishment of a bicameral parliamentary structure is the result of a compromise, but throughout history the Senate avoided politicization and exerted a positive influence on the quality of law.

Today the problem of the Implementation of a bicameral parliamentary structure are solving due to the factors of political expediency, efficiency of performance, legitimacy and stability. Turning back to history, it is not hard to notice that unicameral parliamentary structure emerged in the periods of formation of government institutions, as well as during revolutions or coups. Most researchers indicate that the main role of the Senate in the state – is a stabilizing one, as it impedes the conflicts and disputes of all branches.

Despite the fact that bicameral parliamentary structure is quite common in Europe, it does not seem

possible to form a unified concept of a bicameral system of representation. Therefore, there is a need for a detailed analysis of ways of forming the upper chambers of bicameral parliaments, because the benefits of a bicameral system depend on the differences between the chambers and the conditions of their powers.

Political and legal status of the chambers as well as their powers in different countries are usually not the same. The lower house is always formed by universal and direct voting. There are different ways of formation of the upper houses. Usually, the upper houses of parliaments are not elective (House of Lords UK), or elected by indirect election.

A. Viharev identifies three ways of electing members of the upper houses: an elected, unelected and mixed [11]. However, J. Koukli describes eight ways of forming bicameral chambers [12; 151-156].

Method of forming of the upper house of parliament largely determines its powers and role in the system of government. A. Soloviev indicates that there is a correlation: strong Chambers having a real power are elected by direct elections by universal suffrage of citizens. We can say that the “closer” is the Chamber to the population, the broader and more complete is its competence, and therefore the contrary - the farther it is from the voters - the weaker it is in practice [13]. Indeed, a strong upper house of the Italian Parliament is elected by direct vote, weak Chambers in Britain and Germany - are formed without the participation of voters.

Also, researchers determined that the unicameral parliaments mostly exist in small territory. It is considered that the average population of countries having an operating bicameral parliament is less than 24 million people. Population - is one of the patterns that have effect on the structure of the legislature. In addition, researchers identified various factors that determined origin or liquidation of bicameral parliaments in the practice of European countries within different historical periods. Of course, it is impossible to produce a single opinion on the abovementioned matters. Most researchers believe that the structure of the legislative assembly is determined by specific historical conditions and traditions. Bicameral parliamentary system is perceived by theorists of democratic development as a guarantee of publicity, transparency and protection of interests and rights of minorities. There are many supporters of the idea of bicameral parliament, who believe that Bicameralism can provide real democracy of the legislative branch, as it may consider the political conjuncture and reconcile the interests of all government officials. In this context it is worth to be noted that true democracy exists only in a society that has a deep sense of political responsibility. In politically uncultured societies, democracy can't be settled only by the establishment of a bicameral system. Therefore we can't assert that this or another model of parliament is more or less democratic.

Today, we can argue that the general benefits of bicameral parliamentary structure are: the ability to consider the interests of the whole nation and the interests of individual regions, the ability to improve the legislative process by abstaining from hasty legislative decisions that lead to the stability of political relations in society.

But, despite of the high level of democracy in bicameral parliaments, most researches argue that bicameralism is appropriate if the lower and upper chambers have different institutional foundation. Method of forming of the upper house of parliament largely determines its powers and role in the system of government. A. Soloviev indicates that there is a correlation: strong Chambers having a real power are elected by direct elections by universal suffrage of citizens. We can say that the “closer” is the Chamber to the population, the broader and more complete is its competence, and therefore the contrary - the farther it is from the voters - the weaker it is in practice [13]. Indeed, a strong upper house of the Italian Parliament is elected by direct vote, weak Chambers in Britain and Germany - are formed without the participation of voters.

Nevertheless, the formation of the upper chamber by the direct vote in the European Parliament is quite rare. Senate of Poland, Romania, the Czech Republic are fully formed by the elections. For example, according to the law “On elections to the Sejm and Senate of Poland” of April 12, 2001 [14], the Senate is elected using the general, direct elections and secret voting by the majority principle of the relative majority in multimember districts (Article 97 of

the law “On elections to the Sejm and the Senate of the Republic of Poland “).

Usually voting isn't used for forming of the upper chambers of the federal states. Switzerland is the only exception, where the members of Council of States are elected by its population, often the two candidates from each canton. Each canton chooses the procedure for the election of its representative. For example, a proportional electoral system is used in the canton of Jura, while in other cantons the deputies are elected by majority vote. Elections to the lower house of the National Council are held every four years based on the proportional system.

The modern European trend of forming the upper chambers of parliament - is a “legal practice of transforming the second (upper) Chamber” in territorial or national territorial House “, which represents the interests of nations and regions” [14].

Most of the members of the upper houses in Italy, Spain, Croatia, Ireland are elected through the direct elections. For example, 315 senators of Italian parliament are elected with straight vote on a regional basis and in proportion to the population of each region, none of which (except two) can be less than 7 senators. Voting system is mixed. Thus, 75% are elected by a simple majority, 25% - on a pro rata basis. Indirect voting is used in elections to the Senate of France. 321 Senators are elected by the electoral college. Electoral college consists of members of the National Assembly from each department, members of the regional council and members of municipal councils. In most departments voting is conducted by the majority system of two rounds (Article. 24 of the Constitution of France).

Members of the Federal Council of the Austrian Parliament, are elected by the landtags. The most populated land sends twelve representatives, other lands - according to the number of population. The voting procedure of the Landtag is a proportional one. The practice of electing members of the upper chambers of local authorities takes place in Belarus. According to Art. 91 of the Constitution of the Republic of Belarus two-thirds of the Senate are elected by secret ballot at the meetings of deputies of local councils of each region and the city of Minsk. Upper House of Parliament - the Council of the Republic - is the body of territorial representation. Method of forming of the upper chamber is not associated with the population of Belarus, but associated with the number of administrative areas. Eight senators are elected from each area. Members of the lower house of the Parliament of Belarus are elected by direct, universal, equal and secret ballot system [16]. Lower House provides the representation of the total population of Belarus.

Members of upper houses can partly be elected by the upper chamber. This method called a co-optation. That is an introduction to the composition of the elected body of the new members or candidates by the decision of this body without additional elections. Cooptation is used in the Belgian Parliament, where 10 members are elected by the senators.

The principle of destination applies. For example, the Belarusian president appoints one third of the members of the Republic. This practice exists in Italy and Croatia, where the president appoints five members. The Queen also appoints the peers among former political, party leaders and prominent scientists after presenting of their candidatures by the Cabinet of Ministers. The principle of heredity is used in the UK and Belgium.

So, the chambers of parliaments are formed by the direct and indirect election, by appointing regional government or monarch, as well as through co-optation. The principle of territorial representation is dominant, because according to this principle the composition of the majority of the upper chambers of the most European Parliaments is determined.

It is clear that the chambers of parliaments have different compositions and rules of formation, and this is the reason why the functional characteristics of the chambers do not match. But as a rule, common features of many parliaments are: the small size of upper chamber and a longer tenures of members of the Upper House compared to the members of Lower House.

Of course, it is impossible to form a single concept of bicameral parliaments representation. Indeed, the upper chambers differ significantly from each other. These differences lie in the methods of forming the upper house of parliament that is largely decisive for the amount of authority and its place in the government. However, the functions of the upper chambers are the same: representation of the regions, containment of the lower houses from making radical decisions, additional control on the quality of laws.

A. Bulakov rightly observes: “The idea of a bicameral parliamentary structure is based on the recognition that society is heterogeneous in composition and involves a large number of groups with different interests. Modern democratic states are creating various forms of political decision-making. But it is not possible to simultaneously take into account the different interests of all groups and individuals. It is not easy to determine which of the many interests have to be institutionally represented and in what form. Attempts to solve this problem are made on the level of legislative bodies under the bicameral parliament” [17; 51-52].

N. Andreeva notes that “the number of chambers in certain states have repeatedly changed. It was not always the result of historical development. Such changes were often dictated by the practice of political manipulation by the ruling elites”. In this case the researcher explains the appearances of bicameral parliaments like the tendency of representatives of the upper classes “locked together” [10; 407-408]. However, parliamentary structure is quite dynamic element and can be transformed according to the changes of the balance of political forces in a particular state.

The extension of representation in Parliament is not enough for improving the effectiveness of the legislative function of parliament. It is important to develop additional mechanisms in order to improve the legal expertise and to balance decisions by improving the second chamber and the simultaneous minimization of differences between members of parliament to decrease the conflicts. The following mechanisms inter alia can be identified: increasing the barrier of age for candidates of the upper house for formation of the more mature part of legislators; accounting the expert qualities of candidates; indirect election of senators to ensure strong ties of central government and the governments of the federation and others. These mechanisms are important, because the legislative powers are the primary function of the parliaments.

Today, different types of bicameralism which were established in the most countries of Europe, are in the constant process of improvement. World practice favors the establishment of a bicameral parliament, as it is a form of parliament that allows finding the balance of co-existence and regional authorities.

We agree with the statement that bicameral parliaments - are the sign of the pluralistic societies that are clearly divided over religious, ideological, linguistic or racial characteristics and form the separate community. The model of consensus democracy is the most suitable for these societies [21].

So, we can say that the bicameral parliamentary system is mainly characterized by three parameters: the authority of each chamber, the electoral procedures of forming chambers and proportionality and adequacy of regional representation. Despite the obvious advantages of a bicameral parliamentary structure, we should not assume that all constitutional problems should be solved only by initiating activity of the second chamber. Outstanding English thinker of XIX century John Stuart Mill believed that the problem of parliamentary form has the secondary importance, before moving to the streamline of the structure of parliament, we should solve the problem of the constitutional structure, because it is in itself introduces a second chamber that will not solve these issues [18; c. 251-264]. Therefore, the question of the organizational structure of the Parliament is theoretical in nature, because it is impossible to increase the effectiveness of activity of the legislature by changing its structure.

References:

1. Геоїца А. З. Двопалатна структура парламенту: доктрина і сучасна конституційна практика // Чернівецький ун-т. Науковий вісник: Зб. наук. пр.. – Чернівці: «Рута», 1999. – Вип.70:Правознавство. – С. 64-68.
2. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Особенная часть: Учебник для вузов / Рук. авт. колл. и отв. ред. д.ю.н., проф. Б.А. Страшун. - 2-е изд., обновл. и дораб. - М.: Норма, 2006. - 1104 с.
3. История политических и правовых учений. Учебник для ВУЗов. Изд. 2-е, стереотип. Под общ. ред. проф. В.С. Нерсисянца. - М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА-М, 1999. - С.736.
4. Эсмен А. Общие основания конституционного права. – СПб, 1909. – С.81.
5. Пейн Т. Здравый смысл // Избранные сочинения/ Т.Пейн/ под. ред.. проф.. М.П. Баскина. – М.: Изво АН СССР, 1959. – 422с.
6. Амелер М. Парламенты. - М.: Издательство «Прогресс», 1967. - С.31.
7. Новіков М.М. Становлення та розвиток бікамералізму в історичній ретроспективі // Наукові праці. – 2005. – с. 61.
8. Лисовский Ю.П. Этапы развития и упадка парламентской демократии в Италии // Из истории европейского парламентаризма. Италия: Сб. ст. - С.117,118.
9. Вихарев А.А. Совет федерации Федерального собрания Российской Федерации (вопросы конституционной теории и практики) // Аналитический вестник. 2002. №23 (179).
10. Коукли Дж. Двухпалатность и разделение властей в современных государствах // Полис. 1997.№3 С. 151-156.
11. Соловьев О.М., Ярулин И.Ф. Институты государства и гражданского общества. Хабаровск, 1999, с. 53.
12. Лысенко В.И. Выборы в представительные органы в новой Европе: политологический опыт и тенденции 80 -90-х годов. М.,1994, с. 14.
13. Современный парламент: тория, мировой опыт, российская практика / Под общ. Ред.. д.ю.н. Булакова О.Н. – М.: Изд-во Эскимо, 2005. – 320с. – Российское юридическое образование).
14. Андреева Г.Н. Конституционное право зарубежных стран: Учебник. -М.: Изд-во Эксмо, 2005. - 656 с.
15. Лейпхарт А. Конституционные альтернативы для новых демократий // Полис. – 1995. – № 5. С.35.
16. Милль Дж. Ст.. Рассуждения о представительном правлении / Джон Стюарт Милль; пер.с англ.. – Челябинск: Социум, 2006. – 384с.

ი. ი. მიკოლაენკო

ასპირანტი,

ეკონომიკისა და სამართლის
უნივერსიტეტი „KPOK“

ადამიანის უფლების არსი და შინაარსი უკრაინაში თავისუფლად გადაადგი- ლებისა და საცხოვრებელი ადგილის თავისუფლად არჩევინათვის

ანოტაცია

სტატიაში განხილულია ადამიანის უფლების არსი და შინაარსი მისი თავისუფლად გადაადგილებისა და საცხოვრებელი ადგილის თავისუფლად არჩევაზე. მოცემულია ავტორისეული განმარტებები ცნებისა: „უფლება საცხოვრებელი ადგილის თავისუფლად არჩევინათვის“ და ცნებისა: „უფლება თავისუფლად გადაადგილებაზე“

საკვანძო სიტყვები: ადამიანის უფლება, უფლება საცხოვრებელი ადგილის თავისუფლად არჩევინათვის, უფლება თავისუფლად გადაადგილებისათვის.

J. Mykolaenko

PhD Student,

“KROK” University

THE ESSENCE AND CONTENT OF HUMAN RIGHTS TO FREEDOM OF MOVEMENT AND FREE CHOICE OF THE PLACE OF RESIDENCE IN UKRAINE

Abstract

The article examines the essence and content of the human right to freedom of movement and free choice of the place of residence. The author's definition of the notion «the right to free choice of the place of residence» and the notion «the right to freedom of movement» is given in the article.

Key words: human rights, the right to free choice of the place of residence, the right to freedom of movement.

THE ESSENCE AND CONTENT OF HUMAN RIGHTS TO FREEDOM OF MOVEMENT AND FREE CHOICE OF THE PLACE OF RESIDENCE IN UKRAINE

Challenge problem

Human rights to freedom of movement and free choice of the place of residence occupy one of the key points in the system of constitutional rights and freedoms of man and citizen in Ukraine. Therefore, the analysis of these rights as the general theoretical categories, which will include clarification of the essence and content, will not only improve the truthfulness of their understanding, but will also serve as a theoretical and methodological basis for improving the mechanism for the implementation of these rights.

A review of recent studies and papers

Some aspects of human rights to freedom of movement and free choice of the place of residence in Ukraine were studied by such scholars as Stefanchuk R.O., Kokhanovska O., Maluga L.V., Dynko O.F., Holubka I.I. and other.

Remaining challenges

In the legal science, certain issues of the substantive content of the human right to freedom of movement and free choice of the place of residence in Ukraine remain unsolved.

Draw the objectives of research

The purpose of this article is to study the content and essence of the human right to freedom of movement and free choice of the place of residence in Ukraine.

Discussion

Beginning with the analysis of the nature and content of the rights to freedom of movement and free choice of the place of residence in Ukraine, it should be noted that in civilian science they are classified as personal non-property rights and, for the intended purpose, are classified as ensuring the social existence of an individual or providing participation of an individual in a social life [1, p.241-242] or those aimed at ensuring the physical integrity of a person [2, p. 9].

Studying the content of personal non-property rights of physical persons, which also ensure social existence, L.V. Maluga points out that the very existence and guarantee of these rights is the first sign of the legal autonomy of an individual and mean the dismissal of a person from the totality of society, the recognition of its self-worth, significance and achievement of genuine freedom, which is the highest manifestation of justice [3, p. 181].

Please, note that the Article 269 of the Civil Code of Ukraine, which contains the notion of personal non-property rights, states that personal non-proprietary rights belong to any physical person from birth or by law, have no economic content, are closely linked to an individual. A physical person cannot waive personal non-proprietary rights and may not be deprived of these rights. An individual has individual non-proprietary rights for a lifetime [4]. Some signs of such a content of these rights, from our point of view, require some clarification regarding the understanding of the essence of human rights to freedom of movement and free choice of the place of residence in its general theoretical aspect.

Firstly, it is important to understand that human rights to freedom of movement and free choice of the place of residence, like most constitutional rights, are not absolute, as they may be limited by law. Secondly, the obvious evidence that the human rights to freedom of movement and free choice of the place of residence have no economic content and should be understood as following: though, relations on their implementation may have a property character as non-property benefits are determined not only by spiritual but material needs, it does not change their legal nature and general features that determine the place of these rights in the system of private law relations.

The analysis of the Article 33 of the Constitution of Ukraine, which consolidates freedom of movement and free choice of the place of residence, shows that it does not contain any constitutional limitations on the implementation of the enshrined freedom and consists of the powers determined by the following rights: the right to enter and leave the territory of the country, the right to free movement within the territory, the right to free choice of the place of residence. These constitutional freedoms belong to all, without exception, individuals - citizens of Ukraine, foreigners and stateless persons.

As we see, this norm of the Fundamental Law of Ukraine essentially establishes four constitutional human rights.

In the legal literature there are cases of definition of the concept of rights to freedom of movement and free choice of the place of residence, in which they are considered as one right. An example of such a scientific approach is the position of the Russian researcher K.I. Rudneva, which determines the right to free movement and choice of place of residence within the federal state as an unimpeded movement of persons who have legal status, within the territory of the federation, crossing the borders of the federations, as well as municipal formations, free choice of place of residence or stay [5, p. 105].

Domestic researcher O. Dynko, in turn, suggests understanding freedom of movement in narrow and broad sense. In a narrow sense, in his opinion, it is a constitutional and legal category, which consists in the individual choice of a person for the implementation of any movement. Freedom of movement in a broad sense, in addition to displacements, includes free choice of the place of residence within the state, the right to leave freely the territory of the state, including its state of citizenship or of permanent residence, the right to return to the state of its citizenship or permanent residence at any time [6, p. 6].

These scientific positions, from our point of view, have significant gaps in the understanding of the essence and meaningful content of human rights to freedom of movement and free choice of the place of residence. If to comment on the first of them, the researcher, combining these rights in a single concept, focusing on the freedom of movement within the limits of an individual state and considering it only in the narrow sense, neglects essentially such inalienable components of human rights to freedom of movement as the right to leave freely the territory of the state and the right to return to the state of its citizenship or permanent residence at any time.

In the following scientific approach, the researcher broadly identifies the content of the right to free choice of residence within the state and freedom of movement, which is also unacceptable.

In our opinion, the right to freedom of movement in the Ukrainian legislation is understood in three ways: the right of citizens of Ukraine, foreigners and stateless persons (people without citizenship) to move freely within the territory of Ukraine; the right of Ukrainian citizens, foreigners and stateless persons to leave freely the territory of Ukraine; the right of Ukrainian citizens to return to Ukraine any time. The right of a person to free choice of the place of residence is a separate constitutional right and has a number of peculiarities.

A similar position is taken by the domestic researcher I.I. Holubka, who claims that the right to freedom of movement and free choice of the place of residence is inappropriately considered from the point of view of their classification as a single legal category or to determine one of these rights as an integral part of another [7, p. 111].

Therefore, based on the statement that the human right to freedom of movement and the right to free choice of the place of residence are separate constitutional rights, which can be identified only in terms of understanding their legal nature, we will try to consider each of them individually and determine their essence and content.

In the second paragraph of the Article 3 of the Law of Ukraine “On Freedom of Movement and Free Choice of the Place of Residence in Ukraine” 11.12.2003, the definition of “freedom of movement” was

given, which means “the right of a citizen of Ukraine, as well as a foreigner and stateless persons who are legally in Ukraine, freely and unhindered, on their own wish, to travel across the territory of Ukraine in any direction, in any way, at any time, with the exception of restrictions established by law “[8].

Analyzing this definition, it should be clarified that the subject of legal regulation of this Law is the freedom of movement within Ukraine, therefore it only deals with the peculiarities of its realization by the citizens of Ukraine, as well as by foreigners and stateless persons who are legally in the territory of Ukraine.

Domestic legal science has produced many author’s definitions of the concept of “the right to freedom of movement”. Thus, R. O. Stefanchuk approaches to the definition of this concept from the standpoint of civilized science and proposes that the right to freedom of movement should be understood as «the personal non-property right of an individual» which provides an individual with the opportunity to move freely around the territory of Ukraine, at his own discretion, in any direction, in any way and at any time, with the exception of restrictions established by law, and also travel freely beyond its borders and return freely to Ukraine “[9, p. 464].

This author’s vision is criticized by a specialist in the field of constitutional law I.I. Holubka, according to whom, this definition is not very successful, because it does not take into account that certain individuals such as foreigners and stateless persons have certain features of its implementation. The researcher offers his own definition of freedom of movement (right to free movement) - is guaranteed by the constitution and international regulations right of citizens, foreigners and stateless persons lawfully staying within the territory of the country freely and without discretion and without the need for any special permits to travel across the country in any direction, in any way, at any time, and to leave the territory of the country, with the exception of the restrictions which established only by law [7, p. 70-71, 76].

As we see, the researcher, on the basis of the synonymy of the terms “right” and “freedom” in the sense of the human right to freedom of movement, prefers to define it not as a “right to freedom of movement”, but as a “right to free movement”, avoiding the repetition of identical concepts what we agree with. However, in our opinion, this definition of the right to freedom of movement is not without certain disadvantages. Firstly, the right to freedom of movement is determined and guaranteed by the Constitution of Ukraine on the principles of universality and equality, therefore, is recognized as one of the fundamental human rights. Although the limits its implementation depend on the legal status of an individual that determines the position of a subject in the legal reality that is reflected in its relations with society and state, their detailed enumeration is unnecessary in definition. Secondly, supporting the view that freedom of movement includes three integral components: the human right to move freely within the territory of Ukraine; the right to leave freely the territory of Ukraine; right of citizens of Ukraine to return to Ukraine any time, the scholar somehow did not reflect of its last component in the definition.

Not an exact definition, in our opinion, is the one that is presented in one of the works of Ukrainian scientist I.V. Mykhailyshyna, which states that “the content of freedom of movement consists in consolidating in the Constitution of Ukraine the possibility of an individual to move freely not only within the limits of a separate room, but also within the city, throughout the whole territory of the state (including the state of its citizenship or permanent residence), the possibility of traveling outside its borders and return at any time “[10, p. 32]. As we see, the researcher describes fully only legal possibilities of Ukrainian citizens.

In an arbitrary form, which, in our opinion, has no clear legal definition, the understanding of freedom of movement is interpreted by the specialist in the field of administrative law I. Tarapaka, which states that “freedom of movement is an opportunity to move in any direction without certain restrictions, using the most effective means and ways for realization of the conceived within the limits of permissibility established by law”. According to her, signs of freedom of movement are: unlimited opportunity to move in the needed direction (crossing of state or administrative boundaries of certain territories of the state, region,

settlement); free will involves free choice; special procedure for the implementation of movement; absence of certain limits of restriction; absence of state guarantees for members of the society in the course of the movement of certain subjects; the lack of duties of members of the society while moving not to violate the rights and freedoms of others individuals [11, p. 64-65]. In our opinion, in the author's definition of "freedom of movement", as well as in the details of its features, there are insurmountable contradictions that cannot be combined into a single one. On the one hand, the author points out that "it is an opportunity to move in the right direction without certain restrictions", but, on the other hand, the author notes that such movement is possible only "within the limits of admissibility established by the law".

Detailed analysis and description of the diversity of scientific discoveries in the definition of the concept of "the right to freedom of movement" allowed us to develop this vision of our own and define it as a guaranteed and regulated at the national and international legal levels the ability of a person within his legal status and on the lawful bases freely and unhindered voluntarily to move within the territory of Ukraine, to leave freely the territory of Ukraine and to return to Ukraine any time.

The right to free choice of the place of residence from the point of view of the powers that it involves is a separate constitutional right, defined by part one of Article 33 of the Fundamental Law of Ukraine. The study of its essence and content is of interest to the representatives of many legal disciplines. Here are some of them.

Proceeding from the assertion that the right of a person to free choice of the place of residence belongs to the personal non-property rights of an individual and is enshrined in the second part of the Article 309 of the Civil Code of Ukraine, the domestic civilian, R.O. Stefanchuk defined it as following: under the right to freedom of choice of the place of residence in legal literature, one understands the right of an individual to choose a place of residence for himself, change or otherwise use it within the limits provided for by law or not contrary to the moral principles of a society, to demand from others not to violate this right or, in other cases, to demand its protection [9, p. 460].

In our opinion, it is somewhat incorrect in terms of the using of a conceptually categorical apparatus, the definition of the right to free choice of residence is formulated by a Ukrainian researcher I. Tarapaka who believes that free choice of the place of residence is the choice of residence or stay within an administrative-territorial area. In her opinion, the following features are inherent in the free choice of place of residence: the opportunity to live or stay in the right place, the arbitrariness of choice; presence of a person's address; permanent, timely or temporary residence [11, p. 64-65].

As we see, in this author's definition, the concepts of "place of living" and "place of residence" are identified, which is inadmissible and does not correspond to the norms of the current legislation of Ukraine. In addition, among the signs that are inherent in the free choice of the place of residence, the author points out and the presence of a person's address, which can only be if there is a suitable home. This does not correlate with its previous thesis about the possibility of free choice of the place of residence within the administrative-territorial area without indicating that there should be a house in which the person must live.

As we see, the following formulation "the right to free choice of the place of residence" contains a key term that defines its essence - the notion of "place of residence", as for the content of which there is a scientific discussion for many years.

After all, the variety of terms contained in the national legislation relating to the freedom to choose the place of residence of a person, namely: "the right to free choice of the place of residence", "place of living", "place of staying", "permanent residence", "temporary place of residence", "place of actual residence", "registration of place of residence", in our opinion, leads only to legislative ambiguity and confusion of their interpretation and application.

From this point of view, the opinion of the domestic lawyer S. P. Brytchenko, who points out that

the use at the legislative level of the term “residence” in various ways creates, in practice, difficulties in implementing the right to freedom of movement and freedom of the choice of the place of residence, and therefore should be eliminated [12, p. 78].

As we noted above, the legislator distinguishes between the notion of “place of living” and “place of residence”.

I.I.Holubka in his research substantiated the inexpedient of using of the term “place of residence” to designate an administrative-territorial area within the territory a person resides for a period of less than six months per year.

In his opinion, currently the legislation of Ukraine actually reduces the place of residence to the place of living of a person, although the concept of «place of residence» has much wider content and indicates the physical location of the person in a specific place and at a specific time, and not always drowns with a permanent or temporary place the residence of a person, and to indicate the residence of a person within the territory of the corresponding administrative-territorial area for a period of less than six months, it is expedient to use the term «temporary residence» [7, p. 10].

Russian researcher N. A. Limonova, analyzing the right to freedom of movement within the framework of her dissertation research, noted that this power provides freedom of choice of the place of residence, thus determining any place of residence of a citizen [13, p. 86].

It should be noted that in the civil law of Ukraine the phrase «place of residence» is also used in the context of the presentation of the legal norms relating to freedom of movement, namely: part five of the Article 313 of the Civil Code of Ukraine provides that «an individual cannot be expelled from the elected place of residence, access to which is not prohibited by law» [4].

Consequently, we agree with the above-mentioned scientific ideas and believe that the term “place of residence” is more in line with the essence and content of the right to freedom of movement than the content of the right to choose the place of residence in Ukraine, for which it is enough to distinguish between the concepts of “place permanent residence “and” place of temporary residence “. After all, even if we proceed from the morphological meaning of the word “residence”, then it is interpreted in several ways: “to visit at different times some place”; “to visit many places” [14, p. 717], which, from our point of view, can be considered in the sense of, for example, seasonal movement - the movement mainly of the able-bodied population to the place of temporary work and residence for a term of several months, with the preservation of the possibility of returning to permanent residence; or occasional travel - business, cultural, domestic, recreational and other travel [15], and not always drowned with the place of residence of the person.

Conclusions

Based on the foregoing, we have some reasons to develop our own vision of the notion of “the right to free choice of the place of residence” and to define it as guaranteed and regulated at the national and international legal levels the opportunity of individuals within its legal status and on the legal basis, to choose freely the place for itself accommodation, change or otherwise use it, and the notion of “right to freedom of movement” as guaranteed and regulated at the national and international legal levels, the capacity of individuals within their legal status and on a legal basis freely and unhindered on their own desire to move within the territory of Ukraine, to leave freely the territory of Ukraine and to return to Ukraine any time.

References:

1. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб як системна сукупність / Р. О. Стефанчук. // Еволюція цивільного законодавства : проблеми теорії і практики : збірник наукових праць – К., 2004. – 908 с.
2. Кохановська О. Поняття та види особистих немайнових прав у цивільному праві України / О. Кохановська // Вісник Київського національного університету ім.Т. Шевченка. Серія Юридичні науки. – 2010. - № 84. – С. 7-10.
3. Малюга Л.В. Особисті немайнові права фізичних осіб в цивільному праві: теоретичні основи та проблеми правового забезпечення: Дис. ... канд. юр. наук: 12.00.03. / Людмила Василівна Малюга. – К.: Інститут держави і права ім. В.М.Корецького, 2004. – 202 с.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/paran1487#n1487>
5. Руднева К.И. Правовое регулирование передвижения населения на территории Российской Федерации и реализация права свободного передвижения: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Руднева Кира Игоревна. – М., 2002. – 187 с.
6. Динько О.Ф. Зміст гарантії забезпечення реалізації свободи пересування людини і громадянина в Україні України : автореф. дис ... канд. юрид. наук :12.00.02 / О.Ф. Динько . – Київ, 2003 . – 18 с.
7. Голубка І.І. Конституційні права на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні та країнах ЄС: порівняльно-правовий аналіз. дис. к.ю.н. : 12.00.02 / Голубка Іван Іванович. – Ужгород, 2016. – 240 с.
8. Закон України Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні від 11.12.2003 № 1382-IV. [Електронний ресурс] /Відомості Верховної Ради України, 2004, N 15, ст.232. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1382-15>
9. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монографія / Р.О.Стефанчук. – К. : КНТ, 2008. – 626 с.
10. Михайлишин І.В. Зміст права громадян на вільне пересування та вибір місця проживання / І.В. Михайлишин // Право і безпека. – 2012. – № 3(45). – С. 32-37.
11. Тарапака І.Ю. Адміністративно-правове регулювання свободи пересування та вільного вибору місця проживання в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Ірина Юрійвна Тарапака. – Одеса, 2016. – 238 с.
12. Бритченко С.П. Питання законодавчого забезпечення свободи пересування та вільного вибору місця проживання в Україні / С.П.Бритченко // «Україна–Німеччина : розвиток законодавства в рамках європейського права . Матеріали українсько-німецького правового семінару (м. Київ, 21-22 вересня 2005 р.). – К. : Парламентське вид-во , 2006. – С. 72-83.
13. Лимонова Н.А. Право граждан Российской Федерации на свободу передвижения, выбор места пребывания и жительства и деятельность органов внутренних дел по его обеспечению (вопросы теории): дис. ... к.ю.н 12.00.01. / Наталья Анатольевна Лимонова. – М., 2000. – 216 с.
14. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
15. Динько О.Ф. Правова природа та зміст категорії свобода пересування / О.Ф. Динько // Держава і право. – Вип.. 15. – 2002. С. 162-166.

ვ. ს. პოლიშუკი
ასპირანტი,
ეკონომიკისა და სამართლის
უნივერსიტეტი „KPOK“

რწმუნებულის ინსტიტუტის ჩამოყალიბება და განვითარება უკრაინაში ანტიკორუფციული პროგრამების აღსასრულებლად

ანოტაცია

სტატიაში გამოკვლეულია რწმუნებულის ინსტიტუტის ჩამოყალიბების შესახებ ანტიკორუფციული პროგრამების შესასრულებლად. სტატიის ავტორმა გამოარკვია რწმუნებულის ინსტიტუტის დანერგვის როლი და მნიშვნელობა უკრაინაში ანტიკორუფციული კანონმდებლობის სისტემაში. სტრუქტურულ-ფუნქციონალური ანალიზის მეთოდის გამოყენება საშუალებას იძლევა კორუფცია განხილულ იქნას, როგორც მართლსაწინააღმდეგო მოქმედებების ერთობლიობა, განისაზღვროს მისი სოციალური განპირობებულობა, განვითარების კანონები და ტენდენციები, საზოგადოებაზე ზეგავლენა. სტატიის მიზანი – განხილულ იქნას რწმუნებულის ინსტიტუტის დანერგვა ანტიკორუფციული პროგრამების რეალიზაციისათვის ანტიკორუფციული პრაქტიკის სახით უკრაინის პოლიტიკური მოდერნიზაციის თანამედროვე ეტაპზე. ისტორიული მეთოდი გამოყენებულია ანტიკორუფციული საქმიანობის მთავარი კონცეფციებისა და ტენდენციების განვითარების გამოვლენისათვის დამოუკიდებელი უკრაინის პერიოდში და პოლიტიკური ხელისუფლების ოლიგარქიზაციის თანამედროვე პერიოდის უკრაინაში.

რწმუნებულის ინსტიტუტის შექმნა ანტიკორუფციული პროგრამების აღსასრულებლად მნიშვნელოვან როლს თამაშობს უკრაინაში ანტიკორუფციული პოლიტიკის რეალიზაციისათვის. ამავდროულად, რწმუნებულის ინსტიტუტის ეფექტურობის ამაღლებისათვის ანტიკორუფციული პროგრამების აღსასრულებლად აუცილებელია შევიდეს ცვლილება უკრაინის კანონმდებლობაში სახელმწიფოს მხრიდან მისი დამოუკიდებლობის, უფლებამოსილებისა და გარანტიის განმტკიცების თვალსაზრისით.

საკვანძო სიტყვები: რწმუნებული, ანტიკორუფციული პროგრამა, კორუფცია, თავიდან აცილება, სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოები.

Viktoriia Polishchuk

PhD Student

University of Economics and

Law "KROK"

ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF THE INSTITUTION OF COMPLIANCE OFFICER FOR THE IMPLEMENTATION OF ANTI-CORRUPTION PROGRAM IN UKRAINE

Abstract

The article investigates the establishment of institution of the *compliance officer* for the implementation of Anti-corruption program. The author of this article clarifies the role and significance of the institution of the *compliance officer* in the system of anti-corruption legislation in Ukraine. Application of the method of structural and functional analysis allowed considering corruption as a set of unlawful actions, to determine its social conditionality, laws and trends of development, impact on society. The purpose of the article is to analyze the implementation of the *compliance officer* for the implementation of the Anti-corruption program as anticorruption practice at the present stage of Ukraine's political modernization. The historical method has been used to reveal the main concepts and tendencies of the development of anti-corruption legislation during the independence of Ukraine, the oligarchization of political power in Ukraine in the modern period. The creation of *compliance officer's* institution plays an important role in the implementation of anti-corruption policy in Ukraine. At the same time in order to increase the effectiveness of the *compliance officer's* institution, it is necessary to amend the legislation of Ukraine in terms of strengthening its independence, power and guarantees by the state.

Keywords: compliance officer, anti-corruption program, corruption, prevention, public authorities

ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF THE INSTITUTION OF COMPLIANCE OFFICER FOR THE IMPLEMENTATION OF ANTI-CORRUPTION PROGRAM IN UKRAINE

Corruption in Ukraine continues to be one of the main threats to national security, political stability and to the rule of law. However, one unresolved issue for today is the role of compliance officer for the implementation of Anti-corruption program in Ukraine.

One of the main problems related to the high level of corruption in public sector of Ukraine was the lack of effective anti-corruption programs, absence of the institution of compliance officer for the implementation of anti-corruption programs. This was the prerequisite for the high level of corruption in both state and local authorities and power structures, as well as in the Ukrainian economy.

Formally, on paper, there were plans on the prevention of corruption, which, however, had not been changed for years. Despite the large number of plans on paper there were no responsible persons for their implementation, and for the implementation of anti-corruption measures.

There are practically no studies on the establishment and development of the institution of compliance officer for the implementation of Anticorruption program in Ukraine and most of them have a fragmentary nature. This article will help to shed the light on the gaps that still exist in modern Ukrainian anti-corruption legislation.

The problem of counteracting corruption in state authorities is attracting yet more attention of scientists. The problem of the establishment and development of the the institution of the compliance officer for the implementation of the Anti-corruption program in Ukraine.

This question was explored by Yu. Antonian, O. Banchuk, O. Busol, V. Wallie, V. Gvozdetsky, A. Frantsuz and others.

By the time of Ukraine's Revolution of Dignity, existing corruption-combating plans for in Ukraine were largely formal, and in this regard the top government and oligarch clans, who created corruption and supported both financially and politically, were interested in this. Mechanisms for reporting corruption offenses were not perfect and those who reported corruption were not legally protected. Persons and units responsible for the development and implementation of measures to prevent corruption at first did not exist at all.

Subsequently, the newly created units initially did not have the corresponding specialty, therefore these authorities relied mostly on legal and personnel services. Most importantly, there were neither independent agencies specialized in anti-corruption, nor a single state entity, which would implement the State Anti-Corruption Strategy in Ukraine.

Over the last 5 years before 2014, the Ukrainian anti-corruption legislation had been formulated by following state laws: «On Principles of Corruption Prevention and Counteraction» (2009), «On the Principles of Corruption Prevention and Counteraction» (2011), and the State Program for Prevention and Counteraction of Corruption (2011-2015). However, these laws did not form a high-quality anti-corruption policy in Ukraine and therefore were ineffective in preventing and counteracting corruption in the state; lack of political will for functioning is a clear indication of the above.

The aggravation of social and economic inequality during the years of Ukrainian independence has increasingly contributed to the spread of social phenomena. Indicative democracy and social inequality have deepened mistrust in Ukrainian society, causing social despondency and loss of volitional qualities. The social and criminal interaction of Ukrainians has become totally destructive by its nature. In social

structure, new mutually beneficial ties have emerged: on one hand, criminal and oligarchic groups (which were formed not only by criminal gangs, but also by clans of the former communist economic-party nomenklatura), and, on the other hand, socially marginal groups which could not adapt to changing reality and found themselves being outcasts of society [9, p. 141]. Thus, the legacy of totalitarianism and complicated social conditions in Ukraine during years of its independence have exacerbated for Ukrainians the problem of the common choice in the state development area. According to W. Wallie, Soviet laws were a propaganda tool used in the battle of communist regime against Western liberal democracy [4, p. 170].

According to M. Kozyubra, the researcher, it should be drawn that the “the rule of law” concept was created in response to arbitrariness, despotism and tyranny of regimes, and as a counterweight to the abuse of power. Since historical experience has convincingly proven the written law not always to be the protection tool against state arbitrariness, the rule of law arose as a doctrine of law and order establishment, aimed at limiting the absolutism of state power and ensuring its control of society by introducing appropriate legal mechanisms [7, p. 275].

In Ukrainian society, it is common to believe that the the main reason of high level corruption in the state would be civil servants’ low salaries. It often happens that the misery of a state official or a doctor seems to justify corruption. This position is consistent with the Marxist theory or the left-wing liberals sociology theory, which tend to link the level of crime in the society with poverty. It is difficult to agree with such primitive ideas about the causes of corruption, partially because poverty is a relative, subjective notion. American criminologists Clifford Shaw and Henry McKay suggest that difficult economic conditions are not the only precondition for social problems; for example, the level of offenses during Great Depression (1929-1934) was relatively stable, although at that time most of the US population was below the poverty line. Frenchman Andre-Michel Gerry (1802-1866), author of the world’s first criminal statistical year, argued that it is not poverty causing the offenses, but the relaxation of moral requirements in a given society [6, p. 142].

To ensure the realization of the law-governed state concept, which implies the equality of all before law, it is particularly important to combat corruption. An article 5 of the Ukrainian Constitution (1996) declares: «The bearer of sovereignty and the only source of power in Ukraine are the people» [8].

As noted by a well-known practitioner, scientist and researcher A. Frantsuz, it ia the civil society which is called to become a local factor in preventing the criminalization and oligarchization in the society and in government, and thus preventing the destruction of real democracy and freedom. Rejection of civil society institutions leads to creation of conditions in favor of systematic corruption and the prosperity of «clan oligarchy» [16, p. 18].

In Ukraine, after the Revolution of Dignity, the situation changed radically with the adoption of the Law of Ukraine «On the Prevention of Corruption» in October 14, 2014 [10], and of the Anti-corruption Strategy for 2014-2017 [11]. These legislative documents for the first time introduced a systematic approach to preventing corruption in state authorities and in local self-government, including corruption risks results analysis as its base.

However, the adoption of the Law of Ukraine «On Prevention of Corruption» was not an independent will of the Ukrainian ruling elite, but one of the conditions brought up by European community during negotiations regarding association between Ukraine and European Union. It was the European Community that drew attention to the fact of immense level of corruption in Ukraine making any movement of this country towards democracy and European integration impossible. In this regard, it was necessary to introduce effective measures in order to combat corruption. Therefore, it’s been decided to introduce the legislative-level institutional post, main responsibilities of which would include the implementation of anti-corruption legislation on the ground, both for state and local government authorities, and for the state-controlled

corporations in which the state has dominating stake. The Law of Ukraine «On Prevention of Corruption» introduced the post of compliance officer for the implementation of Anti-corruption program.

Meanwhile, in the Anti-Corruption Strategy 2014-2017 it's been noted that several Ukrainian authorities responsible for formulation and implementation of anticorruption policy are endowed by some state institutions, including the National Anti-Corruption Committee, Ministry of Justice of Ukraine, and the Government Compliance Officer for Anti-Corruption Policy. However, such a division of functions in formation and implementation of anti-corruption policy between agencies with different legal status and scope of authority would not meet international authorization standards for the agencies in anti-corruption formation and implementation - neither by the criteria of specialization nor by the criteria of independence. It's been indicated that a number of functions in the anticorruption field are not implemented at all by any state organization, in particular carrying out regular assessment of corruption, monitoring the implementation of state anti-corruption policy, assessing corruption risks and forming worldview of corruption non-acceptance [11].

Thus, by 2014 in Ukraine there was no clear legal and institutional framework for the formation and implementation of anti-corruption policy based on cooperation between state authorities and general public.

The corruption activity of civil servants, which covered all ministries and authorities in the public sector, became a prerequisite to establishment of the Ukrainian institute of compliance officer for the implementation of the Anti-corruption program. Regarding the motives for corruption one has to agree with the researcher Y. Antonyan, who states: «Motives of the corruption "game" behavior become intertwined with selfishness and then begin to firmly complement each other. Presence of these two basic motives and their mutual reinforcement can be largely explained by both the prevalence of corruption and the fact that this kind of behavior has been in place for many years, becoming the way of life «[1].

In Ukraine, vast majority of the state-owned enterprises is represented by the legal entities of public law. Absolutely all of them function in a high corruption risk zone. At the same time, restrictions and bans, set in regards to Ukrainian Law "On Prevention of Corruption" dated 14 October 2014, can only apply towards employees at the state-owned enterprises of public law, and that doesn't include all employees at the state-owned enterprises.

In opinion of Garaschuk V., the researcher who noted that spheres most susceptible to «high-level» corruption are budget, state property privatization area, fuel and energy sector, control over the shadow economy and illegal trade, the division of state property, land and natural resources of Ukraine [5, p. 25].

According to Article 19 of the Ukrainian Law «On Prevention of Corruption» [10], the adoption of anti-corruption programs is about to be provided in the authorities of state power and in local self-government. Anti-corruption programs should include: defining the general departmental policy principles on prevention and counteraction of corruption in the relevant sphere, as well as measures for its implementation; measures to implement the Anti-corruption Strategy and the state anti-corruption program; assessing risks of corruption in authorities, and in their institutional or organizational activity; facilitating conditions and causes leading to them; measures for elimination of identified reasons for corruption, appointment of responsible persons, terms of completion and resources necessary for it; dissemination of information on anti-corruption programs and training; procedures for monitoring, evaluation of implementation and periodic review of program development; other measures aimed at preventing corruption and corruption-related offenses.

It is important to point out that anti-corruption programs are subject to approval by the National Agency for the Prevention and Counteraction of Corruption. The National Agency is entrusted with coordinating and providing strategic assistance in preparation and implementation of anti-corruption programs, revision of work in the progress of eliminating these issues, approving the methodology for assessing corruption risks

in the activities of government authorities, anti-corruption programs analysis, and submitting mandatory proposals for these programs.

It also should be noted that the Law of Ukraine «On Prevention of Corruption» [10] stipulates two types of anti-corruption programs: Anti-corruption programs to be undertaken in state authorities and local self-government (Article 19 of the Law); and Anticorruption programs within legal entities (section X «Prevention of Corruption in the Activities of Legal Entities»). The difference between these two programs is the main function of anti-corruption programs in state authorities which determines departmental anti-corruption policy principles, while anti-corruption programs within legal entities are intended to ensure compliance with the anti-corruption legislation by all employees within the given legal entity.

Thus, the Law of Ukraine «On Prevention of Corruption» defines the obligatory procedure for the approval of Anti-corruption program by leaders of the following legal entities:

1) state and communal enterprises, economic partnerships (in which the state or the communal shareholding exceeds 50 percent), in which the average number of employees exceeds fifty persons during the given reporting (fiscal) year and when their total gross income from sales (of product, labor, services) exceeds UAH seventy million for the same time period;

2) legal entities - participants in pre-qualification, participants in the procurement procedure in accordance with the Law of Ukraine on State Procurement «if the cost of purchased goods, services, labor is equal to or greater than the amount of UAH twenty million.

From all facts stated above, one can conclude that the Anti-corruption program presents the set of rules and standards which predisposes formation of the virtuous corporate culture and of a transparent environment, which are aimed at preventing corruption and legal offenses. It is mandatory to discuss the Anti-corruption program with legal entity employees before its approval; its text should remain accessible at all times to all employees of the legal entity.

The Institution of compliance officer for the implementation of Anti-corruption program is regulated by Article 62 of the Law of Ukraine «On Prevention of Corruption». This article states that the person appointed responsible for the implementation of Anti-corruption program is the compliance officer whose legal status is regulated by this Law [10].

In accordance with Article 64 of the Law of Ukraine «On Prevention of Corruption», the compliance officer for the implementation of Anti-corruption program may be an individual whose business qualities, moral qualities, level of professionalism and state of health do allow them to fulfill his/her relevant duties. However, one can not be appointed to the position of the compliance officer in following cases, such as: he/she has a criminal record which had not been served in full or has not been expunged in the manner prescribed by law; when a court decision recognized him/her as fully incapacitated or partially incapacitated; he/she had been dismissed from the state office(s) upon the oath violation(s), upon breaking the corruption law(s), or upon committing a corruption-related offense - within three years from the date of such dismissal.

It should be noted that, in accordance with the Law, the compliance officer is an official post. The law also entitles the compliance officer of the given legal entity to legal protection and certain guarantees. For example, the compliance officer can not be dismissed without prior approval by the National Agency for Prevention of Corruption.

In the meantime, one cannot consider this rule of law as one hundred percent perfect. The subordination of the compliance officer to the management structure is yet to be defined. In my opinion, the must be subordinate to the main official – directly to the head of legal entity; otherwise it would be impossible to guarantee compliance officer's independent and transparent activity.

I would also emphasize that the Law does not provide clear requirements for the compliance officer's

level of professionalism and basic education; the issue of proper remuneration and/or reimbursement for the compliance officer's work and time has not been regulated either. In fact, in matters of remuneration, the compliance officer becomes fully dependant on the head of a company or an entity starting their first work day. In case of a conflict between him/her and the supervisor, the law provides no protection for the compliance officer. After all, the compliance officer's office is, firstly, a place of conflict, and, secondly, may carry high corruption risks. Therefore, this issue needs to be properly regulated by the legislation. One of the options in resolving this issue may be establishing the level of compliance officer's salary at least 80% wages of the given legal entity head. In addition, in cases when the head of an entity makes a decision in taking any financial sanctions toward the compliance officer, such as salary reduction, bonus deprivation, etc., or takes punitive measures not related to dismissal - such as reprimand -, the entity head must bring any such decision to an agreement with the National Agency for Prevention of Corruption.

In addition, the compliance officer must be entitled by legislation to the right of acting on behalf of the enterprise without a power of attorney, when notifying law enforcement officials about cases of corruption or about any other offenses. Moreover, the law should establish a clear obligation in relation to corruption offenses. At present, the compliance officer cannot act on behalf of a legal entity without obtaining power of attorney from the entity head. However, the decision to submit the corruption-case materials to a law enforcement agency can be taken exclusively by the head of entity. The compliance officer, who does not have neither a power of attorney, nor his/her legal rights properly described in their job description, may only suggest to the entity head the submitting of such materials. In my opinion, this situation does not ensure the compliance officer's independence and transparency in the process of Anti-corruption program implementation.

On March 2, 2017, the National Agency for Prevention of Corruption had approved The Standard Anti-corruption Program on a legal entity. It specifies the compliance officer's main tasks – preparation, implementation and control over the completion of measures to prevent, identify and counteract corruption in legal entities. Before performing his or her functions, the compliance officer may - upon the manager's consent - engage other employees of the legal entity. The compliance officer's activity in a legal entity is conducted independently. Interfering with the compliance officer's activity - whether by employees, the manager, by legal entity business partners, or by any other persons - is prohibited [15].

Whilst fulfilling the tasks entrusted to the compliance officer, among the main responsibilities, one can distinguish the following: ensuring supervision and control; monitor the compliance with the Law and with Anti-corruption regulations by legal entity, by its head and employees; assessing the results and implementation of Anti-corruption program measures, ensuring preparation of all corresponding reports; to cooperate with persons who reported in good faith on possible Anti-corruption program violations and with those who reported cases of corruption or corruption-related offenses; preparing inspection plan proposals in regards to conducting the compliance checks, and submitting the plans to the head; conducting internal official investigations; other responsibilities may also be included.

Taking into account the responsibility of the compliance officer for duties assigned, this post becomes the point of conflict, since it involves changes. These amendments are approved in the Law of Ukraine «On Prevention of Corruption» - preventing cases of abuse in public procurement sector and in management, the conflict of interest, nepotism, and corporate rights.

In my opinion, a significant portion of employees, both in public authorities and in legal entities, tends not to view certain types of behavior as corrupt, while they realize that such discrepancies may go against morality or professional ethics. This can be explained by the lack of relevant knowledge. That is when workers can change their attitude to corruption, provided that the compliance officer for the implementation of Anti-corruption program is conducting effective trainings and flow of information. Thus, the anti-

corruption resistance of the state authority, entity or enterprise would increase significantly.

Therefore, implementing conditions that stimulate the cooperation of civil servants and legal entity employees with the compliance officer in the corruption prevention and counteraction, would have a synergy effect.

Consequently, the creation of the compliance officer's institution plays an important role in the implementation of anti-corruption policy in this country. At the same time, in order to increase the effectiveness of the compliance officer's institution, the law should be properly amended and adapted in order to strengthen its independence, power, and to be protected by the state.

Methods

As a methodological basis of the research, general scientific methods of cognition (analysis, synthesis, generalization, analogy, classification, imaginary experiment and modeling), dialectical and systematic methods, synergetic, comparative, structural and functional, historical and comparative analysis of the subject of research stand. Determining the essential characteristics of the phenomenon of corruption and disclosing the mechanism of reproduction of corruption in the public sector, research of the establishment of the institution of the compliance officer for the implementation of the Anti-corruption program has led to the use of social synergy methods.

Structural-functional and institutional approaches were used in the context of identifying the place of corruption in the social system, the peculiarities of the interaction between the state of the social structure of society and the level of development of corruption relations. Application of structural and functional analysis methods allowed to consider corruption as a set of unlawful acts, to determine its social conditionality, patterns and trends of development, impact on society. Historical and historical-legal methods have been used to reveal the genesis of the main concepts and trends of the development of anti-corruption legislation during the independence of Ukraine, the oligarchization of political power in Ukraine in the modern period. The use of comparative analysis is conditioned by the need to identify the most important areas of state policy in combating corruption, democratization and human rights. The synergetic method allowed to study society and its institutions in preventing and combating corruption as a system characterized by openness, interpenetration, irregularity of links, functional instability, whose development occurs nonlinearly under the influence of a wide range of factors.

Conclusion

Therefore, corruption is a social phenomenon that involves activities of civil servants, their relationship with other members of the society; it is connected with use of their official position for personal mercenary purposes, which harm the state and public interests.

In fact, current desire to create basis for the full state development, and the desire to ensure decent living standards for its citizens, its future and economic development provide a good incentive for fighting corruption in Ukraine. However, when those who fight are not interested in the battle, it would take a long time for the real fight to start.

The main achievement of anti-corruption legislation innovations is implementation and development of the institution of compliance officer for the implementation of Anti-corruption program in Ukraine. Ukrainian legislation needs to be revised in terms of powers entitled to state institutions under the new anti-corruption law. It is a question of bringing consistency to mutual activities of all entities engaged in the corruption prevention and counteraction thereof - defining their tasks and authority in this area, streamlining their coordination and so on. To date, in Ukraine there is no institution which has full and objective information in regards of corruption situation in the country; lack thereof does not allow to respond to the

problem adequately. In order for the institution of the compliance officer for the implementation of the Anti-corruption program in Ukraine to function effectively, the following main conditions should be in place: skillfull personnel selection and decent salaries for all employees involved in this service.

However, the main reason for the imperfect anti-corruption legislation is the lack of political will in the leadership to overcome corruption, and the superficial, non-professional approach to its formation.

References:

1. Antonyan Y. Typology of Corruption and Corruption Behavior [Electronic resource]. - Access mode: <https://antonyan-jm.narod.ru/inter3.html>
2. Banchuk O. Prevention and Counteraction of Corruption in Local Self-Government Bodies. Practical guide / [Alexander Banchuk]; Swiss-Ukrainian project «Support for Decentralization in Ukraine - DESPRO», K. : LLC «Sofia-A», 2012. - 88 p.
3. Bousol O. Countering Corruption Crime in Ukraine in the Modern Period: [monograph] / O. Bousol, K.: In Yure, 2014. - 564 p.
4. Wallie V. Corruption: Thoughts after the Maidan, K. : Spirit and Letter, 2015. - 280 p.
5. Garaschuk V., Mukhataev A. Actual problems of combating corruption, X. : Law, 2010. - 144 p.
6. Gvozdetzky V. Corruption as a social, psychological and moral phenomenon // Actual problems of state and law: a collection of scientific works, 2012. - Issue 63. - p. 139-145 [Electronic resource]. - Access mode: https://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2012_63_21
7. Kozyubra M. The Rule of Law and Ukraine // General Theoretical Law, Rule of Law and Ukraine: A Collection of Scientific Articles / Ch. ed. A. Meleshevich, K. : SPIRIT AND LITERATURE, 2013. - 608 p.
8. The Constitution of Ukraine // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, 1996. - No. 30. - Art. 141
9. Levchuk N. Asocial phenomena as a consequence of the shortage of social capital in Ukraine // Ukrainian SOCIETY, 2011. - No. 1. - p. 135-147.
10. On Prevention of Corruption: Law of Ukraine dated October 14, 2014 No. 1700 // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, 2014. - No. 49. - Art. 2056
11. On the Principles of State Anti-Corruption Policy in Ukraine (Anti-corruption Strategy) for 2014-2017: Law of Ukraine dated October 14, 2014 No. 1699-VII // Bulletin of the Verkhovna Rada, 2014. - No. 46. - Art. 2047
12. On the Principles of Prevention and Counteraction of Corruption: Law of Ukraine dated April 7, 2011 No. 3206-VI // Official Bulletin of Ukraine, 2011. - No. 44. - Art. 21
13. On the Principles of Prevention and Counteraction to Corruption: Law of Ukraine dated June 11, 2009 No. 1506-VI // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, 2009. - No. 45. - Art. 691
14. On Approval of the State Program for the Prevention and Counteraction of Corruption for 2011-2015: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 28, 2011 No. 1240 // Official Bulletin of Ukraine, 2011. - No. 94. - Art. 128
15. On Approval of the Model Legal Anti-corruption Program of a Legal Entity / Decision NAPC March 2, 2017 [Electronic Resource]. - Access mode: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0326-17>
16. Frantsuz A. Y. Civil Society as an Effective Mechanism for the Prevention and Counteraction of Corruption / A. Y. Frantsuz, A. A. Frantsuz // Legal Bulletin of the University «KROK», 2013. - Issue - 15. - p. 11-18. [Electronic resource]. - Access mode: https://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvuk_2013_15_4

იური არონოვი

ეკონომიკისა და სამართლის
უნივერსიტეტის დოქტორანტი (უკრაინა)

ადვოკატის პროფესიული კულტურის თეორიული ასპექტები ევროკავშირში

ამ სტატიაში განხილულია ადვოკატის პროფესიული კულტურის თანამედროვე თეორიული და სამართლებრივი ასპექტები ევროკავშირში. ადვოკატის სახე შეიძლება არსებობდეს მხოლოდ, როგორც ინტეგრალური ერთობლიობა, რომელიც პრაქტიკული და მიზანმიმართული საქმიანობის იდეალიზირებულ აბსტრაქციას წარმოადგენს. ეთიკური ღირებულებების უშუალო განხორციელება პრაქტიკულ სფეროში – ეს არის კონკრეტული მოდელი, რომელიც ამკარად დემონსტრირდება და ნამდვილად მოდის შესაბამისობაში მოსალოდნელ თანამედროვე საზოგადოებრივ მოთხოვნილებებთან.

ევროპული იდეოლოგიის სპეციფიურობა – ეს არის განსაკუთრებული დამოკიდებულება ადამიანთან, როგორც უეჭველ ღირებულებასთან. სავსებით ცხადია, რომ თანამედროვე ევროპული კულტურა ორიენტირებულია ადამიანზე ინდივიდუალურად და ჰუმანურად. დღეს ინდივიდუალურობა წარმოადგენს ყველაზე მნიშვნელოვან ღირებულებას ევროპულ კულტურაში. თანამედროვეობას ახასიათებს ინდივიდუალური იდეოლოგია და შედეგად ჩვენ გვიჩნდება ინტერესი ადამიანის უფლებების საკითხებთან, ამიტომ ადამიანი განიხილება, როგორც აბსოლუტური ღირებულება, რომელიც დაჯილდოვებულია თანასწორობის, თავისუფლებისა და გონებრივი ატრიბუტებით.

საკვანძო სიტყვები: პროფესიული კულტურა, ადვოკატი, ეთიკა.

Yan Aronov

*PhD Student of University
of Economic and Law
“KROK”*

THEORETICAL ASPECTS OF THE PROFESSIONAL CULTURE OF LAWYER IN THE EUROPEAN UNION

Abstract

This article explores current theoretical and legal aspects of the professional culture of lawyer in the European Union. The image of a lawyer can only exist as an integrative unity, which is an idealized abstraction of practical and purposeful activity. Directly rooted in the practical sphere is a specific model, which clearly show really expected according to public needs. The specificity of the European ideology is a special attitude to a human as an unconditional value. It is quite clear that the modern European culture is person centric, individualistic and humanistic. Today the individual is the most important value in European culture. Modernity is characterized by individualistic ideology and as a result, we have a growing interest in human rights issues so the individual is regarded as an absolute value which is endowed with the attributes of equality, freedom and mind.

Keywords: professional culture, lawyer, ethic.

THEORETICAL ASPECTS OF THE PROFESSIONAL CULTURE OF LAWYER IN THE EUROPEAN UNION

The specificity of the European ideology is a special attitude to a human as an unconditional value. It is quite clear that the modern European culture is person centric, individualistic and humanistic. Today the individual is the most important value in European culture. Modernity is characterized by individualistic ideology and as a result, we have a growing interest in human rights issues so the individual is regarded as an absolute value which is endowed with the attributes of equality, freedom and mind. Modernity acknowledges the individual value meaning that the value of the individual is an essence, not just an object that is opposed to others. Nevertheless it is not an individual model of the human race. Above all the individual is a universe that includes ethnically mental features and is open to the world. The high degree of individualism, recognition of the individual value gave backgrounds for A. Obolonskyi to assert that the European civilization is person centric which recognizes an individual as a point of reference in society unlike the system centrism with a social system priority. [7]

So the natural phenomenon within the European culture is an attempt to consolidate the main achievements of the individualistic ideology in the political and legal documents. Only within the individualistic ideology of dominance could take place “Declaration of the Rights of Man and of the Citizen”. [1] Henri Dumont said: “Declaration of the Rights of Man and of the Citizen, adopted in summer 1789 collection of prescriptive, in a sense marks the triumph of the individual. It was preceded by similar statements were made in several US states, united, but she first served as the basis for the constitution of a great nation imposed indecisive monarch popular will (manifestation) and proposed as an example of Europe and the wider world, and yet” enough to see the Declaration of implementation of new doctrines of natural law or, as noted Zhellinek (Jellinek), the main there are just transferring prescriptions and conventions natural law to the level of positive law: The declaration was seen as a grand fundamental principle for the Constitution itself estimated and palpable, as necessary, in terms of artificial rationality. It was necessary to create on the basis of only one new state civil consensus, and make it available to the infringement of the same political power (authority). The Declaration proclaimed the lofty principles that the Constitution was put in place. [8, p. 166-167]

In the twentieth century there is a “Universal Declaration of Human Rights” which states: “Everyone is entitled to all the rights and freedoms set forth in this Declaration, without distinction of race, color, sex, language, religion, political or other opinion, national, caste or social origin, property or other status”. [1]

Article 3 of the Constitution of Ukraine reads: “A person’s life and health, honor and dignity, inviolability and security are recognized in Ukraine as the highest social value”. [1] The statutory requirements for recognition of the individual as value was made possible as a result of democratization, feminization, liberalization and pluralistic social life intensified in Europe in the twentieth century. “The Basic rules that relates to the role of lawyers ...”states: “Everyone has the right to appeal to a lawyer beloved by means to protect and defend his rights and his protection at all stages of criminal proceedings”.

Modern ideological system explains the basic requirement which is presented to members of the legal professions – everywhere and always guarantee human rights: “In carrying out their duties officials in maintaining law and order and protect respect for human dignity; maintain and protect the human rights of all persons”[3]. Respect for human rights and their protection is an integral part of modern European culture and its identity, “in fact, in European intellectual circles concept of human rights got its birth and development”. [5, p. 87]

It should also be noted that the formation of modern European ideologies and models lawyer influenced

the processes of globalization and cultural identity. Along with the processes of “unification” and “making monotonous” in European culture, there are phenomena of ethnic vision of the desired lawyer. Also B. Kistyakovsky pointed out that “there is no uniform and the same ideas of individual liberty, legal system, a constitutional state, equal for all nations and times, as there is capitalism or other economic or social organization, the same for all countries. All legal ideas in the minds of people receive each kind of color and their own shade”. [9, p. 119-148]

Interesting in this regard is the study of values and attitudes of France, which were conducted in the nineties of the twentieth century. With the rising point of the study was taken as the principle of legal socialization, the essence of which is to create individual concepts of law and lawyers during childhood and adolescence. Based on the premise that the right image and the image of the world the image of a lawyer in child and adolescent constructed at the same time, the authors argue that these images are indivisible, and therefore legal process of socialization is in line with the overall process of socialization. “Legal socialization, therefore, a process of personal development is not right at all, and such law, which it perceives the subject during child and adolescent socialization. His perception reflects the state of social reality, but an interpretation that gives her the subject, depends on the dominant social representations related to his previous experience”. [6]

The idea of the legal system of the all social groups of respondents in France are united around a common core, around the only ideological guidance – freedom, equality, solidarity; in Russia the law, responsibility, fairness play the role of that core, moreover the concept of justice includes the notion of good, equality, the reward for services. [6]

Concerning to humanism as the conceptual principle of the modern European culture, it should be noted, that the phenomena and concept of humanism have come through the long period of formation. In our opinion, the nationalist of the XX century E. Troeltsch, had most successfully revealed the essence of the European humanism in his work “Historicism and its problems”: “The same was with another contrast, the contrast between natural right, free natural man and artificial compulsory order of the government. We have an old idea in front of us, the idea of natural and common human right, to which the positive law had opposed itself, and which closely linked the ecclesiastical system as Christian natural law with public-positive and ecclesiastical supernatural law. In the struggle against absolutism this idea was mentioned, it was exempted from church layers, combined with historic estates and rights, was brought under the influence of old, Stoic, borrowed by the Christians formulation to the general law of nature and mind. However, this new natural law with its desire to positively transform the modern state and put in its structure masses was in its essence something different, far from the rationalist, the ruled of reason over emotions idea. This idea left only form and pathos total rationality from itself, the content had changed, defined by the modern state and modern economy and so it began to develop in different directions. But once in these two areas was proclaimed the idea of natural, free from coercion of human nature, all the other freedom have immediately combined with it: the freedom of science from dogma and censorship, freedom of art and poetry of bourgeois and heteronomy external definitions. All these different aspirations combined in the notion of humanity or natural mind; in general everything was constructed by the philosophical systematic as necessary intelligence, universal and multipurpose ethics, and give to a modern bourgeois society a spiritual foundation”. [7]

The humanism is not the abstract humanity, it is a vision of the individual, with his problems and adversities in the different conditions. In this aspect humanism combines with justice, which legal measure is determined by law, which protects the interests of human in society.

From the ideological point of view, the essential factors in forming the model of lawyer is continental guidelines of justice, the most important from which are: the only hierarchy construction of the system of

written law, with the dominance of regulations; a special role in the formation of the right is secured by the legislator, which aims to create the general legal ruled of conduct; the enforcement authorities only ensure the implementation of common standards in specific law enforcement instruments; in the system of normative sources there are written constitutions, which have the higher legal force; there is a differentiation on public and private right; high standard summaries.

Another one ideological feature of the modern European culture should be mentioned, this feature greatly influenced on the image of lawyer. Within the modern multidimensional cultural space the modern human stands out as being public. It should be explained, that the current interpretation of the public is not identified with political or public, it is certain discursive practice. It can be confirmed, that the modern European lawyer is the public individual. The publicity is closely linked with the problem of homelessness (feeling home), which is a consequence of the colonization of life world (we all live crowded – in rise/tall residential buildings and offices etc.). The mass media continues the publicity of a lawyer: a mobile phone, an email. The home turns into the office, the behavior outside the office monitored and criticized by the public and corporate associations. “Compared with reality, which is formed when you are seen and heard, even the most powerful force of our inner life – heartfelt passion, intimate thoughts, sensual pleasure – have some uncertain, shadow existence, perhaps, changed, and transforms in different public appearance forms”. [66]

In “Fundamentals of Professional Ethics of Lawyers” mentions, that “in private life, the lawyers aver their human values by their behavior, the principles of Christian morality, the conventional ethical guidelines of other religious faiths. [10]

The European community has always wanted to see the lawyer (particular judge) independent of any external pressure. As a result, we have a number of international documents, which elucidate the questions of organizational, procedural and financial independence of judge. Nowadays independence uses as a guarantee of impartiality legal. The European Court of Human Rights provides analysis of compliance of judges article 6 § 1 Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms to guarantee the right to a hearing by an independent and impartial court shows, that the court can be considered impartial, if in addition to other factors there is an availability of guarantees against outside pressure on the court, and legally defined signs of independence. The basic principles of judicial independence, which are approved by the resolutions 40I32 and 40I146 UN General Assembly on November 29 and December 13, 1985, confer on every member of the UN commitment to provide appropriate means, which would give an opportunity to the judiciary to properly perform its functions. Conclusion №2 (2001) of the Consultative Council of European Judges to the Committee of Ministers “About the standards of judicial independence and immutability of judges” provides, for fulfilling its role the judiciary must be independent in relation to the executive and legislative bodies. [2] In Recommendation R (94) 12 “Independence, efficiency and role of judges”, which are adopted by the Committee of Ministers at a 518th meeting of deputy ministers on 10.13.1994 p. provided, that allowance of judges should be guaranteed by law and be conformed to the dignity of their profession. [4] The European Charter on the law “On the Status of Judges” (Lisbon, 10 July 1998) § 1.8. About the general principles includes provisions that, the judges through their representatives and through their professional organizations are involved in decision-making, which are related to the management of the courts and the distribution of funds, especially its government funding.

Conclusion

As follows, the modern sociocultural paradigm of European culture focuses the lawyer on the global thinking, on the integrated environment, which requires from him versatility, the knowledge of objective

laws (both single and specific being) and cultural world, the principles of cultural life.

The main trends which are observed in the ideological European legal system are the trends of humanization, the democratization of legal knowledge and strengthening the human values ideas. The legal profession is traditional for European culture – it distributes the ideas of proper conduct to the formal codes of ethics and codes of professional conduct. Herewith, a principle which underlies the professional ethics of lawyer is that the actions of a lawyer are directed on creating the greatest good for society.

References:

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – Ст. 89.
2. Висновок №2 Консультативної Ради європейських суддів для Комітету Міністрів Ради Європи «Про стандарти незалежності судових органів і незмінності суддів». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://scourt.org.ua/doc/AA1fT>
3. Резолюція 34/ 169 Генеральної Асамблеї «Кодекс поведінки посадових осіб у підтриманні правопорядку» від 17 грудня 1979 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_282
4. Рекомендація (94) 12 Комітету Міністрів Ради Європи «Незалежність, дієвість та роль суддів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vkksu.gov.ua/ua/mijnarodne-spivrobotnitstvo/perelik-dokumentiv-radi-evropi-u-sferi-sudochinstva/>
5. Андрійчук О. Хартія основних прав СУ – новий рівень захисту прав людини // Юридичний журнал. – 2013. – № 3 (45). – С. 87-91.
6. Курильски-Ожвэн Ш. Образы права в России и Франции: Учеб. пособие.- М.: Аспект, 1996.- 215 с.
7. Оболонский А.В. Драма российской политической истории: система против личности. / РАН, Ин-т государства и права. – М., 2004. – 352 с.
8. Святоцький О.Д., Михеєнко М.М. Адвокатура України: Навч. посіб. Для студентів юридичних вищих навчальних закладів і факультетів. – К.: Ін Юре. – 2007. – 224 с.
9. Кистяковский Б.А. В защиту права // Вехи: Сборник статей о русской интеллигенции. – Свердловск: Изд-во Урал. ун-та, 1994. – С. 119-148.
10. Основні засади професійної етики юристів (затвержені з'їздом Спілки юристів України) // Юридичний вісник України. – № 32 (311). – 9-15 червня 2011 року. – С.18-20.

თამილა ხურციძე

*სამართლის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი,
ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი*

**ბიზნეს-სამართლებრივი გარიგებების სამართლებრივი
რეგლამენტაციისას არსებული წინააღმდეგობები და გამომწვევები**

ანოტაცია

სტატიაში გაანალიზებულია ფრენშიაზულ ბიზნეს-სამართლებრივ ურთიერთობებში გამოვლენილი ის წინააღმდეგობანი, რომლებიც იკვეთება წინასახელშეკრულებო ეტაპის სამართლებრივი რეგლამენტაციის არარსებობის გამო, ხაზგასმულია საქართველოში ფრენშიაზის მიმღებთა ინტერესების დაცვის სამართლებრივი უზრუნველყოფის მექანიზმის – ინფორმაციის გახსნისა და მიწოდების აუცილებელი გაყიდვამდელი პრინციპის პრაქტიკულად არარსებობა; შემოთავაზებულია აღნიშნულ პრობლემათა გადაჭრის გზები და რეკომენდაციები.

საკვანძო სიტყვები: ფრენშიაზინგი, რეგლამენტაცია, წინასახელშეკრულებო ეტაპი.

Tamila Khurcidze

*Doctor of Law, Associate Professor
of Akaki Tsereteli State University*

**SOME CONTROVERSIAL ISSUES AND CHALLENGES IN LEGAL REGULATION
OF BUSINESS LAW TRANSACTIONS**

Abstract

The article deals with certain controversies revealed in a franchise business which is caused due to the absence of legal regulations at the pre-contractual stage; It emphasizes the lack of mechanism to protect franchisees' rights- *information* which is disclosed in Franchise *Disclosure Document*. It contains recommendations how to solve existing problems.

Keywords: franchise, regulation, pre-contract stage

ბიზნეს-სამართლებრივი გარიგებების სამართლებრივი რეგლამენტაციისას არსებული წინააღმდეგობები და გამოწვევები

განვითარებული საბაზრო ეკონომიკის ქვეყნებში უაღრესად დიდია ბიზნესისა და ბიზნეს-სამართლებრივი გარიგებების როლი და მნიშვნელობა. დღეს ჯანსაღი ბიზნესის განვითარების პირობები განსაზღვრავს ნებისმიერი ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების დონეს. ბიზნესი ხდება საქართველოს ეკონომიკის შემადგენელი ნაწილი, შესაბამისად ეს ცხადყოფს რაოდენ მნიშვნელოვანია ბიზნესისათვის ბიზნეს-სამართლებრივი გარიგებების სამართლებრივი რეგლამენტაციის საკითხი.

საქართველოში ფრენშიაზინგის ინსტიტუტი თავისი კლასიკური ფორმით მე-20 საუკუნის 90-ანი წლებიდან შემოვიდა, ძირითადად უცხოური ინვესტიციების სახით. პირველი კომპანია, რომელმაც ფრენშიაზინგის სისტემით დაიწყო მუშაობა საქართველოში, იყო „კოკა-კოლა“, შემდეგ მას მოჰყვა სხვა კომპანიები: „ბატა“, „ივ როშე“, კაფე – სანაყინეთა ქსელი „ბასკინ რობინსი“, ფოტო მომსახურების ქსელი „კოდაკი“, „მაკდონალდსი“, რომელსაც თავის სავაჭრო ნიშანთან ერთად აქვს სენდვიჩების დამზადების საკუთარი ტექნოლოგია და შენობის, ობიექტის შიგა და გარე დიზაინის გარკვეული სტანდარტები, საფირმო სტილი საკვების დამზადებასა და მომხმარებლებთან ურთიერთობაში; ასევე ფრენშიაზინგის ქსელის უდიდესი წარმომადგენელია კომპანია „მერიოტი“, რომელიც ჩვენთვის ცნობილია სასტუმრო „მერიოტ გრენდ ჰოტელის“ სახელით, „ჰოლიდეი ინნი“ და სხვა.

არსებულმა პრაქტიკამ საქართველოში ფრენშიაზინგთან მიმართებაში გარკვეული პრობლემები გამოკვეთა, რომლებიც სწორედ ფრენშიაზინგის წინასახელშეკრულებო ეტაპის სამართლებრივ რეგულირებას უკავშირდება. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით, ფრენშიაზინგის მარეგულირებელი ნორმები, განსხვავებით სხვა ქვეყნების რეგულაციებისაგან, ამომწურავად არ მოიცავს ყველა იმ დებულებას, რომელიც მეტ-ნაკლებად აღმოფხვრიდა პრაქტიკაში გამოვლენილ ნაკლოვანებებს. ამასთან დაკავშირებით არსებობს მეცნიერთა და პრაქტიკოსთა აზრთა სხვადასხვაობა. კერძოდ, ზოგიერთი მკვლევარი თვლის რომ, ის რვა მუხლი, რომელიც საქართველოს სამოქალაქო კოდექსშია წარმოდგენილი სრულიად საკმარისია ფრენშიაზინგის ხელშეკრულების სამართლებრივი რეგულირების თვალსაზრისით¹, სხვათა აზრით (მაგალითად, პროფესორ მ.ქოქიაშვილის) კი პირიქით, რეგულაცია მოკლებულია სრულყოფილებას. ვფიქრობ, უკანასკნელი მოსაზრება უფრო მართებულია, ვინაიდან რაც უფრო დეტალურად იქნება რეგულირებული ჩვენს ქვეყანაში სამართლებრივად დაურეგულირებელი ფრენშიაზინგის წინასახელშეკრულებო ეტაპი, ფრენშიაზინგის მიმცემისა და ფრენშიაზინგის მიმღების უფლება-მოვალეობანი, მხარეთა პასუხისმგებლობის საკითხი და სხვა პრაქტიკული თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი საკითხები, ეს სამუალებას მისცემს ქართველ მენარმეებს სრული წარმოდგენა იქონიონ ფრენშიაზინგის სისტემაზე და სრულად გაანალიზონ ამ ხელშეკრულებიდან გამომდინარე შესაძლო რისკები.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით წარმოდგენილი რეგულაცია, ინფორმაციული სიმცირის გამო ვერ აღმოფხვრის პრაქტიკულ ნაკლოვანებებს; საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 607-ე მუხლის კომენტარშიც მითითებულია, რომ ის ცნებითი ნიშნები,

¹ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი.წიგნი III. თბილისი. 2001. გვ. 96-მ.327.3.

რომლებიც წარმოდგენილია ფრენშიაზინგთან დაკავშირებით, სრულყოფილ წარმოდგენას ვერ ქმნის აღნიშნული ინსტიტუტის შესახებ.

საქართველოში ფრენშიაზინგის ხელშეკრულების სამართლებრივი რეგულირების კუთხით არსებული, განსაკუთრებით საყურადღებო პრობლემაა ფრენშიაზინგის წინასახელშეკრულებო ეტაპის სამართლებრივი რეგლამენტაციის არარსებობა. ეს საკითხი პრაქტიკაში სერიოზულ ბარიერებს წარმოქმნის.

გავაანალიზოთ წინასახელშეკრულებო ეტაპის არსი და ზემოხსენებული ბიზნეს-სამართლებრივი გარიგების ის თანმდევი პრობლემები, რომლებიც თან სდევს აღნიშნული ეტაპის სამართლებრივად მოუწესრიგებლობას.

წინასახელშეკრულებო ეტაპი ეს არის ძირითადი ხელშეკრულების მომზადების პერიოდი. ხანგრძლივი სახელშეკრულებო მოლაპარაკებების დროს მხარეები არც თუ იშვიათად სწორედ ამ ეტაპზე დებენ წინარე ხელშეკრულებას, რომელიც სახელშეკრულებო კონტრაქტის იძულების სამართლებრივი საფუძველია და უნდა განსაზღვრავდეს იმ წინაპირობებს, რომლებიც აუცილებელია ძირითადი ხელშეკრულების დასადავად¹.

ფრენშიაზინგის ურთიერთობა – ურთიერთობა, რომელიც რეგულირდება შესაბამისი ნორმებით და რომლის მონაწილე მხარეები ფრენშიაზინგის მიმცემი და ფრენშიაზინგის მიმღები ერთმანეთთან არიან დაკავშირებული ფრენშიაზინგის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული კუთვნილი უფლებებითა და მბოჭავი ვალდებულებებით.

დოქტრინაში წინასახელშეკრულებო ურთიერთობებს ტრადიციულად წინასახელშეკრულებო პასუხისმგებლობის პრიზმაში განიხილავენ. ზოგადი წესის თანახმად, სათანადო ფორმით ხელშეკრულების დადებამდე მხარეები არ არიან ერთმანეთთან დაკავშირებული უფლებებითა და მოვალეობებით. უფრო მეტიც, წინასახელშეკრულებო პასუხისმგებლობის ინსტიტუტი არღვევს საუკუნეებით შემოწმებულ დიქტომიურ (ორმხრივობის) სისტემას სამოქალაქო სამართლებრივი პასუხისმგებლობისა, რომელიც რომაულ სამართალს განეკუთვნება². თუ გავაანალიზებთ უცხოურ დოქტრინალურ კვლევებს, შეიძლება მივიღეთ დასკვნამდე, რომ როგორც კონტინენტურ-ევროპულ, ასევე ანგლო-ამერიკულ სამართლებრივ სისტემაში შეინიშნება იმის ტენდენცია, რომ „წინასახელშეკრულებო ეტაპზე ორივე მხარეს დაეკისროს კეთილსინდისიერი ქცევის მოვალეობა, რომლის დარღვევამაც შეიძლება მიგვიყვანოს არაკეთილსინდისიერი მხარისათვის წინასახელშეკრულებო პასუხისმგებლობის დაკისრებამდე.“

წინასახელშეკრულებო პასუხისმგებლობა ფრენშიაზინგის ურთიერთობებში წარმოადგენს ინფორმაციის გაუცემლობისათვის წინასახელშეკრულებო პასუხისმგებლობის სპეციალურ სახეობას.

განვიხილოთ წინასახელშეკრულებო ეტაპი ფრენშიაზინგის ურთიერთობებში. ფრენშიაზინგის ურთიერთობების არსი გულისხმობს, რომ ფრენშიაზინგის მიმცემი წარმოადგენს პროფესიონალ მენარმეს (კომერციული ორგანიზაცია ან ინდემნარმე). *A contrario* ფრენშიაზინგის მიმღები არ ფლობს აუცილებელ საქმიან გამოცდილებასა და პროფესიულ დონეს, რაც აიძულებს მას მოახდინოს ამ ნაკლის კომპენსირება ფრენშიაზინგის ხელშეკრულების გაფორმებით. ფრენშიაზინგის ურთიერთობების სუსტი მხარე ყოველთვის ფრენშიაზინგის მიმღები აღმოჩნდება, ამიტომ ფრენშიაზინგის ურთიერთობების რეგულირების პროცესში ჩნდება სწორედ ფრენშიაზინგის მიმღების დაცვის სამართლებრივი გარანტიების შექმნის პრობლემა.

ზემოხსენებული ბიზნეს-სამართლებრივი გარიგების მხარეების ფაქტობრივი უთა-

¹ Zweigen Kotz. Introduction to Comparative Law, Vol. II (T. Weir trans. 2ed 1987). გვ. 291-300.

² Кучер А. Н. Теория и практика преддоговорного этапа: юридический аспект. М. Статут, 2005. გვ. 213.

ნასწორობა კრიტიკულ დონეს სწორედ წინასახელშეკრულებო ეტაპზე აღწევს, ერთმანეთს ხვდება ორი ნეგატიური ფაქტორი: პირველი, ეს არის არასაკმარისი საქმიანი გამოცდილება ფრენშიაზის მიმღებისა, რის შედეგადაც ფრენშიაზის მიმცემის მხარეზე აშკარა პოზიციური უპირატესობაა. მეორე ფაქტორი, რომელიც დომინანტურ მნიშვნელობას იძენს, მდგომარეობს იმაში, რომ ფრენშიაზული ურთიერთობების წინასახელშეკრულებო ეტაპისათვის ჩვენს ქვეყანაში არ არსებობს მკაფიო სამართლებრივი რეგლამენტაცია. სამართლებრივი ვაკუუმი განსაკუთრებით მწვავედ იგრძნობა ფრენშიაზული ურთიერთობების წინასახელშეკრულებო ეტაპზე და სწორედ აქ ხდება აუცილებელი სპეციალური სამართლებრივი რეგლამენტაცია, რათა თავი ავარიდოთ ფრენშიაზის მიმღების უფლებათა შევიწროვებას და აღნიშნული ბიზნეს-სამართლებრივი გარიგების მონაწილე მხარეთა თანასწორობის პრინციპებიდან გადახვევას, მოტყუებისა და თაღლითობის ფაქტებს ფრენშიაზის მიმცემის მხრიდან. ასე მაგალითად, თუ ჩვენ მოვახდენთ ფრენშიაზინგის ხელშეკრულების დადების პროცესის ჰიპოთეზურ მოდელირებას, სამოქალაქო კანონმდებლობის თანახმად, გამოდის, რომ ფრენშიაზის მიმღებმა უნდა მიიღოს გადაწყვეტილება ფრენშიაზინგის ხელშეკრულების დადების შესახებ ისე, რომ იხელმძღვანელოს არც თუ საიმედო და სრული ინფორმაციით ფრენშიაზის მიმცემის და მისი სამენარმეო საქმიანობის შესახებ და უნდა დაეყრდნოს მხოლოდ საკუთარ ინტუიციასა და იმ მონაცემებს, რომლებსაც თავად ფრენშიაზის მიმცემი ჩათვლის საჭიროდ, რომ შეატყობინოს. ასეთ სამართლებრივ ვაკუუმში ფრენშიაზის მიმღებმა შეუძლებელია მიიღოს მოტივირებული და დასაბუთებული გადაწყვეტილება ფრენშიაზინგის ხელშეკრულების დადებასთან დაკავშირებით და არ შეიძლება ფრენშიაზის მიმცემის გადასაწყვეტი იყოს აუცილებელი ინფორმაციის გახსნისა და წარდგენის საკითხი ფრენშიაზული ურთიერთობების წინასახელშეკრულებო ეტაპზე, სწორედ ამიტომ, აუცილებელია, ეფექტური და ქმედითი სამართლებრივი მექანიზმის შექმნა, რომელიც შეძლებს მხარეთა თანასწორი მდგომარეობის უზრუნველყოფას ფრენშიაზინგის წინასახელშეკრულებო ეტაპზე.

ამრიგად, ფრენშიაზინგის წინასახელშეკრულებო ეტაპის სამართლებრივი რეგლამენტაციის არარსებობის გამო იკვეთება შემდეგი სახის პრობლემები:

- ✓ სამოქალაქო-სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილეთა თანასწორობის პრინციპებიდან გადახვევა, რაც კერძოსამართლებრივი ურთიერთობების ამოსავალი წერტილია; ფრენშიაზინგის ხელშეკრულების მონაწილე მხარეების ფაქტობრივი უთანასწორობა;

- ✓ სამართლებრივი და ინფორმაციული ვაკუუმის პრობლემა ფრენშიაზინგის წინასახელშეკრულებო ეტაპზე; ფრენშიაზის მიმცემის მხრიდან ფრენშიაზის მიმღებისათვის აუცილებელი გაყიდვამდელი ინფორმაციის გახსნისა და მიწოდების პრობლემა;

- ✓ ფრენშიაზის მიმღების უფლებათა შევიწროება და კრიტიკული დონე წინასახელშეკრულებო ეტაპზე;

- ✓ და რაც მთავარია, საქართველოში ფრენშიაზის მიმღებთა ინტერესების დაცვის სამართლებრივი უზრუნველყოფის მექანიზმის — ინფორმაციის გახსნისა და მიწოდების აუცილებელი გაყიდვამდელი პრინციპის პრაქტიკულად არარსებობა;

- ✓ მოტყუებისა და თაღლითობის ფაქტები ფრენშიაზის მიმცემის მხრიდან (ხშირად ფრანშიზის პოტენციურ მომგებიანობასთან დაკავშირებით, ფრენშიაზულ ქსელში უკვე მოქმედი ფრენშიაზის მიმღებთა რაოდენობის, მათი შემოსავლებისა და წარმატებების შესახებ ცრუ ინფორმაციის მიწოდება და სხვა).

ყოველივე იმის გათვალისწინებით, როდესაც საზღვარგარეთის ქვეყნების სასამარ-

თლო პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ ფრენშიაზინგის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე დავების 90 პროცენტი ხშირ შემთხვევაში სწორედ წინასახელშეკრულებო ეტაპზე წარმოიშობა, ინფორმაციის არარსებობის ან ფრენშიაზინგის მიმცემის მხრიდან არასწორი ინფორმაციის მიწოდების საფუძველზე¹, ფრენშიაზინგის წინასახელშეკრულებო ეტაპის სამართლებრივი რეგლამენტაციის არარსებობის საკითხი განსაკუთრებით საყურადღებოა.

წინასახელშეკრულებო ეტაპი საზღვარგარეთის ქვეყნებში ჩვეულებრივ რეგლამენტირებულია ფრენშიაზინგის შესახებ არსებული სპეციალური კანონმდებლობით². როგორც კონტინენტალური ევროპის, ისე საერთო სამართლის სისტემის ქვეყნებში ფრენშიაზინგის მიმღების ინტერესების დაცვის სამართლებრივი მექანიზმის ერთ-ერთ მთავარ ინსტრუმენტს წარმოადგენს ინფორმაციის გახსნისა და მიწოდების აუცილებელი გაყიდვამდელი პრინციპი, რომელიც მოქმედებს ფრენშიაზინგის ურთიერთობების წინასახელშეკრულებო ეტაპზე³. ამ პრინციპის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ ფრენშიაზინგის მიმცემს იმპერატიულად ეკისრება ვალდებულება, გახსნას და მიწოდოს აუცილებელი გაყიდვამდელი ინფორმაცია პოტენციურ ფრენშიაზინგის მიმღებს ფრენშიაზინგის ხელშეკრულების დადების მომენტამდე. ეს ვალდებულება ამოდის იმ ფაქტიდან, რომ პოტენციური ფრენშიაზინგის მიმღები ჯერ კიდევ სახელშეკრულებო-სამართლებრივ ურთიერთობებში შესვლის მომენტამდე მეორე მხარესთან უკვე დაკავშირებულია უფლებებითა და ვალდებულებებით და აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია ვისაუბროთ განსაკუთრებულ წინასახელშეკრულებო ფრენშიაზინგ-სამართლებრივი ურთიერთობების წარმოქმნაზე, ამასთან, განსახილველი სამართლებრივი ურთიერთობა ატარებს ცალმხრივ ვალდებულებით-სამართლებრივ ხასიათს: პოტენციური ფრენშიაზინგის მიმღების უფლება, მიიღოს ინფორმაცია, შესაბამისად მოითხოვს ფრენშიაზინგის მიმცემის ვალდებულებას, გახსნას და მიწოდოს ინფორმაცია.

იმის გათვალისწინებით, რომ მსოფლიო სამართლებრივ სისტემას აქვს ამის მდიდარი გამოცდილება, უნდა ითქვას, რომ ზემოხსენებულ პრობლემათა გადაჭრის გზაა „ფრენშიაზინგის შესახებ“ სპეციალური კანონის მიღება, რომელიც განსხვავებით სხვა ქვეყნებისაგან (ა.შ.შ., ავსტრალია, ბელგია, რუმინეთი, ესპანეთი, იაპონია, საფრანგეთი, მექსიკა, იტალია), არ არსებობს საქართველოში და რომელიც არეგულირებს ფრენშიაზინგის წინასახელშეკრულებო ეტაპს, ითვალისწინებს ფრენშიაზინგის მიმცემის ვალდებულებას ხელშეკრულების დადებამდე ინფორმაციის გახსნის შესახებ; სამოდელო კანონი „უნიდრუა“ ფრენშიაზინგის ხელშეკრულებით ინფორმაციის გახსნის შესახებ კანონია, იგი სარეკომენდაციო ხასიათს ატარებს იმ სახელმწიფოებისათვის, რომლებსაც გადამწყვეტილი აქვს ფრენშიაზინგის შესახებ სპეციალური კანონმდებლობის მიღება; სწორედ აღნიშნული კანონის დებულებებზე დაყრდნობით, შესაძლებელია მივიღოთ სპეციალური კანონი „ფრენშიაზინგის შესახებ“.

¹ Lena Peters Franchising.Recent Legislation and the UNIDROIT Model Franchise Law/Buisness Law International, Vol.5, No1, January 2004.

² საზღვარგარეთის ქვეყნების კანონმდებლობა ფრენშიაზინგის შესახებ, რომელიც არეგულირებს წინასახელშეკრულებო ეტაპს: იტალია: Norme per l'affiliazione della disciplina commerciale del 21 aprile 2004 (It); Франция: Loi №89-1008 du 31 decembre 1989, dite „LOi Doubin“, Decret №91-337 4 avril 1991, Arrete du 21 fevrier 1991(fr); Испания: La Ley 7/1996 de 15 dt enero de Ordenacion del Comercio Minorista, Real Decreto 2485/1998 (Es) Бельгия: Loi relative a l' information precontactuelle le carde d' accords de partenariat commercial du 19 decembre 2005 (Fr)//Wet betreffende de precontractuele informatie bij commerciele samenwerkingen overeen komsten-19 desember 2005(Du).

³ Развитие концепции правового регулирования франчайзинговых отношений зарубежный опыт//Вестн. Моск. Ун-та. Сер. 11, Право.2007.№6.; Модельный закон УНИДРУА о раскрытии информации по договору франчайзинга // Законодательство. 2008 .№2 .გვ.100-69.

ქართულ სამართლებრივ სისტემაში ახალი სამართლებრივი ინსტიტუტის დამკვიდრება, ინფორმაციის გახსნისა და მიწოდების აუცილებელი გაყიდვამდელი პრინციპი წინასახელშეკრულებო ეტაპზე, დაგეგმვარება აღმოვფხრათ ის თანმდევი პრობლემები, რომლებიც გამოწვეულია ფრენშაიზინგის წინასახელშეკრულებო ეტაპის სამართლებრივი რეგლამენტაციის არარსებობით, რაც შესაძლებლობას გვაძლევს დადებითად შევაფასოთ საკითხი, რომ ხსენებული უცხოური კონსტრუქცია ორგანულად ჩაენერება ქართულ სამართლებრივ სისტემაში.

არ შეიძლება იმ ფაქტის უარყოფა, რომ ინფორმაციის გაყიდვამდელი გახსნისა და მიწოდების აუცილებელ პრინციპს საფუძვლად უდევს წინასახელშეკრულებო ურთიერთობათა მონაწილეების მხრიდან კეთილსინდისიერების პრეზუმფცია.

წინასახელშეკრულებო ფრენშაიზული სამართლებრივი ურთიერთობების მიზანს, ცხადია, წარმოადგენს ფრენშაიზინგის ხელშეკრულების დადება, თუმცა წინასახელშეკრულებო სამართლებრივი ურთიერთობა არსებობს “განცალკევებით” თვით ფრენშაიზინგის ხელშეკრულებისგან, მისი აღმოცენება წინასწარ არის განსაზღვრული პოტენციური ფრენშაიზის მიმღების მიმართვის ფაქტით და შემდგომში ხელშეკრულების დადება ან არდადება ვერ მოახდენს გავლენას წინასახელშეკრულებო ურთიერთობებზე, მხარეებმა შემდგომში რომც არ გააფორმონ ფრენშაიზინგის ხელშეკრულება, თუ ამ დროს ადგილი ექნება ინფორმაციული ვალდებულების დარღვევას პოტენციური ფრენშაიზის მიმცემის მხრიდან, პასუხისმგებლობის დადგენილი მექანიზმი იმპერატიულად ამოქმედდება. წინასახელშეკრულებო ფრენშაიზული სამართლებრივი ურთიერთობის არსებობის ვადა განისაზღვრება ორი ფაქტორით: პოტენციური ფრენშაიზის მიმცემის საინფორმაციო ვალდებულების არსებობის ვადით და პოტენციური ფრენშაიზის მიმღების მიერ მიღებული ინფორმაციის კონფიდენციალურობის რეჟიმის დაცვის ვადით (რომელიც მხარეების შეთანხმებით დგინდება), ამ ვადების გასვლისას ან ვალდებულების შესრულებისას წინასახელშეკრულებო სამართლებრივი ურთიერთობა წყდება.

„ფრენშაიზინგის შესახებ“ სპეციალური კანონით აუცილებელია დავამკვიდროთ ფრენშაიზის მიმცემის იმპერატიული ვალდებულება, რომელიც რეალიზდება ინფორმაციის გახსნის შესახებ დოკუმენტის წარდგენით. (თვით ინფორმაციის გახსნის დოკუმენტის შინაარსობრივი მხარის გაცნობა შეიძლება სხვადასხვა ქვეყნის მაგალითზე და ძირითადად ისინი შინაარსობრივად ერთმანეთის მსგავსია, უმნიშვნელო დაზუსტებების გათვალისწინებით). ოფერტის ისეთი ნიშანი, როგორიცაა „გარკვეულობა“, უდავოდ ახასიათებს დოკუმენტსაც ინფორმაციის გახსნაზე. უფრო მეტიც, „ფრენშაიზინგის შესახებ“ სპეციალური კანონმდებლობა ჩვეულებრივად ადგენს არა მხოლოდ ზოგად მოთხოვნას, რომ ფრენშაიზის მიმცემმა გახსნას და მიანოდოს ინფორმაცია ფრენშაიზის მიმღებს, არამედ საუბარია ინფორმაციის დეტალურ და ამომწურავ ჩამონათვალზე, რომელიც ექვემდებარება გახსნას, ფრენშაიზინგის ხელშეკრულების ყველა არსებითი პირობის ჩათვლით. მიუხედავად იმისა, რომ ინფორმაციის გახსნის შესახებ დოკუმენტი თავისთავში მოიცავს ოფერტის ნიშნებს, მისი განხილვა ამ კონტექსტში არ იქნება მართებული.

ფრენშაიზინგის სისტემის მუშაობის პრაქტიკის ანალიზმა გვიჩვენა, რომ ფრენშაიზის მიმცემთა უმრავლესობას არ სურთ ფრენშაიზის მიმღებთათვის თავიანთი ბიზნეს-ტექნოლოგიების სრული მოცულობით გადაცემა, რასაც მივყავართ ფრენშაიზის მიმღებთა ბიზნესის სიმყიფემდე. ფრენშაიზინგს სავალდებულო წესით ესაჭიროება ფრენშაიზის მიმღებსა და ფრენშაიზის მიმცემს შორის ურთიერთობების გახსნილობა, ურთიერთობათა ანყოფის პარტნიორული საშუალებები, რომლებიც ნდობაზე იქნება დამყარებული.

სწორედ ამიტომ, ფრენშაიზინგის შესახებ არსებულ სპეციალურ კანონმდებლობაში ისეთ ქვეყნებში, როგორებიცაა აშშ, საფრანგეთი, გერმანია, ავსტრალია, ბელგია, ბრაზილია, ინდონეზია, ესპანეთი, კანადა და სხვა, ძირითადი მნიშვნელობა ენიჭება ფრენშაიზინგის სისტემის მონაწილე სუბიექტების მიერ წინასახელშეკრულებო პერიოდში თავიანთ ბიზნესზე ყოვლისმომცველი ინფორმაციის წარდგენის აუცილებლობას. მოცემული დებულების დარღვევისათვის კი გათვალისწინებულია სხვადასხვა სახის პასუხისმგებლობის ზომები, სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის ჩათვლით.

საქართველოში აუცილებელია წინასახელშეკრულებო პასუხისმგებლობის პრინციპის დამკვიდრება. ფრენშაიზული ურთიერთობების წინასახელშეკრულებო ეტაპის სამართლებრივი რეგულირების ქართული მოდელის შექმნისას მიზანშეწონილი იქნება წინასახელშეკრულებო სამართალდარღვევებისათვის პასუხისმგებლობის დარგთაშორისი მექანიზმი, რომელშიც ჩართული იქნება როგორც კერძო-სამართლებრივი, ასევე საჯარო-სამართლებრივი ხასიათის ნორმები.

„ფრენშაიზინგის შესახებ“ სპეციალური კანონით მოხდება ხსენებული ბიზნეს-სამართლებრივი გარიგების წინასახელშეკრულებო ეტაპის დეტალური სამართლებრივი რეგლამენტაცია; მოწესრიგებული იქნება ფრენშაიზინგის ხელშეკრულებით გადასაცემი ინფორმაციის მოცულობა (თუ რა სახის ინფორმაცია ექვემდებარება გადაცემას), მხარეთა მიერ ნაკისრ ვალდებულებათა დარღვევის შედეგები, დამცავი ზომების მიღების საკითხი ინტელექტუალურ საკუთრებაზე უფლებათა დარღვევის შემთხვევაში, ფრენშაიზის მიმღების მხრიდან ფრენშაიზის მიმცემისათვის დახმარების სათხოვნელად მიმართვის ფორმა, ამ დახმარების მიღების გზა და სხვა მნიშვნელოვანი საკითხები. სპეციალური კანონი „ფრენშაიზინგის შესახებ“ სრულად განავითარებს ფრენშაიზინგის წინასახელშეკრულებო ეტაპის სამართლებრივ რეგულირებასთან დაკავშირებულ ძირითად დებულებებს და ძალიან ბევრ პრაქტიკაში დასმულ შეკითხვას გასცემს ამომწურავ პასუხს.

ფრენშაიზინგის წინასახელშეკრულებო ეტაპის სამართლებრივი რეგლამენტაციის საკითხის მოწესრიგება ნამდვილად წინადადგმული ნაბიჯი იქნება ქართულ საკანონმდებლო სივრცეში იმის გათვალისწინებით, რომ არსებული მონაცემებით მოსახლეობა თავისი სახსრების დიდ ნაწილს ხარჯავს იმ სექტორების პროდუქციასა და მომსახურებაზე, რომლებშიც დიდია ფრენშაიზული კომპანიების კუთრი წონა: კვების პროდუქტები, ფასთ-ფუდი (სწრაფი კვება), ალკოჰოლური სასმელების გაყიდვა; გარდა კომპანიებისა, რომლებიც დაკავებულნი არიან კვების პროდუქტების საცალო ვაჭრობით, ფრენშაიზინგის გამოყენებით პროექტებს ამუშავებენ აგრეთვე ნავთობკომპანიების ქვედანაყოფები; ასევე მოსალოდნელია ფრენშაიზინგის სისტემის გამოყენების ზრდა იმ ექსპანსიური კომპანიების მხრიდან, რომლებიც შემდეგი მიმართულებით მუშაობენ: ტურისტული ბიზნესი, სასტუმროს ბიზნესი, ხანგრძლივი მოხმარების საქონლის საცალო რეალიზაცია, საინფორმაციო ტექნოლოგიების მომსახურების სფერო, სპორტისა და ჯანმრთელობის მომსახურების სფერო, ავტომობილების იჯარის, რემონტისა და გაყიდვის სფეროში მომსახურება, სათამაშო ბიზნესი.

მიუხედავად იმისა, რომ ფრენშაიზინგი ეკონომიკური ინსტრუმენტია, ფრენშაიზინგის განვითარების შეფერხება უწინარეს ყოვლისა სამართლებრივ სფეროში ხდება, სამართლებრივი კუთხით განვითარების უზრუნველყოფა იმავდროულად მოითხოვს ეკონომიკური პრობლემების გადაჭრასაც.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ს. ჯორბენაძე, ფრენშიზინგის ხელშეკრულება, თბილისი.1999.
2. მ. ქოქიაშვილი, ფრენშიზინგი და მისი სამართლებრივი რეგულირება, თბილისი, 2009.
3. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III. თბილისი. 2001. გვ. 96-მ.327.3.
4. Alexander Moore Meiklejohn, Franchising: Cases, Materials, and Problems, ABA Book Publishing, 2013.
5. Zweigen Kotz.Introduction to Comparative Law,Vol.II(T.Weir trans.2ed 1987). გვ. 291-300.
6. Кучер А. Н. Теория и практика преддоговорного этапа: юридический аспект. М. Статут, 2005.
7. Lena Peters Franchising.Recent Legislation and the UNIDROIT Model Franchise Law/Buisness Law International,Vol.5,No1, January 2004.

ინტერნეტ-რესურსი

1. <http://franchising-suncar.kz/index.php/podderzhka/zakony/3-zakon-o-raskrytii-informatsii-o-fran-shize>
2. https://www.americanbar.org/groups/franchising/publications/franchising_law_journal_home/Vol37_No3.html
3. <http://www.gccc.ge>

ეკონომიკისა და გეგმვის ადმინისტრაციის ვიკატულაჲა

დევი შონია

*ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი,
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი*

ნინო ხაზალია

*სანკტ-პეტერბურგის სახელმწიფო
ეკონომიკური უნივერსიტეტის ასპირანტი*

ეკონომიკის კლასტიზაციის, როგორც ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის ავალუების პოლიტიკის შესახებ

ანოტაცია

თანამედროვე ეტაპზე ეროვნული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის საკითხი უნდა განიხილებოდეს საქონელმწარმოებლების კლასტიზაციის ერთობლიობიდან გამომდინარე, რადგანაც სწორედ კლასტიზაცია ქმნიან კონკურენტული უპირატესობების ფაქტორებს, პირველ რიგში ინოვაციებს, ასევე ადამიანური კაპიტალისა თუ ექსპორტის განვითარებას.

მსოფლიო პრაქტიკის მიხედვით, კლასტიზაციის მიდგომის გამოყენება წარმოადგენს კანონზომიერ ეტაპს ეკონომიკის განვითარებაში, ხოლო მისი უნივერსალური გავრცელება შეიძლება განხილულ იქნას ყველა მაკროეკონომიკური ეკონომიკის მთავარ მახასიათებელ თვისებად, მისთვის დამახასიათებელი სპეციფიკური ნიშნებით.

ეროვნული კლასტიზაციის პოლიტიკის შემუშავებისას აუცილებელია შემდეგი ძირითადი ფაქტორების გათვალისწინება: 1. ეკონომიკის განვითარების დონე, 2. ქვეყანაში სოციალური კაპიტალის განვითარების ხარისხი, 3. პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მიღების ნორმები.

მსხვილ და განვითარებულ ეკონომიკებში კლასტიზაციის ინიციატივების უმრავლესობა, რომლებიც მოქმედებდნენ უკანასკნელი რამდენიმე წლის განმავლობაში, წამოიწიეს იყო ადგილობრივი ან რეგიონალური მთავრობების მიერ. ნაკლებად განვითარებულ და ბევრ განვითარებად ქვეყნებში კი კლასტიზაციის ინიციატივებში მთავარ როლს ეროვნული მთავრობები თამაშობენ.

კლასტიზაციის პოლიტიკის ფორმირებაში მნიშვნელოვანია ქვეყნის მთავრობის როლი, რასაც უპირატესად შემდეგი ფაქტორები განსაზღვრავენ: 1) გადახდისუნარიანობა 2) საზოგადოებრივი ინტერესების ობიექტური პრიორიტეტიზაცია 3) საგარეო ეკონომიკურ ურთიერთობებში ეროვნული ბიზნესის დაცვის აუცილებლობა 4) ინსტიტუციონალური მექანიზმების ნაციონალურ და მსოფლიო ეკონომიკასთან კოორდინირების აუცილებლობა.

ეკონომიკის კლასტიზაციის პროცესის სპეციფიკურობიდან გამომდინარე, ქვეყანაში მხოლოდ ინოვაციური ინფრასტრუქტურის, განვითარების ინსტიტუტების, სამეცნიერო ცენტრების, ტექნოპარკებისა და ა. შ. შექმნა არ არის მთავარი, არამედ მთავარია ის, რომ სხვადასხვა იურიდიულად დამოუკიდებელ პარტნიორებს შორის პროცესს მიეცეს კოლაბორაციული განვითარება.

Devi Shonia

*Ph.D. of Economics, Associate
Professor of Sokhumi State University*

Nino Khazalya

*Postgraduate Student of Saint Petersburg
State University of Economics*

CLUSTERING AS THE COMPETITIVENESS RISING POLICY OF THE COUNTRY

Abstract

In modern times the competitiveness of national economy should be considered as the combination of the commodity clusters. The reason is that exactly clusters create competitive advantages, first of all, innovations as well as human capital or export development.

According to the world practice, the economic development using cluster approach is considered as regular stage, likewise, towards to its specific markings, its universal distribution can be recognized as the main characteristic of all the highly developed economies.

In the elaboration of national clustering policy, three following factors are necessary to be taken into account: economic development level; the quality of the social capital development in the country; the norms of making political decisions.

Last few years operating majority of cluster initiatives in wide and development economics have been raised by local or regional governments. In less developed or more developed countries, in the cluster development initiatives, the key role is played by national governments.

In formation of the cluster policy the role of country's government is important. The role is primary determined by following factors: insolvent market; objective priority of public interests; necessity to secure national business in the foreign economic relations; necessity to coordinate institutional mechanisms with the national and world economics.

Hence to the specific nature of economics clustering process, not only to create developing innovative infrastructure, developing institutions, scientific centres, technoparks etc. are important, but also to develop collaborations between various legally independent partners is significant.

ეკონომიკის კლასტიზაციის, როგორც ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების პოლიტიკის შესახებ

ეკონომიკის განვითარებისა და მისი კონკურენტუნარიანობის ამაღლების ტრადიციული პოლიტიკა მოითხოვს ბევრი დასაბუთებული კონცეფციისა თუ განვითარების სტრატეგიის გადახედვას და მათზე უარის თქმას, რაც განპირობებულია ახალ, ინოვაციურ და კლასტერებზე დაფუძნებულ პოლიტიკაზე გადასვლის აუცილებლობით.

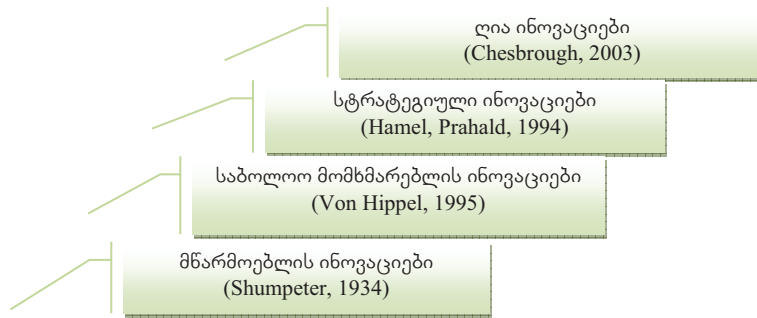
მსოფლიო პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ უკანასკნელი ორი ათწლეულის განმავლობაში კლასტერების ფორმირება მიმდინარეობდა საკმაოდ აქტიურად. თანამედროვე აშშ-სა [1] და ევროკავშირის რეგიონის ინოვაციურ განვითარებაში კონკურენტუნარიანობის კლასტერული სტრატეგია უმთავრეს ინსტრუმენტად განიხილება [2]. ექსპერტების შეფასებით, დღეისათვის კლასტიზაციით არის მოცული მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნების ეკონომიკების 50%-მდე. აშშ-ში კლასტერების ჩარჩოებში მუშაობს ნახევარზე მეტი სანარმოები, ხოლო მათში წარმოების წილი მშპ-ში 60%-ს აჭარბებს. ევროკავშირში 2 ათასზე მეტი კლასტერი არსებობს, სადაც დასაქმებულია მისი სამუშაო ძალის 38%. მთლიანად კლასტერებითაა მოცული დანიის, ნორვეგიის, ფინეთისა და შვეციის მრეწველობა. აქტიურად მიმდინარეობს კლასტერების ფორმირების პროცესი სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიასა და ჩინეთში, კონკრეტულად სინგაპურში (ნავთობქიმიის სფერო), იაპონიაში (მანქანათმშენებლობა) და ა. შ. [8]. კონკურენტუნარიანობის ამაღლება კლასტერული ინიციატივების საფუძველზე, ქვეყნების აბსოლუტური უმრავლესობის განვითარების სტრატეგიის საბაზო ელემენტი ხდება.

მიმდინარე გლობალიზაციის პირობებში, ეროვნული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის საკითხი უნდა განიხილებოდეს საქონელმწარმოებლების კლასტერების ერთობლიობიდან გამომდინარე, რადგანაც სწორედ კლასტერები ქმნიან კონკურენტული უპირატესობების ფაქტორებს, პირველ რიგში, ინოვაციებს, ასევე ადამიანური კაპიტალისა თუ ექსპორტის განვითარებას.

თანამედროვე მსოფლიოს ტექნოლოგიურად ლიდერი დარგების, ასევე აზიის სწრაფად მზარდი ინდუსტრიალიზაციის განვითარების საფუძველს სწორედ ინოვაციებზე ორიენტირებული სისტემა წარმოადგენს. ამიტომ გლობალურ კონკურენციაში ჩართვისა და მწარმოებლურობის ზრდისათვის, ინოვაციებზე ორიენტირებული სისტემის გარდა განვითარების სხვა ალტერნატიული ვარიანტი არ გააჩნია არც განვითარებულ და არც გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებს (მათ შორის საქართველოს). ყოველივე ეს კი მოითხოვს პირველ რიგში ინოვაციებში მიმდინარე ევოლუციური ცვლილებების არსის სწორად გაგებას და შესაბამისი ეკოსისტემის/პირობების შექმნას კოლაბორაციული განვითარებისათვის.

ცნობილია, რომ ათეულობით წლების განმავლობაში ინოვაციების ეკოსისტემამ და მისი შექმნის მოდელმა სერიოზული ისტორიული ტრანსფორმაცია განიცადა და ის დღეს პრინციპულად გართულდა (იხ. ნახაზი 1). ევოლუცია დაიწყო ცალკეული კომპანიების დახურული ინოვაციების შექმნიდან (Shumpeter, 1934) საბოლოო მომხმარებლების კონცეფციამდე, შემდგომ კი სტრატეგიულ და ბოლოს – ბიზნესის ღია ინოვაციებამდე (Chesbrough, 2003) [4].

გრაფიკი 1. ინოვაციების ეკოსისტემების ტრანსფორმაცია

(წყარო: [4] Russell et al., 2011)

ეკონომიკის კლასტერული განვითარების თემა ვითარდება 1990-იანი წლებიდან. სამეცნიერო ლიტერატურა (მ. პორტერის, კ. კეტელის, გ. ლინდკვისტის, ო. სოლველის შრომები) კლასტერებს აღწერენ როგორც პოსტინდუსტრიული ეპოქის მეტად რთულ დინამიურ სისტემებს. კლასიკური განმარტებების თანახმად, კლასტერი – ეს არის განსაზღვრულ რეგიონში კონცენტრირებული, ურთიერთდაკავშირებული კომპანიების ჯგუფი, სპეციალიზირებული ნედლეულის, საქონლისა და მომსახურების მომწოდებლების, ასევე კომპანიის საქმიანობასთან დაკავშირებული ორგანიზაციების ჩართვით (საგანმანათლებლო დაწესებულებებიდან დაწყებული, სპეციალიზირებული სახელმწიფო სტრუქტურებით დამთავრებული) [10,11].

მ. პორტერი არ თვლის მიზანშეწონილად ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის განხილვას მხოლოდ ცალკეული ფირმის კონკურენტუნარიანობით. მას მიაჩნია, რომ ეს უნდა მოხდეს საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობის პრიზმიდან, კერძოდ, კლასტერების კონკურენტუნარიანობიდან (სხვადასხვა დარგის ფირმების გაერთიანება) გამომდინარე. ამ მიდგომით, დღეისათვის სულ უფრო ფართო აღიარებას პოულობს მოსაზრება იმაზე, რომ რეგიონები, რომლის ტერიტორიაზეც ფუძნდებიან კლასტერები, ხდებიან ეკონომიკური განვითარების ლიდერები. სწორედ ასეთი ლიდერი რეგიონები განსაზღვრავენ ნაციონალური ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობას. კლასტერების არმქონე რეგიონები კი იკავებენ დაჩაგრულ ეკონომიკურ მდგომარეობას.

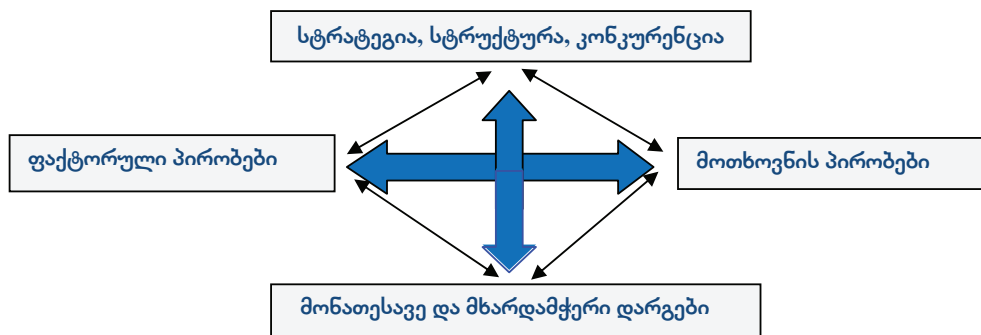
მ. პორტერის კლასტერული თეორიის მიხედვით, ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების მიმართულებით სახელმწიფო პოლიტიკა უნდა ეფუძნებოდეს ე. წ. „დეტერმინანტებს“ (ფაქტორებს), რომლებიც ახდენენ მის ფორმირებას. ესენია: გარემო ფაქტორები და პირობები, მოთხოვნის პირობები, მონათესავე და მხარდაჭერი დარგები, ფირმების სტრატეგიები, მათი სტრუქტურა და მეტოქეობა. ასეთი მიდგომით კი ქვეყნის ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობა სრულად შეიძლება გამოვლინდეს მხოლოდ განვითარებისას და ხსენებული ფაქტორების აქტიური ურთიერთქმედების დროს.

მ. პორტერს კონკურენტუნარიანობის განვითარების დეტერმინანტები გამოსახული აქვს რომბის სახით (იხ. ნახაზი 2.), რომლის შემადგენლობაში შემავალ ყველა ელემენტთან პირდაპირ დამოკიდებულებაში იმყოფება ეკონომიკის, როგორც სისტემის კონკურენტუნარიანობა. რომბის შუაში მდებარე „ჯვარი“ მიუთითებს ყველა მისი შემადგენლის (მხარდაჭერილი ადმინისტრაციული და ინსტიტუციონალური გარემოებებით) ურთიერთკავშირზე, რომლებიც განუწყვეტლად უნდა უმჯობესდებოდნენ. რომბში ურთიერთქმედების კომპლექსი ეკონომიკური სისტემის კონკურენტუნარიანობას განსაზღვრავს. მის ერთ-ერთ მწვერვალს წარმოადგენს – „მონათესავე და მხარდაჭერი დარგები“, ანუ კლასტერები, რომლებიც უზრუნველყოფენ ინოვაციების დაწერგვას კომპლექტებული თუ ტექნოლოგიური მიმართულებით და ხდის მათ უფრო კონკურენტუნარიანს.

კლასტერის კონკურენტუნარიანობის ზრდისათვის ასევე საჭიროა გამოცდილი და მომთხოვნი მომხმარებლების რაოდენობა, რომელთა მოთხოვნები უნდა უსწრებდეს მოთხოვნას სხვა ბაზრებზე და ასევე წარმოადგენდეს ახალ საქონელზე გლობალური მოთხოვნის ფორმირების ტესტირების წყაროს.

ნახაზი 2. მ. პორტერის კონკურენტული რომბი. წყარო: [11].

მთავრობის პოლიტიკა შესაძლებლობები და შანსები
საერთაშორისო საქმიანი აქტიურობა შედეგები და ზეგავლენა

კლასტერის შიგნით ურთიერთქმედება (ტექნოლოგიების, ორგანიზაციულ სფეროებში ინოვაციების, კლასტერის საზღვრების გამაფართოვებელი ახალი ბიზნესების დაბადების სტიმულირების ხარჯზე) უზრუნველყოფს მწარმოებლურობის ამაღლებას. წარმოების ორგანიზაციის სხვა ფორმებისაგან განსხვავებით, კლასტერი პირველ რიგში გამოირჩევა შიდა კონკურენტული გარემოს არსებობით და გლობალურ ბაზარზე ძლიერი კონკურენტული პოზიციებით. მასში კონკურენციისა და კოოპერაციის რთული კომბინაციის ფორმირება ხდება სხვადასხვა სიბრტყეზე, რაც ავსებს ერთმანეთს, განსაკუთრებით კი ინოვაციურ პროცესებში.

კლასტერს წარმოადგენენ სხვადასხვა ტიპის მონაწილეები: საბაზო სუბიექტები – მსხვილი, საშუალო და მცირე კომპანიები; საგანმანათლებლო და ინოვაციურ – კვლევითი ბლოკი (უმაღლესი სასწავლებლები, საგანმანათლებლო და კვლევითი დაწესებულებები, ცოდნის კომერციალიზაციისა და ტექნოლოგიების ტრანსფერის ცენტრები, ინჟინირინგული კომპანიები და ა. შ.); ადგილობრივი/რეგიონალური დონის ხელისუფლების ორგანოები, განვითარების ინსტიტუტები; დამაკავშირებელი, შუამავალი კომპანიები (ფინანსური ორგანიზაციები, კონსალტინგური კომპანიები და ა. შ.). მსოფლიო გამოცდილება ადასტურებს კლასტერების მნიშვნელობას რეგიონალური და ნაციონალური ეკონომიკის განვითარებაში.

ძალიან ხშირად კლასტერი ქსელურ სტრუქტურას წარმოადგენს, სადაც ცენტრალური რგოლის არსებობას აუცილებლობა ან ტრადიციები განაპირობებენ და ის შეიძლება ფუნქციონირებდეს როგორც ფორმალური, ასევე არაფორმალური სტრუქტურის ფორმატით – მმართველი კომპანიის ან წევრობის გარეშე.

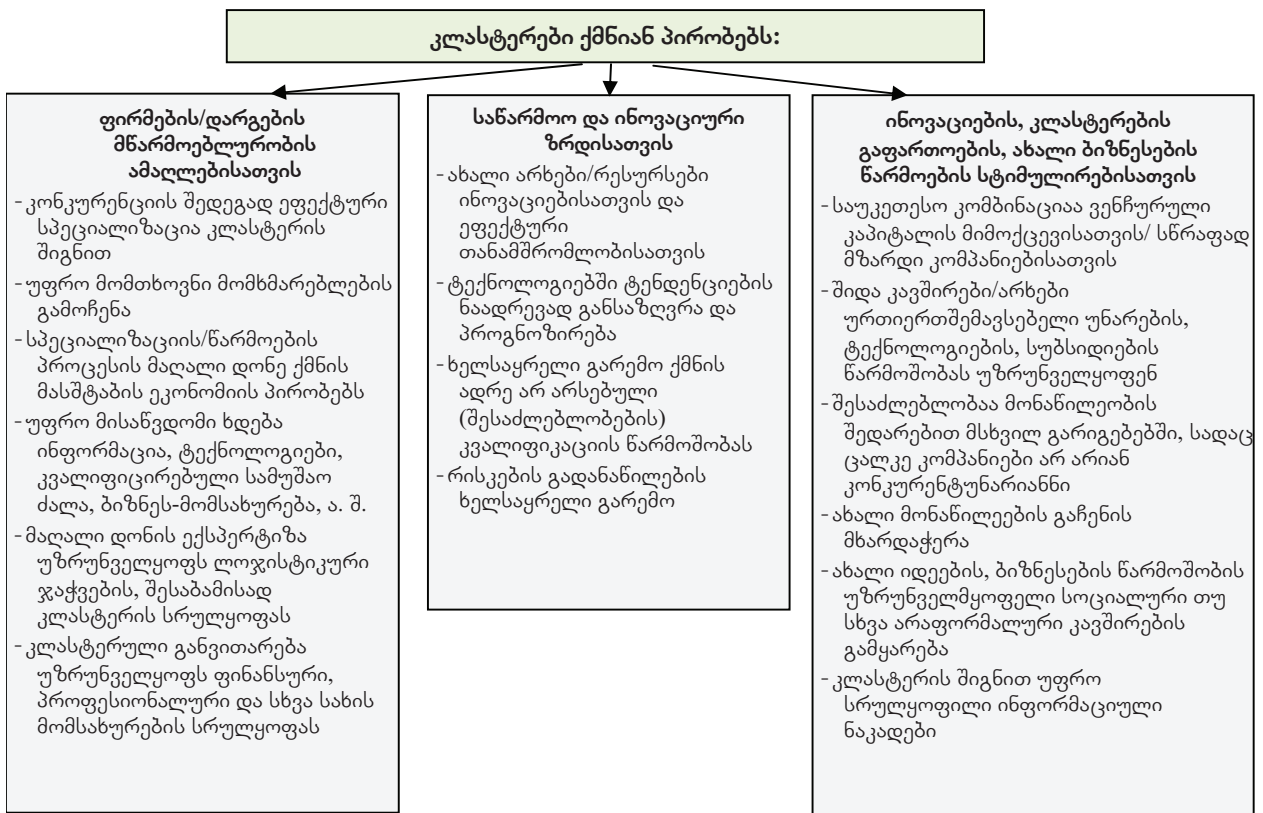
კლასტერი არ არსებობს თავისთავად, ის განუყოფელ კავშირშია იმასთან, რაც მის გარემოცვაშია. მასზე ზეგავლენის მოხდენა უმეტესად მხოლოდ სახელმწიფო სტრუქტურებს შეუძლიათ, რადგანაც მათ ევალებათ იმ პირობების შექმნა და ფორმირება, სადაც ისინი ვითარდებიან. ყველა

დონის მთავრობა ფლობს უდიდეს შესაძლებლობებს, რომ დაეხმაროს ან შეაფერხოს მისი განვითარება. ამიტომაც, კლასტერული განვითარების მთავარ ასპექტს ქვეყანაში ან კლასტერის ბაზრის რეგიონში კლასტერული პოლიტიკის ხელმისაწვდომობა წარმოადგენს. ეკონომიკის განვითარების პრიორიტეტებიდან და მიზნებიდან გამომდინარე, ყოველი ქვეყანა საკუთარ კლასტერულ პოლიტიკას შეიმუშავებს და ავითარებს.

კლასტერის მიერ შექმნილ მთავარ უპირატესობას წარმოადგენს მის შიგნით არსებულ ინფორმაციაზე – მარკეტინგზე, ტექნოლოგიებზე, მყიდველების მიმდინარე მოთხოვნებზე ფირმებისა და ადგილობრივი ორგანიზაციების ხელმისაწვდომობა, რაც ნაკლებ ხარჯებს მოითხოვს. ის შეიძლება იყოს უკეთესად ორგანიზებული, რაც კომპანიებს უფრო პროდუქტიული მუშაობის, მწარმოებლურობის მოწინავე დონეზე გასვლის საშუალებას აძლევს. ინფორმაციის მიღების შესაძლებლობა ინვესტორებს ბაზის გაფართოებას და წარმოების მასშტაბის ზრდას. კლასტერში მონაწილეობა იძლევა ასევე უპირატესობებს ინოვაციების კუთხით, კერძოდ: ახალ ტექნოლოგიებთან, მუშაობის პროგრესიულ მეთოდებთან მისაწვდომობა; მყიდველების მოთხოვნებზე უფრო სწრაფი და ადეკვატური რეაგირების შესაძლებლობა.

ძალიან ხშირად, ბიზნესის ახალი სახეები წარმოიქმნებიან არსებული კლასტერების შიგნით, ვიდრე მათგან იზოლირებულად. კლასტერის ჩარჩოში გაერთიანება და თანამშრომლობა იძლევა ასევე ქსელის მონაწილეებს შორის მაღალი ხარჯებისა და ინოვაციური რისკების განაწილების, დახმარების მიღების შესაძლებლობას, რაც ცალკე იზოლირებულ ფირმას არ გააჩნია. კლასტერები ასრულებენ ქვეყნის, რეგიონის შიდა ბაზრისა თუ კონკრეტული ადგილის ზრდის, განვითარების როლს, რომლის კვალდაკვალ ახალი კლასტერები წარმოიშობიან და მთლიანობაში იზრდება ქვეყნის (რეგიონის) კონკურენტუნარიანობა (იხ. ნახაზი 3).

ნახაზი 3. კლასტერების ზეგავლენა ქვეყნის (რეგიონის) კონკურენტუნარიანობაზე

უნდა აღინიშნოს, რომ სამეცნიერო სამყაროში ჯერ კიდევ არ არის ბოლომდე გარკვეული კლასტერული პოლიტიკის ფორმირების მეთოდოლოგიური და მეთოდური საფუძვლები. მსოფლიო გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ კლასტერულ პოლიტიკაში ქვეყნების სტრატეგიები განსხვავებულია. კერძოდ, ეროვნულ ტრადიციებთან, პოლიტიკის ფორმირების პროცესის კულტურასთან და კლასტერის კონცეფციასთან დამოკიდებულებაში. აქედან გამომდინარე, კლასტერების მკვლევარებს, გამოცდილების საფუძველზე, უმეტეს შემთხვევაში მოჰყავთ მხოლოდ მისი ორგანიზაციის რეკომენდაციები [3. 5.].

მეთოდოლოგიურად შედარებით მნიშვნელოვან პროგრამულ დოკუმენტს კლასტერულ პოლიტიკაში ევროპული კლასტერული მემორანდუმი წარმოადგენს, რომელსაც 2006 წელს ხელი მოაწერეს ევროკავშირის წევრმა ქვეყნებმა [6]. მასში განსაზღვრულია: კლასტერების არსი და მნიშვნელობა ნაციონალურ განვითარებაში და ფორმულირებულია კლასტერული პოლიტიკის ძირითადი ამოცანები. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ კლასტერების ფორმირების ამ მიმართულებების პირდაპირი გადატანა ნებისმიერი ქვეყნის, მათ შორის საქართველოს ეკონომიკაში შეუძლებელია, რადგანაც აუცილებელია შემდეგი სამი ძირითადი ფაქტორების გათვალისწინება:

1. ეროვნული ეკონომიკის განვითარების დონე (ამ კუთხით საქართველო მნიშვნელოვნად ჩამორჩება ევროკავშირის ქვეყნებს);

2. სოციალური კაპიტალის განვითარების ხარისხი (საქართველოში სოციალურ კაპიტალს და სამოქალაქო საზოგადოებას არ გააჩნია შესაბამისი განვითარება);

3. პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მიღების ნორმები (განვითარებულ ეკონომიკებში ეს გადაწყვეტილებები მიიღება ადგილობრივ და რეგიონალურ დონეებზე, საქართველოში – ნაციონალურ დონეზე).

მნიშვნელოვან მეთოდოლოგიურ საკითხს კლასტერის ფორმირებაში წარმოადგენს ქვეყნის მთავრობის როლი. მ. პორტერი მიიჩნევს, რომ „ხელისუფლების საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ფილიალები, ოპოზიციური პარტიები, ასევე სხვა ყველა, ვინც კი არიან ხელისუფლებაში, უნდა იყვნენ ჩართული მიმდინარე პროცესებში. კლასტერის ინიციატივები უნდა იყოს მოტივირებული შედეგების მისაღწევად; ისინი უნდა იგზავნებოდეს აკადემიური ინსტიტუტებიდან, ინტელექტუალური ცენტრებიდან ან სამთავრობო სააგენტოებიდან, რომლებსაც შესწევთ უნარი ნახონ კვლევები მთელი მისი მოცულობით [7].

ფაქტორებს, რომლებიც უპირატესად განსაზღვრავენ სახელმწიფოს მზარდ ზეგავლენას კლასტერიზაციის პროცესზე შეიძლება მივაკუთვნოთ:

- გადახდისუუნარო ბაზარი და საზოგადოებრივი საქონლის მოცულობისა და მისი მნიშვნელობის ზრდა;

- საზოგადოებრივი ინტერესების ობიექტური პრიორიტეტულობა გლობალიზაციის პირობებში;

- ეროვნული ბიზნესის დაცვის აუცილებლობა საგარეო ეკონომიკურ ურთიერთობებში;

- ინსტიტუციონალური მექანიზმების ნაციონალურ და მსოფლიო ეკონომიკასთან კოორდინირების აუცილებლობა.

ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებას, რომ მსხვილ, განვითარებულ ეკონომიკებში კლასტერული ინიციატივების უმრავლესობა, რომლებიც მოქმედებდნენ უკანასკნელი რამდენიმე წლის განმავლობაში, წამოწეული იყო ადგილობრივი ან რეგიონალური მთავრობების მიერ. ნაკლებად განვითარებულ და ბევრ განვითარებად ქვეყნებში კი კლასტერული განვითარების ინიციატივებში მთავარ როლს ეროვნული მთავრობები თამაშობენ. განსაკუთრებით იქ, სადაც ადგილობრივ და რეგიონალურ მთავრობებს არ შეუძლიათ იყვნენ ნამდვილი პარტნიორები კერძო სექტორისათვის. იმ ქვეყნებში, სადაც ნორმას წარმოადგენს გადაწყვეტილებების ცენტრალიზებული მიღება, ბევრი გადაწყვეტილებები კლასტერებზე ნაციონალურ დონეზე მიიღება. შედარებით უახლოეს მოვლენ-

ნად იქცა უცხოური კლასტერული ინიციატივების გაჩენა, რომლებიც ხდება მხარდაჭერილი ზენაციონალური სამთავრობო ორგანიზაციებით, განსაკუთრებით ევროკავშირის ქვეყნებში [7].

კლასტერული პოლიტიკის ფორმირის ამ ხსენებული გამოცდილების გაზიარებით, შეიძლება გავაკეთოთ შემდეგი დასკვნები:

- ჯერ კიდევ არ არის შემუშავებული კლასტერული პოლიტიკის ფორმირების მეთოდური საფუძვლები;

- რეალურად არსებობს კლასტერული პოლიტიკის ეროვნული განსაკუთრებულობები;

- კლასტერიზაციის პროცესში მთავრობების ჩარევის ხარისხის მიხედვით ქვეყნების კლასტერული პოლიტიკები განსხვავებულია;

- არსებობს სტრატეგიული კლასტერული ალტერნატივების მრავალფეროვნება, რომლებიც განისაზღვრება ეროვნული მახასიათებლებით და მიღებული კლასტერული კონცეფციით.

აქედან გამომდინარე, შეიძლება ვთქვათ, რომ აუცილებელია ეკონომიკის კლასტერიზაციის სახელმწიფო რეგულირება და ეს დასტურდება ინსტიტუციონალიზმის თეორიით, ასევე ხსენებული გარემოებების არსებობით.

დღეისათვის ბევრი ქვეყანა ამუშავებს სახელმწიფო პროგრამებს და ეწევიან დიდხალ ფინანსურ ხარჯებს კლასტერების „გამოყვანაზე“. ასეთი პროგრამები შემუშავებული აქვთ ყველა ევროკავშირის ქვეყნებს. მათი რეალიზაცია ხდება ლისაბონის სტრატეგიის გადამწყვეტილებებთან შესაბამისობაში – ევროკავშირის წევრი ქვეყნების ეკონომიკებში ინოვაციური კლასტერების საფუძველზე კონკურენტუნარიანობის უზრუნველყოფის შემძლე ცოდნის დანერგვის მიზნით.

მსოფლიო პრაქტიკის მიხედვით, კლასტერული მიდგომის გამოყენება წარმოადგენს კანონზომიერ ეტაპს ეკონომიკის განვითარებაში, ხოლო მისი უნივერსალური გავრცელება შეიძლება განხილულ იქნას ყველა მაღალგანვითარებული ეკონომიკის მთავარ მახასიათებელ თვისებად, მისთვის დამახასიათებელი სპეციფიკური ნიშნებით.

სპეციფიკურობიდან გამომდინარე, ქვეყანაში მხოლოდ ინოვაციური ინფრასტრუქტურის, განვითარების ინსტიტუტების, სამეცნიერო ცენტრების, ტექნოპარკებისა და ა. შ. შექმნა არ არის მთავარი, არამედ მთავარია ის, რომ სხვადასხვა იურიდიულად დამოუკიდებელ პარტნიორებს შორის პროცესს მიეცეს კოლაბორაციული განვითარება (კლასტერების ეკოსისტემური სპეციფიკა საერთაშორისო კავშირების ვერტიკალური და ჰორიზონტალური დარგობრივი ურთიერთქმედების უნიკალური შერწყმის სახით გვევლინება, როგორც მონაწილეთა პროდუქტული ჯაჭვების, მათი მკაცრი ინსტიტუციონალური ურთიერთქმედების კოლაბორაცია).

2016 წლის ივნისიდან საქართველოში ინოვაციური ბიზნესის ხელშეწყობის მეტად მნიშვნელოვანი სახელმწიფო პროგრამა „სტარტაპ საქართველო“ ამოქმედდა. დღემდე კონკურსის საფუძველზე 100-ზე მეტი პროექტი შეირჩა და დაფინანსდა. ინოვაციებთან დაკავშირებით მიმდინარე რთული პროცესების, მათი თავისებურებების, რეკომენდაციების სწორი ანალიზი და გათვალისწინება მოქმედ თუ პოტენციურ პროექტებს აუცილებლად მისცემს პრაქტიკული მარკეტინგული კვლევების უკეთესად დაგეგმვისა და მეტი შედეგების მიღების შესაძლებლობას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Jonathan Sallet and Ed Paisley. Innovation Clusters Create Competitive Communities. Huff Post Social News September 21, 2009. Mode of access: https://www.scienceprogress.org/wp-content/uploads/2009/09/eda_paper.pdf.
2. Powerful dusters: Main Drivers of Europe's Competitiveness. Brussels, 17 October 2008. Mode of access: http://ec.europa.eu/enterprise/innovation/index_en.htm.
3. Enright M.J., Flowes -Williams I.//Enhancing the competitiveness of SMEs in the global economy: strategies and policies: conference for Ministers responsible for SMEs and Industry Ministers, Bologna, Italy,

- 14–15 June 2000//Organization for Economic Cooperation and Development [Electronic resource]. – 2000. – Mode of access: <http://www.oecd.org/daf/corporate>.
4. Russell M.G. [et al.]. Transforming Innovation Ecosystems through Shared Vision and Network Orchestration. Triple Helix IX International Conference. Stanford, USA, 11–14 July 2011. P.81. Mode of access: http://www.leydesdorff.net/th9/3NWAfYZH9_Russell.pdf.
  5. Cluster Analysis & Cluster-based policy in OECD-countries various approaches, early results & policy implications / Ed. by Theo J. A. Roelandt, Pim den Hertog//Report by the Focus Group on: Industrial clusters [Electronic resource]. – 1999. – Mode of access: <http://www.oecd.org/daf/corporate>.
  6. The European cluster memorandum. Promoting European Innovation through Clusters: An Agenda for Policy Action / Prepared by the High Level Advisory Group on Clusters, chaired by Senator P. Laffitte. [Electronic resource]. – 2007. – Mode of access: <http://www.clusterobservatory.eu>.
  7. Enright M.J., Flowes-Williams I.//Enhancing the competitiveness of SMEs in the global economy: strategies and policies: conference for Ministers responsible for SMEs and Industry Ministers, Bologna, Italy, 14–15 June 2000//Organization for Economic Cooperation and Development [Electronic resource]. – 2000. – Mode of access: <http://www.oecd.org/daf/corporate>.
  8. Ketels C.H. Clusters and Competitiveness: Porter’s Contribution // Competition, Competitive Advantage, and Clusters: The Ideas of Michael Porter // R. Huggins, H. Izushi. Oxford: Oxford University Press, 2011. Mode of access: [file:///C:/Users/devi/Downloads/upso_Search_Results%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/devi/Downloads/upso_Search_Results%20(1).pdf)
  9. Портер М. „Конкурентная Стратегия». Методика анализа отраслей и конкурентов. Пер. с англ. Москва 2005.
  10. Майкл Е. Портер. „Конкурентные преимущества». Пер. с англ. М.: 2005.
  11. Портер М. „Конкуренция». Пер. с англ. М.: Изд. дом „Вильямс», 2003.
  12. Портер М. „Конкуренция»: пер. с англ. – М.: Вильямс, 2002.

მაია ჭანია,

ეკონომიკის დოქტორი,
ახალი უმაღლესი სასწავლებლის
პროფესორი

სოციალურ-ეკონომიკური უსაფრთხოება, როგორც ქვეყნის განვითარების უმნიშვნელოვანესი პრობლემა

ანოტაცია

ქვეყანაში არსებული მძიმე სოციალური პრობლემების მოგვარება პირველ რიგში ხელისუფლების საზრუნავია. ქართულ რეალობაში არსებული სოციალურ-ეკონომიკური უსაფრთხოების პრობლემების დაძლევა წარმოუდგენელია ერთიანი კონცეფციის გარეშე. მეცნიერულად დასაბუთებული ეკონომიკური პოლიტიკა აუცილებელი ინსტრუმენტია ქვეყნის რესურსების მსოფლიო ეკონომიკურ ბრუნვაში მოსაქცევად და პირიქით. მსოფლიოს განვითარების ტენდენციები იქითკენ მიდის, რომ მოცემული ქვეყნის შრომითი, მატერიალური, ფინანსური, ეკოლოგიური და სხვა რესურსები სულ უფრო მეტად ინტეგრირებული ხდება სხვა ქვეყნების რესურსებთან. ყოველივე ეს კი ასახული და დასაბუთებული უნდა იყოს ეკონომიკური უსაფრთხოების პოლიტიკაში. ეს პოლიტიკა უნდა განიხილებოდეს როგორც რესურსების, მათ შორის ადამიანთა რესურსების მსოფლიო ეკონომიკურ ბრუნვაში ჩართვის პროცესი. ეკონომიკური უსაფრთხოების პოლიტიკის დამუშავების ობიექტური აუცილებლობა განპირობებულია აგრეთვე ქვეყნის, საერთოდ და რეგიონების, კერძოდ, უსაფრთხო განვითარების უზრუნველყოფის ამოცანებიდან.

Maia Chania,

*Doctor of Economics,
Professor of New Higher Education Institute*

SOCIAL-ECONOMIC SAFETY AS THE MAIN PROBLEM OF THE DEVELOPMENT OF THE COUNTRY

Abstract

The article considers social-economic safety of Georgia regions' territorial economic development as maintaining vitality and development, fulfilling their material and mental needs, providing steady conditions in given economic system as well as in given geographic area. Providing Individual's and society's well-being is possible by fulfilling social, ecological and economical needs only in harmonic governing conditions. Making one of these blocks a higher priority and making them develop surely will cause frightening events.

სოციალურ-ეკონომიკური უსაფრთხოება, როგორც ქვეყნის განვითარების უზრუნველყოფის პირობა

სოციალურ-ეკონომიკურ უსაფრთხოებას, ქვეყნის, მისი რეგიონების სხვა ტერიტორიული ერთეულების ეკონომიკის უსაფრთხო განვითარებას განვიხილავთ, როგორც მოცემულ ეკონომიკურ სისტემაში, მოცემულ გეოგრაფიულ სივრცეში მცხოვრები ადამიანების ცხოველუნარიანობის შენარჩუნებისა და განვითარების, მათი მატერიალური და სულიერი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისათვის ნორმალური, მყარი პირობების უზრუნველყოფის უნარს. იგი წარმოადგენს კონკრეტული ქვეყნის ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი თვითმყოფადობის, მისი მოსახლეობის სასიცოცხლოდ აუცილებელი ინტერესების თანმიმდევრულად რეალიზაციის გარანტიას. ეკონომიკური უსაფრთხოება ეროვნული უსაფრთხოების ერთიანი სისტემის ის შემადგენელი ნაწილია, რომელიც მოიცავს ქვეყნის თავდაცვისუნარიანობის უზრუნველყოფას, საზოგადოებაში სოციალური თანხმობის მიღწევას, ეკოლოგიური უბედურებებისაგან დაცვას და ქვეყნის რეგიონების, სხვა ტერიტორიულ-ადმინისტრაციული ერთეულების შესაძლო ფარგლებში თანაბარ განვითარებას. ამ სისტემაში შემავალი ყველა მიმართულება დიალექტიკურად არის ერთიმეორესთან დაკავშირებული და ერთიმეორეს განაპირობებენ: სამხედრო უსაფრთხოება შეუძლებელია ეკონომიკის უსაფრთხო განვითარების გარეშე; ასევე არ შეიძლება ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოების მიღწევა მისი რეგიონების უთანაბრო სუსტი განვითარების პირობებში; ვერ მივაღწევთ ვერც სამხედრო უსაფრთხოებას, ვერც ეკონომიკურ უსაფრთხოებას და რეგიონების თანაბარ, მძლავრ განვითარებას; ყველა ჩვენი მცდელობა უშედეგო იქნება, საზოგადოებაში საზოგადოებრივი თანხმობის არსებობის გარეშე; ეკოლოგიური კატასტროფების შედეგების დაძლევა შეუძლებელია მძლავრი და მუდმივად განვითარებადი, პროგრესირებადი ეკონომიკის გარეშე და სხვა. მაგრამ, ამ დიალექტიკური ერთიანობის ფონზე ჩამოთვლილ მიმართულებათა შორის, ეროვნული უსაფრთხოების ერთიანი სისტემის ყველა შემადგენელ ნაწილს შორის მაინც გადამწყვეტი, წამყვანი როლი აკისრია ეკონომიკურ უსაფრთხოებას. იგი არის ყველა სხვა დანარჩენი უსაფრთხოების უზრუნველყოფის საფუძველთა-საფუძველი, ბაზისი.

პიროვნებისა და საზოგადოების კეთილდღეობის უზრუნველყოფა შესაძლებელია ადამიანის მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისათვის სოციალური, ეკონომიკური და ეკოლოგიური პრობლემატიკის მხოლოდ ჰარმონიული მართვის პირობებში. ეს სამი ბლოკი ერთმანეთთან ისეა დაკავშირებული, რომ ერთი რომელიმესათვის უპირატესობის მინიჭება, რომელიმე მათგანის პრიორიტეტული განვითარება აუცილებლად წარმოშობს ფრიად საშიშ მოვლენებს. სწორედ თანამედროვე მსოფლიოს ეკონომიკის განვითარების მასშტაბების გიგანტურმა ზრდამ, ეკონომიკისადმი პრიორიტეტულმა დამოკიდებულებამ წარმოქმნა ეკოლოგიურ წონასწორობაში დისბალანსი. საქართველოში მთელი მეოცე საუკუნის განმავლობაში განხორციელებული გაუაზრებელი და თანაც, სამწუხაროდ, არანარმატებული ეკონომიკური პოლიტიკის უშუალო შედეგია დღევანდელი ის კატასტროფული ბუნებრივი მოვლენები, რომლებიც განვითარდა დღეს:

ეკოლოგიური წონასწორობის დარღვევა კი თავისი შედეგებით ცივილიზაციას დასასრულისაკენ ექაჩება. სამყაროს დაცვა ხელოვნური კატასტროფისაგან და ბუნებრივი წონასწორობის შენარჩუნება, ცივილიზაციის მიღწევათა გამოყენება ადამიანის სოციალურ-ეკონომიკური პირობების გაუმჯობესებისათვის, ზოგადსაკაცობრიო გლობალური საკითხია.

ეკოლოგიური და ეკონომიკური სანყისების ჰარმონიზაციის აუცილებლობა XX საუკუნის უკანასკნელი 20-25 წლის განმავლობაში მსოფლიო მეცნიერული აზრის განსაკუთრებული ყურადღების საგანი, სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციებისა და საჯარო დისკუსიების ობიექტი იყო. სტოკჰოლმის კონფერენციის შემდეგ, 1983 წელს, გაერთიანებული ერების ორგანიზაციამ შექმნა

სპეციალური მსოფლიო კომისია, რომელსაც გ. ჰ. ბრენტლანდი ხელმძღვანელობდა. მდგრადი განვითარების კონცეფციას სწორედ ამ საერთაშორისო კომისიის სპეციალური გამოკვლევა დაედო საფუძვლად, რომლის შედეგები მოხსენების სახით 1987 წელს წარედგინა გაერთიანებული ერების ორგანიზაციას. კომისიის ანგარიში სათაურით „ჩვენი საერთო მომავალი“ შემდგომში სქელტანიანი წიგნის სახით მსოფლიოს ბევრ ქვეყანაში, მათ შორის რუსულ ენაზეც გამოიცა. ამ ნაშრომმა სათავე დაუდო მრავალ ახალ გამოკვლევას, პროგრამების შემუშავებას, პრობლემის წარმოჩენას და მათი გადაწყვეტის მიმართულებებს, გლობალურ და ლოკალურ ქრილში.

გაერომ აღნიშნულ საკითხს 1992 წელს საგანგებო კონფერენციაც მიუძღვნა, რომელიც ბრაზილიის ქალაქ რიო-დე-ჟანეიროში ჩატარდა. მასში 179 ქვეყნის მეთაური ლეზულობდა მონაწილეობას. ამ კონფერენციაზე ჩამოყალიბდა „მდგრადი განვითარების პრინციპები“ და აღიარებული იქნა როგორც უმთავრესი გზა გლობალური და რეგიონული განვითარებისათვის.

კონფერენციამ შეიმუშავა და მიიღო 5 დოკუმენტი:

1. რიო-დე-ჟანეიროს დეკლარაცია გარემოსა და განვითარების შესახებ;
2. დღის წესრიგი XXI საუკუნისათვის;
3. განცხადება ტყეებისადმი დამოკიდებულების პრინციპების შესახებ;
4. გაეროს კონფერენცია კლიმატის ცვლილებების შესახებ;
5. კონვენცია ბიომრავალფეროვნების შესახებ.

ქვეყანაში არსებული მძიმე სოციალური პრობლემების მოგვარება პირველ რიგში ხელისუფლების საზრუნავია. ქართულ რეალობაში არსებული სოციალურ-ეკონომიკური უსაფრთხოების პრობლემების დაძლევა წარმოუდგენელია ერთიანი კონცეფციის გარეშე. მეცნიერულად დასაბუთებული ეკონომიკური პოლიტიკა აუცილებელი ინსტრუმენტია ქვეყნის რესურსების მსოფლიო ეკონომიკურ ბრუნვაში მოსაქცევად და პირიქით. მსოფლიოს განვითარების ტენდენციები იქითკენ მიდის, რომ მოცემული ქვეყნის შრომითი, მატერიალური, ფინანსური, ეკოლოგიური და სხვა რესურსები სულ უფრო მეტად ინტეგრირებული ხდება სხვა ქვეყნების რესურსებთან. ყოველივე ეს კი ასახული და დასაბუთებული უნდა იყოს ეკონომიკური უსაფრთხოების პოლიტიკაში. ეს პოლიტიკა უნდა განიხილებოდეს როგორც რესურსების, მათ შორის ადამიანთა რესურსების მსოფლიო ეკონომიკურ ბრუნვაში ჩართვის პროცესი. ეკონომიკური უსაფრთხოების პოლიტიკის დამუშავების ობიექტური აუცილებლობა განპირობებულია აგრეთვე ქვეყნის, საერთოდ და რეგიონების, კერძოდ, უსაფრთხო განვითარების უზრუნველყოფის ამოცანებიდან.

მთავრობის მიერ სახელმწიფო დონეზე გატარებული არაერთი პროგრამის მიუხედავად, უმუშევრობა და სიღარიბე კვლავ უმძიმეს პრობლემებად რჩება. კიდევ უფრო მძიმეა პრობაციონერების, აივ ინფიცირებული, შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირების, მზრუნველობას მოკლებული ბავშვების, დევნილებისა – თუ სხვა მონყვლადი ჯგუფების მდგომარეობა. სამუშაოს მოძიება და საზოგადოებაში ინტეგრაცია მათ ყველაზე მეტად უჭირთ.

სოციალურ-ეკონომიკური უსაფრთხოების, ეკონომიკური ზრდის, ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიის რეალიზაცია შესაძლებელია მხოლოდ გაფართოებული კვლავწარმოების პირობებში. შრომის ნაყოფიერების რეგულარული მატების, წარმოების ტექნიკური გადაიარაღების, მოსახლეობის დასაქმების, შრომის ანაზრაურებისა და ერთობლივი საბოლოო მოხმარების ზრდისას შედეგის სახით ვიღებთ მოსახლეობის ცხოვრების დონის ზრდას. ხელისუფლებამ უნდა შექმნას პირობები და გარემო, რომ ქვეყნის მენარმეებსა და საქმიან ადამიანებს, მოქალაქეებს მიეცეთ მაღალპროდუქტიული შრომისა და საქმიანობის საშუალება. მხოლოდ ამ გზით შეიძლება ხისტი სოციალური მოთხოვნების დაკმაყოფილება, რომელთა მიზანია ცხოვრების სტანდარტების გაუმჯობესება (განათლება, ჯანდაცვა, უსაფრთხოება, შესაძლებლობების თანასწორობა). პატერნალიზმი (მუდმივი დახმარების იმედი დასავლეთის ქვეყნებიდან, ატროფიას უფრო უწყობს ხელს, ვიდრე გაჯანსაღებას) არ არის ის გზა, რომელის იძლევა ამ მიზნების რეალიზაციის საშუალებას. კიდევ

ერთი ძალიან მნიშვნელოვანი პრობლემა, რომელიც ხელს არ უწყობს საქართველოს მოქალაქეთა სოციალური მდგომარეობის გაუმჯობესებას. დღევანდელი მდგომარეობით, ქვეყნისათვის განსაკუთრებით საშიშ მასშტაბებს იღებს დიდი მოცულობის იაფი სამუშაო ძალის არსებობა, რაც ეკონომიკის განვითარების თანამედროვე ტენდენციების პირობებში, საერთოდ კატასტროფული შედეგების მატარებელია. იგი ქვეყნის უმთავრესი რესურსის ეროზიას იწვევს.

მაღალი კვალიფიკაციის მუშახელი, რომელზეც დამოკიდებულია ქვეყნის განვითარება, არ შეიძლება იყოს იაფი. ზემოაღნიშნული ტენდენციები კი პირდაპირ და გარკვევით მიგვანიშნებს, თუ სიტუაცია რადიკალურად შეცვლილი არ იქნა სათანადო რეფორმებისა და ეკონომიკური პოლიტიკის გატარების გზით, დიდი სურვილის შემთხვევაშიც კი საქართველოს მოქალაქეებისათვის ცხოვრების დონის გაუმჯობესების მიღწევა შეუძლებელი იქნება: არსებული რესურსის უდიდესი ნაწილი დასაქმებულია იმ სექტორებში და დასაქმებულთა სტრუქტურა იმდენად არახელსაყრელია, გამოკვეთილია საშიში ტენდენციები, რომ მათი შემოსავლების მნიშვნელოვნად ზრდა ფაქტობრივად შეუძლებელი გახდება! ილუზია, რომ იაფი მუშახელი არის ექსპორტის სტიმულირებისა და წარმოებული საქონლის (მომსახურების) კონკურენტუნარიანობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი, რაც შეიძლება სწრაფად უნდა იქნას დაძლეული. იაფი მუშახელი დასაყრდენი ვერ იქნება ეროვნული კეთილდღეობის მისაღწევად და ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის უზრუნველსაყოფად, ცხადად უნდა გავიცნობიეროთ. ამას მრავალი განვითარებული ქვეყნის მაგალითიც ადასტურებს. ამდენად, ზემოაღნიშნული სტრატეგიის მთავარი შეუცვლელი რესურსი ადამიანი უნდა გახდეს, რომელსაც შეუძლია საკუთარ მოღვაწეობაში ორიენტირებული იყოს თვითრეალიზაციის თავისუფლებასა და შემოქმედებაზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ზ. თეთრუაშვილი, მ. თეთრუაშვილი-ქარდავა, „საქართველოს ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფის ფინანსურ-ეკონომიკური ფაქტორები და მისი რეგულირების მექანიზმები საბაზრო ურთიერთობის ფორმირების პირობებში“, 2006.
2. ბ. ალადაშვილი, ეკონომიკური უსაფრთხოება: თეორია, მეთოდოლოგია, პრაქტიკა 2016.
3. https://issuu.com/oikos-tbilisi/docs/globalization-proceeding__4_2012/12

ნოდარ გრძელიშვილი

ეკონომიკის დოქტორი, ახალი უმაღლესი
სასწავლებლის ასოცირებული პროფესორი,
დავით აღმაშენებლის სახელობის
უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

ტურიზმის თავისებურებები და რეგიონული სტატისტიკის სრულყოფის ძირითადი მიმართულებები

ანოტაცია

რეგიონებში ტურიზმის განვითარებისას ყურადღება უნდა გამახვილდეს თითოეული რეგიონის ტურისტულ პოტენციალზე და შესაძლებლობებზე. მოკლევადიან მოგებაზე უარის თქმით შესაძლებელი იქნება სუფთა გარემოს შენარჩუნება და ეკონომიკის სხვა სექტორების ხელშეწყობაც.

რეგიონებში ტურიზმი არ უნდა იქცეს ადამიანების მხოლოდ მცირე ჯგუფის სარგებლის წყაროდ, მის ნაწილად თავი მთელმა მოსახლეობამ უნდა იგრძნოს.

ტურიზმი რეგიონებისათვის გაგებული უნდა იყოს, როგორც ეკონომიკური წინსვლისათვის ხელშემწყობი ფაქტორი და არა, როგორც შემოსავლის ერთადერთი წყარო. ასეთ შემთხვევაში ეკონომიკის სხვა სექტორებსაც მიეცემა განვითარების შესაძლებლობა.

ტურიზმის სფეროში მიმდინარე მოვლენების შესაფასებლად, ტენდენციების გამოვლენისა და სტატისტიკური კანონზომიერებების დასადგენად, აუცილებელია ტურიზმის ინფორმაციული უზრუნველყოფის ხარისხის გაუმჯობესება. რეგიონებში ტურიზმის განვითარების თანამედროვე მდგომარეობის ანალიზისა და მისი სამომავლო განვითარების პროგნოზირებისათვის საჭიროა შეიქმნას ტურიზმის სტატისტიკის თანამედროვე სისტემა, რომელიც ახალი მაჩვენებლების დანერგვით, სტატისტიკური გამოკვლევების შინაარსისა და მათი ჩატარების ფორმების გათანამედროვეებით ხელს შეუწყობს საქართველოს რეგიონებში ტურიზმის განვითარებას.

Nodar Grdzelishvili

*Doctor of Economics, Associate Professor
of Business and Technology,
Davit Aghmashenebeli University
and of New Higher Education Institute*

TOURISM FEATURES AND THE MAIN TRENDS IN THE IMPROVEMENT OF REGIONAL STATISTICS

Abstract

The development of tourism in the regions should focus on tourism potential and opportunities of each region. By Refusing to short-term profits we will be able to maintain a clean environment and promote other sectors of the economy.

Tourism in the regions should not become a source of benefit for only a small group, and the whole population should feel like a part of it. Region Tourism should be understood as a contributing factor to economic progress and not as a source of income. In this case, other sectors of the economy will be given the opportunity to develop.

To evaluate the current events in the field of tourism, to identify tendencies and to establish statistical regularities, it is necessary to improve the quality of tourism information.

For the analysis of the modern state of tourism development in the regions and for its future development forecasts, it is necessary to create a comprehensive strategy for tourism development, which with the introduction of new indicators, the contents of statistical researches and with modernizing their forms of conducting will promote the development of tourism in the regions of Georgia.

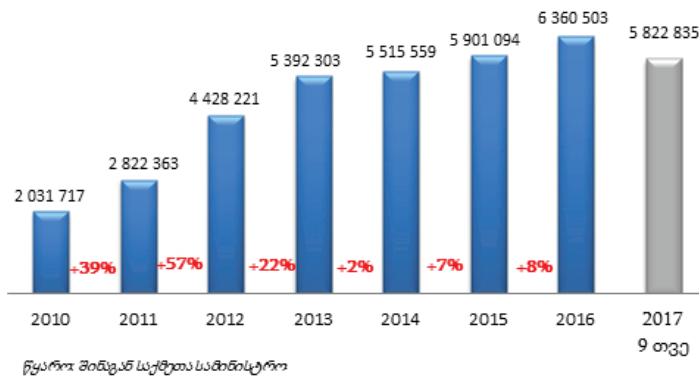
ტურიზმის თავისებურებები და რეგიონული სტატისტიკის სრულყოფის ძირითადი მიმართულებები

ტურიზმი მსოფლიოში სოციალური ინფრასტრუქტურის ისეთ დარგად იქცა, რომელიც მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს ამა თუ იმ ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონეს.

ტურიზმის მნიშვნელობა განსაკუთრებით დიდია როგორც დღევანდელი საქართველოს ეკონომიკის განვითარებისათვის, ისე მისი ცალკეული რეგიონების ეკონომიკის განვითარებაში. საქართველოს თითოეული რეგიონი გამოირჩევა უნიკალური ტურისტული პოტენციალითა და მრავალფეროვნებით.

საქართველოს მთავრობის მიერ დეკლარირებულია პრიორიტეტი ტურიზმის განვითარებისა და ხელშეწყობის შესახებ. დღეისათვის ქვეყანაში ტურიზმი სულ უფრო იკავებს პრიორიტეტულ ადგილს.

საერთა შორისო მოგზაურების სტატისტიკა

ტურიზმის განვითარებისას ყურადღება უნდა გამახვილდეს თითოეული რეგიონის შესაძლებლობაზე. ქვეყნის პრიორიტეტი ეკოლოგიურად და კულტურულად მდგრადი ტურიზმის განვითარება უნდა გახდეს. მოკლევადიან მოგებაზე უარის თქმით შესაძლებელი იქნება სუფთა გარემოს შენარჩუნება და ეკონომიკის სხვა სექტორების ხელშეწყობაც.

რეგიონებში ტურიზმი არ უნდა იქცეს ადამიანების, მხოლოდ მცირე ჯგუფის სარგებლის წყაროდ. ამ წარმატებული პროექტის ნაწილად თავი მთელმა მოსახლეობამ უნდა იგრძნოს.

ტურიზმი რეგიონებისათვის გაგებული უნდა იყოს, როგორც ეკონომიკური წინსვლისათვის ხელშეწყობი ფაქტორი და არა, როგორც შემოსავლის ერთადერთი წყარო. ასეთ შემთხვევაში ეკონომიკის სხვა სექტორებსაც მიეცემა განვითარების შესაძლებლობა.

ბაზარზე ტურისტული პროდუქტი წარმოდგენილია მომხმარებლის მოთხოვნილების გათვალისწინებით და მათ დასაკმაყოფილებლად. ტურიზმის ძირითადი პროდუქტი არის მომსახურება, რომელიც უპასუხებს ტურისტის მატერიალურ (ლამის გათევა, ტრანსპორტი, კვება) და სულიერ (შემეცნებით, კულტურულ გასართობ) მოთხოვნილებებს.

პრობლემას ტურისტული ბიზნესის დიაგნოსტიკებაში წარმოადგენს სრული არარსებობა რეგიონულ დანაწევრებულ სტატისტიკურ მონაცემთა ინფორმაციაზე, ტურისტული ბიზნესის მდგომარეობაზე და დინამიკაზე. ტურიზმი ქვეყნის რეგიონების შიდა რეგიონული პროდუქტის დარგობრივ სტატისტიკაში არ გამოიყოფა.

ტურიზმში შექმნილი დამატებითი ღირებულების ცალკეული სტატისტიკის არარსებობა აიხ-

სნება მოცემული დარგის, როგორც ერთი მთლიანის გამოყოფის სირთულით. ეს დაკავშირებულია იმასთან, რომ სხვადასხვა ტურისტული მოთხოვნის ფართო სპექტრის მომსახურებაში სხვადასხვა ხარისხით მონაწილეობს ეკონომიკის სხვადასხვა სექტორის რამდენიმე ათეული დარგი.

ტურისტული სექტორის შეფასება უნდა ითვალისწინებდეს მის კომპლექსურ ხასიათს. აქედან გამომდინარე, ანალიზის მეთოდოლოგია ორიენტირებული უნდა იყოს არა კონკრეტული დარგის შესწავლაზე, არამედ ურთიერთდაკავშირებული დარგებისა და ქვედარგების სისტემაზე.

ტურისტული ინდუსტრია განიხილება, როგორც სასტუმროებისა და სხვა სახის განთავსების საშუალებათა, სატრანსპორტო საშუალებების, საზოგადოებრივი კვების ობიექტების, გართობის ობიექტებისა და საშუალებების, შემეცნებითი ობიექტების, საქმიანი, გამაჯანსაღებელი, სპორტული და სხვა დანიშნულების ორგანიზაციების, ტუროპერატორული, ტურსააგენტოს განმარტოვებული და ასევე ექსკურსიული მომსახურებისა და გიდ-მთარგმნელობითი საქმიანობის განმარტოვებული ორგანიზაციების მომსახურება, რომელიც მიმართულია ტურისტის მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად.

ასეთი განმარტება არ ითვალისწინებს, რომ ერთი და იგივე ობიექტები შეიძლება ერთდროულად ემსახურებოდეს, როგორც ტურისტებს, ასევე ადგილობრივ მაცხოვრებლებს.

ჩვენი აზრით, მიზანშეწონილია მთელი დარგები, რომლებიც ჩართულია ტურისტულ მოთხოვნაში, დავყოთ სამ ჯგუფად:

1. საკუთრივ ტურისტული ბიზნესი, რომლის მომსახურება ადგილობრივი მაცხოვრებლებსათვის წარმოადგენს საქმიანობის არა ძირითად სახეს;

2. დარგები, რომლებიც მნიშვნელოვანი ხარისხით დაკავშირებულნი არიან ტურინდუსტრიის საქროების მომსახურების, მაგრამ სპეციალიზირებულნი არიან სხვა ფუნქციების შესრულებითაც;

3. ეკონომიკის სფეროები, რომელზეც ტურისტული ინდუსტრიების განვითარება ახდენს გვერდით ეფექტს.

ტურისტული ბიზნესის საფუძვლად საჭიროა ვალიაროთ განთავსების სექტორი, რადგან თავად ტურისტის განსაზღვრების ქვეშ იგულისხმება რომელიმე განთავსების ობიექტში გაჩერება. გამონაკლისს წარმოადგენენ, მხოლოდ მცირე რიცხვი "ტურისტი ველურებისა" და ცალკეული სახის აქტიური დასვენების თაყვანისმცემლები (დაშვება ბაიდარებით მდინარეზე, ჯომარდობა და ა.შ.) ამის გარდა, განთავსების სექტორი არ ემსახურება სხვა ქალაქის ექსკურსანტებს (მნახველებს, რომლებიც არ რჩებიან ღამის გასათევად), რომლებიც ასევე აყალიბებენ ტურისტული ინდუსტრიის შემოსავლებს. საწინააღმდეგოდ, განთავსების სექტორის მომსახურებით სარგებლობენ პირები, რომლებიც დროებით არიან ჩამოსული რეგიონში (დასახლებულ პუნქტში) ანაზღაურებადი მოღვაწეობისათვის. ზოგიერთ რეგიონში ასევე განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ინდივიდუალური განთავსების საშუალებებს.

რეგიონებში ტურიზმის განვითარება ამცირებს უმუშევრობას და ზრდის ადგილობრივი პროდუქტის გასაღების შესაძლებლობას. დღეს, როდესაც სოფლად ცხოვრების პირობები რთულია და ადგილობრივ მცხოვრებთა ფინანსური შემოსავლები მცირეა, პროდუქტის გასაღების ბაზრის მოპოვება და პროდუქტის პირველადი ღირებულების გაზრდა მომსახურების დამატებით სიღარიბის დაძლევის პრიორიტეტული მიმართულებაა. დამატებითი ღირებულების წარმოქმნის პროცესი შეიძლება მოიცავდეს ასევე სხვა მომსახურებას (ტრანსპორტი, ღამის გათევა, ტრადიციული ხელსაქმე და ა.შ.) ტურისტულ მომსახურებასთან ერთად ქმნის ე.წ. პირდაპირი პროდუქტის დამატებითი ღირებულების ჯაჭვს.

ტურიზმის განვითარება სოფლად დაკავშირებულია რეგიონში ინფრასტრუქტურის განვითარებასთან (მომსახურების, ეკონომიკის, ტრანსპორტის).

სასურველია, რომ რეგიონებში ტურისტული მოღვაწეობის ნებისმიერი ფორმა ეკოლოგიური

და მდგარდი განვითარების პრინციპების გათვალისწინებით განვითარდეს, რათა გაიზარდოს ადგილობრივი მოსახლეობის ეკონომიკური აქტივობა და შემოსავლები.

რეგიონებსა და სოფლებში მდგარდი ტურიზმის განვითარება გამოიწვევს:

1. რეგიონისა და სოფლის ინფრასტრუქტურის განვითარების სტიმულირებას;
2. დამატებითი სამუშაო ადგილების შექმნასა და ეკონომიკური განვითარების ხელშეწყობას;
3. მოსახლეობის ეკოლოგიური და სოციალურ-კულტურული თვითშეგნების ამაღლებას;
4. სიღარიბის დაძლევას;
5. ხალხური რენვის განვითარებას;
6. ძველი ტრადიციებისა და ეროვნული მემკვიდრეობის შენარჩუნებას;
7. სოფლის ესთეტიკის გაუმჯობესებასა და ინტეგრაციას;
8. სეზონური მიგრაციის შემცირებას;
9. ადგილობრივი მეურნეობის განვითარებას.

ტურიზმი რეგიონებსა და სოფლად – ეკოტურიზმი, ბუნების მოყვარულთა ტურიზმი, აგრო-ტურიზმი და შემეცნებითი ტურიზმი წარმოადგენს მდგარდი ტურიზმის სხვადასხვა ფორმას, რომელთაც აერთიანებს ერთი ძირითადი პრინციპი-ეკონომიკური განვითარება ადგილობრივი რესურსების ზომიერი გამოყენებით.

ეკონომიკური საქმიანობის სხვადასხვა სფეროში უტყუარი ინფორმაციის მოძიება შესაძლებელია სტატისტიკური ანგარიშების, სპეციალურად ორგანიზებული სტატისტიკური გამოკვლევებისა და სარეგისტრაციო დაკვირვების საფუძველზე.

ტურიზმის სფეროში მიმდინარე მოვლენების შესაფასებლად, ტენდენციების გამოვლენისა და სტატისტიკური კანონზომიერებების დასადგენად აუცილებელია ტურიზმის ინფორმაციული უზრუნველყოფის ხარისხის გაუმჯობესება, რაც მოითხოვს ტურიზმში სტატისტიკური აღრიცხვის სრულყოფასა და მაჩვენებელთა გაანგარიშების მეთოდოლოგიის შემუშავებას, რადგანაც მსოფლიო ტურისტული ორგანიზაციის მიერ რეკომენდირებული ტურიზმის სტატისტიკის ძირითადი პარამეტრები ფაქტიურად ვერ აისახება სტატისტიკურ პრაქტიკაში და შესაბამისი მაჩვენებლები კი საერთო ინფორმაციულ ბაზაში. ამის ძირითადი მიზეზი არის ტურიზმის ინფორმაციის მოპოვების სირთულე და, აქედან გამომდინარე, არასრული აღრიცხვა. ეკონომიკური საქმიანობის კლასიფიკატორში ტურიზმი, როგორც დარგი ცალკე არ არის გამოყოფილი, ამიტომ ის ინფორმაცია, რომელიც გარკვეული დოზით მოიცავს ტურისტულ მოვლენებს, წარმოდგენილია მომსახურების სხვადასხვა დარგებში.

მიუხედავად იმისა, რომ სტატისტიკური სამსახურების ინტერესების სფეროა ტურისტების საერთო რაოდენობა ქვეყნისა და რეგიონების, ჩამოსვლის მიზნის, პროფესიული შემადგენლობისა და სხვა, ორგანიზაციული ფორმის მიხედვით დამტკიცებული სტატისტიკური დაკვირვების არცერთ ფორმაში ისინი არ ფიქსირდება, ამიტომ მათი გაანგარიშება ოფიციალური ორგანოების მიერ წარმოებს ძირითადად ექსპერტული შეფასებით.

ტურიზმის სტატისტიკურად დახასიათებისათვის საჭიროა ტურისტული კომპანიებიდან ინფორმაციის შემოდინებამ მიიღოს სისტემური ხასიათი, რადგან გაიზარდა ინტერესი ისეთი პარამეტრების დასახასიათებლად როგორცაა:

1. ტურისტების საერთო რაოდენობა ქვეყნისა და რეგიონების მიხედვით;
2. ტურისტების დასვენებისა და მათი განთავსების პირობების დახასიათება;
3. ტურიზმის სფეროში განხორციელებული ინვესტიციების ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრა;

განსაზღვრა;

4. ტურიზმის სფეროში შექმნილი მომსახურების მოცულობის დადგენა;
  5. ტურიზმის წილი ქვეყნის მთლიან შიდა პროდუქტში, საბიუჯეტო შემოსავლებში და სხვა.
- ტურიზმის ეფექტურობა განისაზღვრება ისეთი ფუნქციებით როგორცაა:

1. მოსახლეობის დასაქმების ფუნქცია;
2. ადგილობრივი რესურსების გამოყენების ფუნქცია;
3. წარმოების, ვაჭრობის, მშენებლობის ტრანსპორტისა და ა.შ. განვითარების ფუნქცია;
4. ქვეყნის ფინანსური შემოსავლების გაფართოების ფუნქცია.

ტურიზმის სტატისტიკური შესწავლისათვის მეტად მნიშვნელოვანია ისეთი საკითხების განხილვა, როგორცაა: ტურისტული მოთხოვნა, მიწოდება და მათ შორის არსებული თანაფარდობა.

ტურისტული მიწოდება წარმოადგენს ტურიზმის ობიექტს, რომელსაც მიეკუთვნება ყველაფერი, რაც შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ტურისტული მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად: კლიმატი, ლანდშაფტი, სასტუმროები, რესტორნები, გასართობი ხასიათის დაწესებულებები და ა. შ. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ტურისტული მიწოდება შედგება პირველადი და წარმოებული მიწოდებისაგან.

ტურისტულ მოთხოვნაზე გავლენას ახდენს ისეთი ფაქტორები, როგორცაა: შემოსავალი, ოჯახის სტრუქტურა და მისი წევრების ასაკი, განათლება და პროფესია. ქვეყანაში რაც უფრო უკეთესია ეკონომიკისა და ბიზნესის საერთო მდგომარეობა, მით უფრო მაღალია მოთხოვნა ტურისტულ მომსახურებაზე. ადამიანები დასვენების ადგილი შერჩევისას ყურადღებას ამახვილებენ ტურისტული რეგიონის ეკოლიგიაზე.

ტურიზმიდან მიღებული ეფექტი განისაზღვრება ტურისტების რიცხვით, ან ტურისტული კომერციული სტრუქტურების საქმიანობის მოცულობით.

ტურისტული პროდუქტის მომხმარებლებს მიეკუთვნება: ტურისტები, ექსკურსანტები, ამა თუ იმ ტურისტული ცენტრის სტუმრები, ასევე ადგილობრივი მოსახლეობა, რომელიც არ მიეკუთვნება ტურისტთა კატეგორიას.

ტურისტული ხარჯები განისაზღვრება, როგორც ტურისტული მოგზაურობის მომზადების, მოგზაურობის განხორციელებისა და დანიშნულების ადგილზე მისვლისათვის ტურისტის მიერ გაწეული სამომხმარებლო ხარჯების საერთო მოცულობით.

მოგზაურობაზე განეული დანახარჯების სიდიდის დადგენისათვის საჭიროა განისაზღვროს ისეთი მაჩვენებლები, როგორცაა:

1. მოგზაურობის სიხშირე;
2. მოგზაურობის ინტენსივობა;
3. მოგზაურობის საშუალო ხანგრძლივობა;

ტურისტული ხარჯები სხვადასხვა კომპონენტებისაგან შედგება, რომელთა დაყოფა შეიძლება ჯგუფად:

1. წინასწარი ხარჯები, რომელიც აუცილებელია მოგზაურობის მომზადებისა და განხორციელებისათვის;

2. ხარჯები, რომლებიც აღმოცენდებიან და თავს იჩინენ მოგზაურობისას;

3. ხარჯები, რომლებიც გაიწევა უცხოური ქვეყნიდან სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ (სურათების დაბეჭვდა, მანქანის შეკეთება); ხარჯები სამომხმარებლო საქონლისა და მომსახურების შეძენიდან ნათესავების საჩუქრების შეძენით დამთავრებული.

ტურიზმის ეფექტიანობის განსაზღვრის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ეტაპს წარმოადგენს ტურისტული ხარჯის ყველა მუხლის ეკონომიკური ანალიზი. კერძოდ, ისეთი სტატისტიკური ანალიზის მეთოდების გამოყენება, როგორცაა: სტრუქტურის შეფარდებითი მაჩვენებლების დანახარჯთა, საშუალო დონისა და ვარიაციის მაჩვენებელთა გაანგარიშების მეთოდები. ანალიზის პროცესში გამოვლენილი შედეგები კი გამოიყენება შესაბამისი მმართველობითი გადაწყვეტილებების მიღებისათვის.

ხარჯების კლასიფიკაცია აუცილებელია ტურიზმის მიმართულების არჩევისათვის, რომელთა მიხედვითაც სასურველია საერთაშორისო გასავლებისა და შემოსავლების ეკონომიკური მართვის

მოდელის აგება, აგრეთვე შიდა ტურიზმი-ტურიზმის ეკონომიკური ეფექტიანობის განსაზღვრისათვის.

ტურისტული ფირმის ეფექტიანი საქმიანობის საფუძველი უნდა იყოს მომხმარებელთა ტიპოლოგია. ვინაიდან ტურისტულ პროდუქტზე ფასი უნდა შეესაბამებოდეს მოთხოვნას ტურისტულ მომსახურებაზე, რომელიც ორიენტირებული უნდა იყოს არა საშუალო მომხმარებელზე, არამედ განსაზღვრულ ტურისტთა ტიპურ ჯგუფებზე.

ტურიზმის სტატისტიკაში უმნიშვნელოვანესი საკითხია ტურისტული ნაკადების შესწავლა. ტურისტული ნაკადების ძირითად მაჩვენებელს წარმოადგენს შემოსვლის (გასავლის) რაოდენობა და იქ ყოფნის ხანგრძლივობა.

შემოსვლების რაოდენობის ქვეშ იგულისხმება დროის განსაზღვრულ პერიოდში ამა თუ იმ ქვეყანაში შემოსული (გასული) რეგისტრირებული ტურისტების რიცხვი.

ტურისტების შემოსვლის (გასვლის) სტატისტიკური მონაცემები შეიძლება დაჯგუფდეს მგზავრობის მიზნის, გამოყენებული სატრანსპორტო საშუალებების, გამგზავრების დროის, ქვეყნისა და რეგიონების მიხედვით.

ტურისტების შემოსვლის (გასვლის) რაოდენობა გვევლინება ტურისტული მოძრაობის ძირითად მაჩვენებლად. შემოსვლა (გასვლა) გამოითვლება აბსოლუტურ გამოხატულებაში, მაგრამ აბსოლუტურ მონაცემებს არ შეუძლიათ ტურისტული აქტივობის დონის შეფასება, რადგანაც მისი აბსოლუტური მონაცემები დამოკიდებულია მოსახლეობის საერთო რიცხვზე, ამიტომ ტურისტთა გაცვლითი ინტენსივობის შეფასებისათვის შემოსვლის (გასვლის) რიცხვი გაიანგარიშება მოსახლეობის 1000 კაცზე.

ტურისტების შემოსვლის (გასვლის) რაოდენობასთან ერთად ტურისტული ნაკადების სტატისტიკაში გამოიყენება მეორე მაჩვენებელი-ტურისტების ადგილზე ყოფნის ხანგრძლივობა.

ტურისტების ქვეყანაში ყოფნის ხანგრძლივობა დროის განსაზღვრულ პერიოდში გაიანგარიშება, როგორც ტურისტების რიცხვისა და ერთი ტურისტის ქვეყანაში ყოფნის საშუალო ხანგრძლივობის ნამრავლი. ქვეყანაში ყოფნის საშუალო ხანგრძლივობა გამოითვლება მარტივი საშუალო არითმეტიკულის საფუძველზე.

მგზავრობის ხანგრძლივობასთან დაკავშირებით გამოყოფენ ბაზრის რამოდენიმე სეგმენტს.

1. მოკლევადიანი გამგზავრება (1-3 დღით, ღამის თევით) განკუთვნილია დასვენებისა და გართობისათვის, აგრეთვე საქმიანი მიზნებისათვის;

2. მეორე ჯგუფი (4-7 დღით ღამისთევით) აერთიანებს გამგზავრებას სხვადასხვა მოტივებით;

3. საშუალო ხანგრძლივობის მოგზაურობა (8-28 დღით, ღამისთევით) ხორციელდება შვებულებაში ყოფნისას ძირითადად დასვენების მიზნით;

4. გრძელვადიანი ტურიზმი (29-31 და 92-365 დღით, ღამის თევით) ძირითადად განკუთვნილია ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობისათვის, ერთი მხრივ, გართობისა და, მეორე მხრივ, საქმიანი პროფესიული მიზნისათვის.

ტურისტულ მოვლენათა შესახებ სტატისტიკურ გამოკვლევებში განასხვავებენ სამ სტადიას:

1. სტატისტიკური დაკვირვება;

2. სტატისტიკური მასალის დამუშავება;

3. ანალიზი.

პირველ ეტაპზე წარმოებს მონაცემთა შეგროვება. ამ ეტაპის მნიშვნელობა იმაში მდგომარეობს, რომ მიღებულ იქნას ტურისტული მოვლენებისა და პროცესების ამსახველი პირველადი მონაცემები, რომელთა შემდგომი დამუშავება შესაძლებლობას იძლევა განვაზოგადოთ და გამოვაგლინოთ მათი განვითარების კანონზომიერებანი.

დღეს, შესაძლებელია ტურიზმის შესახებ ინფორმაციის მოპოვება ისეთი სპეციფიკური მეთოდით, როგორცაა, მასობრივი სტატისტიკური დაკვირვების მეთოდი, რადგან არ არსებობს

დამტკიცებული სტატისტიკური ანგარიშგებებითი ფორმა და არსებული ინფორმაციები ძირითადად ექსპერტული გზითაა მიღებული.

სტატისტიკური გამოკვლევების მეორე ეტაპზე წარმოებს სტატისტიკური დაკვირვების შედეგად მიღებული პირველადი მონაცემების დამუშავება, რისთვისაც იყენებენ სტატისტიკური დაჯგუფებისა და თავმოყრის მეთოდებს.

მესამე ეტაპზე მიმდინარეობს მაჩვენებლების განზოგადება და ანალიზი, რისთვისაც გამოიყენება ისეთი სტატისტიკური მეთოდები, როგორცაა: განზოგადებულ მაჩვენებელთა გაანგარიშების, საინდექსო, დროითი მწკრივების, კოლერაციულ-რეგრესიული, დისპერსიული, ფაქტორული და სხვა მეთოდები.

ტურიზმის სფეროში ყველაზე მეტი ადამიანია დასაქმებული უშუალოდ სასტუმრო მეურნეობაში, დასაქმებულთა რაოდენობა დამოკიდებულია სასტუმროს კლასზე, მოცულობაზე, პრესტიჟულობაზე და სხვა პარამეტრებზე.

რეგიონებში ტურისტული შეთავაზების მრავალფეროვნებაზე გავლენას ახდენს მრავალი ფაქტორი, რომელთაგან აღსანიშნავია:

1. ბუნებრივი ღირსშესანიშნაობები: დაცული ტერიტორიები, ნაკრძალები და ეროვნული პარკები, ბუნებრივი ძეგლები, ტყის მასივები, უდაბნოების ზონები, უნიკალური ფლორა, ფაუნა და სხვა;

2. ლანდშაფტური სიმდიდრე: მთები, ზღვა, ჭაობი, ტბა, მდინარე, წყარო, ჩანჩქერი, კულტურული ლანდშაფტი, არქიტექტურა;

3. ადგილობრივი ხალხის კულტურული ღირსშესანიშნაობები: არქიტექტურული ძეგლები, უძველესი ადგილები (კლდეში ნაკვეთი ქალაქები, გამოქვაბულები) უძველესი სამარხები, კლდეზე ნაშენი კოშკები და ნანგრევები, ადგილ-მამულები, რეზიდენციები, ფოლკლორი, ხელოვნება, მუზეუმები, ხალხური რენვის სახელოსნოები, საწარმოები, რეგიონული სამზარეულო, ტრადიციული დღეობა-ფესტივალები, ადგილობრივი ტრადიციული პროდუქტი (ღვინო და სხვა საკვები);

4. რეგიონის ტერიტორიული ინფრასტრუქტურა: ღამის გათევის ბაზა და მისი სახეობები, სტანდარტი, დამატებითი მომსახურება და ესთეტიკური მხარე, კვების ობიექტები, ტურისტული ღონისძიებები, გართობა მათ შორის მუდმივი ან რაიმე დღესასწაულის დროს, ტურისტული აღჭურვილობების გაქირავების პუნქტები, ტურისტული მარშრუტები: ქვეითი, საცხენოსნო, საველოსიპედო და სხვა, ტურისტული ინფორმაცია, ტრანსპორტი და ელექტროკავშირი, სხვა მომსახურება.

ტურისტული პროდუქტი წარმოადგენს რა ტურისტული მომსახურების კომპლექსს, რომელიც აუცილებელია ტურისტის მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად მისი მოგზაურობისა და დასვენების დროს. იგი მრავალი კუთხით შეიძლება შეფასდეს.

ამრიგად, რეგიონებში ტურიზმის განვითარების თანამედროვე მდგომარეობის ანალიზისა და მისი სამომავლო განვითარების პროგნოზირებისათვის საჭიროა შეიქმნას ტურიზმის სტატისტიკის თანამედროვე სისტემა, რომელიც ახალი მაჩვენებლების დანერგვით, სტატისტიკური გამოკვლევების შინაარსისა და მათი ჩატარების ფორმების გათანამედროვეებით ხელს შეუწყობს საქართველოს რეგიონებში ტურიზმის განვითარებას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ა. დევაძე, ნ. გრძელიშვილი, „ტურიზმი საქართველოში – არსებული მდგომარეობა, პრობლემები, პერსპექტივები“, მონოგრაფია, თბ., 2012.
2. ნ. გრძელიშვილი – „რელიგიური ტურიზმი – როგორც ფაქტორი საქართველოს ინტეგრაციისა მსოფლიო და რეგიონული ეკონომიკაში“. VII სამეცნიერო კონფერენცია „ქრისტიანობა და ეკონომიკა – გორი, 2013“.
3. ნ. გრძელიშვილი, „დაგეგმვის, პროგნოზირებისა და პროგრამირების როლი ეკონომიკის ტერიტორიული რეგულირების სისტემაში“ სამეცნიერო ჟურნალი „სამართალი და ეკონომიკა“, №2, – გვ.62-70, თბ., 2011.
4. ნ. გრძელიშვილი, „რეგიონალური სიტუაციისა და პრობლემების მონიტორინგი“ სამეცნიერო ჟურნალი „სამართალი და ეკონომიკა“, №3. – გვ.67-78, თბ., 2012.
5. ნ. გრძელიშვილი, „შრომითი რესურსების დაგეგმვა ტურიზმის სფეროში“, სამეცნიერო ჟურნალი „სამართალი და ეკონომიკა“ №4, გვ.70-76, თბ., 2013.
6. „ინვესტიციები – ტურიზმის აღორძინების საფუძველი საქართველოში“. სამეცნიერო ჟურნალი „სამართალი და ეკონომიკა“, №4, გვ. 77-82, თბ., 2013.
7. ნ. გრძელიშვილი, „ბრენდინგის როლი რეგიონის ტურისტული მიმზიდველობის ფორმირებაში“. საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემია, საერთაშორისო სამეცნიერო რეფერირებადი და რეცენზირებადი პრაქტიკული ჟურნალი „მომბე“, №20, 2014, გვ. 83-85.
8. ნ. გრძელიშვილი, „სასტუმრო ინდუსტრია – მისი სპეციფიკური თავისებურებები და მახასიათებლები“. თსუ. პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების კრებული, 2014.
9. „საქართველოს ტურიზმის სტრატეგია, 2025.
10. „საქართველოს რეგიონული განვითარების 2010-2017 წწ. სახელმწიფო სტრატეგია.
11. www.economy.ge
12. www.geostat.ge

არსენ კუშხოვი
ყაზარდო-ბალყარეთის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ბულალტრული ანალიზის
კათედრის დოცენტი

**ყაზარდო-ბალყარეთის სოციალურ-ეკონომიკური რეგიონების სტრატეგიული
მიმართულების მდგრადი და დაბალანსებული განვითარება**

ანოტაცია

რეგიონების სოციალ-ეკონომიკური სისტემების მდგრადი და დაბალანსებული განვითარება შესაძლებელია ტერიტორიული პოტენციალის ქონების ეფექტური გამოყენების პირობებში. ამასთანავე, პოტენციალის კომპლექსური შეფასება შეიძლება დაეფუძნოს რეგიონის განვითარების სტრატეგიულ პროგრამებს, რომელთა საკვანძო ამოცანებს წარმოადგენს ორიენტაცია სოციალურ ასპექტებზე და ინოვაციაზე ადამიანურ რესურსებში.

Kushkhov A.P
Doctor of Economics

STRATEGIC DIRECTION OF SUSTAINABLE AND BALANCED DEVELOPMENT OF SOCIO-ECONOMIC SYSTEMS OF THE REGION

Abstract

Balancing, structuring and social orientation contribute to the achievement of optimal economic stability of the territories. An important task is to identify the priorities for the development of each region with the provision, under the existing legislation, of expanded rights to realize its capabilities with an appropriate increase in economic potential.

Regions, as subsystems of the national economy, taking into account the potential and the combination of existing structural elements, first, are characterized (in many cases) by significant disproportions, which lead to different opportunities to carry out economic activity within its limits and on the basis of available resources, and secondly, realizing the principle of comparative advantages, they ensure the development of the territories and the country as a whole.

А.П.Кушков,

к.э.н., доцент кафедры
«Бухгалтерский учет, анализ и аудит»
ФГБОУ ВО КБГУ им. Х.М.Бербекова
Нальчик

СТРАТЕГИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ УСТОЙЧИВОГО И СБАЛАНСИРОВАННОГО РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМ РЕГИОНА (НА ПРИМЕРЕ КБР)

Региональная социально-экономическая система представляет собой множество социально-экономических подсистем, взаимосвязанных и взаимодействующих между собой в сфере производства, распределения, обмена и потребления, образующих целостную социально-экономическую структуру в рамках определенной территории [1].

Достижению оптимальной экономической устойчивости территорий способствует сбалансированность, структуризация и социальная ориентация. Важной задачей является выявление приоритетов развития каждого региона с предоставлением ему, в рамках действующего законодательства, расширенных прав реализации своих возможностей с соответствующим ростом экономического потенциала.

Регионы, как подсистемы национальной экономики, с учётом потенциала и сочетания имеющихся структурных элементов, во-первых, характеризуются (во многих случаях) существенными диспропорциями, обуславливающими различные возможности осуществлять, в своих пределах и на основе имеющихся ресурсов, экономическую деятельность, во-вторых, реализуя принцип сравнительных преимуществ, они обеспечивают развитие территорий и страны в целом.

Специфика развития конкретных региональных экономик определяется многими аспектами эндогенного и экзогенного характера, среди которых, прежде всего, выделяются наиболее существенные, характеризующие устойчивость и сбалансированность, с учётом пропорциональности развития.[2]

Для обеспечения устойчивого сбалансированного развития региональных социально-экономических систем необходимо эффективное использование имеющегося потенциала, согласованность структурных элементов экономики территорий путем координации их функционирования в процессе разработки и реализации стратегических программ развития.

Разработка таких программ должна включать широкий спектр решаемых задач, в том числе, комплексной оценки потенциала и экономической эффективности функционирования региональных экономик, обоснования закономерностей и стратегических направлений развития, поиска источников финансирования процессов разработки и реализации программ устойчивого и сбалансированного развития территорий.

При этом, закономерности развития, как объективно существующие, связи, выявляются на основе обоснования количественных характеристик изучаемых динамических трансформаций социально-экономических систем, определяемых параметрами и прогностическими возможностями регрессионных моделей.

Обобщение экономической литературы позволяет сформировать систему принципов такого

развития: учёта особенностей конкретных регионов; регулятивных действий федеральных и региональных органов власти; необходимого режима функционирования региональной экономики, направленного на позитивную динамику развития; устойчивости, как возможности длительного сохранения условий для динамичного воспроизводства потенциала и результатов деятельности; выделения точек роста и реализации приоритетных направлений развития.

В итоге, под устойчивым сбалансированным развитием экономики региона понимается согласованный воспроизводственный процесс, сущность которого заключается в использовании условий для приращения потенциала развития и региональных факторов роста, эффективного сочетания и функционирования отраслей, с нацеленностью на устойчивое саморазвитие конкурентоспособной региональной экономики и обеспечение достойных условий жизни граждан.

В системе государственных программ и приоритетов социально-экономического развития страны необходимо формирование программ устойчивого и сбалансированного развития регионов, ориентированных на социальные аспекты и инвестиции в человеческий капитал, инновационно-инвестиционную деятельность, диверсификацию экономики и развитие инфраструктуры, совершенствование бизнес-среды и поддержки бизнеса, с целью обеспечения достойных условий жизни населения, комплексного развития и повышения конкурентоспособности экономики регионов.

Необходимость разработки системных решений о факторах роста и приоритетах перехода региональных экономик к режиму устойчивого и сбалансированного развития определяет актуальность и значимость соответствующего исследования.

Сущностной основой экономического развития является воспроизводственный процесс, позволяющий осуществлять формирование и увеличение экономического потенциала развития (в системе живого и прошлого труда, с учётом специализации), определяющегося, во-первых, основными фондами, которые в меньшей мере подвержены существенным флуктуациям, во-вторых, инновационно-инвестиционной составляющей и денежными ресурсами, характеризующимися в динамике и пространстве значительными и непрерывными изменениями.

С этих позиций важным драйвером экономического развития является инвестиционно-потребительская модель, функционирующая в рамках роста потребительского сектора региональной экономики (исходя из денежных доходов населения и соответствующих кредитов), а также инвестиций в основной капитал из прибыли бизнеса, на основе кредитных вложений, предоставляемых организациям, а также государственного и региональных бюджетов.

В итоге, финансовая обеспеченность региона включает расходы консолидированного бюджета на национальную экономику, объёмы кредитных вложений, сальдированного финансового результата субъектов хозяйствования и доходы населения.

Соответствующие расчёты, на основе предшествующих оценок, позволили определить сопоставимые объёмы (в постоянных ценах) как финансовой обеспеченности, так и потенциала развития региона, структурные элементы которого приводятся на рис. 1.

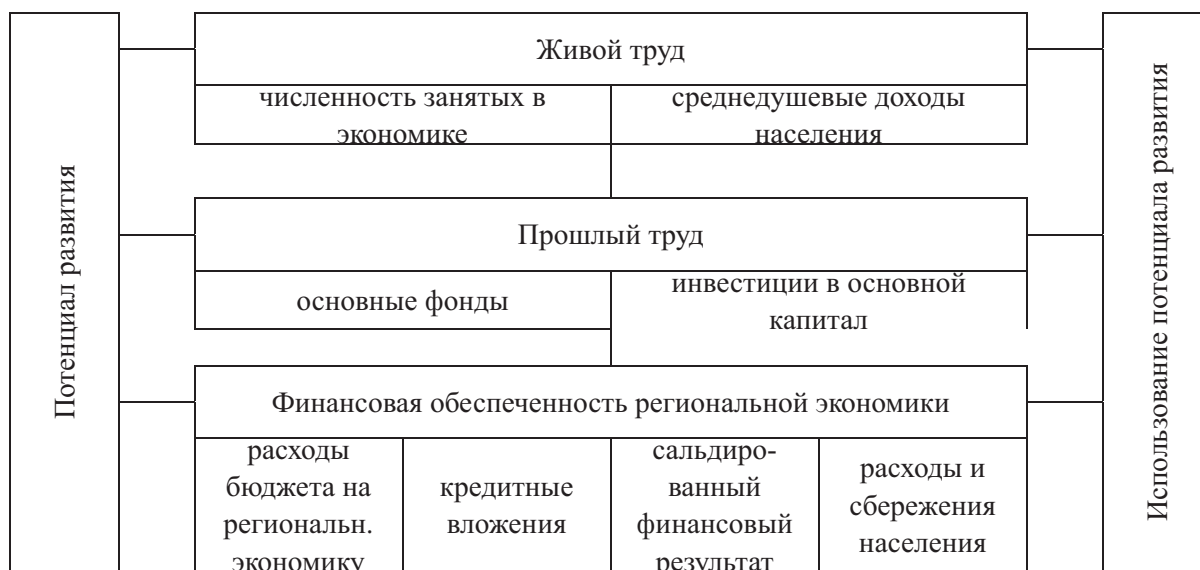

Рис. 1. Потенциал развития региональной экономики

Структурными элементами денежных расходов и сбережений населения являются покупка товаров и оплата услуг, обязательные платежи и разнообразные взносы, приобретение недвижимости, а также прирост финансовых активов, включающий депозиты в банках, покупку акций и пр.

Анализ денежных расходов и сбережений населения Кабардино-Балкарской Республики за 2008-2015гг., информация о которых приведена в таблице 1, позволяет сделать ряд важных выводов.

Таблица 1. Динамика денежных расходов и сбережений населения КБР

Годы	Среднедушевые доходы населения, сот. р./чел.	Объём доходов населения, факт, млн. руб.	Объём расходов и сбережений, факт, млн. руб.	Доля покупки товаров и оплаты услуг, %	Доля платежей и взносов, %	Доля расх. на приобретение недвижим. %	Доля сбереж.-прироста фин. активов, %	Сопоставимые расходы и сбережения, млн. р.
2008	8824	43832	43832	69,5	3,8	0,2	26,5	91723
2009	9883	54414	54414	67,9	3,9	0,1	28,1	102244
2010	11919	71052	71052	63,9	4,3	0,1	31,7	122748
2011	13278	91926	91926	65,2	4,5	0,1	30,2	136725
2012	13052	102914	102914	67,4	4,6	0,1	27,9	134636
2013	13574	116470	116470	68,8	4,7	0,2	26,3	140054
2014	13601	130319	130319	71,6	5,8	0,2	22,4	140220
2015	13411	138239	138239	74,2	6,8	0,3	18,7	138224

Во-первых, как видно из имеющихся данных, доходы и расходы между собой полностью совпадают со сбережениями населения. Во-вторых, во все годы больший удельный вес расходов наблюдается с позиций покупки товаров и оплаты услуг, а также прироста финансовых активов.

Изучая удельные характеристики этих структурных элементов, несложно выявить их полярно-различные особенности развития. Доля покупки товаров и оплаты услуг в 2010г. является самой низкой и самой высокой в 2015г., тогда как удельный вес прироста финансовых активов, наоборот, является самой высокой в 2010г., при одной из самых низких характеристик в 2015г.

Анализ удельных характеристик конкретных расходов и сбережений (Y, %), с учётом соответствующего корреляционно-регрессионного моделирования их зависимостей от фактора времени (t), позволяет выявить лучшие регрессионные модели:

зависимость доли платежей и взносов

$$Y = 3,0643 + 0,8603t - 0,2185t^2 + 0,0212t^3; D=0,981; F=67,3$$

зависимость доли расходов на недвижимость

$$Y = 0,2518 - 0,0839t + 0,0113t^2; D=0,900; F=22,5$$

зависимость доли покупки товаров и оплаты услуг

$$Y = 72,4 - 3,703t + 0,5018t^2; D=0,913; F=26,1$$

зависимость доли сбережений на прирост финансовых активов

$$Y = 23,2 + 4,019t - 0,581t^2; D=0,961; F=61,7$$

Как видно, во всех случаях наблюдается очень тесная связь анализируемых показателей от фактора времени, свидетельствующая об адекватности выявленных зависимостей реальной действительности и наличии характерных закономерностей развития:

Таким образом, для повышения эффективности функционирования региональной экономики важное значение имеет рациональное сочетание отраслей и комплексов, интенсификация производства и улучшение использования имеющихся воспроизводственных возможностей.

Литература:

1. Большой энциклопедический словарь. – М.: БРЭ. – 1997.
2. Климов А.А. Проблемы депрессивных и отсталых территорий в Российской Федерации. – М.: Изд. Госдумы. – 2003.
3. Кушхов А.П., Сафронов А.Е., Таран О.Л. Региональная экономика и закономерности её функционирования. – Нальчик: КБГАУ. – 2014.
4. Татаркина А.И. и др. Проблемы формирования регионального товарного рынка/ Стратегические приоритеты экономики региона. – Екатеринбург: Уро РАН. – 2008.
5. Шогенов Б.А., Купова М.К. Скользящий индикативный мониторинг в региональной экономике: методология и практика. – М.: Финансы и кредит. – 2010.

ნ. გ. გაჯიევი

*ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი ეკონომიკასა და ფინანსებში, „ФГБОУ“,
„დაღესტნის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“,
მახაჩკალა, რუსეთის ფედერაცია*

საწარმოთა მრეწველობის საინვესტიციო საქმიანობის პრობლემები და მათი ეფექტურობის ამაღლების გზები დაღესტნის რესპუბლიკის მაგალითზე

ანოტაცია

ეფექტური საინვესტიციო საქმიანობის ფორმირების პირველ და აუცილებელ პირობას საწარმოთა მრეწველობაში წარმოადგენს საინვესტიციო პრიორიტეტების განსაზღვრა და მათი გულდასმით დასაბუთება. სარეალიზაციო პროექტების პრიორიტეტების განსაზღვრისას უმთავრესი ამოცანებიდან უპირველესი უნდა გახდეს საინვესტიციო საქმიანობის სისტემების დანერგვა და კონტროლი. ერთის მხრივ, დაღესტნის საწარმოთა მრეწველობის საინვესტიციო საქმიანობის ანალიზი, რომელიც მოყვანილია ნაშრომში (1-3), აჩვენებს, რომ ისინი ან საერთოდ არ რეალიზდებიან, ან რეალიზდებიან არასრულად საინვესტიციო პრიორიტეტების ფუნქციის დასაბუთების, დამუშავებისა და დაგეგმვის სახით, გარდა ამისა, ხშირად საწარმოთა ორგანიზაციულ სტრუქტურებში არ არსებობს ელემენტი, რომელიც პასუხისმგებელია ასეთ საქმიანობაზე. საინვესტიციო პროცესები საწარმოთა უდიდეს ნაწილში არ არის რაციონალურად მართვადი და ხორციელდება ძირითადად ან აშკარა აუცილებლობით, ან შემთხვევით. შეიძლება დავასკვნათ, რომ მიმდინარე მართვა-გამგეობის დღევანდელ სისტემას რესპუბლიკის მრეწველობაში ჯერ კიდევ არ გააჩნია მეცნიერულ-სტრატეგიული დასაბუთება და ძირითადად ემყარება გამოცდილებას, ინტუიციას და ცალკეული სპეციალისტების კეთილსინდისიერებას.

Gajiyev N.G

Doctor of Economics

PROBLEMS AND WAYS TO INCREASE EFFECTIVENESS OF INVESTMENT ACTIVITY OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

Abstract

The first and indispensable condition for the formation of effective investment activity in an industrial enterprise is the definition of investment priorities and their thorough consideration. Setting priorities for the implementation of projects should become one of the main objectives of the system of planning and monitoring investment activities.

Н.Г. Гаджиев

*доктор экономических наук, профессор,
проректор по экономике и финансам*

ФГБОУ ВО «Дагестанский государственный университет»

Махачкала, Российская Федерация

ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ НА ПРИМЕРЕ РЕСПУБЛИКИ ДАГЕСТАН

Первым и неперенным условием формирования эффективной инвестиционной деятельности на промышленном предприятии является определение приоритетов инвестирования и их тщательное обоснование. Определение приоритетов реализации проектов должно стать одной из основных задач системы планирования и контроля инвестиционной деятельности. Однако, анализ инвестиционной деятельности промышленных предприятий Дагестана, проведенный в работах [1-3] показывает, что на них либо не реализуется вовсе, либо реализуется не в полной мере функция обоснования, разработки и планирования инвестиционных проектов. Более того, зачастую в организационной структуре предприятия отсутствует элемент, ответственный за такую деятельность. Инвестиционные процессы на большей части промышленных предприятий не являются рационально управляемыми и осуществляются в основном либо по очевидной необходимости, либо случайно. Можно сделать вывод, что нынешняя система текущего управления в промышленности республики пока еще не имеет научно-стратегического обоснования и строится, главным образом, на опыте, интуиции и добросовестности отдельных специалистов.

Фактически, в своей инвестиционной деятельности на предприятиях Дагестана еще не подошли к этапу планирования работ по проектам. Причины тому: система инвестиционного планирования пока не предусматривает использование современных методов стратегирования, хотя последние и подробно описаны в ряде новых научно-методических пособий; эффективность этой деятельности во многом зависит от успешного применения новейшего программного обеспечения.

Эффективность инвестиционной деятельности промышленного предприятия сегодня в значительной степени зависит от организации управления инвестиционной деятельностью на уровне компании. При этом требуется интеграция деятельности всех участников процесса управления инвестиционной деятельностью компании, которую, как справедливо отмечают зарубежные исследователи [4-6], можно реализовать только через единую структуру управления инвестициями в рамках существующей организационной структуры управления.

На промышленных предприятиях Дагестана давно назрела необходимость в построении качественной системы управления инвестиционной деятельностью. Основной акцент необходимо сделать на совершенствовании процесса бюджетирования. Такой процесс должен осуществляться по проектному принципу, т. е. с учетом четких регламентов производства и активном документообороте. Это, в частности, подтверждает и опыт развития промышленности в целом ряде постсоветских государств [7; 8].

Совершенствование инвестиционной деятельности предприятия должно проходить как на стадии разработки проекта посредством повышения прежде всего общего технического уровня проектирования, так и на стадии функционирования будущего проекта через повышение эффективности

реальных инвестиций. Это позволит объективно оценить ход инвестиционного процесса.

Каждый инвестиционный проект должен проходить индивидуальную процедуру технического, геологического, экономического обоснования с экспертным заключением специалистов компании о производственной целесообразности и инвестиционной привлекательности.

Существенным фактором повышения эффективности использования ресурсного потенциала промышленных предприятий является активизация инвестиционных процессов в кластерах – территориальных системах кооперации таких предприятий [9]. Развитию кластерно-сетевых образований способствуют условия постоянно усиливающейся конкурентной борьбы, в том числе в масштабе макроэкономических и глобальных процессов. Концентрация в кластере организационных, технологических и интеллектуальных ресурсов, научно-производственного потенциала создает предпосылки для наращивания объемов инвестиций в производство высокоэффективной и конкурентоспособной продукции [10; 11].

В Дагестане процесс кластеризации промышленных производств проявил себя в самые последние годы. Поэтому этим процессом реально охвачены пока лишь две отрасли дагестанской индустрии: промышленность стройматериалов и строительных конструкций; пищевая промышленность с достаточно сильно развитой аграрно-производственной составляющей [12; 13]. В существующих общереспубликанских проектах определены перспективы развития промышленных кластеров по линии производства малогабаритных водных судов и самолетов.

Важно отметить, что многие крупнейшие и известные сегодня мировые бренды – это именно кластеры, где вокруг основного («якорного») предприятия объединены малые и средние фирмы [14; 15]. Поэтому партнерские отношения представителей малого и среднего предпринимательства с большим бизнесом, когда вокруг крупного базового предприятия образуются производственные цепи, ориентированные на конкретный продукт, по нашему убеждению, необходимо рассматривать в качестве одного из перспективнейших направлений развития дагестанской экономики.

Современное состояние промышленности Дагестана отражает свой реальный потенциал в плане дальнейшего социально-экономического роста этого региона России. Основу промышленности РД составляют обрабатывающие производства, обеспечивающие 67% от общего объема отгруженной продукции в промышленном комплексе. Наибольший удельный вес в структуре обрабатывающих производств приходится на машиностроение, пищевую промышленность, химическое и нефтехимическое производства. Наряду с обрабатывающим сектором промышленности региона высока доля производства и распределения электроэнергии, газа и воды (27%). Доля добычи полезных ископаемых незначительна и составляет 6% всего промышленного производства региона.

Стремление к модернизации и усилению инновационного характера деятельности в настоящее время находит отражение в направленности и содержании инвестиционных проектов практически на всех промышленных предприятиях республики. Однако не всегда выражена научная обоснованность и последовательность реализуемой инвестиционной политики с соответствующим подключением исследовательских аппаратов системного анализа, диагноза и прогноза. Совершенно очевидно и то, что в условиях усугубляющегося кризиса российской экономики от реализации грамотной инвестиционной политики зависит в прямом смысле выживаемость предприятий дагестанской индустрии.

По итогам данного исследования предлагаются два кардинальных направления стратегирования инвестиционной деятельности в промышленной отрасли Дагестана. Первое из них определяется проработкой вопроса об инновационных инвестициях, создающих новые производственные возможности и вместе с тем обеспечивающие переход к развитию предприятий. Второе – обоснование

стратегии усиления партнерских отношений представителей малого и среднего предпринимательства с большим бизнесом с целью формирования на этой основе полноценных промышленных кластеров.

Литература:

1. *Гаджиев Н. Г., Меламедов А. Л., Эльдаров Э. М.* Приоритеты экономического роста Дагестана на современном этапе // Региональные аспекты социальной политики. Вып. 17. Махачкала: ДГУ, 2015. С. 98–112.
2. *Арсланов Ш. Д., Идиев Г.И., Арсланова Х. Д., Рабаданова А. А.* Современная государственная политика в области поддержки инвестиционной деятельности в Республике Дагестан // Вопросы структуризации экономики. 2014. № 3. С. 84–86.
3. *Eldarov E., Gadzhiyev M., Muduev Sh.* Environmental management's clusters in Dagestan // Book of Abstracts International Geographical Union Regional Conference (17–21 August 2015, Moscow, Russia). Moscow, 2015. P. 761.
4. *Aswath D.* Investment Valuation: Tools and Techniques for Determining the Value of Any Asset / Third Edition. Publisher: John Wiley & Sons, 2012. 974 p.
5. *Bevan A., Estrin S., Meyer K.* Foreign investment location and institutional development in transition economies // International Business Review. 2004. Vol. 13. PP. 43–64.
6. *Makki S., Somwaru A.* Impact of foreign direct investment and trade on economic growth: evidence from developing countries // American Journal of Agricultural Economics. 2004. Vol. 86. Is. 3. PP. 795–801.
7. *Каримов М. М.* Оценка эффективности использования инвестиций в развитии промышленности // Макроэкономическая сбалансированность и комплексное социально-экономическое развитие: материалы II Форума молодых ученых-экономистов. Ташкент, 2013. С. 168–173.
8. *Eldarov E., Holland E., Aliyev Sh., Abdulagatov Z., Atayev Z.* Resettlement and Migration in Post-Soviet Dagestan // Eurasian Geography and Economics. Vol. XLVIII, No.2. March–April 2007. PP. 226–248.
9. *Porter M. E., McGahan A. M.* How much does industry matter really? // Strategic Management Journal. 1997. Vol. 18. Summer Special Issue. PP. 15–30.
10. *Столяров О. Б.* Развитие системы управления инвестиционной деятельностью промышленного предприятия на основе кластерного подхода // Российское предпринимательство. 2010. № 10 (168). С. 54–59.
11. *Синдяшкіна Е. Н.* Вопросы оценки видов социального эффекта при реализации инвестиционных проектов // Проблемы прогнозирования. 2010. № 1. С. 140–147.
12. *Магомедова А. А.* Факторы развития пищевой промышленности Дагестана в современных экономических условиях // Вестник Дагестанского государственного университета. 2013. Вып. 5. С. 137–144.
13. *Мухтарова К. И.* Агрпромышленный кластер в Республике Дагестан – фактор повышения инвестиционной привлекательности региона // Вестник Дагестанского государственного университета. 2014. Вып. 5. С. 46–51.
14. *Bodie Z., Kane A., Marcus A.* Essentials of Investments / 5th ed. McGraw-Hill Higher Education, 2004. 777 p.
15. *Lawton Ph.* Investment Performance Measurement: Evaluating and Presenting Results. John Wiley & Sons, 2009. 970 p.

კონიევა ნ. ო.

საშუალო პროფესიული განათლების ფაკულტეტის დეკანის მ.შ.,
„ФГБОУ“-ს აგრარული ფაკულტეტის აგრარული
ტექნოლოგიებისა და სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის
გადამამუშავებელი კათედრის მთავარი მასწავლებელი
„ბ. ბ. გოროდოვიკოვას სახელობის ყალმუხის სახელწიფო
უნივერსიტეტი“, ქ. ელისტა, რუსეთი

საქონლის ხორცის წარმოება სარეგულირებელი საკვები დანამატის «ГЛИМАЛАСК- BET»-ის გამოყენებით, რომელსაც გააჩნია ანტი-სტრესული თვისებები

ანოტაცია

საქონლის ხორცის წარმოების სტრატეგიული პრიორიტეტი – ეს არის კონკურენტუნარიანი გავიადინის გამოშვება. კვლევებმა აჩვენა, რომ კონკურენტუნარიანი გავიადინის წარმოების გაზრდისათვის სასაქონლო პირუტყვის რიცხოვნობის ზრდის ხარჯზე შესაძლოა შეიქმნას პირობები ცხოველთა მაქსიმალური რეალიზაციისათვის მათი გენეტიკური პოტენციალის პროდუქტიულობის გაზრდისა. გამოიყენება სტრესული ადაპტაციის კორექციის მეთოდი, რომელსაც იყენებენ ცხოველთა ანტი-სტრესული პრეპარატების რაციონში საკვებ დანამატებად. შესწავლილია საკვები დანამატის «ГЛИМАЛАСК-ВЕТ»-ის სხვადასხვა დოზები, რომელიც გამოიყენებულია აქტუალურად კალმუხური ჯიშის მოზვერთა რაციონში და გააჩნია ანტი-სტრესული ეფექტი.

Konieva O.N.

The dean of the Faculty of Secondary Professional Education,
The Senior Lecturer at the Department of Agrarian Technologies
and Processing of Agricultural Products ,the Agrarian Faculty of the Federal
State-Funded Educational Institution of Higher Education «Kalmyk State University
named after B.B. Gorodovikova», Elista, Russia

EFFECTIVE PRODUCTION OF BEEF USING THE FODDER SUPPLEMENT «GLIMALASC- VET», WITH ANTI-STRESS PROPERTIES

Annotation

Strategic priority for the beef production is the competitive beef production. Researches have shown that increasing of competitive beef production is possible due to the increasing in the number of market stock and the creation of conditions to realize animals' genetic potential of productivity, applying the correction method of stress adaptation, adding anti-stress preparations in animal ration. Different doses of fodder supplements “Glimalasc-Vet”, which has an anti-stress effect, are studied and are relevant for bulls' ration of Kalmyk breed.

Keywords: *Beef production, the correction method of stress adaptation, anti-stress preparations, "Glimalasc-Vet", fodder supplements, competitive beef production*

Кониева О.Н.

и.о. декана факультета среднего профессионального образования, старший преподаватель кафедры аграрных технологий и переработки сельскохозяйственной продукции аграрного факультета ФГБОУ ВО «Калмыцкий государственный университет имени Б.Б. Городовикова», г.Элиста, Россия

ЭФФЕКТИВНОЕ ПРОИЗВОДСТВО ГОВЯДИНЫ ПРИ ИСПОЛЬЗОВАНИИ КОРМОВОЙ ДОБАВКИ «ГЛИМАЛАСК-ВЕТ», ОБЛАДАЮЩЕЙ АНТИСТРЕССОВЫМИ СВОЙСТВАМИ

Одним из наиболее важных стратегических приоритетов аграрного сектора страны является производство конкурентоспособной говядины. Конкурентоспособность говядины зависит от качества и себестоимости её производства.

Жестким фактором, оказывающим отрицательное влияние на производство качественной и относительно дешевой говядины, является стресс. При этом Эзергайль К.В. (2002), Левахин В.И. и др. (2006), Мирошникова Н.Н. (2009), Харитонов О.Г. (2012), Ранделин Д.А. (2013), Горлов И.Ф. (2015) отмечают, что наиболее существенные потери животноводческой продукции происходят из-за отрицательного воздействия на их организм технологических стресс-факторов.

По мнению Левахина В.И. и др. (2002), Горлова И.Ф. и др. (2012, 2015), технологические стресс-факторы невозможно полностью устранить, но возможно ослабить их воздействие на организм животных.

По мнению ряда ученых [1, 2] степень реализации генетического потенциала животных зависит главным образом от уровня кормления и полноценности их рационов.

Анализы кормов показывают, что в рационах мясного скота Нижнего Поволжья имеется дефицит таких микроэлементов, как йод и цинк.

На практике применяются разные способы и методы коррекции стрессовой адаптации. При этом наиболее эффективным методом коррекции стрессовой адаптации является использование в рационах животных антистрессовых препаратов, кормовых добавок. В этой связи изучение эффективности использования разных доз кормовой добавки «Глималаск-Вет», обладающей антистрессовым эффектом, в рационах бычков калмыцкой породы является актуальным.

Одним из главных факторов, характеризующих целесообразность использования кормовой добавки, является экономическая эффективность.

Расчёты показали, что применение при нагуле бычков кормовой добавки «Глималаск-Вет» в изучаемых дозах (400, 500 и 600 г на голову) экономически целесообразно. При этом разница по прибыли и уровню рентабельности производства мяса от использования кормовой добавки в дозе 500 и 600 г была незначительной и находилась соответственно в пределах 323,0 руб. и 1,4% (таблица 1).

Экономическая эффективность использования
кормовой добавки в кормлении бычков

Показатель	Группа			
	контрольная	I опытная	II опытная	III опытная
Прирост живой массы, кг	151,9	159,2	165,0	168,4
Затраты корма на 1 кг прироста, ЭКЕ	7,8	7,5	7,3	7,3
Производственные затраты, руб.	12462,0	12613,8	12733,5	12849,85
Себестоимость 1 кг прироста, руб.	82,0	79,2	77,2	76,3
Расчётная выручка от реализации, руб.	14430,5	15124,0	15675,0	15998,0
Расчётная прибыль, руб.	1968,5	2510,2	2941,5	3148,2
Уровень рентабельности, %	15,8	19,9	23,1	24,5

При этом в целом уровень рентабельности производства мяса в опытных группах бычков в сравнении с аналогами из контроля был выше на 4,1; 7,3 и 8,7%.

Следовательно, использовать в кормлении бычков калмыцкой породы при нагуле кормовой добавки «Глималаск-Вет» экономически выгодно. Наиболее эффективно скармливать кормовую добавку в дозах 500 и 600 г на голову.

Научно-исследовательская работа выполнялась в период с 2012 по 2016 гг. Экспериментальная часть исследований проводилась в СПК «Плодовитое» Малодербетовского района Республики Калмыкия.

Применение кормовой добавки «Глималаск-Вет» для коррекции стрессовой адаптации бычков при нагуле экономически целесообразно. Себестоимость производства 1 кг мяса в опытных группах была ниже на 2,8; 4,8 и 5,7 руб., а уровень рентабельности – выше на 4,1; 7,3 и 8,7%, что указывает на более эффективное скармливание кормовой добавки в дозах 500 и 600 г на голову.

Таким образом, решение вопроса увеличения производства конкурентоспособной говядины возможно за счет увеличения численности товарного скота и создания условий для максимальной реализации животными их генетического потенциала продуктивности.

Литература:

1. Кониёва О.Н. Повышение эффективности производства говядины при использовании разных доз кормовой добавки «глималаск-вет», обладающей антистрессовыми свойствами
2. Левахин В.И., Баширов В. Д., Сатов Р.С., Исаков Р.Г., Левахин Ю.И. Повышение эффективности производства говядины в молочном и мясном скотоводстве. Казань, 2002. 330 с.

ო. მ. ალიევი
დოცენტი, ეკ. მეცნ. კანდ.

დ. ი. მაგომედოვა
სწავლების მე-2 წლის მაგისტრი,
დაღესტნის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ქ. მახაჩკალა, რუსეთი

მართვის საინფორმაციო ტექნოლოგიათა დანერგვა ბიზნესში: პრობლემები და გადაწყვეტილებები

ანოტაცია

სტატიაში ტარდება საზღვარგარეთის ქვეყნებისა და რუსეთის ბიზნეს-პროცესებში IT ტექნოლოგიათა დანერგვის შედარებითი ანალიზი, აგრეთვე ექსპერტ-ანალიტიკოსთა აზრები ორგანიზაციებში დასაწერ საინფორმაციო ტექნოლოგიებზე, მათ პლუსებსა და მინუსებზე. მოცემულია წინადადებები ამ პრობლემის მოგვარებაზე მენეჯმენტში პერსონალის მართვის სისტემის უნარ-ჩვევების გამოყენებით, თავად ორგანიზაციის შიგნით ქვედანაყოფების შექმნის გზით, რომლებიც მიმართული იქნება კომპანიის საინფორმაციო ტექნოლოგიებისა და სისტემების ოპტიმიზაციასა და მოდერნიზებაზე, რომელმაც ასევე უნდა გაზარდოს ტექნოლოგიური წიგნიერება კომპანიის პერსონალს შორის. ეს საშუალებას იძლევა, მიღებული იქნას ხარისხიანი შედეგები ახალი IT ტექნოლოგიების დანერგვაში და გაიზარდოს ბიზნესის საქმიანობის ეფექტიანობა.

საკვანძო სიტყვები: საინფორმაციო ტექნოლოგიები, საინფორმაციო სისტემები, ბიზნეს-პროცესები.

Aliiev O. M.,
Doctor of Economics

Magomedova D. I.,
Master of Economics
Dagestan State University,
Makhachkala, Russia

INTRODUCTION OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN BUSINESS: PROBLEMS AND SOLUTIONS

Abstract

The article compares the implementation of IT technologies in the business processes of foreign countries and Russia, as well as the opinions of analysts' experts on the implemented information technologies in the organization, their pros and cons. Proposals are made to solve this problem using the skills of the personnel management system in management, by creating a unit within the organization itself, which will be aimed at optimizing and modernizing the company's information technology and systems, which should also improve technological literacy among the company's personnel. This allows you to get high-quality results on the introduction of new IT-technologies and increase the efficiency of business.

Key words: *information technologies, information systems, business processes.*

¹Алиев О.М.,
доцент, к.э.н.,

¹Магомедова Д.И.,
магистр 2 года обучения
¹Дагестанский государственный университет,
г. Махачкала, Россия

ВНЕДРЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ УПРАВЛЕНИЯ В БИЗНЕСЕ: ПРОБЛЕМЫ И РЕШЕНИЯ

Жизнедеятельность любого бизнеса во многом зависит от активного внедрения информационных технологий, в том числе в организацию процесса производства, работа которого невозможна без системы управления. Динамика бизнес-процессов нуждается в обдуманном, доработанном подходе к организации системы управления, повышение эффективности которого можно достигнуть с помощью рационального использования системы информационных технологий¹.

По мере увеличения огромного числа предприятий стало недостаточно просто выполнять больше задач с меньшими затратами, необходимо повышать эффективность бизнес-процессов за счёт современных информационных средств и технологий, кроме того разрабатывать экспериментальные программно-методические комплексы и соответствующие технологии обучения работников организации.

Исследование научных работ и публикаций последних лет, позволяет утверждать, что несмотря на актуальность вопросов информационного и инструментального обеспечения анализа бизнеса, теоретические и практические вопросы разработки и применения информационных технологий к анализу бизнеса поднимаются достаточно редко. Выявлено отсутствие информационных и программных продуктов, позволяющих решать задачи комплексного анализа бизнеса.

При этом следует выделить особенности использования теоретических наработок в анализе бизнеса разработчиками программного обеспечения: в отдельных программных продуктах используется один или два метода анализа стоимости бизнеса, модуль „анализ бизнеса“ присутствует как дополнительная функция, что не позволяет использовать ее как полноценную для определения анализа бизнеса, ориентация программных продуктов на решение принципиально других задач, что предполагает использование отличной от анализа бизнеса информационной базы, это существенно ограничивает возможности решения задач стоимостной оценки.

Необходимость полноценной обработки экономической информации в аналитической деятельности с применением информационных технологий обуславливает исследование среды инструментальных средств с целью выявления программных комплексов, которые можно использовать в автоматизации процесса анализа бизнеса или его части².

Информационные технологии управления бизнес процессами включают в себя программные средства и методы принятия решений в различных областях деятельности компании: финансы, производственный цикл, управление качеством, проектирование. Внедрение информационных технологий подразумевает модернизацию компьютеров, аппаратных средств, технологии связи, инфор-

¹ Алиев О.М. Совершенствование управления организацией на пути к инновационной экономике // *Фундаментальные исследования*. 2017. №9-1. С. 126.

² Шульга Д.В. Информационные технологии в оценке бизнеса: дис... канд. экон. наук. М., 2003. С. 31.

мационной системы, действующей на предприятии. Они не только позволяют управлять ресурсами предприятия, но решают проблему повышения конкурентоспособности данного предприятия с помощью эффективной коммерческой деятельности¹.

В бизнесе существует ряд факторов, мотивирующих предприятие соответствовать текущим запросам в развитии информационных технологий, и реализовывать нововведения:

- внешние: политические, экономические, социальные, технические.

- внутренние: обоснованность затрат на IT-технологии, сроки внедрения, качественная поддержка технологий, квалифицированный персонал, успешная работа при смене персонала, техническая поддержка разработчика.

Именно сдерживающие факторы оказывают особое влияние на потребность российских предприятий в IT-технологиях: поэтому они не имеют цели растрчивать денежные средства на покупку новых технологий и фактически не имеют соответствующую статью расходов. Частые проблемы, с которыми встречаются крупные организации при внедрении информационных технологий это подготовка персонала к нововведению. Предприятие должно способствовать тому, что бы коллектив был заинтересован в изучении и принятии новых информационных технологий, проводя различные обучающие программы, тренинги и т.п.². Повышение технологической грамотности, вот к чему должен стремиться руководитель бизнеса, потому что решение именно этой проблемы будет катализатором для решения всех оставшихся нерешённых задач.

Сегодня в России существует убеждение, что внедрение новейших информационных технологий несёт больше проблем чем само их решение, сюда относят: затраты на покупку новых технологий, подбор к ним информационных систем, покупка и поддержка программных средств, обучение персонала. Проведённый опрос среди российских бизнесменов показал, что большинство из них придерживается мнения о том, что функционирование бизнеса не нуждается в новых информационных технологиях. Это не касается рынков сотовых телефонов, и электроприборов домашнего пользования, так как они заинтересованы в инновационных товарах.

Чаще всего камнем преткновения для эффективного функционирования бизнеса всегда является денежный вопрос. К примеру, презентуя какой-либо проект, говоря о рентабельности, прибыльности, снижении затрат на заработную плату рабочим, мы подразумеваем финансовые затраты, необходимые для приобретения технологий. Ответ руководства всегда один – дорого, не задумываясь, что прибыль будет в два, а то и в три раза больше. Их опасения оправданны, ведь большинство проектов так и не реализуются или не приносят желаемого результата. Но порой рискуя, приобретаешь намного больше, чем имел. По статистическим данным около 85% зарубежных организаций реализуют проекты инноваций, приобретая новые IT-технологии. В России эта цифра меньше 25%. Следовательно, можно сделать вывод, что в настоящее время IT-технологии являются неотъемлемой частью любого бизнеса, так как позволяют повысить гибкость и эффективность работы организационного управления.

Проводя работу по внедрению и реализации изменений по технической части, в бизнесе во многих случаях происходит отрицательная реакция персонала, который выступает против этих изменений. Существующие барьеры разбиваются на группы и подгруппы, что проиллюстрировано на рисунке 1.

¹ Информационные технологии в менеджменте (управлении): учебник и практикум для академического бакалавриата / Ю. Д. Романова [и др.]; под общ. ред. Ю. Д. Романовой. М.: Юрайт, 2015. С. 256 – 257.

² Агафонов А.А. Информационные технологии и бизнес. [Электронный ресурс]. URL: <http://www.intaris.ru/experience/articles/142/> (дата обращения: 20.05.2014)

Рисунок 1 – Бизнес-барьеры

Рассмотрим внедрение информационных технологий на примере организации „ООО, НТК Интурист», осуществляющий свою деятельность в туристической сфере. Структура организации позволяет вести максимально эффективный учёт прибыли и убытков. Для ведения бизнеса в организации необходимо внедрить четкую структурированную информационную систему. Данная система позволит проводить организации интеграцию управленческой и организационной деятельности. Преимуществом данной системы является открытость и прозрачность процессов. Выход в сеть и обмен информации в организации происходит благодаря автоматизированной системе ведения бухгалтерского учёта.

Автоматизированная система бухгалтерского учёта решает такие проблемы как: оптимизация организационных расходов, минимизация затрачиваемого времени на согласование решений между отделами и бизнес подразделениями, интегрирование управленческих бизнес приложений.

В организации используются приложения и программные комплекты: „1С: Предприятие 8 для управления и учёта», „Консультант Плюс», „Антивирус Касперского“ используемый для проведения безопасных мероприятий. Все приложения и программные комплексы работают на базе операционной системы Windows 7. Проведение и реализация бизнес процессов была бы невозможна без технического и системного оборудования. Так, связь, передача данных, обмен информацией между клиентами и сотрудниками совершается на базе компьютерных и иных технических средств связи.

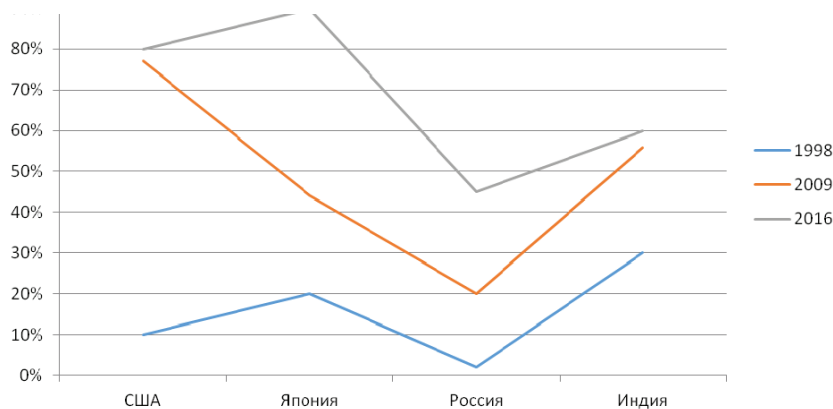
Следует обратить внимание на то, что система хранения, передачи информации между работниками организации происходит при помощи локальной сети, созданной из множества компьютеров, с использованием серверов. Данная система передачи информации удобна тем что, важные документы доставляются до адресата быстро. Система передачи информации также позволяет реализовать одновременную возможность работы с документами, исключать вычислительные ошибки в работе, а также повысить качество работы путем автоматизации повседневных операций в работе.

Использование на предприятии систем автоматизации документооборота приводит к возникновению так называемого „электронного документа», позволяющего ускорить процесс нахождения важных документов и сократить расходы на канцтовары.

Для эффективной работы и раскрытия потенциала организации, который заключен в работе системного и технического оборудования, нужно своевременно произвести замену устаревшей техники (компьютеров) на более новые модели, приобрести для них соответствующие лицензионные программные продукты и аппаратные средства. В системе организации желательно создать должность системного администратора, тем самым контролировать работу управленческого звена, работу компьютерных сетей и устройств¹.

¹ Гринберг А.С., Король И.А. Информационный менеджмент: Учеб. пособие для вузов. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. 415 с. С. 80-81.

Бизнес ориентированность любой организации подразумевает получение прибыли, следовательно, замена системных и технических средств в организации должна стоять на первом месте. Проводя сравнительный анализ внедрения информационных технологий в зарубежных странах и в России (Рис. 2), можно сказать, что имплантация ИТ в сферу бизнеса за рубежом проводилась еще с начала 70-х годов. Именно этот временной период для России был закрыт железной занавесью, что изолировало её от нововведений в сферах предприятий, организаций, компаний. Стабилизация внедрения ИТ-технологий в бизнес в России произошла только в 2000-х годах.

Рисунок 2 – Анализ внедрения ИТ-технологий в бизнес-процессы

Эксперт аналитик Дэвид Надлер считает, что внедряемые информационные технологии должны быть представлены в виде системной модели. Системная модель предполагает, что организация в целом является системой и состоит из взаимосвязанных и взаимозависимых составных элементов. Она предполагает, что изменения в одной из частей системы приведёт к изменениям в других частях системы. Организация по истечению некоторого времени находится во временном хаотическом состоянии, медленно приходя в состояние равновесия. Агафонов А.А придерживается мнения о том, что основу информационных технологий составляет выполнение последовательного алгоритма действий в системе предприятия. Полученные результаты по информационной системе должны быть эффективны в использовании и работе следующего элемента системы. Данная методика будет результативна, в случае если управление бизнесом и его системой не будет допускать ошибки. В случае если ошибка имела место, работа по управлению бизнес процессом предприятия приводит к потере времени и повторным ошибка ввода¹.

Подводя итоги, необходимо отметить, что сложно в современном мире представить бизнес без использования компьютерной техники. На наш взгляд, заинтересованность руководителей в новаторских технологиях должны подкрепляться спектром доступных решений, внедрение которых позволит оптимизировать использование уже имеющихся технологических активов.

В результате проведённого исследования, нами предложены возможные пути решения поставленных проблем, в частности: анализ экономической эффективности внедрения ИТ в бизнес (что подразумевает собой фиксирование неизмеримых или сложно измеримых целей), обеспечение соответствующими ресурсами для внедрения решения с применением ИТ: персонал (знания и навыки), инструментарий (методики и программное обучение), информация (внешнее и внутреннее окружение).

¹ Кляшторная О. Анализ эффективности внедрения ИТ: семь раз отмерь. [Электронный ресурс]: сайт. URL: <http://www.osp.ru/cio/2004/04/173274> (дата обращения: 20.04.2004)

ნე, потребители, поставщики и конкуренты). Компаниям и предприятиям необходимо создать подразделения внутри организации, направленные на совершенствование и модернизацию информационных технологий и систем бизнеса. Менеджеры данного подразделения должны искать решение проблем предприятия путём налаживания контакта с IT-менеджерами, которые в свою очередь представляют всю необходимую информацию по внедряемым новейшим информационным технологиям, ключевыми преимуществами которых должны быть: готовность, предметность, обновляемость, платформенность, масштабируемость, доступность производителя, патриотичность.

Таким образом, современный бизнес представляет собой субъект, процесс жизнедеятельности которого осуществляется целым комплексом информационных технологий. В результате, современные информационные технологии являются не столько средством, осуществляющим вспомогательные действия и обеспечение сервиса, а средством, обеспечивающим эффективность целые производственные комплексы и процессы. Предложенные пути решения выявленных проблем внедрения информационных технологий должны способствовать повышению эффективности работы бизнеса.

ო. მ. ალიევი
დოცენტი, ეკ. მეცნ. კანდ.,

ე. ე. გაჯიმურადოვა
ეკ. მეცნ. კანდ., ეკონომიკის კათედრის გამგე
დაღესტნის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ფილ. ქ. ყიზლარში

განვითარების თანამედროვე პირობებში კონკურენტუნარიანობის საკითხები

ანოტაცია

თანამედროვე მსოფლიოში როგორც არასდროს ისე წამოინეწეს წინა პლანზე როგორც ორგანიზაციათა, ისე მთელი ქვეყნების კონკურენტუნარიანობის საკითხები. ჩატარებულმა ანალიზმა აჩვენა, რომ სწორედ კონკურენტუნარიანი პოზიციების დაკარგვამ მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის მრავალი მიმართულებით გამოიწვია რუსეთის შეყოვნება მე-3 და მე-4 ტექნოლოგიურ ნიშნებზე. მსოფლიოში ბუნებრივი გადარჩევის სანაცვლოდ მეტოქეობის შეფიქრებით ტიპზე გადასვლის, კონკურენტული პარტნიორობის თანდათანობითი დამკვიდრების, ანუ მეტოქეობის პრინციპულად ახალი ფორმის დამკვიდრების ტენდენცია დაისახა. გახსნილია შეფიქრებითი კონკურენციის თავისებურებები გლობალიზაციისა და თანამედროვე რუსული პრაქტიკის პირობებში.

საკვანძო სიტყვები: კონკურენტული პარტნიორობა, მეტოქეობა, შეფიქრებითი კონკურენცია, არაკონკურენტული ქცევა.

Aliiev O. M.,
Professor of Economics

Gadjimuradova E. E.,
Doctor of Economics
Dagestan State University
of Kizlar

ISSUES OF COMPETITIVENESS IN CURRENT CONDITIONS OF DEVELOPMENT

Abstract

The competitiveness of both organizations and entire countries is, as never before, brought to the forefront of the modern world. The analysis showed that it was the loss of competitive positions in many areas of scientific and technological progress that led to Russia's delay at the levels of the third and fourth technological orders. In the world there has been a trend towards a competitive type of competition, the gradual approval of competitive partnership, that is, a fundamentally new form of rivalry, to replace natural selection. Features of competitive competition in conditions of globalization and modern Russian practice are revealed.

Keywords: competitive partnership, rivalry, competitive competition, non-competitive behavior.

¹Алиев О.М.,
к.э.н., доцент,

¹Гаджимурадова Э.Э.
к.э.н., зав. каф. экономики

¹Дагестанский государственный университет,
фил. в г. Кизляре

ВОПРОСЫ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ

В свете современных вызовов инновационного развития России приоритет в комплексе государственного регулирования отдан технологической политике. В ходе модернизации за счет заимствований ряд секторов экономики России (мобильные связи, торговые сети и ряд других), а также металлургические комплексы, созданные на уровне продвинутых технологий, вполне конкурентоспособны на мировых рынках. Однако модернизация через заимствование – это этап приближения к передовому технологическому развитию, основанному на инновациях. По мнению основателя теории инноваций Й. Шумпетера, инновация означает внесение в различные виды человеческой деятельности новейших частей (видов, методов), увеличивающих ее результативность¹.

Действительно, в большинстве развитых стран мира 75-90% прироста ВВП обеспечивается за счет инновационного сектора. В России этот показатель находится на уровне 10%. Выход из сложившейся ситуации – формирование новой государственной системы управления экономикой, создание институциональной матрицы преобразований, которая по мнению докторов экономических наук Д.И. Амосова и О.С. Сухарева (ИЭ РАН), должна включать национальную экономическую доктрину механизма, „обеспечивающего ее реализацию“ (законы, программно-целевое планирование, экономико-социальные нормативы и стимулы).

В соответствии с концепцией долгосрочного социально-экономического развития Российской Федерации на период до 2020 года планируется преодоление институциональных ограничений экономического развития и, соответственно, достижения устойчивого экономического и социального развития России, приближение к мировому уровню конкурентоспособности за счет лидерства в процессах мировой экономической интеграции, обладания статусом глобального центра хозяйственных связей, участие в мировых финансовых потоках, развитие сбалансированных экономических отношений с глобальными партнерами².

Концепция долгосрочного социально-экономического развития Российской Федерации конкретизируется в принятой в 2014 г. государственной программе „Развитие промышленности и повышение ее конкурентоспособности». Основным преимуществом данной Программы является утверждение необходимости открытой модели экономической системы, стимулирование ресурсосбережения, повышения производительности труда, внедрение современных импортозамещаемых технологий; поддержка выпуска и экспорта высокотехнологической продукции, снижение техногенных рисков; повышение независимости российской промышленности. На наш взгляд, содержание программы

¹ Агафонов А.А. Информационные технологии и бизнес. [Электронный ресурс]. URL: <http://www.intaris.ru/experience/articles/142/> (дата обращения: 20.05.2014)

² Гринберг А.С., Король И.А. Информационный менеджмент: Учеб. пособие для вузов. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. 415 с. С. 80-81.

требует дополнительного теоретического обоснования механизма важнейших направлений формирования новой экономической модели развития российской экономики.

В условиях кризисного состояния экономики, жестких экономических санкций низкий уровень инновационного развития российской экономики способствует расширению масштабы неконкурентоспособной продукции. Именно утрата конкурентоспособных позиций по многим направлениям научно-технического прогресса привела к „задержке России на уровнях 3-го и 4-го технологических укладов (80%), доля 5-го уклада составляет 20%. В это время в странах юго-восточной Азии и США наблюдается развернутое формирование 6-го технологического уклада, ядро которого составляют глобальные трансформации, интеллектуальные системы управления, робототехника.

В международной практике рассчитываются рейтинги конкурентоспособности стран: индекс глобальной конкуренции GGI: национальная конкурентоспособность рассматривается как способность страны и ее институтов обеспечить стабильность темпов экономического роста, устойчивость роста в среднесрочной перспективе. Для учета конкурентоспособности используется рейтинг глобальной конкуренции IMD. „Под конкурентоспособностью страны IMD понимает способность национальной экономики создавать и поддерживать среду, в которой возникает конкурентоспособный бизнес»¹.

В условиях новой экономики наблюдаются существенные изменения в конкурентных процессах: модификация конкурентных процессов выражается в переходе к соревновательному типу соперничества, постепенному утверждению конкурентного партнерства.

Конкурентное партнерство сочетает в себе соперничество и сотрудничество одновременно. „Соревновательная конкуренция – это форма сотрудничества, которое ведется на основе добровольного ограничения эгоистических притязаний и установления партнерских отношений между сотрудниками ради совместной (общей) конкурентоспособности, а его механизм нацелен не на подрыв способности соперников, а на состязание между ними за занятие лучшей позиции»².

Модификация конкуренции означает переход ее участников к конкурентному партнерству, т.е. принципиально новой форме соперничества, на смену естественному отбору, который связан с уничтожением соперников, приходит социальный отбор, ограниченный их перепозиционированием.

Главная качественная особенность соревновательной конкуренции заключается в ее добровольном характере, подчинении интересов ее участников единой цели, основанной на сознательном регулировании поведения экономических субъектов. Эффективность соревновательной конкуренции определяется снижением непроизводительных издержек (снижение расходов на рекламу, транзакционных издержек).

Особенностью конкурентных преимуществ является их распространение на нематериальные активы субъектов рынка (имидж, репутация, доверие партнеров, потребителей, органов власти и управления). Объективной основой сотрудничества между высоко технологическими фирмами становится совместная адаптация к рыночной и технологической неопределенности, оппортунистическое поведение среди фирм, участвующих в альянсе, сдерживается повышением уровня доверия на основе обмена знаниями и коллективного решения возникающих проблем.

«Каждый производитель и потребитель в той или иной степени склонен к доверию и при этом сам нуждается в доверии, невозможно будет субъекту рынка добиться доверия со стороны другого, если сам он при этой отказывает в доверии к своим партнерам и потребителям». По мнению авторов, конкуренция за доверие – это „сознательная деятельность по завоеванию и поддержанию дове-

¹ Государственная промышленность и повышение ее конкурентоспособности: утверждена постановлением правительства Российской Федерации №328 от 15.04.2014г. URL: <http://minpromtorg.gov.m/docs/№11937> (дата обращения 01.09.17)

² Хотимская Г.И. Конкурентоспособность России: обзор страновых рейтингов и направления экономического роста в ракурсе финансов // Финансы и кредит. 2015. №15. С.31-41.

рия посредством привлекательного имиджа и положительной репутации».

Исторически доверие формировалось на основе оценки результатов труда. В основе доверия – качество производимых товаров, способность продавцов держать слово и т.п. Постепенно с развитием торговли доверие становится фундаментальным элементом конкурентного сотрудничества. Измерение доверия, особенно со стороны потребителя, традиционно – посредством индекса доверия через опрос или анализ фактических данных.

В современной российской практике наблюдается кризис доверия. Сложившаяся среда, напротив, углубляет кризис доверия. Создается парадоксальная ситуация, когда в условиях неслышанной по масштабам коррупции, охватившей высшие слои власти, предприниматели по-прежнему ориентируются на благосклонность властей, а не на бизнес-партнеров и потребителей. Конкуренция за доверие во взаимодействии с партнерами в новой экономике должна быть чистой и прозрачной¹.

К 2000-м годам изменилась бизнес-среда, в которой конкурируют компании, в основе изменений – достижение технологического лидерства в условиях расширения межфирменного взаимодействия, определяемого стиранием границ между смежными рисками.

В условиях глобализации область распространения конкуренции вышла за пределы прежнего географического рынка. Снятие барьеров входа на рынок сопровождается возникновением „неожиданной“ конкуренции. В условиях сетевых и облачных технологий информация позволяет компаниям создавать новые бизнес-идеи, которые принципиально отличаются от традиционных.

Поведение фирм в условиях новой экономики далеко не всегда имеет конкурентный характер. Об этом свидетельствует практика неконкурентного поведения хозяйствующих субъектов, принципы неконкурентного поведения: использование нечестной конкуренции, приобретение необоснованных конкурентных преимуществ и оппортунистическое поведение. Неконкурентное поведение реализуется в нарушении антимонопольных законодательств, наблюдаются сговоры как между хозяйствующими субъектами, так и участниками органов власти.

Сговор о ценах, разделах рынка характерен для высококонцентрированных отраслей, производящих однородную продукцию. Обычно эти предприятия представляют сырьевые отрасли с высоким уровнем цен, индекс концентрации в производстве пищевых продуктов составляет 60%, химической – 80%, металлургической – 70-80%

Следует отметить, что основой соревновательной конкуренции остается реализация частного интереса отдельных фирм. Стремление к сотрудничеству – вынужденная мера, вызванная стремлением и потребностью в укреплении конкурентоспособности каждого из участников посредством объединения.

В действительности сущность конкуренции – жесткое соперничество – сохраняется. Изменяется форма конкуренции, вызванная условиями рыночной конъюнктуры, направленная против третьих лиц. Движущий мотив партнерства фирм – укрепление конкурентоспособности, восполнение недостающих компетенций.

¹ Тарануха Ю.В. Конкуренция: система и процесс: моногр. М.: Дело и сервис, 2012. 672 с.

ო. მ. ალიევი
დოცენტი, ეკ. მეცნ. კანდ.,

დ. მ. იბრაგიმოვა
ეკ. მეცნ. კანდ., დოცენტი
დაღესტნის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ფილ. ქ. ყიზლარში

რუსეთის ფედერაციაში სოციალური პოლიტიკის დაგეგმვის პრობლემები

ანოტაცია

სტატიაში განხილულია რუსეთის ფედერაციაში სოციალური პოლიტიკის დაგეგმვის საკითხები. ნაჩვენებია სახელმწიფოს სოციალური პოლიტიკის მიზანი, ნორმატიული საფუძველი, შეფასების კრიტერიუმები და არსი. გამოყოფილია სოციალური პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებები. გამოაშკარავებულია მიზეზები, რომლებმაც გამოიწვია საზოგადოების სოციალური მდგომარეობის გაუარესება. გამოყოფილია თანამედროვე დაგეგმვის ძირითადი ნაკლი – ესაა მაკროეკონომიკური დაგეგმვის ერთიანი სისტემის არარსებობა, რომელიც დაფუძნებული იქნებოდა სტრატეგიული დაგეგმვის უნივერსალურ მეთოდოლოგიაზე და რომელშიც დაგეგმვის ყველა სახე იქნებოდა ერთმანეთთან შეჯერებული. ამჟამად რუსეთის ფედერაციის სოციალური პოლიტიკის სფეროში თავს იჩენს სოციალური სახელმწიფო პოლიტიკის ყველაზე ეფექტიანი მოდელის არჩევანის პრობლემა, რომელიც უზრუნველყოფს მოქალაქეთა ღირსეულ ცხოვრებას. ამჟამად ხდება მისი ორი ალტერნატიული ვარიანტის ბრძოლა – სუბსიდიური და სოციალური სახელმწიფო პოლიტიკა.

საკვანძო სიტყვები: სოციალური პოლიტიკა, დაგეგმვა, მოსახლეობის შემოსავლები.

Aliev O. M.,
Professor of Economics

Ibragimova D. M.,
Doctor of Economics
Dagestan State University
of Kizlar

PLANNING OF SOCIAL POLICY IN THE RUSSIAN FEDERATION

Abstract

The article deals with the planning of social policy in the Russian Federation. The goal, the regulatory framework, the evaluation criteria and the essence of the social policy of the state are shown. The main directions of social policy are singled out. The reasons which have led to deterioration of a social condition of a society are opened. The main shortcoming of modern planning is identified – the absence of a unified system of macroeconomic planning, which would be based on a universal methodology of strategic planning and in which all types of planning would be linked to each other. At the present time, in the sphere of social policy of the Russian Federation, there arises the problem of choosing the most effective model of social state policy that will ensure a decent life for citizens. Currently, there is a struggle between two alternative options – the state's policy of subsidiarity and social.

Key words: social policy, planning, incomes of the population.

¹Алиев О.М.,
к.э.н., доцент,

¹Ибрагимова Д.М.
к.э.н., доцент

¹Дагестанский государственный университет,
фил. в г. Кизляре

ПРОБЛЕМЫ ПЛАНИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Российская Федерация в соответствии с Конституцией является социальным государством, политика которой направлена на создание достойной жизни граждан и свободное развитие человека. Основным документом, регулирующим основы социальной политики, является Конвенция Международной организации труда (МОТ) 1962 г. № 117 „Об основных целях и нормах социальной политики». В ней говорится о том, что всякая политика должна прежде всего направляться на достижение благосостояния населения, а также на поощрение его стремления к социальному прогрессу.

Конституция Российской Федерации также опирается на основные положения Конвенции МОТ № 117 и статье 7 Конституции РФ сказано: „Российская Федерация – это социальное государство, политика которого направлена на создание условий, обеспечивающих достойную жизнь и свободное развитие человека»¹. Одно из ключевых мест в жизни государства и общества занимает социальное обеспечение населения, которое напрямую зависит от развития экономики страны.

Главными критериями оценки социальности государства являются: гарантии в проведении государством последовательной, стабильной и долгосрочной социальной политики, ориентированную на реально возможные инвестиции в „человека»; соблюдение в обязательном порядке права на свободу человека; именно адресная поддержка наиболее уязвимых групп населения; создание благоприятных условий для реального участия граждан в выработке управленческих решений в социальной политике на всех уровнях власти; обеспечение стандартов достойной жизни для большинства граждан; соблюдение прав и гарантий, реализующих государством путем социального партнерства в качестве основного механизма достижения общественного согласия, а так же соблюдение прав и гарантий, ориентированных на укрепление семьи, духовное, культурное, нравственное развитие граждан, на бережное отношение к наследию предков и преемственность поколений, сохранение самобытности национальных и исторических традиций.

Сущность социальной политики выражается в стратегии и тактики деятельности государства, направленной на удовлетворение культурных и материальных потребностей членов общества, и прежде всего оказание ее тем, кто особо нуждается в ней, осуществляемых на основе принципов справедливости и адресности.

Исходя из вышесказанного, можно сказать, что социальная политика – это система ценностей и целей, решений, программ, действий и механизмов их реализации направленных и осуществляемых для достижения поставленных целей социального развития.

На практике выделяют три основных направления социальной политики:

1) Создание условий для трудовой активности, регулирование занятости и зарплаты, совершенствование трудовых качеств работника.

¹ Важнин С.Г., Сухих В.В. Оппортунизм и конструирование доверия в экономике // Журнал экономической теории. 2013. № 1. С. 78-85.

2) Поддержка доходов населения через систему социального обеспечения.

3) Развитие системы социальной инфраструктуры

При переходе к рыночным отношениям на рубеже 90-х годов 20-го столетия в России возникли проблемы разработки соответствующей новой социальной политики, которая бы смогла с наименьшими последствиями последствий на тот период и реализовать принципы социального государства. Многие замыслы не удалось реализовать, рыночные реформы привели к увеличению дифференциации доходов населения, существенному упадку реальных доходов населения, что объясняется такими причинами как:

- Приватизация части государственной собственности в частный сектор
- Сильный спад производства, продолжавшийся до 2000-х годов. Такая продолжительность и глубина спада привели к резкому падению реальных доходов населения нашей страны;
- Серьезные недостатки в методологии и практике социального планирования и прогнозирования.

В России мало пользуются широко применяемые в зарубежных странах передовые подходы к планированию и прогнозированию социальных мероприятий, которые предполагают применение программно-целевого метода. При таком подходе на первое место выдвигают те цели, которые должны быть достигнуты государством в социальной политике. Они находят свое отражение в системе социальных стандартов, выражающихся через социальные нормы и нормативы.

Но к сожалению настоящее время в нашей стране система социальных норм и нормативов слабо структурирована: в ней не выделяют приоритетных показателей уровня жизни, связанных с решением наиболее неотложных и жизненно важных проблем. Даже существующие социальные нормы и нормативы не содержат качественных характеристик, а их количественная величина, недостаточно обоснована, поскольку в основу норм и нормативов не заложены объективные требования поддержания определенного стандарта потребления материальных благ и услуг. Такие нормативы существенно занижены, так как планируются исходя из уже сложившегося, явно недостаточного уровня финансового обеспечения социальных расходов. При этом сам набор социальных норм и нормативов крайне ограничен.

Наиболее острой проблемой в России является большое количество бедного населения. Исходя из статистических данных количество бедных на 2017 год составило – 19,8 млн чел., т.е. они имеют заработок ниже величины прожиточного минимума в стране. Следует отметить, что эти цифры в полной мере не показывают действительную картину масштабов бедности в стране, ведь по мнению экспертов, величина прожиточного минимума занижена 2-3 раза. Сильная дифференциация доходов населения в нашей стране приобретает опасно стабильный характер. Один из индикаторов низкой эффективности социальной политики является Индекс Джини. Коэффициент Джинни по данным „Росстата“ по России за 2014 год – если сложить все доходы всех граждан в России, то 20 % самых бедных заберут себе 5,2 %, а 20 % самых богатых — 47,4 %, почти половину, что свидетельствует о резкой дифференциации доходов в период перехода к рыночным отношениям.

Необходимо учитывать еще необходимые затраты на социальное обеспечение, науку, образование, здравоохранение и другие сферы социальной политики государства. В 2017 году и плановый период 2018-2019 года было выделено из бюджета, на развитие науки и техники 336 млрд. рублей из федерального бюджета, однако столь высокие затраты на науку по сравнению с предшествующим 2016 годом связаны с тем, что финансируются прикладные исследования, которые в 2016 году снизились примерно 5 раз. На социальную политику было потрачено в 2016 году примерно 41,5 млрд. рублей, далее это расходы на образование 3058,9 млрд, они сократились на 9,4 по сравнению с 2010-2013 годами.

Затраты ушедшие на здравоохранение в 2016 году составили 16 832 млрд. рублей, наименьшую статью расходов составили культура (99,5 млрд) и ЖКХ (82 млрд руб.). Из-за кризиса в 2015, вызвавший финансовую нестабильность российского рубля, значительная часть бюджета ушла на вос-

становление дисбаланса в экономике на тот период. При этом произошло существенное сокращение затрат из бюджета на социальную сферу. По мере стабилизации экономики в 2015 государственная политика была направлена на смягчение после кризисных последствий. Основными направлениями дальнейшего развития экономики и социальной сферы на плановый период с 2014-2020 года, который позволил в некоторой степени снизить резко увеличившуюся процентную ставку и сосредоточить ресурсы на поддержание наиболее уязвимой части населения.

Анализируя всю ситуацию в сфере социальной политики Российской Федерации возникает проблема выбора наиболее эффективной модели социальной государственной политики, которая обеспечит достойную жизнь граждан. В настоящее время происходит борьба двух альтернативных ее вариантов – политика государства субсидиарного и социального.

Приоритетные направления в сфере развития социально-экономической политики выдвинуты Президентом Российской Федерации: здравоохранение, образование, сельское хозяйство, жилищное строительство.

В частности, предусматривается: значительное увеличение размеров оплаты труда работников образования и здравоохранения в целях стимулирования повышения качества образовательных и медицинских услуг, широкое развитие ипотечного кредита для ускорения решения жилищной проблемы, комплекс мер по поддержке отечественных производителей сельскохозяйственной продукции. Реализация этих проектов, начавшаяся еще ранее, будет иметь огромное значение для кардинального повышения уровня и качества жизни всех граждан нашей страны.

Как отмечает большинство специалистов-практиков, основной недостаток современного планирования – это отсутствие единой системы макроэкономического планирования, которая базировалась бы на универсальной методологии стратегического планирования и в которой все виды планирования были бы увязаны друг с другом. Более того, функционирование такой системы пока не подкреплено в достаточной степени законодательными и нормативно-правовыми актами. Пока не принят единый закон о стратегическом планировании и не определена его взаимосвязь с Бюджетным кодексом РФ, регламентирующим финансирование социально-экономического развития субъектов федерации всех уровней. Отсутствие четко выстроенной вертикали „Стратегия – план реализации стратегии – ведомственные целевые программы“ приводит к существенным просчетам при реализации программ и неэффективным тратам финансовых ресурсов¹.

Все это говорит о том, что сегодня отсутствует собственно процесс организации планирования как таковой. Необходимость его организации на всех уровнях – одна из насущных текущих задач, о которой говорят теоретики и практики планирования. Такая организация подразумевает также участие наряду с внешними экспертами по планированию и руководителей региональных органов власти, которые на сегодняшний момент отстраняются от процесса стратегического планирования.

В настоящее в России время четко прослеживаются два подхода с позиций „что мы хотим“ и „что мы можем“². Последний делает акцент на ограниченности ресурсов и основан на том, что социальные потребности населения и спрос на социальную поддержку всегда превышают возможности общества в их осуществлении. На этой основе формулируется дилемма справедливость или эффективность и центральной задачей социальной политики становится достижение баланса между ними. Нам ближе первый подход, когда в исходном пункте лежат не ресурсы, а цель социальной политики, определение приоритетов и разработка механизмов, запускающих социальные изменения, направленные на их достижение. Такая деятельность связана со стремлением создать консенсус в отношении решения социальных вопросов.

¹ Шаститко А.Е. Последствия слабой конкуренции: количественные оценки и выводы для политики (экспертно-аналитический доклад) / Шаститко А., Голованова С., Крючкова П. и др. // Экономическая политика. 2012. № 6. С. 5-53.

² Асланова С.Х. Современные проблемы социальной политики государства и пути их совершенствования // Молодой ученый. 2015. №9. С. 511-514.

ა. ა. კაზიმაგომედოვი,
ეკ. მეცნ. დოქტ., პროფ.
დაღესტნის სახალხო მეურნეობის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი, დაღესტნის რესპუბლიკა,
ქ. მახაჩკალა, რუსეთი

ცოტა რამ ახალი ფულის – კრიპტოვალუტების შესახებ

ანოტაცია

სტატიაში განიხილება ახალი მსოფლიო საგადახდო სისტემა, რომლის გავრცელების გეოგრაფია მოიცავს ისეთ ქვეყნებს, როგორცაა: აშშ, ჩინეთი, ნიდერლანდები და სხვ. მოცემულია კრიპტოვალუტების სახეები და მათთან დაკავშირებული რისკები, აგრეთვე ექსპერტთა, რფ. პრეზიდენტის ვ. ვ. პუტინის, რუსეთის სბერბანკის მმართველობის თავმჯდომარის გ. გრეფის მოსაზრებები რ. ფ. ტერიტორიაზე ახალი მსოფლიო მონეტების – ბიტკოინების შესაძლო მიმოქცევის თაობაზე.

Kazimagomedov A. A.,
Doctor of Economics,
Makhachkala, Russia

NEW MONEY – CRYPTO CURRENCY

Abstract

The article discusses a new global payment system, the geographical spread which is popular in such countries as USA, China, Netherlands etc. Are the types of cryptocurrencies and the risks associated with them, and the point of view of experts of the President of the Russian Federation V. Putin, Chairman of the Board of Sberbank of Russia German Gref at the expense of possible treatment of new world coins – bitcoin in Russia.

Казимагомедов А.А.,

დ.ე.ნ., პროფ.

Дагестанский Государственный университет

народного хозяйства, Республика Дагестан,

г. Махачкала, Россия

КОЕ-ЧТО О НОВЫХ ДЕНЬГАХ – КРИПТОВАЛЮТАХ

С 2008 г. на рынках некоторых зарубежных стран обращаются такие новые деньги, такие как криптовалюты: *биткоин* – это монета, обеспечивающая наибольшую рентабельность. Но здесь также присутствует наивысший риск волатильности. *Эфириум* (с англ. *эфир*)- вторая по значимости криптовалюта, со сравнительно стабильной ценой. *Лайткоин* (от англ. *легкая монета*) часто называют самым надёжным хедж-активом виртуального рынка, созданный в 2011 г. Хотя он сильно потерял в цене из-за запрета его первичном размещении на рынке (ICO) в Китае.

Географическое распространение популярности криптовалют можно оценить на основании данных о биржах. На сегодняшний день в мире работает более ста бирж, торгующих такими валютами. По количеству бирж, торгующих криптовалютами, лидером является США – 58 бирж, на втором месте Китай – 15 бирж. Далее следуют Нидерланды 6 бирж, Германия 5 бирж, Великобритания 4 биржи. Что касается России и ориентации на российских пользователей, то всего 12 электронных площадок из заявленной сотни имеют русскую версию сайта. В самой России зарегистрировано только две таких биржи – Bitchanger и Go-Trade.

Рассмотрим некоторые вопросы, интересующие участников рынка криптовалют. Вначале надо решиться в какую валюту вкладывать. Затем открыть криптовалютный кошелек. Создать учетную запись в бирже, где ведется торговля и купить выбранную криптовалюту, затем переместить их в хранилище, где они защищены от взлома.

Стоит ли инвестировать в криптовалюту? *Криптовалюта сегодня считается одним из активов для вложения денежных средств.*

1. Падение курса мировых валют приводит к огромным финансовым потерям у трейдеров (торговцев). Поэтому они стараются хеджировать (страховать) свои риски, альтернативу которой видят в инвестировании в виртуальную валюту.

2. За цифровыми валютами стоит гениальное программное обеспечение. Эта технология предлагает актив, который можно использовать, независимо от того, в какой части света вы находитесь.

3. Инвестировав в криптовалюту, легко можно разбогатеть, так в течение последних трех месяцев биткоин колебался в пределах 2000-5600 долларов США.

Высоки ли риски? *Стоит ли инвестировать в актив, который обвиняется в чересчур высокой волатильности (изменчивости), в формировании финансовых пузырей и в других „смертных грехах».*

1. Многие известные экономисты и бизнес-эксперты считают, что криптовалюта – пузырь, который не сможет выдержать проверку временем и скоро лопнет. Генеральный директор JP Morgan Джеймс Димон один из ярых оппонентов цифровых валют. Он представитель традиционного рынка и считает, что вкладывать деньги в криптовалюту не стоит. Ведь она не имеет за собой никакой гарантии и не сможет заменить фиатные (государственные) деньги.

2. Волатильность вызывает беспокойство. Конечно, можно заработать деньги благодаря сильным ценовым скачкам. Но также можно все очень быстро потерять.

3. Проблема признания во всем мире. Правительства не всех стран официально признали цифровую валюту. В некоторых странах криптовалютные доходы могут облагаться налогом.

Если инвестировать, то в какую криптовалюту? *Для этого рассмотрим несколько факторов.*

1. Прежде чем инвестировать в тот или иной актив, следует подумать, имеет ли он шансы быть признанным во всем мире.

2. Цифровые монеты должны быть переносимы. Вы должны быть уверены, что в любое время сможете перевести свои сбережения из одного места в другое.

3. Инвестировать стоит только в безопасные активы. Это относится ко всем типам валют.

В России популярность криптовалюты крайне низкая. Как показывают данные опроса Центра современных исследований ProResearch, проведенного совместно с Национальным агентством финансовых исследований в апреле 2015 года, большинство россиян (80%) абсолютно не знакомы с системой расчетов „биткойн». Хорошо о ней знают лишь 4% опрошенных, 16% – знакомы понаслышке.

Владимир Путин, президент РФ заявил на первом предметном совещании по использованию цифровой валюты: „Большую популярность приобретают и получили уже виртуальные или криптовалюты. В некоторых странах они уже стали или становятся полноценным платежным средством, а также инвестиционным активом. Вместе с тем использование криптовалют несет и серьезные риски. Я знаю позицию Центробанка. Прежде всего, это возможность отмывания капиталов, полученных преступным путем, ухода от налогов и финансирование даже терроризма и, конечно, распространение мошеннических схем, жертвами которых, безусловно, могут стать рядовые граждане».

Он также отметил, что „Известно, что многие страны ищут подходы к тому, как регулировать обращение криптовалют, только начинают создавать необходимые законодательные условия, законодательную нормативную базу. Мы должны использовать преимущества, которые дают новые технологические решения в банковской сфере. При этом важно не нагородить лишних барьеров, разумеется, а создать необходимые условия для дальнейшего развития и совершенствования национальной финансовой системы».

По словам Путина, для цифровых валют нужно выстроить такую среду, которая позволит защитить интересы и граждан, и бизнеса, и государства. Основным аргументом чиновников в вопросе запрета криптовалют является их высокая рискованность: анонимный характер операций позволяет использовать криптовалюты для незаконной торговли и отмывания денег. Сторонники системы часто ссылаются на слова Президента РФ В.В. Путина о возможности использования в России криптовалют при расчетах. При этом, полагают, что речь шла не конкретно о биткойнах, а о новых формах и инструментах электронных платежей. Глава Сбербанка России Г. Греф в своем интервью также выступил против запрета криптовалюты в России.¹

¹ Биткойн: запретить нельзя оставить [Электронный ресурс]. – Режим доступа: // Национальное агентство финансовых исследований // <http://nacfin.ru/bitkojn-zapretit-nelzya-ostavit> (дата обращения: 03.05.2017).

ი. ბოგომოლოვა
ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, ვოლგოგრადის
სახელმწიფო ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი

მდგრადი განვითარების ქალაქების სტრატეგიული განვითარების მეთოდოლოგიური ასპექტები

ანოტაცია

პრობლემების უზრუნველყოფა გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის 2015 წლის სექტემბრის სამიტზე მიაკუთნეს უახლოესი წლების უმნიშვნელოვანეს მიზნებს. ხელისუფლების ორგანოების, ადგილობრივი საზოგადოებისა და მოქალაქეების კონსოლიდაციის გაძლიერება რუსეთის ტერიტორიის სოციალ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიული დაგეგმარების დოკუმენტების საყოველთაოდ მომზადების პერიოდში, ავტორის მიდგომების გამოყენება საშუალებას იძლევა მდგრადმა განვითარებამ არსებითად უზრუნველყოს მოსახლეობის ცხოვრების ხარისხობრივი ზრდა.

ავტორის მიერ ჩატარებული მეთოდოლოგიური კვლევების საფუძველზე სტატიაში შემოთავაზებულია ქალაქის მდგრადი განვითარების მოდერნიზებული მოდელი. შემოთავაზებულია ინოვაციური ინსტრუმენტების გამოყენება მსხვილი ქალაქების მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფისათვის ორგანიზაციული, ეკონომიკური და ადმინისტრაციული ზომების დამუშავებისა და რეალიზაციის საფუძველზე. მსხვილი ქალაქების განვითარების გრძელვადიანი გეგმების შემუშავების დროს მათი ფუნქციონალური სპეციფიკის გათვალისწინებით ნაჩვენებია მდგრადი ტერიტორიული განვითარების მაჩვენებლების გამოყენების აუცილებლობა.

საკვანძო სიტყვები - ქალაქის მყარი განვითარება, ინკლუზიურობა, უსაფრთხოება, ცხოვრების მედეგობა, მდრადობა, ქალაქების კონკურენტუნარიანობა და პერსპექტიულობა, მეთოდოლოგია, ინოვაციური მოდელი, ეკონომიკური სივრცე.

Bogomolova I. V.,
Doctor of Economics,
Volgograd, Russia

METHODOLOGICAL ASPECTS OF STRATEGIC PLANNING FOR THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF LARGE CITIES

Abstract

The problems of the provision of a sustainable development of cities and inhabited localities at the September Summit of 2015 held by the Organization of the United Nations are categorized as ones of the most important for the nearest years. The consolidation of the efforts of authorities, local communities and of city people during the universal preparation of the papers of the strategic planning of the social and economic development of Russian territories will allow providing a qualified growth of the quality of life of the population by means of the use of the authors approach to the study of the essence of a stable development. In the article on the basis of the methodological research carried out by the authors a modernized model of the sustainable development of the cities is suggested. The application of innovative tools to ensure the sustainable development of large cities through the development and implementation of organizational, economic and administrative measures is proposed. The necessity of using indicators of sustainable territorial development in the development of long-term plans for the development of large cities, taking into account their functional specifics, is proved.

Keywords – sustainable urban development, inclusivity, safety, resilience, sustainability, competitiveness and viability of cities; methodology, innovative model of economic space.

Богомолова И.В.,
профессор, канд. экон. наук,
Волгоградский государственный
технический университет
г. Волгоград, Россия

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СТРАТЕГИЧЕСКОГО ПЛАНИРОВАНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ КРУПНЫХ ГОРОДОВ

Стратегическое планирование является одной из главных функций управления территориями различного уровня и масштаба. В Российской Федерации необходимость стратегического планирования закреплена Федеральным законом от 28.06.2014 г. №172 «О стратегическом планировании в Российской Федерации». Документ устанавливает правовые основы стратегического планирования в России, координацию государственного и муниципального стратегического управления и бюджетной политики.

Проблема обеспечения устойчивого развития городов и населенных пунктов является общемировой и в этой связи перед органами власти всех стран и континентов стоит задача реализации инновационных установок ООН, согласно которым стратегии устойчивого развития должны отвечать критериям конкурентоспособности, устойчивости, жизнеспособности и инклюзивности [1]. В современных исторических и политических условиях развития эти позитивные установки нуждаются в совершенствовании, и автор убежден в необходимости их дополнения еще двумя условиями: безопасностью и перспективностью.

Представляется, что внимание к проблемам развития городов-миллионников со стороны федеральных и региональных властей представляется недостаточным, что территории, которые исторически являются культурными, историческими, спортивными, административными и т.д. центрами, в которых расселены 27% населения России, нуждаются в законодательном закреплении своего особого статуса и пересмотра сложившейся практики межбюджетных отношений. Автор убежден, что стратегическое планирование крупных городов не должно ограничиваться только отраслевым планированием, а должно включать социальные, экономические и экологические аспекты, причем основными условиями должны стать их равноправие и комплексность исследования и прогнозирования.

Развитие крупных городов возможно путем применения инновационных инструментов обеспечения их устойчивого развития через разработку и внедрение организационных, экономических, административных мер и мероприятий. Под руководством автора разработана и реализуется на базе ОАО «Волгоградмебель» модель создания региональных территорий предпринимательской устойчивости, являющаяся продолжением и модификацией действующей в Волгограде на муниципальном уровне схемы создания территорий предпринимательской активности. На данных территориях специальным Решением Волгоградской городской Думы создан преференциальный режим, позволяющий в течение 5 лет не платить налоги, направляемые в местный бюджет. Полученная экономия по условиям, прописанным в Решении Волгоградской городской Думы, направляется на расширение и обновление производства, на пополнение оборотных средств предприятия.

Планирование устойчивого развития территорий видится через модернизацию подходов к инди-

კატივმოუ პლანიროვანიო. პრედასტავლასა ბეზალტერნატივნიმ პრინედიანი ინდიკატორი უსოიჩივო ტერიტორიული რაზვითია პრი რაზრატოკე პერსპეტივნიხ პლანი რაზვითია კრუპნიხ გოროდი ს უჩეოთ იხ ფუნქციონალნი სპეციფიკი ს ისოლზოვანიო მეთოდიკი ირედილენი პერეჩნი ინდიკატორი უსოიჩივო რაზვითია ი იხ კოლიჩესტვნიხ (პოროგოვიხ) ზნიჩენი [2]. ვ ნასოაშე ვრემა სუსტესოე ნესოკოლო პოდხოდი კ ვიბორო ი ირედილენიო ველიჩინი ინდიკატორი. პრედასტავლასა პრი ირედილენიო პერეჩნი ინდიკატორი ისოლზოვანიო მეთოდი ექსპერტნიხ იცენოკი. ნა პერვო ეტაპე სპეციალისტანი ეკონომიჩესკიხ სლუჟბი ორგანი მესოიკო სეოპრავლენი ვივოდიტსა პროექტნი სპისოკი ინდიკატორი უსოიჩივო რაზვითია გოროდი, ოთვეჩაოიხი, ს ოდიოი სორონი, კრიტერიამ კონკურენტოსპოხობნი, უსოიჩივოხი, ბეზოპასოხობნი, ჯიზნესპოხობნი, პერსპეტივნიხი ი ინკლუზივნიოსტი, ა ს დრუგოი სორონი – კრიტერიამ ეკონომიჩესკოი, სოციალნიო ი ეკოლოგიჩესკოი სფეროი. ვ კაჩესტვე ექსპერტი ვიბირაოთ პრედასტავლელი ვლასტი, ბიზნეს-სოოხესტვი, გრადანიკო ობესოეოთო ი ნასელენი. ვ ბოლშინესტვი სვოემ ეო გოტ ბეტი ჩლენი გენერალნიო სოვეტი ი ექსპერტნიო სოვეტი გოროდი (ესლი ტაიჩე ობესოეოთვი ორგანი იმეოთსა). ონი პუტემ ანონიმიკო ანკეტიროვანი ვიბირაოთ ნაიბოლესე პროგრესივნიხ პოკაზატელი – ინდიკატორი, კოტორი ვ დალნიეშიმ პროხოდი კოლიჩესტვნიო იცენოკე სპეციალისტანი სოოტვესტვოიუიხი პოდვეოდიტვნიხ სლუჟბი. დანიი სპისოკი ინდიკატორი ნე ევლასეა კაოი-ლიბო დოგმოი ი მოკე პერესმარტივასა ვ სლუჩაე იზმენენი სენარნიხ უსოიხი რაზვითია, პოლიტიჩესკიხ ი სოციალნიხ მეთამორფოზი.

პრედასტავლასა პრედილენიო ეჟეგოდიკო მონიტორინგი ეფექტივნიხ ტერიტორიული რაზვითია კრუპნიო გოროდი ნა პრიმერე გოროდი-გეროი ვოლგოგრადი ნა ოსოვე რაზრატოკი ავორომ მეთოდიკი ეფექტივნიხ პრინედიამეხი მერ. ვ ოსოვე დანიი მეთოდიკი ლეჟი სოპოსტავლენიო ზოლოჟენნიხ ვ სტრატეგია სოციალნი-ეკონომიჩესკოი რაზვითია გოროდი კოლიჩესტვნიხ პარამეტროვ ინდიკატორი ს ფაქტიჩესკი დოსტიგნუტვიმ ზნიჩენიამი პო იტოგამ კალენდარნიო გოდი. ეო პოვოლასე პრედილენიო ფაქტორნი ანალიზი ვიპოლნიენი სტრატეგია ი რაზრატოკე კომპლეს მეროპრიუტიო პო ობესეჩენიო ვიპოლნიენი პლანიროვემეხი ზადანიი.

ინოვაციონნიმ, პო ნაშემო მნენიო, ევლადიტი პრედილოენი ო ვოზმოჟნობი რაზბივკი პოკაზატელი მონიტორინგი ნა ჩეტყრე გრუპი პო ჩისლუ სოციალნიხ გრუპი პოლზოვატელი, პრინედიამეიხი ნაიბოლესე აქტივნიო უჩასტიი ვ ობესეჩენიო უსოიჩივო რაზვითია გოროდი: პრედასტავლელი ვლასტი, ბიზნესი, გრადანიკო ობესოეოთო ი ნასელენი. კაჟდოი გრუპე ბუდე სოოტვესტვოი სვოი პერეჩნი ინდიკატორი, ჩო პოვოლტი ბოლეს აქტივნიო პრედილენიო პოლიტიკე კონსოლიდაცია ობესოეოთო ი პოვოსიტი ინტერესი გოსეი გოროდი ი ინვესოტროვ ვ პოსეჩენიო გოროდი ი ევლოჟენიო დენეჟნიხ სრედივთ ვ ეკონომიკე მუნიციპალნიო ობრავოვანიი.

სოვრემენნი პერიოდი ურბანიზაცია ვ როსიიჩესკოი ფედერაციაი ხარაქტერიზოვასე როსოთი ჩისლუ გოროდი – მილიონნიკოვ, ვ ადმინისტრაციონნი პოდჩინენიო უ კოტორიხ ნაოდიტსა რაიონი. სოოტვესტვოენნი, უსუქნოსოტი სოციალნი-ეკონომიჩესკოი რაზვითია კრუპნიხ გოროდი ნაპრემოუ ზავისოტი ოთ სტეპენი უსოიჩივო რაზვითია იხ ტერიტორიულიხ პოდრავილენიი. ეტი კლუჩევიე მომენტი ლეღი ვ ოსოვე პოსოროენიო მოდელი მონიტორინგი ეფექტივნიხ ტერიტორიული რაზვითია, რაზრატოკი ო აპრობიროვანიო ნა პრიმერე ვოლგოგრადი [3].

პრედასტავლასე ლოგიჩნიმ, ჩო ობიჩიი ევოდი ო სტეპენი უსოიჩივო რაზვითია რაიონი გოროდი ბაზიროვასე ნა რეზულტატამ კომპლესნიო იცენოკი, ევლოჩაოიეი მონიტორინგი სოციალნი-ეკონომიჩესკოი რაზვითია რაიონი ვოლგოგრადი ი რასჩეტი ეფექტივნიხ დეაქტივნიხ ტერიტორიულიხ სტრუქტურნიხ პოდრავილენიი ადმინისტრაციაი გოროდი. ნა ოსოვე პოკაზატელი, პოლენენნიხ პო იტოგამ გოდი, ვოზმოჟნო პრედილენიო რანჟიროვანი რაიონი ვოლგოგრადი პო სტეპენი უსოიჩივოხი ი რაზრატოკი რეკომენდაციაი ო პოსოროენიო რაბოტი ორგანი მესოიკო სეოპრავლენი ნა პერსპეტივუ [4].

პრედასტავლამეი მოდელი მონიტორინგი, პო ნაშემო მნენიო, ნოსიტი უნივერსალნი ხარაქტერი ი მოკე ბეტი რეკომენდოვანი კ პრინედიანიო ვ პრაქტიკე სტრატეგიჩესკოი პლანიროვანიი სოციალნი-ეკონომი-

ческого развития крупных городов, обладающих субтерриториями. При этом, учитывая отсутствие необходимости разрабатывать и актуализировать показатели долгосрочного развития конкретного муниципального образования, возможна экономия трудовых затрат и бюджетных средств на аналогичную разработку [5, 6].

Данные предложения, возможно, могут представлять как теоретический, так и практический интерес для научной аудитории и специалистов в области региональной экономики, стратегического управления и планирования, т.к. затрагивает целый ряд вопросов, носящих дискуссионный характер. Значительная часть высказанных автором предложений нашла воплощение и апробирована в муниципальном управлении города – миллионника Волгограда, на промышленных предприятиях города, что свидетельствует об их жизнеспособности и полезности. Представляется, что опыт всемирно известного российского города Волгограда будет интересен ученым и практикам Грузии и других стран.

Литература:

1. Ермолаева Е.М., Богомолова И.В. Стратегическое планирование устойчивого развития крупных городов в императивах современных установок ООН (на примере Волгограда). Экономика и предпринимательство, № 5 (70), 2016 г. С. 296-299.
2. Богомолова И. В. Теоретические основы развития индикативного планирования в контексте региональной экономики // Современная экономика: проблемы и решения. 2013. № 8 (32). Воронеж: Воронежский государственный университет. С. 39-50.
3. Богомолова И. В. Индикативное планирование устойчивого территориального развития городов: опыт и перспективы // Вестник Волгоградского государственного университета. Сер. 3: Экономика. Экология. 2012. № 1 (20). С. 101-108.
4. Богомолова И. В. Особенности индикативного планирования устойчивого развития территории Волгограда // Известия Волгоградского государственного технического университета. 2006. Вып. 5. № 10 (25). С. 219-222.
5. Богомолова И. В. Современная модель мониторинга эффективности территориального развития крупных городов в контексте региональной экономики // Управление экономическими системами: электронный научный журнал. 2015. <http://www.uecs.ru/marketing/item/3627-2015-07-14-07-42-59>
6. Богомолова И. В., Машенцова Л. С., Сазонов С. П. Устойчивое развитие крупных городов с позиций оценки конкурентоспособности территории // Фундаментальные исследования. 2014. № 9 (часть 11). С. 2506-2510.

ა.ო. ალიკმეროვა

ლექტორი, დალესტნის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი, მახაჩკალა, რუსეთი

კ.ბ. ახმედოვა

მესამე კურსის სტუდენტი, დალესტნის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი, მახაჩკალა, რუსეთი

მსოფლიო საბანკო სისტემის განვითარების ისტორია

ანოტაცია

ბანკები მსოფლიო ეკონომიკის საფუძველს წარმოადგენს, გარკვეულწილად ეკონომიკური საზოგადოების ჩონჩხია. ბანკების გარეშე შეუძლებელია თანამედროვე სამყაროს არსებობა, ვინაიდან ბანკები ეკონომიკის ცენტრებია, რომლის მეშვეობითაც ხდება გადასახადების აკუმულირება, სხვადასხვა საწარმოების განვითარება, სტიმულირებულია და სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობების განხორციელება.

საბანკო სისტემის განვითარების ისტორიამ გამოინვია ის ფაქტი, რომ დღესდღეობით, ბანკი არის უზარმაზარი ორგანიზაცია, რომელიც არეგულირებს ფართო სპექტრს ასრულებს სახელმწიფოებში სხვადასხვა სახის გათვლებს და ფულად ოპერაციებს.

Alikemirova A. T.

*Lecturer at Dagestan State University
Makhachkala, Russia*

Axmedova K. B.

*Student
Makhachkala, Russia*

THE HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF THE WORLD BANKING SYSTEM

Abstract

Banks are the base of economy, to some extent a skeleton of economic society. Without them it is impossible to imagine existence of the modern world as banks are the centers through which payments are made, development of various enterprises is stimulated and also the commodity-money relations are carried out. In addition, thanks to banks distribution of means from that who have free money, that to whom they are necessary at present is carried out, it occurs by means of accumulation of spare cash of citizens which is provided to others in type of loan subsequently.

There are four main stages of development of bank activity:

The I stage - from antiquity before emergence of the Venetian bank;

The II stage - since 1156 before establishment of the English bank - 1694;

The III stage - since 1694 until the end of XVIII century;

The IV stage - since the beginning of the XIX century so far. The history of development of a banking system brought in a result to the fact that today, the bank is a large organization which solves rather wide range of questions and performs the most different calculations and operations. Banks and a banking system generally, in each country occupy one of defining roles in development and effective functioning of economy.

Аликеримова Тамила Девлетхановна
*преподаватель кафедры «Политическая экономия» ЭФ
ФГБОУ ВО «Дагестанский государственный университет»
г. Махачкала, Российская Федерация*

Ахмедова Камилла Башировна
*Студентка 3 курса направления «Финансы и кредит» ЭФ
ФГБОУ ВО «Дагестанский государственный университет»
г. Махачкала, Российская Федерация*

ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ МИРОВОЙ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ

Данная тема очень актуальна, ведь банки являются фундаментом экономики, в какой-то степени скелетом экономического общества. Без них невозможно вообразить существование современного мира, так как банки — это центры, через которые производятся платежи, стимулируется развитие различных предприятий, а также осуществляются товарно-денежные отношения. Помимо этого, благодаря банкам осуществляется распределение средств от тех, у кого имеются свободные денежные средства, тем, кому они в данный момент нужны, это происходит посредством аккумуляции свободных денег граждан, которые впоследствии предоставляются другим в виде кредитов.

Слово «банк» происходит от итал. «bariko» - стол. Первоначально банки были исключительно конторами, производящими различные денежные операции, и преимущественно меняльными конторами (лавками). Постепенно меняльное дело расширяется, за счет выдачи разнообразных ссуд и привлечения денежных средств, и появляются банки, которые выдают кредиты, принимают вклады и проводят расчетные операции.

Выделяют четыре основных этапа развития банковской деятельности:

I этап - от античности до возникновения Венецианского банка;

II этап - с 1156 г. до учреждения Английского банка - 1694 г.;

III этап - с 1694 г. до конца XVIII-В.;

IV этап - с начала XIX в. до настоящего времени.

Тяжело установить, где именно впервые появились зачатки банковской системы. Известно, что за 2300 лет до н.э. у халдеян уже были торговые товарищества, которые занимались выдачей ссуд и денежными операциями. Некоторые историки утверждают, что у китайцев за 2000 лет до н.э. существовало даже чековое обращение. Также несомненно то, что в Вавилоне, где, вероятно, и появились первые деньги и денежное хозяйство, помимо этого в VI в. до н.э. уже существовали банкиры, которые принимали процентные вклады и которые выдавали ссуды под письменные обязательства или под залог.

Достаточно развитая банковская деятельность была и в Элладе, где банковского дело вели жрецы. Храмы обычно получали огромные доходы. Целью жрецов увеличить доходы, путем умелого заведования имуществом и предоставления ссуд, и собрать столько сокровищ, чтобы была возможность достойно содержать свои святыни. Деньги использовались в виде выдачи ростовщических кредитов, приносивших доход за счет высокого процента. Потихоньку появлялись новые виды кредитов, например, под залог имущества, если они не возвращались, то залог переходил в собственность жреца.

Со временем развитие банковского дела привело к появлению и распространению банков в Египте, где А. Македонским были организованы «Королевские банки», ими управляли греки. Банковское дело в Риме было организовано на основе греческих банков в III в. до н.э. У них банки получили название аргентарии или мензарии, которые производили свои операции на разных собраниях (форумах). Они принимали деньги на хранение, занимались переводными операциями и предоставляли ссуды - ростовщические, промышленные, под залог недвижимости - ипотечные. Они также организовывали различные аукционы. С аукционов распродавалось заложенное.

Банки уже распространились почти по всей Италии, большое количество таких организация появилось в больших торговых городах, таких как Генуя, Венеция, во Флоренция, а затем банковская система охватила такие страны как Франция, Нидерланды, и Англия. Положение международных денежной системы оставляло желать лучшего, а из-за различий меновой единицы в разных странах и злоупотреблений менял, некоторые городские управления и торговые классы были вынуждены открыть общественные банки. К этому в особенности привело и то, что у банкиров иногда сосредотачивались все наличные средства торгового класса, из-за чего они начали производить между собой денежные расчеты не наличными деньгами, а безналичными расчетами, т.е. посредством письменного переноса денег со счета должника на счет кредитора в книгах банкиров. Эта операция получила название «жирооборот» (в переводе с греч. - круг).

В 1609 г. Голландская правящая верхушка, вследствие злоупотребления частных банкиров, основала Амстердамский общественный.

В 1619 г. Гамбург, из тех же побуждений, учредил жиробанк, который просуществовал вплоть до 1812 г. Функции таких банков выражались в следующем:

1. Они принимали деньги на хранение, что уже было важно для того времени, отличавшегося отсутствием безопасности.

2. Торговый класс, оставив свои средства в банках, распоряжался ими посредством переводов или переносов со своих счетов на счет получателя, если клиент имел счет в том же банке. Такая возможность бала очень важна, так как это служило экономией времени торговцев. В основу операций банка была поставлена меновая единица (банковские деньги) популярного наименования Bankgeld, Curantgeld, Hamburger Mark-Banco. Она была соизмерима с определенным весом и пробой драгоценных металлов, которые хранились в подвалах банка, и пользовалась в денежных расчетах значительным спросом.

Так, можно сделать вывод о том, что на втором этапе банки были в основном жиробанками.

Далее развитие банковского дела происходило в Англии, где появилось большое количество банков. Главным банком стал Английский банк, который был основан в 1694 г. Уильямом Петерсоном, для решения правительственных финансовых проблем. В связи с тем, что капитал был изъят государством, соответственно были выпущены банковские билеты именно на эту же сумму. Банк мог расплачиваться этими билетами, помимо этого он имел право торговать золотом. И был в этом деле монополистом.

Через некоторое время появляется залоговое право. В котором было прописано, что Банк мог предоставлять кредиты под залог имущества с условием, что, в случае того, если деньги не будут возвращены в назначенный срок, банк имел право приватизировать залоговое имущество. А еще Банку было предоставлена возможность принимать вклады для пополнения собственного капитала и после выплачивать по ним проценты.

Постепенно возникают специализированные банки: в Шотландии - Королевский (1695 г), Банк Британской компании для торговли холстом (1706 г), Венский банк (1703 г), Прусский банк для морской торговли (1767 г), Парижская учетная касса (1776 г), Петербургский банк (1780 г). В этих

банках появляется новый способ расчетов: не только переносами средств с одного счета на другой, но и при помощи чекового обращения. Именно в это время появляется прием вкладов. И еще одна особенная черта данного периода – это образования первых эмиссионных банков, главной функцией которых стала выпуск (эмиссия) банкнот.

В начале XIX в. появляются первые Центробанки. Главной их особенностью и отличаем от других банков было исключительное право на эмиссию денежных средств¹. К примеру, во Франции Центральный банк был основан в 1800 г., Австрийский банк - в 1806 г., Русский государственный банк - в 1860 г.

Появились и специализированные банковские организации, такие как ипотечные – они выдавали ссуды под залог, народные –они обслуживали население, ремесленные - обслуживали ремесленников. Появляются также ссудные кассы, выдающие ссудные кредиты, сберегательные кассы – которые принимали вклады, но не имеют права осуществлять кредитные операции. Такие кассы являлись государственными учреждениями. В 1848 г. в Пруссии появились первые ломбарды, ставшие весьма популярными и быстро охватившие другие страны.

Банков становится все больше и больше, в связи с начинает образовываться полномасштабная банковская система, которая включала Центробанк, универсальные банки, осуществляющие все известные операции, а также специализированные банки, которые ориентировались на однородный тип операций. Конкуренция среди таких банков привело не только к универсализации банков, где все больше смешиваются депозитные операции с чеками и переводами, но и к появлению новых видов операций. Уже в 1877 г. Начинает свое существование лизинговая операция, которая основывалась на том, что человек мог взять чье-ли оборудование на использование и обязывался выплатить стоимость этого оборудования в определенные сроки.

Немного позже банки стали производить факторинговые операции - переуступка прав требования во всех ее разновидностях (конвекционный, дисконтирование фактур и конфиденциальный). Развитие рынка ценных бумаг способствовало расширению спектра операций с ценными бумагами, а дальше, уже в 70-е гг. XX в., и к появлению секьюритизации активов (оформлению долгов в ценные бумаги с их дальнейшей реализацией).

Таким образом, история развития банковской системы привела в итоге к тому, что сегодня, банк - это крупная организация, которая решает достаточно широкий круг вопросов и осуществляет самые разные расчеты и операции. Банки и банковская система в общем, в каждой стране занимают одну из определяющих ролей в развитии и эффективном функционировании экономики.

---

¹ Банковское дело: Учебник/ Под ред. В.И. Колесникова. - М.: Финансы и статистика, 2002.

მ. ა. ფილინა

ექ. მეცნ. კანდ., დოცენტი
დაღესტნის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ქ. მახაჩყალა, რუსეთი

გ. მანსუროვა

„ეკონომიკის“ მიმართულების სწავლების
მე-2 წლის მაგისტრანტი
დაღესტნის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ქ. მახაჩყალა, რუსეთი

ფიზიკურ პირთა ქონების დაზღვევა რუსეთში: პრობლემები და მათი გადაჭრის გზები

ანოტაცია

ეკონომიკურმა კრიზისმა გამოიწვია ქონების დაზღვევის ხვედრითი წონის მნიშვნელოვანი შემცირება სადაზღვევო მომსახურების სამამულო ბაზარზე. სტატიაში წარმოდგენილია ბაზრის ამ სეგმენტის ფუნქციონირების ძირითად მაჩვენებელთა ანალიზი, განხილულია მისი ქვედარგების განვითარების ტენდენციები. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა მოქალაქეთა ქონების დაზღვევის, როგორც კრიზისისადმი დაზღვევის ყველაზე მგრძობიარე სახის, ფუნქციონირების პრობლემებს. განხილულია ქონების დაზღვევის განვითარების ძირითადი ტენდენციები და პერსპექტივები თანამედროვე ეტაპზე.

საკვანძო სიტყვები: ქონების დაზღვევა, სამშენებლო-სამონტაჟო რისკების დაზღვევა, სადაზღვევო პრემიები, სადაზღვევო გადახდები, ანაზღაურების კოეფიციენტი.

Filina M. A.,

*Doctor of Economics
Makhachkala, Russia*

Mansurova G.,

*Master of Economics
of Dagestan State University
Makhachkala, Russia*

INSURANCE OF PROPERTY OF PHYSICAL PERSONS IN RUSSIA: PROBLEMS AND WAYS OF THEIR SOLUTION

Abstract

The economic crisis has led to a significant decline in the share of property insurance in the domestic insurance market. The article presents the analysis of the main indicators of the functioning of this segment of the market, the tendencies of development of its sub-sectors. Special attention is paid to the functioning of insurance of property of citizens, as the most vulnerable to a crisis type of insurance. The main trends and prospects of development of property insurance at the present stage.

Key words: *property insurance, insurance of construction risks, insurance premiums, insurance benefits, compensation.*

Филина М.А.,

к.э.н., доцент

Дагестанский государственный университет,

г. Махачкала, Россия

Мансурова Г.,

магистрант 2-года обучения направления «Экономика»

Дагестанский государственный университет,

г. Махачкала, Россия

СТРАХОВАНИЕ ИМУЩЕСТВА ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ В РОССИИ: ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

Имущественное страхование представляет собой систему отношений страхователя и страховщика по оказанию последним страховой услуги, когда защита имущественного интереса связана с владением, пользованием или распоряжением имуществом. Экономическое назначение имущественного страхования заключается в возмещении ущерба, возникшего вследствие страхового случая.

Рынок страхования имущества граждан в России по сравнению со странами Европы находится на начальном этапе развития. Лишь 10-20% имущества физических и юридических лиц застраховано, в то время как в Западной Европе и США эта цифра достигает 80-90%.

На 1 января 2017 года имущественные виды страхования занимали 32% от совокупной страховой премии национального рынка. При этом выявлена тенденция уменьшения доли этой отрасли с 2012 года. До 2015 года уменьшение происходило плавно на 1-2% в год. Однако, очередной экономический кризис, накрывший нашу страну, привел к резкому сокращению удельного веса данного вида страхования в 2015 году на 6%. [6,с.194]

В структуре страховой премии по видам страхования имущества на долю страхования юридических лиц приходится 38%. Таким образом, большая часть этого сегмента рынка страховых услуг формируется за счет страхования граждан. У страхования имущества граждан есть огромный потенциал роста. В 2015 году страховые общества получили от него около 40 млрд. рублей премии, что очень мало в масштабах России. При этом рынок страхования авто каско испытывает негативное влияние сокращающихся продаж авто и скачкообразного роста страховых тарифов под воздействием удорожания ремонта и импортных запчастей. Элементарные расчеты показывают, что если удастся застраховать по меньшей мере 20-35% принадлежащего гражданам имущества, то для рынка в целом это будет означать настоящий прорыв. [1,с.205]

Ситуация со страховыми выплатами в целом по рынку имущественного страхования зеркально отражает ситуацию со страховыми премиями. До 2014 года наблюдалось увеличение этого показателя со 152 млрд. рублей в 2010 году до 238, 3 млрд. руб. в 2014 году, т. е. в 1,5 раза. Темп прироста взносов при этом составлял в среднем 12% в год. В 2015 году объем выплачиваемых возмещений сократился на 9 млрд. рублей и был равен 229,3 млрд. Специалисты практики ожидали этого падения, так как известно, что рынок страхования может реагировать на обострение финансового кризиса с некоторым запозданием.

За последние 5 лет на рынке накапливались финансовые проблемы, в том числе рост убыточности по страхованию имущества физических лиц, недостаточное внимание государства к вопросам страхования, отсутствие налоговых льгот по страховым операциям, недостаточный уровень развития законодательства о страховании, ужесточились внешние условия работы страховых компаний

ვიაზი სო სლოჟნოი მაკროეკონომიკური სიტუაციი, ვვედინე ზარუბეჟნუხ სანკციი პროტივ როსიი ი უსილენი კონტროლი სო სტორონი რეგულატორა.

ღლა უველიკენი სიტუაციი ვ დანნიმ სეგმენტი რუნკა მოჟნო პრედპრინიატი სლედუიოე მერე: ჩასტნო-გოსუდარსტვენური პარტნერსტო, პროდვიჟენი „კორობოჩნუხ პროდუკტოვ“, მასოვაი პოპულარიზაცია სტრაჟოვანიი იმუშესტვა, რაბოტა ს გრაჟდანიმ ჩერეზ ინტერნეტი.

ოდი ი ვარიანტი რავიტიი სტრაჟოვანიი იმუშესტვა ფიზილიც მოჟე სოსტოიატი ვ შიროკომ რასპროსტრანენიი იპოტი სტრაჟოვანიი ჟილიხ პომეშენიი ვ მოსკოვი, კოტორიმ ვ ნასტოიაშე ვრეა იოხვაჩენო იკოლო ჩეტვერტი ჟიტელი სტოლიცი. გლავნუხე სოსტავიოიოე დანნიი პროგრამი ტაკოვი:

- დოტიროვანიე ზა სჩეტი სრედსტვ ბუდჟეტი ჩასტი ზატრატ ნა ვუპლათუ სტრაჟოვიო ვოზმეშჩენიი ი იგრანიკენი რავრემოვ სტრაჟოვიო სუმი, ჩო პოვოლიო სუშესტვენო სნიჟიტი ურენი სტრაჟოვიო ვზნოვ, სდეღა იხ დოსტუპნუმი ღლა ბოლჟინსტვა ნასელენიი;

- პრედოსტავლენიე პრავიტელსტვომ მოსკოვი გარანტიი ვუდელენიი ნოვიო ჟილია სტრაჟოვალეამ ვ სლუჩაე უნიკოტოჟენიი ზასტრაჟოვანიი კვარტირი;

- პრედოსტავლენიე ვოჟმოსტო სტრაჟოვალეამ უპლავივატი სტრაჟოვიო ვზნოვ იეჟემესიაჩნო ვმესტე ს იპლათო კომმუნალნუხ უსლუგ;

- ვუპისკა სტრაჟოვიო პოლისოვ ვსემ ვლადელეაჩმ ჟილია ს პრედოსტავლენიემ იმ ვოჟმოსტო რეშიტი ვოპროს ი სოვემ უჩასტიი ილი ნეუჩასტიი ვ სტრაჟოვანიი.

პრი სდაჩე ჟილია იხ დანნიო ფონდა ვ ნაემ ილი არენდუ ცელსოობრაზნო ტრებოვატი ვ იბჟავალენომ პორაჟდე იო სტრაჟოვანიი ნანიმატელემ ილი არენდატორომ. ტაკოე სტრაჟოვანიე სპოსობსტოვალე ბუ ზაჟიტი იმუშესტვენნუხ ინტერესოვ კაკ სობსტვენნიკა სტროენიი, ტაკ ი პოლზოვალელი ჟილიემ, პრედოსტავი იმ ისტოკი სრედსტვ ღლა ვოსტანოვლენიი პოვრეჟდენიი.

ნეობჟივო ვრემენო ოტკაჟატი სო პრაკტიკი ვვედინეი ნოვიო ვიოვ იბჟავალენო სტრაჟოვანიი, ვიჟივაოიოე უ ნასელენიი ი სუბჟეკტოვ ზოჟიაჟოვანიი რეაქციი ოტტორჟენიი. სლედუეტი შირე ვნედრიატი პრაკტიკუ ზაკლუკენიი დოგოვოროვ დობროვოლენო სტრაჟოვანიი კაკ უსლოვია პოლუკენიი ლიკენიი ილი რავრეშენიი ნა ოსუშესტვენიე იპრედელენნუხ ვიოვ დეატილენიი.[4]

ტაკიმ ობრაზომ, რუნკი სტრაჟოვანიი იმუშესტვა გრაჟდანი ვ დალენიეშიმ სოხრანიტი ტემპ სოვოეო რავიტიი, ნო იო კაჩესტვენნიი როსტი პროიჟოდეტი ნე სკორო. ოსტაეტი ტოლკო ნადეატი სო ტო, ჩო რავლიკენიე ფინანსოვიე პროგრამი გოსუდარსტვა ი სტრაჟოვნიკოვ ოკაჟუტი პოლოჟიტილენოე ვოდეაჟსტვიე ნა პოვუშენიე სტრაჟოვიო კულტურეი ნასელენიი. პოდობნუხე მერე მოჟნოტი ულუკიშეტი სოსტოიაენი სეგმენტი სტრაჟოვანიი იმუშესტვა ფიზიკესიკი ლიცი ნე დოპუსტიტი კოლლაპსა.[8]

ლიტერატურა:

1. ალიევა ა. ა. ტენდენციი სტრაჟოვანიი იმუშესტვა ვ რდ ნა სოვრემენომ ეტაპე რავიტიი // პუტი პოვუშენიი ფინანსოვი სტაბილენიი რეგიონოვ სევერნო კავკაზა: ვჟღად მოლოდუხ უკენუხ 2016 გ. ს.205-210
2. გრიგორევა ე. ნ., გრიაჟნევი ნ. ს. პერსპექტივი რავიტიი სტრაჟოვანიი იმუშესტვა ფიზიკესიკი ლიცი ვ როსიი //ფოტინსკიე ჩტენიი. 2016 გ. № 2(6). ს. 144-149
3. დუბროვინა ნ. ნ. სოსტოიაენიე ი პერსპექტივი რუნკი სტრაჟოვანიი იმუშესტვა ფიზიკესიკი ლიცი // 2016 გ. № 3(7). ს. 55-61
4. ოსნოვნიე პრობლემი ი ნაპრავლენიი სოვერშენსტოვანიი სტრაჟოვანიი იმუშესტვა გრაჟდანი [ელექტრონნიი რესურს]. – URL: https://vuzlit.ru/102428/osnovnye_problemy_napravleniya_sovershenstvovaniya_strahovaniya_imuschestva_grazhdan
5. სტრაჟოვანიე ვ როსიი ვ 2016: ტენდენციი. სეგმენტი. პროგნოზი. კრატკიი ანალიტიკესიკი დოკლად ინსტიტუტი სტრაჟოვანიი ვსს. URL: http://www.nrc.ru/upload/docs/VSS_obzor_3kvartal_2016.pdf (დატი ობრავშენიი: 28.04.2017)
6. ფილინა მ.ა. სოვერშენნიე პრობლემი ფუნკციონიროვანიი სტრაჟოვიო რუნკი რფ // ეკონომიკა ი პრედპრინიატილსტო. 2015. № 10 (ჩ.1). ს. 194-197.
7. ჩერნიშევა ა. ა., ჩეხოვა ი. ა. რუნკი სტრაჟოვანიი იმუშესტვა ფიზიკესიკი ლიცი // ინნოვაციონნიი ეკონომიკა: პერსპექტივი რავიტიი ი სოვერშენსტოვანიი. 2016 გ. № 1(11). ს. 304-308
8. ფილინა მ.ა., რიაჩიკევა ო.ი. სოვერშენნიე ტენდენციი ფუნკციონიროვანიი სტრაჟოვანიი იმუშესტვა // ეკონომიკა ი პრედპრინიატილსტო. 2016. № 11-1 (76-1). ს. 891-894

მ. ა. ფილინა

ეკ. მეცნ. კანდ., დოცენტი
დაღესტნის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ქ. მახაჩკალა, რუსეთი

გ. გ. ტაგი-ზადე

„ეკონომიკის“ მიმართულების
სწავლების მე-2 წლის მაგისტრანტი
დაღესტნის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ქ. მახაჩკალა, რუსეთი

სამედიცინო დაზღვევის განვითარება რუსეთის ფედერაციაში

ანოტაცია

სტატია ეძღვნება რუსეთის ფედერაციაში სამედიცინო დაზღვევის არსებული სისტემის მიმოხილვას. განხილულია ამ სახის დაზღვევის მიზნები, მისი ფუნქციონირების არსებული პრობლემები. გახსნილია მისი განხორციელების ნებაყოფლობითი და სავალდებულო ფორმების აუცილებლობა და შეხამების მიზანშეწონილობა.

საკვანძო სიტყვები: სავალდებულო და ნებაყოფლობითი სამედიცინო დაზღვევა, ჯანდაცვის მოდერნიზება, მოქალაქეთა სამედიცინო მომსახურება.

Filina M. A.,

*Doctor of Economics
Makhachkala, Russia*

Tagi-Zade G. G.,

*Master of Economics
of Dagestan State University
Makhachkala, Russia*

THE DEVELOPMENT OF MEDICAL INSURANCE IN THE RUSSIAN FEDERATION

Abstract

The article is devoted to review the existing system of medical insurance in the Russian Federation. The aims of this type of insurance, existing problems of its operation. It reveals the necessity and feasibility of a combination of voluntary and mandatory forms of its implementation.

Key words: compulsory and voluntary health insurance, modernizing healthcare, health care of its citizens.

Филина М.А.,*к.э.н., доцент**Дагестанский государственный университет,**г. Махачкала, Россия***Таги-Заде Г.Г.,***магистрант 2 года обучения направления „Экономика“,**«Дагестанский государственный университет»,**г. Махачкала, Россия*

РАЗВИТИЕ МЕДИЦИНСКОГО СТРАХОВАНИЯ В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

В общегосударственном проекте развития здравоохранения до 2020 года учтена модернизация финансовой модели российского здравоохранения, в том числе за счет сочетания обязательного и добровольного медицинского страхования. Цель модернизации здравоохранения — повышение доступности и качества бесплатной медицинской помощи. Для этого из бюджета ФОМС РФ предполагалось выделение средств на укрепление материально-технической базы учреждений здравоохранения, внедрение современных информационных систем в здравоохранение и внедрение стандартов медицинской помощи, повышение доступности амбулаторной медицинской помощи, оказываемой врачами-специалистами. При этом значительная часть полномочий здесь отдана самим регионам, которые с учетом индивидуальных особенностей сами разрабатывают программы модернизации, представляя их в Министерство здравоохранения Российской Федерации на окончательное согласование.[6]

В Проекте Стратегии развития здравоохранения РФ на период 2015-2030 гг. эта теория получила дальнейшее развитие. Министерство здравоохранения РФ поставило задачу сформировать Национальную систему здравоохранения, главными тенденциями формирования которого стали совершенствование Программы государственных гарантий, расширение страховых принципов в обязательном медицинском страховании, развитие дополнительного медицинского страхования, который направлен на оказание застрахованным лицам дополнительных медицинских и других услуг, не входящих в базовую программу обязательного медицинского страхования. Медицинское страхование должно стать значимым источником финансирования медицинской помощи.

При создании Национальной системы здравоохранения необходимо использовать все функции медицинского страхования, т.е. поддержание здоровья населения, обеспечение финансовой безопасности граждан, защита от случайного ущерба. Неблагоприятные демографические тенденции, а также кризисная экономическая ситуация не дают возможности расширять программу социального ОМС. Старение населения, рост заболеваемости и спроса на дорогую качественную медицинскую помощь вызывают потребность в дополнительных финансовых механизмах компенсации рисков, связанных со здоровьем, и поэтому в этих условиях неизбежно увеличение значимости частного медицинского страхования, который повышает степень рискозащищенности населения РФ. В зависимости от форм частного медицинского страхования, включенных в Национальную систему здравоохранения, должна определяться степень вмешательства государства в регулирование рынка медицинского страхования. [7]

Отношения по ДМС и ОМС, относятся к социальному страхованию, преследующему цель ор-

ганизации и финансирования предоставления застрахованному контингенту медицинской помощи определенного объема. ДМС в качестве неотъемлемой части нашего общества дает возможность гражданам получать более квалифицированную и качественную медицинскую помощь, получать которую они не смогут по договору ОМС. Добровольное медицинское страхование доступно физическим и юридическим лицам. Это дает прекрасную возможность страховать здоровье разных слоев населения, и в то же время позволяет работодателю стимулировать поддержку персонала.

Без сомнения, программы, как обязательного, так и добровольного медицинского страхования обеспечивают благоприятные условия для населения. Однако в настоящее время медицинское страхование в Российской Федерации недостаточно развито, застрахованные лица не получают качественной медицинской помощи и всего объема услуг, предусмотренных ОМС и ДМС. Причинами этого являются:

- недостаточное финансирование здравоохранения;
- недостаточность финансирования ОМС для страхования неработающего населения;
- отсутствие мотивации у медицинских работников, предоставлять качественную медицинскую помощь;
- отсутствие государственного регулирования основных направлений деятельности страховых медицинских организаций.

Основными факторами развития рынка платных медицинских услуг считается малое субсидирование бюджетных медицинских учреждений, трудность доступа к врачу и большие очереди, ненадлежащее качество бесплатной медицинской помощи и т.д. В связи с этим развитие добровольного медицинского страхования стало альтернативой обязательному медицинскому страхованию.[3]

ДМС отличный инструмент организации высококачественного медицинского обслуживания, но оно имеет и минусы. Так, по данным статистики, полисами ДМС пользуются 10% населения России. Это очень маленький показатель. По 2017 г. рынок ДМС по прогнозам экспертов вырастет в 4-5 раз. В 2016 г. объем рынка ДМС достиг 170 млрд. руб., а размер фонда ОМС на здравоохранение составил 1706,5 млрд. руб.

Из вышеизложенного можно сказать, что решением проблемы отсутствия качественного медицинского обслуживания граждан может стать развитие системы обязательного медицинского страхования, причем добровольное медицинское страхование могло бы просто дополнять первое. Необходима хорошая правовая база в этом вопросе, где были бы изучены все функции ОМС и ДМС. Сейчас ведется работа над совершенствованием ОМС и ДМС и, возможно, через пару лет мы придем к более высоким результатам и показателям, как в экономическом плане, так и социальном.

Литература:

1. Федеральный Закон от 29 ноября 2010 г. №326-ФЗ „Об обязательном медицинском страховании в РФ“ (с изменением и дополнением).
2. Медицинское страхование: курс на объединение ОМС и ДМС: <http://hrm.ru/medicinskoe-strakhovanie-kurs-na-obedinenie-dms-i-oms>
3. Миронов А.А., Таранов А.М., Чейда А.А. Медицинское страхование. – М.: Наука, 2010.
4. Цыганова О. А., Ившин И. В. Медицинское страхование: учебное пособие. – Архангельск: Издательство Северного государственного университета, 2010. – 257 с.
5. Филина М.А., Асельдерова А.Ш. Анализ основных показателей и оценка эффективности деятельности территориального фонда ОМС РД // Экономика и предпринимательство. 2016. № 8 (73). С. 567-571.
6. Филина М.А. Проблемы модернизации российского здравоохранения // Экономика, социология и право. 2015. № 3. С. 77-78.
7. Челухина Н.Ф. Частное медицинское страхование в Национальной системе здравоохранения Российской Федерации // Страховое дело, 2015, №9, с.51-55

მ. ა. ფილინა

ეკ. მეცნ. კანდ., დოცენტი
დაღესტნის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ქ. მახაჩკალა, რუსეთი

უ. ნ. ილიასოვა

„ეკონომიკის“ მიმართულების მე-4 კურსის სტუდენტი,
დაღესტნის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ქ. მახაჩკალა, რუსეთი

რუსეთში ავტოდაზღვევის პრობლემები და განვითარების პერსპექტივები

ანოტაცია

სტატიაში განხილულია ავტოსამოქალაქო პასუხისმგებლობის დაზღვევის როგორც რუსეთის ფედერაციის სადაზღვევო ბაზრის ერთ-ერთი საკვანძო სეგმენტის ფუნქციონირების ძირითადი პრობლემები.

საკვანძო სიტყვები: ავტოსამოქალაქო პასუხისმგებლობა, სატრანსპორტო საშუალება, ქონებრივი დაზღვევა, სადაზღვევო თაღლითობა.

Filina M. A.,

*Doctor of Economics
Makhachkala, Russia*

Iliasova U. N.,

*Student of Economics
of Dagestan State University
Makhachkala, Russia*

PROBLEMS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF INSURANCE IN RUSSIA

Abstract

The article considers main problems of functioning of third party liability insurance as one of the key segments of the insurance market of the Russian Federation.

Key words: motor third-party liability, vehicle, property insurance, insurance fraud.

Филина М.А.,

к.э.н., доцент

*Дагестанский государственный университет,
г. Махачкала, Россия*

Ильясова У.Н.,

*студентка 4 курса направления „Экономика“,
„Дагестанский государственный университет“,
г. Махачкала, Россия*

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ АВТОСТРАХОВАНИЯ В РОССИИ

В связи с ускоренным ростом количества автомобилей на дорогах и увеличения числа дорожно-транспортных происшествий в настоящее время является весьма актуальным исследование рынка ОСАГО.

В Российской Федерации проблематика возмещения вреда, причиненного жизни, здоровью или имуществу потерпевших при использовании транспортных средств, существует независимо от этапов современного развития и становления институтов гражданско-правового общества. Следует отметить, что с 2002 года, с момента вступления в силу Федерального закона от 25.04.2002 № 40-ФЗ „Об обязательном страховании гражданской ответственности владельцев транспортных средств“ (далее – закон об ОСАГО) ситуация, связанная с защитой прав, лиц, признанных потерпевшими в ДТП, изменилась в лучшую сторону. Фактически цели, закрепленные в преамбуле закона, в основной части были достигнуты. Потерпевшая сторона приобрела правовые гарантии без обращения в судебные органы на получение выплат по страховому случаю. Однако говорить об окончательном решении проблемы представляется преждевременным, поскольку споры о возмещении вреда продолжаются, что подтверждается имеющейся судебной практикой.

Закон об ОСАГО является основным инструментом защиты права на возмещение (компенсацию) вреда тем лицам, которые признаны потерпевшими, в силу вреда, причиненного их жизни, здоровью или имуществу при использовании транспортных средств иными лицами и, безусловно, выступает правовой, экономической и организационной основой обязательного страхования гражданской ответственности владельцев транспортных средств.

ОСАГО является обязательным с момента вступления в силу Федерального закона РФ от 25 апреля 2002г №40-ФЗ „Об обязательном страховании гражданской ответственности владельцев транспортных средств». Данный вид страхования обеспечивает защиту имущественных интересов владельцев транспортных средств при нанесении ими ущерба здоровью, жизни или имуществу третьих лиц. [1]

Как и в любой другой сфере и в автостраховании есть проблемы, которые остро стоят на сегодняшний день.

В конце 2013-начале 2014 года в сегменте ОСАГО сложилась кризисная ситуация, причины возникновения которой следующие:

1. Данный вид страхования был убыточным для страховых компаний, и привел к банкротству нескольких крупных организаций. Причина заключалась в отсутствии корректировки страховых тарифов со времен вступления в силу закона об ОСАГО.

2. Увеличение количества обращений по страховым выплатам вследствие возросшего числа автомобилей на дорогах нашей страны.

3. Значительный рост страхового мошенничества.

4. Увеличение количества недобросовестных страховщиков.

5. Распространение в 2012 году положений Закона „О защите прав потребителей“ привело к тому, что потерпевшие получили возможность взыскивать по суду со страховщиков суммы в 2-3 раза превышающие размер положенного возмещения. [2]

Бизнес ОСАГО признан убыточным во многих регионах России. Сегодня страховые компании могут предложить любой вид страхования, но одним из обязательных является ОСАГО.

Основная проблема заключается в том, что интересы государства и интересы страховых компаний не совпадают. С одной стороны, Центральный банк, как представитель государства, контролирующий тарифы, выплаты и принимающий от всех заявки на страхование, а с другой стороны, страховые компании, у которых, как и у всех коммерческих организаций, основная цель – максимизация прибыли.

На рынке возникла еще одна проблема – отзыв лицензий. Этот факт говорит о том, что наметилась тенденция к сокращению числа страховых компаний, осуществляющих ОСАГО. Отзыв лицензий с очевидностью доказал, что ОСАГО – это трудный и специфический вид бизнеса, заниматься которым под силу только крупным страховщикам, с разветвленной филиальной сетью и сложившейся системой урегулирования убытков.

В связи с разорением компаний на рынке появилось много недействительных страховых полисов, что автоматически потянуло за собой рост страхового мошенничества. По оценкам различных экспертов, мошенничество в ОСАГО достигает 30 % от величины собираемой страховой премии. Они также считают, что работа автогражданской ответственности нуждается в переменах и поддержке со стороны государства.

В сфере автострахования достаточно много проблем. Если некоторые из них могут быть решены самими участниками страховых отношений, то другие требуют законодательного решения. Хорошо, что ЦБ РФ обратил внимание на проблемы в данном секторе и решает их как можно эффективно.

Подводя итоги можно сказать, что своей главной задачей на сегодняшний день страховщики ставят повышение надежности всей системы ОСАГО, быстроту и качество обслуживания.

ОСАГО – это, прежде всего, социальный инструмент, и его целью является страховая защита населения, а не принесение прибыли страховщикам.

Из вышесказанного следует, что рынок ОСАГО имеет положительную тенденцию развития.

Список использованных источников:

1. ФЗ „Об обязательном страховании гражданской ответственности владельцев транспортных средств“ от 25 апреля 2002г. №40-ФЗ.
2. Шевченко О.Ю. ОСАГО в России: состояние, перспективы/ О.Ю. Шевченко// ОНВ-2015. №1
3. Знаменский А.Б. ОСАГО в 2015 году (изменения и прогнозы) [Эл. ресурс] -Режим доступа: www.znay.ru/osago/osago_new.shtml#approved
4. Официальный сайт рейтингового агентства RAEX («Эксперт РА»). URL: <http://www.raexpert.ru/>
5. Официальный сайт Центрального банка Российской Федерации. URL:<http://www.cbr.ru/>

ზ. ბ. მუხამეტყანოვა

ყაზახეთის ს. სეიფულინის სახ. აგროტექნიკური უნივერსიტეტი
უფროსი მასწავლებელი, ეკონომიკის მაგისტრი
ქ. ასტანა, ყაზახეთი

ყაზახეთის რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობის განვითარების სახელმწიფო რეგულირების ეკონომიკური მექანიზმი

ანოტაცია

აგრარული სექტორის რეგულირება არის რთული და მრავალმხრივი პრობლემა. მისი მდგომარეობა არ აკმაყოფილებს რესპუბლიკის რეალურ მოთხოვნილებებს. განვითარებული ქვეყნების მრავალწლიანი გამოცდილება და ყაზახეთის ბოლო ათწლეულების პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ ეკონომიკა ბაზრის პირობებში სახელმწიფოს მონაწილეობის გარეშე წარმატებით ვერ ვითარდება.

90-იანი წლების ბოლოს აგროსამრეწველო კომპლექსის პირობებში ეკონომიკურ ზომათა მთელი კომპლექსი მიმართულია ყაზახეთის სასურსათო უსაფრთხოების უზრუნველყოფაზე, სამამულო წარმოების ეფექტიანი განვითარების ხარჯზე. ამ მიზნის მიღწევა ეფუძნება და ორგანულად შეჯერებულია ყველა ფორმის საკუთრების სასოფლო-სამეურნეო საწარმოთა აუცილებელი შემოსავლიანობის შენარჩუნებასთან ერთად, სოფლის მეურნეობასა და მრეწველობას შორის მიმოცვლის ეკვივალენტურობის უზრუნველყოფასთან. ამ პირობების არარსებობა წარმოადგენს ქვეყნის აგროსამრეწველო კომპლექსში კრიზისული სიტუაციის ერთ-ერთ მთავარ მიზეზს.

აგროსამრეწველო კომპლექსის მდგრადი განვითარების უზრუნველსაყოფად აუცილებელია ქმედითი ეკონომიკური მექანიზმი, რომელიც ეყრდნობა სახელმწიფო რეგულირებისა და საბაზრო თვითრეგულირების შეხამებას დაბალანსებულ ფასთა და საფინანსო-საკრედიტო პოლიტიკის გატარებას. თუმცა მაღალი საპროცენტო განაკვეთების პირობებში კრედიტი როგორც სამეურნეო საქმიანობის მხარდაჭეროს წყარო, ეკონომიკურად არამომგებიანია წარმატებული საწარმოებისთვისაც კი. ამასთან დაკავშირებით განსაკუთრებულ აქტუალობას იძენს აგროსამრეწველო წარმოების რეგულირების უფრო ეფექტიანი სისტემის ფორმირების პრობლემები, რაც, თავის მხრივ, გულისხმობს რეგულირების გამოყენებული და წარმოშვებადი წყაროების შემდგომ სისტემატიზებასა და დაკონკრეტებას, აგრარულ სექტორში სახსრების შემოღინების გაზრდის ახალი შესაძლებლობების გამოვლენას.

სახელმწიფოს მიერ მიღებული ზომები ჯერ-ჯერობით არ წარმოადგენს აგრარული ბაზრის ძირითად სუბიექტებს: სასოფლო-სამეურნეო საქონელმწარმოებლებს, სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულის გადამამუშავებელ საწარმოებს, მომსახურე და სავაჭრო ორგანიზაციებს შორის ეკონომიკურ ურთიერთობათა რეგულირების ეფექტიან სისტემას. თემის აქტუალობა განპირობებულია აგრეთვე რეგიონული აგროსამრეწველო კომპლექსის სტაბილიზაციისა და ეფექტიანობის გაზრდის კონკრეტული გზების შემუშავების, აგრარული წარმოების რაციონალური განვითარების ალტერნატიული მიმართულებების ძიების, მთლიანად სოფლის მეურნეობის რეგულირების ეკონომიკური მექანიზმის სრულყოფის განსაკუთრებული მნიშვნელობით.

Mukhametzhanova Z. B.,

Senior Lecturer, Master of Economics

Kazakh Agrotechnical University named after S.Seifullin

Astana, Kazakhstan

ECONOMIC MECHANISM OF STATE REGULATION OF AGRICULTURAL DEVELOPMENT OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Abstract

Regulation of the agricultural sector is a complex and multifaceted problem. Its condition does not satisfy the real needs of the republic. Long-term experience of developed countries and Kazakhstan's practice over the past decades confirm that in a market without state participation, the economy will not be able to develop successfully.

In the late 1990s, the whole complex of economic measures in the agroindustrial complex is aimed at ensuring Kazakhstan's food security through the effective development of domestic production. The achievement of this goal is based and organically linked with ensuring the equivalence of exchange between agriculture and industry with the maintenance of the necessary profitability of agricultural enterprises of all forms of ownership. The absence of these conditions is one of the main reasons for the crisis situation in the country's agro-industrial complex.

To ensure sustainable development of the agro-industrial complex, an effective economic mechanism is needed, based on a combination of state regulation and market self-regulation, a balanced price and financial-credit policy. However, in conditions of high interest rates, credit as a source of support for their economic activities is not economically profitable, even for profitable enterprises. In this regard, the problems of the formation of a more effective system for regulating agro-industrial production become of particular urgency, which in turn presupposes the further systematization and specification of the sources of regulation used and emerging, and the identification of new opportunities for increasing the flow of funds to the agricultural sector.

The measures taken by the state so far do not represent an effective system for regulating economic relations between the main subjects of the afar market: agricultural commodity producers, enterprises processing agricultural raw materials, servicing and trade organizations. The relevance of this topic is also due to the special importance of the development of specific ways to stabilize and improve the efficiency of the regional agroindustrial complex, to find alternative directions for rational development of agricultural production, and to improve the economic mechanism for regulating agriculture as a whole.

Мухаметжанова З. Б.,
Казахский Агротехнический Университет им.С.Сейфуллина
старший преподаватель, магистр экономики
г.Астана, Казахстан

ЭКОНОМИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Казахстан – это страна с исторически сложившимися сильными сельскохозяйственными традициями, которая обладает мощным потенциалом, чтобы стать ведущим мировым производителем в эру мировой экономической нестабильности, изменения климата и неустойчивой системы ценообразования. Третий по величине производитель сельскохозяйственной продукции в СНГ, Казахстан сохраняет свой динамизм для решения существующих структурных проблем, которые возникли в процессе перехода к рыночной экономике, когда сельское хозяйство оказалось на обочине реформ и начало получать серьезную поддержку только в начале нового столетия.

С учетом всех существующих императивов обеспечения продовольственной безопасности, диверсификации экспорта и экономических предпосылок, Президент Казахстана Нурсултан Назарбаев обратил внимание, что перед республикой в сфере сельского хозяйства стоит ряд важных задач: „Необходимо привести в порядок финансовое состояние сельскохозяйственных предприятий. Они должны продемонстрировать результаты от выделенных для этого государственных средств. Другой приоритетный вопрос – импортозамещение при обеспечении основными продуктами питания. Следует наладить собственное производство по таким видам продукции, которая в настоящее время импортируется, как мясо птицы, колбасные изделия, яблоки. В целом необходимо увеличивать переработку и повышать добавленную стоимость сельхозпродукции».

Государственная поддержка сельского хозяйства в Казахстане сейчас оперирует через несколько каналов финансовой помощи, где ведущую роль играет государственный холдинг „Казагро». Он выступает в качестве инфраструктурного инвестора и источника финансирования для сельскохозяйственных производителей, которым необходимы долгосрочные обязательства и кредитование на основе сильной политической поддержки, необходимой для развития сельскохозяйственного сектора страны. Такая поддержка необходима в силу того, что частные банки Казахстана не готовы обеспечивать кредитование сельхозсектора на должном уровне с низкими процентами. Поэтому „Казагро“ была отведена роль системного игрока, который призван обеспечить необходимую поддержку сельхозпроизводителям в их попытке улучшить свою материально-техническую базу, уровень использования современных технологий, сырьевую базу, человеческий капитал и продуктивность для гарантированного устойчивого развития экономической жизни казахстанских аграриев.

С 2013 года реализуется Программа „Агробизнес 2020», которая содержит целый комплекс финансовых и нефинансовых механизмов поддержки аграрной отрасли.

Благодаря впервые внедренному в прошлом году механизму поддержки — инвестиционное субсидирование, в 2016 году на 14,4% увеличился объем инвестиций в основной капитал сельского хозяйства и составил 166,4 млрд тенге.

Необходимо отметить, что впервые с прошлого года активно экспортируется мясо и мясопродукты, экспорт которых по итогам 2014 года составил 12,3 тысячи тонн, в том числе экспорт „красного

мяса“ составил 7,5 тыс. тонн, говядины – 6,3 тыс. тонн. При этом отмечается снижение импорта продукции АПК на 6% (4,2 млрд тенге).

Для продвижения экспорта АО „НК „Продкорпорация“ преобразовано в оператора по продаже всей сельхозпродукции на внешних рынках. Теперь она занимается не только зерном, но и другими видами сельхозпродукции.

В текущем году планируется закупить 410 тыс. тонн сельхозпродукции: 135 тыс. тонн масличных культур, 25 тыс. тонн зернобобовых культур, до 150 тыс. тонн ячменя и 100 тыс. тонн пшеницы.

Повышение обеспеченности сельхозтоваропроизводителей техникой и средствами химизации.

Прежние механизмы субсидирования удобрений не стимулировали их внесение в требуемом объеме. И как следствие внесение не превышало в среднем 10% от потребности.

В связи с этим в 2017 году введена новая схема, устанавливающая конкретные нормативы в абсолютном выражении от минимальной рыночной стоимости удобрений.

В результате в текущем году заявлено в 1,3 раза больше чем в 2016 году. По состоянию на 30 сентября т.г. приобретено 330,1 тыс. тонн удобрений, что больше всего объема 2016 года (261 тыс. тонн).

По итогам года внесение удобрений впервые достигло 14% от потребности.

Заключены трехсторонние соглашения о сотрудничестве по вопросу развития отечественного сельхозмашиностроения между АО „КазАгроФинанс“, АО „Гомсельмаш“, АО „АгромашХолдинг“, а также между АО „КазАгроФинанс“, ООО „Комбайновый завод Ростсельмаш“ и ТОО „Комбайновый завод „Вектор“.

В целях совершенствования государственной поддержки агропромышленного комплекса, а также в реализацию Государственной программы развития АПК на 2017-2021 годы, Министерством разработаны Карты развития приоритетных направлений сельского хозяйства и совершенствования государственной поддержки АПК (далее – Карты).

Карты разработаны на основе детального анализа имеющихся проблем и содержат конкретные меры по следующим направлениям развития:

- сельскохозяйственная кооперация;
- интенсивное техническое перевооружение АПК;
- семеноводство;
- повышение эффективности фитосанитарных мероприятий;
- агрохимия;
- кормопроизводство (кормовой баланс);
- вовлечение пашни в оборот;
- отгонное овцеводство;
- оптово-распределительных центров;
- кардинальная модернизация аграрной науки;
- агропереработка;
- совершенствование мер господдержки.

В настоящее время Карты всесторонне обсуждаются с представителями отраслевых ассоциаций и союзов, общественных советов, агробизнеса и научных организаций на площадках Министерства, НПП „Атамекен“, а также в регионах.

Реализация Карт позволит поднять агропромышленный комплекс на качественно новый уровень развития, повысить его конкурентоспособность, укрепить стабильность внутреннего продовольственного рынка и усилить экспортную ориентацию отрасли.

За 9 месяцев 2017 года по сравнению с аналогичным периодом прошлого года объем производ-

ства сухого молока увеличился на 22% (с 3,6 тыс. тонн до 4,4 тыс. тонн), консервов томатных на 19,3% (с 7,4 тыс. тонн до 8,9 тыс. тонн), растительного масла на 16,5% (с 209,4 тыс. тонн до 243,9 тыс. тонн), макаронных изделий на 11,1% (с 109,6 тыс. тонн до 121,8 тыс. тонн), сливочного масла на 7,5% (с 11,8 тыс. тонн до 12,7 тыс. тонн).

Доля переработки мяса составила 33%, молока – 24% при годовом плане 32% и 30% соответственно.

В целом сельскохозяйственный сектор в Казахстане может стать предвестником экономического роста, этому способствует поддержка и внимание со стороны государства.

პ. ა. იბრაგიმოვა

ექ. მეცნ. კანდ.,
დაღესტნის სახელმწიფო უნივერსიტეტის „აუდიტისა
და ეკონომიკური ანალიზის“ კათედრის დოცენტი,
ქ. მახაჩკალა, რუსეთი

პ. კ. სუნგუროვა

დაღესტნის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ეკონომიკის ფაკულტეტის მე-4 კურსის სტუდენტი,
ქ. მახაჩკალა, რუსეთი

საფინანსო ანგარიშგება სასს-ის მოთხოვნილებათა მიხედვით: უპირატესობები და ტრანსფორმაციის პრობლემები

ანოტაცია

სააღრიცხვო პოლიტიკა არის ორგანიზაციის ერთ-ერთი ძირითადი დოკუმენტი, რომელიც მოიცავს ორგანიზაციაში საბუღალტრო აღრიცხვის წარმოების წესებს. სტატიაში მოცემულია სააღრიცხვო პოლიტიკის მოკლე აღწერილობა და მისი დანიშნულება, ჩამოთვლილი და დახასიათებულია ძირითადი ფუნქციები, რომლებსაც ასრულებს სააღრიცხვო პოლიტიკა. ამგვარ ფუნქციებს განეკუთვნება: საბუღალტრო აღრიცხვის არჩეული წესის დამკვიდრება, საბუღალტრო აღრიცხვის ორგანიზების ელემენტთა მაქსიმალური რაოდენობის რეგულირება და ოპტიმიზაციის ფუნქცია.

ამ სტატიის მიზანი არის სააღრიცხვო პოლიტიკისა და მისი გავლენის განხილვა საბუღალტრო-საფინანსო ანგარიშგების ისეთ მაჩვენებელთა ფორმირებაზე, როგორცაა: ძირითადი სახსრების ამორტიზების წესი და მატერიალურ-საწარმოო მარაგების ჩამონერის მეთოდი.

კვლევის მსვლელობისას ავტორის მიერ გამოვლინდა მჭიდრო უერთიერთკავშირი სააღრიცხვო პოლიტიკასა და საბუღალტრო ანგარიშგების მაჩვენებლებს შორის. დადგენილია, რომ სააღრიცხვო პოლიტიკა გავლენას ახდენს ორგანიზაციის ფინანსური მდგომარეობის შეფასებაზე, პროდუქციის თვითღირებულებასა და მოგების მაჩვენებელთა ოდენობაზე.

საკვანძო სიტყვები: სააღრიცხვო პოლიტიკა, საფინანსო ანგარიშგება, ამორტიზაცია, მატერიალურ-საწარმოო მარაგები, საბუღალტრო აღრიცხვის დებულება.

Ibragimova P. A.,
Doctor of Economics
Makhachkala, Russia

Cungurova P. K.,
Student of Economics
of Dagestan State University
Makhachkala, Russia

FINANCIAL REPORTING - THE BENEFITS AND CHALLENGES OF TRANSFORMATION

Abstract

Accounting policy is one of the main documents of the organization that determines the rules of accounting in the organization. The article provides a brief description of the accounting policies and its purpose, are listed and described the basic functions performed by the accounting policy. These functions include: securing the selected method of accounting, regulation the maximum number of elements of accounting organization and function optimization.

The purpose of article: to review the accounting policy and its impact on the formation of such indicators of financial reporting as the method of depreciation of fixed assets and write-off method of inventories.

The results: the author identified a close relationship between accounting policies and accounting reporting. It is established that accounting policy has an impact on the assessment of the financial condition of the organization and value of the indicators of production costs, profit.

Keywords: *accounting policy, financial reports, depreciation, inventories, position in accounting.*

Ибрагимова П.А.,

к.э.н., доцент кафедры „Аудит и
экономический анализ“ ФГБОУ ВО „Дагестанский
государственный университет», г. Махачкала, Россия

Сунгурова П.К.,

студентка 4 курса экономического
факультета ФГБОУ ВО „Дагестанский государственный
университет», г. Махачкала, Россия

ФИНАНСОВАЯ ОТЧЕТНОСТЬ ПО ТРЕБОВАНИЯМ МСФО: ПРЕИМУЩЕСТВА И ПРОБЛЕМЫ ТРАНСФОРМАЦИИ

Финансовая отчетность в условиях развитой рыночной экономики представляет собой информационную систему и основу при принятии решений как в рамках экономического субъекта, так и за его пределами. Руководству предприятия отчетность необходима для принятия информированных и разумных решений, влияющих на успех или неудачу его деятельности. Инвесторам нужна отчетность для анализа инвестиционного потенциала. Банкам требуется финансовая отчетность для принятия решения о выдаче кредитов, а многим компаниям отчетность необходима для определения риска, связанного с ведением коммерческой деятельности со своими клиентами и поставщиками¹. Отсюда вытекает главная цель финансовой отчетности – предоставление достоверной информации о финансовом положении, финансовых результатах и движении денежных средств организации, полезной для внутренних и внешних пользователей.

Финансовая отчетность, подготовленная в соответствии с международными стандартами финансовой отчетности, применяется во всех странах мира. Международные стандарты финансовой отчетности используются в качестве основы при формировании национальной системы учета. Их внедрение связано с необходимостью сделать сопоставимой отчетность организаций различных стран. Процесс реформирования системы бухгалтерского учета в России в соответствии с МСФО начался еще в 1990-е годы, когда была утверждена и принята Государственная программа перехода РФ на принятую в международной практике систему учета и статистики в соответствии с требованиями развития рыночной экономики, утвержденными Постановлением Верховного Совета РФ от 23.10.1992 № 3708. Однако наиболее важные шаги на пути сближения с МСФО были сделаны после 2010 года.

Во-первых, был принят Федеральный закон от 27.07.2010 № 208-ФЗ „О консолидированной финансовой отчетности».

Во-вторых, принято Постановление Правительства РФ от 25.02.2011 № 107 „Об утверждении Положения о признании Международных стандартов финансовой отчетности и разъяснений Международных стандартов финансовой отчетности для применения на территории Российской Федерации»

В-третьих, Приказом Минфина России от 02.07.2010 № 66н были утверждены новые формы бухгалтерской отчетности.

¹ „Основные проблемы перехода России на МСФО“ http://www.i-ias.ru/blog/competition_page/problems_perehoda_msfo.html (дата обращения: 20.10.2017)

И наконец, согласно Приказу Минфина России от 02.02.2011 № 11н было утверждено новое ПБУ «Отчет о движении денежных средств».

В современных условиях составление отчетности по МСФО необходимо не только для повышения надежности и прозрачности, но также является необходимым условием для выхода на мировой кредитный рынок. Кредитные организации, составляющие отчетность на основе МСФО, становятся более привлекательными для инвесторов. Так, Наталья Смагина, директор Аудиторской фирмы «Интеркон» утверждает, что наличие отчетности по МСФО позволяет предприятиям претендовать на кредиты в иностранных банках, а наличие отчетности, подготовленной в соответствии с требованиями МСФО, демонстрирует адекватность юридической и финансовой структуры. Кроме того, компании могут рассчитывать на снижение процентной ставки при привлечении зарубежного финансирования, поскольку инвестор в этом случае способен объективно оценить риски, закладываемые в ставку по кредиту.

Преобразование финансовой отчетности по МСФО обеспечивает выход не только на кредитный рынок. Будь это международный фондовый рынок или глобальный рынок товаров и услуг, мобилизовать иностранный капитал или привлечь частные иностранные инвестиции при отсутствии отчетности по МСФО практически невозможно. Для иностранных инвесторов и поставщиков главной задачей является проверить финансовое положение отечественного предприятия, чтобы оценить, способна ли российская компания выполнить условия сделки.

МСФО отражают специфику хозяйственной деятельности субъектов рыночной экономики. Российские компании применяют международные стандарты финансовой отчетности и в качестве стандартов управленческого учета. Это связано с тем, что отчетность, составленная по МСФО, позволяет более эффективно управлять организацией.

Например, при применении МСФО 2 «Запасы» предприятия могут оценивать запасы по наименьшей из двух величин: либо по себестоимости, либо по возможной чистой стоимости реализации. Таким образом, это может оказаться полезным при составлении годовой финансовой отчетности для предприятий, предпочитающих консервативную оценку. Другой стандарт, применяемый в управленческом учете – МСФО 3 «Объединение предприятий». Согласно положениям МСФО 3, учёт положительного гудвилла и тестирование его на обесценение (вместо амортизации), а также списание отрицательного гудвилла на прибыли и убытки, дает более надёжную оценку финансового состояния компании.

Однако, несмотря на то, что МСФО обладают рядом достоинств, в ходе трансформации отчетности возникают затруднения. Возникающие проблемы являются естественными последствиями, так как в России уже сформировалась своя система учета. Рассмотрим некоторые проблемы перехода на МСФО:

Во-первых, это языковой барьер. Из-за длительного процесса перевода, данные МСФО часто теряют свою актуальность.

Во-вторых, недостаточное количество высококвалифицированных специалистов в области МСФО. В высших учебных заведениях проводят различные курсы для повышения квалификации в данной области, но и здесь наблюдается дефицит преподавателей-экспертов в области МСФО. Также стоит отметить, что в России отсутствует государственная аттестация аудиторов МСФО.

В-третьих, существуют расхождения с МСФО в самих принципах учета. Так, выполнение принципа преобладания содержания над формой в российских условиях практически невозможно, ввиду обязательного соответствия требованиям нормативных документов¹.

¹ «Проблемы трансформации учета и перспективы внедрения МСФО в России» http://www.i-ias.ru/blog/competition_page/problemi_transformacia_ucheta.html (дата обращения 24.10.2017)

В-четвертых, существуют различия в предоставлении самой отчетности. Согласно российским стандартам предоставляется годовая отчетность. Отчетным периодом считается период с 1 января по 31 декабря. В соответствии с международными стандартами организации предоставляют отчетность годовую и промежуточную. Предоставление последней является рекомендацией, а не обязанностью.

Как видим, процесс трансформации отчетности по требованиям МСФО в России испытывает немало сложностей. Государственный контроль и правительственная поддержка должны стать основой для решения перечисленных проблем. Но, несмотря на трудности, мы можем говорить и о положительных сдвигах в данном направлении: увеличиваются возможности для анализа деятельности компании, обеспечивается выход на международные рынки, возможность привлечения новых инвесторов. С каждым годом количество компаний, составляющих отчетность по международным стандартам, увеличивается, а значит, все больше компаний будут предоставлять надежную и объективную отчетность.

დ. ა. სულეიმანოვა

*ეკ. მეცნ. კანდ., დაღესტნის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის „აუდიტისა
და ეკონომიკური ანალიზის“
კათედრის დოცენტი, ქ. მახაჩკალა,
რუსეთის ფედერაცია*

ე. ე. გაჯიმურადოვა

*ქ. ყიზლარის დსუ-ს ფილიალი, დაღესტნის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკის
კათედრის უფრ. მასწავლებელი, ქ. ყიზლარი,
რუსეთის ფედერაცია*

ორგანიზაციის ფინანსური მდგომარეობის დიაგნოსტიკისა და ანალიზის საკითხები**ანოტაცია**

ნებისმიერი ორგანიზაციის ეკონომიკის განვითარების პერსპექტივები პირდაპირ დაკავშირებულია მის ფინანსურ მდგენელთან და ფინანსთა ეფექტიან მართვასთან. საბაზრო ეკონომიკა ორგანიზაციის ხელმძღვანელობას აძლევს დიდ შესაძლებლობებს დამოუკიდებლობის გამოსავლენად და ამავე დროს ზრდის საქმიანი გადანყვეტილებების მიღებაში შეცდომების რისკს და მათზე პასუხისმგებლობას. ამასთან დაკავშირებით თავს იჩენს ორგანიზაციის საბუღალტრო ანგარიშგების მონაცემთა მიხედვით ფინანსური მდგომარეობის ანალიზის აუცილებლობა, რომლის მიზანიც უნდა იყოს საწარმოს საბუღალტრო კეთილდღეობის შეფასება და ამის საფუძველზე სხვა ორგანიზაციებთან ურთიერთობის ოპტიმალური სტრატეგიის შერჩევა, ხოლო შეფასების მაჩვენებლები უნდა ასახავდეს, თუ რამდენად არის ორგანიზაცია საიმედო როგორც პარტნიორი, ინვესტორი, გადასახადების გადამხდელი, მსესხებელი და ა.შ.

ორგანიზაციის ფინანსური მდგომარეობის შეფასების ამა თუ იმ მეთოდის არჩევა დამოკიდებულია ანალიზის მიზნებზე, ინფორმაციის წყაროთა სისრულეზე, მეთოდიკურ უზრუნველყოფაზე. ანალიტიკური მუშაობის ლოგიკა გულისხმობს მისი შესრულების ორგანიზებას ორი ხერხით: წინასწარი შეფასება საბუღალტრო ანგარიშგების საწყის მონაცემთა საფუძველზე; დეტალიზებული ანალიზი უკვე ტრანსფორმირებული ანგარიშგების საფუძველზე.

ანგარიშგების წინასწარი ექსპრეს-ანალიზი მიზნად ისახავს ორგანიზაციის ქონებრივი მდგომარეობის შეფასებას იმ შემთხვევაში, როდესაც ანალიტიკოსმა უნდა მიიღოს ზოგადი წარმოდგენა ობიექტის შესახებ ძირითადი საკვანძო ინდიკატორებითა და პრობლემური მუხლებით ანგარიშგებაში და შეიძლება ჩატარდეს აუდიტორული შემოწმების დაგეგმვის ეტაპზე.

დეტალიზებული ანალიზის მიზანი არის ფინანსური მდგომარეობის დიაგნოსტიკა დამატებით აღრიცხული ანალიტიკური მაჩვენებლების საფუძველზე. ამისათვის აუცილებელია ქონების დინამიკური და სტრუქტურული ანალიზი, ორგანიზაციის საქმიანი აქტივობის ფაქტორული ანალიზი, ორგანიზაციის ფინანსური მდგრადობის, გადახდისუნარიანობისა და შესაძლო გაკოტრების პროგნოზული ანალიზი ფინანსური კოეფიციენტების გაანგარიშების მეშვეობით.

კომპლექსური დიაგნოსტიკური ანალიზის ჩატარების შედეგების მიხედვით ფართოვდება ორგანიზაციის მთლიანად ეკონომიკური ზრდისა და ფინანსური მდგომარეობის სტაბილიზების ფაქტორთა გამოვლენის ანალიტიკური შესაძლებლობები, რომელიც იძლევა გრძელვადიანი პერსპექტივისათვის ეფექტიანი მართველობითი გადანყვეტილებების შემუშავების საშუალებას.

Culemanova D. A.,
Doctor of Economics
Makhachkala, Russia

Gadjimuradova E. E.,
Lecturer of Economics
of Dagestan State University
Makhachkala, Russia

THE DIAGNOSIS AND ANALYSIS OF THE FINANCIAL CONDITION OF THE ORGANIZATION

Abstract

The prospects of economic development in any organization are directly related to its financial component and efficient management of Finance. The market economy provides a great opportunity for the manifestation of independence to the leadership of the organization and at the same time increases the risk of errors in business decision-making and responsibility for them. In this regard, there is a need of analysis of financial condition according to the accounting statements of the organization, the purpose of which is to assess the financial well-being of the enterprise and selection on this basis the optimal strategy of relationships with other organizations, and performance evaluation should reflect how reliable the organization as a partner, investor, taxpayer, borrower, etc.

The choice of a particular method of assessing the financial position of the organization depends on the goals of analysis completeness of information sources, methodological support. The logic of the analytical work involves the organization of its implementation in two ways: a preliminary assessment based on initial data of the accounting reporting; detailed analysis on the basis of the already restated statements.

Preliminary Express-analysis of statements aims to assess the financial situation of the organization in the case when the analyst needs to obtain a General idea about the object on the main key indicators and problematic articles in the statements and may be carried out at the planning stage of the audit.

The purpose of the detailed analysis is the diagnosis of the financial condition on the basis of the further calculated analytical parameters. This requires: dynamical and structural analysis of the property factor analysis of the business organization, a predictive analysis of financial stability, solvency and possible bankruptcy of the organization using the calculation of financial ratios.

According to the results of the comprehensive diagnostic analysis expand the analytical capabilities to identify factors in the stabilization of the financial state and growth of the organization as a whole, allowing to develop effective management decisions for the long term.

D. A. Suleymanova, candidate of Economics, associate Professor of the Department „Audit and economic analysis”, FEDERAL state budget institution „Dagestan state University”, Makhachkala, Russian Federation

Gadzhimuradova E. E. – St. lecturer in „Economy”, of the „Dagestan state University“ branch of the DGS, the city of Kizlyar, Russian Federation

Д.А. Сулейманова,
к.э.н., доцент кафедры «Аудит и экономический анализ»,
ФГБОУ «Дагестанский государственный университет»,
г. Махачкала, Российская Федерация

Гаджимурадова Э.Э.,
Ст. преподаватель кафедры «Экономика»,
ФГБОУ ВО «Дагестанский государственный университет»
Филиал ДГУ, г. Кизляре, Российская Федерация

ВОПРОСЫ ДИАГНОСТИКИ И АНАЛИЗА ФИНАНСОВОГО СОСТОЯНИЯ ОРГАНИЗАЦИИ

Перспективы развития экономики любой организации напрямую связаны с её финансовой составляющей и эффективным управлением финансов. Рыночная экономика дает большие возможности для проявления самостоятельности руководству организации и в то же время увеличивает риск ошибок в принятии деловых решений и ответственность за них. И в этой связи бухгалтер, как неотъемлемое звено управления, должен обладать знаниями не только в традиционной для него сфере – ведении текущего учета и составлении отчетности, но и в финансовом анализе.

В связи с этим в современных условиях актуальность и необходимость анализа финансового состояния по данным бухгалтерской отчетности организации неоспоримы. На основании результатов такого анализа, прежде всего, пользователи информации делают выводы о финансово-хозяйственной деятельности предприятия, представляя его в качестве делового партнера, инвестора, налогоплательщика, заемщика, хозяйствующего субъекта.

Финансовое состояние – важнейшая характеристика экономической деятельности предприятия, которое определяет конкурентоспособность предприятия, его потенциал в деловом сотрудничестве, оценивает, в какой степени гарантированы экономические интересы самого предприятия и его партнеров по финансовым и другим отношениям .

Поскольку финансовое положение любой организации формируется в процессе ее производственной, коммерческой и финансовой деятельности, то поэтому показатели его оценки должны отражать, то насколько она надежна как партнер. А целью анализа финансового положения должна быть оценка финансового благополучия предприятия и выбор на этой основе оптимальной стратегии взаимоотношений с другими организациями.

Выбор того или иного метода изучения и оценки финансового положения организации зависит прежде всего от поставленных целей, состава и полноты источников информации, методического, кадрового и технического обеспечения. При этом логика аналитической работы предполагает организацию её выполнения двумя способами:

- 1) предварительная оценка, или экспресс-анализ финансового состояния на основании исходных данных бухгалтерской отчетности;
- 2) детализированный анализ финансового состояния на основании уже трансформированной, то есть подготовленной к анализу отчетности.

Предварительный экспресс-анализ отчетности имеет своей целью наглядно оценить имущественное состояние и уровень эффективности развития хозяйствующего субъекта. Эта оценка может

проводиться на этапе планирования аудиторской проверки и выполняется последовательно: подготовительный этап; предварительный обзор бухгалтерской отчетности; чтение и анализ отчетности.

Целью детализированного анализа является диагностика финансового состояния на основании дополнительных расчетов аналитических показателей, определения влияния факторов изменений и резервов экономического роста, выработки управленческих решений по улучшению финансового положения предприятия и его прогнозированию.

Предварительное чтение бухгалтерской отчетности наиболее результативно, в случае, когда аналитику необходимо получить самое общее представление об объекте анализа. Последовательность его включает следующие этапы: просмотр отчетности по формальным признакам; ознакомление с ключевыми индикаторами; ознакомление с заключением аудитора; выявление „проблемных“ статей в отчетности и их оценка в динамике; чтение пояснительной записки (аналитических разделов отчета); общая оценка имущественного и финансового состояния по данным бухгалтерского баланса; формулирование выводов по результатам анализа.

Как правило, заключение аудитора облегчает принятие решения о целесообразности финансовых отношений с данной организацией, но не может рассматриваться как гарантия её о надежности и состоятельности, так как выражает всего лишь профессиональное мнение о достоверности отчетных данных.

Выявление и оценка динамики так называемых „проблемных“ статей в отчетности позволяет определить недостатки в работе предприятия. Эти статьи могут присутствовать в бухгалтерской отчетности как в явном, так и не явном виде. В первом случае их можно подразделить на две группы: 1) свидетельствующие о неудовлетворительной работе предприятия в отчетном периоде и его неудовлетворительном финансовом положении; 2) свидетельствующие об определенных недостатках в работе предприятия.

К первой группе относят непокрытые убытки отчетного и прошлого года, отрицательная величина стоимости чистых активов, не погашенные в срок кредиты и займы, просроченную кредиторскую и дебиторскую задолженности, которые приводятся в пояснительной записке к годовому отчету. Статьи второй группы непосредственно представлены в балансе, либо элементы этих статей, которые могут быть выделены при помощи аналитических расшифровок в ходе внутреннего анализа. Кроме того об определенных недостатках в финансовом положении можно судить и по некоторым неблагоприятным соотношениям между отдельными статьями.

Ознакомление с ключевыми индикаторами позволяет увидеть предприятие с наиболее выгодной стороны, для чего составляется сводная таблица основных показателей в динамике (объем реализации, себестоимость, прибыль, рентабельность, уровень дивидендов и т.п.). При этом довольно наглядно использование рисунков, графиков, позволяющих сделать определенные выводы о финансовом положении предприятия.

Общая оценка имущественного и финансового состояния по данным баланса проводится для определения индикаторов, как положительно, так и отрицательно характеризующих объект анализа, и поэтому предполагает беглый просмотр баланса и оценка его структуры.

Большую ценность аналитику представляет чтение пояснительной записки к годовому отчету (аналитический раздел), цель которой – демонстрация наиболее привлекательных тенденций и результатов на основе расчета аналитических показателей и коэффициентов и их анализа.

Завершающей процедурой в диагностическом экспресс-анализе является формулирование выводов по результатам анализа, в которых необходимо систематизировать положительные и отрицательные моменты, выявленные в ходе анализа и сделать заключительные выводы.

Детализированный диагностический анализ финансового состояния организации следует проводить по следующим основным направлениям:

- динамический и структурный анализ имущества и изучение качественных сдвигов в имуществе организации

- определение уровня и перспектив финансовой устойчивости на основе известных финансовых коэффициентов, построенных на соотношении: собственного и заемного капитала, активов и пассивов, финансовых и нефинансовых активов.

- анализ платежеспособности и возможного банкротства организации.

По результатам комплексного диагностического анализа расширяются аналитические возможности выявления факторов стабилизации финансового состояния и экономического роста организации в целом, что позволяет разрабатывать эффективные управленческие решения финансового характера как на текущий период, так и на долгосрочную перспективу.

კუპანიტარული მუხნიარუბუბის მუპარტულუბა

სოფიო მორალიშვილი
თბილისის ღია სასწვლო
უნივერსიტეტის პროფესორი,
ფილოლოგიის დოქტორი

გლობალიზაციის გავლენა ქართულ ენაზე

სტატიაში განხილულია გლობალიზაციის პროცესი და მისი ზეგავლენა ენებზე, რადგან სწორედ ენა წარმოადგენს ადამიანთა ეთნიკური ჯგუფების საკუთრებას და მემკვიდრეობას. ენა არის კულტურათა შორის კომუნიკაციის საშუალება. ერთი მხრივ, გლობალიზაცია საშუალებას აძლევს ენას გავრცელდეს და იბატონოს მსოფლიო დონეზე, მაგრამ, მეორე მხრივ, აღნიშნულ პროცესს პატარა ერებისა და კულტურების გადაშენებამდე მივყავართ.

ინგლისური ენის სწრაფი გავრცელება ბევრ ქვეყანაში და მათ შორის საქართველოშიც დადებით მოვლენად არის მიჩნეული, რადგან ის განათლებულობასთან, დასაქმებასთან, თანამედროვეობასა და ტექნოლოგიებთან ასოცირდება.

სტატიაში განხილულია რამდენიმე ქვეყნის მთავრობის მიერ ენის დასაცავად მიღებული ზომები და აკრძალვები. მათ შორის, საქართველოს მთავრობის მიერ ქართული ენის სინმინდისათვის დანესებული კონტროლი და მისი მექანიზმები. მიუხედავად ამისა, ენაში დღეს განუკითხავად და უხვად შემოედინება ანგლიციზმები, რომელთა ზუსტი ეკვივალენტი, და ზოგ შემთხვევაში, რამდენიმეც კი მოგვეპოვება. სტატიაში განხილულია პრობლემის მიზეზები და მათი გადაჭრის საშუალებები.

Moralishvili Sophio
Professor, Doctor of Philology

SOME EFFECTS OF GLOBALIZATION ON GEORGIAN LANGUAGE

Abstract

The paper discusses the process of globalization and its effect on language as it is an important symbol enabling different groups of people to know what ethnic groups they belong to, and what common heritages they share. It is the essential medium in which the ability to communicate across culture develops. From one side, globalization allows languages and their cultures to spread and dominate on a global scale, but on the other hand, it leads to the extinction of other languages and cultures, especially of smaller countries like Georgia. The spread of English appears to be a positive thing for some people throughout the world and the same can be applied to Georgia, as it symbolizes employment, education, modernity, and technology. Many governments around the world have attempted to protect their native cultures by imposing bans on what they declare to be foreign cultural intrusions.

Georgian State also carries control by different bodies but a lot of anglicisms threaten the survival of the Georgian language and in front of us, it becomes strange and unnatural.

The article highlights the problems related to Anglicism and suggests several ways of solving it.

SOME EFFECTS OF GLOBALIZATION ON GEORGIAN LANGUAGE

Globalization can be defined in many ways, but in its literal sense is the process of transformation of some things or phenomena into global ones. It can also be described as a process by which the people of the world are unified into a single society and function together. This process is a combination of economic, technological, social and cultural and political forces. As Steger defines it: „Globalization” is a social process „characterized by the existence of global economic, political, cultural, linguistic and environmental interconnections and flows that make the many of the currently existing borders and boundaries irrelevant“.

(Steger 2003)

Globalization is not a new phenomenon, although it has undoubtedly operated in faster and more complex ways since the late 1980s. It can be viewed as a centuries long process, tracking the expansion of human population and the growth of civilization, that has accelerated dramatically in the past 50 years. Early forms of globalization existed during the Roman Empire, the Parthian empire, and the Han Dynasty, when the silk road started in China, reached the boundaries of the Parthian empire, and continued onwards towards Rome. Likewise, for centuries, people and corporations have invested in enterprises in other countries. In fact, many of the features of the current wave of globalization are similar to those prevailing before the outbreak of the First World War in 1914.

Globalization has effects on the environment, on culture, on political systems, on economic development and prosperity, and on human physical well-being in societies around the world. It has many effects on language, both positive and negative. These effects on language in turn affect the culture of the language in many ways. From one side globalization allows languages and their cultures to spread and dominate on a global scale, but on the other hand it leads to the extinction of other languages and cultures, especially of smaller countries like Georgia.

Languages form culture, through many ways: vocabulary, greetings or humor. Without a language, people would lose their cultural identity. Language is an important symbol enabling different groups of people to know what ethnic groups they belong to, and what common heritages they share.

Languages are the essential medium in which the ability to communicate across culture develops. Knowledge of one or several languages enables us to perceive new horizons, to think globally, and to increase our understanding of ourselves and of our neighbors. Languages are, then, the very lifeline of globalization: without language, there would be no globalization; and vice versa, without globalization, there would be no world languages.¹

Today there are about 6,500 different natural languages. Eleven of them account for the speech of more than half the world’s population. Those eleven are Mandarin Chinese, Spanish, Hindi, French, Bengali, Portuguese, Russian, German, Japanese, Arabic, and English. According to Garrick Bailey and James People extinct languages range from 4,000 to 9,000 since the 15th century. Other estimates for the future predict that only 10 percent of the present languages will continue into the 22nd century (Bailey and People 2012). The United Nations estimates that roughly half of the remaining languages are endangered.

Each year, SIL International publishes Ethnologue, a rich source of information on the world’s languages. According to the Ethnologue website, there are about 6,900 languages in existence, of which 4,400 are spoken only in Asia and Africa.² One 2001 study notes that the vast continent of Asia—which contains two-fifths of the earth’s land surface and three-fifths of its people—still contains thousands of languages,

¹ Методы прогнозирования финансового состояния организации [Электронный ресурс]. URL.: http://www.class.ru/stati/uchet/metodu_prognozirovaniya.html, с.1

² <https://hdlhumeau.wordpress.com/2011/07/22/language-and-globalization/>

but most are very localized. In fact, more than half of Asia's languages have fewer than 10,000 speakers. Ethnologue estimates that more than 500 of the remaining languages are nearly extinct, meaning that only a few elderly people still speak them.

Some think that eventually the world's peoples will all speak only a few languages. For example, in his 2003 book *Language in Danger*, Andrew Dalby predicted that within the next couple hundred years, only around 200 languages will survive. Surviving languages will include those like English and Spanish that are now in global use as well as others that are or will become the national languages of their countries. All indigenous languages will be gone, including languages like Irish and Welsh. But perhaps not. In many regions, people want to reaffirm their national or ethnic identities, and learning to speak the ancestral language of their homelands is one symbolic means of doing so. Schools in Wales now require Welsh.

The language systems of the world are closely interconnected, linked by multilingual persons who hold the various linguistic groups together. The hierarchical pattern of these connections closely corresponds to other dimensions of the world system, such as the global economy and the worldwide constellation of states.

Within the surprisingly short span of the last 60 years or so the rise of English from an international language (one of several) to the first de facto „world language” has taken place. English is rapidly losing its national cultural base and is becoming associated with a global culture. The reason is to learn English not just to understand ‘native’ English-speakers and their culture, but to express themselves to the rest of the world and help the world to understand their own identity and culture. Through English, they hope to influence the rest of the world, not just let it influence them.

Obviously, English gained importance in all walks of life. It is the number one language not only in universities, but in areas such as computing, diplomacy, medicine, shipping, and entertainment. No language is currently being learned by more people — there may soon be 2 billion speakers — and the desire to learn it reflects a desire to be part of the world.

The spread of English appears to be a positive thing for some people throughout the world and the same can be applied to Georgia, as it symbolizes employment, education, modernity, and technology. But to plenty of others it seems ominous. They see the thread in homogenizing their identities and interests. It tends to equalize values and desires, without doing the same for opportunities.

Many governments around the world have attempted to protect their native cultures by imposing bans on what they declare to be foreign cultural intrusions.

France has done a lot to protect its language from the immigration of foreign words. The French Academy routinely tries to identify invasive words from other languages, most notably English ones. Words such as „walkman,” „talk show,” and „prime time” have been declared unwelcome foreigners, and the government has attempted—with rather limited success—to replace them with French substitutes. In 2013 a debate was ignited online when the government decided to replace the word „hashtag” which is used frequently in Twitter and other social media, with the Gallic word „mot-dièse” (McPartland, 2013).¹

Similarly, in Canada's French speaking province of Quebec, provincial regulations stipulate that any sign containing English posted by a business must also post the same text in French in letters at least twice the size of the English text. Even more drastic measures to promote the French language have been considered, such as obliging immigrants to receive their college educations in French, and requirements that large-sized businesses conduct all their transactions in French.

The Chinese government has also attempted to protect the purity of its language by removing the use of foreign words. Authorities in China recently scrutinized the brands and names of over 20,000 western companies, forcing them to change 2,000 to more Chinese-sounding names. Chinese scholars have also

¹ <https://www.ethnologue.com/>

called for the removal of English words from a prominent Chinese dictionary, which includes 239 such words (“Language purity row,” 2012).¹

Of course, non-English speaking countries are not alone in trying to establish efforts to protect their local languages. Within the United States over the past several decades a significant political movement has sprung up, very similar to those seen in France or Quebec, aimed at preserving the use of English. The group U.S.-English,² for example, was founded „to ensure that English continues to serve as an integrating force among our nation’s many ethnic groups.“ Many Americans have grown concerned over the proliferation of other languages, due largely to the rapid influx of immigrants into the United States.

This movement demonstrates the extreme sensitivity of cultural issues, and the visceral reaction that many people have to what they perceive to be threats to their traditional ways of life.

Such efforts to protect the English language within the United States are a form of cultural protection. Any who doubt the depth of concern by people around the world about the effects that globalization is having on their local cultures, might keep in mind these kinds of reactions even within the United States. In the midst of the country that is often accused of „culturally colonizing” the rest of the world, the introduction of foreign cultural elements can generate significant political pressure to protect local traditions and values.

Georgian is an ancient language. As separate from the other Kartvelian languages it would have emerged in the 1st millennium BC in the area known later as the Kingdom of Iberia. The earliest allusion to spoken Georgian may be a passage of the Roman grammarian Marcus Cornelius Fronto in the 2nd century (Braund 1994).

he evolution of Georgian into a written language was a consequence of the conversion of the Georgian elite to Christianity in the mid-4th century. The new literary language was constructed on an already well-established cultural infrastructure, appropriating the functions, conventions, and status of Aramaic, the literary language of pagan Georgia, and the new national religion. The first Georgian texts are inscriptions and palimpsests dating to the 5th century. Georgian has a rich literary tradition. The oldest surviving literary work in Georgian is the 5th century.

As the LAW OF GEORGIA ON OFFICIAL LANGUAGE states:“ The Georgian language is a historical and cultural heritage of Georgia and it is essential for its statehood. It is an element of common national identity for all citizens of Georgia. The State of Georgia performs all its functions in this language, protects it and determines the policy for the development and functioning of this language as of the official language of the State.

The State of Georgia, at the same time, protects and strengthens the centuries-old tradition of coexistence and harmonious development of languages and cultures in the country. It considers it to be unacceptable to show disrespect for any language, to violate rights of citizens of Georgia to speak any language and to prevent actions that are against the constitutional principles of official language policy“.

State control of the protection of the official language is carried out by the following bodies within the scope of their authority : a) the Parliament of Georgia; b) the Government of Georgia; c) the local self-government bodies; d) the Department of Official Language.³

The Department of Official Language shall ensure protection and popularisation of the constitutional status of the official language and establishment and introduction of the standards of the Georgian literary language within the scope established by the Law and other legislative acts. It also establishes the Experts Committee of the official language and submits norms of the Georgian literary language and terminology standards developed by the Committee to the Government of Georgia for approval.

¹ <https://www.thelocal.fr/20130204/french-language-franglais-culture-paris-english-protect-promote>

² <https://usefoundation.org/>

³ <http://www.matsne.gov.ge/01003000005001017899>

Almost all Georgian scholars who have been working on terminology agree on one thing: Georgian glossary of 10th-12th centuries is a long ahead of us and in spite of it, we can learn many things. This period is distinguished by the fact that Georgian translators have adopted many words from the Byzantine culture which was recognized as the basis of all European cultures, science and terminology of those days, in the way that nature of Georgian language had never been forgotten. From this time on, the study of Georgian language issues, development of Georgian scientific language began, but at the beginning of the 20th century the work of scholars in the same direction became a subject of criticism among Georgian scholars because of „extremely Georgian“ terms. In my opinion, this was only due to a Soviet era. It was considered unnecessary to translate the international terminology and thus, hundreds of Russian terms entered Georgian Language. But what is the current situation in Georgia?

From the end of the 20th century until now, the creation of terminology in Georgia is arbitrary. There are no modern terminology normative dictionaries. The notion of barbarism is lost today. Almost every word is considered international.

Unsurprisingly, the terminology, which is inadequately derived from the scientific circles, overwhelming foreign words and barbarisms threaten the survival of the Georgian language. In front of us, Georgian becomes strange and unnatural. There are many severe discussion concerning this issue but unfortunately, it is not an easy issue to solve. Today’s Georgian society is not united around this case, but anyway it is a public and not a private affair to work on terminology.

Today, Georgian language is full of barbarisms (non-standard word, expression or pronunciation in a language). If we look at online dictionary of barbarisms <http://barbarisms.ge/> there are more than 1072 words in Georgia. Online version of Dictionary was initiated by the movement „No Barbarisms“ and is available from May 2017. The aim of the dictionary is to provide Georgian society with corresponding phrases and explanations and to facilitate clearing process from barbarism. There are number of English barbarisms used in every day speech which have exact equivalents in Georgian. For example, Even from these few examples, it is clear that the words of all English roots have a natural Georgian equivalent, thus, there is no need to import them. Analysis of the language processes shows that the cause is often lack of knowledge: sometimes of Georgian, sometimes the poor knowledge of the English language; the wrong methods of teaching foreign languages with exclusion of native language; the lack of dictionaries and the lack of skills of using of existing dictionaries.

ინგლისური სიტყვა	ბარბარიზმი	ქართული შესატყვისი
Hub	ჰაბი	ცენტრი
Guideline	გაიდლაინი	სახელმძღვანელო პრინციპი/ მითითება
to share	გაშეარება დაშეარება	გაზიარება
to announce	დაანონსება	წინასწარ გამოცხადება განცხადება განცხადების გაკეთება
to update	დააფდეთება	განახლება
to boost	დაბუსტვა	რეკლამის გაკეთება პოპულარობის გაზრდა

evidence	ევიდენსი	მონაცემები ფაქტები
team building	თიმ ბილდინგი	ერთ გუნდად შეკვრა
event	ივენტი	ღონისძიება შეკრება თავყრილობა
implementation	იმპლემენტაცია	განხორციელება შესრულება რეალიზაცია
to like like	დალაიქება ლაიქი	მონონება
light	ლაითი	მსუბუქი იოლი
highlight	ჰაილაითი	მნიშვნელოვანი მომენტი
to overlap	ოვერლაპი	გადაფარვა

It can be concluded, that Georgian language does not need anglicisms, it needs development. Georgian language should be developed by professional lexicographers with academic dictionaries: explanatory, sectoral, bilingual and others; Language should be developed by professional translators with qualified translations of fiction and scientific literature; The language should be developed by the Georgian language specialists, scientists and representatives of different fields.

The development of Georgian language needs to solve the above problems first and foremost. If we do not do that, we will ultimately reject true integration into the European scientific-educational space, refuse to develop national language and culture in accordance with European requirements.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Braund, David (1994), Georgia in Antiquity; a History of Colchis and Transcaucasian Iberia, 550 B.C. – A.D. 562, p. 216. Oxford University Press, ISBN 0-19-814473-3
2. Garrick Bailey and James People, Humanity: An Introduction to Cultural Anthropology, 2012, 2009 Wadsworth, Cengage Learning
3. Manfred B. Steger, Globalization: A Very Short Introduction, Oxford University Press 2003, Fourth Edition

ეკოტერინე თოფურიო
აკაკი წერეთლის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

ენობრივი აქტივობა დ მყარი ენობრივი გომონათქვამები

ანოტოცია

წარმოდგენილი სამეცნიერო კვლევა ეძღვნება მყარი ენობრივი გომონათქვამების შესწავლას ინგლისურში ადამიანის როგორც ენობრივი პიროვნების საქმიანობის ფარგლებში. ინფორმაციის გოდაცემა დ გაცვლა ხდება სწორედ ეთნო-კულტურული გომოცდილების გოთვალისწინებით, რათა ენობრივი კომუნიკაციისას მოვახდინოთ ზუსტი სახელდება ამა თუ იმ ენობრივი კონცეპტის. ამისათვის აუცილებელია ენის დ ეთნოსის ისტორიისა დ მისი ლექსიკური ბანკის კარგი ცოდნა.

სტოტიამი განხილულია ერთი კონკრეტული სფერო, კერძოდ კი, ინტელექტუალური შესაძლებლობების ენობრივი გოდმოცემისათვის საჭირო მყარი ენობრივი გომონათქვამები. პარემიოლოგიური მასალა უხვადაა დოქბნილი ენაში დ თეორიული მტკიცებულებები დამონმებულია პრატიკული მგალითებით.

Ekaterine Topuria
Akaki Tsereteli State University
Associate Professor

LINGUA CREATIVE THINKING AND FIXED LINGUAL EXPRESSION

Abstract

The presented article studies stable lingual comparison as the forms of apprehending the universe.

Our aim is to study definite types of human consciousness through a language. It is of great interest to study language and mentality. A man and his lingual activity is determined as a carrier of definite national mentality. Along with all the other segments, language is essential in the process of formation of mentality.

A major part of information is delivered through a word. Correspondingly, the rate of success of any person is determined by how well he masters the language and whether he has an adequate understanding of the culture of a certain ethnos to name the events and objects correctly.

In accordance with the general purpose the study includes the resolution of more particular goals of discussing the man's as an intellectual creature's approach towards the language.

LINGUA CREATIVE THINKING AND FIXED LINGUAL EXPRESSION

Intercultural communication is a form of global communication is used to describe the wide range of communication problems that naturally arise within an organization made up of individuals with different religious, social, ethnic, and educational backgrounds. As a separate notion, it studies the situations in which people of different cultural origin interact. Apart from the language, intercultural communication focuses on social attributes, thought patterns, and the cultures of different groups of people. It also involves understanding different cultures, languages and customs of people from other countries. Intercultural communication focuses on linguistic strategies to decrease or increase communicative distances. People from different cultures encode and decode messages differently, increasing the chances of misunderstanding, so the adequate consequence of recognizing cultural differences should be to assume that everyone's thoughts and actions are not just like ours. Frequent repetition of certain relations creates the so-called category of experience in a person's mind. Essentially, it is a notional category which can be expressed in a language. And how this category can be expressed in a language depends on lingua creative thinking. Lingua creative thinking is capable of choosing the means of expression, it might determine the semantic volume of a category, the peculiarities of its combination, etc. These materials are primarily aimed at introducing the main national concepts of English, Georgian and Russian origin related to the major categories of human life, as well as at presenting the systemic links between those concepts that form common national world view reflected in logoepistems or fixed lingual expressions.

The ethnic mentality of English, Georgian and Russian peoples is described with the help of stable lingual comparisons that are considered to be the mirror of national cultures.

The relations between the language, consciousness, thinking and culture are as complex as the proof of cultural consciousness of each individual ethnos. They are expressed in the language and in lingual categories. The relevant aspects of the theoretical framework are discussed, the basic concepts (the content of terms „consciousness”, „thinking”, „culture”, „language”, lingual model of the universe”) are defined, and the nature and the basics of functional-semantic segments of the „communication” phenomenon are considered in relation to the peculiarities of the hierarchical, paradigmatic and syntagmatic organization of human interaction. In the presented work linguistic facts are regarded as a source for studying consciousness.

Intercultural communication is no longer an option, but a necessity. The importance of studying mentality differences has practical implications. A person, being aware of mentality differences, could avoid many cross-cultural and sub-cultural conflicts, which will lead to further international cooperation.

A lingual model of mentality expresses major concepts of a nation's philosophy, intuition, world outlook and folk culture, which exist in the nation's collective subconsciousness in the form of stereotypes, images, symbols, metaphors, comparisons, etc. To disclose and study them is crucially important.

The Research on the nature of linguistic and cultural similarities and differences can play a positive and constructive role in the harmonization of intercultural communication.

Human culture, social behavior and thinking cannot exist without a language. Being a social and national phenomenon and a means of human communication, language cannot help bearing imprints of ethnic and cultural values as well as the norms of behavior of the given language community. All is reflected in the stereotypes of the language, in particular, in comparative logoepistems (in stable lingual comparisons).

A range of major problems pertaining to the interpretation of the concept „man” through comparative logoepestems has been raised and made a subject of a comprehensive linguistic study for the first time.

No analogous research was conducted in Georgian ethnolinguistics. The research of such type has not been accomplished in Georgian science yet. We have no works either in linguoculturology or in psycholinguistics. Cross-cultural interpretation of the relation between language and mentality has not been studied either.

On the other hand, it should be noted that the problem of cross-cultural analysis of comparative logoepestems is being considered for the first time. There are no studies depicting how Georgian, Russian and English cultures see the universe and man through lingual standards and cultural stereotypes.

The logoepestem survey comprises the study of universal and national-cultural characteristics of the concept „human being“. As the matter of the research appears to be wide in its range, a number of various methodologies can be employed: conceptual modality, analysis, generalization, descriptive method and comparative-contrast typology of cross-cultural studies is a short list of research methods. For exploring the issue the above-mentioned analysis is vitally important. For example, observational and descriptive methods made it possible to analyze the units and distinguish individual and common linguistic comprehension from each other. Semantic modality made it possible to estimate the concept „human being“ systematically with its immediate constituents. Cross-cultural studies enabled us to identify the peculiarities of the compared cultures with their unique as well as common features.

The practical material of the research, i.e. its empirical ground, is explored from the English, Georgian and Russian linguistic corpora, which is confirmed by corresponding dictionaries and scientific sources. For example, dictionary of fixed comparatives by L. Lebedeva and A. Nazarian. Also the phraseological dictionary – Willstuch’s Dictionary of Similes, Collins Cobuild Dictionary of Idioms and Brewer’s Dictionary of Phrase and Fable (London 1995). The material presented in these dictionaries and its further exploration makes it possible to identify the conceptual and semantic fields of a „human being“ as a system of certain notions. The named concept is universal and makes a flexible ground for comparing lingual expressions related to the concept of a „human being“ belonging to the languages with different structures.

The mentioned presupposes the necessity of using complex methods of analysis within which it has become possible to connect linguistic, culturological and philosophic approaches. In order to prove our suppositions, we implemented the methods of: observation, description, generalization and analogy; associational experiment and conceptual modeling as well as comparative-typological, cross-cultural and confrontational analyses. All this made it possible to interpret the object under study from different points of view. By means of using the experimental research method of stable lingual evaluations, we can manage to disclose some specific ethno-cultural features of comparisons in the Georgian, English and Russian languages, which is one of the aspects of studying the language worlds of the above mentioned cultures.

The difference between communicants is revealed in the process of intercultural relations and represents the main obstacle, which may lead to a conflict. The condition of modern humanitarian disciplines, on the one hand, and the objective conditions of the changed world, on the other, demand further acknowledgement of old and new vulnerable problems of linguistic understanding.

Thus, the sharpened interest towards young scientific disciplines such as ethnopsychology, Linguocultural Studies, Speech Acts theory, etc. The past century was distinguished by the birth of a new paradigm. It enclosed the interest towards the exchange and acknowledgement of information in the new era.

The new scientific paradigm studies language as a cultural code of a nation. It appears to be not only the tool of communication, but the tool of national cognitive studies of a certain ethnos, its past and present.

It is well known that nowadays the echo of the past is maintained in proverbs, metaphors, cultural symbols, etc. It is also vivid that the major portion of information concerning the perception of the world

is transferred through a language. Thus, the world is perceived as a unity of intellectual, spiritual and social characteristics of a human being, rather than the unity of objects.

Nowadays the idea of anthropology has become widely acceptable. The study of a human has become crucially important for many scientific conceptions. A new scientific paradigm claims to have a new approach towards a „subject“.

As language mostly modifies further refinement of a human being; it interferes into the mental process and modifies new mental areas. It reflects the motion of a thought and builds new opportunities to reflect the dynamics of thinking.

The ethnic self acknowledgement means the acknowledgement of its members' unified entity to distinguish the differences between analogies. The aim of ethnolinguistics is foreseen by scientists in the historical perspectives. It means the identification of folk world vision in search of national stereotypes.

In general, judgments of different directions in linguistics have a common anthropological vision. A human being as a lingual person does not appear to be a separate concept. It conveys a certain culture as he represents a certain social integrity. These aspects usually modify his ethnocultural status.

It is worth mentioning that cultural awareness is an input into the anthropological paradigm. The majority of conflicts are mostly caused by the ignorance of ethnocultural characteristics. A newly modified direction of linguocultural approach aims to study certain conflicts and defines certain preventive activities. The knowledge of national consciousness appears to be the most important condition for adequate communication. In spite of the „world common bias of entity“, the world is understood by different cultures in a different way. It is usually revealed in many manifestations of reality. The contemporary stage of development of the society is called the age of information. The society itself appears to be better informed and is taking part in the ongoing scientific-cultural revolution. This new reality is conditioned by the increased stream of information and concision of the scope of a human being's abilities.

The above mentioned informative stream regulation encouraged the birth of new scientific disciplines such as informatics, informology and others. A special interest is drawn to storing and transferring information. Simultaneously, if we take into consideration the fact that culture is connected to the problem of selection, the importance of study of the relevant lingual forms can be considered as truly important.

It is known that the role of society unifier comes upon Folklore. Modern scientific studies have shown that under the influence of folklore the brain of a human being enables to receive or transmit information. According to Cliché's viewpoint, folk texts used to be a truthful material containing certain cultural signals. That is the reason why folk texts have a strong effect on contemporary society.

A human's intellectual background may be discussed as the intellectual activity, which is directly related to different abilities, such as the ability to talk, understanding, ideology, perception, activity planning, creativity and the ability for discussion. An invariant meaning of the field is the ability to express thoughts and to discuss. In this very field, the number of negative descriptions prevails over positive. For instance, the word „stupid“ has a special frequency: stupid like a log/cork/goose (глупый, как бревно... как пень... как пробка... как гусь). Also we come across a wide spectrum of English comparisons concerning the word „stupid“: have a mind like a sieve, daft as a brush, as silly as a turkey/goose/chicken/monkey/as calves/as a sheep/ as a goat; thick as a brick/as two short planks; dumb as a fish; as stupid as a sloth/log/an oak. Besides the components „silly“, „stupid“, „daft“, „dumb“, we have met the word „mad“, which does not have a pejorative meaning – as mad as a hornet/storm/May day/bee/March hare/hatter. The following comparisons are specific: mad as a cut/hatter“. „Wisdom“ in English as well as in Russian is associated with a snake, Solomon, evil... – „мудрый, как змий“ „as wise as snake“, „мудрый, как Соломон“, „as wise as Solomon“), „умный, как дьявол“, „wise as devil“, „умный, как бес“. It is also characteristic of

English to compare a smart man to a horse, lion, tiger, etc. – „as wise as a horse/lion/tiger”, „as smart as a wolf/fox/teacher/whip,” „sharp as a tack”, „read (someone) like a book”), „mind is like a samurai’s sword“.

Thus, linguistic comparatives are connected with the concept „human being“ and estimate the stereotypes of the corresponding lingual consciousness.

The ethno mental vision of a man provides us with significant information regarding his natural values. It might shape the cross-cultural communication system and make it possible to build the semantic background of the cross-cultural sphere.

References:

1. Alexander R.J. Fixed expressions in English: a linguistic, psycholinguistic, sociolinguistic and 1. didactic study. – *Anglistic und English unterricht*. 1978, 79 № 6
2. Bain A. *English composition and Rhetoric*. London, 1987.
3. Berger C.R., Bradac J. *Language and Social Knowledge*. – London, 1982.
4. Berry.W., Poortinga, Y.H., Segall, M.H., Dasen, P.R. *Cross-cultural Psychology*. Cambridge, 1992.
5. Black Max. *Metaphor*. In: *Models and Metaphor Studies in Language and Philosophy*. Ithaka-London, Cornell University Press, 1962.
6. Bonvillain N. *Language, Culture and Communication: The Meaning of Messages*. Englewood Cliffs, 1993.

ია ხაჭაპურიძე
აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
კლასიკური და რომანული ფილოლოგიის
დეპარტამენტის მასწავლებელი

ანდრე შენიეს ერთი ელეგიის ბამო

ანოტაცია

ანდრე შენიე მე-18 საუკუნის საფრანგეთის თითქმის ერთადერთი პოეტია, რომელშიაც პოეტური სული გამოვლინდა. მისი ელეგია – *Sans parents, sans amis et sans concitoyens* ერთ-ერთი გამორჩეულია თავისი შინაარსით, პოეტური ხედვით, ლექსთწყობის ხელოვნებით. იგი პოეტმა ინგლისში საელჩოს მდივნად მუშაობის დროს დაწერა. ლონდონში ყოფნა მისთვის გადასახლების ტოლფასი იყო. ელეგიაში ჩანს სამშობლოს მოწყვეტილი პოეტის მონატრების დიდი გრძნობა და სიყვარული თავისი ქვეყნისადმი. ყოველი სიტყვა თუ ბგერა საჭირო დროს და საჭირო ადგილზეა გამოყენებული. ელეგია მეტად საინტერესოა პოეტის თვალსაზრისითაც. ელეგიის კომპოზიცია, ლექსიკური ერთეულები, ზმნური კონსტრუქციები და ელეგისტის მიერ გამოყენებული ყველა ვერსიფიკაციული საშუალება ემსახურება ერთ საერთო მიზანს-გამოხატავდეს მის უნუგემო მდგომარეობას, უკიდურეს სევდასა და მძაფრ ნოსტალგიას. ეს მცირე ზომის, მაგრამ დიდი მუხტითა და ემოციით დატვირთული ლექსი როგორც შინაარსით, ისე ფორმის თვალსაზრისით მეტად მნიშვნელოვანია.

Ia Khachapuridze
Akaki Tsereteli State University,
Teacher of the Department of
Classical and Romance Philology

ONE OF THE ELEGIES OF A. CHENIER

Abstract

André Chénier is one of the most poetic artists of the 18th century.

Here it is one of the elegies of André Chénier entitled, “Without parents, without friends and without fellow citizens ...” in which his poetic and versificative talent is very well expressed.

This elegy was written during his stay in London where the poet worked as an embassy secretary. This stay was too painful for him: he suffered from disorientation as a real exile.

In this elegy, the poet forms a sonorous and musical language with multiple and varied means of versification, such as: repetitions, assonances, alterations, enjambements, rejections, masculine, feminine, suffusing rhymes;

With all this he makes hear the melodious beauty of words.

The elegy is distinguished from the others as by its subject, also by its means of versification. Sincere and ardent emotions united with the cult of art, is the common feature of the elegies of the great poet of the 18th century André Chénier.

ანდრე შენიეს ერთი ელეგიის გამო

ანდრე შენიე მე-18 საუკუნის საფრანგეთის თითქმის ერთადერთი პოეტი, რომელშიაც პოეტური სული გამოვლინდა. მისი ელეგია `Sans parents, sans amis et sans concitoyens` ერთ-ერთი გამორჩეულია თავისი შინაარსით, პოეტური ხედვით, ლექსთწყობის ხელოვნებით.

იგი პოეტმა ინგლისში საელჩოს მდივნად მუშაობის დროს დაწერა. ლონდონში ყოფნა მისთვის გადასახლების ტოლფასი იყო.

მეგობრებს, ახლობლებს, თავისიანებს მონყვეტილი პოეტი მარტო, ეულად გრძნობს თავს. ნოსტალგიას ამძაფრებს ისიც, რომ იგი სამშობლოდან შორსაა და ველურ კუნძულზე არავინა ჰყავს თანამგრძნობი, ჭირის მოზიარე, ვისაც შეეძლება ნუგეშისცეს მას. უიმედო პოეტი სიკვდილს ნატრობს.

* * *

ელეგიაში ჩანს სამშობლოს მონყვეტილი პოეტის მონატრების დიდი გრძნობა და სიყვარული თავისი ქვეყნისადმი. ეს მცირე ზომის, მაგრამ დიდი მუხტითა და ემოციით დატვირთული ლექსი როგორც შინაარსით, ისე ფორმის თვალსაზრისით მეტად მნიშვნელოვანია.

ყოველი სიტყვა თუ ბგერა საჭირო დროს და საჭირო ადგილზეა გამოყენებული. უიმედო, მიტოვებული ადამიანის განცდების გამოსახატად შერჩეულია საჭირო ზედსართავი სახელები; მაგ.: *oublié* – დავინწყებული (აქ-მიტოვებული), *jeté*-დაგდებული, *seul* – მარტოდმყოფი, ეული, *farouche*-ველური, მიუკარებელი, *noir* – შავი, და ა.შ. ერთადერთხელაა გამოყენებული ზედსართავი სახელი – *doux* – ტკბილი, ისიც სიტყვასთან *France* - საფრანგეთი. ეს ამძაფრებს მონატრების განცდას. ზმნიზედა *sans* – გარეშე გამოყენებულია ერთსა და იმავე სტრიქონში ზედიზედ სამჯერ; აღსანიშნავია, რომ მას თან ერთვის არსებითი სახელები- *Parents* -მშობლები, *Amis* - მეგობრები, *concitoyens*-თანაქალაქელები, ანუ ის სახელები, რომლებიც სისხლისმიერ თუ სულიერ ნათესაობას გამოხატავს: „*sans parents, sans amis et sans concitoyens*“ (4.17)

მომდევნო სტრიქონი იწყება სიტყვით *oublié* -დავინწყებული, მივინწყებული. შეიძლება ითქვას, რომ ამ სიტყვას შემდეგ სიტყვებთან – *sur la terre* -დედამინაზე, აქვს უფრო ღრმა მნიშვნელობა და ნიშნავს მიტოვებულს დედამინაზე, მარტოსულს კაცთა შორის.

მარტოსულობის განცდა მძაფრდება ადგილის ზმნიზედით *loin de* – შორს, იგი მოსდევს სიტყვებს *tous les miens* – ყველა ჩემიანი, ანუ პოეტი შორსაა ყველა თავისიანისაგან, ყველასგან, ვინც მასთან ახლობლობას ამჟღავნებს. შემდეგ სტრიქონში გვხვდება იგივე განწყობის გამომხატველი ფრაზა - „*par les vagues jeté sur sette île farouche*“ – ამ ველურ, მიუკარებელ კუნძულზე ტალღებისგან გარიყული; აღსანიშნავია, რომ პოეტი გარიყულია არა სადმე ხმელეთზე, რაც გარკვეულწილად უფრო შვებისმომგვრელი იქნებოდა, ჩვენის აზრით, არამედ სწორედ მიუკარებელ, ველურ კუნძულზე, რომელიც მოშორებულია ხმელეთს და ეულად არსებობს ცხოვრებისა თუ ოკეანის ზვირთებში. მთელს ამ უსასოობაში პოეტს ნუგეშს სცემს და ესაღბუნება თავისი საყვარელი სამშობლოს სახელი, რომელსაც იგი ძალიან ხშირად წარმოთქვამს.

„*Le doux nom de la France est souvent sur ma bouche.*“ (4.18)

კაემანი მძაფრდება მეორე სტროფში, სადაც შესაბამის განწყობას ქმნის ზედსართავი სახელები: *noir* – შავი, *seul* - მარტომყოფი, ეული; შემდეგ კი ზმნები და ფრაზები – *se plaindre* – ჩივილი, ნუნუნნი; *compter les moments* – წამების თვლა, *souhaiter la mort* – სიკვდილის ნატვრა; ზმნები ყველგან ანმყო დროის პირველ პირშია, ხშირად მეორდება პირველი პირის ნაცვალსახელი *je* – მე, რაც პიროვნულ განცდას ამძაფრებს.

„Après d'un noir foyer, seul, je me plains du sort,
je compte les moments, je souhaite la mort.“ (5.17)

სტროფის ბოლოს კი უარყოფის ნაწილსაც pas – არ – მოსდევს სიტყვები – un seul ami – რაც ერთიანობაში ნიშნავს – არც ერთი მეგობარი; აქედან გამომდინარე აშკარაა პოეტის ნაღველი მასზე, რომ გვერდით არ ეგულება ერთი მეგობარიც კი, რომელსაც შეეძლება მისი გამხნეება და თვალცრემლიანი მეგობრის ნუგეშისცემა.

“Et pas un seul ami, dont la voix m'encourage
qui pres de moi s'asseye et voyant mon visage
se baigner de mes pleurs et tomber sur mon sein
me dise: "Qu'as- tu donc ?" - et me presse la main.”(5.18)

ელეგია მეტად საინტერესოა პოეტიკის თვალსაზრისითაც. მოხერხებულად გამოყენებული ვერსიფიკაციის საშუალებები ემსახურება პესიმისტური, ნოსტალგიური განწყობილების შექმნას. იგი დაწერილია თორმეტმარცვლიანი ალექსანდრიული ლექსით, რომელსაც ორ თანაბარ ნაწილად ჰყოფს ცეზურა – 6/6. ეს წესი დაცულია ყველა სტრიქონში. რითმა მოსაზღვრეა – aabb, იგი ფრანგული ლექსისთვის დამახასიათებელი კლასიკური რითმაა (მას ფრანგულ ენაში ბრტყელს უწოდებენ).

“sans parents, sans amis et sans concitoyens, (a)
Oublie sur la terre et loin de tous les miens, (a)
Par les vagues jete sur cette ile farouche, (b)
Le doux nom de la France est souvent sur ma bouche. (b)” (6.28)

პოეტი თითქმის თანაბარი რაოდენობით იყენებს ქალურ და ვაჟურ რითმებს, რაც აგრძელებს ლექსს, ლივლივის, სინარნარის, წონასწორობის, წესრიგის შთაბეჭდილებას ტოვებს.

Concitoyens- miens, farouche – bouche, m'encourage – visage, sein – main;

გამოყენებულია ასევე ე.წ. საკმაო რითმა (suffisant), როცა გართმულ ტაქტებში ორი საერთო ბგერაა; ხშირია l, d, s თანხმოვანთა ალიტერაცია და e, a ხმოვანთა, ასევე a, e ნაზალური ბგერების ასონანსი.

შენიე იყენებს ანჟამბემანსაც და გადატანასაც ე.წ. rejet-ს, რაც ოდნავ ცვლის მიმართულებას და ელეგიაში ჩნდება სურვილის, ნატვრის ელემენტი.

საინტერესოა ის ფაქტიც, რომ პირველი სტროფის პირველი და მესამე სტრიქონებისა და მეორე სტროფის პირველი და მეორე სტრიქონების მეორე, ცეზურის შემდგომი ნაწილი აზრობრივად ემთხვევა ერთმანეთს და ცალკე ალებულ ამ ფრაზებშიაც კი არ ირღვევა ლექსის საერთო განწყობა.

...”...Et sans concitoyens
et loin de tous les miens...”(6.27)

“...seul, je me plains du sort,
je souhaite la mort...”(6.28)

აშკარაა, რომ ელეგიის კომპოზიცია, ლექსიკური ერთეულები, ზმნური კონსტრუქციები, და ელეგისტის მიერ გამოყენებული ყველა ვერსიფიკაციული საშუალება ემსახურება ერთ საერთო მიზანს – გამოხატავდეს მის უნუგეშო მდგომარეობას, უკიდურეს სევდასა და მძაფრ ნოსტალგიას. ლექსი მეტად მუსიკალურია, ჟღერადი. იგი ა. შენიეს დიდი შემოქმედების მცირედი ნაწილია.

შენიეს წყალობით პოეზიამ, რომელიც მე-18 საუკუნეში მხოლოდ სერვილური მიზნით იქმნებოდა, შეიძინა ახალი თვისებები და პიროვნული მიუხედავად დაიმუხტა. მიუხედავად პოეტური ინოვაციებისა, რომელსაც შენიე გვთავაზობს მის ელეგიებში, და რასაც შემდგომ რომანტიკოსი პოეტები მიმართავენ, შეგვიძლია მრავალი მაგალითი მოვიყვანოთ იმისა, რომ იგი რჩება ტრადიციის

ერთგული დამცველი, ცდილობს ძველი შეურწყას თანადროულს; მისი პოეზია გულწრფელი ემოციისა და ფორმის კულტის სინთეზია, რის გამოც ლექსები ნამდვილი სიმღერების შთაბეჭდილებას ტოვებს. ფრანგი კრიტიკოსის, ა. რენიეს აზრით, ფრანგული პოეზიის ისტორია სამ პოეტამდე დაიყვანება, ესენია: რონსარი, შენიე და ჰიუგო. სამწუხაროა, რომ რევოლუციურმა გილიოტინამ ა. შენიეს დრო აღარ დაუტოვა ბოლომდე გამოევილინა პოეტური ტალანტი, რომელიც თუნდაც ჩვენს მიერ განხილულ მცირე ზომის ელეგიაშიაც აშკარად ჩანს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Aquien M., La versification, PUF, P., 1990
2. Barat E., Le style poétique et la révolution romantique, P., 1904
3. Brunetière F., L'évolution de la poésie lyrique en France 19s., v.1, P., 1910
4. Chénier A., Oeuvres complètes, Ed., 2, P., 1889
5. Chénier A., Oeuvres complètes, P., 1956
6. Chénier A., Poésies, Ed. critique, études sur la vie et l'oeuvre, Charpentier, P., 1889
7. Claudel P., Réflexions sur la poésie, Gallimard, P., 1953
8. Darcos X., Tartayre B., Le 18 siècle en littérature, Collection perspectives et confrontation, Hachette, P., 1986
9. Dix siècles de la littérature française, v. 2, Bordas, P., 1996
10. Fabre J., A. Chénier, Hatier-Boivin, P., 1983
11. Gausseron J. A., Chénier et le drame de la pensée moderne, P., 1963
12. Géruzer E., Histoire de la littérature française pendant la révolution, Charpentier., librairie-Editeur., P., 1861
13. Géruzer E., Histoire de la littérature française depuis ses origines jusqu'à la révolution, imprimerie P.A. Bourdier., P., 1870
14. Lagarde A., Micharde L., Les grands poètes du programme, Anthologie et l'histoire littéraire, 18 siècle, Bordas, P., 1985
15. La poésie en prose des Lumières au Romantisme, Presses de l'Université de Paris, Sorbonne, 1993
16. Potez H., L'élégie en France avant le romantisme, P., 1898

იზოლდა ჩხოვაძე
ფილოლოგიის დოქტორი
აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

იურიდიული ინგლისურის სწავლების ეფექტური მეთოდები

ანოტაცია

უცხოური ენის სწავლებისა და სწავლის ინოვაციური მეთოდები მრავალი თანამედროვე მკვლევარისა და პრაქტიკოსი მასწავლებლის ყურადღების საგანია. ტრადიციული მეთოდებისაგან განსხვავებით ენის თანამედროვე სწავლება სტუდენტზე ორიენტირებული ხდება. მასწავლებლის როლი, გარდა სწავლებისა არის სტუდენტის წახალისება, მოტივირება, ინტერესის გაღვივება. იურიდიული ინგლისურის სწავლება უნივერსიტეტებში მრავალი გამოწვევის წინაშე დგას: მშობლიური ენის ინტეგრირების პრობლემა, განსხვავებული საკანონმდებლო, იურიდიული და კულტურული სისტემების არსებობა, სახელმძღვანელოების და დამხმარე მასალის ნაკლებობა. იურიდიული ინგლისურის სწავლების მიზანს შექმნილი უნარ-ჩვევების პროფესიული საქმიანობისას გამოყენება წარმოადგენს.

სტატიაში განხილულია სირთულეთა დაძლევის რამდენიმე ინოვაციური და ეფექტიანი სტრატეგია, რომელთა ტრადიციულ მეთოდებთან შედარება ხელს შეუწყობს სტუდენტებს განახორციელონ კომუნიკაცია სოციალურ, კულტურულ, დარგობრივ და ოფიციალურ სფეროებში.

Izolda Chkhobadze
Doctor of Philology
Akaki Tsereteli State University

EFFECTIVE METHODS OF TEACHING LEGAL ENGLISH

Abstract

Unlike traditional methodology, modern teaching is much more student-oriented. Student is the most active element in the process of teaching; the teacher is here not to explain but to encourage and help to explore, try out, make learning interesting.

The highest standard of language proficiency demanded by the legal profession determines the main objective of teaching law students professional legal English. It is to train students in skills to use the language in a professional manner.

It should be noted that overcoming the challenges of teaching and learning legal English is a constant, but realizing that there are always solutions to be found and strategies to be used to overcome the existing difficulties raises the hope that teaching can be done effectively.

There also needs to be recognition that, whilst law specialists know about law, they may know little about teaching, and that teaching a skill such as legal writing, reading or speaking requires specialized knowledge. Finally, we need to move away from a traditional style of teaching towards the one that incorporates modern notions of competences building and equipping students with knowledge that would be relevant for the real world.

EFFECTIVE METHODS OF TEACHING LEGAL ENGLISH

This article focuses on the challenges experienced by teachers and students when designing and doing a course of legal English. Generally, innovating and updating teaching methods attract a lot of attention because of the pragmatic needs of the modern world, desire to acquire necessary skills and competence in communication, increasing speed of professional and everyday life as well as globalization processes. Innovative methods of foreign language learning and teaching are in the focus of attention of many contemporary researchers and practicing teachers, among them are: V. Boumov, G. Broughton, K. T. Henson, D. Nunan, J. C. Richards, J. Scrivener, R. W. Tyler, M. West, R. V. White, D. Zemenova etc.

Unlike traditional methodology, modern teaching is much more student-oriented. According to J. Scrivener, the teacher's main role is „to help learning to happen” which includes involving the students into what is going on „by enabling them to work at their own speed, by not giving long explanations but by encouraging them to participate, talk, interact, do things etc.”¹. G. Broughton also adds that „the language student is best motivated by practice in which he senses that the language is truly communicative, appropriate to the context, that his teacher's skills are moving him forward to a fuller competence in a foreign language”². Briefly put, the student is the most active element in the process of teaching; the teacher is here not to explain but to encourage and help to explore, try out, make learning interesting.

Among the tasks which are put to foreign language teaching is development of different speech skills in order to achieve the communicative competence which enables the learner to orient and meaningfully interact in a foreign environment.

As we all well know, the main skills in learning are: listening, reading, writing, and speaking. They are classified into two groups: receptive (listening and reading) and productive (writing and speaking). These skills consist of sub-skills; for example, reading includes skimming (reading for a gist), scanning (reading for specific information), intensive / precise (reading for full understanding), extensive / searching (reading for primary and secondary information). While listening, students can listen for a gist or for detecting specific information – details, like numbers, addresses, directions etc. Therefore, as many professionals agree, the task should be realistic too.

The tasks should improve skills, not test memory. According to J. Scrivener, with receptive skills it is always better to assign one task, let the students accomplish it, have feedback, and then assign another etc. Besides the tasks should be graded from the easiest to the most difficult, or in other words, from the most general to the most detailed.

Concerning productive skills, writing and speaking, the teacher should be aware of a contradiction between accuracy and fluency. As J. C. Richards states, „fluency is natural language use occurring when a speaker is engaged in a meaningful interaction and maintains comprehensible and ongoing communication despite limitations on his or her communicative competence”³. According to the common opinion, „Students should be encouraged to speak the language, though with errors, to get the meaning through”. As for J. C. Richards, „Modern methodology tries to keep a balance between a fluency and accuracy practice”. Other important issues in language teaching are context and purpose. Skills should be taught in a context which is close to real life situations and activities should be well aimed. These will help students to be motivated and interested in the subject matter.

¹ Scrivener J. *Learning Teaching* / J. Scrivener. – London: Macmillan, 1998.

² Broughton G. *A Printed Sources and Lectures* / G. Broughton et al. // *Teaching English as a Foreign Language*. – London: Longman, 1999. – 2nd ed.

³ Richards J. C. *Communicative Language Teaching*. <http://www.phil.muni.cz/elf/mod/resource>

Basically, legal English is used by legal professionals (solicitors, barristers, prosecutors, judges) in their work. It stands to reason that international law students need to be trained by specialists in legal English. When it is taught at university level challenges of various character arise: the interference of the first language; the differences between common law jurisdictions and that of the learners' jurisdiction; cultural differences between the culture of foreign students and the legal culture studied/taught; the lack of qualified English language teaching practitioners; the lack of appropriate textbooks and reference materials for language learners.

The highest standard of language proficiency demanded by the legal profession determines the main objective of teaching law students professional legal English. It is to train students in skills to use the language in a professional manner. It means „proving learners with the specific vocabulary and structures and the enhanced linguistic modalities they want and need to succeed“¹. Special attention in the structure of the proficiency of legal English required of a practicing lawyer is paid not only to legal writing but also to oral practice.

One of the most effective techniques used by teachers to develop oral skills in legal English classes is role-playing which animates the atmosphere, arouses the interests of learners, and makes the language acquisition impressive.

Depending on the aim role-plays used in legal English classes can be of different types. Mini role-plays can be used in any lesson as a practice activity and alternative to a model dialogue. It encourages students to be creative and use props to better reflect a real life situation. Role-plays for an entire lesson can be used to sum up some material after several lessons on the same topic.

Role-playing is used in English classes for law students also to teach advocacy skills by providing training and experience in making oral representations on behalf of a client (making opening and closing arguments, questioning witnesses), interviewing, counseling and negotiating. In these activities special attention is paid to legal jargon, persuasiveness of arguments, argumentation strategies, etc.

Language of oral advocacy is effectively taught with the support of a legal trial role-play. Each student receives a summary of the case and is assigned a role in the trial (an expert witness, an attorney etc.). This activity takes some time to research roles and prepare arguments, discuss their propositions with other members of their team etc.

From my own teaching experience we also propose to play stimulating games which are intended at developing students' memory, imagination, verbal reaction, and communicative potential. For these purposes we apply different types of language-based games which can also serve such additional purposes as relaxation, facilitation and incentive. Stimulating games can be applied in various types of classes, starting with oral practice and ending with specialized courses like practice of translation. They need not more than 20 min. in the mid- or at the end of the class and demand minimum preparation. I usually practice a block of stimulating games which include the following activities: 1. Short synopsis, 2. Imagery memory, 3. Emotional memory, 4. Visual memory, 5. Make it shorter, 6. Construct a catch phrase, 7. Make out a lead, 8. Create a headline, 9. Have understood – explain to the other, 10. Checkpoint, 11. Theme and variations, 12. How it was? 13. I know three words..., 14. Paint the text, 15. Let's have a talk! 16. Join me, 17. It is not still an end, 18. I'd like to tell you..., 19. The truth is somewhere near, 20. I'm writing to you, 21. Complicated matter.

One of the most effective ways I have found to enable ESL students to develop and demonstrate their command of common law legal concepts in context is through the use of „communication crosswords.“ These allow ESL students not only to develop and refine their spoken English, but also to demonstrate their understanding of the word or legal concept itself.

¹ Belcher, D. D. (2004). Trends in teaching English for specific purposes. Annual Review of Applied Linguistics, Vol. 24.

Communication crosswords are a learning technique by which students are given two crossword puzzles, each of which contains half of the relevant words to complete the entire puzzle. The goal is to describe the words that appear on the one sheet to the other participant whose crossword lacks these words. This not only allows for the students to demonstrate their knowledge, but also encourages them to articulate the surrounding principles in order for the other students to understand what word they are attempting to describe.

If a student lacks the knowledge of the legal meaning, or the other student lacks that knowledge, they are encouraged to use „everyday English“ to describe the word. This not only often leads to the correct solution, it also demands a degree of creativity and visualization through word association that often results in the ESL student ultimately retaining the legal meaning of the word in question more easily.

Periodically throughout the course in order to review materials or vocabulary after discussing a specific topic, I often construct a short communication crossword that takes 20 minutes or so to complete at the start of the lecture. This allows the students not only to review, but also to realize how much of the material they do, or do not, naturally retain as the course progresses.

In the traditional model, in-class time is largely devoted to the delivery of new content. Teachers spend the majority of their time acting as „presenters of information,“ while students spend time taking notes. Students largely draw connections between concepts and attempt to apply concepts outside of the classroom, usually without assistance from the professor. In a flipped model, the professor presents some new content in taped online videos which the students view outside of the classroom. As a result, more in-class time can be freed up for activities or concepts that would benefit from modeling or demonstration by the professor or from group work.

There are two primary ways to create videos – video-taped live lecture (the white board approach) or recorded audio over a computer screen (the screen capture approach). Both approaches will deliver the benefits from the flipped classroom model; therefore, choose the method with which you are most comfortable. Under the white board approach, the professor simply tapes himself or herself in front of a white board or flip chart. For this approach, you will need a video camera and the ability to upload your videos to the internet. Most laptops or smart phone have built in web-cameras that will permit you to make these types of videos. Helpful resources on this approach can be found at <http://professor.izzedu.org/>.

Teaching grammar in a modern way is an essential part too. Unlike the traditional method, learning grammar presupposes involving the students to a greater extent. Teachers should observe four conditions for a good grammar presentation: creation of a safe atmosphere and feeling that the tasks are achievable, showing understanding, active listening, reading, speaking and writing, teaching the meaning before the form. J. Scrivener also states, „Keep it short“. Observing this rule is essential because long explanations often become confusing and boring. Two important approaches in teaching grammar are elicitation and personalization. Personalization means using personal information and data, elicitation presupposes active participation into the lesson. Checking understanding can be provided by asking concept questions (which need „yes“ or „no“ answers). To facilitate the classroom activities teachers can also use examples, visual aids or language games.

The biggest challenge both for teachers and students, is legal writing. There are several reasons for that. First of all the secondary school curriculum focuses on building up oral speech skills as the main goal and only then it takes care of the rest of the skills (listening, reading, writing). Foreign languages teachers sometimes also feel the lack of the necessary level of competence of writing memos and business letters, since they were never taught how to do it when they were students.

Legal writing skills instruction is integrated into the course of English at the Law Department. The component on legal writing skills includes: research essays, case notes, memos and letters, academic project proposals. For instance, when studying Contract Law students may be required to write a legal opinion

advising an imaginary client about his/her rights and duties under a contract. In that task, the student is required to produce a piece of written work that, amongst other things, must conform to the norms of legal writing. Students are also given the opportunity to practise legal writing skills in hypothetical situations during tutorials. These settings provide opportunities for students to work with each other under the observation and guidance of the teacher.

The practical reality is that the teacher has limited time and space in which to teach the required skills especially in legal writing. The teacher introduces the exercise with the added hope that students will pick up the „hints“ and do well, which is often far from the reality, as many students require a high level of motivation. And only those who plan to get an ILEC are really motivated but more often than not even the motivated ones lack time to work hard enough being distracted by preparation for core subjects which are, of course, a priority for law students.

To sum up we would like to emphasise that meeting an increasing demand on the global legal community in English Cambridge University Press, the Boston University School of Law and Swedish language company Translegal have recently launched the world's first online language training program. The Program for Legal English Academic Development (PLEAD) is a training course for law students who wish to improve their skills in drafting legal documents, negotiating and practicing law in a foreign language (Boston University Law School: <http://www.bu.edu/law>).

It should be noted that overcoming the challenges of teaching and learning legal English is a constant, but realizing that there are always solutions to be found and strategies to be used to overcome the existing difficulties raises the hope that teaching can be done effectively.

There also needs to be recognition that, whilst law specialists know about law, they may know little about teaching, and that teaching a skill such as legal writing, reading or speaking requires specialized knowledge. Finally, we need to move away from a traditional style of teaching towards the one that incorporates modern notions of competences building and equipping students with knowledge that would be relevant for the real world.

ლელა ონიანი

აკ. წერეთელის სახ. სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ფილოლოგიის დოქტორი

შეცდომების გასწორების ტექნიკა ინგლისურ ენაში

ანოტაცია

სტატია ეხება შეცდომების გასწორებას ინგლისურ ენაში. უნდა გვახსოვდეს, რომ ყველა შეცდომას ვერ გავასწორებთ. საჭიროა ერთმანეთისაგან განვასხვავოთ შეცდომები, რომლებიც ეხება და მიზანმიმართულია ჩვენს გაკვეთილზე და შეცდომები, რომლებიც არ ეხება, ან არ არის მიზანმიმართული ჩვენს გაკვეთილზე. ორივე სახის შეცდომა უნდა გასწორდეს, მაგრამ მეტი დრო უნდა დაეთმოს მიზანმიმართული შეცდომების გასწორებას. მეტყველებაზე დაფუძნებული სავარჯიშოების შესრულების დროს მთავარია სტუდენტების კომუნიკაცია, სწორედ ამიტომ საჭიროა დაველოდოთ სავარჯიშოს დასრულებას და შემდეგ შევასწოროთ შეცდომა. თუ სტუდენტი ვერ ახერხებს თვითშესწორებას, მაშინ ნყვილური შესწორების ტექნიკა უფო შესაფერისია. სტატიაში ასევე განხილულია შეცდომების გასწორების არასიტყვიერი მეთოდები.

Lela Oniani

Akaki Tsereteli State University, PHD

TIPS AND TECHNIQUES OF ERROR CORRECTION IN ESL CLASS

Abstract

Article deals with the problem of error correction in ESL class. Students will make mistakes and we can expect a lot of mistakes, but we should keep in mind not all of them should be corrected. There are target errors, the ones student make that are specific to the lesson goals, and there are non-target errors, the ones made with other language not specific to lesson goals. Both of them should be corrected, but we need spend more time on target errors. During fluency based activities the main objective is for students to communicate. This is why it is recommendable to wait after the activity is finished to provide needed corrections: when student is unable to self-correct, peer-correction might be appropriate.

Article also discusses non-verbal ways of error correction to help students easily find mistakes.

TIPS AND TECHNIQUES OF ERROR CORRECTION IN ESL CLASS

“A person who never made a mistake, never tried anything“. Students will make mistakes, it’s an important part of the learning process. If you correct them too much, you might make them feel discouraged and compromise their fluency for the sake of accuracy. If you correct them too little, they will continue making the same mistakes. Achieving the right balance is a daunting task, although not an impossible one. But the question is when how to correct mistakes? Effective error correction is one of the things ESL teachers struggle with the most. So, what you do if one of your student makes a mistake?

The natural answer would be, „I’d correct the mistake“. Many agree that as teachers we are trained and programmed to seek out errors and destroy them. We listen to our students carefully and screen through their words to find mistakes that need to be corrected. Though I’m sure none would argue that corrections are necessary, should we correct our students’ every mistake, all the time, no matter when that mistake is produced? I guess this is the real question, isn’t it? The truth is, corrections can be a little tricky because it they are not done at the right time and in the right way we risk affecting out students’ motivation. With this in mind, we can say that we do in fact need to correct but we need to think about when and how.

Many agree that as teachers we are trained and programmed to seek out errors and destroy them. But the question is the when and the how to do error correction?

When we have just introduced new material to students, as teachers our participation is greater at this stage. Corrections here should be done clearly making sure that when you are correcting your students are in fact able to use everything as corrected. The correction techniques you can use at this point tend to be simple since your main interest lies in making your students understand what is correct, what isn’t, and if their level allows it.

Repetition is a very simple yet effective technique for beginners. The teacher lets the student know what is correct and asks them to repeat. Look at the example.

S: *This is John. He have a cat.*

T: *OK, let’s try again. This is John. He has a cat. Can you say that again, please?*

Using visual aids

This one is great for all levels. The teacher uses a visual aid to help student with new material. You can use poster board or even the white board would do. The teacher can simply point to the information that has previously been written down to help students realize what was wrong.

S: *Every morning I have coffee and checks my e-mail.* T: *OK, let’s try one more time (pointing to visual aids with the info).*

With Material That Is Not New but Is Being Practiced

At this **point** teachers can give their students more control **over what they say and how they say it**. Students are more capable of making choices and they can do this during corrections too. Here self-correction is a popular choice since students become more involved in their choices and how to improve them. Take a look at some great techniques you can use for self-correction.

Indicate there is an error without specifying what or where it is

S: *My car have four wheels.*

T: *Let’s try that again.*

S: *My car has four wheels.*

Repeat the sentence up to the point the error was made

S: *I didn’t went to the market.*

T: *OK let's try again, I didn't*

S: *I didn't go to the market.*

Repeat the question putting emphasis on the part you want

your students to pay attention to

T: *Are you going to work tomorrow?*

S: *Yes I do.*

T: *Are you going to work tomorrow?*

S: *Yes I am.*

Student initiative activities are those that focus on **fluency**. We want our students to use what they have learned freely and our participation should ideally be kept to a minimum at this stage of the lesson. This is where they show us what they remember and what they can use without our interference. Naturally, **we can expect a lot of mistakes at this point**, but we should keep in mind not all of them should be corrected the same way since not all mistakes are the same. There are target errors, the ones students *make* that are specific to the lesson goals, and there are non-target errors, the ones made with other language not specific to lesson goals. Both should be corrected but we need to spend more time on target errors. There is one more thing to consider. During fluency based activities the main objective is for students to communicate, use the language and make choices on their own. This is why it is recommendable to wait until after the activity is finished to provide needed corrections. You should write down all mistakes made by students on a piece of paper and when they are finished you can use any technique to correct them. [Andrea Pesce,33]

As the results of our research work has shown that students' self-confidence and motivation increases after giving them feedback. We should **remember to be constructive and positive** when providing corrections, **after** all they **need to feel they are in a relaxed non-threatening environment**.

Everyone can learn from mistakes as James Joyce said, „A man's mistakes are his portals of discovery“. Throughout their studies, students will make lots of mistakes. It is an important part of the learning process. If they are not making mistakes then they are not being given difficult enough topics and structures to work with. You have to choose material that is challenging but manageable for your class and correct mistakes in positive ways.

Singling out students who make errors will make students feel self-conscious and shy so some tact when correcting mistakes is important. When introducing new vocabulary, emphasize correct pronunciation and during the drilling exercises have students practice using choral repetition. This means students are not immediately singled out to pronounce new and unfamiliar words and they can become accustomed to the sound of the words together. The next step is generally to call on students or have students volunteer to pronounce words or phrases, it is an important step to check pronunciation on an individual basis however it means that a student is being singled out to perform independently in front of the entire class. Correcting mistakes at this level is the most challenging but you can use the same process to correct errors in any situation. Here are given some useful and essential techniques of error correction.

Self-Correction is the best way to correct mistakes is to have students correct themselves. Ideally a student will realize a mistake has been made and fix it automatically but that is not always the case. If a student answers a question incorrectly you can gently prompt them to revisit their answer. One of the ways to do this is to **repeat what the student said placing emphasis on the incorrect portion**, for instance „/ have play baseball.“ and saying it in a questioning way. At this point the student has an opportunity to think about and revise his initial response. You may have your own method of prompting students with a facial expression or phrase which they associate with being incorrect but avoid saying words such as *wrong*, *incorrect*, or *no* in response to mistakes. They are negative and will have ill effects on your students' confidence in the classroom.

Peer Correction

When a student is unable to self-correct, peer-correction might be appropriate. If a student raises his hand while you are waiting for a student to self-correct, you may want to call on that student for the correct answer or, after waiting a short time for a student to self-correct, you could ask the whole class the same question and encourage a choral response. Especially with challenging questions, this is a good method because then it is unknown who in the class has the right answer and who does not. Just repeat and emphasize the correct answer by writing it on the board and explaining why it is correct. This is a good method of correcting mistakes because it **shifts focus away from the student** that provided the original incorrect answer. [Tara Arnsten,44]

I'd like to point out that this technique is very essential and helpful for shy students and it's also a good way to notice all kinds of mistakes that your students had made. Such kind of exercises are helpful for giving feedback to our students. Students always learn from their mistakes.

Team-correction is fun way for students to correct their own errors. When students do a speaking activity, teacher walks around the class quietly and takes notes on the mistakes he or she hears. At the end of activity teacher writes sentences on the board with the errors noted from the class.[British council, 30]

Providing the Answer

Sometimes individual students as well as entire classes have no idea what the answer to your question is. If providing hints and examples does not lead them to the correct answer, you will have to provide it. Generally this is a last resort and means that a lot of review activities may be in order but keeping a positive attitude and explaining the answer good-naturedly will do a lot to keep your students positive about learning English. Asking similar questions in a simple form will build student confidence again so that the lesson can continue smoothly.

At every stage of an activity, praise should be given. If a student volunteers to answer a question, you can thank him immediately for volunteering which will boost his self-confidence. At that point if the student provides an incorrect answer you can correct in an encouraging way by saying „Almost.” If the student gives the correct answer, be sure to say „Good job!” or „Excellent work!” As long as you are positive in your method of correcting errors, reassure your students that they are doing well, and do not get upset with them for making mistakes, they will continue to volunteer and try their best because making mistakes is OK. That is how learning should be. If students never take risks, they won't improve.

Non-verbal ways of correction brings a lot of fun in your class, saves time and students aren't bored or tired. If you correct them too much, you might make them feel discouraged and compromise their fluency for the sake of accuracy. Although it is certainly an option, you should sometimes give your students the chance to correct themselves. There are several verbal strategies you may use, like asking them to repeat what they've just said, or repeating the sentence yourself but pausing to let the student fill in the „blank” correctly.

However, here are the 5 best non-verbal ways to do error correction.

Use a grammar flag

Once you have your students actively engaged in some drilling exercises, use a little red flag to „flag” their mistakes. The flag goes up if they make a mistake and students instantly know they should go back and say it again. You may also use the flag in others types of activities, or whenever you wish to work on accuracy.

Use facial expressions

When a student makes a mistake, like saying a verb in the past tense incorrectly, use an *exaggerated* facial expression to signal the mistake. **Give them an open-mouthed, wide-eyed stare. Or arch an eyebrow.** The more „theatrical” the facial expression is, the funnier it'll be. You'll be effectively signaling that

a mistake has been made, but students won't take it so seriously.

Use gestures

Another very effective way to show students they've made a mistake is through gestures, some of which may be specific to the kind of mistake. Teachers typically **gesture backwards** with their hands or point to the back to show students they haven't used the verb in the past. S

Use visual reminders

Very often students forget the final „-s“ in the simple present, third person singular. You may have a big S stuck on a wall that you can point to on such occasions, or point to something that will trigger the right response, like the picture/of an S-shaped snake. Visual reminders are also great for vocabulary-related mistakes. A student may say „*childs*“ instead of „*children*“. You point to a picture of a group of children to indicate that something is wrong; the student has to failure out he or she used the wrong plural.

Use finger counting

How can you correct mistakes in word order in a non-verbal way? Finger counting is simply perfect for this! Say a student used the wrong word order ask a question: „*You are a teacher?*“ Ask the student to repeat the question and then show him or her how you count the words on your fingers.[Claudia Pesce]

You can get as creative as you like with your facial expressions, gestures, and

visual reminders. Remember here that the ultimate goal is to help students learn from their mistakes.

To sum up, we want to separate self-correction and peer-correction as one of the essential and helpful technique in error correction.

References:

-
1. The when the how of error correction, Andrea Pesce, busyteacher.org. (11, 22,33)
  2. How to correct mistakes, Tara Arntsen, busyteacher.org. (11,22,33,44)
  3. 5 non-verbal ways to do error correction, Claudia Pesce,busyteacher.org.
  4. Error correction, British council, Teaching English (30)

ლელა ავალიანი,
აკაკი წერეთლის სახელობის უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

სიმამაცე, შიში, გონიერება და სიბრიყვე არაბულში
(ფრაზეოლოგიზმებზე დაყრდნობით)

ანოტაცია

ფრაზეოლოგია ნებისმიერი ხალხის ენაში ბოლომდე შეუსწავლელ მოვლენას წარმოადგენს. სულიერ საფუძვლებს, რომლებიც ეროვნულ მენტალიტეტს განსაზღვრავს, შეიძლება მივაკუთვნოთ ადამიანის ბევრი პირადი თვისება: სულგრძელობა, ხელგაშლილობა, სტუმართმოყვარეობა, მოთმინება, კეთილმეზობლობა, სიმამაცე, პატიოსნება და სხვ. სტატიაში განვიხილავთ არაბულ ენაში შიშთან, სიმამაცესთან, გონიერებასა და სიბრიყვესთან დაკავშირებულ ფრაზეოლოგიურ გამოთქმებს.

მამაცი, მშიშარი

Lela Avaliani
Associate Professor of
Akaki Tsereteli State University

COURAGE, FEAR, DISCRETION, AND FOOLISHNESS IN ARABIC
(Based on phraseologisms)

Abstract

Phraseology is a part of any people. Spiritual bases that determine the national mentality can be attributed to a lot of personal human qualities: forbearance, generosity, hospitality, patience, good-neighborliness, courage, honesty, etc. It is interesting how the Arabs express their attitude towards these features using proverbs and phraseological expressions. In the article we discuss the phraseologisms related to fear, bravery, intelligence and foolishness.

The observation on the materials showed that the phraseologisms expressing human intellectual capabilities are rich in tropological forms (especially in metaphors and similes: **as brave as a lion, as brave as a sober wolf, as brave as Noah, look like Oakwood, have an iron heart**, etc.). Their use enriches both the spoken language and fiction, helps us deeply understand the meaning and content of the events in the outside world, identify and show the logical connections between the human world and the animate and inanimate world. In the phraseologisms characterizing a clever person prevail in the lexeme **head**. It is considered to be the main determinant of human intellect. A stupid, ignorant person is compared to different animals and birds by the Arabs. An ignorant person is associated with a tree. In Arabic proverbs, learning process and knowledge are also evaluated. Intelligence is related to the speech, spoken language. The proverbs confirm that you can learn through the relationship with a clever man. It is about the beauty and intelligence ratio. Cleverness and intellect are the riches of man. Together with intellect, great attention is paid to courage, boldness and commitment. As for the fear itself, this feeling is blamed in Arabic proverbs and phraseologisms. A coward man can never achieve his goal.

სიმამაცე, ზიზი, გონიერება და სიბრიყვე არაბულში

(ფრაზეოლოგიზმებზე დაყრდნობით)

მამაც ადამიანს არაბები ბიბლიურ ნოეს ადარებენ: **نوّه** და **عاجش ح** **ნოესავით მამაცია** (ე. კუხარევა, 2005, გვ. 74). ნოე არ შეუშინდა სირთულეებს, მოსალოდნელ საფრთხეებს და, ღვთის ნების თანახმად, ააგო კიდობანი, რომლითაც საკუთარი ოჯახი დალუპვისგან იხსნა. ვაჟკაც, მამაკაც ადამიანზე ამბობენ, რომ **რკინის გული აქვს** **أصله حديد** (სიტყვასიტყვით: **მისი გული რკინაა**; (ი. შაბა, გვ. 240). გული გაიგივებულია რკინასთან, სიმაგრესთან, სიმტკიცესთან. შდრ. ქართ. გამოთქმა: **რკინა** – მაგარი, გაუტეხელი, გულადი, ხასიათმტკიცე (თ. სახოკია, 1979, გვ. 522). **أصله حديد** – **რკინის დამრბილებელი** (რკინა გახსნა, დაარბილა; ი. შაბა, გვ. 240). შდრ. ქართ. **რკინის მკვნეტელა** ღონიერი, შემძლებელი, მოურეველი (თ. სახოკია, 1979, გვ. 522).

სხვადასხვა კულტურაში არსებობს ასოციაციები, რომლებიც ამა თუ იმ ცხოველს უკავშირდება. ასე მაგალითად, ქართული კულტურის მატარებლისთვის კურდღელი შიშის სიმბოლოა, მელა – ეშმაკობის, მოხერხებულობის, ხოლო ლომი – გამბედაობისა და სიმამაცისა. მამაც ადამიანს არაბებიც ლომს ადარებენ **أصله أسد** **ლომივით მამაცი** (ი. შაბა, გვ. 240). **أصله أسد** (სირ.) **ლომივით მამაცი იყავი!** (მ. მასარანი, 1978, გვ. 191). შდრ. ქართ. **ლომი** – ღონიერი, გულადი (თ. სახოკია, 1979, გვ. 361). სიმამაცეს, ძალასა და სიფრთხილეს ხედავს არაბი მგელშიც **أصله أسد** **მამაცია ფხიზელი მგელივით** (ი. შაბა, გვ. 241). **أصله أسد** **კურდღელზე მხდალი, მშიშარა** (ხ. ბარანოვი, 1989: 32); შდრ. ქართ. **კურდღლობა** – სიცქვიტე, სიმარჯვე, მშიშრობა. აგრეთვე, **კურდღლის ძილი** მეტად ფრთხილი ძილი. **კურდღელმა** მეტად სწრაფი სირბილი იცის და თან მეტად ფხიზელია, მშიშარა, ერთავად ყურებდაცქვეტილი; **კურდღლის ძილი** საარაკოდაც გვაქვს და ფხიზელ კაცზე ვამბობთ ხოლმე: **კურდღლის ძილი იცისო**. (თ. სახოკია, 1979: 349). არაბულისაგან განსხვავებით ქართულში ამ ცხოველთან დაკავშირებული ფრაზების გამოყენება შეიძლება როგორც დადებითი (სიფხიზლე, სიცქვიტე), ისე უარყოფითი (მშიშრობა) მუხტით.

ისლამამდელი წარმოდგენებით, მამაკაცის დახასიათებისას დიდი ყურადღება ექცეოდა მის სიმამაცეს, გაბედულებასა და შემართებას. ნებისმიერი საქმის ბოლომდე მიყვანა ღირსების საქმედ ითვლებოდა. **أصله أسد** **ბოლო ამოსუნთქვამდე იბრძოდა** (სიტყვასიტყვით: **იბრძოდა მანამ, სანამ არ მოკვდა** (ე. კუხარევა, 2008, გვ. 57). შდრ. ქართ. **უკანასკნელ სისხლის წვეთამდე** – სანამ ცოცხალია (ქეგლ, 1986, 427). ადამიანში სიმამაცე და გაბედულება ქებას იმსახურებს, თუმცა სიფრთხილე და წინდახედულებაც (თუ ის არასასურველი რისკის თავიდან აცილებაში გვეხმარება) არანაკლებ მნიშვნელოვანია. სიმამაცესა და რისკის სიყვარულთან ერთად ის აუცილებელი თვისებაა ადამიანისთვის **أصله أسد** (მალრ.) / **أصله أسد** (პალესტ.) **ვისაც შეეშინდა, გადარჩა** (ე. კუხარევა, 2008, გვ. 63). შიშში აქ სიფრთხილე იგულისხმება. შდრ. **სიფრთხილეს თავი არ სტკივა** – სიფრთხილით არაფერი ნახდება, სიფრთხილე ყოველთვის საჭიროა (ქეგლ, 1986, გვ.410). რაც შეეხება საკუთრივ შიშს, ეს გრძნობა არაბულ ანდაზებსა და ფრაზეოლოგიზმებში გაკიცხულია. მშიშრებს ყველაზე სასტიკი სასჯელი ელით – სიკვდილი. **أصله أسد** **მშიშარა ადამიანის სიკვდილი ზემოდან** (ღვთისგან) **მოდის** (ე. კუხარევა, 2008, გვ. 65). ამ გამონათქვამით ადამიანს სიმამაცისკენ მოუწოდებენ და არწმუნებენ, რომ სიკვდილს შიშით ვერ დაემალეები, ის გარდაუვალია, ამიტომ ღირსეულად სიკვდილი სჯობს სირცხვილში ცხოვრებას: **أصله أسد** **სჯობს ცეცხლში ინვოდე, ვიდრე სირცხვილში ცხოვრობდე** (იორდ. ალჟ.) (ე. კუხარევა, 2005, გვ. 74). ამ ანდაზას გაიგონებთ როგორც მაშრიყში, ისე მალრიბში.

მშიშარა ადამიანი თავად იგდებს თავს ხიფათში და იახლოვებს იმას, რისიც ეშინია **أصله أسد** **ვისაც მაიმუნის ეშინია, შეხვდება**. თუ ადამიანს ეშინია რაიმე უცხო სი და მუ-

დამ მასზე ფიქრობს, აუცილებლად შეეჯახება ცხოვრებაში ამ უსიამოვნებას. ამ ანდაზის მიზანია, დაეხმაროს ადამიანს ნეგატიური ფიქრების დაძლევაში. ასე ხომ ადამიანი, უბრალოდ, ირთულებს ცხოვრებას. შდრ. აგრეთვე, იორდ. **يا فاضح من تيرفعنا ليطيب** **ვისაც ეშინია დემონის (ბოროტი სულის), შეხვდება მას** (ე. კუხარევა, 2008; გვ. 61).

ისლამამდელ პერიოდში საომარი საქმე არაბი ბედუინის მთავარი საქმიანობა და არსებობის საშუალება იყო. ანდაზების ლექსიკური შემადგენლობა საბრძოლო განწყობილებასა და უშიშრობას ასახავს. მამაცი ადამიანი აქტიურად ეწინააღმდეგება და უპირისპირდება ბოროტებას **يا ظلم يا ظلم** **ვინც არ ებრძვის** (სიტყვასიტყვით: ხელს არ ჰკრავს) **ბოროტებას, თვითონვე ჩადის ბოროტებას** (ე. კუხარევა, 2008, გვ. 35). თუ ადამიანი არ იბრძვის ბოროტების წინააღმდეგ, ითვლება, რომ ის ხელს უწყობს მის გავრცელებას. სირაქლემას პოზიცია ხშირად უფრო ცუდი შედეგის მომტანია, ვიდრე თავად ბოროტება. უმოქმედობა და მასთან შეგუება აძლიერებს მას. თვითნებობა, უკანონობა და ტირანია (თუ მას არ ეწინააღმდეგები) გაუბედავებსა და სუსტებს ჩაგრავს ან ფიზიკურად ანადგურებს. **يا عدو الله امظع اعداءك يا اعداءك** **ვინც საკუთარ თავს ძვლად წარმოადგენს, მას ძალები შეჭამენ** (არაბული ანდაზები და გამოთქმები, 28). ანალოგიური მნიშვნელობით არაბულში გაიგონებთ: **يا من لا رثك في الدنيا كذا** **ვინც თავს არ იცავს, დაიღუპება**. სიტყვასიტყვით: **ის, ვინც ეშვება არ გაიმრავლებს, შეიჭმება** (ე. კუხარევა, 2008, გვ. 58).

პატიოსნება და მართლის თქმა ზნეობის უმაღლესი კრიტერიუმებია და მათ არაფერი შეედრება. აქედან გამომდინარე, ადამიანს არ უნდა შეეშინდეს სიმართლის თქმის. მართლის მთქმელი თავს კომფორტულად, მშვიდად გრძნობს: **يا حارس صلا** (პალესტ.) **პატიოსან ადამიანს მშვიდად სძინავს** (სიტყვასიტყვით: გულახდილობა კომფორტია; ე. კუხარევა, 2008, გვ. 119). პატიოსან ადამიანს დასამალიც არაფერი აქვს და, შესაბამისად, მას ძილიც მშვიდად შეუძლია. გამოთქმით ადამიანებს მოუწოდებენ არ შეუშინდნენ სიმართლის თქმას. ამ გამონათქვამს სხვა აზრობრივი ანალოგიც აქვს:

يا من لا يبرئ تيكاتك **ილაპარაკე სიმართლე, თუნდაც თავი გარისკო** (სიტყვასიტყვით: თუნდაც ამისთვის თავი მოგჭრან), **يا من لا يوقى قحلا** (ლიბიურ.) **სიმართლის მთქმელს თავს ჭრიან** ან **يا من لا يوقى قحلا** (სირ.) **ილაპარაკე სიმართლე, თუნდაც თავს ზემოთ ხმალი ეკიდოს** (ე. კუხარევა, 2008, გვ. 127).

يا من فاضحنا سرع لا يبرئ تيكاتك – **ვისაც თრითინის ეშინია, წინილებს ვერ დაზრდის** (ა. ფავზი, 1989, გვ. 90); შდრ. რუს. Волков бояться – в лес не ходить. თუ ადამიანს ეშინია სირთულეების, სიხლის, ის ვერასოდეს მიაღწევს მიზანს. ჩანაფიქრის განსახორციელებლად მამაციურად უნდა გადალახო წინააღმდეგობები. ამ მოსაზრებას არაბულში სხვა ანდაზაც ამყარებს:

يا فاضحنا سرع لا يبرئ تيكاتك **ვისაც ჩამოვარდნის ეშინია, ვერასოდეს ისწავლის ცხენოსნობას** (ე. კუხარევა, 2008, გვ. 60). საინტერესოა ფრაზეოლოგიზმები, რომლებიც არაბულში მშიშარა ადამიანს მიემართება: **يا من لا يبرئ تيكاتك** **სული მუხლებში ჩაუვარდა**. გვხვდება სხვა ვარიანტიც: **يا من لا يبرئ تيكاتك** **გული მუხლებში ჩაუვარდა** (ი. შაბა, გვ. 239). შდრ. ქართ. შიშით სული სცივია – ძალზე ეშინია (თ. სახოკია, 1979, გვ. 763).

يا من لا يبرئ تيكاتك **ურუანტელმა ტანში დაუარა** **صنار** **გულის კუნთები უკანკალებს** (ი. შაბა, გვ. 239). შდრ. ქართ. შიშისგან მუხლები უკანკალებს. **يا من لا يبرئ تيكاتك** **თმა ყალყზე დაუდგა** (ი. შაბა, გვ. 238). მსგავსი გამოთქმა გვაქვს ქართულშიც **თმის ყალყზე დადგომა** – მეტისმეტად შეშინება, გულის შეზარვა, უზომოდ აღელვება, შეძრწუნება, გულის გახეთქვა (თ. სახოკია, 1979, გვ. 276).

ჭკვიანი, სულელი

ჭკუას არაბულ ენაში უმნიშვნელოვანესი ადგილი უჭირავს ადამიანის დახასიათებისას. გონება ადამიანის მშვენიერება, ძალა და ბედნიერი ცხოვრების ბილეთია. შემეცნება, მეცნიერება, გონება წამყვანი ელემენტებია საქმესა და ცხოვრებაში. მუსლიმისთვის ცოდნა უფლისგან მოდის, მისი საჩუ-

ქარია **بر مبدى الله** ვინც ღმერთმა შეიყვარა, მას **ჭკუა უბოძა** (ე. კუხარევა, 2008, 160). ჭკვიან ადამიანზე ამბობენ: **თავში ჭკუა აქვს / მას ჭკუა აქვს** **فلسا سار / فله عذ** (ი.შაბა, გვ. 241). შდრ. ქართ. **ჭკუა(თა)მყოფელი** – ვისაც ჭკუა აქვს, მიხვედრილია, გონიერია (თ. სახოკია, 1979, გვ. 894). ამ თვისებით დაჯილდოებულ ადამიანს ნებისმიერი მოვლენის არსის წვდომის, განჭვრეტის უნარი აქვს, ამიტომ ჭკვიან ადამიანზე იტყვიან: **ذفا تر يصيبا** **გამჭოლი მზერა აქვს** (ი.შაბა, გვ. 242). ჭკვიანი ადამიანი არ ჩქარობს აზრის გამოთქმას; ის ანალიზებს სათქმელს გულში გაატარებს და შემდეგ აძლევს სიტყვებს თავისუფლებას. ასეთ გააზრებულ სიტყვებში შეიძლება დაიბადოს ჭეშმარიტება, სიბრძნე. უჭკუო ადამიანი ყველაფერს ამბობს და არ ფიქრობს შედეგზე. აქედან მომდინარეობს გამოთქმები: **ناسا لفا علا ءارو مبلقا** **ჭკვიანის ენა გულშია** (ე.კუხარევა, 2008, გვ. 159) და **اما فر عيه مر اكفاب** **ვირს ყურებით იცნობ, დათვს ტორებით, ბრიყვს კი მისი ფიქრებით** (ო. მაზაელი, 2014, გვ. 81). მოცემული ფრაზებით აჩვენებენ, რომ სიბრძნე და ჭკუა უკავშირდება გააზრებულ, ანონ–დანონილ სიტყვებს. ჭკვიან ადამიანს ყოველთვის შეუძლია განჭვრიტოს ამა თუ იმ ქმედებისა და მოვლენის შედეგი. ასეთი ადამიანი რთულ სიტუაციაშიც რომ აღმოჩნდეს, თავისი ინტელექტის წყალობით გამოსავალს მაინც იპოვის. ჭკვიანი ადამიანი არ დაიკარგება. ამიტომ შემთხვევითი არც ეს გამოთქმაა: **ვისაც თავში ჭკუა აქვს, გამოსავალს იპოვის** (ლიბიური) **اصلا** **ლად არიან** (მშვიდად ცხოვრობენ) **لها لوقعا لها** (ე.კუხარევა, 2008, გვ. 160). ჭკუა და სიბრძნე კეთილდღეობაა. სწავლითა და გამოცდილებით შეუძლია ადამიანს განავითაროს თავისი შესაძლებლობები. ჭკვიან ადამიანს კიდევ ერთი თვისება აქვს, მას საუკეთესოდ შეუძლია თავის დაცვა: **مسفد تر افذل لفا علا** (ეგვიპ). **ჭკვიანი თავისი თავის მცველია** (ე. კუხარევა, 2008, გვ. 172). ასეთი ადამიანი მუდამ ფიქრობს, ანალიზებს, ეკამათება საკუთარ თავს, პასუხისმგებლობას იღებს ნამოქმედარსა და ნათქვამზე. მას მუდამ საკუთარი თავის კონტროლი უწევს, ემოციებს არ ჰყვება, რომ არც სხვა დააზარალოს და არც საკუთარ თავს ავნოს. **ჭკვიანი (მცოდნე) ადამიანი იმას აკეთებს, რაზეც წარმოდგენა აქვს** **ملاء راد ام ماعم رابخا** (იორდ) (ე. კუხარევა, 2008, გვ. 164). **ადამიანი რომ ჭკვიანია, ამაზე მისი არჩევანი მიანიშნებს** **لد لى لقا م راباخا** (ლიბან.) (ე.კუხარევა, 2008, გვ. 165). ჭკვიანი ადამიანი არასოდეს აკეთებს იმას, რაც არასწორად მიაჩნია. ამ გამოთქმას ადამიანს იმ მიზნით ეუბნებიან, რომ დაფიქრდეს, სანამ რაიმეს გააკეთებს, ან სულაც ჭკვიანს დაეთათბიროს. **اصلا ترا واثا اذا** **ჰალესტ. ჰკითხე რჩევა (დაეთათბირო) ჭკვიანს და დაჭკვიანდები** (სიტყვასიტყვით: მისი ჭკუა შენზე გადმოვა; ე. კუხარევა, 2008, გვ. 166). „უნვრთნელი შვილი“ არაბისთვის ტრაგედიაა, ჭკვიანი და ნასწავლი შვილი – დიდი სიმდიდრე **للى لثم يراقه لى مذن لى** (სირ.) **ვისაც ნასწავლი (ნაკითხი) შვილი ჰყავს, წყალუხვი მდინარის პატრონს ჰგავს** (ე. კუხარევა, 2008, გვ. 169). **ადამიანი ჭკუის გარეშე ისეთივეა, როგორც სახლი ფუნდამენტის და მთვრალი (ლოთი) – ჭიქის გარეშე** (ალჟ.) [ე. კუხარევა, 2005, გვ. 97] **لجر لى لى لى لى لى لى لى لى لى لى لى لى** **ჭკუა სამკაულია, უმისობა – მწუხარება** **للى لى لى لى** (ე.კუხარევა, 2008, გვ. 160). ადამიანის გონიერებას მხოლოდ მისი ჭკუა არ განსაზღვრავს, უპირველესი გონივრული ქმედებებია: **سار لى لى لى لى لى لى لى** **თავი კისერზე მხოლოდ ქუდის სატარებლად არ გვაქვს** (ო. მაზაელი, 2014, გვ. 79). ჭკუა ნებისმიერ ადამიანს ამშვენებს. ჭკვიან ადამიანთან საუბარი საინტერესოა. მას მიმართავენ რჩევისთვის, მას აფასებენ, მისით ამყობენ. ბრიყვს გაურბიან, მასთან ურთიერთობა არა მარტო უინტერესო, სახიფათოც კია. ამ გამოთქმით კიდევ ერთხელ უსვამენ ხაზს ჭკუისა და გონიერების პრიორიტეტულობას. **للى لى لى لى** (სირ.) **ბრიყვი თავის მტერიცაა და მეზობლისაც** (ე. კუხარევა, 2008, გვ. 179). ბრიყვ ადამიანს არ შეუძლია განჭვრიტოს არც თავისი ნამოქმედარის და არც სხვისი ქმედების შედეგები. მისი უფიცობა საშიშია როგორც მისთვის, ისე გარშემომყოფთათვისაც. ასეთ ადამიანთან ახლობლობაც კი საშიშია. ეს გამოთქმაც გაფრთხილებას შეიცავს: ბრიყვ, უფიც ადამიანებს უნდა ვერიდოთ, რადგან მათგან მხოლოდ ზიანია მოსალოდნელი **للى لى لى لى** **უფრთხილდი სულელთან მეგობრობას, ის შენს დახმარებას მოინდომებს და მხოლოდ**

გავნებს (ე.კუხარევა, 2008 გვ. 184). ესეც გაფრთხილებაა. არ შეიძლება ბრიყვი ადამიანის ნდობა და მის იმედად ყოფნა, თუნდაც მას გულწრფელად უნდოდეს ჩვენი დახმარება. აქედან გამომდინარე, არაბი თვლის, რომ **هناك قبيح في لقاءه** (სირ) **ჭკვიანი მტერი სჯობს ბრიყვ მეგობარს** (ე.კუხარევა, 2008, 180). ეს გამოთქმაც ერთგავრი გაფრთხილებაა, თავი ავარიდოთ ბრიყვ ადამიანებთან ურთიერთობას, რადგან **لا تلتصق بأحد من هؤلاء** (პალესტ.) ე.კუხარევა, 2008, გვ. 179) და იგი **უფრო საშიშია (მწარე), ვიდრე სილარიბე** **أشد من رمأ** (პალესტ.) ე.კუხარევა, 2008, გვ. 178). ასაკიანი ადამიანი ყოველთვის როდი ასოცირდება ჭკუასთან, არც ფიზიკურად დიდი ადამიანი ყოველთვის გონიერი. **لا تلتصق بأحد من هؤلاء** (ო. მაზაელი, 2014, გვ. 80) **ჭკუა თავშია და არა წვერებში**, **لا تلتصق بأحد من هؤلاء** **ტანი ჯვრების აქვთ და მონიფულობა ბელურების** (მ. მოუსა, 2014: 86).

ეჭვიანობა ადამიანის საძრახი თვისებაა, თუმცა თუ ჭკვიანი ადამიანი ეჭვობს, ეს მისაღებია. იგი განსჯის, ფიქრობს, ოპტიმალურ გამოსავალს ეძებს, პრობლემების მოგვარების გზებს სახაავს. ბრიყვი კაცი თავს არ იწუხებს ფიქრით. თუ მას რამის სჯერა, რეალობასაც კი არ უსწორებს თვალს, ისე მიდის ფიქურ **لا تلتصق بأحد من هؤلاء** (ალფ. ლიბან.; ე.კუხარევა, 2008, გვ. 170) **ჭკვიანი ადამიანის ვარაუდი უკეთესია (ჯობია), ვიდრე ბრიყვის მტკიცებულება**. **لا تلتصق بأحد من هؤلاء** **წა ბრიყვი დიდი თვალებით ვერ შეხედავს იმას, რასაც ჭკვიანი ბრმა დაინახავს** (ო. მაზაელი, 2014, გვ. 80).

არაბულში სულელის, ბრიყვის მნიშვნელობა ჭკუის არასაკმარისობაზე მითითებით გადმოიცემა. **لا تلتصق بأحد من هؤلاء** **ნახევარი ჭკუით** (ი.შაბა, გვ. 243). შდრ. ქართ. **ჭკუათხელი** -უჭკუო, უგონო, გიჟი, ბრიყვი, რეგვენი; **ჭკუის გამოლევა** – გამოსულელეობა, გამოჩერჩეტება (თ. სახოკია, 1979, გვ. 894–896); **ჭკუამოკლეობა** – ჭკუასუსტობა (ქეგლ, 1986, გვ. 572). ხშირად უჭკუო ადამიანზე ამბობენ: **لا تلتصق بأحد من هؤلاء** **როგორც ყრუ ქორწილში**. არაბული ქორწილი საკმაოდ ხმაურიანი მოვლენაა. ხალხი მხიარულობს, ყვირის და მხოლოდ ყრუ ადამიანს არ შეუძლია მონაწილეობა საყოველთაო მხიარულებაში. ფრაზეოლოგიზმიც აგებულია იმ ფაქტზე, რომ ყრუს არ შეუძლია თავი გააიგივოს ხალხის რომელიმე ჯგუფთან. ის ისე არ იქცევა, როგორც სხვები (ი.შაბა, გვ.243). გონიერი კაცი შეცდომებზე სწავლობს, ამიტომ ბუნებრივია, როდესაც არაბისგან გაიგონებთ: **لا تلتصق بأحد من هؤلاء** **შტერზე უფრო შტერია ის, ვინც ქვაზე ორჯერ წაიბორძიკებს**.

არაბი ბრიყვ ადამიანში ამა თუ იმ ცხოველის ან ფრინველის თვისებასაც ხედავს. ასე მაგალითად: უტვინო, სულელ, განსჯის უნარს მოკლებულ ადამიანს სირაქლემას ადარებენ: **لا تلتصق بأحد من هؤلاء** **სირაქლემაზე სულელი**. **لا تلتصق بأحد من هؤلاء** **მტრედზე უფრო დაუფიქრებელი, ქარაფშუტაა**. ეს ფრინველი არაგონივრულად, სახელდახელოდ აკეთებს ბუდეს, ამიტომ მისი კვერცხები დაუცველია და მათი დიდი ნაწილი ზიანდება. **لا تلتصق بأحد من هؤلاء** **პეპელაზე მეტად ქარაფშუტა, სულელია**. ამ გამოთქმას უგუნური, დაუფიქრებელი, ქარაფშუტა ადამიანის მიმართ გაიგონებთ. ეს მწერი სინათლეზე, ცეცხლზე თავისით ეცემა, უფრო ზუსტად, თავს იკლავს განუსჯელობით, უგუნურობით, მიუხევედრელობით.

არაბულ ფრაზეოლოგიზმებში დადასტურდა ისეთი გამოთქმებიც, სადაც ბრიყვი ადამიანი ხესთან არის შედარებული. მაგ.: **لا تلتصق بأحد من هؤلاء** **კორპის ხესავით სულელი**. **لا تلتصق بأحد من هؤلاء** **მუხის ხეს ჰგავს** (მუხის თავი აქვს), აქ ზოგადად ხე იგულისხმება. **لا تلتصق بأحد من هؤلاء** **„ცარიელი კაკალი** (ო.მაზაელი, 2014, გვ. 63). ამ მეტაფორული გამოთქმის აზრი ნათელია: სიბრიყვე ცარიელ, გამოუყენებელ კაკალთან ასოცირდება. მოდელი „ადამიანი-ხე“ ერთ-ერთი ყველაზე არქაულია. მერქანი ზოგადად ხასიათდება სიმკვრივით, სიმყარით. მყარი, მტკიცე კი ნაკლებად ექვემდებარება ზემოქმედებას.

მასალაზე დაკვირვებამ აჩვენა, რომ ადამიანის ინტელექტუალური შესაძლებლობების გამომხატველი ფრაზეოლოგიზმები მდიდარია ტროპის სახეებით (განსაკუთრებით მეტაფორებითა და შედარებებით: **როგორც ყრუ ქორწილში, ლომივით მამაცი, მამაცია ფხიზელი მგელივით, ნოესავით მამაცია, მუხის ხეს ჰგავს, რკინის გული აქვს და სხვ.**). მათი გამოყენება ამდიდრებს როგორც

სასაუბრო ენას, ისე მხატვრულ ტექსტებს, გვეხმარება ღრმად ჩვენვდეთ გარესამყაროში მიმდინარე მოვლენების აზრსა და შინაარსს, დავადგინოთ და გამოვავლინოთ კანონზომიერი კავშირები ადამიანის სამყაროსა და ცოცხალ და არაცოცხალ სამყაროს შორის. ფრაზეოლოგიზმებში, რომლებითაც ჭკვიან ადამიანს ვახასიათებთ, ჭარბობს ლექსემა **თავი**. იგი ადამიანის ინტელექტის მთავარ განმსაზღვრელ ფაქტორად ითვლება. შტერ, ბრიყვ ადამინს არაბები სხვადასხვა ცხოველსა და ფრინველს ადარებენ. ბრიყვი ასოცირდება ხესთანაც. არაბულ ანდაზებში შეფასებულია სწავლის პროცესიც და ცოდნაც. ჭკუა დაკავშირებულია სამეტყველო ენასთან, საუბართან. ანდაზები ადასტურებს, რომ ჭკვიან ადამიანთან ურთიერთობით შეიძლება ისწავლო. საუბარია სილამაზისა და ჭკუის თანაფარდობაზე. ჭკუა და ინტელექტი ადამიანის სიმდიდრეა. ინტელექტთან ერთად დიდი ყურადღება ექცევა სიმამაცეს, გაბედულებასა და შემართებას.

ზოგადად, არაბულ ანდაზებსა თუ ფრაზეოლოგიზმებში გამოხატულია ადამიანის დამოკიდებულება გარესამყაროსადმი, ასახულია ერის, ხალხის ხასიათი, ცხოვრება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. არაბული ანდაზები და გამოთქმები – Арабские пословицы и поговорки. Составитель Абуль-Фадль аль-Майдани (умер в 518 году по мусульманскому летоисчислению). Перевод с арабского Ильнур Сарбулатов. www.nuruliman.ru
2. ს. ბარანოვი, 1989 – Баранов Х., Арабско-русский словарь, 1977.
3. ვ. ბორისოვი, 2004 – Борисов В., Русско-арабский словарь, М., 2004.
4. ე.კუხარევა, 2008 – Е. В. Кухарева, Словарь арабских пословиц и поговорок, М., 2008.
5. ო. მაზაელი, 2014 – Мазел Одай М., Интеллектуальные качества человека в зеркале в русской фразеологии, Воронеж, 2014.
6. მ. მასარანი, 1978 – М. Эль-Массарани, В.С. Сегаль, Арабско-русский словарь сирийского диалекта, М.1978.
7. მ. მოუსა, 2014 – Mahmoud Sami Mousa, A Dictionary of Idiomatic Expressions in Written Arabic, Cairo, 2014
8. თ. სახოკია, 1979 – სახოკია თ., ქართული ხატოვანი სიტყვა-თქმანი, თბ., 1979.
9. ა.ფაეზი, 1989 – Фавзи А., Шкляров В.Т., Учебный русско-арабский фразеологический словарь, М., 1989.
10. ქეგლ, 1986 – ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ერთტომეული, თბ., 1986.
11. ი. შაბა – И. К. Шаба. Сравнительный анализ русских и арабских фразеологических единиц (оборотов) <https://www.iasj.net/iasj?func=fulltext&aId=66888>

ლუიზა ხაჭაპურიძე
აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასისტენტ-პროფესორი

დავით შავიანიძე
აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

**ერთი სოფლის მიკროტოპონიმები დღეს
(ლეჩხუმის რაიონის სოფელ ღვირიშის მაგალითზე)**

ანოტაცია

მოსხენებაში განხილულია სოფელ ღვირიშში დღეს ფიქსირებული ტოპონიმები (ღვირიში, თხილამურეიშვილების კუთხე, ხარკალია, უსახელაური, წყალმაჭარა, არმოდიაში, ძუმელა) მოცემულია მათი როგორც ხალხური ეტიმოლოგია, ასევე სამეცნიერო ახსნა. ხალხისაგან დატოვებული სოფლებში ბევრი ტოპონიმი დავიწყებული ან მივიწყების პირასაა. აქედან გამომდინარე, მოცემულ ტოპონიმთა აღწერა და ფიქსირება მეტად საშური საქმეა.

Luiza Khachapuridze
David Shavianidze

**ONE OF THE VILLAGE'S MICROTOPYNOMS TODAY
(ON THE EXAMPLE OF THE VILLAGE OF GVRISHI IN LECHKHUMI REGION)**

Abstract

The article presents the toponyms in the village of Gvirishi (Gvirishi, Tkhilamureishvilis' corner, Kharkalia, Usakhelauri, Tskalmachara, Armodiashi, Dzumela...)

The paper contains their folk etymology as well as a scientific explanation.

Many toponyms have already been forgotten or are passing into oblivion in the villages that are wasted from the people. Therefore the description and the fixation of these toponyms is a tremendous thing.

ერთი სოფლის მიკროტოპონიმიები დღეს (ლეჩხუმის რაიონის სოფელ ღვირიშის მაგალითზე)

2016 წლის ზაფხულში ექსპედიციის ფარგლებში აკაკი წერეთლის უნივერსიტეტიდან გავემგზავრეთ ლეჩხუმის სოფლებში, შევავროვეთ ეთნოგრაფიული, დიალექტოლოგიური და ფოლკლორული მასალა ამჯერად წარმოვადგინეთ სოფელ ღვირიშის მიკროტოპონიმებს ჩვენ მიერ ჩანერილი მასალიდან.

სოფელი ღვირიში რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის მხარის, ცაგერის მუნიციპალიტეტს ეკუთვნის. მდებარეობს ზღვის დონიდან 620 მეტრზე. მოსახლეობა 2014 წლის მონაცემებით შეადგენს 117 ადამიანს.

ისტორიული მასალები ცხადყოფს, რომ ახლანდელი ლეჩხუმის ტარიტორიაზე სვანებსა და ზანებს უცხოვრიათ (ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, I 1951, გვ. 422; ე. თაყაიშვილი, არქეოლოგიური ექსპედიცია ლეჩხუმ-სვანეთში 1910 წელს, 1937, გვ. 84). ამ თვალსაზრისს ლეჩხუმური ტოპონიმიკური და ლექსიკური მასალაც ცხადყოფს.

ლეჩხუმური ტოპონიმიკური სახელწოდებანი სხვადასხვა ტიპისა და წარმოშობისაა. მათი დიდი ნაწილი წარმოქმნილია, ნაწილს კი კომპოზიტური აგებულება აქვს. კომპოზიტურ გეოგრაფიულ სახელებში გვხვდება სახელობით ბრუნვაში შეთანხმებული მსაზღვრელ-საზღვრული, მართული მსაზღვრელ საზღვრული ან გამოიყოფა ჯგუფები, რომლის ერთ-ერთი კომპონენტიცაა თუ ის გავრცელებული სიტყვა.

ლეჩხუმურ ტოპონიმიკურ სახელთა აფიქსთა უმეტესობა სვანურ-ზანურია, უმთავრესად გავრცელებულია სუფიქსური ან პრეფიქს-სუფიქსური წარმოების აფიქსები. ლეჩხუმის სოფლების, მთა-ტყე-გორაკთა, მდინარე-წყარო-ღელეთა, ვენახებისა და ყანების სახელწოდებანი შეიცავენ იშ ან შ (იშ) სუფიქსს, ისე როგორც სვანური და ზანური სახელწოდებანი (მ. ალავიძე, გვ. 144).

ისტორიული მასალის ანალიზი ცხადყოფს, რომ ლეჩხუმურ კილოზე მართლაც დიდი კვალი აქვს დაჩენილი სვანურ კილოს. ასევე ამკარაა ზანურის კვალი. ამ ტერიტორიაზე სვანებსა და ზანებს უცხოვრიათ.

სოფლის მცხოვრებთა აზრით, თავად სოფელ **ღვირიშის** სახელიც სვანურია. რაც ნიშნავს ღორღიანს. ღვირ სვანურად **ღორღს** ნიშნავს, **იშ** კი ნათესაობითის მანარმოებელი აფიქსია, ანუ **ღორღისა ე.ი. ღორღიანი**. სოფელი მართლაც საკმაოდ ქვა-ღორღიანია.

ღვირიშში ერთ-ერთ ადგილს ეწოდება **თხილამურეიშვილების** კუთხე. სოფლის მცხოვრებთა აზრით, ამის მიზეზი ისაა, რომ ამ ადგილს დღის განმავლობაში საკმაოდ დიდხანს არ ადგება მზე, რადგან ფარავს ხეები და გორაკი, რაც ხელს უშლის მზის სხივებს და ადგილიც ჩრდილიანია. ამის გამო ამ კუთხეში თოვლი ყველაზე მეტხანს რჩება დაუდნობელი და გადასაადგილებლად საჭიროა თხილამურების გამოყენება. ერთი მოსაზრებით, სწორედ ამას უნდა უკავშირებოდეს ადგილის სახელიც. სხვა გადმოცემის თანახმად ამ ადგილზე პირველი მოსახლე თხილამურებით მისულა.

როგორც გასული საუკუნის მასალებიდან ირკვევა, სოფ. ღვირიშში სწორედ მოცემულ გორაკზე იმართებოდა მოსწავლეთა სასკოლო შეჯიბრება თხილამურებით სრიალში, ჩვენი ვარაუდით მიკროტოპონიმში ლექსემა "თხილამურის" პოენიერებაც ამას უნდა უკავშირდებოდეს.

ხარკალია – ეწოდება წყაროს სოფელ ღვირიშში. მისი სახელწოდება უკავშირდება ერთ თქმულებას, თურმე ხანგრძლივი მუშაობის შემდეგ დაღლილმა და მოწყურებულმა ხარმა აიწყვიტა, წყალი დალია და გული გაუსკდა, .ამიტომ ქვია ამ ადგილს ხარკალია ანუ ხარის მკვლელია.

მიკროტოპონიმ **უსახელაურთან** დაკავშირებით ჩვენი რესპოდენტები გვიყვებიან, რომ ამ ადგილისკენ ერთხელ ერთი კაცი მიდიოდა, არ იცოდა ადგილის სახელი და მეორეს ჰკითხა,

თურმე არც მეორეს სცოდნია და ამიტომ შეერქვა უსახელაურიო. წარმოდგენილი ხალხური ეტიმოლოგია, რა თქმა უნდა, არასანდოა. ჩვენი ვარაუდით, სახელი უნდა უკავშირდებოდეს სწორედ ლეჩხუმის ამ სოფელში გავრცელებულ ცნობილ ვაზის ჯიშს **უსახელაურს** და ვფიქრობთ, ადგილის სახელიც აქედან მოდის.

სოფლის ცენტრში არის ადგილი სახელად **წყალმაჭარა**. იქვე ახლოს კოდია და მასში გამომავალ წყალსაც წყალმაჭარას უწოდებენ. სოფელში გავრცელებული აზრით, იგი სამკურნალოა. წყალს აქვს მომჟავო გემო, არიც ცოტა გაზიანიც და მინერალური წყლის გემოს ტოვებს. ვფიქრობთ, სახელწოდება სწორედ გაზიანობას უკავშირდება და ყურძნის მრავალი ჯიშის პატრონმა და ღვინის დამზადების ოსტატმა ლეჩხულელმა კაცმა მაჭარივით შუშხუნა წყალსაც წყალმაჭარა დაარქვა.

კიდევ ერთი მიკროტოპონიმია სოფელ ღვირიშში – **არმოდიაში**. როგორც რესპოდენტები-საგან გავარკვიეთ, ადგილი არ გამოირჩევა ნაყოფიერი მიწით, იგი თითქმის მოუსავლიანია და აქედან წარმოსვა მისი სახელწოდება არმოდიაშიც (არ-მოდი-ამ ანუ არ მოდი-ის).

არსებობს მიკროტოპონიმები, რომლებსაც სოფლის მცხოვრებები ვერ ხსნიან თუნდაც ხალხური ეტიმოლოგიის დოდნეზეც, მაგ.: **ძუმელა** – სულხან-საბა ორბელიანის განმარტებით – **ძუმელა** – ნითელა ბალახია (ს. ორბელიანი, II, 1993 : 377). იმ ადგილზე, რომელსაც **ძუმელას** უწოდებენ, ეს ბალახი უნდა ყოფილიყო, ალბათ, გავრცელებული ან კიდევ ნიადაგი, მინა იყო ნითელი და სახელიც აქედან შეერქვა, როგორც საბა აღნიშნავს **ძუმელა** სომხური სიტყვაა. აღნიშნული ტოპონიმი დასტურდება იმერხევშიც და იგი ყაყაჩოებიან მდელს ნიშნავს. აქედან გამომდინარე, ვფიქრობთ, ჩვენი მოსაზრება ნითელ ბალახიან ადგილზე უფრო სარწმუნოა.

ხალხისაგან დაცლილ სოფლებში ბევრი ტოპონიმი დავინწყებული ან მივიწყების პირასაა. ადრე მკვლევართაგან ფიქსირებული დღეს უკვე აღარ გვხვდება, მოხუცებთაგან ზოგს ახსოვს, ახალგაზრდებმა კი, რომლებიც სოფლებში ძალზე ცოტაა, არ იცის, რადგან მათ ამ ადგილებთან შეხება აღარ აქვთ, არც ვინმე ცხოვრობს და არც ვინმე იყენებს მოსახმარად. აქედან გამომდინარე, მოცემულ ტოპონიმთა აღწერა და ფიქსირება მეტად საშური საქმეა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. მ. ალავიძე, ლეჩხუმის ტოპონიმიკური სახელები, ქუთაისი, 1958
2. ალ. ლლონტი, ქართველური საკუთარი სახელები, თბ., 1986
3. ალ. ლლონტი, ქართული ლექსიკოლოგიის საფუძვლები, თბ., 1988
4. გ. ხორნაული, ქართული ონომასტიკა, თბ., 2003
5. ი. ლუტიძე, არტანუჯის ტოპონიმები – ისტორიული რეალობის მონმენი, თბ., 2016, <https://iberiana2.wordpress.com/georgia/inga-ghutidze-2/>

სოფია ბუზიაშვილი
მზია გიორგაძე
აკაკი წერეთლის სახელობის
უნივერსიტეტის ლექტორი

ჯგუფური მუშაობის მნიშვნელობა ინგლისური ენის სწავლაში

ანოტაცია

წინამდებარე სტატია განიხილავს ჯგუფური მუშაობის მნიშვნელობას ინგლისური ენის სწავლაში.

ჯგუფური მუშაობა მეცადინეობას უფრო ეფექტურს და მასტიმულირებელს ხდის. სხვებთან მუშაობა საშუალებას აძლევს სტუდენტებს აზრების მოკრებაში და მათი პრობლემების სხვადასხვა სპექტრიდან დანახვაში.

გუნდურ სიტუაციაში სტუდენტები სწავლობენ ერთმანეთისაგან თავიანთი აზრებისა და შეკითხვების გაანალიზებას, განხილვას და თავიანთი თანატოლებისაგან უკუკავშირის მიღებას უამრავი დადებითი მხარე გააჩნია. სხვებთან თანამშრომლობა დაეხმარებათ მათ აღმოაჩინონ თავიანთი ძლიერი და სუსტი მხარეები.

ჯგუფური მუშაობა ძალიან სასარგებლოა არა მხოლოდ სტუდენტებისათვის, არამედ ასევე მასწავლებლებისათვის. მასწავლებელს შეუძლია ნათლად დაინახოს და დაგეგმოს მისი სწავლების პროცესი მომავალში.

**Sophia Buziashvili,
Mzia Giorgadze,**
*Kutaisi Akaki Tsereteli State University
English language teachers*

THE APPROACHES AND BENEFITS OF GROUP WORK

Abstract

The present article discusses the importance of group work in English language teaching.

Group working can make study more efficient and stimulating. Working with others enables the students to pool their ideas and see problems from different perspectives. In a group situation, students learn from each other. There are many benefits from analyzing and discussing their own ideas and questions and gaining feedback from their peers. Collaborating with others will help them identify their own strength and weaknesses.

Group work is beneficial as well as for students but also for teachers as well. Teachers can clarify and plan their teaching – learning process in future.

The focus of group work focuses on student centered approach to teaching and learning and assessment

THE APPROACHES AND BENEFITS OF GROUP WORK

Every person at one time or the other may have had to work in groups while the person is in collage or while at work. There are many instances in life that may have called for teamwork. It aims to cater for individual differences, develop skills (e.g. communication skills, collaborative skills, critical thinking skills), generic knowledge and social acceptable altitudes or to generate conforming standards of behavior and judgment, a „group mind“.

Several factors work together to result in group work where everyone is interested, active and thoughtful. If these factors agree with each other, then group/work is likely to be successful. If they are not in agreement, group work is likely to be unsuccessful.

Let us look first at the learning goals (objectives) of group work – According to Neville group work is a kind of challenge for university students. He also mentioned that it is a challenge, that all students take to overcome their problems, which they face during studies. Having done as a result of many years' experience we think, that a main objective of a group work is to provide help to develop students' inner quality. That means students will get to know how to work as a team, will be able to self-direct and can develop their communication skill while working in a group. The objective also includes developing their personal skills, performance and promoting students autonomy by assigning some responsibility for learning and teaching. According to Vidal group working includes two important matters. They are as follows.

- Tasks that needs to be done by solving the problem
- The process of group work itself through which the group members act as a unit. (Vidal, 2006, p.3)

As a result of everything said above group work increases the opportunities for all learners to speak the new language. It allows them to learn from each other, and frees the teacher to monitor individuals and give them feedback. Examples of typical group work activities include ranking discussions, jigsaw activities, project work group and group writing tasks.

Each of them can be an effective method to motivate students, encourage active learning, and develop critical thinking, communication and decision making skills. But without careful planning and facilitation, group work can frustrate students and instructors (teachers) and feel like a waste of time. In present work we have worked out some suggestions to help implement group work successfully in our classrooms.

To implement group work successfully in classroom the teacher should think carefully about group size. The size will depend on the number of students, the size of the classroom and the task assigned. The teacher can also decide if a group will have a group leader. He/she should think beforehand how students will be physically arranged in groups, so that they can hear one another clearly. It is very imperative that all the work be distributed evenly among the groups.

The facilitator needs to take into account that dealing with group work demands much tact and sensitivity. The teacher should decide whether to interfere or to stay in the background and allow the students to make their own discoveries. We believe that groups should be of mixed ability, so the more able learners help the weaker ones.

Obviously the teacher should determine what he/she wants to achieve through the group activity. The activity must relate to the course objectives and must be designed to help students learn. Generally collaborative activities should be stimulating and challenging, to get the learners interested. All group members should feel that their individual success depends on the group's success. Knowing that peers are relying on you is a powerful motivation for group work.

Another strategy for promoting their independence is assessment. Using a mixture of self-assessment, group assessment and teacher's own judgment usually works well to determine a final grade. We think that

the facilitator should set a clear time limit. He/she must control who works with who so children will not be dominated or will not dominate others.

Before introducing group work the teacher should demonstrate that he/she is prepared for the group session. The instructor should have a handout relating to the task (Race, 2000). Also the teacher must demonstrate himself or with the help of a volunteer exactly what they have to do, and ask them to say what they have to do before they do it, if necessary in their mother tongue, to check their understanding. Using visual structures like charts and diagrams will be helpful. The students must see teacher's rationale for using group work. They must understand the benefits of collaborative learning. If they do not see the value of the group work, they might assume that teacher uses group activities to avoid course preparation or lecturing.

The teacher should let students ask questions before they get to work. Even if the teacher believes his instructions are very clear, students may still have some questions about the activity.

Once students have begun to work in groups, it is teacher's job to monitor and observe. He/she should be available to answer questions and provide clarification as needed. The teacher must observe how the students are working together and ask questions to stimulate thinking if necessary. „However, be unobtrusive and avoid interfering with group functioning; allow time for students to solve their own problems before getting involved. Even consider leaving the room for a short period of time, because your absence can increase students willingness to share uncertainties and disagreements (Jaques, 2000).

Successful group work requires not only careful preparation and facilitation but also regular reflection and reassessment afterward. After a class of small group activities the teacher should refer back to the notes he made before class. The teacher should add comments about what worked especially well and what he would change in the future to make the activity run more smoothly. If the teacher considers that his facilitation skills are weak, he should work to strengthen them.

Thus, when you have your students work in groups there are lots of advantages in the process of language learning.

One of the main benefits of group work is the ability to share ideas among the group. Perhaps there are several possible approaches to a task given, but, as a team, the members can each contribute pros and cons of approaches to tasks and methods to accomplish key goals.

Another key advantage of group work is that tasks get done faster. students arranged in group meet team goals more quickly. They help, challenge, encourage each other. They also receive many benefits from working in groups as they study English and pursue language fluency. Putting them (ESL students) in groups gets them speaking up and practicing the language that they are trying to learn – students talk, so they produce language.

Group work aids students' language learning in many ways even when they may not realize what is happening. They share their experiences, personal opinions etc. When they do, they become friends, which is also very important (especially for international students) and also is one of the benefits of group work.

But group work benefits for teachers as well. Putting students in groups and listening to them is a perfect way to see how much they are really putting to use; you can monitor pronunciation, spoken grammar, and ability to communicate. As a result you will always know what you need to clarify or what you may need to explain again.

In conclusion we would like to highlight, that English language is very important to our nation, in this era of globalization. Therefore it is imperative that every means be found to strengthen the English language competency of our students. English language teaching must be upgraded and made more effective. Towards this end, the viability of group work in the classroom must not be discounted.

It is generally recognized today that individual learners have different learning styles, strategies and preferences. It is also generally accepted that to be effective lessons need a change of pace and focus to

maintain to concentration of the learners. For both these reasons it is important that we teachers have a wide and flexible repertoire. And for this reason, asked to choose between group work and whole-class activities, our inclination is to say: Both!

References:

-
- Silberman M. (1996) *Active learning: 101 Strategies to Teach Any Subject* Boston: Allyn and Bacon
  - Gross Davis B. (1993) *Tools for Teaching*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
  - Jaques D. (2000) *Learning in Groups: A Handbook for Improving Group Work*, 3rd ed. London: Kogan Page
  - Race P. (2000) *500 Tips on Group Learning*. London: Kogan Page.
  - Slavin R. E. (1995) *Cooperative learning: Theory, Research, and Practice*, 2nd ed. Boston: Allyn and Bacon.

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0179, ი. ჭავჭავაძის გამზ. 19, ☎: 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30
E-mail: universal@internet.ge; universal505@ymail.com;